BIDRAG TIL

DEN STORE NORDISKE KRIGS HISTORIE

UDGIVNE AF

GENERALSTABEN

FEMTE BIND

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG
KØBENHAVN MDCCCCXV KRISTIANIA

Garnisonsbibliotek

KAMPEN OM TØNNING

1713—1714

OG

STENBOCKS HÆR I DANSK FANGENSKAB

1713—1719

UDARBEJDET AF

GENERALLØJTNANT A. P. TUXEN

OBERST H. W. HARBOU OG KOMMANDØR C. L. WITH-SEIDELIN

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG

KØBENHAVN MDCCCCXV KRISTIANIA

KØBENHAVN.

GRÆBES BOGTRYKKERI.

1915

Foreliggende Bind af «Bidrag til den store nordiske Krigs Historie» er udarbejdet af Generalløjtnant A. P. Tuxen med Bistand af Oberst H. W. Harbou og for Søkrigshistoriens Vedkommende af Kommandør C. L. With-Seidelin.

I Værkets foregaaende Bind er der givet en Fremstilling af de Begivenheder, der endte med, at Magnus Stenbock med sin Hær rykkede ud af Tønning og overgav sig til Kongen af Danmark; i det nærværende er der gjort Rede for de forgæves Anstrængelser, der fra mange forskellige Sider blev gjort for at bevare Fæstningen for det Gottorpske Hus, samt for den svenske Hærs Skæbne i Danmark. I den danske Litteratur har disse Emner kun været meget lidet behandlede. I sin Afhandling «Frederik den Fjerdes Kamp med Grev Magnus Stenbock o. s. v.» (Hist. Tidsskr. 4. Række, 6. Bind) omtaler C. Paludan-Müller kun flygtigt Fæstningens Fald; derimod gaar han noget nærmere ind paa det andet Emne og giver en Fremstilling af, hvorledes det gik Stenbock og hans Korps efter Overgivelsen; men denne Fremstilling hviler udelukkende paa trykte, let tilgængelige Kilder og er ikke udtømmende. Af svenske Historikere har i den nyere Tid ligeledes O. Malmström i «Magnus Stenbock i fångenskapen» (1901) og Cl. Annerstedt i sin «Minnesteckning» af Magnus Stenbock (Sv. Akad. Handl. 1905) behandlet det sidste Emne, men rigtignok uden at foretage dybere gaaende Undersøgelser i fremmede Arkiver. Som Følge heraf er deres Fremstillinger noget énsidige.

Af trykte Kilder foreligger der i øvrigt en stor Mængde. Den langvarige Kamp mellem Danmark paa den ene, Sverig og Holsten-Gottorp paa den anden Side har affødt en lang Række Strids-

skrifter, der alle er meget tendentiøse, men som, brugte med Kritik, ikke er uden Værdi. Endvidere blev en Mængde Aktstykker trykte og fremlagte for Offentligheden, medens Begivenhederne var i ganske frisk Minde; de blev dels udgivne officielt af de forskellige Regeringer, dels aftrykte i de politiske Tidsskrifter og Flyveskrifter, som dengang florerede, eller i de Fremstillinger af Krigen, som i «tvangfri Hæfter» udkom, medens denne varede; helt nøjagtige er disse Gengivelser ikke altid, men Afvigelserne fra Originalen er sjældent af stor Betydning. I den nyere Tid er der af yngre svenske Forskere i Form af «akademiske Afhandlinger» udgivet en Del Monografier vedrørende Sverigs Forhold til forskellige Magter i den her omhandlede Periode; disse i Reglen grundige og objektive Fremstillinger yder vigtige Bidrag ogsaa til Danmarks Historie. I J. G. Droysens «Geschichte der preussischen Politik» er Preussens Forhold til de krigsførende Magter ret udførligt fremstillet.

Det forholdsvis rige trykte Kildestof har dog ikke været tilstrækkeligt til derpaa at bygge en udtømmende og korrekt Fremstilling af Danmarks Politik i Aaret 1713; det har været nødvendigt at foretage omfattende første Haands Undersøgelser, og i endnu højere Grad gælder dette Periodens militære Historie, ganske særligt den Del, der behandler Stenbocks og hans Hærs Skæbne; thi her mødes den politiske Historie med Krigs- og Kulturhistorien, og her har de foreliggende Fremstillinger oftest haft en polemisk Karakter, der har forringet deres videnskabelige Værdi. Til nærværende Værk er der foretaget meget indgaaende Undersøgelser i Rigsarkivet og Landsarkiverne, i Arkiverne i Stockholm og paa Eriksberg, i Slesvig, Dresden, Hannover og Schwerin, hvorved det er lykkedes at fremdrage et betydeligt, hidtil ubenyttet Stof. Der er fundet en Mængde nye Enkeltheder vedrørende Tønnings Fald, saaledes at denne Episode nu foreligger fuldt belyst, og om den fangne svenske Hærs Skæbne i Danmark er der fremdraget saa mange nye Oplysninger, at man har kunnet give en udførlig og nøje kildefæstet Fremstilling af denne, hidtil ikke strængt videnskabeligt behandlede Sag.

Samtlige danske og fremmede Arkivbestyrelser har vist Arbejdet megen Interesse og paa enhver Maade støttet Undersøgelserne. Paa Rigsarkivets Anbefaling har Kultusministeriet tilladt, at Aktstykker sendtes til Statsbiblioteket i Aarhus for at behandles af Generalløjtnant Tuxen, der i 1911 blev forsat til

denne By. Generalstaben udtaler sin bedste Tak til alle, der har bidraget til Arbejdets Fremme.

I det foreliggende Bind er den gregorianske Kalender over alt benyttet, undtagen i Henvisningerne, hvor den originale Tidsbetegnelse er bibeholdt.

INDHOLD.

I. Gottorps Indgriben i Storpolitikken.

Indledning; Fæstningen Tønnings Betydning 1. De Allieredes «Plan général» af $^{4}/_{8}$ 1713 4. Konference mellem de Allieredes Hærførere i Lunden $^{20}/_{5}$ 6. Konventionen i Wandsbeck $^{20}/_{6}$ 7. De gottorpske Statsmænd intrigerer mod Danmark 8. Traktat mellem Görtz og Vellingk i Hamborg $^{10}/_{8}$ 12. Deres Underhandlinger med Preussen 14. H. F. v. Bassewitz gottorpsk Gesandt i Berlin 17. Traktat af $^{22}/_{8}$ mellem Gottorp og Preussen om Sekvestrering af Wismar og Stettin 20. De svenske Kommandanter afslaar at gaa ind paa Sekvestret 22. Den danske Regering underrettes om Forhandlingerne, navnlig af Gesandten i Berlin, H. A. Ahlefeldt 29. Modtræk fra dansk Side 31. General F. J. Dewitz' Sendelse til Preussen $^{4}/_{7}$; Forhandlinger i Schwedt og Berlin mellem de Nordiske Allierede og Preussen 35. Sverigs Standpunkt 45.

II. Krigsbegivenhederne i Pommern 1713 indtil Stettins Fald.

Den militære Situation efter Kapitulationen i Oldenswort 48. Forholdene i Wismar 50. Et dansk Korps samles i Holsten for at sendes mod Wismar og Pommern 54. Pestkordon om Hamborg 55. Expeditionen til Pommern opgives, et mindre Korps under L. Hohendorf sendes mod Wismar, men kaldes strax tilbage $^{27}/_{8}$—$^{29}/_{8}$ 56. Forholdene i Stralsund 59, og i Stettin 61. Russiske Hærgninger i Svensk-Pommern 63. Den danske Flotille i Neutief 64. Dens Chef, Kommandør Carl, dræbes i Tvekamp af den russiske Generalmajor Staaf og afløses af Kommandørkaptajn Rosenpalm 71. Opbringelsen af nogle Smaaskibe fra Stepenitz $^{1}/_{7}$ giver Anledning til Forviklinger med Preussen 75. Rygen besættes af de Allierede i Juli og August 77. De fra Holsten kommende russiske og sachsiske Tropper lægger sig foran Stralsund og Stettin; Generalløjtnant Dücker overtager Kommandoen i Stralsund $^{16}/_{8}$ 79. Den allierede Styrke foran denne Fæstning forstærkes med dansk Artilleri $^{23}/_{8}$ 81. Generaladjutant Løvenørn sendes til Pommern 83. Angrebet paa Stettin begynder 87. General Mejerfelt tillader Gottorp at sætte sig fast i Fæstningen med en «neutral Magt» $^{29}/_{9}$ 89. Den danske Flotilles Deltagelse i Angrebet paa Stettin 89.

III. Tønning fra Stenbocks Udrykning til den første Proviantering. 26. Maj—26. September 1913.

Det danske Blokadekorps foran Tønning 92. Tilstanden i Fæstningen 96. Fremmede Magters Anstrængelser til Fordel for Hertugen af Gottorp 97. Görtz kommer til Slesvig sammen med en preussisk og en hannoveransk Gesandt 104. Forhandlingerne afbrydes ved Görtz' pludselige Afrejse $^{4}/_{10}$ 107.

IV. Hovedrecessen i Schwedt og dens Følger.

Bassewitz indsætter sig selv som Guvernør i Stettin $^{1}/_{10}$ 109. Gottorp og Preussen afslutter med Menschikoff Hovedrecessen i Schwedt $^{6}/_{10}$ 110. Den preussiske Generalmajor v. Borcke Guvernør i Stettin 112. Den danske Flotilles mærkelige Stilling til de Allierede 112. Danmark nedlægger Protest i Anledning af Sekvestret af Stettin over for Rusland, Preussen og Kejseren 119. Preussen gør Forberedelser til at sammendrage et Korps ved Lenzen 123. Sammenkaldelse af en Kongres i Brunsvig 123. Danmarks Forhold til England og Hannover 124. Forholdet mellem Danmark og Preussen tilspidses; Frederik IV henvender sig til Rusland og Sachsen med Trusel om Særfred 127. Czaren støtter resolut Danmark, August II viser sig som sædvanlig upaalidelig 131. Forhandlingerne i Berlin fortsættes 136. Frederik IV vil gøre Indrømmelser, men Ahlefeldt undlader at aflevere Erklæringen herom, da der er indløbet en truende Skrivelse fra Czaren; Kongen af Preussen bøjer sig for denne 140. Et Forsøg paa at faa Wismar sekvestreret mislykkes 143.

V. Tønnings Fald og Helgolands Erobring.

Tønnings Tilstand i Slutningen af 1713 147. Forholdene ved den danske Indeslutningsstyrke til Lands og til Vands 149. Fæstningen proviantéres for 14 Dage ad Gangen $^{4}/_{1}$, $^{23}/_{1}$ 152. Mislykket Forsøg paa at bryde Blokaden 154. Løvenørns Sendelse til Indeslutningskorpset; et fingeret Brev indsmugles til Kommandanten 158. General Scholten træffer Forberedelse til Storm 162. Tønning kapitulerer $^{8}/_{2}$ 1714 165. Garnisonen afmarcherer til Eutin; Indeslutningskorpset rykker bort 170. Vigtige Aktstykker vedrørende Gottorpernes Dobbeltspil falder i de Danskes Hænder 173. Fæstningen sløjfes 177. — Pestkordonen om Hamborg; den hæves i April 1714 179. — Helgolands naturlige Beskaffenhed m. m. 181. Kommandanten opfordres til Overgivelse, men afslaar det 185. Et Korps under Generalmajor Wilster afsendes til Øen 188. Besætningen kapitulerer $^{8}/_{8}$ 1714; Øen faar dansk Garnison 192.

VI. Den nordlige Krigsskueplads til Lands og til Søes 1713.

Forsvarsstyrken paa Sjælland 197. Frygt for Angreb fra Sverig 199. Danske Overvejelser angaaende Situationen 201. Et Korps samles i Holsten for at imødegaa et preussisk Angreb 203. — Hæren i det egentlige Sverig reorganiseres 205. — Den danske Flaade udrustes 209. Den svenske Flaade 213. Fortegnelse over den danske søgaaende Flaade 216. Den foretager nogle betydningsløse Togter i Østersøen 218. Tropper og Forsyninger overføres fra Sverig til Stralsund uden at hindres af den danske Flaade 226. Denne faar $^{19}/_{10}$ Ordre til at angribe Fjenden, men er fremdeles uvirksom 228. Særlige Hverv for enkelte danske Skibe 232. Den svenske Gøteborg-Eskadre 234. Expeditioner i de norske Farvande; Konvojer til England og Holland; Kaptajnløjtnanterne Vossbein og P. Wessel udmærker sig 236.

VII. Stenbock og hans Hær i dansk Fangenskab 1713—1719.

Svenskernes Udmarche fra Tønning $^{20}/_{5}$—$^{26}/_{5}$ 1713; deres Dislokation i Danmark 245. Meningsforskel i Konseillet om Fremgangsmaaden over for Fangerne 251. Czarens Fordring om samtidig Løsgivelse af de russiske Fanger i Sverig 254. Udvexlingskartellet af Januar 1713 256. Svenske Forberedelser til Udvexlingen 259. De dansk-svenske Forhandlinger om denne, Stridspunkterne herved 261. Stenbocks Bestræbelser for at faa Sagen i Orden; han modarbejdes af Vellingk 267. Det

svenske Senats Stilling til Udvexlingen 273. Konferencen i Slesvig $^{14}/_{9}$ 1714 274. Forhandlingerne opgives faktisk fra begge Sider i Nov. 1713 277. Sachsen-Polens Stilling til Udvexlingen 278. — Stenbock føres til København $^{26}/_{11}$ 282. Hans hemmelige Brevvexling opsnappes af Postinspektør Erlund 284. Efter et mislykket Flugtforsøg sættes Stenbock under strængere Bevogtning $^{23}/_{7}$ 1714 287. Hans Arktv falder i den danske Regerings Hænder 288. Stenbock føres i Fængsel i Kastellet $^{17}/_{11}$, hans Behandling og Forhold der 288. Stenbocks Død $^{23}/_{2}$ 1717 291. Karakteristik af Stenbock 292. — De fangne svenske Officerers Behandling; mange lider Nød, da de ingen Hjælp faar fra Sverig 295. En Del af dem flygter 298. Andre faar Orlov, men vender ikke tilbage 302. De paamindes af den danske Generalauditør om at holde deres Ord, men Carl XII forbyder dem det 303. Polemik mellem danske og svenske Militær-Jurister; Sagen overgives til en Overkrigsret i Rendsborg; svenske Trusler om Repressalier 305. De faa Officerer af Stenbocks Korps, der er blevne tilbage, blandes efter Haanden med andre Fanger 308. Officersknægtene 310. Feltpræsterne 311. Underofficererne 311. — De menige Fanger; Uenighed om, hvem der skal forpleje dem 314. Klager over deres Behandling 315. Afgang ved Dødsfald, Utjenstdygtighed og Rømning 318. Hvervning af Fanger til danske Regimenter 319. Fordeling og Forplejning af dem, der ikke træder i dansk Tjeneste 327. Bosættelse af svenske Fanger i Danmark 333. — Fanger fra Søslaget ved Femern $^{24}/_{4}$ 1715 føres til Rendsborg 334. Salg af Fanger til venetianske Hververe 336. — Forhandlinger om Fangernes Udvexling genoptages 1717 341. Poul Løvenørn slutter i Maj 1719 en Akkord herom og et nyt Kartel 342. Forhandlingernes Afslutning 343. — Slutningsbetragtninger 345.

Bilag I. Krigsraad H. G. Westphals Beretning til Kongen af Polen om Konferencen i Slesvig 351. Bilag II. Det svenske Senats Grunde for og imod de russiske Fangers Udvexling 355. — Rettelser og Tilføjelser 359. — Navneregister 361. — Fortegnelse over Kort 372.

I. Gottorps Indgriben i Storpolitikken.

I den Periode af den Store Nordiske Krig, hvis Yderpunkter betegnes ved Navnene Narva og Pultava, satte Carl XII sit Stempel paa Krigsførelsen. I de næste 4 Aar var Magnus Stenbock den ledende Aand i Sverigs Kamp mod de Nordiske Allierede; det Afsnit af Krigen, der gik til Ende med Kapitulationen i Oldenswort, kan derfor passende kaldes det Stenbockske. Herefter følger et Tidsrum paa $1^1/_2$ Aar, hvor Sverig mangler en ledende Personlighed; men de Nordiske Allierede benyttede sig ikke heraf; de formaaede ikke at samle sig om et fælles Maal, Sverigs Nederlag blev ikke udnyttet. De militære Operationer var tilsyneladende planløse; Diplomaterne fik Overtaget over Feltherrerne, der selv forsøgte sig i Intrigespillet; hidtil neutrale Magter greb ind i Begivenhedernes Gang og høstede Udbyttet af de krigsførendes Anstrængelser. Resultatet af det hele blev, at Sverig, der forholdt sig saa nogenlunde passivt, fik Tid til at samle Kræfter, saa at Kong Carl, da han endelig efter 5 lange Aars Fraværelse vendte tilbage til sin Hær, fandt den i en saadan Forfatning, at han ikke blot kunde optage en Forsvarskamp men endog gaa angrebsvis til Værks. Det kostede Sverigs Modstandere store Ofre af Blod og Penge, inden de fik genoprettet den Skade, de ved deres Rænker og Uenighed selv havde forskyldt.

I Perioden mellem Stenbocks Kapitulation og Carl XIIs Genoptræden paa Krigsskuepladsen samler Interessen sig ikke om nogen enkelt Person; men dog fandtes der et Brændpunkt: Fæstningen Tønning. Ikke saaledes at forstaa, at Angrebet eller Forsvaret var særlig dygtig ledet, eller at Kampen om Gottorpernes Reduit var rig paa spændende Momenter: rent militært set

var hele denne Episode ganske blottet for Interesse; men der blev sat store Kræfter i Bevægelse for at bevare Fæstningen og fri det lille Hertugdømme for Udslettelse. Med Held søgte de holsten-gottorpske Statsmænd at vinde Danmarks Allierede og de neutrale Magter for deres Sag, og den danske Konge stødte paa mange Hindringer i Kampen mod den Fyrsteslægt, hvem hans Fader havde betegnet som «en Slange udi wores Barm»[1]). Kong Frederik arbejdede maalbevidst, modigt og udholdende; men han var nødsaget til at gaa forsigtig til Værks; hans Forbundsfæller modarbejdede ham overfor Gottorp og støttede ham ikke tilstrækkelig overfor Sverig. Trods alle Vanskeligheder naaede han dog sit Maal, og inden Kong Carls Tilbagekomst var Tønnings Volde for stedse jævnede med Jorden. Hvor ubetydelig den Tønningske Episode end er i militær Henseende, er det dog først og fremmest den, der præger den Periode af den Store Nordiske Krig, som her skal behandles.

Det gottorpske Spørgsmaals Løsning laa udenfor de Opgaver, den Nordiske Alliance havde sat sig. For Danmark var Sagen af allerstørste Betydning; men for dets Forbundsfæller var den ret ligegyldig, og de havde derfor ingen Lyst til at skaffe sig nye Fjender paa Halsen, saa længe Sverig ikke var kastet til Jorden. Kapitulationen i Oldenswort betegnede et stort Skridt frem mod det foreløbige Maal: Svenskernes Fordrivelse fra Tyskland; men endnu kunde man ikke skride til Byttets Deling. Alligevel havde Danmark og Sachsen-Polen allerede i 1711 ved Konventionen af 18. September disponeret over Bjørnens Skind, inden den var fældet. Danmark skulde have Bremen-Verden og Wismar, Sachsen-Polen Pommern og Rygen. Af sidst nævnte Øs Indtægter skulde Kongen af Danmark dog nyde Halvdelen, indtil Kongen af Polen havde udbetalt ham en Sum svarende til den 20-dobbelte Værdi af den Del af det aarlige Udbytte, der faldt paa hans Part. Naar Stralsund var erobret, skulde begge Kongerne lægge hver sin Kommandant og lige stærke Besætninger ind i Fæstningen og besidde den i Fællesskab, indtil Løsesummen for Rygen var betalt. Paa lignende Maade skulde de Allierede forholde sig med de andre svensk-tyske Fæstninger, som de erobrede i Fællesskab.

---

[1]) Chr. V's Testamente $^{22}/_{11}$ 1684.

Først naar de to Monarker havde udført, hvad de gensidig havde tilsagt hinanden, traadte den endelige Deling i Kraft. Wismar var Kong Frederik dog ikke utilbøjelig til at afstaa til Hertugen af Schwerin, efter at Værkerne var sløjfede. De to Konger forpligtede sig yderligere til ikke at slutte Fred, før de omtalte Erobringer var foretagne, og da kun paa den Betingelse, at Sverig tilbagegav Danmark alt, hvad det i tidligere Tider havde frataget det, og desuden et Stykke af Vestergøtland, saa at man fra Danmark kunde komme til Norge uden at passere svensk Territorium[1]). Da denne Konvention blev oprettet, stod de forbundne Hære for Stralsund; men Aaret gik hen, uden at man fik fast Fod paa Rygen eller foretog noget afgørende mod Fæstningen.

I de første Dage af 1712 var Kongen af Danmark med Størstedelen af sin Hær gaaet tilbage til Holsten og havde i Pommern kun efterladt et kombineret Korps paa 6000 Mand; men inden Afmarchen havde han den 6. Januar med Kongen af Polen afsluttet en ny Overenskomst, der med Hensyn til Rygen bestemte, at Øen skulde tilfalde Danmark, hvad enten den blev tagen af Danmark alene eller af begge Forbundsfæller i Forening[2]). Dette var en ganske naturlig Bestemmelse, da den danske Flaades Medvirken var absolut nødvendig, naar Rygen over Hovedet skulde erobres.

Ved Udgangen af Aaret 1712 var Situationen for saa vidt ændret, som Frederik IV havde bemægtiget sig Stift Bremen uden anden Hjælp fra sachsisk-polsk Side end Overladelsen af en Belejringspark, der tilmed var meget mindre end den, Danmark samtidig havde sendt til Pommern. Her var de Allierede ikke naaet stort videre end forrige Aar: Rygen og Stralsund var endnu i svensk Besiddelse, og de Allierede havde maattet sende Størstedelen af deres Tropper til Holsten for at afbøde Følgerne af de Danskes Nederlag ved Gadebusch. I Løbet af de første Maaneder af 1713 var man dog bleven klar over, at det kun var et Tidsspørgsmaal, naar Stenbocks Hær, den sidste mobile svenske Armé, vilde blive tvungen til Overgivelse; man kunde altsaa nu begynde at lægge Planer for Fremtiden.

Først og fremmest gjaldt det for de Nordiske Allierede om at sikre sig en solid politisk Basis og stille sig paa en saadan

[1]) Originalen i R. Ark.
[2]) Originalen i R. Ark.

Fod med de andre europæiske Magter, at disse ikke greb ind til Fordel for Sverig. Resultatet af Overvejelserne nedlagdes i den saakaldte «Plan Général dont on est convenu entre les Puissances Alliées du Nord. Husum 4. mars 1713». Man enedes om at vise et vist Maadehold i Krigsførelsen «pour mettre par là le Roy de Suède dans le tort». Polen skulde have Lifland, medens Czaren beholdt sine øvrige Erobringer; man bestemte, at Danmark kunde tilbytte sig de gottorpske Dele af Hertugdømmerne for Bremen og Verden; derimod vilde man lade Kejseren bestemme, hvad der skulde gøres med Pommern. De forbundne Magter maatte i alle Spørgsmaal optræde med ubrødelig Enighed og gøre alt for at berolige Europa med Hensyn til Czarens Planer. Naar man paastod, at denne pønsede paa at antage Kejsertitlen, var det ganske hen i Vejret — hedder det i Konventionen — hans Hensigt at give Polen Lifland viste tydeligt nok, at han ikke nærede onde Planer mod Republikken; det blev ogsaa bestemt hævdet, at Kong August aldeles ikke havde tænkt paa at lægge Polen ind under sine Arvelande; for Øjeblikket fandtes der paa polsk Grund hverken sachsiske eller russiske Tropper[1]).

De Allierede ønskede at vinde Kejseren og Riget og var villige til at gøre Gengæld ved at støtte dem. De mente at have Grund til at tro, at Kejseren, der snart vilde staa ene i Kampen mod Ludvig XIV, næppe vilde være gunstig stemt mod Frankrig og dets svenske Protégé. De Allierede vilde gerne drage Preussen over paa deres Parti; men da denne Stat efter deres Mening aldrig drev selvstændig Politik, maatte man vinde den Magt, i hvis Kølvand den fulgte. Noget lignende gjaldt Hannover, der sikkert vilde følge Kejseren; man kunde i øvrigt overfor Kurfyrsten bruge Stift Bremen som Lokkemad og forestille ham, at han hos de Nordiske Allierede kunde finde en mægtig Støtte for sine «prétentions à la cour d'Angleterre». Holland haabede man at vinde ved at tilbyde det Handelsfordele, og det kunde ventes, at Udsigten til, at andre ellers løb af med Profiten, vilde faa England til at «menagere Liguen» og vise sig mindre partisk for Sverig; man var imidlertid ikke blind for, at Forholdene her var særdeles vanskelige; man var jo aldrig sikker paa, hvilket af de to politiske

[1]) Originalen i R. Ark. I Foraaret 1713 fandtes der alligevel mange sachsiske Tropper i Polen (Theatr. Europ. Bd. XIX S. 511, Bd. XX S. 355, 548, 646; Geh. Kriegscanz. Bd. 26 N. 1527. Dresden).

Partier, der i det givne Øjeblik havde Magten, og intet af dem maatte stødes for Hovedet. Saa var der kun Frankrig tilbage: Skønt det var udmattet efter den spanske Arvefølgekrig, maatte det ikke «negligeres»; det skulde tværtimod «menageres», men — hedder det — «personne ne pourra trouver mauvais ces ménagements après l'exemple que tout le monde vient de donner des égards qu'on a pour la France»; man vilde være tilfreds, om Frankrig ikke ligefrem erklærede sig imod de Nordiske Allierede.

Saaledes saa det Program ud, der skulde følges ved Forbundsfællernes Forhandlinger med de fremmede Hoffer; det maatte kun ændres, hvis der indtraf uforudsete Omstændigheder; i saa Fald vilde man i Forening tage nye «Mesurer». Uheldigvis viste det sig snart, at «Plan Général» slet ikke lod sig gennemføre: Forudsætningerne glippede paa mange Punkter. Galt var det, at Preussen skuffede Beregningerne og saa smaat begyndte at emancipere sig; uheldigt var det ogsaa, at man havde overvurderet Kejserens Indflydelse; men det værste var rigtignok, at Enigheden mellem de Allierede stod paa meget svage Fødder.

Skønt man haabede at opnaa en Del ved Forhandlinger, indsaa man dog, at Diplomaterne ikke kunde klare Sagen uden den væbnede Magts Hjælp, og Plan Général udtaler da ogsaa, at der skal udarbejdes et «Projet à part» vedrørende Krigsoperationerne. Frederik IV havde allerede kort efter Nederlaget ved Gadebusch begyndt at beskæftige sig med Planerne for det næste Felttog; han nærede ingen Tvivl om, at det indeværende, trods den uheldige Begyndelse, vilde falde ud til Fordel for de Allierede, men var paa det rene med, at han — selv efter at Stenbocks Hær var besejret — ikke med egne Kræfter kunde udfolde en energisk Offensiv; han tog derfor Afstand fra Angrebsforetagender mod Pommern og Rygen og mente, at der i det højeste kunde blive Tale om at angribe Wismar; endogsaa til Søs ansaa han sig for nødsaget til at gaa forsvarsvis til Værks[1]). Endnu i Begyndelsen af Maj, da man med Sikkerhed kunde forudsé, at Stenbocks Hær snart maatte overgive sig, fastholdt Kongen denne Anskuelse: det vilde falde ham umuligt at forpleje en Hær i Pommern; men Erobringen af Wismar var i den Grad i samtlige Allieredes Interesse, at de alle maatte yde deres Kontingent til

[1]) Gehejme Registratur, dat. Flensborg $^{2}/_{1}$ 13.

Belejringshæren, hvad der var nødvendigt alene af den Grund, at Danmark kun kunde stille 10 af de 32 Batailloner, der behøvedes. Resten af de russiske og sachsiske Tropper vilde finde lønnende Anvendelse i Pommern; da de svenske Stridskræfter var meget svage, vilde Rygen let kunne tages ved den danske Flotilles Hjælp, og derefter vilde Stralsund af sig selv falde i de Allieredes Hænder; Hunger og Frygt for Bombardement vilde tvinge Besætningen til Overgivelse[1]).

Den 29. Maj afholdt Cheferne for de danske, sachsiske og russiske Hærkorps ved Tønning en Konference i Lunden i Ditmarsken. Her vedtog Generalerne Scholten, Grev Flemming og Fyrst Menschikoff at belejre Wismar, og sidst nævnte tilbød at stille et større Antal Tropper til Raadighed; men om disses Art kunde man ikke blive enig, da Russerne vilde afgive en Del Rytteri, som de Danske ingen Brug havde for. Ogsaa om Forplejningen blev der snakket meget frem og tilbage. Den 31. Maj resolverede Kongen, at han ønskede 8000 Md. russisk Fodfolk, som han vilde forpleje med 2 Pd. Brød og 1 Skilling lybsk daglig; disse Tropper skulde udgaa af Forplejning 14 Dage efter Wismars Fald uden at have Krav paa Vinterkvarterer; vilde Russerne endelig efterlade Rytteri, stod det dem frit for, men det blev saa paa deres egen Bekostning; blev Sagen til Alvor, vilde det være Kongen kært, blev den ikke til noget, gjorde det heller ingen Ting; han havde rigelig Brug for Tiden til at reorganisere sin Hær, vidste ogsaa knap, hvorledes han skulde skaffe de til Belejringen og Troppernes Underhold nødvendige Penge[2]). Kongen lod sig dog tilsidst overtale til at antage 500 russiske Dragoner, «naar det ikke kunde være anderledes», men holdt i øvrigt fast ved sin tidligere Resolution[3]). I de sidste Dage af Maj havde han bestemt, at Garden, Dronningens Livregiment, Fynske, Norske hvervede, 2. Trondhjemske Regiment og 1 Bataillon Prins Christian skulde gøre sig rede til at rykke i Felten; videre naaede man ikke med Krigsforberedelserne i den Maaned.

I Juni antog Felttogsplanerne noget fastere Former. Kong August vilde ikke være med til at belejre Wismar, før Pommern

---

[1]) Geh. Reg. Husum $^{6}/_{5}$ 13. Betænkningen indeholder detaillerede Planer angaaende Wismars Belejring.

[2]) Scholtens Protokol $^{20}/_{5}$, $^{31}/_{5}$ 13.

[3]) Geh. Reg. $^{3}/_{6}$ 13.

var erobret[1]), og Kong Frederik blev nødsaget til at tage Hensyn hertil. Den 16. Juni gav han Generalkrigskommissær H. C. v. Platen en Instrux, hvori der udtaltes, at den danske Flaade i Aar ikke kunde holde den svenske Stangen; Kongen vilde derfor ikke kunne indlade sig paa Krigsforetagender i stor Stil; Wismar vilde han indeslutte, saa godt det lod sig gøre; et mindre Korps vilde han lade operere i Pommern sammen med Sachserne, og desuden vilde han tage en russisk Troppestyrke i sin Sold, hvis Kong August gjorde det samme; han var rede til at bidrage til Stralsunds Bombardement og forbeholdt sig i alle Tilfælde sine Rettigheder til Rygen[2]). Platen traadte i Wandsbeck sammen med Flemming og Menschikoff, hvis Tropper endnu ikke havde forladt Hertugdømmerne, og den 20. Juni afsluttede de en Konvention af følgende Indhold: Kongerne af Danmark og Polen skulde angribe og erobre de svenske Besiddelser i Tyskland; Czaren vilde ikke optræde som krigsførende, fraskrev sig derfor enhver Andel i Erobringerne, men stillede et Hjælpekorps til de Allieredes Raadighed. Medens de Danske blokerede Wismar, vilde Flemming rykke ind i Pommern med 6 sachsiske, 6 danske, og 6 russiske Batailloner, 4—6 sachsiske, 1 dansk og 1—2 russiske Rytterregimenter, i alt henved 15,000 Md. De to Konger skulde dele Omkostningerne ved det russiske Auxiliærkorps; dog lovede Menschikoff, at de russiske Beholdninger, som efter Hovedhærens Bortmarche endnu maatte findes i Meklenborg og Pommern, skulde anvendes ved Hjælpetroppernes Forplejning. Den danske Flotille i de pommerske Farvande og de Landgangsfartøjer, som den havde indsamlet, blev stillet til Flemmings Raadighed, og Kongen lovede ham yderligere 16 Morterer med tilhørende Ammunition. Kongen af Polen forbeholdt sig alt det svære Skyts, der fandtes i de af Flemming erobrede Fæstninger; alle Kanoner af ringere Kaliber end 12 Pds, andre Trofæer og Fanger skulde derimod deles i tre lige store Parter. Som Grundlag for Forholdet mellem Danmark og Sachsen-Polen henvistes i øvrigt til den ovenfor nævnte Traktat af 18de September 1711. I en Separatartikkel tilsagde de Allierede hinanden kraftig Understøttelse, hvis Fjenden fik en saadan Forstærkning, at Korpserne ved Wismar eller Stralsund kom i Fare. Faldt Svenskerne ind i Danmark, og rykkede Tyrkerne

[1]) Sachs.-polske Gesandtskabsrelationer $^{25}/_{5}$, $^{11}/_{6}$ 13.
[2]) Geh. Reg. $^{16}/_{6}$ 13.

eller andre Fjender ind i Rusland eller Polen, havde vedkommende Monarker Ret til at kalde deres Kontingenter tilbage. Hvis Pommern og Rygen blev sekvestrerede af Nabomagterne, og Tropperne altsaa ikke behøvedes dèr, vilde Menschikoff straax lade Russerne afmarchere. Frederik IV bifaldt Konventionen; dog tog han det Forbehold, at han kun vilde anerkende et Sekvester efter Rigskonstitutionerne. Han krævede altsaa, at Kejseren og Rigsdagen skulde tage Sagen i deres Haand; Kong August derimod ratificerede Overenskomsten uden Forbehold[1]).

Tanken om et Sekvester af Pommern var ikke udgaaet fra Danmarks Forbundsfæller; den var et gottorpsk Forsøg paa at stifte Splid mellem de Nordiske Allierede, isolere Danmark og skaffe Gottorp nye og mægtige Venner. Det lille Fyrstendømme var for Øjeblikket ganske afmægtigt. Hele Landet med Undtagelse af Tønning og den diminutive Ø Helgoland var i de Danskes Hænder; den lille holsten gottorpske Hær var uden Basis. Den bestod af 8 Eskadroner og 7 Bataillioner, af hvilke sidste de 3 udgjorde Garnisonerne i Hjemlandet, medens Resten af Styrken endnu stod i Flandern og Brabant, tilmed fordelt paa 4 Steder; men hvor sælsomt det end lyder, kom denne ringe Troppestyrke dog til at spille en Rolle, næsten som om den havde været en Stormagts Hær. Sagen var den, at Gottorp raadede over en Flok ærgerrige, snedige og hensynsløse Diplomater, der forstod at skaffe det af Staternes Tal næsten helt udslettede Fyrstendømme en ganske uforholdsmæssig politisk Indflydelse. De holdt det holsten-gottorpske Spørgsmaal aabent, æggede Garanterne for Forliget i Altona og Freden i Traventhal op imod Danmark, søgte at skaffe dette Rige nye Fjender og benyttede deres egen Sag som en Kile til at splitte de Nordiske Allierede[2]).

Fremmest i Rækken stod Gehejmeraad Baron Görtz, som allerede, medens de Allierede laa for Tønning, havde spillet en stor Rolle. Ham var det, der havde skaffet Stenbock ind i Fæstningen; men det var ogsaa ham, der — formelt opfordret af den danske Regering — havde arbejdet saa ivrigt for at faa ham ud deraf igen[3]). Krogede og bugtede var hans Veje, han foretrak

---

[1]) Traktater Polen N. 12—16 R. Ark.; Geh. Reg. $^{29}/_{6}$ 13; Correspondance de Flemming $^{29}/_{6}$ 13 (Hauptstaatsarchiv. N. 3308 Dresden).

[2]) Görtz til Vellingk $^{7}/_{7}$ 13. (Vell. Saml. Sv. R. Ark.)

[3]) Om Görtz' Virksomhed i denne Periode se Bind IV 3. Afsnit.

det kunstlede for det naturlige; derfor gik det ogsaa galt for ham, hans Intriger blev opdagede, og Kongen af Danmark satte ham fra Mæglerbestillingen, inden Stenbock havde overgivet sig. Men Görtz havde forstaaet at insinuere sig hos Flemming og Menschikoff og faaet dem til at «trække i samme Ende af Rebet» som han selv[1]), det vil sige formaaet dem til at nægte at erklære Gottorp for Fjende. Efter Kapitulationen havde Görtz talrige Sammenkomster med de to Hærførere, først i Lunden, senere, da den russiske Hær laa ved Hamborg, dels i sit eget Hus i denne By, dels i Menschikoffs Hovedkvarter i Wandsbeck. Görtz og Flemming var uadskillelige, og man sagde, at enhver, der vilde tale med Feltmarskalken, blev henvist til Gehejmeraaden[2]). Det var Görtz ganske umuligt at være ærlig: han var ikke oprigtig over for nogen; sine Fjender søgte han at føre bag Lyset, sine Venner stræbte han at overliste. Han «sonderede» Flemming og Menschikoff uden at sætte dem helt ind i sine Planer og fik dem til at sige Ja, uden at de havde klart Begreb om, hvad de gik ind paa. Man faar Indtrykket af, at han ikke altid selv formaaede at holde Traadene fri af hinanden; Intrigevævet kunde under Tiden blive for indviklet; der kom Kurrer, som burde være undgaaede.

Gennem sin Resident i Hamborg, Etatsraad Hagedorn, fulgte den danske Regering opmærksomt Görtz' Færd; den var paa det rene med, at der blev spundet Ränker, og gav sine Gesandter i London, Haag, Wien og Berlin Ordre til at advare de paagældende Regeringer mod de ensidige Fremstillinger af den gottorpske Sag, som snart kunde ventes[3]). Kongen var ikke vel stemt mod de to Feltmarskalker; de havde fortørnet ham ikke blot ved deres Forhold under Indeslutningen af Tønning, men ogsaa ved den Langsomhed, hvormed de rømmede hans Lande, som de ubarmhjærtigt udsugede. Deres Deltagelse i de gottorpske Intriger skulde ikke stemme ham blidere, og de Opfordringer, han tilstillede dem om at fremskynde Udmarchen og i øvrigt gøre deres Pligt, var ikke holdt i naadige Udtryk[4]).

---

[1]) Ditl. Vibes Betænkning af $^{27}/_{9}$ 1718. Dsk. Mag. 5. III.
[2]) v. Holtzes Relat. af $^{20}/_{5}$; Hagedorns Depecher af $^{28}/_{5}$, $^{12}/_{6}$, $^{16}/_{6}$ 13.
[3]) Geh. Reg. $^{12}/_{6}$, $^{15}/_{6}$, $^{26}/_{6}$ 13.
[4]) Kongen til Flemming $^{16}/_{6}$; Instrux til Platen $^{19}/_{6}$ og til C. D. Reventlow $^{25}/_{6}$ 13. (Geh. Reg.)

Baade Menschikoff og Flemming var tilfals, og de lod sig godt betale af Gottorperne[1]); foreløbig kunde de dog kun love at forholde sig passive. Det var jo altid noget, men ikke nok; Gottorp maatte have virkelige Allierede, der med Kraft vilde antage sig Hertugens Sag. En Henvendelse til Altona-Forligets Garanter, der havde hjulpet saa godt i 1700, laa lige for, og Christian August, der som «Administrator» styrede Hertugdømmet under Brodersønnens Mindreaarighed, havde søgt at vække deres Interesse for det gottorpske Spørgsmaal. Men i Vinteren 1712—1713 havde de ikke været til at faa i Tale; Sømagterne og Hannover var endnu indviklede i Krig med Frankrig, og Sverig, den velvilligste Garant, havde svært nok ved at klare sig selv. Den 11. April 1713 blev der imidlertid sluttet Fred i Utrecht; en Del af Gottorpernes Venner fik herved friere Hænder og kunde med større Vægt optræde til Gunst for dem. Dronningen af England gjorde dem strax nogle Indrømmelser, idet hun i Slutningen af April tillod den gottorpske Afsending Grev v. Dernath at sende Proviantskibe fra England til Tønning[2]). Den engelske Envoyé i København D. Pulteney var ikke vel stemt mod Danmark; hans Henvendelser til Regeringen var ofte ligefrem uartige og gav jævnlig Anledning til Klage, ligesom man ogsaa besværede sig over, at hans Indberetninger var stærkt farvede og affattede i en fjendtlig Aand. Han gjorde sit bedste til at vedligeholde Englands Misstemning mod Danmark, hvad der ikke var vanskeligt, da den engelske Handel led en hel Del under de urolige Forhold

[1]) Görtz skal have betalt Menschikoff 60,000 Rdlr. for at bevare Tønning for Hertugen. Dette meddelte Fyrst Dolgorucki i 1728 den daværende danske Gesandt i Rusland, Westphalen (se dennes Depeche af $^{6}/_{4}$ 1728). I et Brev til sin Sekretær, Kirchmann, af $^{21}/_{10}$ 14 fortæller Flemming om den Gave, Görtz paa sin Herres Vegne i sin Tid havde tilbudt ham, idet han udtalte, at det var en Fornærmelse, hvis han ikke modtog den. (Vermischte Papiere welche d. Sekr. Kirchmann angehört haben sollen. Cab. Canzl. N. 3376 Dresden).

[2]) v. Dernaths Depecher af $^{9}/_{5}$, $^{22}/_{5}$, sammes Brev af $^{13}/_{5}$ til Genlt Barner, der varetog Gottorps Interesser i Holland (Afhdlg. i Nordalbingische Studien 1858 B. II: Der Fürstl. Holst. Gott. Hof u. seine Verhandlungen im Jahre 1713, i det følgende citeret Nordalb. Stud.). Allerede i Marts var der gjort Forsøg paa at sende Proviant fra England til Tønning, og i Begyndelsen af Maj kom der 3 engelske og 1 hollandsk Skib, ladede med forskellige Fornødenheder til Helgoland; men det lykkedes dem ikke at naa ind til Fæstningen, da den Gøteborgske Eskadre, som skulde aabne Ejderen, udeblev (Major Boldewahn til Vellingk. $^{3}/_{5}$ 13 Vell. Saml.).

i Østersøen[1]); det samme var Tilfældet med Hollands Handel, hvorfor Generalstaterne ogsaa ønskede Genoprettelse af fredelige Forhold i Nordeuropa. Administratoren henvendte sig da ogsaa til dem og mindede dem om deres Garanti for Traventhal-Freden, som de Danske brød ved at forblive i Hertugens Lande, efter at Stenbock ved Gottorps Mægling (!) havde rømmet Tønning[2]). Dette var ganske vist kun Sandhed med Modifikation; men det var næppe denne Omstændighed, der bevirkede, at Holland ikke greb ind; det var simpelt hen for udmattet efter den lange Krig med Frankrig til at indlade sig paa Æventyr.

Heller ikke Hannover var villigt til at tage Affære. I Aaret 1700 var det ganske vist optraadt til Gunst for Gottorp, og i 1712 havde Kurfyrst Georg Ludvig gjort baade sig selv og Kongen af Sverig en Tjeneste ved at besætte Verden og ved at besværliggøre de Danske Okkupationen af Bremen; men naar Administratoren henvendte sig til ham, vendte han det døve Øre til. Han afslog først Anmodningen om at overtage Garantien for en eventuel Overenskomst mellem Kongen af Danmark og Stenbock, og, da man bad ham om at komme det betrængte Hertugdømme til Hjælp, svarede han Nej[3]). Der var rigtignok i Hannover enkelte Statsmænd — saaledes Gehejmeraad Görtz' Fætter, Kammerpræsident Görtz — som var gunstig stemte mod Gottorperne[4]); men Bernstorff, den mest indflydelsesrige af Ministrene, modarbejdede dem. I Marts havde Kurfyrsten ganske vist sendt Friherre v. d. Schulenburg til det danske Hovedkvarter for at nedlægge Protest mod Danmarks Beslaglæggelse af de gottorpske Lande; men der blev ikke taget Hensyn dertil, og den danske Gesandt i Hannover, Kancelliraad v. Holtze, har sikkert Ret, naar han ytrer, at Sendelsen var «mehrentheils zum Schein um die apparence von einer partialität zu sauviren»[5]). Hannover havde nu heller ingen Interesse i at bryde med Danmark; det havde jo Delmenhorst og Dele af Oldenborg i Pant[6]), havde besat

[1]) I Konseillets Papirer i R. Ark. findes en hel Protokol, indeholdende de i 1713 med Pulteney førte Forhandlinger om opbragte engelske Skibe.
[2]) Adm. til Genstat. $^{10}/_{5}$ 13 (Nordalb. Stud.).
[3]) Adm. til Kurf. af Han. $^{28}/_{4}$, $^{17}/_{5}$ (Nordalb. Stud.).
[4]) v. Holtzes Depeche $^{17}/_{7}$ 13.
[5]) v. Holtzes Depeche af $^{18}/_{3}$ 13. Se iøvrigt S. Schartau: Förhållandet, mel. Sver. och Hannover 1709—15. Lund 1905 S. 122 f.
[6]) Bind III S. 148.

Verden og Dele af Bremen og nærede Haab om at erhverve Resten af denne af de Danske erobrede svenske Provins for billigere Køb end gennem en Krig. I det hele drev Hannover en større Pantelaanerforretning. I August 1713 hed det sig endog, at Administratoren til Kurfyrsten havde pantsat Amterne Reinbek og Trittau og søgt kejserlig Approbation herpaa. Den danske Gesandt i Wien Fr. Weyberg meddelte dette til v. Holtze, som bragte Bernstorff i synlig Forlegenhed ved at spørge ham om, hvorledes Sagen egentlig forholdt sig. Ministeren kom med Udflugter, og den hannoveranske Afsending i København Baron Püchler, erklærede, at det hele var tom Snak uden anden Hjemmel end en Meddelelse i en haandskreven Hamborger Avis. Men den danske Regering troede ikke paa Hannovers Uskyldighed, og med Kongens Billigelse blev der nedlagt Protest mod denne Transaktion[1]).

Den af Gottorps Garanter, der havde vist størst Iver for at opfylde sine Forpligtelser, var Sverig, og Hertugdømmet havde vist det sin Taknemlighed, men var derved selv kommet i Ulykke. Om nogen direkte Hjælp fra den Side kunde der ikke være Tale, men gaa uden om Sverig kunde man alligevel ikke, og saa traf det sig saa heldigt, at den Statsmand, der ledede Sverigs Udenrigspolitik, hvis der da kunde være Tale om nogen egentlig Ledelse, var nøje lieret med Gottorperne og meget fortrolig med deres Maade at drive Politik paa. Denne Mand var Bremens tidligere Generalguvernør, Mauritz Vellingk[2]). Efter Stenbocks Kapitulation drøftede han og Görtz indgaaende den nye Situation; Forhandlingerne, der førtes i Hamborg, hvor ogsaa Administratoren opholdt sig, satte Frugt i Traktaten af 10. Juni 1713. I Indledningen siges, at ligesom Vellingk i 1712 reddede Verden og Ottersberg ved at lade Hannoveranerne besætte dem, samtidig med at de Danske faldt ind i Stift Bremen[3]), saaledes vilde Gottorp nu bevare Sverigs tyske Provinser, der ingen Hjælp kunde

---

[1]) v. Holtzes Depeche af $^{1}/_{8}$ og $^{15}/_{8}$; Geh. Reg. $^{7}/_{8}$; Püchler til Robethon $^{10}/_{8}$ 13.

[2]) Om Vellingks Optræden under de dansk-svensk-gottorpske Forviklinger i den første Halvdel af 1713, se Bind IV 3. Afsnit.

[3]) Se Bind III S. 448, jfr. Schartau S. 104. Udtrykket er ikke helt korrekt; Kurfyrsten tog Initiativet til Indrykningen, og Vellingk tillod den, da Bernstorff erklærede, at Hannover kun tilsigtede at bevare disse Landsdele for Sverig og beskytte sig selv mod Pesten, som de Danske antoges at bringe med sig.

vente fra Moderlandet, ved at lægge sine Tropper ind i Wismar og Stettin. «Dette er til Sverigs sande Gavn», hedder det. Vellingk lover at beordre Fæstningerne til at underlægge sig Gottorp; i hver af dem forbliver foreløbig 2 svenske Batailloner, der tages i gottorpsk Ed og Sold, indtil Hertugens egne Tropper kommer tilbage fra Brabant; dernæst tillader han, at 4 neutrale Batailloner ligeledes gaar i gottorpsk Tjeneste og fordeles ligelig mellem Wismar og Stettin. Til Garnisonernes Underhold anvises de svenske Besiddelser i Meklenborg og i Pommern indtil Peene. Civilregeringen vedbliver at være svensk. Til Gengæld forpligter Administratoren sig til ikke at overlade Fæstningerne til nogen anden, men bevare dem i den Stand, hvori han har modtaget dem. Den Del af de svenske Tropper, der ikke skal træde i Hertugens Tjeneste, føres til Rygen og forplejes af den neutrale Magt, der har stillet de fornævnte Batailloner; denne Magt skal ligeledes beskytte Stralsund og af al Formue forsvare de to andre Fæstninger, hvis de angribes. Naar Freden er sluttet, eller Sverig er bleven stærkt nok til at værne om sine tyske Provinser, forlader Gottorp og den neutrale Magt strax Fæstningerne og leverer dem tilbage.[1])

Ved første Gennemlæsning af denne Traktat studser man uvilkaarligt. Det hele gør Indtryk af at være en daarlig Vittighed og ikke en virkelig Overenskomst mellem to af Nordens snedigste og mest drevne Diplomater. Holsten-Gottorp, hvis hele Stridsmagt højst tæller 4000 Mand, hvoraf ikke en eneste Soldat i Øjeblikket er disponibel[2]), optræder som Sverigs Beskytter mod Danmark-Norge, Rusland og Sachsen-Polen og tager to store Fæstninger i sin Varetægt! Hvorledes skal denne Haandfuld Folk kunne optage Kampen mod hele den Nordiske Alliance? Selv om Russerne og Sachserne ikke viser sig særlig aktive, vil de dog alene med deres Vægt knuse den lille gottorpske Hær. I Virkeligheden var det da ogsaa den unævnte neutrale Magt, der skulde udføre hele Arbejdet. Men hvem var da denne ædle Velgører, som vilde bevare hele Landet for den svenske Konge og give ham det tilbage, naar han var bleven stærk nok til selv at forsvare det? Det viste sig snart, at det var Preussen.

---

[1]) Traktaten findes bl. a. i «Handl. rör. nord. Kriget» (Sv. R. Ark.) og i «Vermischtes v. d. Gesandsch. zu Kopenhagen» (Hauptstaatsarch. Dresden).

[2]) Jfr. Side 8.

Her var der foregaaet store Forandringer siden Stenbocks Indrykning i Hertugdømmerne. Den 25. Februar 1713 besteg den unge Konge Frederik Wilhelm I Tronen, og den 11. April blev Freden sluttet i Utrecht; det preussiske Kongerige fik europæisk Anerkendelse; dets Landomraade blev lidt forøget, og dets Tropper disponible for Landet selv. Den hidtil almægtige Minister Ilgen kom til at dele Magten med Gehejmeraaderne Printzen og Grev Dohna, men noget pludseligt Systemskifte indtraf dog ikke. Vel betegner Frederik Wilhelm en ny Æra i preussisk Politik, der under hans Regering fik «det skarpe og haarde Præg, som den vedblev at beholde»[1]), men den unge Konge famlede nogen Tid, inden han fik valgt sit Standpunkt og fastslaaet Maalet for sin Politik, som i hans første Regeringsaar ikke var meget forskellig fra Faderens, Frederik I; ligesom denne vaklede han mellem Tilslutning til Sverig og Forbund med de Nordiske Allierede: man kunde jo ikke paa Forhaand vide, hvem af dem, der vilde faa Overtaget. Da Czaren paa Hjemrejsen fra Belejringshæren for Tønning dvælede i Berlin fra 9.—12. Marts 1713, søgte han at vinde Kongen for de Nordiske Allierede; men denne erklærede, at han maatte have Ro i et Aar for at reorganisere sin Hær og ordne sine Finanser. At Preussen i Modsætning til de andre tyske Magter efter Freden i Utrecht forstærkede sin Armé, kunde jo nok tyde paa, at det tænkte paa aktiv Optræden; men hele Livet igennem elskede Frederik Wilhelm sine Regimenter med en Samlers Kærlighed: han pyntede og pudsede dem, mønstrede og øvede dem, sørgede omhyggelig for Udrustning og Forplejning, men grumme nødig lod han dem rykke i Felten.

I Tyskland begyndte de første svage Tegn paa en vaagnende Nationalitetsfølelse at vise sig. Talemaaden: «Tyskland for Tyskerne» hørtes vel ikke endnu; men mange begyndte at føle det som en Skam, at store Dele af Tyskland var i fremmed Besiddelse; der var en vis Stemning for at «delogere» de udenlandske Herskere. At Sverig ikke var i Stand til at hævde Herredømmet over de tyske Provinser, det besad siden den westphalske Fred, var klart for alle; man var enig om ikke at taale, at Russerne eller de Danske løftede Arven efter Svenskerne; men om en fæl-

[1]) Lundberg: De diplom. förbind. mell. Sverige og Preussen 1709—15. Lund 1893, S. 80.

les Optræden var der ikke Tale. Øjeblikket var ellers gunstigt: Freden i Utrecht gav atter Fyrsterne fri Raadighed over deres Hære; kun faa af dem fortsatte sammen med Kejseren Krigen mod Frankrig, men den indbyrdes Skinsyge var altfor stor. Hannover kastede begærlige Blikke paa Bremen-Verden, og Preussen attraaede ivrigt Svensk-Pommern, som Sachsen jo ogsaa gjorde Fordring paa; men ingen af disse tre Magter undte de andre nogen Landforøgelse. Desuden frygtede de mindre, tyske Fyrster et overmægtigt Preussen og var ligesaa bange for, at Hannover skulde blive for stærkt; følgelig drev hver Stat sin separate, egennyttige Politik uden at tænke paa, at man burde optræde med forenede Kræfter. Dette saa man tydeligt nok i Marts, da Kongen af Preussen tilbød at opstille 12000 Md. til Forsvar af den nedersachsiske Kreds paa den Betingelse, at Kejseren og Kurfyrsten af Hannover gjorde det samme. Han vidste godt, at de ikke vilde, men det lader heller ikke til, at han har gjort det ringeste Forsøg paa at overtale dem, saa hans Tilbud har næppe været helt alvorligt ment.[1])

At Preussen havde vanskeligt ved at bestemme sig, er iøvrigt forstaaeligt nok; fra alle Sider bejlede man til det. Czarens Frieri mislykkedes jo, og Kong August havde ikke bedre Held, da han søgte Preussens Støtte mod sin russiske Forbundsfælle. Bedre gik det ikke Kongen af Sverig, men han fordrede ogsaa for meget og bød for lidt. Vellingk saa langt mere praktisk paa Sagerne; han var klar over, at man maatte «slippe Troen og tage Forstanden til Hjælp», man maatte bringe Ofre for at sikre sig Preussens Venskab og Bistand. I et Brev til Kong Carls højt betroede Minister H. G. v. Müllern, der opholdt sig hos denne i Tyrkiet, udtalte han, at man maatte imødekomme Sømagterne, vinde Preussen ved at byde Stettin som Lokkemad og sikre sig Kong August ved at opgive Stanislaus. Efter hans Anskuelse var det umuligt at holde længere paa denne; Preussen vilde ikke drage Sværdet for hans Skyld; paa den anden Side var det nok værd at gøre noget for at sprænge Forbundet mellem Czaren og Polens Konge, der var træt af og bange for sin farlige Allierede. Han sluttede med at udtale, at Kongen nødvendigvis snarest maatte vende hjem, men at Senatet i Stockholm maatte

[1]) Lundberg S. 80—87. Schartau S. 121—123.

have frie Hænder, indtil han selv var indtruffen i sine Lande[1]). Dette Brev er skrevet faa Dage før Stenbocks Kapitulation; efter denne Begivenhed bliver Tonen endnu mere pessimistisk; navnlig jamrer Vellingk over, at Kongen vil bestemme alt fra sin fjærne Afkrog. Det er ganske umuligt — siger han — at handle efter Forholdenes Bydende, naar man har bundne Hænder; man kan ikke modtage Englands og Frankrigs Tilbud om Mægling og faar derved Skin af, at man ikke ønsker Fred. Han tilraader indtrængende at sende Generalløjtnant Erik Sparre som Gesandt til England, give den derværende svenske Resident, Carl Gyllenborg, Karakter af Envoyé extraordinaire og lade Forhandlingerne foregaa i London, da den derværende franske Gesandt er Sverigs gode Ven. Vellingk selv var — det paastaar han i det mindste — for svag til at optræde personlig.[2])

Kong Carl havde imidlertid bestemt sig til at søge Preussens Bistand, og under 18. Maj sendte han fra Demotika en Fuldmagt til Vellingk, der blev bemyndiget til at forhandle med de preussiske Ministre og i Forening med dem træffe Bestemmelse om, hvad der skulde gøres for at betvinge Fjenden og opretholde den fælles Sikkerhed; hvad de enedes om, vilde han stadfæste.[3]) Længe inden denne Fuldmagt kom Vellingk i Hænde, var Forhandlingerne i fuld Gang, men rigtignok i en ganske anden Retning, end Kongen havde tænkt sig. Vellingk var Görtz's nære Aandsfrænde, ogsaa han elskede Krogveje og Intriger; i Stedet for at forhandle direkte med Preusserne valgte han Gottorperne til Mellemmænd; disse sendte en Gesandt til Kongen af Preussen, som paa sin Side akkrediterede Generalmajor v. Borcke hos Administratoren.[4])

Administratorens første Henvendelser til Preussen om Hjælp havde været resultatløse, han havde jo intet at byde til Gengæld; men da Carl XII var bleven Sultanens Fange, og da Stenbock var tvungen til Overgivelse, blev Udsigterne bedre, thi nu stod Sverigs Sager saa slet, at man uden Fare kunde lade det betale for den Hjælp, der skulde ydes Gottorp. Ligesom Kurfyrsten af Hannover havde Kongen af Preussen afslaaet at garantere for en

---

[1]) Vell. til v. Müllern $^{13}/_{5}$ 13 (Vell. Saml.)
[2]) Vell. til v. Müll. $^{23}/_{5}$, $^{14}/_{6}$ 13.
[3]) Trykt bl. a. i Theatrum Europæum, Bd. XX, S. 608 f.
[4]) Instrux af $^{17}/_{6}$ 13 (Nordalb. Stud.).

eventuel Overenskomst mellem Stenbock og de nordiske Allierede; han stod saaledes frit overfor Sverig.[1])

Grundlaget for Gottorps Forhandlinger med Preussen var selvfølgelig Traktaten af 10. Juni mellem Vellingk og Görtz.[2]) Sidstnævnte havde udkastet Planen til en Overenskomst mellem Administratoren og Kongen af Preussen; men den Diplomat, i hvis Hænder Sagen blev lagt, var en ny Mand i gottorpsk Politik: Etatsraad Henning Friedrich v. Bassewitz, der fra 1710 til Februar 1713 havde været Amtmand i Husum. Han var Meklenborger af Fødsel og Broder til den raske svenske Rytterfører Oberst Carl Ulrich v. Bassewitz, der havde spillet en stor Rolle ved Wismar og Tønning[3]). Lidenskabelig, rænkefuld og fantasirig, som han var, følte han sig meget tiltalt af Gottorps æventyrlige Politik; han kom til at spille en stor Rolle og har sat sig et varigt Minde i Historien; thi ham skyldes det, at det Gottorpske Hus kom til at beklæde Ruslands Trone. Bassewitz blev altsaa som Gesandt sendt til Berlin og fik den 8. Juni af Administratoren en meget oplysende Instrux[4]). Heri udtales, at det, saa længe Kong Carl levede, var en meget delikat Sag at omtale Preussens Ønske om at faa Stettin og Distriktet indtil Peene, naar Sverig tilfaldt Huset Gottorp; blev det imidlertid til Alvor med denne Arvefølge, skulde Afstaaelsen finde Sted. Herefter gives et Uddrag af Overenskomsten med Vellingk, hvorpaa Administratoren lover at optage to preussiske Batailloner i Stettin og lige saa mange i Wismar; Kommandoen i Fæstningerne skulde føres af to ligestillede gottorpske og preussiske Officerer; Vellingk havde rigtignok ønsket, at de preussiske Tropper blev tagne i gottorpsk Ed, men man var villig til at rette sig efter, hvad Kongen foretrak. Til Gengæld maatte Preussen skaffe Hertugen Restitution; det var ikke nok, at det tiltraadte den engelsk-hollandsk-hannoveranske Koncert; det maatte træde aktivt op. Hidtil havde Danmarks Allierede været velvillige, saa at England uden Frygt for Czaren havde kunnet støtte Gottorp[5]), men ingen kunde

[1]) Schartau, S. 124; jfr. Side 11.

[2]) Se Side 12.

[3]) Bind III og IV, Reg.

[4]) Trykt i Nordalb. Stud. 1858, II sammen med den i det følgende citerede Brevvexling mellem Bassewitz og Görtz.

[5]) Under $^{9}/_{6}$ meldte v. Dernath fra London, at England havde givet sine Gesandter Instruxer, som var gunstige for Gottorp, og samme Dag anmodede

svare for, hvor længe dette vilde vedvare; man maatte være belavet paa, at de vilde høre op med bona officia for Gottorperne. Om Danmark hedder det i Instruxen, at det pønsede paa at flytte det hertugelige Hus til Bremen og Verden; overfor Spørgsmaalet om Restitution stillede det sig ikke helt uvilligt, men om Satisfaktion vilde det ikke høre Tale; herpaa vilde Gottorp dog ikke give Afkald; Preussen maatte hjælpe det dertil, men de Udgifter, som dette vilde medføre, tilbød Administratoren at betale og stillede i dette Øjemed 260,000 Rdlr. til Raadighed; sluttelig maatte Preussen skaffe de gottorpske Tropper fri og sikker Gennemmarche fra Nederlandene til Pommern. Denne Instrux blev yderligere suppleret af Görtz, der paalagde Bassewitz at gøre Kongen af Preussen opmærksom paa, hvor store Fordele den tilbudte Konvention frembød. Medens Hannover selv maatte forpleje de Tropper, der stod i Verden og Bremen, vilde Besætningerne i Wismar og Stettin ikke koste Preussen det ringeste. Sidstnævnte Fæstning vilde tilfalde det, naar den gottorpske Hertug besteg Sverigs Trone, maaske endogsaa før, og under alle Omstændigheder vilde Preussen være sikret mod, at Stettin anvendtes til Skade for det. Den svenske Gesandt i Berlin, Friesendorff, skulde strax afgaa til General Mejerfelt og befale ham at overgive Stettin; men Kongen maatte handle hurtigt, Wismar skulde besættes samtidig med Stettin, og det inden Russerne og Sachserne, der nu stod i Holsten, var rykkede ind i Meklenborg. Görtz paatog sig at vinde Flemming og Menschikoff for Sagen og vilde forelægge dem en Plan for en «Generalfred» i Norden, som ogsaa Vellingk vilde kunne gaa ind paa; dog skulde han nok sørge for, at der intet kom frem om den sande Plan, før Kapitulationen var sluttet.[1])

Under de foreliggende Forhold vilde der ikke have været meget at risikere for Preussen ved at gaa ind paa Gottorps Forslag; thi den 11. Marts havde Kongressen i Brunsvig[2]) «wegen ein und anderer sich inmittelst zugetragenen wichtigen Verende-

---

Administratoren Pulteney om at gaa skrapt frem mod Danmark, da man intet vilde opnaa med det gode. Den $^{13}/_{6}$ svarer Pulteney, at han skal gøre alt for at formaa Danmark til at tilbagegive Hertugens Lande og intet foretage imod ham, og $^{10}/_{6}$ anmoder Görtz ham om at meddele Menschikoff og Flemming Indholdet af Gesandternes Instruxer.

[1]) Görtz til Bassewitz $^{10}/_{6}$ 13.

[2]) Om denne Kongres, der var traadt sammen i November 1712, se Bind IV, Side 239, Note 3.

rung» opgivet den Beslutning, som den 3 Maaneder forinden havde vedtaget, om at oprette en Neutralitetshær[1]). Frederik Wilhelm gik ogsaa ind paa at aabne Forhandlingerne og modtog Bassewitz velvilligt, men havde dog en Del Indvendinger at gøre mod Garnisonernes Sammensætning, særlig mod Tanken om at beholde svenske Tropper i Fæstningerne[2]). Görtz gik nu i Gang med Menschikoff og Flemming og kunde den 12. Juni sende Bassewitz Meddelelse om, at han havde «insinueret» Planen og «sonderet» dem, om de vilde være tilfredse, hvis den blev til Alvor; de havde sagt Ja, og nu havde man kun med Danmark at gøre, som man ikke behøvede at tage videre Hensyn til.[3]) Næste Dag afgik der yderligere Instruktioner til Bassewitz, som fik Paalæg om at udvise den største Forsigtighed; Friesendorff maatte intet faa at vide om, hvad Görtz havde meddelt om Flemming og Menschikoff; i selve Traktaten maatte kun optages, hvad Russerne og Sachserne turde vide, alle andre Sager skulde indføres i Separatartikler; dette gjaldt saaledes Preussens Løfte om at hjælpe Gottorp til Sukcessionen i Sverig mod at faa Stettin til Arv og Eje, og den meget vigtige Sag om Restitution og Satisfaktion; vilde Preussen ikke direkte gribe til Vaaben mod Danmark, var Gottorperne villige til at betale 260,000 Rdlr. mod at faa overladt 20 Batailloner, som de vilde tage i Forplejning og føre over den holstenske Grænse; de svenske Guvernører maatte man indbilde, at de preussiske Batailloner var i gottorpsk Ed, da de ellers næppe vilde slippe dem ind.[4])

Meddelelsen om, at de Allieredes Feltherrer billigede Planen, gav Forhandlingerne i Berlin et godt Stød fremad. Preusserne havde nu intet imod at lade de svenske Tropper blive paa Rygen; derimod gjorde de nogle Vanskeligheder ved at indrømme Gottorperne Tilladelse til at tage svenske Tropper i deres Sold, og vilde heller ikke gaa ind paa at give dem Del i Kommandoen i Fæstningerne. I andre Retninger var de uventet imødekommende: «Os lover man Satisfaktion og Restitution, — skriver Bassewitz — et preussisk Korps samles ved Ruppin, og andre

[1]) Schartau, S. 112 f., 120 f.
[2]) Bassewitz til Görtz $^{12}/_{6}$ 13.
[3]) Görtz til Bassewitz $^{12}/_{6}$ 13.
[4]) Görtz til Bassewitz $^{18}/_{6}$ 13.

Tropper er i Bevægelse. Sagen er videre, end man tror, og det er sandsynligt, at de er i Marche mod Holsten.»[1])

Görtz blev imidlertid bange for, at Bassewitz i sin Iver skulde gaa for vidt; han paalagde ham at være forsigtig og sendte sin Svoger, Grev H. Reventlow til Berlin med mundtlige Instruxer.[2]) Inden Greven var ankommen, havde Bassewitz faaet de preussiske Ministre til at gaa ind paa, at Svenskerne blev tagne i gottorpsk Sold, og at en svensk General beholdt Kommandoen paa Rygen. Derimod forlangte de, at Kommandanten i Stettin skulde være Preusser. Endnu var det ikke afgjort, om Mejerfelt vilde overgive Fæstningen, men ham maatte man søge at vinde; Bassewitz udarbejdede en Revers, som han vilde tilstille Mejerfelt; deri udtaltes, at hans Løfte om Overgivelse kun gjaldt under den Forudsætning, at Russerne og Sachserne gik ind paa Traktaten.[3])

Man kan tænke sig Bassewitz's Forfærdelse, da han, først gennem Reventlöw og senere gennem et Brev fra Görtz selv, fik at vide, at han var gaaet for vidt. Menschikoff og Flemming kendte slet ikke Planen, havde langt mindre billiget den, Görtz havde kun «sonderet» deres Stemning for det Tilfælde, at man kunde opnaa Neutralitet i Nordtyskland. Det var heller ikke Meningen, at Bassewitz, som udtrykkelig havde faaet Lov til at vise de preussiske Ministre Görtz's Breve, maatte lade Ilgen tage Afskrift af dem; de skulde kun oplæses for ham eller læses af ham paa Stedet.[4]) «Jeg frygter, at jeg ganske mister Kongens Naade, naar den af ham udsendte General finder Menschikoff aldeles uvidende, og rapporterer det til Kongen, som er meget vanskelig,» skriver Bassewitz efter at have modtaget Reventlows Meddelelse.[5]) Trods sin Misstemning over de temmelig ufortjente Reprimander, Görtz tilstillede ham, førte Bassewitz dog Forhandlingerne til Ende, og den 22. Juni underskrev han sammen med Ilgen, Dohna og Printzen en Traktat, der skulde ratificeres inden 14 Dage. Helt i Görtz's Aand var den ikke; Udtrykkene var for bestemte, navnlig var det mod hans Principper, at Preussen blev nævnet, man burde være bleven staaende ved «en anden neutral Magt»![6])

---

[1]) Bassewitz til Görtz $^{17}/_{6}$ 13.
[2]) Görtz til Bassewitz $^{15}/_{6}$ 13.
[3]) Bassewitz til Görtz $^{18}/_{6}$ 13.
[4]) Görtz til Bassewitz $^{20}/_{6}$ 13.
[5]) Bassewitz til Görtz $^{19}/_{6}$ 13.
[6]) Droysen: Gesch. d. preuss. Politik Bd. IV^{4}, S. 48.

I Overenskomsten udtales, at Wismar og Stettin skal besættes hver med 2 preussiske og 2 fyrstelige Batailloner; de sidste skal rykke ind i Fæstningerne inden 2 Maaneder efter Ratifikationen; de faar rigskonstitutionsmæssig Marche gennem de preussiske Lande og repræsenteres indtil deres Ankomst af et lige Antal svenske Batailloner. Kommandoen i Wismar og Stettin føres vexelvis for en Dag ad Gangen af en preussisk og en gottorpsk Officer af samme Grad. Begge Regeringer lover, at de ikke vil udlevere nogen af Fæstningerne til nogen af de krigsførende Magter, men beskytte dem mod ethvert Angreb. Efter Fredsslutningen skal de tilbageleveres til Sverig mod fuld Erstatning, for saa vidt Preussen og Gottorp ikke allerede er holdt skadesløse ved Indtægterne af Landet. De herpaa følgende Bestemmelser om Civilregeringen i Pommern og om Beskyttelsen af Rygen og Stralsund er kendte fra den svensk-gottorpske Traktat[1]), nye er derimod Paragrafferne VII og VIII. Heri lover Preussen at virke hen til, at Freden i Norden genoprettes paa «fornuftige Betingelser», og udtaler, at det er billigt, at Gottorp faar fuld Erstatning for al den Skade, det har lidt. Preussen vil træde i Forbindelse med Sømagterne og Hannover (Gottorps Garanter) for at gøre Ende paa Uroen i Hertugens Lande og øve et Tryk paa Danmark, saa at det ophører med alle Fjendtligheder mod Gottorp og særlig ophæver Indeslutningen af Tønning. Kommer der ingen Koncert i Stand med de nævnte Magter, vil Preussen alene tage Affære og virke ikke blot for Tønnings Befrielse, men ogsaa for Gottorps Restitution.[2])

Denne mod Danmark saa fjendtlige Traktat har særlig Interesse som et første Forsøg paa at drive selvstændig preussisk Politik og som Begyndelsen til Preussens Erhvervelse af Svensk-Pommern; men det Grundlag, hvorpaa den hvilede, var alt for usikkert. Om Danmarks Allierede gik ind paa den, var uvist, og Bassewitz havde derfor Fuldmagt til at give Revers, at den var ugyldig, hvis Czaren og Kong August ikke billigede den.[3]) End mere usikkert var det, om Fæstningskommandanterne vilde bøje

[1]) Se Side 12.

[2]) Handl. rör. nord. Kriget (Sv. R. Ark.). Trykt bl. a. i Faber: Europ. Staatscanzley B. XXIII. I førstnævnte Kilde hedder det urigtigt, at den blev ratificeret af Fr. Wilhelm $^{30}/_{6}$; paa denne Dag faldt Administratorens Ratifikation, Kongens er dateret $^{11}/_{7}$ 13.

[3]) Bassewitz Fuldmagt $^{29}/_{6}$ (Nordalb. Stud.).

sig for Vellingks Ordrer og Administratorens Opfordringer; hvad Kong Carl vilde sige dertil, vilde man vel ikke saa snart faa at vide; men de, der kendte hans Karakter, kunde uden Vanskelighed tænke sig det.

Vellingk, der skulde klare Sagen med Kommandanterne, gjorde dette ved Skrivelser, afpassede efter enhvers Naturel. Overfor Mejerfelt nøjedes han med at antyde den Udvej, hvorved Pommern kunde reddes, og lovede at sende ham Friesendorff med nærmere Forklaring[1]); den brave, men noget enfoldige Schoultz i Wismar fik derimod ligefrem Ordre til at rømme den ham betroede Fæstning.[2]) Friesendorff rejste ikke personlig til Stettin, men sendte sin Sekretær Brunel, som den 16. Juni vendte tilbage med et Svar, der ikke var efter Ønske. Mejerfelt udtalte, at Kongen havde forbudt ham at indlade fremmede Tropper i Fæstningen og befalet ham at forsvare sig til det yderste; denne Ordre vilde han adlyde. Friesendorff skrev strax til Generalen, at han vist ikke havde forstaaet, hvad det hele gik ud paa; modtog man ikke Preussens vel mente Tilbud, vilde man fremtidig kun møde Kulde fra den Side, ja, maatte endog være belavet paa, at Preussen vilde støtte Sverigs Fjender, og saa fik man aldrig Stettin tilbage, medens man nu ved Administratorens Hjælp kunde redde de tyske Provinser[3]); men Mejerfelt forblev døv overfor alle disse Argumenter og svarede Friesendorff, at han ikke vilde give sig af med denne «Commerce».[4]) Samme Dag meddelte han Vellingk, at han intet andet havde at bortgive end Krudt og Kugler. «Skønt vi ingen Penge har, er der ingen Grund til at bortgive Fæstningen, naar man har Proviant, og det har vi Gud ske Lov for længere Tid . . . Vil Kongens Venner hjælpe ham, kan det ske paa anden Maade end ved at lægge Tropper ind i Stettin. Bedre er det at overgive en Fæstning efter et tappert Forsvar end at indrømme den til andre uden Sværdslag.» Mejerfelt udtalte, at han gerne skulde modtage Vellingks Udsendinge, men forhandle med dem vilde han ikke; i denne Sag maatte man henvende sig til Kongen, hvem Afgørelsen alene tilkom.[5])

---

[1]) Vellingk til Mejerfelt $^{9}/_{6}$ 13 (Handl. rör. Nord. Kr.).
[2]) Schoultz til Mejerfelt $^{15}/_{6}$ 13 (do.).
[3]) Friesendorff til Mejerfelt $^{19}/_{6}$; Mejerfelt til Schoultz $^{21}/_{6}$ 13 (do.).
[4]) Mejerfelt til Friesendorff $^{23}/_{6}$ 13 (do.)
[5]) Mejerf. til Vell. $^{25}/_{6}$ 13 (Vell. Saml.).

Da Vellingk havde modtaget Meldingen om Brunels mislykkede Sendelse, priste han ironisk Mejerfelts ædle Forsæt og udtalte spottende, at han haabede, det maatte lykkes ham at redde Stettin[1]); men da han havde læst Mejerfelts ovenanførte Brev, skrev han resigneret til ham, at, naar Kongen udtrykkelig havde forbudt ham at opgive Stettin, maatte han, Vellingk, «tage sin Forstand fangen».[2]) Det maatte han — efter hans egne Udtalelser at dømme — ofte, naar han havde med Kong Carl at gøre; her var der jævnlig mere Anvendelse for Følelse end for Forstand.

Kongen af Preussen, der utaalmodig higede efter at faa fat i Stettin, søgte paa egen Haand at faa Mejerfelt til at give efter. I Slutningen af Juni sendte han General Grev Schlippenbach derop for at tilbyde ham 20,000 Rdlr., og da Bassewitz fik dette at vide, ilede han selv til Stettin, hvor de indtraf samtidig. Mejerfelt lod sig imidlertid ikke rokke og erklærede, at det heller ikke kunde hjælpe, om Görtz kom til ham; vilde man forhandle, maatte man henvende sig til Kongen eller til Raadet i Stockholm.[3])

Mejerfelt stivede ogsaa General Schoultz godt af; han meddelte ham, at i Stettin og Stralsund vilde man gøre Modstand til det yderste, og han var overbevist om, at man vilde gøre det samme i Wismar; Fæstningerne var jo i god Stand og havde stærke Garnisoner.[4]) Schoultz lovede af al Magt at forsvare sin Fæstning, han var aabenbart glad ved at faa saa kraftig Støtte for sin Opfattelses Rigtighed hos Mejerfelt; thi selv havde han ingen specielle Ordrer faaet af Kongen, og nu befalede Vellingk ham at overgive Wismar; «man ved jo ikke det samme som de høje Herrer, der korresponderer med Kongen selv; man maa nøjes med at rapportere og lystre Ordre, om det saa skal koste en Ære og Liv».[5])

Fra forskellige Sider blev Kong Carl sat ind i Sagen. I bitre Ord klagede Mejerfelt og Schoultz over Vellingks og Gottorpernes Intriger: først nævnte havde gjort Skade nok ved at lokke Stenbock ind i «Hullet ved Tønning»; nu maatte Kongen skyndsomst

---

[1]) Vell. til Friesend. $^{20}/_{6}$ 13 (Handl. rör. Nord. Kr.)
[2]) Vell. til Mejerf. $^{30}/_{6}$ 13.
[3]) Bassewitz til Görtz $^{28}/_{6}$ 13, Mejerf. til Friesend. $^{3}/_{7}$ 13 (Handl. rör. Nord. Kr.)
[4]) Mejerf. til Schoultz $^{21}/_{6}$ 13, do.
[5]) Schoultz til Mejerf. $^{24}/_{6}$ 13, do.

komme hjem, vie Undersaatterne sit Liv, der var i Fare i Tyrkiet, og redde sit Land ved at skænke det Freden; Mejerfelt og de andre Generaler vilde gøre deres Pligt til det sidste, men de var i yderste Nød og havde intet Haab om Hjælp udefra.[1]) Generalerne saa Sagen fra et militært og patriotisk Standpunkt, Vellingk havde et andet Syn, og hans Fremstillinger var anderledes farvede. I en meget udførlig Skrivelse af 1. Juli til v. Müllern[2]) fortæller han om det nye Redningsmiddel, han havde udfundet: Flere Magter havde rørt ved Spørgsmaalet om et Sekvester for at undgaa, at Fæstningerne blev tagne, men derom kunde der ikke være Tale, da et saadant var identisk med en Besættelse; derimod kunde man bruge «Administratoren som et Skjold under Preussens Protektion» (sic!). Herefter følger en Fremstilling af den Maade, hvorpaa Wismar og Stettin skulde besættes og administreres, og Vellingk fremhæver de dermed forbundne Fordele: Preussen vil holde baade Russere og Sachsere ude af Pommern, ophæve Tønnings Indeslutning og derved faktisk alliere sig med Sverig. Han beklager meget, at Mejerfelt modsatte sig denne Plan og vægrede sig ved at modtage fremmede Tropper; ret som om Gottorperne var fremmede! Det var en stor Dumhed; thi trængte Tyrkerne ikke ind i Polen, maatte Rygen og Stralsund falde. «Hvis Mejerfelt var Kasuist» — siger Vellingk i Slutningen af sin lange Skrivelse — «kunde jeg have Lyst til at spørge ham om, hvad der er bedst: enten ved Holsten-Gottorps Hjælp at bevare Pommern og Fæstningerne i deres nuværende Stand — især Rygen, for der at danne en ny Hær — og indblande Preussen i Striden til Fordel for os og Holsten, eller at tabe vore Fæstninger, miste vort Artilleri, 22 Bataillioner og hele Pommern, opgive Rygen, vor eneste Vaabenplads og Brohoved, se Wismar erobret og raseret af de Danske, se Pommern solgt af vore Fjender til Preussen og endelig overlade Tønning i de Danskes Hænder.» Ogsaa Friesendorff klagede til Kongen over Mejerfelts Umedgørlighed.

Tanken om at redde Fæstningerne i Tyskland ved en Vaabenstilstand, var ikke Kong Carl helt fremmed, han havde i dette Spørgsmaal ladet sig paavirke af v. Müllern og sluttet sig til hans

[1]) Mejerf. til Kongen $^{1}/_{7}$, $^{3}/_{7}$, $^{6}/_{7}$ 13 (Pommeranica); Schoultz til Kongen $^{3}/_{18}$ Juli 13 (Wismarensia).

[2]) Vell. Saml.

Anskuelser.[1]) Men da han fik Meddelelse om Görtz's og Vellingks Intriger, blev han vred og udtalte, at Kongen af Preussen kun var gaaet ind paa deres Planer for at faa Stettin, som han længe havde attraaet, og som han sikkert aldrig vilde give tilbage. Med Urette ansaa han Menschikoff og Flemming for at være de egentlige Ophavsmænd og udtalte, at de havde faaet Preussen med, da de, som var nødsagede til at gaa til Polen for at holde Øje med Tyrkerne, ikke var i Stand til med egne Midler at bemægtige sig Stettin. Kommandanternes Holdning billigede han fuldt ud; blev Fæstningerne tagne, havde Sverig ikke dermed givet Afkald paa sin Ret til dem.[2])

Det tager sig underligt ud, at Kong Carl efter den ulyksalige Kalabalik endnu kunde tale om en tyrkisk Indgriben i den Nordiske Krig; men Porten havde virkelig hos Kong Stanislaus vedligeholdt Haabet om, at man for hans Skyld vilde gøre et Indfald i Polen; den 6. August var han endog rejst med Seraskieren og Tatarkanen til Chozim, hvor Tropperne samledes; men han var vendt skuffet tilbage. Freden var faktisk sluttet en Maaned forinden, og den blev hurtigst muligt ratificeret af Czaren.[3])

Ved Kommandanternes fortsatte, af Kong Carl billigede Vægring var en af Forudsætningerne for Traktaten af 22. Juni bristet. En anden Betingelse for, at den skulde være gyldig, var, at Danmarks Allierede gik ind paa den. Paa Kong August's Tilslutning kunde man være temmelig sikker; Flemmings Indflydelse hos ham ansaas for at være ubegrænset. Den danske Gesandt i Warschau, Oberst B. Meyer fremførte efter Ordre hjemmefra adskillige Klager over Feltmarskalken, der viste saa megen Forkærlighed for Sveriges gode Ven, Gottorp; han fremlagde et Brev fra Flemming, hvori denne søgte at forsvare sig, og viste Kong August, hvor intetsigende Flemmings Argumenter var. Det hjalp ikke det ringeste; Kongen udtalte blot, at Danmarks Optræden overfor Gottorp vilde drage slemme Følger efter sig.[4]) Meyer havde tidligere ladet Norges forrige Statholder, den nuværende sachsisk-polske Overhofmarskalk Løvendal, læse Flemmings Brev,

---

[1]) v. Müllern til Vell. $^{9}/_{20}$ Juli, $^{12}/_{23}$ Juli 13, Vell. Sam.

[2]) Samme til samme $^{6}/_{19}$ Aug. 13, do.

[3]) Samme til samme $\frac{28.\ \text{Juli}}{8.\ \text{Aug.}}$, $^{30}/_{31}$ Aug. 13, do.

[4]) Meyers Relation $^{29}/_{6}$, 13.

og denne bekæmpede sammen med en anden Minister, Gehejmeraad Lagnasco, Feltmarskalken; men han var dem for mægtig, og Forsøgene paa at holde ham borte fra Udenrigspolitikken og faa ham til at nøjes med sin militære Virksomhed strandede fuldstændig.[1]) Hvor sikker Flemming følte sig i Sadlen, fremgaar blandt andet af, at han ikke meddelte sin Konge det ringeste om sine Forhandlinger med Görtz før midt i Juli. Han udtalte da, at han havde erfaret, at man havde givet Kongen alarmerende Meddelelser om Sekvestret, og at denne havde ytret sin Forbavselse over, at Feltmarskalken ikke havde sendt ham Indberetning herom; Grunden hertil var, at man endnu ikke havde været sikker paa, hvorledes det preussiske Hof vilde stille sig; nu var det imidlertid hans Haab ved Preussens Hjælp at opnaa, hvad man ikke selv havde formaaet, nemlig at neutralisere Svenskerne i Pommern.[2])

For Menschikoffs Vedkommende var Forholdet noget anderledes. Skønt hans Indflydelse hos Czaren var ubegribelig stor, kunde man dog ikke være sikker paa at have vundet denne, fordi man havde sikret sig hans uværdige Yndling. At Forholdene i Pommern blev ordnede som aftalt i Traktaten af 22. Juni, kunde Czaren næppe have noget imod; men han vilde ikke paa nogen Maade søge at formaa Danmark til at bøje sig for Gottorpernes Fordringer. Han saa klart, at disse ved at optage svenske Tropper i Tønning havde gjort sig fortjente til den Medfart, de nu led. Hvis de ikke havde opført sig saaledes, vilde Czaren maaske have opfordret Kong Frederik til at fare mildere frem mod dem.[3]) I en Samtale med den danske Udsending P. Falck udtalte Czaren, at han gerne vilde vinde Preussen, men ikke ved at tvinge Danmark til at ophæve Beslaglæggelsen af de gottorpske Lande.[4])

Udsigterne til Gennemførelsen af den preussisk-gottorpske Overenskomst var saaledes temmelig slette; men Gottorperne tabte ikke Modet. Görtz lod, som om han aldeles ikke kunde begribe, hvorfor Mejerfelt vægrede sig ved at aabne Stettins Porte for neutrale Tropper; derved berøvede han jo sit Fædreland store Fordele: Gottorpernes Restitution og Erhvervelsen af Preussens Venskab

---

[1]) Geh. Reg. $^{12}/_{6}$ 13.

[2]) Flem. til Aug. II $^{10}/_{7}$ 13 (Cab. Canzley 2705, Dresden).

[3]) Czarens Reskr. til Fyrst Kurakin $^{13}/_{7}$ (Indlæg i Ordre til Ob. Meyer af $^{14}/_{8}$ 13, Geh. Reg.).

[4]) Falcks Rel. $^{8}/_{8}$ 13.

vilde være af største Betydning for Sverig. Mejerfelt var Skyld i, at de preussiske Ministre begyndte at vise sig kølige, paastod Görtz; han havde dog beroliget dem ved at meddele, at Administratoren havde sendt et Brev til Stettin, som nok skulde tilvejebringe et Omslag i Stemningen. Selv troede Görtz ikke synderligt derpaa; men han haabede, at Schoultz vilde optage de «adopterede» holstenske Tropper i Wismar, og mente, at Mejerfelt, naar han saa, at denne Fæstning og Stralsund var frelste, vilde følge Exemplet; ham maatte man absolut have med; thi Kongen af Preussen lagde saa megen Vægt paa at faa Stettin, at der, hvis Sagen standsede, var Fare for, at han i sin Vrede vilde slutte sig til Sverigs Fjender[1]). Den 5. Juli havde Görtz i Berlin modtaget en kongelig preussisk Resolution, der udtalte Beklagelse over, at Mejerfelt miskendte Kongens «kristelige Intention» at befrie Pommern for Krigens Ulykke, bevare de svenske Tropper og lægge Grund til Fred i Norden; han maatte bære Ansvaret, og han var Skyld i, at de Nordiske Allierede, naar de vendte tilbage fra Holsten, besatte det aabne Land og angreb Fæstningerne — særlig Stettin — som var redningsløst fortabte[2]).

Schoultz viste sig lige saa urokkelig som Mejerfelt til Görtz' store Ærgrelse, men denne tabte dog ikke Modet; nu satte han sin Lid til de Nordiske Allierede: naar de havde besat Rygen og erobret Stettin, var det ude med Mejerfelts Indflydelse, og saa vilde Schoultz i Wismar og Dücker i Stralsund nok tage mod Fornuft[3]). Ræsonnementet var ikke helt rigtigt; Görtz havde imidlertid Ret i, at man for enhver Pris maatte holde fast paa Preussen; selv om de Nordiske Allierede tog Stettin, vilde det ikke være umuligt, at mage det saa, at det blev Preussen, der høstede Frugten af deres Arbejde. Han bad da ogsaa Vellingk om under sine Forhandlinger med fremmede Hoffer at fremme Gottorps og Preussens Interesser, der faldt sammen med Sverigs; men Mejerfelt maatte man lade sejle sin egen Sø; hans Skæbne vilde sikkert blive værre end Stenbocks[4]).

Den gottorpske Sekvestrationsplan var højst ugunstig for Danmark. Ved første Øjekast kunde det vel se ud som en For-

---

[1]) Görtz til Vell. $^{29}/_{6}$, $^{4}/_{7}$, $^{7}/_{7}$ 13 (Vell. Saml.).
[2]) Handl. rør. Nord. Kr.
[3]) Görtz til Vell. $^{18}/_{7}$ (Vell. Saml.).
[4]) Görtz til Vell. $^{19}/_{7}$, $^{2}/_{8}$ 13 do.

del, at den forhen saa ofte truede Sydgrænse nu blev sikret; men den Fordel var dyrt købt. Stridskræfterne i det egentlige Sverig vilde faa en betydelig Forøgelse, naar de tyske Tropper blev førte derover; den svenske Flaade vilde blive fritaget for den besværlige Opgave at sikre Forbindelsen med de tyske Provinser; Danmark vilde gaa Glip af de Erobringer, det ventede at gøre i Tyskland, der, selv om det ikke fik Lov at beholde dem, under alle Omstændigheder ved Fredslutningen kunde faa Betydning som Kompensationsobjekter, og — hvad der var endnu værre — Danmark blev udsat for at komme til at staa helt alene. Naar Sachsen-Polen ikke længer var udsat for Angreb, og Preussen havde faaet sine Ønsker opfyldte, vilde først nævnte sikkert træde ud af Alliancen og sidst nævnte lige saa sikkert undlade at tiltræde den. Hannover vilde maaske uden Godtgørelse faa det nylig erobrede Stift Bremen, da Sømagterne sikkert ikke vilde lade Danmark forblive i Besiddelse af Elb- og Wesermundingerne og betydelige Strækninger af disse vigtige Floders Løb. Til syvende og sidst var desuden Sydgrænsens Sikkerhed ret problematisk, naar det gottorpske Hus blev «restitueret». Ja, saa var jo rigtignok Rusland tilbage; men det kunde være megen Tvivl underkastet, om Czaren, nu da han havde opnaaet saa meget, vedblivende vilde støtte Kongen af Danmark; billigede han Menschikoffs Optræden, maatte man være belavet paa det værste.

At den danske Regering med aarvaagne Øjne spejdede efter, hvad der i Juni Maaned gik for sig i Hamborg og Berlin, følger af sig selv. Den 12. Juni melder Hagedorn, at der er Fare for, at Preussen vil blande sig i den gottorpske Sag og besætte en Del af Pommern. Senere hedder det, at Kongen af Preussen vil sekvestrere Holsten i sin Egenskab af Kredsdirektør i den nedersachsiske Kreds. Den preussiske Gesandt hos Administratoren, Generalmajor v. Borcke, meddelte, at 18 Regimenter var paa Marche, hvorover Görtz blev «himmelglad». Baade han og Administratoren var yderst kølige og tilbageholdende overfor Hagedorn, der ikke engang kunde faa Foretræde, da han skulde meddele, at Kongen vilde «restituere» Administratoren Eutin. Heldigvis var Preussens Resident i Hamborg, Burchardi, og dets Envoyé ved det danske Hof, Knyphausen, mere medgørlige; de gav rigtige, om end temmelig summariske Oplysninger om de preussisk-gottorpske Forhandlinger; Knyphausen var efter Hagedorns Udsagn

vel stemt imod Danmark, og baade han og Burchardi mente, at der intet vilde komme ud af Sagen[1]).

Af langt større Interesse end Hagedorns Relationer er Indberetningerne fra Berlin, hvor den danske Envoyé H. A. Ahlefeldt allerede i Begyndelsen af Maj efter Ordre havde taget fat paa at sondere de preussiske Ministre. I Begyndelsen gik det lidt trægt; han fik ikke ren Besked, men havde dog Indtrykket af, at Preussen ikke havde noget imod, at Danmark fik hele Slesvig, hvorimod Holsten vilde vække mere «ombrage». Overfor Spørgsmaalet om Uskadeliggørelsen af Wismar stillede de preussiske Ministre sig ikke uvenligt; men de lagde ikke Skjul paa, at Preussen forlangte en materiel Godtgørelse for sit Arbejde for Freden; at der hermed mentes Stettin, var let at mærke[2]). Midt i Maj meddeler Ahlefeldt, at Bassewitz er i Berlin, og at Flemming har stillet denne i Udsigt snart at faa Husum Amt tilbage; Gesandten var sikker paa, at Preussen vilde indblande sig i den gottorpske Sag, og raadede derfor til ikke at give det grundet Anledning til Misstemning mod Danmark. Kong Frederik Wilhelm var opbragt over, at danske Kapere havde taget nogle Skibe fra Kønigsberg, og udtalte senere sin Misfornøjelse over, at nogle Skuder fra Bagpommern var bleven beslaglagte for at anvendes til en Expedition mod Rygen; man skyndte sig da med at frigive dem eller give Godtgørelse for dem[3]); det gjaldt jo om at modarbejde Gottorperne og ikke give dem Vaaben i Hænde. I den anden Uge af Juni havde Bassewitz en lang Audiens hos Kongen af Preussen; Ministrene Ilgen og Printzen overværede den, og det forlød med Sikkerhed, at Kongen havde været meget naadig[4]). Om Sekvestret taler Ahlefeldt først den 17. Juni; de preussiske Ministre havde benægtet, at der var Tale om at indlægge preussiske Tropper i Wismar, som Ahlefeldt havde foreslaaet at rasere og afstaa til Schwerin eller gøre til en Fristad. Den svenske Envoyé havde ikke talt om Sekvestration af Sverigs tyske Provinser; det var Gottorperne, der drev paa Sagen, Bassewitz vilde besætte Wismar og de pommerske Fæstninger med holstenske, preussiske og hannoveranske Tropper; men Ahlefeldt

---

[1]) Hagedorns Rel. $^{9}/_{6}$, $^{12}/_{6}$, $^{14}/_{6}$, $^{16}/_{6}$, $^{20}/_{6}$, $^{21}/_{6}$, $^{25}/_{6}$ 13.
[2]) Ahlef. Rel. $^{9}/_{5}$ 13.
[3]) do. $^{25}/_{5}$, $^{10}/_{6}$; Geh. Reg. $^{12}/_{6}$, $^{19}/_{6}$, $^{3}/_{7}$, $^{22}/_{7}$ 13.
[4]) Ahlef. Rel. $^{13}/_{6}$ 13.

var overbevist om, at Kurfyrsten af Hannover ikke vilde have med den Sag at gøre, og tvivlede paa, at Preussen vilde bidrage til at neutralisere Sverigs tyske Provinser; noget bestemt kunde han dog ikke sige. Om den russiske Gesandt i Berlin, Goloffkin, meddelte Ahlefeldt, at han havde været hos Kongen og indtrængende fraraadet ham at foretage noget imod Pommern, saa længe Russerne stod der; det vilde være fordelagtigere for ham at forhandle med de Nordiske Allierede; Kongen havde da erklæret, at han vilde forhandle med Menschikoff. Ahlefeldt var imidlertid sikker paa, at Kongen vilde sætte noget ind paa at faa fat paa Stettin, som Preussen havde sukket efter i 30 Aar; han mente dog, at Maalet kun kunde naas ved de Nordiske Allieredes Hjælp. Efter Haanden fik Ahlefeldt dog klarere Indblik i Sagerne; den 20. Juni kunde han indberette, at Wismar skulde optage preussiske Tropper; Ministrene havde sagt, at det skete med Ruslands og Sachsen-Polens Billigelse, men Goloffkin vilde ikke vide af noget; det var formodentlig den sachsisk-polske Minister Manteuffel, der paa egen Regning havde insinueret den Sag. Trods alt mente Ahlefeldt dog, at Danmarks Allierede billigede Sekvestret; men med hvad Ret Kongen af Preussen blandede sig i den gottorpske Sag, kunde han ikke se; som Kredsdirektør havde han intet at gøre i Slesvig. Han ansaa det imidlertid for at være klogt at tage varsomt paa Gottorp; den overmodige Bassewitz havde i en Rus meddelt ham, at Preussen vilde genindsætte Hertugen, og havde givet ham fuld Besked om den Hjælp, der kunde ventes fra forskellige Sider[1]). Den 1. Juli kunde Ahlefeldt endelig indberette, at der ingen Tvivl var om, at Traktaten angaaende Sekvestret nu var i Orden, og at Bassewitz var rejst til Stettin; han vidste imidlertid ogsaa, at Mejerfelt ikke vilde overgive Fæstningen, og at den svenske Gesandt ikke syntes om, at der skulde lægges gottorpske Garnisoner i Wismar og Stettin. Han mente, at Sverigs Tilslutning til den preussisk-gottorpske Overenskomst var ret problematisk; det var alt andet end sikkert, at Hertugen af Gottorp blev svensk Tronfølger; det hed sig, at Carl XII havde oprettet Testamente til Fordel for sin eneste endnu levende Søster, Ulrikka Eleonore. Man sagde nok, at der var kommet Bud fra Tyrkiet med Ordre til at overgive Stettin; men det havde næppe noget paa sig[2]).

[1]) Ahlef. Rel. $^{20}/_{6}$, $^{24}/_{6}$, $^{27}/_{6}$ 13.
[2]) Ahlef. Rel. $^{1}/_{7}$, $^{4}/_{7}$ 13.

Den danske Regering vidste saaledes ganske god Besked med de preussisk-gottorpske Aftaler; nogen stærkt udpræget Tillid til sine Allierede havde den ikke, men paa den anden Side ansaa den heller ikke Faren for saa overhængende, at der var Anledning til at slippe det faste Tag, den havde i Gottorperne. For Øjeblikket var der vel ikke synderligt Haab om at faa Kongen af Preussen til at slutte sig til Forbundet mod Sverig; men Kongen af Danmark lod ham dog vide, at han gerne undte ham Stettin og var villig til at anvende bona officia hos sine Allierede for at skaffe ham det; Forhandlingerne burde snarest muligt begynde; Enighed vilde hurtigt naas, da de to Konger havde fælles Interesser[1]). Dette Modtræk førte dog ikke til noget, og den danske Regering fik heller ikke megen Glæde af en vistnok samtidig Henvendelse til Kejseren. Denne skete gennem den kejserlige Gesandt i den nedersachsiske Kreds, Grev Schönborn, og gik ud paa, at Kongen vilde finde sig i et Sekvester af Sverigs tyske Besiddelser, hvis det blev foretaget af Riget, og hvis de svenske Tropper blev førte til Sverig. Herom fik Kongen af Preussen Meddelelse[2]).

Større Udbytte ventede Kongen sig af en Henvendelse til Flemming og Menschikoff, til hvem General Grev C. D. Reventlow blev sendt med Anmodning om, at de vilde blive staaende i Meklenborg for sammen med den danske Hær at afvise Preussens eller andre Magters Diversioner til Fordel for Sverig eller Gottorp. Han skulde gøre det indlysende for dem, at, hvis Preussen fik Lov til at gennemføre sine skadelige Planer, vilde Danmark blive ude af Stand til at tage Del i de lige aftalte Operationer, og det paatænkte Felttog vilde blive resultatløst[3]). Det maa her erindres, at Konventionen i Wandsbeck mellem de Nordiske Allierede lige var afsluttet, men endnu ikke ratificeret[4]).

Kongen af Preussen havde imidlertid forudsét, at det skrøbelige Grundlag for Traktaten med Gottorp let kunde gaa i Stykker, og Generalmajor v. Borckes tidligere omtalte Sendelse gjaldt derfor ikke blot Administratoren, men ogsaa Menschikoff. Denne skulde love at tvinge Stettin til Overgivelse, hvis de løbende Un-

---

[1]) Instrux til Ahlef. $^{15}/_{6}$ 13 (Geh. Reg.).
[2]) Geh. Reg. $^{29}/_{6}$ 13.
[3]) Instrux til Reventl. af $^{25}/_{6}$; Chr. Sehested til samme $^{26}/_{6}$ 13 (Geh. Reg.).
[4]) Jfr. Side 7.

derhandlinger med Gottorp ikke førte til det ønskede Resultat. Kongen af Preussen vilde hjælpe ham med Penge, Artilleri og Ammunition og forhindre, at Fæstningen blev undsat. Menschikoff skulde forpligte sig til at overlevere Stettin til Preusserne, naar Svenskerne havde overgivet Fæstningen. Man maatte ingen Russere indlægge i Fæstningen; men i Czarens Navn skulde han love, at Preussen ved Fredsslutningen vilde faa Stettin til evig Arv og Eje, og at Sverigs Fordringer paa Bagpommern og Neumark skulde ophøre[1]).

Menschikoff erklærede sig villig til at indeslutte Stettin, hvis Kongen af Preussen vilde levere Artilleri og Proviant; en saa alvorlig Trusel, mente han nok, vilde befordre de fredelige Forhandlinger. Blev han nødsaget til at tage Fæstningen med Magt, var der intet i Vejen for, at Garnisonen udelukkende blev preussisk; men skete Overgivelsen som Følge af fredelige Forhandlinger, maatte de, der havde gennemført disse, ogsaa bidrage til Garnisonen. Ganske vist havde Czaren traktatmæssig tilsagt Kongen af Polen Besiddelsen af Pommern[2]), men Menschikoff tvivlede ikke om, at denne Sag kunde ordnes i Mindelighed; han skulde gøre alt for at befordre Preussens Interesse, men Kongen maatte love, at alle svenske Tropper vilde blive førte til Sverig, og at alle senere Forsøg fra svensk Side paa Transporter til Pommern eller Polen vilde blive forhindrede. Selvfølgelig skulde der oprettes Koncert med de andre Nordiske Allierede, og Garanter antages[3]).

Disse Forhandlinger blev ikke holdt hemmelige. Reventlow har sikkert faaet fuld Oplysning af Menschikoff[4]). Ahlefeldt vidste ogsaa, at Fyrsten havde svaret, at uden Garantier gik de Nordiske Allierede ikke ind paa Sekvestret[5]).

De svenske Kommandanters Vægring ved at overgive sig førte til, at Preussen mere officielt maatte indlade sig med de Nordiske Allierede. Disse var meget villige til at forhandle; alle-

---

[1]) Dette sidste Forlangende havde Preussen stillet til Gottorp, inden det indlod sig paa Forhandlinger (Postulat af $^{5}/_{6}$ 13); men i Bassewitz' Instrux stod der udtrykkeligt, at Carl XII aldrig vilde gaa ind herpaa, hvorfor det var unyttigt at forhandle derom. (Instr. af $^{8}/_{6}$. Nordalb. Stud.).

[2]) Menschikoff synes at have glemt, at Rygen var tilsagt Danmark; jfr. Side 3.

[3]) Bilag til Instr. til Ahlefeldt i Berlin af $^{29}/_{6}$ 13 (Geh. Reg.).

[4]) Under $^{26}/_{6}$ havde Reventlow faaet Ordre til at bede Menschikoff om Afskrift af v. Borckes Forslag (Geh. Reg.).

[5]) Ahlef. Rel. $^{1}/_{7}$.

rede den 1. Juli indberettede Ahlefeldt, at man ventede, at Menschikoff og Flemming snart vilde komme til Berlin, og samme Dag udtalte det danske Konseil i en paa Gottorp udfærdiget Betænkning, at der maatte skaffes Klarhed til Veje med Hensyn til Forholdet over for Preussen: man maatte have ren Besked paa, om det vilde nøjes med at anvende officia i den gottorpske Sag, eller om det vilde gribe ind paa anden Maade; den nuværende Usikkerhed var utaalelig, de Allierede kunde ikke gennemføre den fælles Operationsplan, saa længe man ikke vidste, om Preussen sluttede sig til dem eller til Svenskerne. Konseillet endte med at anbefale at forsøge paa at ordne Sagen med det gode. Det blev da besluttet at sende General F. J. Dewitz som extraordinær Gesandt til det preussiske Hof. I hans Instrux af 3. Juli[1]) blev det paalagt ham at forestille Kongen af Preussen og hans Ministre, at det havde forbavset Kongen af Danmark at erfare, at de havde indladt sig med hans Fjender og næsten sluttet Forbund med dem; i og for sig havde Danmark intet imod Sekvestret af de svenske Fæstninger, men det skulde foretages af Riget, ikke af Preussen alene og end mindre af dette i Forbindelse med Gottorp; helst saa Kongen, at ogsaa de Nordiske Allierede deltog deri, navnlig maatte en Del af Wismars Garnison bestaa af danske Tropper, hvis man ikke foretrak at rasere Fæstningen. Dewitz skulde gøre alt for at afværge Gottorps Deltagelse i Sekvestret; vilde Preussen ikke give Afkald herpaa, skulde han formaa Menschikoff og Flemming til at erklære, at dette var at tage Parti mod de Nordiske Allierede; i det hele maatte det gøres klart for disse, at den fælles Sag vilde lide uhjælpeligt Skibbrud, hvis man ikke holdt ubrødelig sammen. I en «Geheime Nebeninstruction» udtaltes der yderligere, at, hvis Preussen ikke vilde slippe Gottorp, skulde Generalen love, at Kongen vilde lade Administratoren og hans Ministre beholde deres Indtægter paa den Betingelse, at de forholdt sig rolige; var dette ikke nok, kunde han i Kongens Navn tilsige Administratoren Besiddelsen af den fyrstelige Del af Holsten indtil Fredsslutningen, hvorefter den mod Erstatning skulde afstaas til den danske Krone; en Betingelse herfor var dog, at en kongelig Garnison af samme Styrke som den fyrstelige rykkede ind i Tønning, hvis Kommandant skulde tages i begge Herrers Ed, samt at Gehejmeraad Wed-

[1]) Konseillets Betænkning og Dewitz' Instrux i Geh. Reg.

derkopp blev sat paa fri Fod, indtil en upartisk Dom kunde afsiges[1]).

Valget af Dewitz som Underhandler var ikke ganske heldigt. Den udmærkede General, hvis noget plumpe Skikkelse og Optræden skaffede ham Tilnavnet Sancho Panza, var ikke nogen smidig Diplomat og kunde ikke hævde sig overfor de drevne Statsmænd, med hvem han fik at gøre. Flere Gange undlod han at protestere, hvor han burde have gjort det; han lod sig nøje med mundtlige Løfter, hvor skriftlige var nødvendige, og gjorde under Tiden Indrømmelser, over hvis Rækkevidde han ikke var helt klar.

Samtidig med at Dewitz blev beordret til Berlin, sendte Kongen Meddelelse herom til August II. Han mindede sin Forbundsfælle om, at Enighed var Hovedbetingelsen for et heldigt Udfald af deres Bestræbelser, og bad om, at de sachsisk-polske Ministre ved de fremmede Hoffer maatte faa Ordre til at arbejde i god Forstaaelse med de danske; Kongen af Preussen maatte ikke faa Lov til at restituere den gottorpske Hertug, hvis Forræderi havde skadet de Allierede saa meget og medført saa store Ødelæggelser i Slesvig og Holsten. Sluttelig udtalte Kongen, at, hvis Rusland og Sachsen-Polen ønskede Danmarks Hjælp i Krigen mod Sverig, maatte de betragte Gottorp som dettes Forbundsfælle og forhindre, at Preussen blandede sig i den det ganske uvedkommende gottorpske Sag[2]).

Ogsaa til Czaren henvendte Kongen sig: han havde hørt, at Menschikoff vilde lade den russiske Gesandt i London erklære, at Rusland intet vilde have med det gottorpske Spørgsmaal at gøre; en saadan Deklaration var til Skade for Danmark og maatte afværges; de danske og russiske Gesandter maatte optræde i nøje Overensstemmelse; hvad der var til Gavn for Gottorp, var til Skade for Rusland: Hertugen kunde jo blive Tronfølger i

---

[1]) For denne sin tidligere bitre Fjende havde den danske Regering efter Haanden faaet megen Sympati; siden Udgangen af 1709 havde han paa Görtz' Foranledning siddet som Fange paa Slottet i Tønning, hvad der i og for sig var nok til at sikre ham Kong Frederiks Medfølelse. Ogsaa Svenskerne interesserede sig for ham, lige saa Englænderne, bl. a. vel fordi han var Svigerfader til en Søn af den engelske Resident i Hamborg, John Wick. At Wedderkopp vilde være i Stand til at betale de Tjenester, man ydede ham, bidrog naturligvis ogsaa til at skaffe ham Venner.

[2]) Geh. Reg. $^{8}/_{7}$ 13.

Sverig og burde derfor berøves sine Besiddelser i Slesvig og Holsten. Denne Skrivelse, der var dateret 10. Juli[1]), blev afsendt med Rasmus Æreboe, der havde været ansat ved den danske Legation i Rusland som Sekretær hos Gesandten, Viceadmiral Just Juel. Efter en farefuld Rejse i en aaben Baad kom han den 25. August til Peter I's Hovedkvarter i Helsingfors. Resultatet af Sendelsen blev et Brev fra Czaren af 1. September, hvori han opfordrede Kongen til at tage varsomt paa Hertugen for ikke at skaffe sig selv og sine Allierede nye Fjender paa Halsen[2]).

Den 4. Juli rejste Dewitz fra Slesvig til Hamborg, hvor han traf Flemming, der meddelte, at Menschikoff var i Meklenborg og Kongen af Preussen i Berlin; om der var truffet nogen Aftale mellem dem, anede han ikke, men selv vilde han bryde op og begynde Operationerne i Pommern i det Haab, at de Danske vilde gøre det samme. Dewitz aftalte da med ham, at de den 8. Juli i Fællesskab skulde rejse til Menschikoffs Kvarter, men den upaalidelige Feltmarskalk mødte ikke til den fastsatte Tid, og Generalen rejste saa alene til Perleberg i det nordvestlige Brandenborg; da svenske Partier gjorde Vejene usikre, gik Rejsen over Lyneborg og Lenzen. Dewitz, der indsaa Fordelen ved at komme i et godt Forhold til Menschikoff, bad Kongen om gennem ham at tilstille Fyrsten en i venskabelige Udtryk holdt Skrivelse med Underretning om Formaalet for hans Sendelse. Besynderlig nok synes Dewitz at have manglet Instruktion om v. Borckes Underhandlinger med Menschikoff; i hvert Fald udtaler han, at han intet kan udrette, før han kender dem[3]). Da Generalen kom til Neu Brandenburg i Meklenborg, hvor han ventede at træffe Menschikoff, erfarede han, at Fyrsten den 14. Juli skulde møde Kongen af Preussen i Schwedt ved Oderen, 45 Kilometer Syd for Stettin. Han fortsatte da strax Rejsen dertil over Berlin og ankom den 13. om Aftenen, en halv Time senere end Flem-

---

[1]) Trykt i Æreboes Autobiografi ved G. Grove (Kbhvn. 1889). S. 188 Note 1.
[2]) Samme Steds S. 211 Note 1.
[3]) Dewitz' Rel. $^{7}/_{7}$, $^{10}/_{7}$ 13.

ming og Kongen af Preussen. Menschikoff kom først den næste Morgen[1]).

Sammen med Oberst B. Meyer, Gesandten i Warschau, der i Berlin havde sluttet sig til ham, gik Dewitz den 14. om Morgenen til Flemming, hvem Meyer foreviste en Deklaration fra Kong August, der gjorde god Virkning; det synes virkelig, at Kongen af Polen har indset, at Feltmarskalkens Optræden overfor Gottorperne var til Skade for de Nordiske Allierede[2]). De fulgtes nu alle til Slottet, hvor de traf Menschikoff, men fik ikke talt med ham, da Kongen strax tog ham ind til sig og underholdt sig med ham i to Timer. Efter at have hilst paa Dewitz, hvem han kendte fra Brabant, afholdt Kongen derefter en længere Konference med de tre Repræsentanter for de Nordiske Allierede samt Ministrene Ilgen og Dohna. «Kongen talte meget naivt — siger Flemming — og man mærkede snart, at han ikke havde taget Parti.» Han fortalte, at han havde sluttet en for de Nordiske Allierede fordelagtig Traktat med Gottorp; paa Enkelthederne gik han ikke ind, men talte om, at Svenskerne og de Allierede ikke maatte fortrædige eller forurolige hinanden i Pommern. Forhandlingerne sluttede med, at Dewitz gjorde Undskyldninger for Opbringelsen af de Kønigsbergske Skibe[3]), der var sket uden hans Konges Vidende og Vilje. «Derefter drak vi rædsomt,» siger Flemming, og den Dag blev der sikkert ikke arbejdet mere. Først den 15. Juli fik Dewitz at vide, hvad den preussisk-gottorpske Traktat egentlig gik ud paa; Flemming kunde med Rette sige, at de danske Ministre ikke var godt instruerede[4]).

Den 16. Juli om Formiddagen rejste Kongen til Berlin efter mundtligt at have lovet at «tage Parti», hvis Svenskerne gennem Pommern eller ad andre Veje angreb Polen eller Sachsen. Ved Afrejsen samlede han Deltagerne i Konferencen, til hvem ogsaa H. A. Ahlefeldt havde sluttet sig, og udtalte, at Aftalerne med

---

[1]) Dewitz' Rel. af $^{15}/_{7}$; i sin Beretning til Kong August, dat. $^{16}/_{7}$ (Geh. Cab. Canz. 2705. Dresden) skriver Flemming: «Jeg kom i Forgaars», men Depechen har sikkert en urigtig Dato; den næste Relation er nemlig fra den 16., og han har næppe sendt 2 paa samme Dag.

[2]) I sin Rel. dat. Warschau $^{29}/_{6}$ udtaler Meyer, at han har modbevist alle Flemmings Undskyldninger; men han nævner intet om en Deklaration, og en saadan har ikke været til at finde.

[3]) Jfr. Side 29.

[4]) Dewitz' Rel. $^{15}/_{7}$; Flem. Rel. $^{16}/_{7}$ d. v. s. $^{15}/_{7}$ 13.

Gottorp ikke var rettede mod Danmark; Preussen vilde kun anvende bona officia; naar der var bleven Fred i Tyskland, kunde Danmark vende sig mod Skaane og restituere det gottorpske Hus. Herimod indvendte Dewitz, at for sin egen Sikkerheds Skyld maatte Kongen af Danmark beholde den fyrstelige Del af Hertugdømmerne. Kongen af Preussen erklærede da, at det kunde han gaa ind paa, og saa rejste han; men hans Ministre blev tilbage og Forhandlingerne fortsattes i Menschikoffs Kvarter. Da Preusserne udtalte, at Kongen af Danmark nu forhaabentlig vilde genindsætte Hertugen i hans Lande og ophæve Indeslutningen af Tønning, erklærede Dewitz, at et saadant Forlangende stred mod, hvad deres Konge lige havde udtalt; den Sag laa over Hovedet slet ikke for, og i den Retning havde han ingen Instruktioner; saa længe Krigen varede, maatte Kongen beholde de gottorpske Lande, men Administratoren og hans Ministre kunde faa Lov at beholde deres Indtægter[1]). Hertil svarede Preusserne, at de vilde foreslaa Gottorperne at lade Tønning besætte af Rigstropper, hvorved fuld Sikkerhed vilde opnaas; men, da de Danske forlangte, at hele Garnisonen eller dog i det mindste Halvdelen skulde være dansk, og at Kommandanten skulde sværge baade til Kongen og til Hertugen, nægtede de at gaa ind herpaa og raadede Danmark til for sin egen Skyld at give efter, da baade Kejseren, Hannover, Frankrig og England havde Interesse for Gottorp. Da Dewitz nu paaviste, at Kejseren intet havde at sige i Slesvig, som ikke var tysk Rigslen, paastod Dohna, at det ikke kunde skilles fra Holsten; han tilføjede imidlertid, at Preussen ikke vilde yde Gottorp militær Bistand, men bilægge Striden «à l'amiable». I sin Indberetning udtaler Dewitz med et Suk, at det gottorpske Spørgsmaal skaffer Danmark mange Fjender og ingen Venner; Flemming har sagt til ham, at Danmark ved at fastholde sine Planer mod Gottorp faktisk er traadt ud af den Nordiske Alliance, da dets Tropper derved bindes og hindres i at deltage i det pommerske Felttog.

I det svenske Spørgsmaal var de Allierede mere enige, og alle havde de samme Interesse i at faa at vide, hvorledes Preussen stillede sig over for Sverig. Dette fremgaar tydeligt nok af en Betænkning, som den 16. Juli blev underskreven af Dewitz, Flem-

[1]) Dette Tilbud, som gennem Hagedorn overbragtes den gottorpske Regering, blev afvist med Foragt. (Görtz' Rel. fra Berlin. Aug. 1713. Nordalb. Stud.).

ming og Menschikoff og tilstillet de preussiske Ministre. Heri hedder det, at, hvis de tre forbundne Suveræner skulde gaa ind paa den preussisk-gottorpske Overenskomst, maatte de forlange, at Kongen af Preussen skriftligt lovede, hvad han mundtligt havde tilsagt dem, nemlig, at Besætningerne i de sekvestrerede Fæstninger skulde føres til Sverig og hverken til Polen, Sachsen eller Holsten; skulde Svenskerne ad anden Vej trænge ind i disse Lande, maatte Preussen ikke tillade dem at finde Støtte i Pommern, men skulde erklære dem Krig, det maatte paa ingen Maade alliere sig med Sverig; de Nordiske Allierede vilde hjælpe Preussen til at faa Stettin og Landet indtil Peene, de vilde søge at formaa Kejseren til at gaa ind herpaa; men, da Pommern var tilsagt Kongen af Polen, vilde denne som Erstatning have Crossen, Quedlinburg og alt andet, som Preussen tidligere havde købt af Kursachsen; endelig maatte Preussen garantere Danmark Bremen-Verden, og Rusland dets Erobringer; Stralsund og Rygen kunde Preussen sekvestrere, men Wismar skulde gøres til en aaben By. Til Hjælp ved Erobringen af Stettin krævede de Allierede af Preussen Brød og Kød til Belejringstropperne og desuden det nødvendige Artilleri med Tilbehør. Ved at underskrive Betænkningen havde Dewitz indrømmet, at Pommern tilkom Sachsen; dette blev gjort gældende i 1715, da Spørgsmaalet blev brændende[1]); nogen dreven Diplomat var han som sagt ikke.

Preussernes Svar paa Betænkningen var temmelig svævende: Kongen vilde ikke skade de Nordiske Allierede, men vilde heller ikke i Krig med Sverig; han vilde «af al Magt bestræbe sig for», at de svenske Besætninger blev førte til Sverig, og at der ikke blev sendt Tropper derfra til Tyskland, selv om han ikke vilde eller kunde garantere derfor, ligeledes vilde han af al Magt søge at hindre en svensk Invasion i Sachsen eller Polen; om Forholdet til Kejseren, Ækvivalentet til Sachsen for Pommern og Garantien for Ruslands Erobringer kunde der endnu ikke forhandles; han saa gerne, at Stralsund og Rygen blev sekvestrerede, og lovede ikke at tilbagegive Sverig noget inden Fredsslutningen, men Traktaten med Gottorp vilde han ikke opgive og maatte derfor optage fyrstelige Tropper i Wismar, dog vilde han indestaa for, at

[1]) Flemming til Wackerbarth og Manteuffel $^{3}/_{8}$ 15. (Geh. Cab. Cantzl. 3634 vol. I, Dresden.)

de forholdt sig rolige; om Bistand ved Erobringen af Stettin kunde endnu intet Løfte gives[1]).

De Allieredes Ministre var ikke tilfredse med det preussiske Svar. Hvad det indeholdt om Sekvestret, mente de at kunne gaa med til, men Preussen maatte bestemt love at gøre fælles Sag med deres Herrer, hvis Sverig angreb dem, og det maatte tydeligere forklares, hvad der skulde forstaas ved, at Preussen vilde forholde sig neutralt[2]).

Den første Konference i Schwedt bragte saaledes ingen positive Resultater og maa nærmest betragtes som en Slags politisk Rekognoscering. Flemming mente, at det vilde være heldigt, om den preussisk-gottorpske Plan blev gennemført; thi Preussen kunde, hvis de Forbundne modsatte sig den, direkte og indirekte gøre dem stor Skade, blandt andet ved at afskære deres Tilførsler; omvendt kunde Preussen ogsaa gavne dem meget, og det maatte indrømmes, at man erhvervede dets Venskab for godt Køb ved at give det Haab om at faa Pommern, som de Allierede ikke engang besad eller havde Udsigt til at tage med Vaabenmagt. At Preussen skulde forene sig med det udmattede Sverig, ansaa Flemming for mindre sandsynligt; han troede heller ikke paa, at Mejerfelt vilde optage preussiske Tropper i Stettin, og mente at Preussen i al Stilhed af sig selv vilde glide ind i den Nordiske Alliance; blev Pommern sekvestreret, vilde Porten ikke indlade sig med Sverig, der saa stod uden Basis i Tyskland; man skulde ganske vist ikke søge Hjælp hos andre, naar man kunde klare sig selv, men paa den anden Side burde man benytte Lejligheden, naar den tilbød sig; fik man Svenskerne ud af Tyskland, kunde Danmark angribe Skaane, Rusland Finland, medens Sachserne holdt Øje med Tyrkerne.

Det var en let Opgave, Flemming tildelte sine Landsmænd; han havde lige paavist, at der ikke kunde være Tale om et tyrkisk Angreb. Derimod vilde et dansk Angreb paa Skaane blive vanskeligere, naar de derværende svenske Tropper var bleven forstærkede med Garnisonerne fra de tyske Fæstninger. Herpaa synes han ikke at have tænkt, men rigtig fortrøstningsfuld var han ikke; han klagede over, at de Allierede manglede friskt Mod: «Rusland er bekymret for Tyrkerne, Danmark siger «non possu-

[1]) Dewitz' Rel. af $^{17}/_{7}$; Flem. Rel. af $^{16}/_{7}$ med Bilag.

[2]) Flem. Rel. af $^{17}/_{7}$ 13. (Vermischte auswärtige Angelegenheiten 1713. Dresden.)

mus», og der er desuden Fare for, at dets Protester ved de fremmede Hoffer mod Sekvestret skal faa hele Sagen til at strande[1]).

Gottorperne var ikke repræsenterede ved Konferencen i Schwedt, men Görtz var i Byen og fik naturligvis Besked om alt, hvad der foresaldt. Han fandt, at Menschikoff var optraadt meget naivt ved at sige til Kongen, at Czaren ikke deltog i Fjendtlighederne mod Gottorp, men havde raadet Kongen af Danmark til at lade Hertugen i Fred. Han var heller ikke tilfreds med Flemming, der havde «seine Erklärung etwas bekleistert», ligesom han naturligvis var misfornøjet med de Danske, som havde krævet Beslaglæggelsen af Landet opretholdt og kongelige Tropper indlagte i Tønning; han mente dog, at Gottorps Sag var i gode Hænder og vilde blive fremmet, uanset hvorledes det gik med Sekvestret af Pommern. For ham var det Hovedsagen, at Preussen faktisk havde paataget sig at være Garant for Altona-Forliget; Traktaten af 22. Juni vedkom kun for saa vidt Sverig, som man havde haabet ved Hjælp af den at bevare dets Fæstninger og Provinser i Tyskland; det var kun beklageligt, at General Mejerfelts Optræden havde gjort disse Bestræbelser frugtesløse[2]).

Forhandlingerne blev fortsatte i Berlin, hvorhen alle Deltagerne i Konferencen begav sig undtagen Oberst Meyer, der rejste til København for at overbringe Kongen af Preussens Begæring om Gottorpernes Genindsættelse. Haardt maa det være gaaet til i den preussiske Hovedstad, da Dewitz begærede sig hjemkaldt, «fordi han ikke kunde taale at drikke saa meget»[3]). I Berlin kom Menschikoff under Paavirkning af den mod Danmark venligsindede russiske Gesandt Golofkin, hvad der tydelig kunde mærkes paa

[1]) Flem. Rel. $^{10}/_{7}$. Fra dansk Side var der sket Henvendelse til Kejseren og Sømagterne foruden til Czaren og August II. For at vinde Kejseren havde Danmark tilbudt at stille Rigskontingent til Krigen mod Frankrig og desuden overlade ham et større Antal Tropper (Geh. Reg. $^{15}/_{7}$ 13).

[2]) Görtz til Genlt. Barner $^{14}/_{7}$; Gott. Ministers Relat. Berlin $^{18}/_{7}$ 13 (Nordalb. Stud.). Smlg. Dewitz' Rel. $^{22}/_{7}$.

[3]) Dewitz' Rel. $^{25}/_{7}$; Konseillet anbefalede Ansøgningen (Geh. Reg. $^{8}/_{8}$), men Generalen kom dog først i Slutningen af August tilbage til Danmark. Det var altsaa ikke blot ved Czarens Hof, at der blev drukket tæt, selv om Forholdene her var endnu værre end andet Steds. Da Just Juel i 1714 blev anmodet om atter at gaa som Gesandt til Rusland, bad han sig fritaget paa Grund af «de forskrækkelige og umenneskelige débaucher, som sker udi Drik» (Juel til Kongen $^{30}/_{6}$ 14. Pakke Konseil. Relat. til Kongen 1713—1715.

hans Udtalelser; han lovede endog at gaa løs paa Preussen med hele sin Hær, hvis det støttede Gottorperne med Magt; men dette Løfte gav han vel at mærke ikke skriftigt, og han raadede stedse de Danske til at optræde forsonligt overfor Gottorperne.

Preusserne opgav imidlertid ikke Planerne mod Stettin. Da de fortsatte Forsøg paa at overtale Mejerfelt kun førte til nye Afslag, der antog stadig skarpere Former, begyndte de at indlade sig nærmere med de Allierede, hvem de tilstillede et Projekt til Samarbejde. Skønt det ikke indeholdt noget Løfte om at tage Parti, var det dog mere positivt end Svaret paa Erklæringen i Schwedt[1]): i en Separatartikkel opfordredes Sachsen til mod Erstatning at opgive sine Fordringer paa Forpommern, i en hemmelig Artikkel lovede Kongen af Preussen mod Betaling at hjælpe Belejringskorpset for Stettin med Proviant og Artilleri, og i selve Traktaten udbad han sig de Allieredes Bistand, hvis han blev angrebet af Svenskerne. Menschikoff gik i Hovedsagen ind paa Forslaget; dog forlangte han, at, hvis Stettin blev taget med Storm, skulde Byen gives til Pris, ligesom Garnisonen skulde være Krigsfanger og «Trofæerne» fordeles til Sejrherrerne; endelig skulde Preusserne gøre fælles Sag med de Allierede, hvis Svenskerne gik angrebsvis til Værks[2]).

Skønt det var den preussiske Regering, der havde udkastet Planen, fik Kongen dog Betænkeligheder, da det kom til Stykket, og den 25. Juli erklærede han, at han ikke kunde indlade sig med de Nordiske Allierede[3]); men nu blev Menschikoff vred og udtalte, at, hvis han skulde tage Stettin med egne Midler, vilde han ikke have noget med Sekvestret at gøre. Næste Dag sendte Kongen af Preussen ham Meddelelse om, at han vilde støtte ham med Penge og Proviant, men ikke med Artilleri. Hertil svarede Menschikoff, at Belejringsskyts skulde han nok skaffe sig fra Danmark eller Sachsen, men den, som stillede det, skulde ogsaa faa Fæstningen. Overfor de Danske optraadte Menschikoff i det hele venskabeligt, skønt han stadig afslog skriftligt at forbinde sig til noget. Han lovede ganske vist, at Czaren, hvis Danmark sendte det til Stettins Belejring nødvendige Artilleri, vilde yde al mulig Støtte mod Gottorp, «for saa vidt dette ikke præjudicerede den

---

[1]) Jfr. Side 38.
[2]) Dewitz' Rel. $^{22}/_{7}$, $^{25}/_{7}$ 13.
[3]) Flem. til Aug. II. $^{25}/_{7}$ 13.

fælles Sag»; men dette Forbehold gjorde Løftet ret værdiløst. Ogsaa fra polsk Side blev Danmark anmodet om at yde sit Bidrag til Operationerne ved snarest at skride til Indeslutningen af Wismar; derimod erklærede Flemming, at der ingen Brug var for de 6 Bataillioner og det Rytterregiment, som Kongen havde lovet at sende til Pommern[1]). Den sidste Udtalelse kom den danske Regering meget vel tilpas; Kongen beordrede skyndsomt Dewitz til at takke for Fritagelsen for at stille Hjælpekorpset, men gjorde samtidig opmærksom paa, at han alligevel gjorde Fordring paa den ham tilsagte Andel i Indtægterne af Rygen og Pommern[2]). Flemming gik dog meget snart fra sit Ord, som uheldigvis heller ikke var givet skriftligt, og gjorde allerede i August Fordring paa alligevel at faa Tropperne[3]); den sachsisk-polske Gesandt i København erklærede senere, formodentlig efter Ordre, at Dewitz havde gjort sig skyldig i en Misforstaaelse[4]).

Den preussisk-gottorpske Overenskomst maatte nu betragtes som strandet; alle Betingelserne for dens Gennemførelse udeblev. De gottorpske Ministre blev noget mindre selvsikre, men Görtz lod sin Uvilje gaa ud over de Danske og udtalte, at Gesandten i Berlin, H. A. Ahlefeldt, egentlig var holsten-gottorpsk Undersaat og saaledes svigtede sit Land[5]). Samarbejdet mellem de gottorpske og de preussiske Ministre blev heller ikke afbrudt, Ilgen krævede stadig af Dewitz, at den dansk-gottorpske Strid skulde afgøres i Hertugens Favør, og forlangte, at Indeslutningen af Tønning skulde ophøre. De preussiske Ministre ønskede, at der skulde forhandles om det gottorpske Spørgsmaal i Berlin, de danske holdt paa, at deres Konges Ære krævede, at det skete i Slesvig[6]). Danmark havde nemlig tilstillet Gottorperne et Forligstilbud af følgende Indhold: Da Administratoren og hans Ministre havde forkastet Tilbudet om at beholde deres Indtægter mod, at Danmark holdt

---

[1]) Dewitz' Rel. $^{27}/_{7}$ 13; jfr. Side 7.
[2]) Geh. Reg. $^{3}/_{8}$ 13.
[3]) Dewitz' Rel. $^{12}/_{8}$ 13.
[4]) Püchler $^{24}/_{8}$ 13.
[5]) Ahlef. Rel. $^{5}/_{8}$ 13. Ahlefeldt var Søn af Gehejmeraad Joachim A., der oprindelig havde været i hertugelig Tjeneste, men som senere var bleven en ivrig Tilhænger af Kongen. (Dsk. biogr. Lex.).
[6]) Dewitz' Rel. $^{12}/_{8}$ 13.

Hertugdømmerne besatte indtil Fredsslutningen, var Kongen villig til at tilbagegive den fyrstelige Del af Holsten, men vilde foreløbig beholde Slesvig; i Tønning skulde Halvdelen af Garnisonen være kongelig, Halvdelen fyrstelig; vilde Gottorperne ikke gaa ind herpaa, kunde Besætningen komme til at bestaa af en kongelig, en fyrstelig og en hollandsk Bataillon, subsidiært af 3 hollandske[1]). Forslaget blev ikke direkte tilstillet Gottorperne, men tilsendt Dewitz, der skulde mage det saaledes, at det fik Udseende af, at det var Menschikoff eller Sachserne, der havde undfanget Tanken om en kombineret Garnison i Tønning, og at Kongen af Danmark kun havde tiltraadt den for at føje sine Allierede; Forhandlingerne skulde føres i Slesvig og uden Mellemmænd; hvis det ikke kunde være anderledes, gik man dog ind paa at tage en preussisk Minister med; den gottorpske Regering maatte dog være klar over, at dette var et Ultimatum, et sidste Tilbud om «accommodement»[2]).

De preussiske Ministre syntes ikke om, at der blev lagt en kombineret Garnison ind i Tønning; de vilde hverken høre Tale om Danmark eller om «en tredje Magt», men havde ikke noget imod, at Fæstningen fik preussisk Garnison[3]). I øvrigt generede Preussen Danmark paa mange Maader; den 5. September begærede Kongen saaledes, at de Danske skulde opgive Afspærringen af Hamborg, og endelig fornærmede han Kongen af Danmark ved at sende Baron Gustav Marderfelt som Gesandt til ham, skønt han var født svensk Undersaat[4]); heller ikke kan det have berørt Kong Frederik behageligt, at Kongen af Preussen dekorerede Görtz med den sorte Ørn; han maatte imidlertid finde sig heri som i saa meget andet, thi i Øjeblikket var han temmelig isoleret.

---

[1]) Under $^{17}/_{8}$ sendtes Instrux til Envoyéen i Haag H. H. Ahlefeldt om, at Danmark vilde modtage en hollandsk Garnison i Tønning (Geh. Reg.)

[2]) Instrux for Dewitz af $^{8}/_{8}$ 13. Heri udtaltes, at Kongen af Danmark ønskede Wedderkopp løstagen og sendt til Holland; han forpligtede sig til ikke at tage ham i sin Tjeneste.

[3]) Dewitz' Rel. $^{12}/_{8}$; Ahlefeldts Rel. $^{19}/_{8}$.

[4]) Geh. Reg. $^{21}/_{8}$, $^{11}/_{9}$; Droysen B IV^{3} S. 54. Marderfelts Fader havde været svensk Feltmarskalk, men Sønnen, der som reformert ikke kunde komme i svensk Civiltjeneste, var indtraadt først i hessisk, siden i preussisk.

De Allierede — især Sachserne — vedblev at vise sig upaalidelige. Det er meget betegnende, at de preussiske Ministre udtalte for Dewitz, at det var Danmarks Forbundsfæller, der havde drevet Preussen til at gaa videre end til at anvende bona officia til Fordel for Gottorp[1]). Paa Flemmings Tvetungethed er der givet en Prøve ved Omtalen af Spørgsmaalet om det danske Troppekontingent til Pommern[2]); et andet Exempel er den Instrux, han den 3. August i Berlin tilstillede Sachsens Gesandt ved det danske Hof, Krigsraad Westphal, der ukaldet var ankommen til den preussiske Hovedstad. Heri hedder det, at han er valgt til den Post, han beklæder, fordi han er «bon danois»[3]), og fordi de to Hoffer har samme Interesser; jo stærkere Danmark bliver, desto bedre for Kongen af Polen, som har Arveret[4]); Danmark kan godt faa Holsten og Tønning, hvis det kan ske uden Skade for de Nordiske Allierede[5]).

Det gjaldt for Flemming om at faa Westphal snarest mulig afsted med beroligende Forsikringer. Hans Ankomst faldt nemlig paa et højst ubelejligt Tidspunkt, idet Flemming var godt i Gang med hemmelige Forhandlinger med de gottorpske Ministre, som havde henvendt sig til ham, da Betingelserne for Gennemførelsen af det preussisk-gottorpske Sekvester var bristede. Den 20. August sluttede Flemming og Görtz med Menschikoffs Billigelse en Traktat af samme Indhold som den preussisk-gottorpske af 22. Juni; Gottorp tilsagde Kong August 200,000 Rdlr. for at gennemføre Restitutionen. Kongen af Preussen vilde imidlertid ikke anerkende denne Overenskomst; Stettin vilde han have, og det sydlige Forpommern kunde han uden Gottorps Medvirken tage og beholde til Fredslutningen[6]).

Menschikoff var i og for sig ikke paalideligere end Flemming, og Kongen af Danmark havde ikke megen Fornøjelse af de Hen-

---

[1]) Püchler til Robethon $^{31}/_{8}$ 13.

[2]) Side 42.

[3]) Westphal var født i Fredericia; hans Fader faldt 1677 for Malmø som dansk Kaptajn.

[4]) Som Søn af Frederik III's ældste Datter, Anna Sophia, kunde August II i Følge Kongeloven blive Tronarving.

[5]) Geh. Cab. Canzl N. 2705 Dresden. Jfr. Menschikoffs Udtalelse Side 41.

[6]) Lundberg S. 108; jfr. Droysen S. 55. Dolgoroucki har fortalt, at Flemming og Görtz i Husum havde lavet en Traktat angaaende Hertugen af Gottorps Restitution; den blev forelagt Czaren, der sønderrev den. (Püchler $^{14}/_{11}$ 13).

syn, han viste ham i Form af Gaver og Hædersbevisninger[1]); men bag ham stod dog Czaren, der var af et andet Stof end Kong August, og som — i hvert Fald dengang — satte Pris paa Alliancen med Danmark. Skønt han havde troet, at man kunde købe Preussens Tilslutning til Forbundet ved at ophæve Beslaglæggelsen af de gottorpske Lande, bøjede han sig for Kongen af Danmarks Grunde til at beholde disse og gav Menschikoff bestemt Ordre til at handle i Overensstemmelse med de Danske. Czaren indrømmede, at han gerne vilde staa i godt Forhold til Kong Frederik Wilhelm, men udtalte tillige, at Danmark trygt kunde stole paa ham, hvis Preussen vilde prøve paa at tilføje det Skade[2]). Skønt Fyrsten alligevel jævnlig optraadte paa egen Haand og beredte Danmark alvorlige Vanskeligheder, blev Skaden ikke uoprettelig, da det til syvende og sidst var Czaren, som havde det afgørende Ord; hans Gesandter ved de fremmede Hoffer optraadte ogsaa i Reglen i Overensstemmelse med de danske[3]).

I Forhandlingerne i Berlin deltog Sverig saa godt som ikke; Vellingk holdt sig forsigtig i Baggrunden og vovede ikke at komme frem med det, ganske vist noget fantastiske Forslag, som han den 27. Juli modtog fra Kong Carl. Denne plejede ikke at give sig synderlig af med Diplomater, de svenske fik i Reglen ingen Instruxer, de fremmede intet Svar; men i Maj 1713 udfoldede han selv en betydelig diplomatisk Virksomhed, der satte Frugt i et Forslag, som gik ud paa, at Sverig og Preussen hver skulde stille 24,000 Mand, i Fællesskab befri Pommern, rykke ind i Polen, genindsætte Stanislaus og i Forbindelse med ham fratage Russerne alle deres Erobringer og tvinge dem til at betale en stor Pengesum; som Betaling skulde Preussen have Ermeland, Halvdelen af Pengene og — hvis det ikke kunde være anderledes — en Militærvej gennem Pommern; Polen kunde faa Smolensk[4]). Vellingk

---

[1]) I Instrux for Dewitz af $^{3}/_{8}$ 13 hedder det f. Ex., at denne — naar Menschikoff skriftlig vil paatage sig efter Czarens Ønske at overlade Danmark Tropper uden Betaling — skal tilstille Fyrsten en kongelig Skrivelse affattet i Udtryk som til en regerende Fyrste af et gammelt tysk Hus. For alle Tilfælde fik Dewitz to Skrivelser, en fransk til Anvendelse, hvis Svaret var gunstigt, en tysk, hvis det var ugunstigt.

[2]) Falcks Rel. $^{2}/_{8}$, $^{4}/_{8}$, $^{8}/_{8}$ 13.

[3]) Jfr. Czarens Reskr. dat. St. Petersborg $^{13}/_{7}$ 13 (Indlæg i Instr. til Ob. B. Meyer af $^{14}/_{8}$. Geh. Reg.)

[4]) Lundberg S. 105.

indsaa naturligvis strax, at Forslaget var umuligt: for Stanislaus' Skyld vilde Preussen ikke drage Sværdet, bød man det derimod en passende Løn, vilde det maaske være villigt til at tvinge Danmark til Fred for derefter at gaa med imod Rusland. Overfor v. Müllern udtalte han, at den Plan kunde han ikke «insinuere», men han vilde sige til Grev Dohna, at hans Konge havde beordret ham til at udarbejde et Allianceforslag, og at han i den Anledning meget ønskede at lære Preussens Ønsker at kende; et egenhændigt Brev fra Kongen af Sverig til Kongen af Preussen vilde sikkert gøre god Virkning. Den Fremstilling af Situationen, som Vellingk sendte ned til Tyrkiet, var ikke opmuntrende: Sverigs Sager stod slet, Rygen var tabt, fra Sverig kunde ingen Tropper sendes, og af de tyske Fyrster var ingen Hjælp at vente; det hed sig nok, at Dronningen af England var vel stemt, men det havde Sultanen ogsaa været, og dog var det gaaet, som det gik; man maatte give efter og ikke for stejlt holde paa sin Ret; der krævedes 10 sejrrige Felttog for at genvinde det tabte, men Sverig havde ingen Hære og ingen uegennyttige Venner; det var ørkesløst at tilbyde Preussen Dele af Polen, det vilde have Stettin; bragte man dette Offer, vilde man redde Resten og sikre sig en paalidelig Forbundsfælle. Alt vilde være gaaet godt — paastod Vellingk — hvis man havde modtaget preussisk-gottorpske Garnisoner i Stettin og Wismar. «Jeg giver altid gode Raad, men man følger dem aldrig. Jeg forudsér Ulykker og angiver Midler der imod; men man reflekterer derpaa i sidste Øjeblik og giver mig Fuldmagt, naar det er for sent»[1]).

Ved Udgangen af August 1713 var den politiske Situation i Nordeuropa ret uklar. Sverig kunde ikke optræde aktivt, Danmark turde ikke røre sig, Preussen forholdt sig afventende og havde endnu ikke taget Parti, Maalet var det paa det rene med, men ikke med Midlerne. Ogsaa Hannover holdt sig tilbage i Haab om at faa sin Del af Byttet, naar Øjeblikket kom. Rusland og Sachsen-Polen — eller rettere deres Hærførere — pønsede kun paa egen Fordel og tænkte ikke paa den «Nordiske Alliance». Gottorperne var vel tilsyneladende satte ud af Spil-

[1]) Vell. til v. Müllern $^{3}/_{8}$, $^{9}/_{8}$, $^{12}/_{8}$, $^{23}/_{8}$, $^{25}/_{8}$. (Vell. Saml.)

let, men de havde opnaaet meget: de havde skaffet Danmark en ny Fjende i Preussen og bragt det i et spændt Forhold til sine egne Allierede; nu spandt de i Stilhed videre paa deres Rænker, rede til at dukke op, naar der viste sig en Chance; de havde alt at vinde, intet at tabe.

II. Krigsbegivenhederne i Pommern 1713 indtil Stettins Fald.

Efter Kapitulationen i Oldenswort var den militære Situation tilsyneladende meget gunstig for de Nordiske Allierede. Sverigs eneste mobile Hær var tilintetgjort, dets bedste Feltherre fangen. I Moderlandet fandtes vel endnu et større Antal Tropper, men de var til Dels under Organisation, og det vilde vare længe, inden man af dem kunde formere en Felthær. En Del feltdygtige Regimenter stod derimod i Finland, men de var fuldstændig bundne af det lokale Forsvar. Endelig vajede det svenske Flag endnu fra Wismars og de pommerske Fæstningers Volde, men det aabne Land var fuldstændig prisgivet Fjenden med Undtagelse af Rygen, som dog væsentligt blev forsvaret ved sin Beliggenhed; thi de Tropper, der fandtes i de tyske Provinser var, hverken hvad Styrken eller Beskaffenheden angik, egnede til Operationer i Marken. Den svenske Flaade var i daarlig Stand. Kort sagt Sverigs Kampberedskab lod meget tilbage at ønske, Pengemangelen forhindrede alle Forsøg paa at afhjælpe Manglerne, og Kongens Fraværelse berøvede nu, da Stenbock var fangen, Forsvaret dets Sjæl.

Til alt Held for Sverig var Forholdene hos de Nordiske Allierede ikke meget bedre. Danmark havde i det nu tilendebragte Felttog lidt saa store Tab, at Hæren for Øjeblikket ikke var operationsdygtig. Det hvervede Fodfolk var til Dels bleven oprevet i Slaget ved Gadebusch og trængte i højeste Grad til at reorganiseres. Rytteriet var vel nok i bedre Stand, men en Del af Regimenterne var dog foreløbig ubrugelige, da de havde mistet mange Folk og Heste. Efter Freden i Utrecht blev en Del af de til Sømagterne udlejede Tropper frigjorte, men der vilde hengaa længere Tid, inden de kom i Orden og kunde indtræde paa deres Plads i Armeen. Flaaden var heller ikke kampdygtig; og ligesom i Sverig lagde Finansernes daarlige Tilstand mange Hindringer i Vejen for en energisk Krigsførelse.

Rusland havde Tropper nok, men baade dets Hær og dets Flaade var Nyskabninger og manglede som Følge deraf Fasthed; Czaren havde ingen Overflod paa dygtige Generaler, men trods alt havde han dog opnaaet store Resultater: han havde tilføjet den hidtil uovervindelige svenske Heltekonge et afgørende Nederlag og tilintetgjort den Hær, som Carl XII i samfulde 9 Aar havde ført fra Sejr til Sejr; nys havde han ogsaa været med til at uskadeliggøre Stenbock og hans Hær og stod herefter tilsyneladende som Situationens Herre; han havde kun at forfølge sin Sejr. Han tænkte da heller ikke paa at nedlægge Vaabnene, men han maatte splitte sine Kræfter. Endnu besad Sverig Finland, der laa i en faretruende Nærhed af Ruslands nye Hovedstad; denne maatte for enhver Pris sikres, og herpaa gik Czarens Bestræbelser ud i Aaret 1713. Tidlig paa Vaaren rykkede han med en betydelig Hær ind i Finland, men maatte ret snart gaa tilbage, da Samvirket mellem Flaaden og Hæren og mellem dennes forskellige Dele indbyrdes glippede. I Juli fornyede han Angrebet og var denne Gang heldigere; i Løbet af Efteraaret gjorde han sig til Herre over den vigtigste Del af Landet, som i det følgende Aar fuldstændig faldt i hans Hænder. I dette Felttog deltog Czaren personlig; efter Sædvane overdrog han Overkommandoen til andre, men i Virkeligheden førte han dog selv Befalingen og var den ledende Aand i alle Foretagender. Angrebet paa Finland blev indledet, inden der endnu var sluttet Fred med Tyrkerne; indtil Juni maatte en Del af Hæren holdes rede til at gaa mod disse. Det er saaledes ikke vanskeligt at forstaa, at Rusland ikke var særlig ivrigt for en energisk Krigsførelse i Pommern, men ønskede at slippe saa hurtigt og saa billigt som muligt. Czarens Optagethed af andre Formaal i fjærne Egne har naturligvis givet Menschikoff større Selvstændighed, og ved at slutte sig til Tanken om Sekvestret har Fyrsten maaske ment at handle i Czarens Aand. Skønt Ruslands Hjælpekilder var meget store, havde Landet ikke Overflod paa rede Penge; Skatterne kom langsomt ind, og store Summer forsvandt paa Vejen til Skatkammeret, da Korruptionen blandt Stormændene, der udgjorde den højere Embedsstand, var meget stor. Derfor kunde Czaren heller ikke støtte sine Forbundsfæller i det Omfang, som disse mente at være berettigede til at vente. Selv var han utilfreds med dem: «De samtykker ikke i, hvad jeg foreslaar, og det, de selv vil, kan de ikke udføre,» udtalte han.

Sachsen-Polen havde spillet en underordnet Rolle i Felt-

toget i Meklenborg og de danske Hertugdømmer, hvori kun 3 Batailloner og 12 Rytterregimenter havde deltaget. Kong Augusts Tropper var meget splittede; en Del af dem stod i Pommern, hvor de sammen med en mindre russisk Styrke holdt Fæstningerne nødtørftigt indesluttede; i Hjemlandet var der kun faa Tropper, men i Polen var den nationale Hær paa Grund af de urolige indre Forhold og Frygten for et tyrkisk Angreb bleven forstærket med en Del sachsiske Regimenter[1]). De sachsiske Tropper i Brabant frigjordes ved Freden i Utrecht, men var foreløbig ikke disponible. Naar hertil kommer, at August II i om muligt endnu højere Grad end hans Allierede led af Pengemangel, bliver det forstaaeligt, at heller ikke han var stemt for en energisk Krigsførelse, men meget tilbøjelig til at gaa Forhandlingernes Vej.

Den militære Situation ved Udgangen af Maj 1713 var følgende: Ved Danmarks Sydgrænse stod en russisk Hær paa omtrent 17,000 Md. Fodfolk og 7000 Ryttere, en sachsisk paa henholdsvis 1500 og 7000 og en dansk paa 7000 og 4000. I Pommern og Meklenborg fandtes af svenske Tropper kun Fæstningernes Garnisoner, ialt 12—13,000 Md., som for en stor Del var meget løst organiserede. Over for dem stod nogle faa russiske og sachsiske Regimenter, der ikke var i Stand til at foretage en egentlig Belejring, men i øvrigt var hverken Pommern eller Meklenborg virkelig okkuperet af de Allierede, derimod færdedes talrige «Partier» i de ulykkelige Lande, udplyndrede Indbyggerne og gjorde Vejene usikre. I Hertugdømmerne holdt Gottorperne Tønning og Helgoland svagt besatte. Hverken Danmark eller Sverig var i Stand til at sætte en Felthær paa Benene, og — naar undtages en lille dansk og en endnu mindre svensk Søstyrke i de pommerske Farvande — havde ingen af Parterne nogen Flaade i Søen.

I Wismar førte Generalmajor M. Schoultz vedblivende Kommandoen[1]). Hans Garnison, der var bleven stærkt medtaget

[1]) Jvfr. Side 4 Note 1.

[2]) I August 1713 blev Generalløjtnant Grev G. A. Taube udnævnt til Guvernør i Wismar; han kom dog ikke derover, da han fik Kommandoen over den finske Hær, som han imidlertid heller ikke kom til at føre (Taube til Kongen $^{6}/_{9}$, $^{15}/_{9}$; til Vell. $^{21}/_{8}$; til Mag. i Wismar s. D. Vell. til Taube $^{20}/_{10}$ 13. Wismarensia).

ved Udfaldet den 5. December 1711[1]), var bleven forstærket med Kronobergs Regiment; men de 3 Infanteriregimenter, som dannede den oprindelige Besætning, var endnu ikke bragte paa Fode, og Bassewitz' Dragonregiment havde Stenbock taget med sig. Efter Slaget ved Gadebusch havde Garnisonen faaet en betydelig Tilgang af Folk, nemlig af c. 2000 Syge og Saarede af Stenbocks Hær og af henved 2600 danske og sachsiske Fanger[2]). Af disse var dog over 600 i Vinterens Løb afgaaede ved Døden, medens henved 1300 — hovedsagelig dansk fødte — i April Maaned blev udvexlede eller løskøbte; til Gengæld tilgik der ved samme Lejlighed henved 800 svenske Fanger[3]), ligesom en Mængde Marodører fra Stenbocks Hær tyede ind i Fæstningen, hvor der i Maj fandtes 600 «demonterede» Ryttere. I de første Maaneder efter Kapitulationen i Oldenswort forøgedes Garnisonen yderligere ved stærk Tilgang af bortrømte svenske Fanger, og Schoultz vidste knap, hvad han skulde gøre med det alt for talrige Mandskab, som han ikke kunde forpleje. Han tilbød derfor Kommandanten i Stralsund 1000 Mand; denne vilde gerne have dem, men da de var ubevæbnede, og der ikke kunde gives Eskorte, lykkedes det kun at faa 300 Mand derhen[4]).

Den 10. August havde Garnisonen i Wismar følgende Styrke[5]):

Artilleri	14	Off.	169	Uoff. og Menige.
Fortifikation	4	»	21	»
Kronobergs Rgt.	25	»	942	»
Svenske Livrgt.	21	»	826	»
Guvernørens Rgt.	39	»	1216	»
Lewenhaupts Bat.	26	»	598	»
Klingstedts Rgt.	31	»	1092	»
1 Komp. Ekeblads Rgt.	3	»	76	»
1 » af Stades Garnison	6	»	83	»
1 Frikorps	2	»	37	»
Beredent Rytteri	10	»	124	»
Uberedent »	5	»	109	«
	186	Off.	5293	Uoff. og Menige.

[1]) Bind III Side 321 ff.

[2]) Schoultz til Senatet $^{27}/_{2}$ 13, samme til Kongen $^{2}/_{13}$ Juli 13 (Wismarensia).

[3]) Bind IV Side 296 f.

[4]) Schoultz til Senatet $^{15}/_{4}$, $^{13}/_{5}$, $^{27}/_{7}$; til Kongen $^{2}/_{13}$ Juli 13 (Wismarensia); P. De Wittes Mem. $^{27}/_{4}$ 13; Genm. Mevius til Vellingk $^{22}/_{4}$ 13. (Vell. Saml.)

[5]) Schoultz til Senatet $^{10}/_{8}$ 13 (Wismarensia).

Naar hertil kommer c. 250 militære Embedsmænd og Betjente, gik Garnisonens samlede Styrke op til noget over 5700 Hoveder[1]).

Besætningen var talrig nok, men Sammensætningen uensartet og til Dels ret tarvelig. Kronobergs Regiment var «inddelt»; det fik ikke sin Afgang dækket og svandt mere og mere ind. Svenske Livregiment var nationalt hvervet, det fik heller ikke sin Afgang dækket fra Moderlandet og kunde paa Grund af Pengemangel kun i ringe Omfang benytte sig af Tilladelsen til at hverve tyske Rekrutter. Guvernørens og Lewenhaupts Regimenter bestod ligesom de isolerede Kompagnier af hvervede Tyskere, de havde i stort Omfang kompletteret sig med tyskfødte danske Fanger fra Slaget ved Gadebusch. Klingstedts Regiment var sammensat af helbredede Syge og Saarede, som Stenbock havde efterladt i Fæstningen; Rammerne bestod af Officerer, der tidligere havde hørt til Stades Garnison[2]). Artilleriet var tysk, Ryttertet en sammenstykket Hob af tyske og svenske Ryttere, for Størstedelen undslupne fra dansk Fangenskab.

Folkene var gennemgaaende usselt klædte. Kronobergs Regiment havde 56,000 Rdlr. tilgode, men kunde ikke faa dem, da de var blevne anvendte til Flaadens Udrustning[3]); som Følge heraf vilde Borgmester Kuhlmann i Wismar, der havde sluttet Kontrakt om at levere Regimentet ny Overmundering, ikke lade det faa Klæderne, og endnu i Oktober 1713 gik Folkene i Pjalter. Ved Svenske Livregimentet stod det ikke bedre til; derimod sørgede Vellingk for gode Munderinger til de tyske hvervede Regimenter. De danske Fanger var i Reglen godt klædte; men deres røde Kjoler og Kamisoler stak slemt af mod deres nye Kammeraters blaa[4]). Ogsaa med Bevæbningen stod det ilde til. Schoultz havde i sin Tid sendt en Del Haandvaaben til Stralsund og overladt Stenbock et større Kvantum Krudt; nu led han Mangel paa begge Dele, da baade de svenske og danske Fanger ligesom Rekonvalescenterne og Marodørerne var vaabenløse, og

---

[1]) I Slutningen af September talte Garnisonen lidt over 5000 Kombattanter, hvoraf 500 var syge. (Schoultz til Kongen $^{21}/_{9}$. Wismarensia.)

[2]) Schrøder: Beschreib. d. St. u. Festung Wismar. $^{17}/_{6}$ 13.

[3]) Defensionskommissionens Protokol $^{8}/_{7}$ 13. (Sv. R. Ark.).

[4]) Schoultz til Senatet $^{15}/_{2}$ 13 (Wismarensia); Ob. N. Hästesko Mem. $^{6}/_{6}$ 13 (Zimmermanns Förteckn. Sv. R. Ark.).

da Krigskollegiet nølede med at erstatte den Ammunition, der var overladt Stenbock[1]).

Med Forplejningen kneb det haardt[2]); Styrken var jo blevet meget større end den, Beholdningerne var beregnede paa; disse svandt derfor stærkt, og det var umuligt at erstatte Afgangen. Fra Moderlandet kom ingen Forsyninger, og Meklenborgerne, der havde faaet kejserligt «Protektorium», leverede kun, hvad de blev tvungne til. Da Schoultz havde saa faa Ryttere, kunde han vanskelig inddrive noget, og den Smule, han fik fat paa, blev ofte opsnappet paa Vejen af Fjendens Strejfkorpser. Penge til Opkøb havde han heller ikke; et Kreditiv paa 10,000 Rdlr., han havde faaet fra Stockholm, viste sig værdiløst, og de Vexler, han selv udstedte, blev ikke akcepterede. I Tiden fra Nytaar til midt i Juli havde Vellingk dog skaffet ham 49,000 Rdlr., og af Wismar og Pöhl havde han udpresset 15,000. For en Del af disse Penge købte han i dyre Domme Korn i Lybæk, og ved at iagttage den strængeste Sparsommelighed holdt han Livet oppe i Besætningen, men Nøden var stor: «Officererne gaar taalmodige og lider Kulde og Sult,» skriver Schoultz; men de tyske Tropper knurrede, og det samme gjorde de danske Fanger, der skildres som ubehagelige Gæster, af hvem man under en Belejring kunde vente sig megen Fortræd. I August anviste Raadet i Stockholm Garnisonen i Wismar 30,000 Rdlr. af den Sum, der havde været bestemt til Løsepenge for Stenbocks Hær, og i Meklenborg inddrev Schoultz 16,000 Rdlr. En Trøst var det, at Værkerne var i god Stand, saa at Fjenden i Vinterens Løb ikke kunde forulæmpe selve Fæstningen, selv om Russere og Sachsere gjorde Omegnen usikker, saa at Schoultz blev nødsaget til at trække hele sin Styrke inden for Voldene[3]).

De maritime Hjælpekilder, Generalen raadede over, var meget smaa. Et Interessentskab, bestaaende af Garnisonens højere Officerer og en Del Borgere med Borgmester Kuhlmann i Spidsen havde i 1711 bygget et Par Brigantiner, der gjorde nogen Gavn

---

[1]) De Wittes Mem. $^{27}/_{4}$ 13; Krigskoll. Ordre $^{31}/_{8}$ 13.

[2]) For at Mandskabet kunde faa Lønning og Brød og Officererne «Sultefødе», krævedes maanedlig 11,360 Rdlr. og 58 Læster Rug (Schoultz' Breve fra September 1713. Wismarensia.)

[3]) Schoultz' Breve til Kongen og Raadet Fbr.—Juli 1713 (Wismarensia); Raadet til Vellingk $^{18}/_{8}$ 13.

ved at beskytte Fiskeriet paa Bugten, men Kaperi, som var deres egentlige Bestemmelse, kunde de ikke komme til at drive[1]). Kommunikationen med Lybæk og Stralsund blev besørget af nogle endnu mindre Fartøjer, som dog af og til kunde overhale et enligt dansk Handelsskib, til Trods for at de danske Blokadefartøjer, Fregatten Ørnen (Løjtnant von Rehdern) og Hukkerterne Dannebrogs Baad og Sophie Hedevigs Baad, havde Station paa Bugten; i Marts blev ogsaa «Snarensvend» (Kaptainløjtnant V. Lemvig) sendt derned, og i Juni var «Højenhald» (Kaptlt. C. Güntelberg) en kort Tid paa Stationen, da det hed sig, at et Par svenske Fregatter vilde undsætte Wismar. Den afsejlede i Slutningen af Maaneden sammen med «Snarensvend», der afløstes af «Flyvende Fisk» (Løjtnant v. Vieregg). Senere laa «Makrelen» (Kptltnt. Bjørnsen) en Tid paa Stationen; den gik hjem i November. Fregatterne kunde imidlertid ikke gaa ind paa det flakke Vand, og baade de og Hukkerterne var ofte fraværende paa Konvoj og andre Expeditioner. I April var Kommunikationen mellem Wismar og Stralsund saaledes helt fri, og Blokaden var aldrig effektiv[2]); den 30. December blev den hævet.

Fra Landsiden var Wismar ikke indesluttet i Sommeren 1713; i Juni og Juli havde Garnisonen et Par smaa Sammenstød med russiske og sachsiske Tropper, der marcherede fra Holsten til Pommern[3]).

Kongen af Danmark havde forpligtet sig til at indeslutte Wismar og lade et Troppekorps deltage i Operationerne i Pommern[4]); men Forberedelserne tog lang Tid. I Juni indskrænkede man sig til at drage Jyske Regiment fra Helsingør og København til Holsten og at avertere Generalløjtnanterne Hohendorf og Dewitz om at holde sig rede til at rykke i Felten[5]). Først den 11. Juli indberettede General Scholten, at følgende Regimenter var paa Marche til Grænsen for at deltage i Expeditionen:

---

[1]) Rederiets Skriv. til Vellingk $^{20}/_{12}$ 12, $^{15}/_{10}$ 13 (Wismarensia).
[2]) Schoultz til Kongen $^{11}/_{4}$ 13; «Ørnen»s Journal.
[3]) Schrøder: Wismar $^{23}/_{6}$, $^{20}/_{7}$ 13.
[4]) Side 7.
[5]) Kgl. udf. Exped. $^{18}/_{6}$ N. 1302, $^{22}/_{6}$ N. 1326 og 1331.

Rytteri:

3. Sjællandske Rytterregiment	4	Eskadroner
Sjællandske Landkyrasserer	4	»
1. Fynske Rytteregiment.....	4	»
Livregiment Dragoner	4	»
Schulenburgs »	4	»

Fodfolk:

Dronningens Livregiment.....	2	Batailloner
Prins Christians Regiment.....	1	»
Prins Carls »	1	»
Jyske »	2	»
Fynske »	2	»
Norske hvervede »	3	»
2. Trondhjemske »	2	»

Styrken var altsaa 20 Eskadroner og 13 Batailloner; men desuden var 9 nærmere betegnede Batailloner beordrede til paa første Vink at være rede til at afmarchere med en Styrke af 500 Md. hver[1]). Den 24. Juli befalede Kongen, at Hohendorf skulde sættes ind i Felttogsplanen, da han skulde føre Kommandoen i Pommern. Han fik rigelig Tid til at studere den; først den 14. August fik Generalen Ordre til den 18. at møde i Oldesloe; her skulde han udstikke en Lejr, hvor Tropperne vilde indtræffe næste Dag; de laa nu i det østlige og midterste Holsten[2]). Den 22. August skulde Korpset bryde op for i Løbet af 8 Dage at marchere til Wismar; den 25. og 28. August var Rastdage, Dagsmarchen var kun $2^1/_2$ Mil; man havde aabenbart ingen Hast.

Der indtraf imidlertid Forsinkelser, og kun en Del af Korpset indtraf i Lejren ved Oldesloe. Den 15. August indberettede nemlig Residenten i Hamborg, at der var udbrudt Pest i Byen[3]), og den 20. befalede Kongen paa Scholtens Indstilling, at Generalmajor Ingenhaven med 5 Batailloner og 4 Eskadroner af Hohendorfs Korps skulde indespærre Byen. Magistraten fik først Underretning herom, da Indeslutningen var effektueret. Den udførtes i Forbindelse med Hannoveranerne, og det blev stærkt

---

[1]) Scholten Prot. $^{11}/_7$, $^{20}/_7$ 13.

[2]) Scholten til Hohendorf $^{14}/_8$ 13 (Scholtens Privatarkiv).

[3]) Den $^{22}/_8$ indberetter Hagedorn, at Preussen har opstillet Grænsekordon og afbrudt Forbindelsen med Hamborg; den $^{29}/_8$ melder han, at der i den forløbne Uge har været 284 Dødsfald af Pest.

betonet, at det kun drejede sig om en Pestkordon[1]), Indeslutningskorpset bestod af Jyske, 2. Trondhjemske og Prins Christians Regiment samt Livregiment Dragoner; 3 Bataillioner og 2 Eskadroner anbragtes mellem Elben og Alster, Resten mellem denne Flod og Bille. Chefen for den Glückstadtske Ekvipage, Kommandørkaptajn Paulsen, fik Ordre til at besørge Afspærringen fra Elbsiden med nogle armerede Fartøjer[2]). Generalmajor Ingenhaven fik en meget udførlig Instrux: efter at have kamperet i 14 Dage skulde han belægge en Del nærmere angivne Lokaliteter, dog ikke Altona. De Elbøer, hvorpaa Danmark gjorde Fordring, skulde besættes, selv om «Lyneborgerne» stod der, naar de Danske kom. Enhver, der forcerede Kordonen, vilde blive skudt, og samme Skæbne vilde ramme den Officer, der uden Kongens Tilladelse lod nogen passere[3]). Hamborgerne var meget fortrydelige over Indeslutningen og klagede bl. a. over, at Linien var saa uheldigt lagt, at de blev afskaarne fra deres Haver[4]).

Hohendorfs Korps var saaledes formindsket med 5 Bataillioner og 4 Eskadroner, og, da Bataillonen Prins Carl udeblev, havde han kun 7 Bataillioner og 16 Eskadroner tilbage; med denne ringe Styrke fik han Ordre til at marchere til Wismar. Expeditionen til Pommern var opgivet, da General Dewitz havde indberettet, at Danmark ikke behøvede at sende Tropper derhen[5]). Af Korpsets Afdelinger var Rytteriets fuldtallige; de 4 Regimenter talte tilsammen 93 Officerer og 2560 Underofficerer og Menige med 2570 Heste; de 7 Bataillioner havde tilsammen en Styrke af 114 Officerer og henved 4200 Underofficerer og Menige; Artilleriet, der var afgivet af de rendsborgske Kompagnier, bestod af 8 3 Pds. Kanoner med 18 Køretøjer, 1 Officer, 55 Underofficerer og Menige. Korpsets samlede Styrke var saaledes knap 7000 Kombattanter[6]); det var ikke stærkt nok til en forsvarlig Afspærring af den betydelige Fæstning. Generalmajorerne Levetzow, v. Eynden, Chr. Juel og Cicignon[7]) var stillede til Hohendorfs Raadighed; i den Henseende var han altsaa vel forsynet.

---

[1]) Kgl. udf. Exp. $^{20}/_{8}$, $^{23}/_{8}$ N. 1780 og 1788; Scholt. Prot. $^{17}/_{8}$ 13.

[2]) Kgl. udf. Exp. $^{23}/_{8}$ N. 1786.

[3]) Scholt. Prot. $^{26}/_{8}$, $^{1}/_{9}$ 13.

[4]) Hagedorn Rel. $^{29}/_{8}$ 13.

[5]) Side 42.

[6]) Styrkeliste, dat. Oldesloe $^{21}/_{8}$ 13 (Scholt. Privatark.); Folsachs Rgnsk. $^{24}/_{8}$, $^{28}/_{8}$ 13.

[7]) Udn. til Genm. $^{28}/_{6}$ 13.

I en meget vidtløftig Instruktion[1]) gav Scholten Hohendorf Anvisninger for hans Forhold. De forskellige Adgange til Fæstningen skulde spærres ved blandede Kommandoer, der støttede sig til Forskansninger, og Generalen skulde sørge for, at Pestkordonen for Hamborg ikke blev forulæmpet af Partier fra Wismar. Det paalagdes ham, at holde stræng Mandstugt og behandle Meklenborgerne med den højeste Grad af Humanitet. Hvis Flemming eller andre opfordrede ham til at marchere til Pommern, skulde han svare med et ubetinget Afslag og strax indberette Sagen.

Afmarchen blev noget forsinket; først den 27. August passerede Hohendorf Traven ved Herrenfähre; samme Dag naaede Levetzow med Dragonregimenterne Dassow ved Stepnitz' Udløb, medens Resten blev staaende ved Schlutup paa Lybæks Territorium[2]). Herfra skrev Hohendorf til Regeringen i Schwerin, at han stod i Begreb med at rykke ind i Hertugdømmet og i den Anledning ønskede en større Leverance af Hø, Halm, Øl og Brændevin mod Betaling[3]). Det meklenborgske Ridderskab havde nægtet at levere Levetzows Dragoner Furage[4]), og Bagerne forlangte rede Penge for at levere Brød, medens Korpset kun vilde betale med Kvitteringer[5]).

Hohendorf naaede dog ikke ind i Meklenborg; den 25. August befalede Kongen, at han skulde blive staaende, hvor Ordren traf ham, og den 29., at Korpset paa Grund af Forplejningsvanskeligheder skulde marchere hjem til Holsten. Den sidste August passerede Korpset atter Traven, og Expeditionen var dermed til Ende; den havde indskrænket sig til et 4 Dages Ophold i Lejren ved Schlutup[6]). Der var truffet Forberedelser til Afsendelsen af betydelige Kornforraad fra Magasinet i Lybæk til Tarnowitz i Nærheden af Wismar[7]); de blev nu kontramanderede.

I Wismar havde man naturligvis dels gennem Desertører, dels gennem Spioner stadig haft nøjagtige Efterretninger om Hohen-

---

[1]) Dat. Oldesloe $^{24}/_{8}$ (Scholt. Prot.).

[2]) Indb. fra Grevismühlen til Reg. i Schwerin $^{20}/_{8}$ (Geh. Ark. i Schwerin); Skr. fra Raadet i Lybæk $^{8}/_{9}$ 13 (Statsark. Lybæk).

[3]) Hohend. til Hertug Carl Leopold $^{27}/_{8}$; Hertugen til Kongen $^{20}/_{8}$ 13 (Schwerin).

[4]) Levetzow til Hohend. $^{20}/_{8}$ 13 (Scholt. Priv. ark.).

[5]) Kgl. udf. Exp. $^{23}/_{8}$ N. 1788; Raadet i Lybæk $^{8}/_{9}$ 13. I Følge Folsachs Rgnsk fik Bagerlavet i Lybæk Betaling for Bagning af 19.000 Brød.

[6]) Kgl. udf. Exp. $^{26}/_{8}$ N. 1855; $^{29}/_{8}$ N. 1837—1838; Ref. Sag. $^{6}/_{9}$ 13 N. 4.

[7]) Folsachs Regnsk.

dorfs Bevægelser, og her trak man Vejret lettere, da man fik at vide, at Tilbagemarchen var tiltraadt.[1]) I Hamborg vakte Efterretningen derimod stor Forfærdelse, da man troede, at det gjaldt et Angreb paa Byen; der blev truffet Forberedelser til at hverve 1000 Mand, og den fraværende Kommandant blev kaldt tilbage. Der var imidlertid ingen Fare; Pesten var en altfor frygtelig Forsvarer af Staden; endnu i den 2den Uge af Oktober blev der begravet 608 Mennesker, og da var Sygdommen stærkt paa Retur; den var gaaet over til «hitzig Feber», hvad man betragtede som et godt Tegn. Først henimod Aarets Slutning var Dødeligheden normal[2]).

Overfor sine Allierede søgte Kongen at forklare, hvorfor han havde opgivet at sende Tropper til Sverigs tyske Provinser: Han havde af yderste Evne arbejdet paa at ødelægge Svenskerne, men maatte beklage, at hans Kræfter ikke stod i Forhold til hans Vilje; vel havde han «paa en vis Maade» lovet Flemming at hjælpe til ved Stralsund og at indeslutte Wismar, men han var stødt paa uovervindelige Hindringer: Fæstningen rummede en talrig Garnison, han kunde ikke afsé Tropper nok til at holde den i Ave; desuden vilde det have været ham umuligt at forpleje en større Styrke; Meklenborgerne vilde intet levere, da de tidligere Leverancer ikke var bleven betalte, og tage med Magt turde han ikke af Hensyn til Rigsstænderne, særlig Hannover. Endvidere undskyldte Kongen sig med, at Fodfolket endnu ikke var fuldt i Orden efter forrige Felttog; der krævedes desuden mange Tropper til Indeslutningen af Tønning og Hamborg; det hed sig, at Svenskerne forberedte en «formidabel Transport» til Wismar, maaske endog til Sjælland; alt dette manede til Forsigtighed; man maatte sørge for ikke at splitte Kræfterne, men have en samlet Styrke ved Haanden for at møde den Fare, der truede fra forskellige Sider. Først og fremmest beraabte Kongen sig dog paa Flemmings Udtalelse til Dewitz, at der ingen Brug var for danske Tropper i Pommern; men han trøstede sine Allierede med, at til næste Aar vilde alt være i Orden, og saa kunde de Allierede stille en mægtig Armé paa Benene[3]).

Kongens Undskyldninger var i og for sig ikke grundløse;

---

[1]) Schrøder: Wismar $^{27}/_{8}$, $^{28}/_{8}$, $^{29}/_{8}$, $^{1}/_{9}$ 13.

[2]) Hagedorns og Schwartz' Relationer $^{5}/_{9}$, $^{18}/_{10}$, $^{10}/_{12}$ 13.

[3]) Kongen til Aug. II $^{31}/_{8}$; til Czaren $^{1}/_{9}$; til General Hallart $^{7}/_{9}$ 13 (Geh. Reg).

men han havde staaet bedre overfor sine Allierede, hvis han havde sat al mulig Kraft ind paa at opfylde sine Forpligtelser. Han havde jo givet sit Ord, og holdt senere bestemt paa, at hans Forbundsfæller skulde staa ved, hvad de dengang havde lovet; men i den Slags Forhold maa der være Gensidighed. Underligt nok anførte han ikke blandt sine Undskyldninger Frygten for Overgreb fra preussisk Side; han havde jo allerede den 31. Juli, da han takkede Kong August for Flemmings Udtalelse om, at de danske Tropper ikke behøvedes i Pommern, erklæret, at han var glad ved at kunne beholde sine Tropper hjemme for at afvente, hvad Preussen vilde foretage i den gottorpske Sag[1]).

Hohendorfs Expedition, der ikke engang synes at have været alvorligt ment — meget betegnende var de danske Dragonregimenter rykkede ud uden Ammunition[2]), — var den eneste Trusel, der i 1713 blev rettet mod Wismar, hvor Garnison og Borgerskab førte en fredelig om end ikke ublandet behagelig Tilværelse. Generalmajor Schoultz' Vægring ved at overgive Fæstningen til Fordel for Gottorpernes Restitution og Tønnings Bevarelse fik ingen alvorlige Følger.

Medens Garnisonen i Wismar i Begyndelsen af 1713 nærmest var for stor, var det modsatte Tilfældet for Stralsunds Vedkommende. Da Stenbock i November 1712 forlod Fæstningen, tog han Generalerne Dücker og Ekeblad med sig og overgav Kommandoen til Generalmajor Mevius, der var Chef for Adelsfanen, men hvis egentlige Stilling var Overjægermester i Forpommern. Han var 61 Aar gammel, følte sig noget aflægs og var stadig trykket ved Tanken om de Ødelæggelser, Fjenden anrettede paa hans Godser. Hans Garnison bestod af Jönköpings Regiment, Malmø Garnisonsregiment, en Bataillon af Stralsunds Garnisonsregiment og et Landregiment. Det inddelte Regiment var nogenlunde fuldtalligt, de 2 hvervede, der i Reglen efter Cheferne kaldtes Ribbings og Schoultz', havde kun en meget ringe Styrke; endnu svagere var Wrangels pommerske Landregiment, der aldrig naaede ud over den embryoniske Tilstand. I Fæstningen havde Stenbock efterladt ca. 1150 Syge af 15 forskellige Regimenter, af hvilke

[1]) Geh. Reg.

[2]) Genm. Levetzow til Hohendorf $^{29}/_{8}$ 13. Manglen blev dog afhjulpen den $^{30}/_{8}$ (Reserve- u. Feldartrechn.).

ved Aarets Udgang henved 100 var døde, Resten helbredede eller dog i god Bedring; men Størstedelen af disse Rekonvalescenter hørte til nationale svenske Afdelinger og maatte ikke anvendes til at komplettere de svage tyske Batailloner[1]); de var til stor Ulejlighed, og Mevius søgte forgæves paa forskellige Maader at blive af med dem. Ved Nytaarstid 1713 talte de 4 Infanteriregimenter tilsammen ca. 1900 Mand, hvortil der hen paa Sommeren yderligere kom 300 fra Wismar. Af Dragoner havde Stenbock efterladt et Detachement, afgivet af alle 3 svensk-tyske Regimenter; ved Tilgang af Rekonvalescenter og Indkaldelse af Adelsfanen fik man efter Haanden ca. 300 Kavallerister stillet paa Benene, men kun Halvdelen var beredne, for Dragonernes Vedkommende tilmed paa meget slette Dyr. Artilleri og Ammunition var der nok af[2]).

Med Penge og Proviant var Stralsund lige saa slet forsynet som Wismar. I December sendte Stenbock Mevius 2000 Rdlr., i Januar skaffede Vellingk 12000; men saa kom der foreløbig ikke flere Penge, og den 1ste Juni var der kun 50 Rdlr. i Kassen[3]). Ganske vist havde Staden Stralsund «nolens volens» paataget sig at levere 4500 Rdlr. maanedlig til Udgangen af Januar; men disse Penge maatte inddrives med Magt, og endda holdt det haardt at faa dem. Borgerskabet var stærkt medtaget af Krigstilstanden, der nu havde varet i et Par Aar, og, da en Del af Omegnens Beboere havde søgt Tilflugt i Fæstningen, var der i denne ved Juletid 1712 en civil Befolkning paa 10,000 Mennesker. Mevius havde Ordre til at trække Vexler paa 4—5 Maaneders Sigt paa det Kgl. Statskontor; men med «et saa forarmet Kollegium» vilde Købmændene ikke indlade sig[4]). Af Proviant mente General Mevius at have Forraad for Garnisonen indtil Udgangen af Marts, men af Borgerskabet var kun de færreste forsynede for saa lang Tid[5]). Indtrængende bad Kommandanten Regeringen i Stockholm om Tilførslen især af Korn, «men — skriver han — Senatet ven-

---

[1]) Mevius foreslog forgæves ad interim at indlemme 600 Rekonvalescenter i Ribbings Rgt. (Mev. til Stenb. $^{14}/_{1}$ 13 Stenb. Pap. i Dsk. R. Ark.).

[2]) Bind IV Side 103 f.; Mevius til Raadet $^{21}/_{12}$ 12, til Kongen $^{27}/_{12}$ 12 (Kommand. til Kgl. Maj); Def. kom til Ob. Ribbing $^{6}/_{3}$ 13 (Sv. R. Ark.); Mevius til Vellingk $^{18}/_{2}$ 13 (Vell. Saml.); til Stenb. $^{18}/_{12}$ 12, $^{4}/_{2}$ 13.

[3]) Mevius til Vellingk $^{3}/_{6}$ 13.

[4]) Mevius til Raadet $^{21}/_{12}$ 12.

[5]) Mevius til Kongen $^{27}/_{12}$ 12.

der det døve Øre til, naar Hjælp forlanges»[1]). Noget fik han alligevel; i Januar strandede et svensk Proviantskib af 2den Transport paa Mönchgut, og Ladningen blev bragt til Stralsund[2]); i Marts kom yderligere Kaptajn A. Siöstierna paa Orlogsskibet Wiborg med 4 Kornskibe fra Cimbrishamn, der medførte 3000 Tdr. Rug; i April kom der en Del Korn fra Warnemünde og i Maj tog Løjtnant Unbehagen i Rostock et dansk Kornskib; derimod blev et Skib med 700 Tdr. Øl, som Siöstierna havde kapret, taget tilbage af de Danske[3]). Fra Rygen kom der stadig mindre Forsyninger, ligesom Tropperne skiftevis blev sendte derover; men de smaa danske Landgangsforsøg holdt Mevius i stadig Angst for, at Fjenden skulde tage Øen, der betragtedes som Garnisonens Spisekammer[4]).

At de slet forplejede Soldater var misfornøjede, følger af sig selv; i Maj gjorde Ribbings Regiment ligefrem Mytteri, da Lønningen udeblev, og der maatte anvendes Magt for at bringe Orden til Veje. Officererne derimod forblev ogsaa her «tro til sidste Blodsdraabe», skønt de i lange Tider ingen Lønning havde faaet; for at kunne «give dem et Stykke Brød en Gang imellem og sætte dem i godt Humør» udbad General Mevius sig nogle Taffelpenge; om han fik dem, vides ikke[5]).

Medens Stettin i de foregaaende Felttog kun havde været i anden Linie, kom denne Fæstning i 1713 til at spille en Hovedrolle: militært set blev den det vigtigste Punkt paa den nordtyske Krigsskueplads, og i politisk Henseende fik den — som ovenfor omtalt — en Betydning, der ikke stod meget tilbage for selve Tønnings. Byen var Sæde for den pommerske Regering, og her boede endnu den gamle Generalguvernør, Feltmarskalk Mellin, som dog 1711 havde overgivet Kommandoen til Generalløjtnant Mejerfelt[6]); han døde iøvrigt i Januar 1713 «stille og salig»[7]).

---

[1]) Def. kom. Prot. $^{16}/_{1}$; Mev. til Vell. $^{30}/_{5}$ 13.
[2]) Mevius til Stenb. $^{14}/_{1}$, $^{28}/_{1}$ 13.
[3]) Mevius til Vell. $^{14}/_{3}$, $^{18}/_{4}$, $^{23}/_{4}$, $^{6}/_{5}$ 13.
[4]) Mev. til Stenb. $^{16}/_{12}$ 12; $^{14}/_{1}$ 13.
[5]) Mev. til Kongen $^{27}/_{12}$ 12, til Raadet $^{21}/_{12}$ 12; til Vell. $^{6}/_{5}$ 13.
[6]) Bind III Side 217.
[7]) Mejerfelt til Kongen $^{5}/_{15}$ Jan. 13 (Pommeranica).

Besætningen var i forholdsvis god Stand, bedre end Wismars og Stralsunds. Den bestod af 4 tyske hvervede Regimenter: Stuarts, Horns, Tyske Livregiment og Bremiske Infanteriregiment, 2 Landregimenter: Mejerfelts og Mellins, samt et Dragondetachement. De hvervede Regimenter var temmelig stærke, Landregimenterne derimod meget svage, Dragonerne talte 230 Mand; midt i 1712 var den samlede Styrke ca. 4,300 Mand. Fæstningsværkerne var vel vedligeholdte. I Sommeren 1712 havde Mejerfelt udfoldet megen Aktivitet og navnlig kæmpet heldigt paa Usedom, hvor der blev taget en stor Del Fanger. De tyskfødte blev stukne ind i Garnisonens hvervede Regimenter med Undtagelse af de indfødte Sachsere, der dog, efter længe forgæves at have ventet paa Udvexling, midlertidig lod sig hverve paa den Betingelse, at de ikke blev anvendte mod deres Landsmænd. De var 3—400 i Tallet[1]).

Med Proviant var Stettin saa nogenlunde forsynet. «Vi har skrabet saa meget sammen, at vi kan klare os i nogen Tid», skriver Mejerfelt i November 1712, og kort efter voxede Beholdningerne yderligere, idet der blev indbragt store Forsyninger fra Usedom[2]). Med Penge kneb det mere; allerede i April 1712 havde Officererne 18 Maaneders Gage tilgode, og man var hørt op med at betale Soldaterne fuld Lønning. Ved at anspænde sin egen Kredit lykkedes det Mejerfelt at «ophandle» henved 34,000 Rdlr.; men endnu i Marts 1713 skyldte man Officererne 8 Kvartaler. Ligesom Wismar fik Stettin i August 1713 anvist en Del af den Stenbockske Hærs Løsepenge, vistnok 20,000 Rdlr.[3]).

Indadtil var Kommandanterne i de 3 tysk-svenske Fæstninger temmelig ens stillede og havde til Dels de samme Genvordigheder at bekæmpe; Stettin og Wismar havde desuden de gottorpske Anslag at værge sig imod. Sidstnævnte Fæstning blev dog ladt i Ro af Fjenden, medens Stralsund og Stettin stadig var i Kontakt med de Nordiske Allierede: med Russerne og Sachserne fra Land-

---

[1]) Mejerfelt til Stenb. $^{18}/_{12}$ 12. (Dsk. R. Ark.).

[2]) Mejerf. til Raadet $^{20}/_{11}$ 12 (Pommeranica); til Stenbock $^{18}/_{11}$ 12.

[3]) Mejerfelt til Raadet $^{4}/_{4}$ 12, $^{13}/_{3}$, $^{21}/_{3}$, $^{13}/_{4}$ 13; Raadet til Vell. $^{18}/_{8}$ 13.

siden, med de Danske fra Søsiden. Da de allierede Hære i November og December brød op fra Pommern for at følge efter Stenbock, efterlod de en mindre Observationsstyrke foran de pommerske Fæstninger, medens den danske Flotille blev liggende i Binnenwasser, Farvandet mellem Rygen og Fastlandet. Stralsund blev ikke tæt indesluttet. I Begyndelsen af 1713 laa 2 russiske Rytterregimenter og 2 russiske Batailloner under Generalmajor Staaf samt 2 sachsiske Batailloner under Generalmajor Seissan i Triebsees, Demmin, Grimmen, Anklam, Peenemünde og Greifswald; sidst nævnte By, der var Basis for den danske Flotille, blev forsynet med temmelig stærke Værker. Skønt det svenske Rytteri i Stralsund var slet beredent og faatalligt, foretog det dog flere dristige Strejftog, tog adskillige Fanger og «delogerede» Russerne fra nogle af deres Posteringer; men noget stort udrettede det naturligvis ikke. Midt i Januar gjorde Russerne sig rede til at marchere fra Greifswald til Meklenborg, men lod sig dog overtale til at blive. I Begyndelsen af Februar gjorde de imidlertid Alvor af det og efterlod kun en lille Garnison i Anklam og nogle faa Ryttere i det vigtige Greifswald, som nu blev besat af de sachsiske Batailloner[1]). Da man imidlertid blev betænkelig ved at lade Magasinerne i Smaabyerne næsten uden Bedækning blev ca. 2000 Russere og Sachsere i Marts kaldt tilbage til Pommern[2]). De nyankomne Tropper gik strax angrebsvis til Værks, men rigtignok mod værgeløse; der skulde nemlig tages Repressalier for Altonas Ødelæggelse. Den 16de Marts gik Garz op i Luer, den 27de Wolgast; Anklam blev plyndret i 3 Dage, Demmin, Barth og endnu flere Stæder var i yderste Fare. Kong Frederik og Flemming nedlagde Protest mod denne barbariske Fremfærd; Kommandøren for den danske Flotille fik gennem Viceadmiral Sehested Ordre til at støtte Indsigelserne «dog uden at støde Russerne for stærkt». Det var en meget delikat Sag, Sammenstød kunde ikke undgaas, og ved Wolgast kæmpede endog Danske og Sachsere Side om Side med Svenskerne mod de overlegne Russere. De kunde ikke frelse Byen, og Kampen fik et Efterspil, som senere vil blive omtalt; men der blev dog ikke brændt

---

[1]) Mevius til Stenb. $^{10}/_{12}$, til Kongen $^{27}/_{12}$ 12; Klinckowstrøm til Stenbock $^{21}/_{1}$, $^{28}/_{1}$ 13. Mevius til samme $^{4}/_{2}$, $^{18}/_{2}$ 13.

[2]) Mevius til Vell. $^{14}/_{3}$ 13 indeholder udførlige Oplysninger om de Besætninger, der indlagdes i de forskellige Byer.

flere Byer af, selv om Russerne ikke stansede Plyndringerne helt før ind i April. En Del af det røvede Gods blev dog senere leveret tilbage til Ejermændene[1]).

Heller ikke Stettin var i den første Halvdel af 1713 egentlig indesluttet, men kun observeret; Syd og Sydvest for Fæstningen laa i betydelig Afstand 5 fjendtlige Regimenter. Garnisonen, der jo var betydelig bedre end Stralsunds, udfoldede en ikke ringe Aktivitet og foretog mange Exkursioner blandt andet til Usedom. Dragonernes Strejftog strakte sig endog flere Gange langt ind i Meklenborg, og Partierne vendte tilbage med talrige Fanger, Heste og andet Bytte[2]).

Vinteren 1712—13 og den paafølgende Vaar gik saaledes hen uden at bringe større Forandringer i Forholdene i Pommern. I Begyndelsen hjalp de gode Efterretninger fra Stenbock og Haabet om snart at se Kong Carl i Spidsen for en tyrkisk Hær til at holde Modet oppe; men da Kapitulationen i Oldenswort rygtedes, og Kalabaliken i Bender blev bekendt, formørkedes Udsigterne, og den frejdige Stemning veg for tunge Tanker. Der gaar et sørgmodigt Drag gennem Mejerfelts Breve og Generalløjtnant Taubes og Major De Wittes Memorialer, som de mundtligt fremsatte for Raadsherrerne i Stockholm[3]).

De Højstbefalende i Sverigs tyske Provinser anraabte stadig Moderlandet om Hjælp; de bad om Tropper, Penge, Materiel og Proviant, idet de blandt andet henviste til, at man bedst dækkede Skaane ved at bevare Pommern. Men Bønnerne blev kun i ringe Grad opfyldte, ikke blot fordi Sverig selv led Mangel paa det, man bad om, men ogsaa fordi Forbindelsen mellem de svenske Havne og de tyske Fæstninger blev besværliggjort af den danske Sømagt. Efter Kong Augusts Begæring havde Frederik IV den 12te November 1712 resolveret, at den danske Flotille indtil videre kunde forblive i Neutief, mod at Kong August maanedlig

---

[1]) Mevius til Stenb. $^{8}/_{4}$ 13, til Vell. $^{24}/_{1}$, $^{28}/_{1}$, $^{14}/_{3}$, $^{1}/_{4}$, $^{15}/_{4}$ 13; Extr. af Brev fra Stralsund April 13 (Handl. rør. Nord. Kr.); Fr. IV til Czaren $^{27}/_{3}$ 13, Jfr. Droysen anf. Værk B IV^{4}, S. 45 f.

[2]) Mejerfelt til Raadet $^{20}/_{12}$ 12, til Kongen $^{29}/_{12}$ 12, $^{5}/_{1}$ 13, $^{5}/_{2}$ 13; til Stenb. $^{22}/_{11}$, $^{18}/_{12}$ 12, $^{13}/_{1}$ 13 (Dsk. R. Ark.).

[3]) Taubes Memorial af $^{30}/_{6}$, De Wittes af $^{27}/_{4}$ 13 (Handl. rør. Nord. Kr.); Taube, der i Novbr. 1712 var sendt til Bender (Bind IV S. 126), naaede kun til Siebenbürgen og rejste derpaa til Stettin, hvorfra han i Juni blev sendt til Stockholm.

bidrog 8000 Rdlr. til dens Underhold[1]). Viceadmiral C. Th. Sehested traf saa i Triebsees de fornødne Aftaler med Sachserne og vendte derefter tilbage til Greifswald for at ordne Indskibningen af det overflødige Materiel og lede Hjemsendelsen af de Skibe, som ikke skulde overvintre i Neutief. Ved Maanedens Udgang var han færdig, og, da Hovedflaaden var averteret om at konvojere ham til København, afsejlede han den 4de December paa «Svenske Sophie». Den 6te naaede han lykkeligt hjem med 135 Sejlere, der medførte en stor Del Artillerimateriel, Skibstømmer og Mastetræer; det var inden Afrejsen lykkedes at optage en med 4 Morterer ladet Galiot, som tidligere var gaaet til Bunds. Sehested medførte en Vexel paa noget over 8000 Rdlr., som Sachserne havde udstedt, men som ikke kunde diskonteres i Pommern. Udbyttet blev sendt fra København til Flotillen; der blev udbetalt Folkene Løn, og desuden blev der fordelt 150 Tdr. godt Øl til Mandskabet som en Opmuntring og Anerkendelse af dets gode Forhold.

Selv under sin Fraværelse vedblev Sehested at være Flotillens Chef, men den umiddelbare Kommando overtog Kommandørkaptajn C. Th. Carl, der inden Aarets Udgang blev udnævnt til Kommandør. Foruden af nogle Proviantskibe bestod Flotillen ved Sehesteds Afrejse af følgende Fartøjer:

Orlogsskib Ditmarsken,
Fregat Kongens Jagt Kronen,
» Gravensteen,
» Fønix,
Pram Arca Noæ,
» Helleflynderen,
» Ebenetzer,
Snav Bonne Espérance,
Hukkert Havfruens Baad,
» Mars' Baad,
Brander Engel Rafael,
» Sorte Ravn,
» Haabet.

De øvrige Skibe havde Viceadmiralen taget med sig, men i Løbet af December vendte

[1]) Bind IV, Side 126 f.

Armeret Skib Christiansø,
Bombarderskib Hekla,
» Pommeransen,
Snav Ulven

tilbage til Binnenwasser; sammen med dem kom nogle Galioter, der skulde hente Tømmer[1]).

Sehested havde lovet Kong August at hindre de svenske Kapere paa Stettiner Haff — 1 Brigantin, 1 Pram og 3 «Søkaner» — i at forurolige Sachserne ved Greifswald. Kommandør Carl befalede derfor den 3dje December Kaptajn Blomberg med «Gravensteen» og «Ebenetzer» at gaa gennem Peenemünde ind i Haffet for at ødelægge Kaperne og forsænke Indløbet til Stettin. Expeditionen blev senere forstærket med «Bonne Espérance» og «Havfruens Baad», saa at Carl med en vis Ret kunde skrive til Oberst Lovenørn, at han ikke havde meget at stille op, hvis Kommandør Henck kom fra Stralsund for at «spille Jul» med ham; Blomberg var tilmed bemyndiget til, om fornødent, at overvintre i Haffet. Expeditionen var imidlertid ude af Stand til at løse sin Opgave. «Gravensteen» naaede den 8de December Peenemünde Skanse, men kunde saa ikke komme videre, da det stak for dybt; «Fønix» der skulde afløse det, kom ikke stort længere; «Ebenetzer» naaede dog til Wolgast, og dens Chalup rekognoscerede derpaa sammen med «Bonne Espérance» mod Stettin; Blomberg havde forskellige Sammenstød med Fjenden, der altid mødte ham med overlegne Kræfter, saa at han intet kunde udrette. Han klagede ogsaa over sine Underordnede, særlig over Løjtnant Bruun paa «Bonne Espérance», hvem han beskyldte for Fejghed og Uduelighed. Selv havde han heller ikke været begejstret for Expeditionen og havde forlangt at reparere, inden han tiltraadte den. Kommandør Carl besluttede da at opgive Angrebet paa de stettinske Kapere og trække Fartøjerne tilbage med Undtagelse af «Ebenetzer», der skulde blive liggende paa Peene til Beskyttelse af Wolgast. Isen tvang imidlertid alle de mod Stettiner Haffet detacherede Skibe til at blive paa Floden. Efter at Svenskerne

[1]) Jfr. Bind IV S. 50, samt «Ditmarskens» Journal og Korrespondanceprotokol, der i det følgende, naar ingen anden nævnes, er Kilden for Fremstillingen af Flotillens Forhold. I Skr. $^{27}/_{12}$ 12 til Kongen anslaar General Mevius Flotillens Styrke til et lille Orlogsskib, 7 Fregatter og nogle Smaaskibe, «hvormed de gør større Fortræd end med de store».

den 20de December havde rømmet Usedom, var der ingen synderlig Fare for noget Angreb af Mejerfelts Tropper; men Sachserne i Wolgast havde været meget ængstelige, og, da Byens Værker var meget svage, havde Kommandanten indrettet det gamle Slot til en Reduit[1]). Heller ikke den lille Garnison i Stralsund kunde indlade sig paa større offensive Foretagender, den havde endog svært nok ved at holde Rygen. Den 12te December landsatte Carl nogle Folk ved Zudar paa Øens sydøstlige Kyst; de fangede nogle svenske Dragoner og sløjfede Batteriet paa Palmer Ort, der i øvrigt ikke var monteret. Fangerne udsagde, at Adelsfanen og Rekonvalescenterne, der havde ligget paa Rygen, nu var overførte til Stralsund[2]).

Det eneste offensive Element, Stralsund rummede, var den pommerske Søstyrke. Den bestod i December 1712 af følgende Fartøjer[3]):

Fregat Stralsund	30	Kanoner,
» Anklam	30	»
» St. Thomas	30	»
Lastdrager St. Johannes	18	»
Brigantin Die Jungfrau	24	»
3 Søkaner[4]) à	4	»
1 Pram	14	»

Synderlig imponerende var denne Søstyrke ikke. De 3 Fregatter, der egentlig ligesom «St. Johannes» var armerede Lastdragere, var slette Sejlere; sidstnævnte betegner Henck endog som gammel og ubrugelig. «Jungfrau»s 3 Pds. Kanoner kunde kun anvendes mod Smaaskibe, Prammen var ny, «Kanerne» var kun anvendelige som Avisoer. Der var saaledes al mulig Anledning for Henck til at gøre Forsøg paa at faa Styrken forøget. I November androg han ogsaa Regeringen i Stockholm om at faa 2 lette Fregatter, der ikke maatte stikke over $9^1/_2$ Fod, 2 ganske smaa Snaver og 3 gode Pramme; Snaverne, som hver

[1]) Blombergs Indb. til Kom. Carl Decbr. 1712.
[2]) «Ditmarskens» Journal; Mevius til Stenb. $^{16}/_{12}$ 12.
[3]) Henck til Admiralitetet $^{21}/_{12}$ 12 (Flottans Ark. Stkhlm.).
[4]) Vistnok dem, som i Bilaget til Hencks Indb. til Raadet i Stkhlm. $^{19}/_{8}$ 13 benævnes Kaperne Hirsch, Jäger og Windhund. Samme Sted nævnes Bombarderkitzen Vulcanus, der allerede i 1712 hørte til Flotillen, den nybyggede Fregat Greiff og Guvernementsjagten, vistnok et ældre Fartøj.

skulde føre 4 Kanoner, maatte helst kun have et Dybtgaaende af 5 Fod for at kunne passere det nordlige Indløb til Stralsund og drive Kaperi i Farvandet mellem Rygen og Femmern; de smaa Fartøjer kunde godt bygges i Stralsund, naar man fra Sverig sendte en god Mester derned; han maatte helst medføre det til Skibsbygning nødvendige Jærnmateriel, som var billigere i Moderlandet end i Tyskland. Sluttelig foreslog Henck at sikre Indløbet til Binnenwasser ved at anlægge et stærkt, kraftig bestykket Blokhus paa Ruden; han indsaa godt, at dette Værk ikke kunde bygges, og at Fregatterne ikke kunde sendes fra Sverig til Stralsund, saa længe de Danske var Herrer paa Farvandet mellem Pommern og Rygen, men man kunde strax begynde paa Skibsbyggeriet i Stralsund og indrette nogle der hjemmehørende Fartøjer til Brandere; naar Flotillen fik den fornødne Styrke, kunde man rense Binnenwasser, frigøre Skibsfart og Fiskeri og gøre sig til Herre over Usedom, hvorved man vilde faa Forbindelse med Stettin. Ogsaa Mevius anraabte baade Raadet og Admiralitetet om at rense Binnenwasser; men foreløbig blev hverken hans eller Hencks Indstillinger tagne til Følge.[1])

Den danske Flotille blev kun i ringe Grad forulæmpet af den svenske, men havde alligevel nok at kæmpe med, ikke mindst de Allieredes Lunkenhed. Det er allerede omtalt, at Russerne i Februar gjorde Alvor af deres Trusel at forlade Pommern[2]). Kommandør Carl, der med Rette mente, at hans indefrosne Skibe var stærkt udsatte for Angreb, naar der ingen Tropper fandtes i Land, henvendte sig baade til Løvenørn og til Legationssekretær Falck ved det russiske Hof for at faa Russerne kaldte tilbage. Da Generalmajor Staaf rømmede Greifswald og Wieck Skanse, som dækkede Indløbet til Byen, lagde Kommandør Carl 80 Mand ind i Skansen, hvor Løjtnant H. B. Skov blev Kommandant; allerede i Januar havde Sachserne rømmet Peenemünde Skanse, men General Seissan lod sig dog overtale til at efterlade 16 Mand, som i Forbindelse med 46 Soldater fra den danske Flotille holdt dette vigtige Punkt besat; Løjtnant Jastrau fik Befaling over den lille Garnison. Da Sachserne afløste Russerne i Greifswald[2]), maatte de rømme Wolgast, hvorved de danske Skibe

[1]) Bilag til Mevius Skr. til Senat. $^{28}/_{11}$ 12; Mev. til samme $^{21}/_{12}$, til Kongen $^{27}/_{12}$ (Kommandanter til Kgl. Maj. Sv. R. Ark.).

[2]) Side 63.

paa Peene kom i Fare. Et Parti fra Stettin, der var gaaet over til Usedom, kom i en foruroligende Nærhed af Byen og havde ved Stahlwerk et for de Danske meget uheldigt Sammenstød med et Detachement fra Skibet Christiansø, der talte 23 Mand under Løjtnanterne Wolf og Jan Erichs; begge Officererne faldt, og af Mandskabet kom kun 2 Mand tilbage til Skibet. Kommandør Carl befalede saa Kaptajn Boysen paa «Gravensteen» at tage Besætningen i Peenemünde Skanse om Bord, efter at Værkerne var ødelagte; men, da Svenskerne gik tilbage til Stettin, blev Ordren tilbagekaldt.

Besætningerne paa Flotillens Skibe havde det meget knapt med Proviant, navnlig kneb det for de paa Peenen liggende Fartøjer og allermest for de privat antagne Skuder, hvis Mandskab hverken fik Penge, Føde eller Klæder og derfor blev nødsaget til at drive Sørøveri blot for at kunne opholde Livet; ogsaa Flotillens Matroser prøvede flere Gange at skaffe sig Føden ved at øve Strandhug; men Forsøgene havde ofte et uheldigt Udfald, og Kommandør Carl bekæmpede af al Magt disse Brud paa Mandstugten og paalagde sine Folk at lade Bønderne i Fred for ikke at fortjene et lige saa slet Rygte som Russerne. Vinteren kom tidlig og var temmelig stræng; lige til Udgangen af Januar var Isen saa stærk, at den kunde bære Vogne; det blev nødvendigt at ise om Skibene for at beskytte dem mod Overfald. Ogsaa Svenskerne søgte ved Isning at værne de truede Dele af Rygens Kyst, og General Mevius lagde en Del Tropper derover. Fra begge Sider blev der i øvrigt passet saa godt paa, at Overfald blev umulige[1]). Kommandør Carl var bemyndiget til, hvis de Allierede forlod Pommern, at begive sig hjem med alle sine Skibe, selv om han skulde ise sig frem. I Februar begyndte Isen at bryde, hvad der medførte, at flere Skibe kom i Drift og tog Grunden, dog uden at lide væsentlig Skade. I Slutningen af Maaneden var Farvandet aabent og hele Flotillen samlet paa Greifswalds Red; det blev nu muligt at tilsende den Forstærkning af Skibe, Folk og Proviant. Kommandør Carl udbad sig «Svenske Sophie» og 5—6 Smaaskibe og udtalte, at han kunde begynde Operationerne, saa snart han fik dem. «Blot nu Czaren — slutter han sit Brev til Sehested — vilde lade de russiske Tropper underlægge General Seissan, som er en brav Mand, medens Ge-

[1]) Mevius til Vell. $^{24}/_{1}$, $^{28}/_{1}$ 13.

neral Staaf er god til ingen Ting undtagen til at udsuge Borgerne i Greifswald» [1]).

Kort efter, at Kommandøren havde udfærdiget denne Skrivelse, indberettede Løjtnant Jastrau fra Peenemunde Skanse, at der stod betydelige svenske Stridskræfter paa Usedom; General Seissan sendte da nogle Tropper derover og fordrev Fjenden. Omtrent samtidig indløb der gennem den sachsisk-polske Generalkrigskommissær Kiesewetter Meddelelse om, at Henck beredte sig til et Overfald. Carl forsænkede i den Anledning Løbet ved Palmer Ort og gjorde sine Skibe kampberedte; da de blev inspicerede, fandtes alt i Orden undtagen paa «Arca Noæ», hvor Chefen, Maanedskaptajn Bache, i egen Interesse havde fyldt Dækket med Tømmer, saa at Kanonerne var ganske belemrede. Da han tilmed blev grov, tog Carl Kommandoen fra ham og fjærnede ham fra Flotillen.

I Begyndelsen af Marts indløb Meddelelse fra Sehested om, at den længe ventede Undsætning var sejlklar. Den løb ogsaa ud under Konvoj af «Højenhald» og «Svenske Sophie», men først nævnte Fregat slap den for tidlig, og, da den under Rygen blev jaget af de svenske Krigsskibe Wiborg og Hvita Ørn, maatte den vende tilbage til Grønsund. Ved denne Lejlighed var det, at det tidligere omtalte «Ølskib» blev taget [2]). Den 30. Marts kom Førselsskibene til Binnenwasser under Kommandør Thambsens Eskorte, men det var ogsaa paa høje Tid, thi — som der staar i «Ditmarsken»s Journal — Folkene var ved at krepere af Sult; i Peenemünde Skanse gjorde den lille Garnison Mytteri paa Grund af Hunger, hverken Løjtnant Jastrau eller Kaptajn Blomberg kunde dæmpe Uroen, der først blev stillet, da Folkene endelig fik noget Proviant. At Sundhedstilstanden under disse Forhold var daarlig, siger sig selv; endnu i Juli lod den saa meget tilbage at ønske, at Sehested forlangte Soldateskens Afløsning, fordi Folkene var angrebne af Skørbug [3]).

Netop i de Dage, Transporten ankom, var Tilstanden ved Flotillen kritisk i flere Henseender. Russerne var i Gang med at «tage Hævn for Altona» ved at hærge og brænde de pommerske Stæder, medens de Danske og Sachserne forgæves søgte at hindre

[1]) Carl til Sehested $^{22}/_{2}$ 13.
[2]) Side 61.
[3]) Ref. Sag $^{1}/_{7}$ 13 N. 16.

disse Voldshandlinger[1]). Den 27. Marts havde en dansk Løjtnant lidt Overlast af de russiske Mordbrændere i Wolgast, og Spændingen mellem Danske og Russere, særlig mellem Kommandør Carl og Generalmajor Staaf, steg meget stærkt. Den 29. Marts sad Kommandøren paa en Vinstue i Greifswald sammen med en anden Officer; han var temmelig beruset og befalede i sin løftede Stemning en Kvartermester at tage nogle Folk med sig og slaa Ruderne ind hos en Mand, med hvem han havde et Mellemværende; selv blev han imidlertid siddende og var «sehr lustig mit die Musikanter», som en Underofficer senere udtalte i Forhøret. Ordren blev udført; men uheldigvis havde Generalmajor Staaf sit Kvarter i det Kvartermesteren anviste Hus; han ilede ud for at begive sig til Generalmajor Seissan, men traf under Vejs Kommandøren, der titulerede ham «Mordbrænder». Russerens Kaarde for ud af Skeden, ogsaa Carl trak blank, men styrtede et Øjeblik efter om paa Gaden med gennemboret Bryst; en halv Time efter udaandede han. Staaf blev arresteret af Sachserne, men løsladt paa den russiske Generalmajor Bucks Anmodning og derefter sendt til Hovedhæren; han var unægtelig ogsaa temmelig stærkt udæsket. Efterretningen om Stridighederne mellem de Allierede og om Drabet paa «den brave danske Kommandør», som General Mevius kaldte ham, naaede hurtigt Stralsund. Kommandanten besluttede at benytte sig af den formodede Forvirring hos Fjenden og satte 450 Infanterister om Bord hos Henck, der løb ud med alle sine Skibe og 2 Pramme for at angribe den danske Flotille; men Vinden blev kontrær, og han kom ikke længere end til Stahlbrod.[2])

Den dræbte Kommandørs Lig blev transporteret til København, og den 11. April udnævnte Kongen Kommandørkaptajn A. Rosenpalm til hans Efterfølger[3]); Viceadmiral Sehested havde sat hans Valg igennem, medens Admiralitetet havde indstillet Kommandør H. Knoff. Valget var i øvrigt godt nok; den kun 34-aarige Kommandørkaptajn var foretagsom og viljekraftig, dertil ridderlig og fin i sin Optræden, hvad der var meget heldigt, da han som Flotillens fungerende Chef kom i Berøring med mange fremmede Myndigheder. At han desuden stod i godt Forhold til Sehested, lettede i høj Grad Kommandoføringen.

[1]) Side 63.

[2]) Mevius til Vell 1/4 13; i Theatrum Europæum XX omtales Drabet paa Carl blandt Aarets «Schandthaten».

[3]) Kgl. udf. Exp. 11/4 13 N. 679.

Paa Efterretningen om Kommandør Carls Død havde Viceadmiralen bestemt, at Kaptajn Gude, «Kronens» Chef, skulde træde over paa «Ditmarsken» og indtil videre føre Kommandoen over Flotillen; han kom derved til at bytte Plads med Kaptajn Ejlersen, der blev ham underlagt, skønt han var ældre. Gude fik Ordre til at overlægge med General Seissan, om der stadig var Brug for de danske Skibe; var dette Tilfældet, skulde de blive i Binnenwasser, rede til, hvis Fjenden fik Understøttelse fra Carlskrona, at løbe til Ruden, hvor «Christiansø» strax skulde anbringes. Var Henck dristig nok til at gaa mod Flotillen, skulde Gude angribe ham, men kom der samtidig «secours» fra Carlskrona, skulde han gaa løs paa denne. Efter at have lovet Flotillens Officerer og Mandskab, at de selv og deres Familie vilde faa en Del af deres Tilgodehavende udbetalt, slutter Admiralen med følgende Ord: «Ihvor det gaar, frygter aldrig for Overmagt; thi hvo, som begynder sin Gerning med Gud, bliver aldrig beskæmmet. Hannem jeg Eder alle anbefaler og ønsker Eder Lykke til ny Viktorie, om I bliver attakerede».[1])

Den 3. April blev der holdt Krigsraad paa Flotillen. Vesterdyb blev spærret, dog saaledes at der blev holdt en Rende aaben; «Eyland Schilling» og «Havfruens Baad» bevogtede Løbet. «Gravensteen» blev beordret til Peenemünde Skanse for at paase, at det kostbare Egetømmer, Flotillen i Vinterens Løb havde opdrevet, hurtigt blev indladet paa 3 Koffardiskibe, der skulde sendes hjem. Et Par Smaafartøjer blev udsendte paa Rekognoscering, medens Resten af Skibene lagde sig Øst for Palmer Ort; med Linieskibet i Midten dannede de armerede Skibe en Linie, medens de mindre Fartøjer var beordrede til at holde sig i Farvandets luv Side.

Den 12. April ankom Rosenpalm paa det samme Skib, «Serpenten», der havde overført hans afsjælede Forgænger[2]); han medbragte nye Forsyninger, saa at Flotillens 1400 Md. stærke Besætning nu havde Forplejning til midt i Maj[3]). Til Lønninger til Officerer og Mandskab fik Rosenpalm inden 1. Maj 3000 Rdlr.[4]);

---

[1]) Sehested til Gude dat. Husum $^{8}/_{4}$ 13.

[2]) Adm. Gjedde til Overkrsekr. $^{8}/_{4}$ 13.

[3]) Under $^{22}/_{5}$ og $^{14}/_{7}$ bevilgede Kongen Proviant til Flotillen, hver Gang for 2 Maaneder. (Ref. Pag. $^{18}/_{5}$ N. 29; kgl. udf. Exped. N. 1038 og 1519).

[4]) Rosenpalm til Sehested $^{2}/_{5}$ 13.

derimod varede det endnu 2 Maaneder, inden der kom Penge til de stakkels Koffardimænd, som hidtil under de største Farer havde maattet bjærge Føden ved Sørøveri. De omtalte Tømmerskibe forlod den 15. Maj Binnenwasser; de blev modtagne af «Højenhald», der dog snart løb fra dem og lod dem klare sig selv, til de traf 2 Orlogsskibe, der konvojerede dem hjem. Disse Orlogsskibe hørte ligesom« Højenhald» til Kommandør Thambsens Eskadre, som den 21. Maj overleverede 7 Førselsskibe til Flotillen.

I den første Tid, efter at Rosenpalm havde tiltraadt sin Post, var Tilstanden i Binnenwasser ret fredelig; han rekognoscerede op mod Hencks Flotille, der forholdt sig rolig. Den 7. Maj fandt der en ubetydelig Skydefægtning Sted mellem «Svenske Sophie» og «Die Jungfrau», der gjorde Forposttjeneste hver paa sin Side; mellem begge Flotillerne var der en Afstand af 15 Kilometre. I Slutningen af Maj blev nogle faa Matroser, der efter Indbydelse overværede Gudstjenesten i en Landsbykirke, fangne af et svensk Parti, der — vistnok ved samme Lejlighed — tog 16 Sachsere med 31 Heste til Fange. Da Rosenpalm og flere af hans Officerer ogsaa havde været indbudne, men tilfældigvis var bleven forhindrede i at komme, troede man, at der forelaa et Forræderi, og Præsten med Familie blev arresterede; det viste sig dog snart, at Mistanken var ugrundet. Paa begge Sider var Krigsførelsen slap. «Vore Orlogsskibe ses kun i Carlskrona», siger Mevius i en bitter Tone; de daarlige Efterretninger fra Tønning og Nøden i Stralsund virkede ikke opmuntrende paa Kommandanten, som erklærede, at Rygen ikke kunde holdes; han mente dog, at selve Fæstningen kunde forsvare sig endnu et Aar[1]). De Allierede forholdt sig afventende. Stenbocks Hær havde jo kapituleret midt i Maj; de russiske og sachsiske Tropper, som havde holdt den indesluttet i Tønning, vilde nu blive frie, og naar de kom til Pommern, kunde Operationerne begynde. Men Ventetiden blev lang, og Tanken om at udnytte den ved et Foretagende mod Rygen meldte sig. Paa Flotillen var man meget ivrig for at vove Forsøget, men det var ikke let at skaffe det nødvendige Baadmateriel: tog man det i Omegnen af Stralsund, vilde Svenskernes Mistanke hurtig blive vakt; bedst var det at faa det fra Danmark, men det vilde blive temmelig kostbart. I

[1]) Mevius til Vell. $^{23}/_{5}$, $^{27}/_{5}$, $^{3}/_{6}$ 13.

Slutningen af Maj havde Kongen med Sehested drøftet Muligheden af at faa Baadene fra Stettiner Haff; men Admiralen havde paavist, at man ikke kunde færdes der, saa længe Usedom ikke var i de Allieredes Magt. Kongen paalagde da Rosenpalm at sende de nødvendige Fartøjer ind i Haffet for at optage saa mange Baade som muligt, saa snart General Seissan havde besat Øen. I Peenemünde Skanse laa der stadig en lille dansk Besætning; Kommandanten, Løjtnant Jastrau, der idelig havde gjort sig skyldig i Tjenesteforsømmelser, var bleven afløst af Kaptajn W. Kaas. Dette vigtige Punkt mente Sehested, at man skulde beholde, men det maatte blive Sachsernes Sag, at holde Resten af Øen fri for Fjenden[1]). General Seissan turde dog ikke indlade sig herpaa, da Garnisonen i Stettin igen havde sendt et stærkt Kommando til Usedom, og hermed faldt Expeditionen til Haffet foreløbig bort. Derimod mente Rosenpalm, at man kunde forberede en Overgang til Rygen ved at anlægge et stærkt befæstet Brohoved derovre; derved vilde man imidlertid længe forud have røbet Landgangspunktet.

Admiral Sehested, der interesserede sig levende for Landgangsforetagendet, sendte Rosenpalm udførlige Direktiver[2]): Landgangen burde ske Øst for Putbus, og senere skulde Forbindelsen mellem Øen og Fastlandet vedligeholdes ved en 1700 Alen lang Skibsbro mellem Stahlbrod og Glewitzer Fähre; forinden maatte man imidlertid tilvejebringe Landgangsfartøjer og ødelægge Hencks Flotille. Begge Dele var vanskelige; Flotillen skulde bekæmpes baade fra Land- og fra Søsiden, et stærkt bestykket Batteri ved Falkenhagen vilde dog i Forbindelse med Rosenpalms Skibe kunne hindre Hencks Forsøg paa at modsætte sig Landgangen; og Tilvejebringelsen af Baadene vilde kunne give Anledning til diplomatiske Forviklinger, da det var neutrale, særlig preussiske Fartøjer, det kom til at dreje sig om. Sehested raadede derfor til at mage det saaledes, at det blev Sachserne og ikke de Danske, der tog sig af den Sag.

De Danske var ivrige for Landgangsforetagendet, hvad der var rimeligt nok, da Øen jo skulde tilfalde deres Konge, men Sachserne forholdt sig passive. Selv General Seissan, der efter Rosenpalms Udtalelser var stemt for aktiv Optræden, vilde ikke

---

[1]) Ref. Sag $^{20}/_{5}$ 13 N. 1; kgl. udf. Exped. $^{31}/_{5}$ N. 1150,
[2]) Sehested til Rosenpalm $^{9}/_{6}$ 13.

engang sætte noget ind paa at tage Usedom eller over Hovedet foretage noget Angreb, førend Hovedhæren kom; det havde dog ikke været nødvendigt at sætte store Kræfter i Bevægelse for at tage Rygen, hvor der i Slutningen af Juni kun fandtes 200 slet beredne og demoraliserede Ryttere, som end ikke viste sig, da Rosenpalm og Seissan under en Rekognoscering engang gik i Land. Efter Kommandørens Mening burde man derfor snarest kaste nogle Tropper derover, saa meget mere, som det hed sig, at Svenskerne sendte Smaastyrker fra Moderlandet til Øen; voxede Besætningen derovre blot til 1000 Md., kunde Erobringen blive vanskelig nok[1]). Det varede imidlertid en Maaned, inden man skred til Handling, Forberedelserne slugte megen Tid.

Efter Feltmarskalk Flemmings ivrige Tilskyndelser besluttede den danske Regering at stoppe en Del Fartøjer fra Bagpommern. De skulde opbringes i Kong Augusts Navn, hvorefter de sachsisk-polske Generaler vilde slutte Certepartierne; for at vinde Tid skulde de danske Skibschefer holde Forhør over Skipperne og sende Akterne til København, hvor fra de saa vilde blive tilstillede Sachserne; paa den Maade vilde der hengaa længere Tid, inden Preusserne kunde rejse Indsigelse. Den 1ste Juli havde «Fønix» og «Christiansø» opbragt 11 Skuder fra Stepenitz, en lille Flod, der falder i Oderen kort før dens Udløb i Haffet General Seissan vægrede sig imidlertid ved at slutte Certepartierne, da han ikke turde indestaa for Betalingen, hvis Foretagendet blev opgivet, han henviste Sagen til Sehested, men denne, der klart saa, hvad Meningen var, skrev den 9. Juli fra København til Rosenpalm og bad ham være paa sin Post; thi det var tydeligt, at Sachserne vilde lade de Danske rage Kastanierne ud af Ilden, lade dem betale Omkostningerne og tage imod de Ubehageligheder, man kunde vente sig af Preusserne. Han mente derfor, at det var bedst foreløbig at frigive Stepenitzerne og afvente Kongens Resolution; i øvrigt raadede Sehested til kun at forhandle skriftligt med Sachserne og helst med Flemming selv, dog maatte man ikke lade dem mærke, at man havde Mistillid til dem; særlig overfor Generalerne Hallart og Saint Paul maatte man være forsigtig. Admiralen sluttede med at udtale, at han ikke engang turde betro Pennen alt, hvad han havde paa Hjærte, af Frygt for

[1]) Rosenpalm til Sehested $^{24}/_{6}$ 13.

at Russerne, Sachserne eller Svenskerne skulde opsnappe hans Breve.

Kongens Resolution kom til at lyde paa, at Skipperne skulde løsgives, hvis Sachserne ikke vilde betale mindst Halvparten af Omkostningerne ved en eventuel Artilleritransport til Pommern; kun naar de skriftligt forpligtede sig hertil, vilde Beslaglæggelsen være at opretholde[1]). General Seissan besluttede sig da til at beholde 6 Stepenitzere og lade Resten gaa hjem, men han erklærede samtidig, at den danske Regering var traktatmæssig forpligtet til at betale Halvdelen af Omkostningerne ved de fælles Foretagender[2]). Myndighederne i Bagpommern havde imidlertid besværet sig over Opbringelsen, og den danske Gesandt i Berlin udtalte sin Ængstelse for, at de Danskes Optræden over for de preussiske Skibe skulde afføde alvorlige Forviklinger[3]).

Rosenpalms Stilling var ikke helt let, og Ordrerne hjemme fra var ikke altid klare. Den 1. Juli befalede Kongen saaledes, at Peenemünde Skanse skulde afleveres til Sachserne, men paa Skrivelsens Fod havde Sehested skrevet: «maa ikke exekveres»; den 10de blev Kontraordren da ogsaa udfærdiget[4]). «Jeg kan ikke indlade mig paa Diplomati», skriver Kommandøren[5]), «Sachserne viser mig en kongelig Ordre, og nu sidst har Admiralen sendt mig en anden, som ikke maa udføres. Jeg ved snart hverken ud eller ind; kommer det ikke snart til en Forklaring med Flemming, vil han chikanere mig. Jeg skal holde Ørene stive overfor St. Peder og St. Paul, er dog kun simplement en Kommandør[6]) og nullement en Minister. Nu gaar Planen ud paa at fatte Posto paa Rygen med 1800—2000 Md., senere skal jeg da forsøge at fordrive Henck, for at Passagen til Greifswald kan blive fri». Kommandøren meddelte videre, at han den 15. Juli med Generalerne Lützelburg og Seissan havde været ved Stahlbrod, kun et Kanonskud fra Hencks Skibe; her havde de lovet at anlægge et Batteri, men han havde halvvejs paataget sig at «delogere» Henck uden Hjælp fra Land, hvis «Ditmarsken» kunde slæbes indenfor Palmer Ort. Det havde Generalerne syntes godt

[1]) Kgl. udf. Exped. $^{11}/_{7}$ 13 N. 1506.
[2]) Rosenpalm til Sehested $^{16}/_{7}$ 13.
[3]) Ahlef. Relat. $^{10}/_{7}$ 13.
[4]) Kgl. udf. Exped. $^{1}/_{7}$ N. 1449, $^{10}/_{7}$ N. 1492—93.
[5]) Anf. Br. af $^{10}/_{7}$.
[6]) Udnævnt $^{10}/_{6}$ 13.

om; men Sehested bad ham indtrængende tage sit Løfte tilbage og mindede ham om det gamle Ord: Courage sans conduite est un seigneur sans suite.

General Seissan, der jo var stemt for at foretage en Overgang til Rygen, havde skrevet til Flemming, at Sagen let lod sig udføre, naar man blot havde nogle flere Tropper; Feltmarskalken opmuntrede General Lützelburg til at vove Forsøget og sendte ham 4000 Russere, der var antagne som Auxiliærtropper i sachsisk Tjeneste; de ankom den 10. Juli, medens Hovedhærene først i Slutningen af Maaneden, altsaa over 2 Maaneder efter Stenbocks Overgivelse, naaede den pommerske Krigsskueplads[1]). I et Krigsraad den 21. Juli blev det da besluttet at lande paa Gelbes Ufer, 3 Kilometer Nord for Palmer Ort; «Christiansø» og «Ebenetzer» skulde dække Landgangen, medens Resten af Flotillen lagde sig paa Linie mellem Palmer Ort og Kooser Eiland for at hindre Hencks Flotille i at angribe Transporten; nogle tomme Transportbaade vilde blive sendte mod Vilm for at vildlede Fjenden.

Den 22. Juli om Aftenen gik Landgangsstyrken om Bord ved Wieck, den bestod af henved 1000 sachsiske og lige saa mange russiske Infanterister, 15 polske Husarer og 6 smaa Kanoner; Kommandøren og begge Generalerne var med. Næste Morgen satte Expeditionen sig i Bevægelse, og Kl. 11½ begyndte Landstigningen nær ved Grabow. Den først landsatte Echelon blev angrebet af 100 svenske Ryttere, der fangede et Par sachsiske Officerer og Soldater. Rosenpalm og de to sachsiske Generaler havde nær faaet samme Skæbne[1]), men, da «Ebenetzer» og «Christiansø» aabnede Ilden, flygtede Svenskerne til Neufährschantze, hvor fra de gik over til Stralsund, og Landsætningen gik saa uforstyrret for sig; Henck, der ved Stahlbrod havde beskudt de sachsiske Tropper paa den pommerske Bred, angreb ikke de Danske, men gik tilbage til Fæstningen[2]); hele Affæren løb af uden Blodsudgydelse. General Lützelburg udtalte sin store Tilfredshed

---

[1]) Flemming til Lützelburg $^{7}/_{7}$, $^{14}/_{7}$ 13 (L's. Papirer, Dresden); General Dücker meddeler $^{19}/_{7}$ fra Stralsund Raadet i Stkhlm, at der for 8 Dage siden er ankommen 4 russ. Rgtr., og at der samles Landgangsfartøjer ved Greifswald (Br. fra Generaler til Kgl. Maj., Sv. R. Ark.)

[2]) Beretningen i «Ditmarskens» Journal afviger kun i uvæsentlige Enkeltheder fra Rosenpalms Indb. til Sehested og til Fr. IV. (At Kommandøren direkte havde tilskrevet Kongen, paadrog ham en alvorlig Irettesættelse fra Viceadmiralen). Rosenpalms Rapport foreligger trykt i «Beretning fra Kom. Rosen-

med Rosenpalms Forhold; uden hans Bistand vilde det heller ikke have været muligt at tage Rygen.

I Løbet af de sidste Dage af Juli og de første af August blev der overført 4000 Md. Fodfolk og 700 Ryttere til Øen. Flemming havde anbefalet Seissan at vise stor Forsigtighed og ikke rykke frem mod Neufährschantz, før Stralsund var bleven indesluttet af de 6 Regimenter, der vilde blive sendte dertil; Generalen havde dog anset for rigtigst snarest at besætte Skansen[1]). Sehested havde ønsket 7—8000 Md. overførte til Rygen, for at man kunde være stærk nok til at møde den svenske Transport, man ventede. Baade han og Flemming anbefalede at tage Dänholmen, der ligger tæt Øst for Stralsund, men Generalerne havde mange Indvendinger at fremføre[2]), og Rosenpalm sluttede sig til dem: «Holmen skal være besat med 3 Batterier — skriver han — paa 18 Stykker 24 og 12 Pds. Kanoner ud mod Vandet. De er tydeligvis beregnede paa min Eskadre, hvis vi vil derind. Og, selv om Dänholm tages, vil vi faa det lovligt varmt derovre, da Øen beherskes baade af Stralsunds og Hencks Kanoner. At tage en Dyst med Henck der, hvor han ligger, vil gaa ud over Eskadrens Ribben og bliver for farligt; men det behøves jo heller ikke, thi, naar Sachserne nu snart faar vort Artilleri, maa Byen give sig over. Jeg skal nok holde Orden baade i Land og om Bord; destoværre tager alt dette forbandede Skriveri og Ølbryggeri min meste Tid.» Kommandøren afviste ogsaa de sachsiske Generalers Opfordringer til at bombardere Stralsund; han mente, at hans Bombeskibe ikke vilde kunne gøre tilstrækkelig Virkning, og vilde i alle Tilfælde have udtrykkelig Ordre fra sin Konge, inden han indlod sig paa denne farlige Sag.

Fra den 25. Juli laa den danske Flotille paa Hencks tidligere Plads ved Stahlbrod, medens de svenske Skibe laa under Dänholm; herfra beskød de Altfähr, og en Dag, da Kommandøren holdt Krigsraad med Generalerne, faldt der en Bombe i det Lysthus, hvor de sad, Kommandøren blev saaret i venstre Skulder, en

palm til Vice-Admiral Sehested om, hvorledes Rügen er bleven indtagen, dat. Orlogsskibet Ditmarsken 28. Juli 1713» (Kgl. Bibl.) samt i Theatr. Europ. B XX. P. Phønixberg har skrevet en Vise om «Rygens Landgang» (Hist. Tidsskr. 3 II S. 3)

[1]) Flem. til Aug. II. $^{29}/_{7}$ 13; Journal d. pomm. Campagne $^{1}/_{8}$ (Dresden); Flemming til Lützelburg $^{8}/_{8}$ 13.

[2]) Flemming til Lützelburg $^{8}/_{8}$ 13 udbeder sig nærmere Forklaring, i Anl. af at Generalen har skrevet, at man intet har at gøre paa Dänholm.

sachsisk Kaptajn og 2 Soldater blev dræbte. Det var en brat Afbrydelse af Forhandlingerne om, hvad der skulde foretages mod Dänholm og den Stralsundske Eskadre.

I de sidste Dage af Juli kom Hovedmassen af de russiske og sachsiske Tropper endelig tilbage fra Holsten til Pommern. Indeslutningskorpset for Stralsund blev forstærket med nogle Regimenter af begge Hære og underlagt den sachsiske General Hallart; Russernes Hovedstyrke fortsatte Marchen til Stettin, som blev indesluttet. Baade her og ved Stralsund optraadte de Kommanderende imidlertid med meget ringe Energi; der blev jo stadig forhandlet i Berlin om Sekvestret.

I Stralsund var General Mevius den 16. Juni bleven afløst af den energiske og dygtige Generalløjtnant C. G. Dücker, som efter mangfoldige forgæves Forsøg paa at komme ind i Tønning havde begivet sig til Stettin, hvorfra Vellingk havde beordret ham til Stralsund[1]). Med sin ringe Troppestyrke havde han naturligvis ikke været i Stand til at bevare Rygen, men han havde dog det Held, at Fjenden ikke besatte Hiddensee; derved blev det muligt — om end med Besvær — at opretholde Forbindelsen med Sverrig gennem Gellen. Trods Sehesteds Opfordringer blokerede den danske Flaade nemlig ikke Indløbet til dette Farvand. Ellers var Forbindelsen med Omverdenen næsten umulig; af Mangel paa Rytteri kunde Dücker ikke indhente Efterretninger om Fjenden; han mærkede ganske vist ikke stort til denne, efter at Rygen var erobret, men han ventede stadig, at Indeslutningen skulde gaa over til en Belejring, i hvert Fald, naar Stettin var faldet[2]). Kong Carl havde haft store Planer for med Stralsund; en betydelig Troppestyrke skulde have været sendt fra Sverig derover for under Dückers Kommando at gaa angrebsvis til Værks mod de Allierede; men den danske Flaade var for stærk, Trans-

---

[1]) Mejerfelt til Vell. $^{10}/_{6}$; Dücker til Kongen $^{27}/_{6}$ 13. Under $^{12}/_{6}$ havde Kongen fra Timurtasch sendt Dücker Ordre til at gaa til Stralsund; Vellingk havde saaledes for en Gangs Skyld været heldig nok til at gætte Carl XII's Tanker.

[2]) Dücker til Raadet $^{21}/_{9}$ 13.

porten kunde ikke overføres[1]). Dücker søgte Hjælp hos Kongen, Vellingk, Raadet og Admiralitetet. Carl XII kunde kun forsikre ham om sin urokkelige Tillid og udnævne ham til General af Kavalleriet; Vellingk sendte ham 22000 Rdlr. af Løsesummen for Stenbocks Hær, og Raadet bevilgede ham i Juli 48000; men da han skyldte Borgerskabet 200000, forslog de 70000 ikke meget. Senere samlede Raadet baade Penge, Proviant og Mandskab og forsøgte at sende disse Forsyninger til Stralsund. I August gjorde 8 Proviantskibe forgæves Forsøg paa at komme til Pommern; ved Bornholm traf de en overlegen dansk Søstyrke, der tvang dem og deres Konvoj til at vende om. Først i Begyndelsen af Oktober lykkedes det at overføre nogle Tropper og Forsyninger, men Dücker fik paa langt nær ikke, hvad han havde forlangt: 2000 Md. og Proviant for 5000 Md. i 8 Maaneder[2]).

Siden Januar 1713[3]) havde Stralsunds Garnison ikke forandret sig væsentligt. Rytteriet var voxet og talte i September henved 600 Mand, af hvilke dog kun henved 100 var beredne. Af Fodfolk fandtes der 2750 Md., af hvilke omtrent 1700 tilhørte Garnisonens Regimenter, Resten var helbredede Rekonvalescenter eller undslupne Fanger fra Stenbocks Hær[4]). Raadet i Stockholm havde befalet Kommandanten i Wismar at sende 2000 Md. til Stralsund; men General Schoultz erklærede, at det var umuligt for et saa lille Korps at slaa sig igennem Indeslutningshæren, og desuden turde han ikke blotte sig ved at afgive Halvdelen af sin Styrke[5]). Situationen i Stralsund var saaledes ikke lystelig: faa og daarlige Tropper, ingen Penge, meget lidt Proviant og et misfornøjet og modløst Borgerskab.

Til stort Held for Dücker opererede de Allierede meget slapt. Der manglede Enhed i Kommandoen; alle tre Magter var repræsenterede i Indeslutningskorpset; Sachserne var ganske vist nominelt de ledende, men baade de og deres Allierede søgte at liste sig fra at opfylde deres Forpligtelser; hertil kom, at Feltmarskalk Flemming aldrig var til at finde: snart var han i Berlin,

---

[1]) Dücker til Kongen $^{22}/_{8}$, til Raadet $^{19}/_{8}$; Raadet til Dücker $^{20}/_{8}$ 13.

[2]) Kongen til Dücker $^{12}/_{8}$; Dücker til Kongen $^{22}/_{8}$, til Raadet $^{23}/_{7}$, $^{19}/_{8}$, $^{30}/_{8}$ 13; Raadet til Dücker $^{20}/_{8}$. Admkoll. til D. $^{26}/_{8}$; A. Løwen til D. $^{11}/_{9}$ 13.

[3]) Side 59.

[4]) Detailleret Styrkeliste dateret $^{25}/_{9}$ 13 (Br. fra Generaler til Kgl. Maj.)

[5]) Schoultz til Dücker $^{6}/_{9}$ 13 (Wismarensia).

snart i Warschau, snart i Lejren ved Stettin, men saare sjældent ved Stralsund. Tilsyneladende havde de Allierede gode Chancer; gennem Desertører var de godt underrettede om Forholdene i Fæstningen, og Rosenpalm udtalte allerede den 27. Juli: «Hvis Sachserne nu blot havde Artilleriet ved Haanden, tror jeg, at Byen faldt 14 Dage efter, at Løbegravene var aabnede».

Kongen af Danmark havde paataget sig at stille en Del svært Artilleri til sine Allieredes Raadighed. Fra det foregaaende Aar stod der endnu en Del Kanoner i Peenemünde Skanse og paa forskellige andre Steder i Pommern, og i Slutningen af Juni udgik der Ordre til vedkommende Myndigheder om at holde en Del Artillerimateriel rede og sørge for Transportfartøjer.[1]) Den 20. Juli overtog Oberst Mushardt, der skulde kommandere Artilleriet i Pommern, 16 Morterer med Tilbehør; Betjeningsmandskabet, 75 Md., blev afgivet af de danske Artillerikompagnier.[2]) Det ved Stade benyttede sachsiske Artilleri blev nu endelig tilbageleveret; den 2. Juli fik de danske Myndigheder Kvittering for det, og en Maaned senere var det i Berlin, men Flemming erklærede, at uden særlig Garanti fik Menschikoff det ikke.[3]) Det varede længe, inden det danske Artilleri, som skulde anvendes ved Stralsund, blev samlet og indskibet, og inden man ansaa Passagen til Pommern for at være sikker. Først den 11. August skrev Viceadmiral Sehested til Rosenpalm, at den svenske Flaade var gaaet til Carlskrona, og at Viceadmiral Reedtz nu laa paa Køge Bugt klar til at konvojere Artilleritransporterne;[4]) samtidig paalagde han ham at anmode Sachserne om at spærre Gellen ved Batterier paa Rygen og paa Fastlandet.[5]) Den 23. August ankom omsider den længe ventede Transport, der talte 24 Skibe; 13 var ladede med Artillerimateriel, 3 med Ammunition, 2 med Proviant til Flotillen, 6 var ballastede og medførte 4 Officerer, 200 Underofficerer og Soldater, der var bestemte til at afløse Flotillens stærkt medtagne Soldateske.[6]) Oberst Mushardt havde Ordre til at aflevere Artilleriet til den sachsiske Øverstkommanderende; ønskede denne ikke at

[1]) Kgl. udf. Exped. $^{24}/_{6}$ N. 1358—1362; Kbhvns. Tøjhusrgnskb. 1713.
[2]) Generalkommissariatets dsk. Kopibog $^{5}/_{8}$ 13.
[3]) Reserve u. Feldartil. Rechn. $^{19}/_{6}$, $^{2}/_{7}$ 13; Dewitz' Rel. $^{12}/_{8}$, Ahlefeldts do. $^{19}/_{8}$ 13.
[4]) For Hovedflaadernes Optræden vil der nedenfor blive gjort Rede.
[5]) «Ditmarskens» Korresp. prot.
[6]) Jfr. Kgl. udf. Exped. $^{3}/_{7}$ 13, N. 1451—1452.

beholde det, efter at det var udlosset, skulde han betale for Skibene, i den Tid de laa og ventede. I det hele skulde Sachserne betale Halvdelen af Omkostningerne ved alle Transportskibene i Pommern; men Mushardt skulde sætte den største og dyreste Halvdel paa deres Regning, saaledes plejede de nemlig selv at bære sig ad; ligeledes skulde han «sælge Sachserne saa dyrt som muligt den Efterretning», at Viceadmiral Reedtz for Øjeblikket laa ved Bornholm og passede paa Svenskerne, som havde været nødsagede til at lade 10—12 Proviantskibe blive liggende i Ystad, da de ikke kunde komme over Østersøen.

Den 30. August mødtes Oberst Mushardt og Kommandør Rosenpalm i Stahlbrod med Flemming og de to sachsiske Generaler Hallart og Bose. Feltmarskalken tog Ordet[1]) og udtalte, at det maatte undersøges, om og hvorledes et Bombardement kunde udføres; Meningen med det maatte jo være at tvinge Garnisonen til Overgivelse, men man burde aldrig frivillig indlade sig paa noget, man ikke kunde magte; alle de Tilstedeværende maatte jo vide, at Stralsund kunde faa alle mulige Forsyninger gennem Gellen, blev denne Passage ikke spærret, var et Bombardement ikke til nogen Nytte; de danske Hjælpetropper var udeblevne[2]), man havde derfor ikke Folk nok til at indeslutte Fæstningen, ikke heller til at dække de to Batterier, de Danske ønskede anlagte, men som i øvrigt af andre Grunde ikke var «praktikable»; langt bedre vilde det være at spærre Gellen med en Fregat og nogle armerede Fartøjer, som Kongen af Danmark snarest maatte sende;[3]) selve Bombardementet burde udføres fra Rygen, Afstanden var kun 1500 Skridt, og man kunde bekaste en bred Front uden selv at være udsat for Fare; det kunde dog gerne være, at det vilde være heldigere, at forsøge ved Frankenthor (Stralsunds østlige Port), men i saa Fald maatte Flotillen trækkes nærmere op mod Fæstningen for at dække Angriberne fra Søsiden. Alle de Tilstedeværende sluttede sig til Flemming,

[1]) Referat i Løvenørns Privatarkiv.

[2]) Ahlefeldt havde den $^{19}/_{8}$ indberettet fra Berlin, at Flemming for ham havde antydet, at han ikke behøvede de danske Bataillonerne ved Stralsunds Bombardement, «men han vilde ikke udtale sig klart».

[3]) Det var formodentlig i den Anledning, at Sehested vilde tilbagekalde en Del af Flotillens mindre Skibe, som under Stettins Belejring var detacherede til Stettiner Haff. I et Brev af $^{22}/_{9}$ til Oberst Løvenørn beder General Hallart om, at dette Detachement maatte blive sendt til Gellen.

hvad der var enstydigt med, at ingen vilde lægge Energi i Arbejdet; den ene vilde ikke støtte den anden. I det sachsiske Hovedkvarter herskede der Mistillid til Danmark; der gik Rygter om, at Regeringen vilde slutte Særfred med Sverig, og, skønt Efterretningen blev dementeret, fandt den dog Tiltro. Paa den anden Side mente de Danske at have god Grund til at mistro Sachserne, «der nu i 3 Aar har ført os ved Næsen»; denne Mistillid gav sig Udslag i en Ordre til Rosenpalm af 25. August om ikke at udlevere Artilleriet uden efter særlig kongelig Befaling. Allerede den 29 blev der dog udstedt Ordre til at lade Sachserne faa Skytset mod Kvittering, men denne Befaling synes ikke at være bleven afsendt.[1]) Selv om Sachserne havde tænkt paa at optræde kraftigt i Pommern, havde de dog næppe været i Stand dertil paa Grund af de yderst vanskelige Forhold i Polen.

General Dücker viste mere Energi end Angriberne; den 2. September gjorde han et Udfald, som dog med stort Tab blev tilbagevist af General Hallart.[2])

Da Kongen af Danmark var misfornøjet med Sachserne, sendte han sin Generaladjutant, Oberst Løvenørn, til Pommern med en meget udførlig Instrux af 7. September.[3]) Han skulde henvende sig til Flemming eller i hans Fraværelse til Hallart og kræve den Danmark traktatmæssig tilkommende Halvdel af Indtægterne af Pommern, Rygen, Usedom og Wollin.[4]) Hvis der blev indvendt, at Danmark ikke havde deltaget i Operationerne i Pommern, skulde Løvenørn svare, at Artilleriet var kommen derned, at Flotillen havde muliggjort Rygens Erobring og desuden ydet de Allierede forskellige andre Tjenester, hvad der havde kostet betydelig mere, end Sachserne havde tænkt at give ud for at erobre Stralsund; desuden havde Flemming sagt først til General Dewitz, senere til Envoyé Ahlefeldt og Oberst Meyer, at man helst var fri for de danske Tropper, da man ikke kunde forpleje dem; der forelaa desuden mange andre Opgaver for den danske Hær, saaledes Bevogtningen af de svenske Fanger, som man ikke kunde blive af med, da Ruslands Ambassadør og Fyrst

[1]) «Ditmarskens» Korresp. prot.; Kgl. udf. Exped. $^{29}/_{8}$, N. 1835.
[2]) Hallart til Fr. IV $^{4}/_{9}$ (Geh. Reg. $^{7}/_{9}$ 13); «Ditmarskens» Korresp. prot.
[3]) Pakke i R. Ark. «Løvenørns Instruxer», jfr. Kgl. udf. Exped. $^{6}/_{9}$ N. 1940 og $^{8}/_{9}$ N. 1942.
[4]) Jfr. Side 2.

Menschikoff ikke vilde tillade, at de blev løsgivne, før de russiske Fanger i Sverig var satte i Frihed; Danmark var saaledes uden Skyld, og der var ikke Spor af Grund til at forholde det Indtægterne af de erobrede Provinser. Instruxen sluttede med at paalægge Løvenørn at skaffe oplyst, hvor meget Sachserne havde inddrevet, og om man vilde bombardere Stralsund eller drage Tropperne bort; opgav Sachserne Bombardementet, og vilde de ikke opfylde deres Forpligtelser mod de Danske, skulde Flotillen og Artilleriet gaa hjem. Hver eneste Linie i Løvenørns Instrux aander den dybeste Mistillid til Forbundsfællen. De supplerende Bestemmelser, der paa Forlangende blev tilstillede ham, var endnu skarpere: Artilleriet maatte saaledes kun udleveres til den kommanderende General, naar denne afgav en skriftlig Erklæring om, at Halvdelen af Pommerns Indtægter og Halvdelen af Flotillens Udgifter vilde blive udbetalt de danske Kommissærer. Løvenørn var nemlig ganske sikker paa, at Sachserne vilde narre de Danske, naar de havde faaet, hvad de vilde have.[1])

Der var ogsaa Grunde nok til at nære Mistillid. Endnu den 13. September havde Sachserne ikke forlangt Artilleriet, og Rosenpalms Konferencer med Hallart og Flemming var resultatløse. Kommandøren havde det Indtryk, at de kun tænkte paa at trække sig ud af Spillet og ikke havde til Hensigt at overvintre i Pommern; de talte nemlig bestandig om, at Pesten bredte sig i Brandenborg og stadig kom nærmere. Han havde erfaret, at Sachserne havde inddrevet en Del Penge paa Rygen, men ikke vilde give de Danske noget, da disse ikke havde gjort deres Skyldighed; Flotillen kunde ikke blive Vinteren over i Binnenwasser, næsten alle Skibene maatte holde det gaaende paa Pumperne; skulde den imidlertid hjem, vilde Forberedelserne kræve lang Tid, Artilleriet var uhyre spredt, det havde ikke skadet Fjenden, men forvoldt de Danske megen Ulejlighed.[2])

Den 10. September afsejlede 12 Fartøjer fra Greifswald, ladede med afløste Soldater, Tømmer og andet Gods, deriblandt en Del fordærvet Proviant; de blev liggende i Neutief og ventede her i lange Tider paa Konvoj. Alt var gaaet komplet i Staa. General Hallart bad rigtignok om at faa Artilleriet udleveret den 18. September, da Udskibningsbroerne til den Tid vilde være før-

[1]) Løvenørns Promemoria $^{7}/_{9}$ 13 (L's. Instr.).
[2]) Rosenpalms Indb. $^{18}/_{9}$ 13.

dige; det vilde derefter blive placeret i Nærheden af Wallensteins Skanse. Han fik imidlertid Afslag, da Rosenpalm endnu ikke havde faaet nogen kongelig Resolution og tilmed havde erfaret, at Sachserne vilde trække en Del af deres Tropper bort fra Rygen; reducerede de Styrken, saa den blev under 3000 Md., vilde han bryde op og lægge sig med Flotillen paa et Sted, hvor han kunde forsvare sig; opgav de Øen, vilde han gaa hjem, naar det blot ikke trak saa længe ud, at han frøs inde; han havde i øvrigt truffet forskellige Foranstaltninger, der havde jaget Sachserne Skræk i Livet; de frygtede nu for, at Flotillen vilde gaa bort, og havde derfor anlagt Værker paa begge Sider af Farvandet og anskaffet en stor, stærkt bestykket Pram.[1])

Saaledes stod Sagerne, da Løvenørn den 18. September indtraf paa Eskadren ved Stahlbrod.[2]) Begyndelsen var ikke lovende: Flemming var i Warschau og General Hallart ikke til at finde; det hed sig, at han inspicerede sine Forposter og først den 20. vilde indtræffe i sit Kvarter i Putte; men da Løvenørn søgte ham her, erfarede han, at han tidligt om Morgenen var rejst til Stettin. «Om sligt nu skete for at forhindre, at jeg ej skulde komme hannem i Tale, lader jeg staa ved sit Værd,» siger Obersten, der ilede efter ham og traf ham 3 Mil fra Stralsund. Efter at være bleven bekendt med Hovedindholdet af Løvenørns Instrux[3]), svarede Generalen, at han nu forstod, hvorfor Danmark ikke havde sendt Tropper, og hvorfor «Artilleriet ikke havde været ham følgagtig»; man havde ellers fortalt, at Danmark søgte Særfred, og det var ham bekendt, at General Dücker havde meddelt det samlede Borgerskab i Stralsund, at der ikke blev noget af et Bombardement i Aar, «til hvilken Diskurs jeg svarede, hvad mig bedst syntes, den meriterede; dog tør jeg forsikre, at han med sligt ej saa snart skal ytre sig igen.» Saa rejste Hallart videre, lovede at komme igen om 8 Dage, men tilføjede, at han ikke kunde besvare den danske Konges «Propositioner», førend der

---

[1]) Rosenpalm til Sehested $^{15}/_{9}$ 13.

[2]) Fra Løvenørns Sendelse foreligger der i hans Koncepter en Række livlige og oplysende Beretninger til Kongen, D. Vibe m. fl. Hans Breve til Admiral Sehested, 4 i Tallet, er trykte i Personalhist. Tidsskr., 6. Række, III.

[3]) I Løvenørns Koncepter foreligger en udførlig Skrivelse til Hallart, dateret «Kron Jagten» $^{20}/_{9}$ 13, hvori han gengiver den Del af Instruxen, der vedrører Sachserne.

forelaa en Resolution fra hans egen Konge.[1]) Løvenørns Undersøgelser gav det Resultat, at de pommerske Stæder var satte i Kontribution men kun havde indbetalt Smaasummer; fra Rygen var der derimod indkommet 15000 Rdlr. og en Mængde Hø; nylig var der fra hele Provinsen udskrevet 400,000 Skp. Korn, men Landkommissærerne havde erklæret kun at kunne skaffe godt Halvdelen, da Domænerne intet formaaede at yde. (Det viste sig imidlertid siden, at Løvenørn havde sat et Nul for meget.) Hans Indberetning sluttede med den behagelige, men rigtignok falske Efterretning, at Carl XII 1. August var død af en «hitzig Feber»;[1]) det var General Lützelburg, der havde faaet denne Meddelelse fra Warschau.

Den 20. September afgik der en ny kongelig Ordre til Løvenørn: Hvis Sachserne vilde tage fat paa Bombardementet af Stralsund og i den Anledning maatte drage Tropper bort fra Rygen, skulde de efterlade mindst 1500 Md. paa Øen; vilde de love dette og gaa ind paa de øvrige Betingelser, skulde de faa Artilleriet.[2]) Hertil svarede Obersten, at der i Aar ikke vilde blive Brug for dette; den af Hallart omtalte Resolution fra Kong August kunde ikke ventes før midt i Oktober; Udlosning og Montering af Skytset vilde kræve lang Tid, og Aarstiden vilde være saa langt fremskreden, at der ikke kunde blive Tale om at komme hjem inden Nytaar; General Lützelburg, der kommanderede paa Rygen, havde faaet sin Styrke forøget til 3000 Md., da han havde truet med at nedlægge Kommandoen, hvis han ikke fik Forstærkning. Løvenørn troede dog, at Generalen vilde forholde sig passiv, hvis der kom en svensk Transport til Øen.[3])

General Hallart kom først den 3. Oktober tilbage til Greifswald; Løvenørn søgte ham strax, traf ham ikke, men «maatte fornemme, at han havde faaet en Kurér fra Stettin med Brev, at samme Fæstning efter 12 Timers Kanonering og Bombardering havde givet sig til de Russer, og var han strax igen afrejst til Stettin.» En Kurér til Generalkrigskommissær Kiesewetter meddelte til Løvenørns Forbauselse, at det var Gottorps «Envoyé

---

[1]) Løvenørns Relat. $^{21}/_{9}$ 13 (Original i sachs.-polske Ges. Rel.); Løvenørn til D. Vibe $^{25}/_{9}$. Fra Begyndelsen af Februar til Juletid 1713 holdt Carl XII Sengen (Karolinska förbundets årsbok 1913. S. 66).

[2]) Løvenørns Instr.

[3]) Løvenørns Rel. $^{29}/_{9}$ 13.

Hr. Bassewitz, der havde gjort Kapitulationen mellem Fyrst Menschikoff og General Mejerfelt».[1])

Den 3. August havde Menschikoffs Armé aabnet Trancheerne, og fra den Dag holdt 24,000 Russere Stettin indesluttet. Mejerfelt værgede sig efter bedste Evne og havde i Begyndelsen let Spil; Angriberne manglede Artilleri og var nødsagede til at holde sig paa Afstand; alle Forsøg paa at nærme sig afvistes med store Tab.[2]) Senere blev Forholdene vanskeligere for Svenskerne, der led Mangel paa alt, medens Angriberne efter Haanden kom til at raade over et betydeligt Angrebsmateriel. Den 30. August gjorde Mejerfelt et Udfald med 2500 Md.; han bemægtigede sig et lille Batteri ved Oderen Syd for Byen og tilføjede Russerne et Tab paa over 100 Md. Tililende Forstærkninger drev imidlertid Svenskerne tilbage; Fjenden forfulgte dem lige til Fæstningen og trængte endog ind i et Udenværk, som dog igen maatte forlades paa Grund af Mangel paa Pionerredskaber.[3]) Den 13. September Kl. 8 om Aftenen angreb Russerne Stjerneskansen, et gammelt detacheret Værk Syd for Fæstningen. Efter tapper Modstand blev Kommandanten, Kaptajn Vogel, taget til Fange tillige med 3 Officerer og 50 Md. Herefter opgav Mejerfelt at holde Stettiner Altdamm, en lille By, Sydøst for Stettin, der beherskede den nordligste Overgang over Oderen; den blev strax besat af Russerne, men kun med 300 Dragoner. Den 19. om Aftenen blev disse overraskede af et svensk Parti under Generaladjutant Düring og Major Groscreutz, som tog 4 Officerer, 50 Md. og 250 Heste og blev staaende 2 Dage i Byen; Majoren med 12 Md. mistede Livet ved det natlige Angreb.[4]) Det er i øvrigt mærkeligt nok, at hverken Russerne eller Svenskerne satte noget ordentligt ind paa at holde Damm, som Byen i daglig Tale kaldtes; thi fra Gartz og til sin Munding løb Oderen gennem en sumpet Dal, og mellem Greiffenhagen og Damm, det vil sige paa en Strækning af over 20 Kilometer, var der slet

---

[1]) Løvenørns Rel. $^{3}/_{10}$ 13.

[2]) Mejerfelt til Kongen $^{3}/_{12}$ Aug. 13 (Pommeranica).

[3]) Alef. Rel. $^{5}/_{9}$; Major Usedohms Meritliste (Sv. R. Ark.); Ob. Horn til General Taube $^{12}/_{9}$.

[4]) Mejerfelt til Vellingk $^{22}/_{9}$ 13.

ingen Overgange og over Hovedet ingen Mulighed for at passere Floden

Imidlertid var det svære sachsiske Artilleri ankommet fra Dresden og Glückstadt.[1]) Da Stjerneskansen var taget, skred Belejringsarbejderne raskere frem, og Natten til den 21. September var 70 svære Kanoner, 2 Haubitser og 30 Morterer bragte i Batteri. Ilden blev strax aabnet, og Tilstanden i Fæstningen blev snart en saadan, at Gottorperne mente, at det nu var Tid at gribe ind. Den 26. September blev Bassewitz modtaget i Stettin af Mejerfelt; han tilbød i Kongen af Preussens, Administratorens og Menschikoffs Navn Generalguvernøren en hæderlig Kapitulation; men denne begærede Vaabenhvile, til nærmere Instrux fra Vellingk var indhentet. Herpaa turde Bassewitz ikke indlade sig, han forlod Byen, og den 27. September Kl. 10 om Formiddagen, da Taagen var lettet, aabnede Russerne et voldsomt Bombardement paa Byen. Det traf Befolkningen ganske uforberedt; under Bassewitz's Besøg var Skydningen standset, det hed sig, at der var sluttet Vaabenhvile, og en Mængde Mennesker var oppe paa Volden, da Bomberegnen begyndte; der udbrød Ild paa flere Steder, og snart herskede der overalt den mest grænseløse Forvirring; den Træthed og Utaalmodighed, der allerede i længere Tid havde kunnet spores hos Borgerskabet, steg, som Mejerfelt udtrykker sig, til «Desperation», Borgerne «gjorde en Tumult, der lignede Oprør», truede Generalerne paa Livet og erklærede, at de vilde nedlægge Vaabnene, hvis Fæstningen ikke kapitulerede. Da nu ogsaa Garnisonen viste sig upaalidelig, og Ildebranden greb mere og mere om sig, gav Mejerfelt efter og lod Natten til den 28. September Bassewitz kalde. En ganske kort Vaabenhvile blev tilstaaet, medens Forhandlingerne stod paa, og, trods alle Forestillinger og Indvendinger, maatte Generalen «gaa ind paa Administratorens og Vellingks Traktat». Gottorperne forsikrede ham, at det var den eneste Maade, hvorpaa Fæstningen kunde bevares for Kongen og den svenske Krone, og Mejerfelt maatte indrømme, at der ikke var stort andet at gøre; vel havde han endnu Proviant for en Maaned, men Pengekassen var tom, og Ammunitionen næsten helt opbrugt; paa Vossmarkt og i flere Gader var alle Husene gaaede op i Luer, mange Bygninger var stærkt beskadigede og talrige Borgere havde mistet Liv og Ejendom; i 9 Uger havde Løbe-

[1]) Jfr. Side 81.

gravene været aabnede, de var nu naaede frem lige til Brystværnet. Stettin maatte overgive sig, men Æren var reddet: Mejerfelt havde bundet 30,000 Md. og tilføjet Fjenden svære Tab.[1]) Den 29. September underskrev han en Erklæring, der gik ud paa, at han antog Bassewitz' Forslag og overlod Hertugen af Gottorp at sætte sig fast i Stettin med «en neutral Magt».

Medens den danske Hær intet havde haft at gøre med Erobringen af Stettin, havde Flaaden taget en — rigtignok meget beskeden — Del i Operationerne mod Fæstningen. Som flere Gange omtalt, raadede Mejerfelt over nogle armerede Smaafartøjer, der færdedes paa Haffet og paa forskellig Maade generede de Allierede; i Begyndelsen af August havde han saaledes sendt et Parti til Usedom, hvor de Danske holdt Peenemünde Skanse besat. For at fordrive Svenskerne fra Øen samlede General Hallart den 8. August i Greifswald 350 Infanterister, 100 Ryttere og 2 Feltkanoner, som paa nogle Transportbaade blev ført over til Skansen under Konvoj af Fregatten Fønix, Prammen Ebenetzer, Snaverne Ulven og Trækskøjten samt Hukkerterne Havfruens Baad og Mars' Baad. Medens de landsatte Tropper angreb Svenskerne, der med et Tab af 31 Dræbte og Saarede — hvoriblandt en Officer — reddede sig ned til deres Baade, som slap ind paa Haffet, gjorde Skibene Jagt paa nogle Kapere og Søkaner, der havde haft Tilhold ved Wolgast. «Ebenetzer» tog herefter Station ved Anklamske Færge paa Usedom, hvor der blev anlagt et Batteri; Resten af Skibene blev liggende paa Peenen, da Menschikoff havde anmodet Rosenpalm om Hjælp mod den Stettinske Flotille. Kommandøren vilde nødig svække sin Styrke, der jo skulde beskytte Rygen mod Hencks Flotille; men General Hallart støttede Fyrsten, der truede med at klage til Kongen, og Rosenpalm gav efter. Kaptajn Gude blev sendt til Stettiner Haff med «Svenske Sophie», «La Diligente», «Trækskøjten», «Ebenetzer», «Mars' Baad» og Galioterne «Unge Tobias» og «Beskærmende Engel». Han skulde «med fornøden Forsigtighed», angribe og ødelægge

---

[1] Mejerfelt til Vellingk $^{2}/_{10}$; til Kongen $^{7}/_{10}$, $^{19}/_{10}$, $^{19}/_{12}$ 13 (Pommeranica); Theatrum Europæum B. XX, S. 620 ff.

Fjendens Fartøjer, kræve den Assistance, Menschikoff havde tilsagt, og fortrinsvis anvende Russerne, «da Sagen mere angaar deres end vore Interesser». Han skulde endelig foreslaa, at der blev anlagt Værker til Forsvar af Odermundingen ved Swine, foreløbig paa Usedom, senere, naar Wollin var taget, ogsaa paa denne Ø.[1])

Den 25. August kom Gude til Wolgast, den 27. fik han med stort Besvær sin lille Fregat over Grunden; den maatte delvis losses; Dagen efter naaede han Uckermünde, hvor en Del Baade med 200 russiske Soldater sluttede sig til ham. Den stettinske Søstyrke laa 15 Kilometer østligere mellem Alt- og Neu-Warp. Den 29. August naaede Gudes Detachement Oderkrug 15 Kilometer Nord for Stettin; den fjendtlige Flotille, der bestod af 1 Brigantin, 2 Galioter, 3 Pramme à 6 Kanoner og 1 Mortér samt 6 Søkaner, gik uden Modstand til Dammscher See, den østlige Oderarms Udvidelse Øst for Byen, og her blev den spærret inde, idet Russerne anlagde et Batteri paa 6—8 Kanoner ved Ihnenkrug, hvor Oderen snævrer sig ind efter at have forladt Søen. Først den 20. Oktober, altsaa længe efter Stettins Kapitulation, vendte Gude tilbage til Flotillen[2]), og i hele det mellemliggende Tidsrum foreligger der ingen detaillerede Efterretninger om hans Færd[3]); det sés kun, at han har udvist den befalede «Forsigtighed», og at Menschikoff har været saa tilfreds med ham, at han ikke vilde af med ham, da Sehested i bestemte Udtryk forlangte Fartøjerne tilbage for at anvende dem paa Gellen.[4]) Under 5. Oktober befalede Rosenpalm Gude at vende tilbage; kun hvis en Afgørelse var umiddelbart forestaaende, kunde han blive lidt endnu.[5]) Dengang var Stettin falden for en Uge siden, men Rosenpalm har altsaa intet faaet at vide derom, skønt Efterretningen dog var naaet til Greifswald den 3. Oktober.[6]) Grunden til, at det trak saa længe ud med Tilbagekomsten[7]), var, at de Danske forlangte de smaa sven-

[1]) Paa Usedom, nær det Sted, hvor Swinemünde nu ligger, anlagde Sachserne virkelig en Skanse, som endnu laa der 1715.

[2]) Løvenørn til D. Vibe $^{21}/_{10}$ 13.

[3]) I «Ditmarskens» Korrespondanceprotokol findes ingen Rapporter fra Gude i September.

[4]) Jfr. Side 79 og 82 Note 3.

[5]) «Ditmarskens» Korresp. prot.

[6]) Løvenørn til Kongen $^{3}/_{10}$ 13.

[7]) Den blev dog først udtrykkelig befalet af den danske Regering i Instr. til Løvenørn $^{17}/_{10}$ og $^{21}/_{10}$ 13.

ske Krigsfartøjer udleverede[1]), og at Menschikoff vilde anvende de danske Fartøjer til at transportere en Del af Stettins Garnison til Stralsund. Hverken de Danskes eller Russernes Fordringer blev opfyldte: Rosenpalm maatte nøjes med Bassewitz' skriftlige Erklæring, om at de tagne Fartøjer ikke skulde blive anvendte mod de Danske, og Menschikoffs Ønske blev mødt med et bestemt Afslag; man vilde ikke tillade Svenskernes Transport til Stralsund, allermindst paa danske Skibe.[2])

---

[1]) D. Vibe og Holstein til Løvenørn $^{12}/_{10}$ 13 (Løv. Instr.).
[2]) «Ditmarskens» Korresp. prot.

III. Tønning fra Stenbocks Udrykning til den første Proviantering.

26. Maj—26. September 1713.

Da Rusland og Sachsen-Polen ikke vilde erklære Holsten-Gottorp for Fjende[1]), var Tønning ikke bleven draget med ind i Stenbocks Kapitulation, skønt Fæstningen i Virkeligheden vår moden til Overgivelse; men i en særlig Paragraf havde Kongen af Danmark maattet love ikke at bombardere Tønning i 1713 og at lade de udmarcherende svenske Tropper sløjfe de «fra dansk Side» anlagte Løbegrave og Batterier.[2]) Derimod havde han afslaaet at ophæve Indeslutningen af Fæstningen; den skulde opretholdes, men selvfølgelig kun ved Hjælp af danske Tropper. Da de Allierede i den første Halvdel af Juni marcherede bort, blev der foreløbig organiseret et Blokadekorps, som bevogtede de tre til Fæstningen førende Veje: ved Harblek stod Brigadér Cicignon med Norske hvervede Regiment og 2 Eskadroner Livregiment Dragoner, ved Kotzenbüll Brigadér Budde med 2. Trondhjemske og 1 Eskadron 1. Fynske Regiment, og ved Kating Generalmajor Rosenauer med 1 Bataillon Aalborg, 1 Krag, 1 Arnold og 2 Eskadroner 1. Fynske.[3]) Hver af de 3 Posteringer var sikret ved en Redute og forbunden med de andre ved Kommunikationsveje; alle mellemliggende Veje blev ødelagte. Marineregimentet var fordelt

---

[1]) Jfr. Bind IV Side 360 ff.

[2]) Kapitulationen § 19. I et Brev af $^{20}/_{6}$ 13 til Administratoren paastaar Görtz, at Russerne strax lod de af dem anlagte Værker rasere, men at Menschikoff maatte tvinge de Danske til at gøre det samme. (Nordalb. Stud.)

[3]) Jfr. Bind IV Side 374.

til Oldenswort og Hoyerswort, medens Oberst J. Friis med sin Bataillon og 2 Eskadroner Livdragoner gik til Ditmarsken for at afskære Tønning fra Forbindelsen med Holsten. Hos de syge Svenskere i Ejdersted blev der anbragt 1 Bataillon Zepelin og 1 Staffeldt med 1 Eskadron 1. Fynske.[1]) I alt bestod Indeslutningskorpset af 12 Batailloner og 8 Eskadroner, tilsammen omtrent 6000 Md. Fodfolk og 800 Ryttere. Hele Styrken var underlagt Generalløjtnant Hohendorf.

Orlogsskibet Island og Fregatterne Raa og Lossen, som fra April havde blokeret Ejdermundingen, fik i Begyndelsen af Juni Sejlordre til København,[1]), og den Glückstadtske Ekvipage overtog nu alene Indeslutningen fra Søsiden med Jagterne Junker, Prins Frederik og Meermin, Galioterne Schwartzer Adler og Gyllenstierna[2]) samt 5 armerede Pramme, alt under Kommandørkaptajn P. Holst, som blev underlagt Hohendorf.[3]) Ved Harblek (Rothenspieker) blev der anlagt et Batteri paa 3 6 Pds. og 1 4 Pds. Kanon med 1 Fyrværker og 8 Artillerister, og ved Kating Siel et Søbatteri paa 8 24 Pds. Kanoner under 1 Løjtnant med 24 Artillerister.[4]) Søbatteriets Plads var bleven bestemt af Viceadmiral Sehested, hvem Kongen ligeledes havde befalet at give den Glückstadtske Ekvipage fornøden Instruktion.[5])

Tønnings Modstandsevne var ikke særlig stor; vel var Fæstningsværkerne i ganske god Stand og Bestykningen ret rigelig, men Tilstanden i Byen var i enhver Henseende daarlig og Besætningen ringe. Artilleriet talte omtrent 100 Md., Livregimentet 1100 og Vellingske Bataillon henved 600, i alt kan Garnisonen med Officerer og Betjente have udgjort 1900 Hoveder, den havde mange Syge og talte mange upaalidelige Individer, som deserterede, naar Lejlighed gaves.[6])

Den 26 Maj havde Stenbock med de sidste Afdelinger af sin Hær rømmet Tønning, og Dagen forinden var man begyndt paa at evakuere de talrige Syge, han havde efterladt; paa Vogne og Fartøjer blev de førte til deres forskellige Bestemmelsessteder i Ejdersted. Kommandanten, Oberst Zacharias Wolf, benyttede

---

[1]) Kgl. udf. Exped. $^{29}/_{5}$ 13 N. 1122.
[2]) De 2 sidste var tagne fra Svenskerne i Felttoget i Stift Bremen 1712.
[3]) Scholten Prot. $^{27}/_{5}$ 13; P. Holst til Hohendorf $^{5}/_{6}$ 13 (Scholt. Priv. ark.)
[4]) Løjtnant J. v. Holten til Scholten $^{1}/_{7}$ 13 (Scholt. Priv. ark.)
[5]) Kgl. udf. Exped. $^{31}/_{5}$ 13 N. 1149.
[6]) Wolfs Journal.

Lejligheden til at skille sig af med en Del «loses Gesindel»; Soldaterkoner og Børn maatte han dog beholde, for at Folkene ikke skulde desertere[1]). Den 5. Juni var Evakueringen til Ende; den havde givet Anledning til adskillige Forviklinger, da Wolf benyttede Transportfartøjerne til at indsmugle Proviant i Fæstningen. Saa længe Russerne stod i Nordditmarsken, der jo hørte under Hertugen, gik det udmærket; de begunstigede Gottorperne. Efter Kapitulationen havde Menschikoff ogsaa lettet Provianteringen fra Landsiden ad de Veje, hans Tropper havde holdt besatte[2]); det lykkedes saaledes Landskriver Thomsen at indføre betydelige Forraad af Flæsk, Ost, Smør, Malt, Humle og andre Fødevarer, ja endog en Del levende Kreaturer. Efter at de Danske havde besat Adgangsvejene og Færgestederne, gik Trafiken mindre glat[3]); gentagne Gange blev der vexlet Skud mellem de kongelige og fyrstelige Forposter; og de Fartøjer, der, efter at have transporteret Syge til Ejdersted, vilde vende tilbage med Proviant, blev beskudte af de Glückstadtske Fartøjer. Af og til besvarede Fæstningens Kanoner Ilden, ligesom de ogsaa lod sig høre, naar Cerneringstropperne blev for nærgaaende; Fjendtlighederne var dog ikke meget alvorlig mente, og der fandt saa at sige ingen Blodsudgydelse Sted. Helt effektiv blev Blokaden aldrig; men de Forsyninger, der ad Smugveje tilgik Tønning, var dog kun ringe.[4])

Allerede den 3. Juni blev det befalet, at Indeslutningskorpset skulde afgive sine bedste Regimenter til Felthæren mod til Gengæld at faa nogle mindre mobile Afdelinger. Fremtidig skulde det have følgende Sammensætning[5]):

Rytteri.

Holstenske Rgt. (Brigadér Kneyl)	4	Esk.
3dje Jyske » (Oberst v. Deden)	4	»
	8	Esk.

[1]) Wolfs Journal.

[2]) Görtz til Administr. $^{29}/_{5}$ 13 (Nordalb. Stud.)

[3]) $^{29}/_{5}$ melder Justitsraad P. Paulsen Görtz, at man $^{20}/_{5}$ havde ført Proviant ind i Tønning, men at de Danske Dagen efter havde spærret Adgangsvejene. (do.)

[4]) Wolfs Journal; Hagedorns Relat. $^{2}/_{6}$ 13; Holst til Hohendorf $^{5}/_{6}$ 13 (Scholt. Priv. ark.)

[5]) Scholt. Prot. $^{1}/_{6}$ 13; Kgl. udf. Exped. $^{3}/_{6}$ N. 1174.

Fodfolk.

Brigadér Krags Rgt.	.....	2 Bat.
Oberst Arnoldts »	.....	2 »
» Staffeldts »	.....	2 »
» Friis' »	.....	2 »
		8 Bat.

Marineregimentet, Zepelins Regiment og den Aalborgske Bataillon skulde ligge i Garnison i Rendsborg [1]).

Det varede imidlertid temmelig længe, inden Bestemmelsen kunde træde i Kraft. Begge Rytterregimenterne, der havde hørt til Auxiliærkorpset i engelsk Sold, manglede mange Folk og Heste; de laa i Begyndelsen af Juni i Stift Bremen og modtog her Rekrutter fra Danmark [2]). Først den 22. Juni blev det befalet Regimenterne at marchere til Tønning; de beredne af Kneyls Regiment blev fordelte til Kotzenbüll og Kating, medens de uberedne blev forlagte til Husum; v. Dedens Regiment blev paa samme Maade fordelt henholdsvis til Harblek og Norddítmarsken og til Frederiksstad. [3])

Af Fodfolksregimenterne havde Krags, Staffeldts og Friis' hver haft en Bataillon liggende i Rendsborg, Arnoldts en i Glückstadt: disse blev nu ogsaa beordrede til Ejdersted og Norddítmarsken, [4]) hvor de stødte til Regimenternes 1. Bataillonер. Kommandoforholdene ved Indeslutningskorpset blev ændrede; Generalløjtnant Hohendorf blev afløst af Generalmajor Bruin, og Kaptajnløjtnant Løwe overtog Befalingen over de Glückstadtske Fartøjer i Stedet for den sygmeldte Kommandørkaptajn Holst, [5]) som døde den 12. Juli.

I Begyndelsen af Juli var Forholdene ved Indeslutningskorpset nogenlunde ordnede, og General Scholten kunde drage til Stade, hvorhen hans Pligter som Generalguvernør i Stift Bremen kaldte ham. Inden Afrejsen gjorde han et Forsøg paa at faa Oberst Wolf til at kapitulere, idet han henviste til, at Fæstningen var saa slet forsynet, at den ikke kunde holde sig ret længe. Kommandanten lod sig dog ikke lokke af Løfterne om fri Afmarche m. v.,

[1]) Scholt. Prot. $^{27}/_{5}$ 13.
[2]) Rendsborg Fæstnrgnsk. $^{28}/_{5}$, $^{1}/_{6}$ 13.
[3]) Kgl. udf. Exped. $^{22}/_{6}$ N. 1339.
[4]) Do. $^{22}/_{6}$ N. 1336 og 1341.
[5]) Kgl. udf. Exped. $^{28}/_{6}$ N. 1414, $^{24}/_{6}$ N. 1344.

men svarede, at han «afhang af sit Herskab», og at Tønning i ingen Henseende var i daarlig Stand.[1])

I Virkeligheden var Tilstanden indenfor Voldene alt andet end lystelig; allerede midt i Juli var Forraadene af Smør og Fedt, Krydderier, Vin, Brændevin og Sæbe udtømte; derimod havde man endnu Brødkorn, Malt og Slagtekvæg i rigelig Mængde. I samme Maaned blev imidlertid en Mængde Kreaturer syge og døde, saa at der i August indtraadte komplet Mangel paa ferskt Kød. Sundhedstilstanden blandt Soldater og Borgere var elendig; i Aaret 1713 døde der i Tønning 940 af Garnisonen, heraf 9 Officerer, og 716 af Borgerskabet, det vil sige over en Tredjedel af den samlede Befolkning; Oberst Wolfs Hustru døde den 29. Juli. Under disse Omstændigheder var Aanden i Garnisonen naturligvis ikke den bedste; mange deserterede, og endnu flere havde Lyst dertil, men blev holdt tilbage af Hensyn til Kone og Børn eller af Frygt for Kammeraterne. Det var ikke altid helt farefrit at løbe bort; et Par Soldater af Vellingks Bataillon meldte sig splitternøgne ved de danske Forposter; der var bleven skudt paa dem, da de med deres Byldter svømmede over Graven, og i deres Forskrækkelse lod de Tøjet i Stikken. «Hver Dag er der flere, der løber bort,» klager Kommandanten; i Juli var der saaledes 46 Desertører. De Meddelelser, Overløberne gav om Nøden i Fæstningen, skulde ikke synes egnede til at forlede de danske Soldater til at desertere, og dog sneg adskillige af dem sig ind i Fæstningen og tog Tjeneste der — hovedsagentlig svenske Fanger, der var stukne ind i danske Regimenter, og som greb Lejligheden til at frigøre sig for deres nye Tjenesteforhold.[2]) Der blev smuglet en Del Tobak, lidt Brændevin og andre Delikatesser ind i Fæstningen, og Kommandanten noterer omhyggelig i sin Journal, hver Gang det er lykkedes at bringe den ringeste Bagatel ind ad Land- eller Søvejen. Til Tider spillede Belejrerne under Dække med Smuglerne og brugte dem til at sprede Flyvesedler blandt de fyrstelige Soldater med Løfter om alle mulige Herligheder til Desertørerne. Forbindelsen med Omverdenen var dog højst usikker; betegnende er det, at Wolf først midt i Oktober modtog Meddelelse om, at Administratoren den 1. August havde udnævnt ham til Generalmajor.[3])

[1]) Wolfs Journal $^{6}/_{7}$ 13; Scholt. Prot. $^{11}/_{7}$.
[2]) Wolfs Journal; Generalmajor Bruins Indb. (Ref. Sag $^{6}/_{8}$ 13 N. 14).
[3]) Wolfs Journal $^{14}/_{10}$ 13.

Af egentlige Fjendtligheder forefaldt der i Sommeren 1713 saa godt som ingen ved Tønning: i Juni lod Fæstningens Kanoner sig høre et Par Gange, da de Danske vilde reparere den afbrudte Bro ved Schoppenbüll mellem Byen og Kotzenbüll; i Juli og August kom Forposterne af og til i Kamp i Anledning af Høbjærgningen, som begge Parter vilde udføre; naar de Danske i Kampens Hede kom Voldene for nær, tvang Fæstningsskytset dem tilbage til deres egne Enemærker. Selvfølgelig vidste de Belejrede godt, at de Danske ikke maatte beskyde Fæstningen, men helt trygge over for en Overrumpling følte de sig dog ikke, og midt i August udbredte det Rygte sig i Tønning, at de Danske vilde storme om 4—5 Dage; «det havde General Scholten selv sagt». Der blev truffet extraordinære Foranstaltninger og søgt Bistand hos Borgerskabet, der lovede at gaa til Volds. Den 18. August blev Besætningen alarmeret om Natten; men da der ikke skete noget, faldt Sindene snart til Ro, og den 22. kæmpede man atter en ret ublodig Kamp om Høet. Belejrernes eneste virkelige Opgave var at holde Tønning forsvarligt afspærret, og derom blev General Bruin idelig mindet.[1]) Han udførte dog ikke sit Hverv til Kongens Tilfredshed; den 1. September blev Brigadér Kneyl udnævnt til hans Efterfølger, og den 9. blev der befalet nedsat en Overkrigsret under Generalløjtnant Fr. Leegaards Forsæde til Undersøgelse af Bruins Forhold; han var beskyldt for at have set igennem Fingre med, at der blev bragt Forsyninger ind i Fæstningen. Da det hurtigt viste sig, at det drejede sig om rene Ubetydeligheder, blev Overkrigsretten kontremanderet; men Bruin fik ikke sin Kommando igen og blev snart efter afskediget.[2])

Skønt Generalmajor Wolf fuldt ud gjorde sin Pligt, var det dog ikke ham, men de gottorpske Statsmænd, der førte det virksomste Forsvar for Tønning. Da Hertugens Besiddelser indskrænkede sig til denne Fæstning og Helgoland, lagde den indre Administration ikke Beslag paa deres Arbejdskraft, og de kunde

---

[1]) Scholt. Prot. 1/8 13.

[2]) Kgl. udf. Exped. 1/9 13 N. 1874—1876, 9/9 N. 1956, 16/9 N. 1995.

udelukkende hellige sig den ydre Politik. Deres Forsøg paa at redde Hertugdømmet ved at vinde Preussens Venskab og berøve Danmark dets Forbundsfæller er allerede omtalte. De lod sig imidlertid ikke nøje hermed men søgte at skaffe sig nye Venner; navnlig satte de deres Lid til England, der allerede tidligere havde vist Gottorperne Velvilje og ydet dem Tjenester,[1]) og som nu syntes at slutte sig nærmere til Frankrig, der jo var Sverigs og derigennem ogsaa Gottorps Ven.[2]) Der blev da ogsaa virkelig fra engelsk Side gjort flere Forsøg paa at faa Kongen af Danmark til at give Hertugen hans Lande tilbage; den første Henvendelse skete gennem Pulteney, den næste kom fra selve Dronning Anna, men den danske Regering lod sig ikke rokke; Gesandten fik det Svar, at Kongens Handlemaade var «saa vel grundet i Natur- og Folkeret», at enhver maatte kunne indse dens Berettigelse,[3]) og i en Skrivelse til Dronningen udtalte Frederik IV, at Hertugen selv havde forskyldt sin Ulykke ved at bryde Neutraliteten; gav man ham nu hans Lande tilbage, erklærede man sig herved selv for skyldig og satte ham i Stand til at begynde nye Fjendtligheder; som Dronningens nære Frænde, der tilmed havde ydet England mange Tjenester, kunde Kongen ikke forsone sig med den Tanke at skulle tælle hende blandt sine Fjender.[4]) Den engelske Førsteminister, Lord Bolingbroke, havde ventet et mere imødekommende Svar; han havde haabet at kunne klare Sagen ved Trusler alene; at bruge Vaabenmagt havde han ikke Lyst til, i hvert Fald vilde han saa have Hollænderne med, men disse var heller ikke tilbøjelige til at trække Sværdet for Gottorpernes Skyld og vilde ikke engang hjælpe Administratoren til at faa de gottorpske Tropper i hollandsk Sold lagte ind i Tønning.[5]) Forgæves søgte Administratoren at friste den engelske Regering til at tage Parti ved at tilbyde den Helgoland; v. Dernath kunde ikke faa Bolingbroke til at indse, at det vilde blive regnet hans Ministerium til stor Fortjeneste, hvis det kunde skaffe England en vigtig Besiddelse, som det tidligere forgæves havde

[1]) Side 10.

[2]) Herover klager den danske Envoyé i England I. Rosenkrantz i alle sine Depecher fra 1713.

[3]) Geh. Reg. $^{24}/_{6}$ 13.

[4]) Geh. Reg. $^{15}/_{7}$ 13.

[5]) v. Dernaths Relationer $^{20}/_{6}$, $^{27}/_{6}$, $^{11}/_{8}$; Administratoren til Genstat. $^{20}/_{6}$ 13. (Nordalb. Stud.)

budt store Summer for at faa; det hele vilde være saa uhyre nemt at ordne, man behøvede blot at tage den fyrstelige Garnison i engelsk Ed.[1]). Medens v. Dernath bearbejdede de engelske Ministre, tog Görtz den engelske Gesandt i Danmark under Behandling. Pulteney gik villig Gottorpernes Ærende hos Flemming og ligeledes «om end kun nødig» hos Menschikoff; han bad sin Regering om, at de russiske og sachsisk-polske Gesandter i London maatte blive sat ind i de Ordrer, den gav ham i den gottorpske Sag, og udbad sig Bemyndigelse til at meddele dem til de to ovennævnte Chefer for de allierede Hære.[2]) Selv forfægtede Gesandten den Anskuelse, at Danmark efter Stenbocks Kapitulation havde mistet enhver Ret til at blokere Tønning; dette meddelte han de danske Ministre i et Brev, holdt i hans sædvanlige skarpe, næsten uartige Tone, samtidig med at han bad Görtz henvende sig til ham om alt, hvad der kunde tjene til Gottorps Vel.[3]) De Indberetninger, den engelske Regering modtog fra sin Resident i Hamborg, J. Wick, klang helt anderledes: han erklærede rent ud, at det fyrstelige Hus var Skyld i Stenbocks Indrykning i Tønning, og udtalte, at han efter Evne vilde bidrage til at skille de gottorpske Ministre ved Ære, Liv og Gods. Som tidligere omtalt var Wick besvogret med Görtz' Fjende, den gamle Gehejmeraad Wedderkopp, som sad fængslet i Tønning; en Del af hans Uvilje mod Gottorperne maa vel skrives paa den Konto.[4]) Ved det danske Hof hed det sig, at Kommandanten i Tønning havde faaet Ordre til at aflive Wedderkopp, naar Fæstningen overgav sig; General Bruin maatte derfor meddele Oberst Wolf, at han vilde komme til at lide samme Skæbne, hvis han udførte denne Ordre.[5])

Det er en Selvfølge, at Görtz meddelte Pulteney Indholdet af Traktaten af 22. Juni,[6]) idet han stærkt betonede, at Preussen havde forpligtet sig til at gøre Danmark alvorlige Forestillinger i den gottorpske Sag og til at skride til Handling, hvis disse ikke

---

[1]) v. Dernaths Rel. $^{3}/_{14}$ Juli 13 (Nordalb. Stud.)

[2]) Pulteney til Görtz $^{20}/_{6}$ 13. (Nordalb. Stud.)

[3]) Samme til Gehraad. Holstein $^{17}/_{6}$; til Görtz s. D. (Nordalb. Studien).

[4]) v. Dernath til Adm. $^{3}/_{14}$ Juli 13; i et Brev til Barner af $^{14}/_{7}$ udtaler Görtz, at man havde vist Wick Hensyn nok ved at lade hans Søn faa 100,000 Rdlr. af Wedderkopps Penge som Medgift. (Nordalb. Stud.)

[5]) Kgl. udf. Exped. $^{15}/_{7}$ 13 N. 1523; Scholt. Prot $^{1}/_{8}$; Wolfs Journal $^{19}/_{7}$.

[6]) Side 20.

frugtede.[1]) Herefter henvendte Pulteney sig til den danske Regering og meddelte, at Dronningen af England var villig til at mægle Fred mellem de nordiske Allierede og Sverig, og at hun vilde sætte megen Pris paa, at Indeslutningen af Tønning blev hævet. Regeringen indlod sig foreløbig ikke nærmere med ham, men gav sin Gesandt i London Ordre til at undersøge, om Pulteney optraadte i sin Regerings Navn; var dette Tilfældet, skulde han takke Dronningen og udtale, at Kongen ikke var uvillig til at forhandle, hvis hans Allierede vilde det samme, og hvis Sverig var tilbøjeligt til at indrømme billige Fredsvilkaar, Forhandlingerne kunde da bekvemmest finde Sted i Lybæk; Forlangendet om Ophævelse af Tønnings Indeslutning, kunde Kongen ikke gaa ind paa, han antog heller ikke, at Dronningen vilde fastholde det efter at være bleven sat saa grundigt ind i Danmarks Forhold til Gottorp.[2]) Omtrent samtidig med Pulteney henvendte den franske Legationssekretær i København, Poussin, sig til Regeringen med et Mæglingsforslag fra Frankrig, hvad der foranledigede en Ordre til den danske Sekretær i Paris af lignende Indhold som den til Gesandten i London[3]). Poussin havde dog ikke berørt den gottorpske Sag, men havde bragt et andet Spørgsmaal paa Bane, som var Danmark og Frankrig imellem, nemlig Ansættelsen af en dansk Envoyé i Paris. Herpaa vilde Kongen imidlertid aldeles ikke indlade sig, men lod erklære, at det var Ludvig XIV's unaadige Optræden mod den tidligere Gesandt, Geheimeraad Mejercrone, der var Skyld i, at Danmark siden 1706 kun lod sig repræsentere af en Chargé d'Affaires; en Forandring i dette Forhold kunde kun tænkes, naar Kongen af Frankrig indrømmede Kongen af Danmark samme Titel, som han endog havde indrømmet Kongen af Preussen. Ludvig XIV's Vægring ved at kalde den danske Konge «Majestæt» havde jo allerede i Christian V's Dage bidraget meget til at vække og vedligeholde Misstemning mellem Danmark og Frankrig. Der var ogsaa andre, som tilbød Mægling, først og fremmest Kejseren, der ikke holdt af, at Udenforstaaende — f. Ex. Frankrig — blandede sig i det «nordische Wesen»; han ønskede en ny Kongres i Brunsvig,[4]) men

[1]) Görtz til Pulteney $^{12}/_{7}$ 13.
[2]) Ordre til Rosenkrantz $^{21}/_{7}$ 13 (Geh. Reg.).
[3]) Ordre til Warnicke $^{24}/_{7}$ 13 (Geh. Reg.).
[4]) Holst.-gott. Resid. Morhoffs Relat. dat. Wien $^{29}/_{7}$ 13 (Nordalb. Stud).

Danmark, der gerne vilde staa sig godt med Kejseren og derfor modtog Mæglingen, holdt vedblivende paa, at Forhandlingerne skulde finde Sted i Lybæk. For at stemme Kejseren gunstigt tilbød Danmark at overlade ham den endnu i Holland staaende Del af de danske Auxiliærtropper.[1])

Medens de foran nævnte Magter særlig interesserede sig for Sverig og nærmest behandlede Gottorp som et Appendix hertil, optraadte Preussen direkte til Fordel for Hertugen; vel kunde, som H. A. Ahlefeldt skriver, Bassewitz' Pralerier ikke tages helt bogstaveligt; men det var sikkert nok, at Frederik Wilhelm var Gottorperne venligt stemt, og man kunde vente sig meget ondt af det nye Kongerige, hvis «Jalousie» mod Danmark var voxet ved Udsigten til, at Frederik IV som Stift Bremens Besidder kunde blive Kredsdirektør i den nedersachsiske Kreds.[2]) Preussen søgte derhos at faa Hannover, der jo var Garant for Traventhal Freden, til sammen med Wolffenbüttel at virke for Gottorpernes Genindsættelse.[3]) Den hannoveranske Resident i Danmark, Baron Püchler, erklærede dog, at hans Hof ikke vilde støtte Preussen mod Danmark,[4]), og v. Holtzes Depecher fra Hannover lød ogsaa paa, at Kurfyrsten var vel stemt mod Danmark, naturligvis under den Forudsætning, at Kongen tog læmpeligt fat paa de svævende Spørgsmaal vedrørende Bremen og Verden.[5]) I det hele var Hannover skinsygt paa Preussen og vilde ikke bidrage til at forøge dets Magt og Indflydelse. Den danske Regering, der ofte og med en vis Ret, havde fremhævet, at det gottorpske Spørgsmaal var et indre Anliggende, var imidlertid ikke utilbøjelig til at ordne Sagen uden fremmede Magters Indblanding. Den berygtede «Allemands Spion» Du Cros, der for Øjeblikket optraadte som gottorpsk Diplomat, forsøgte midt i Juli at sondere Vibe med Hensyn til Muligheden af at tilvejebringe en Forsoning mellem Kongen og Hertugen eller rettere Administratoren;[6]) han var imidlertid fra tidligere Tid alt for godt kendt i Danmark,[7]) til at man skulde have Lyst til at indlade sig nærmere med ham; der-

[1]) Ordre til Weyberg $^{14}/_{6}$ 13 (Geh. Reg.)
[2]) Ahlefeldts Relat. $^{4}/_{7}$, $^{8}/_{7}$, $^{5}/_{8}$ 13.
[3]) Hannov. Minister i Berlin til Görtz $^{5}/_{7}$ (Nordalb. Stud.)
[4]) Püchler til Robethon $^{6}/_{7}$ 13.
[5]) Holtzes Depecher $^{4}/_{7}$, $^{7}/_{7}$ 13.
[6]) Püchler $^{17}/_{7}$ 13.
[7]) Se D. biogr. Lex. IV, S. 115 f.; Museum 1890. S. 574—586.

imod var man betænkt paa at slaa ind paa den af Gottorperne anviste Vej og neutralisere Tønning, saaledes som de havde foreslaaet at gøre med Wismar og Stettin. Først paatænkte man at lægge et Antal kongelige Tropper af samme Styrke som den fyrstelige Garnison ind i Fæstningen;[1]) men da dette Forslag ikke vandt Bifald, gjorde man et Forsøg paa at faa Holland til at stille Besætningstropper.[2]) I den Instrux, som den 3. August blev udfærdiget til General Dewitz,[3]) var der Tale om at give Tønning en dansk-gottorpsk-hollandsk eller en rent hollandsk Garnison; om denne Sag blev der forhandlet med Görtz i Berlin; der blev talt om, at yderligere Forhandliger skulde føres i Slesvig, at Kongen ønskede, at Görtz mødte der, og at Tønning, saa længe Forhandlingerne stod paa, skulde proviantéres for 8 Dage ad Gangen.[4]) Nogen endelig Aftale blev der ikke truffet, men Görtz erklærede sig dog villig til at rejse til Slesvig, naar det blev meddelt ham, at han vilde blive modtagen. Den 22. August meddelte Dewitz, at Görtz var rejst til Hannover; dette var dog ikke Tilfældet, han var sikkert nævnte Dag i Berlin; han søgte imidlertid først Dewitz den 27., men da var Generalen rejst tilbage til Danmark; Görtz skrev saa til ham, at han om nogle Dage vilde være i Hannover, hvor han ventede at høre fra ham.[5])

Ledsaget af den extraordinære preussiske Afsending til det danske Hof, Marderfelt, og sin Sekretær, Stambke, kom Görtz den 30. August til Hannover.[6]) Han overbragte Kurfyrsten en meget udførlig Memorial, hvori han paa sin Herres Vegne bad om Hjælp mod Danmark, idet han tilføjede, at lignende Henvendelser var tilstillede England, Generalstaterne og Preussen.[7]) Marderfelt overbragte en Meddelelse fra Kongen af Preussen om, at han havde sluttet en Overenskomst med Hertugen af Gottorp, og en Anmodning om, at Kurfyrsten vilde være ham behjælpelig med at restituere det gottorpske Hus og med at opnaa Kongen af Danmarks Samtykke til, at Tønning blev besat af preussiske

---

[1]) Pulteney til Görtz $^{22}/_{7}$, $^{12}/_{8}$ (Nordalb. Stud.).
[2]) Ordre til H. H. Ahlefeldt i Haag $^{17}/_{8}$ (Geh. Reg.)
[3]) Jfr. Side 43.
[4]) Görtz til Admin. $^{15}/_{8}$ 13 (Nordalb. Stud.).
[5]) Dewitz' Rel. $^{22}/_{8}$, Görtz til Dewitz $^{27}/_{8}$. En Relat. fra Görtz til Adm. er dateret Berlin $^{22}/_{8}$. Dewitz til Görtz $^{31}/_{8}$ 13.
[6]) v. Holtzes Depeche $^{31}/_{8}$ 13.
[7]) Görtz til Kurf. $^{31}/_{8}$ 13 (Statsarkivet i Hannover).

og hannoveranske Tropper; Preussen vilde dog kun anvende «officia» til Fordel for Gottorp.[1]) Kurfyrsten modtog de to Gesandter temmelig køligt og udtalte, at Forholdene i Tyskland for Tiden kun tillod, at man ad Forhandlingens Vej ydede Hertugen Bistand; han havde ingen synderlig Lyst til at lægge hannoveranske Tropper ind i Tønning, og, da Marderfelt foreholdt ham, at Danmark gerne saa neutrale Tropper i Fæstningen, ja endog havde opfordret Hollænderne til at besætte den, svarede han, at han i alle Tilfælde vilde have Sikkerhed for, at et saadant Skridt fra hans Side ikke blev ilde optaget af den danske Konge.[2]) Saa vel Marderfelt som Görtz, der kraftig blev støttet af sin Fætter, den hannoveranske Kammerpræsident, arbejdede af al Magt paa at faa Kurfyrsten til at tage Parti for Gottorp, idet de forestillede ham, at Hertugens Stilling blev vanskeligere og vanskeligere for hver Dag, der gik. Alt var forgæves; den eneste Indrømmelse, han gjorde, var at love at sende Kammerherre Schulenburg til det danske Hof i Slesvig; denne blev imidlertid instrueret om at forhandle «separatim» og ikke sammen med Marderfelt, for at Kongen af Danmark ikke skulde faa den Tro, at Preussen og Hannover var enige. Til v. Holtze udtalte Bernstorff, at Danmark stod ganske frit overfor de Forslag, der vilde blive Kongen forelagte.[3]) Görtz var kommen til Hannover med store Forventninger og havde endog derfra anmodet Administratoren om at meddele Kommandanten i Tønning, at Frelsen var nær, og at han skulde vogte sig for «at begaa Dumheder»;[4]) han blev imidlertid snart klar over, at der hos Hannover ingen paalidelig Støtte var at vente; hans Ven Pulteney meddelte ham, at han

---

[1]) v. Holtzes Depeche $^{1}/_{9}$; Marderf. Mem. $^{30}/_{8}$ (Schartau S. 130 Note 3).

[2]) Kurfyrsten til Püchler $^{4}/_{9}$. Denne Ordre omtales ikke i Püchlers Breve eller i hans officielle Depecher, hvorfor Schartau (S. 139) mener, at den ikke er afsendt. Hertil er dog at bemærke, at Püchler i hele Tidsrummet 4.—24. Septbr. var alvorlig syg og slet ikke kunde give sig af med Forretninger (Püchler til Robethon $^{24}/_{9}$ 13). $^{2}/_{9}$ udtalte Kurfyrsten skriftlig, at han kun vilde bidrage til Tønnings Besættelse, naar Danmark tillod det, og $^{4}/_{9}$ skriver Bernstorff til Kurfyrsten, at Preussen har udtalt sig skarpt overfor Danmark og paataget sig Forpligtelser overfor Gottorp, men at Hannover ikke kan gaa sammen med Preussen i denne Sag, da de ikke gaar ud fra samme Principper. Bernstorff ender med at tilraade at lade Püchler mundtlig forhøre sig om Danmarks Stilling til Sagen. (Begge Skr. i Statsark. Hannover.)

[3]) v. Holtze Depecher $^{8}/_{9}$—$^{15}/_{9}$ 13.

[4]) Görtz til Adm. $^{1}/_{9}$ (Nordalb. Stud.).

heller ikke skulde stole for trygt paa de preussiske Ministre; deres Veltalenhed kunde være god nok, men for Øjeblikket spillede «les gros escadrons» en mere afgørende Rolle end «les bonnes raisons.»[1])

Den 5. September indberetter v. Holtze, at han har leveret Görtz et Pas og et Brev fra General Dewitz. Generalen meddelte, at Kongen havde tilsagt Görtz sikker og uhindret Rejse til og fra Slesvig og lovet at proviantere Tønning for 8 Dage ad Gangen, fra hans Ankomstdag at regne og, indtil Forhandlingerne blev afbrudte, enten det saa skete fra den ene eller den anden Side; disse vilde komme til at dreje sig om Indlæggelse af neutrale Tropper i Fæstningen. Görtz rystede paa Hovedet og mente, at der næppe kom stort ud af Forhandlingerne,[2]) men opgav dog ikke sin Rejse. Han og Marderfelt havde til Hensigt paa Vejen til Slesvig at træffe sammen med Vellingk; da Hamborg var afspærret, fandt Sammenkomsten Sted paa Elbøen Grasbrook, hvor man drøftede Planen til en Vaabenstilstand, der skulde splitte de Nordiske Allierede.[3])

Görtz og Marderfelt indtraf i Slesvig den 11. September. Samme Dag ankom ogsaa Schulenburg,[4]) som, da han nogle Dage efter fik Foretræde, udtalte, at Kurfyrsten gennem Marderfelt havde erfaret, at der var Tale om at give Tønning en neutral Garnison, og nu havde sendt ham for at faa at vide, om der var Udsigt til, at det Gottorpske Spørgsmaals Løsning derved kunde lettes. Herpaa svarede Kongen, at man først maatte have Rede paa, hvad Forhandlingerne med Görtz vilde føre til; fik de et tilfredsstillende Resultat, kunde der altid forhandles om, hvor vidt der skulde optages fremmede Tropper i Tønning og da hvilke; Kongen vilde dog hellere have Hannoveranere end andre.[5]) For-

---

[1]) Pulteney til Görtz $^{9}/_{9}$ 13 (Nordalb. Stud.) I en Samtale med v. Holtze udtalte Marderfelt, at Preussen i Grunden ikke var tilfreds med Gottorp, men var nødsaget til at bearbejde Danmark for at opnaa Restitutionen. (v. Holtzes Depeche $^{1}/_{9}$ 13.)

[2]) Dewitz til Görtz $^{31}/_{8}$ (Geh. Reg.), aftrykt i Hist. Nachr. vom Nord. Kriege, dritte Fortsetzung. S. 156 f.; v. Holtzes Depeche $^{5}/_{9}$ 13.

[3]) v. Holtzes Depeche $^{1}/_{9}$; Görtz til Vellingk $^{5}/_{9}$; Vellingk til v. Müllern $^{9}/_{9}$ 13. (Vell. Saml.)

[4]) Westphalens Depeche $^{14}/_{9}$ 13 (Dresden loc. 2704); Rundskr. til dsk. Gesandter $^{9}/_{10}$ 13 (Geh. Reg.).

[5]) Schulenburgs Relat. $^{18}/_{9}$ (Schartau S. 132).

handlingerne med Marderfelt og en Gesandt fra Wolffenbüttel, der ligeledes havde indfundet sig i Slesvig, førte ikke til noget Resultat; den preussiske Afsending blev modtaget med en vis Kulde, da han blev betragtet som født Svensker, og Kongen udtalte Ønsket om, at han snarest maatte blive kaldt tilbage[1]).

Görtz har næppe haft Foretræde for Kongen; i hvert Fald hedder det i en Skrivelse til ham fra Konseillet, at Hs. Majestæt har ladet sig referere, hvad der i Administratorens Navn er andraget om[2]). Den 16. September forelagde Görtz mundtligt de danske Ministre sine Forslag[3]), og Dagen efter modtog Kommandanten i Tønning gennem en dansk Trompeter en skriftlig Meddelelse fra ham om, at Kongen havde tilladt, at Fæstningen blev provianteret for 8 Dage ad Gangen. Wolf lod nu de nødvendige Lister over Garnison og Borgerskab udarbejde; et Skib blev ladet med Proviant i Frederikstad og løb — efter at være blevet behørig visiteret af Kneyl — den 26. ind i Tønnings Havn, hvor dets Ankomst blev hilst med stor Glæde af den forhungrede Befolkning[4]). Over Forhandlingerne med Görtz hviler der en vis Hemmelighedsfuldhed; om der er ført Protokol over dem vides ikke, der er i hvert Fald ingen forefunden; han følte sig trykket af den russiske og sachsisk-polske Gesandts Nærværelse i Slesvig og bad de danske Ministre lade være med at meddele de fremmede Diplomater, hvad man forhandlede om[5]). Følgen af denne Hemmelighedsfuldhed var, at de Allieredes Ministre troede, at Görtz ikke blot forhandlede om Forlig med Gottorp, men ogsaa om Særfred med Sverig; de var derfor meget ubehagelige imod ham, og særlig Westphal modarbejdede ham paa enhver Maade, skønt han forsikrede, at han ikke vilde aftale noget med Kongen af Danmark til Skade for Kongen af Polen, der havde afslaaet at behandle hans Herre som Fjende og vægret sig ved at hindre hans Restitution. Flemming udtalte da ogsaa, at Westphal handlede imod sin Instrux, hvis han modsatte sig et Forlig mellem

---

[1]) Ordre til H. A. Ahlefeldt $^{11}/_{9}$ 13 (Geh. Reg.) Jfr. Side 43.
[2]) Geh. Reg. $^{30}/_{9}$.
[3]) Görtz Relat. $^{16}/_{9}$ (Nordalb. Stud.).
[4]) Wolfs Journal $^{17}/_{9}$, $^{26}/_{9}$; Kgl. udf. Exped. $^{24}/_{9}$ N. 2086; Kneyl til Overkrigssekr. $^{25}/_{9}$ 13.
[5]) Görtz til Flemming $^{14}/_{9}$ 13 (loc. 2704. Dresden); Püchler til Robethon $^{9}/_{10}$ 13.

Kongen og Hertugen; med en Særfred var Forholdet imidlertid anderledes[1]).

Der var ogsaa en anden Omstændighed, der gjorde Görtz' Ophold i Slesvig mindre behageligt, og det var Stenbocks Nærværelse. Vel kom det ikke til nogen mundtlig Forhandling mellem dem, da den danske Regering ikke vilde tillade en Sammenkomst, men de vexlede flere ubehagelige Breve; Görtz erklærede, at det ikke kunde hjælpe at røre op i Fortiden, da Kong Carl havde billiget, hvad der var sket, men Stenbock hævdede i en udførlig Skrivelse af 20. September, at hele Skylden laa hos den gottorpske Minister. Nogle Dage efter Görtz' Ankomst havde de Nordiske Allieredes Ministre haft et Møde paa Gottorp, hvor de var bleven enige om at foreslaa at lade Stenbock rejse til Stockholm for at faa Raadet til at løsgive de svenske Fanger[2]); herom var naturligvis hverken Stenbock eller Görtz bleven underrettede.

Görtz' Forhandlinger med Konseillet blev resultatløse; man kunde ikke blive enig om Sammensætningen af Tønnings Garnison. Fra dansk Side havde der fra første Færd kun været Tale om neutrale Tropper; dette Udtryk var benyttet baade i Dewitz' Brev til Görtz og i de Forslag til Bilæggelsen af den dansk-gottorpske Strid, som Generalen havde forelagt den preussiske Regering; men Görtz forlangte en «Mitbesatzung» af fyrstelige Tropper sammen med neutrale. Herpaa vilde Kongen kun gaa ind, saafremt Besætningen kom til at bestaa af et lige Antal kongelige, fyrstelige og engelske eller hollandske Tropper, samt under Forudsætning af at Kommandanten edelig forpligtede sig til ikke at overlade Fæstningen til nogen anden; desuden krævede Kongen, at Gottorp skulde gaa ind paa, at han som Satisfaktion for Tønnings Udlevering til Stenbock beholdt hele Slesvig til Fredslutningen; den hertugelige Del af Holsten var han villig til at tilbagegive[3]). Denne Resolution blev den 30. September tilstillet Görtz, som besvarede den med en Memorial, hvori han udtalte, at han bestemt maatte holde paa kun at forhandle om «Mitbesatzung»; førend dette «Præliminarpunkt» var afgjort og indrømmet, kunde han ikke indlade sig paa nogen Forhandling om Be-

[1]) Görtz til Flemm. $^{18}/_{9}$; Flemm. til N. N. Koncept dat. Wartenberg $^{6}/_{10}$ 13 (Dresden).

[2]) Westphals Depeche $^{14}/_{9}$ 13 (Dresden), se videre herom i nærværende Binds sidste Afsnit.

[3]) Kongen til Weyberg $^{25}/_{9}$; Konseil. til Görtz $^{30}/_{9}$ 13 (Geh. Reg.).

slaglæggelse af Slesvig og Udleveringen af Holsten, der hørte ind under «Hovedsagen». Uden at afvente Svar paa denne Memorial, som i øvrigt kun kendes gennem et Referat[1]), forlod Görtz den 4. Oktober Slesvig, efter at have tilstillet Vibe en Klage over, at der kun var sendt Proviant en eneste Gang til Tønning; Varerne var indkøbte, men Passet udeblevet[2]). Klagen var uberettiget; thi, da den første Proviantering var sket den 26. September, skulde den anden først finde Sted den 4. Oktober, men den Dag havde Görtz selv afbrudt Forhandlingerne ved at rejse bort. Sekretær Stambke, der var bleven tilbage i Slesvig, modtog Svaret paa Memorialen, der lød paa, at Kongen ikke kunde tillade, at Tønnings Garnison kun kom til at bestaa af fyrstelige og neutrale Tropper, der maatte være kongelige med; Görtz havde ingen Ret til at beraabe sig paa Dewitz' Brev, deri havde der kun været Tale om neutrale Tropper; sluttelig blev det meddelt Stambke, at Kongen følte sig stødt over, at Gehejmeraaden var rejst uden at afvente hans Ultimatum; Afbrydelsen af Forhandlingerne skyldtes ene den gottorpske Minister[3]).

Grunden til, at Görtz saa bestemt fordrede, at der skulde være fyrstelige Tropper i Tønning, har maaske været Frygten for, at Wedderkopp skulde blive løsladt, naar Besætningen alene blev engelsk eller hollandsk; men Grunden til hans pludselige Afrejse var sikkert den, at han havde faaet Meddelelse om, at Stettin var falden. Til sine Omgivelser havde han ytret, at han skulde paa Jagt, men han rejste til Administratoren i Eutin, og udbad sig den 5. Oktober herfra en Sammenkomst i Harburg med Vellingk; den 6. skrev han imidlertid fra Lybæk til denne, at han maatte ile til Berlin, paa Grund af den sørgelige Ende det havde taget med «Mejerfelts Heltemod»[4]).

Synderlig Tillid havde den danske Regering ikke næret til Görtz. I en Rundskrivelse til de danske Gesandter i Udlandet udtales det, at han ikke har haft «anden Plan og Hensigt end

---

[1]) Geh. Reg. $^{4}/_{10}$ 13.

[2]) Nordalb Stud. uden Datum.

[3]) Geh. Reg. $^{4}/_{10}$ 13.

[4]) Vell. Saml. I en meget udførlig Skrivelse af $^{7}/_{11}$ fra Kongen af Danmark til Kejseren hedder det bl. a., at Görtz først vilde til Eutin og derfra til Vellingk i Hamburg, men at han var rejst direkte til Berlin. Af Brevene til Vellingk ses det dog, at han virkelig har været i Eutin.

at faa Tønnings Blokade ophævet for i Fred at kunne drive sine Intriger»[1]). Den almindelige Mening om Görtz har Løvenørn sikkert udtalt i et Brev til Viceadmiral Sehested af 28. September: «Lad mig vide den Giørtis Conduite hos Eder, og om han endnu som tilforn er priviligeret at bedrage os»[2]). Den bratte Afbrydelse af Forhandlingerne gik ud over Tønnings Befolkning og Besætning; endnu den 6. Oktober spejdede man efter Proviantskibet, det var og blev borte.

[1]) Geh. Reg. $^{9}/_{10}$ 13.
[2]) Pers. Tidsskr. 6. III, S. 237.

IV. Hovedrecessen i Schwedt og dens Følger.

Da Bassewitz den 29. September havde modtaget Mejerfelts Erklæring[1]), skrev han strax til Gehejmeraad Ilgen og General Schlippenbach, fortalte, hvad der var sket, og bad dem sende 2 Batailloner til Vands ind i Stettin; det havde Hastværk, da man ikke kunde vide, hvad de Allierede kunde finde paa. De gav begge Afslag, men Bassewitz handlede rask og beslutsomt; den 1. Oktober tog han en af Horns Batailloner i gottorpsk Ed, formerede en anden af Mandskab af Stuarts og Mejerfelts Regimenter, lod ogsaa den sværge Hertugen Troskab, udnævnte sig selv til Guvernør og lod Resten af Garnisonen med fuld militær Honnør rykke ud af Stettin. Den 30. September havde Menschikoff udstedt en Sikkerhedsakt, hvori han lovede at lade de svenske Tropper føre til Stralsund, hvor alle Fjendtligheder skulde indstilles, medens Bassewitz havde givet Revers for, at Civilregeringen skulde lades uforstyrret, og Indtægterne af Landet vedblivende tilfalde den svenske Krone. Nu blev Preusserne betænkelige, og Schlippenbach hastede til Menschikoff, der erklærede, at Bassewitz intet havde foretaget, der stred mod Preussernes Interesser, og at Czaren havde befalet, at alt skulde ordnes til Kongen af Preussens Tilfredshed; Menschikoff og Flemming havde aftalt, at den preussisk-gottorpske Overenskomst endnu skulde staa ved Magt, saafremt Preussen selv vilde; Belejringen havde kostet 900000 Rdlr., men man vilde lade sig nøje med en halv

[1]) Side 89.

Million, hvis Preussen og Gottorp vilde betale den og garantere mod Angreb fra Pommern[1]).

Siden den 30. September havde Kongen af Preussen opholdt sig i Nærheden af Schwedt, og i denne By forhandlede nu de preussiske og gottorpske Statsmænd med Menschikoff. Flemming, der var rejst fra Warschau den 4. Oktober, fik under Vejs den 5. Meddelelse fra Menschikoff om, at Stettin var overgivet til Gottorp og Preussen, og kom saaledes for sent til at deltage i Forhandlingerne[2]), der sluttede med den saakaldte Hovedreces af 6. Oktober. I Indledningen udtaler denne, at Hensigten med Traktaten var at hidføre Freden; Kongen af Preussen havde sonderet de svenske Ministre og de Nordiske Allierede og var kommen overens med dem om følgende Punkter[3]):

1.

De Nordiske Allierede erklærer, at de maa gøre sig til Herrer over Sverigs tyske Provinser, og har gjort Begyndelsen med Rygen og Stettin, som er tagne.

2.

Czaren vil ikke tilegne sig nævnte Provinser, men overdrager Stettin med Tilbehør og Artilleri til Kongen af Preussen.

3.

Kongen af Preussen tager Fæstningen m. m. i Besiddelse og Sekvester og leverer den først ved Fredsslutningen tilbage til Sverig.

4.

Ligesaa skal det ske med Stralsund og Wismar, naar de frivillig overgiver sig eller tages af de Nordiske Allierede. Preussen garanterer mod, at Tropper overføres fra Sverig, og at Uro opstaar i Riget (Tyskland).

---

[1]) Droysen anf. Bind S. 57 f.

[2]) Résumé af Sagen mod Stettin. (Vermischtes von der Gesandschaft z. Kopenhagen, Dresden).

[3]) Handl. rör. Nord. Krig (Sv. R. Ark). Trykt bl. a. i Supplementum zu den Nachrichten von dem nordischen Kriege S. 172 f.

5.

Naar de tysk-svenske Fæstninger er i preussiske Hænder, vil de Nordiske Allierede føre deres Tropper bort fra Forpommern og ingen Fjendtligheder øve der imod, saa længe Krigen med Sverig varer.

6.

Preussen vil hindre ethvert Forsøg paa fra Forpommern med svenske Tropper at rette Angreb mod Holsten, Sachsen og Polen.

7.

Preussen vil holde sig strængt neutralt i den Nordiske Krig.

8.

Skulde Kongen af Sverig ikke gaa ind paa dette for ham saa fordelagtige Tilbud, ja maaske endog gaa tjendtligt frem mod Kongen af Preussen, vil de Nordiske Allierede staa denne kraftigt bi og af al Magt afværge den Skade, Sverig og dets Allierede kunde søge at tilføje ham, og sørge for, at der gives ham Satisfaktion.

9.

Kejseren, Riget, Frankrig, England og Holland skal have Meddelelse herom, for at ingen skal tage «ombrage» af denne Traktat.

Hemmelig Artikkel.

Skønt der i Artikel 2 kun tales om Stettin, skal Preussen dog besætte hele Landet mellem Oder og Peene samt Byerne Demmin, Anklam og Wolgast, som heller ikke gives tilbage inden Freden.

Separat Artikkel.

Kongen af Preussen betaler Rusland 200000 Rdlr. for de Udgifter med Artilleri m. m., det har haft for Stettin; om de andre 200000 Rdlr., Sachsen skal have, vil der blive sluttet særlig Traktat. Disse Penge forpligter Rusland sig til efter Freden at skaffe fra Sverig, som jo høster Fordelen af det hele.

Menschikoff skulde have sine Penge af Preussen, som ogsaa vilde udlægge den Sum, Gottorp skulde betale Flemming. Den 7. Oktober aftalte Bassewitz og de preussiske Ministre, at Hol-

stenerne og Preusserne ikke skulde rømme Stettin, før de havde faaet deres Penge tilbage, og Preusserne lovede at virke for Hertugens Genindsættelse [1]). Samme Dag holdt Frederik Wilhelm Revue over de sachsiske Tropper og det sachsiske Artilleri, og Generalmajor v. Borcke rykkede med to preussiske Bataillioner ind i Stettin, hvor han overtog Stillingen som Guvernør.

Det var et voveligt Foretagende, Menschikoff havde indladt sig paa. Han havde handlet uden sin Herres Bemyndigelse og paataget sig at skaffe hans Ratifikation inden 3 Maaneder, skønt han maatte kende Czarens Følelser overfor Hertugen og Kongen af Danmark tilstrækkelig. Ogsaa Kongen af Preussen spillede højt Spil; han havde vel nok «sonderet» de Nordiske Allierede, men han var ikke kommen overens med dem; og, selv om Friesendorf og Vellingk billigede Traktaten, var det mere end tvivlsomt, om Kongen af Sverig vilde gaa ind paa den. Hovedrecessen i Schwedt vakte «ombrage» mange Steder og gav i længere Tid det europæiske Diplomati en Del at tage Vare paa.

Efter Stettins Fald blev Sachsernes Optræden ved Stralsund om muligt endnu slappere end tilforn. I de første Dage af Oktober naaede da ogsaa en Transport uhindret og næsten ubemærket gennem Gellen ind i Fæstningen. Den 7. Oktober indberetter Løvenørn, at Fjenden har faaet en Forstærkning fra Carlskrona paa 1000 Md., men 3 Dage senere skriver han, at det kun var 300 Md., og at de kom fra Wismar. Dette var urigtigt; Forstærkningen herfra var allerede afsendt i Juli [2]); derimod var der, da Løvenørn sendte sin første Indberetning, ankommen 100 Md. fra Carlskrona paa den nylig i Stralsund byggede Fregat Greiff. Den 17. Oktober kunde imidlertid baade han og Rosenpalm indberette, at de fra Rygen havde set 11 svenske Koffardiskibe, ladede med Soldater og Forsyninger, nærme sig Stralsund. Undsætningen bestod i Virkeligheden af 800 Md. af Uplands og Cal-

---

[1]) Lundberg anf. Værk S. 114.

[2]) Jfr. Side 60.

mar Lens Regimenter samt Skyttes og Hastfehrs skaanske Udskrivningsregimenter, der medførte en Del Proviant[1]).

Endnu den 7. Oktober, altsaa over en Uge efter at Stettin havde overgivet sig, kendte Sachserne ikke Kapitulationens Enkeltheder. Det hed sig, at 2 sachsiske Bataillioner skulde rykke ind i Fæstningen[2]), og at Flemmings tidligere Vært i Husum, Amtmand Bassewitz, var bleven dens Guvernør. «Intet er mere absurd end først at bekoste Artilleriet sendt fra Sachsen, tage Fæstningen og give den til en Fyrste uden Land og deklareret afsat. Min Forstand staar stille, og jeg ser ej andet end jo længere jo galere», saaledes udtrykker Løvenørn sig herom i et Brev til Vibe[3]). Med god Grund undrede han sig over, at de Allierede vilde forstærke den fjendtlige Garnison i Stralsund. Om Menschikoffs politiske Optræden udtaler han: «Det er en Sag, jeg ej understaar mig videre at ytre mine Tanker om; men at han er sindet at skikke den af Stettin udmarcherte Garnison til Vands til Stralsund, hvorom Kaptajn Gudes Skrivelse melder, det er en Sag, som jeg har resolveret — indtil Deres Majestæts allernaadigste Resolution derom — aldrig at lade ske» [4]). Kaptajn Gude havde nemlig indberettet, at Menschikoff ikke blot ikke vilde udlevere ham de ved Stettin tagne svenske Krigsfartøjer, men endog vilde anvende hans Detachement til at føre Stettins Besætning til Stralsund[5]). Han fik da Befaling til ikke at «melere» sig med denne Sag, og Løvenørn instruerede Rosenpalm om ikke at lade en saadan Transport passere Flotillen uden udtrykkelig Ordre fra Kongen; «thi det er en uhørt Sag selv at forstærke en Fæstning, som man blokerer»; vilde Sachserne lade Svenskerne passere til Lands, blev det deres Sag; men til deres Planer kendte Løvenørn intet, thi Hallart var stadig fraværende, Flemming ligesaa, og Kongen af Polens Resolution udeblev. Efter Løvenørns Ordre meddelte Rosenpalm Menschikoff, at han af al Magt vilde hindre Stettins Garnison i ad Søvejen at komme til Stralsund, og han beordrede Kaptajnløjtnant Friis paa «Fønix» og Kaptajn Brunsvig, der nu

[1]) Løvenørns Kopibg. $^{7}/_{10}$, $^{10}/_{10}$, $^{17}/_{10}$; Rosenpalm til Sehested $^{17}/_{10}$; Cronhjelm til Dücker $^{7}/_{9}$; A. Løwen til Dücker $^{11}/_{9}$; Dücker til Raadet $^{20}/_{10}$; til Kongen $^{18}/_{11}$ 13.

[2]) $^{10}/_{10}$ melder Løvenørn, at de har faaet Kontraordre.

[3]) Løvenørns Kopibog $^{7}/_{10}$ 13.

[4]) Løvenørn til Kongen $^{7}/_{10}$.

[5]) Gudes Brev af $^{4}/_{10}$ i Sachsisk-polsk Ges. Rel.

kommanderede i Peenemünde Skanse, til at hindre svenske Troppers Passage ud af Peene[1]).

Paa sin skriftlige Henvendelse til General Hallart fik Løvenørn langt om længe det Svar, at der allerede den 6. Oktober var sendt Rosenpalm Meddelelse om Kapitulationen, og at Generalen havde raadet Kommandøren til at lade den stettinske Garnison passere frit; denne laa nu paa Usedom, da Flotillen ikke vilde give den uhindret Gennemfart. Hallart sluttede med at udtale, at de Danske var Skyld i det hele: havde de sendt Artilleriet i rette Tid, havde Stralsund nu været taget; som Sagerne nu stod, maatte man lade Svenskerne beholde Fæstningen og indrømme dem Rygen oven i Købet. Ganske de samme Tanker udtalte Flemming i et Brev til Rosenpalm[2])

Den lille danske Styrke befandt sig i en mærkelig Situation: «General Lützelburg har sluttet en Stilstand med General Dücker i Stralsund — skriver Løvenørn — de Russer, Sachser og Svenske leve tilsammen, som om de aldrig havde været Fjender; vi arme Danske ligge her og ere alene Fjender med de Svenske, men vi vide af intet;» det hed sig, at Wismar skulde besættes af Hannoveranere, og den svenske Garnison føres til Stralsund, hvor der saaledes vilde blive samlet en Hær paa 10—15000 Md.[3]). Faktisk var der Fred ved Stralsund; skønt de Danske ikke vidste, om de var indbefattede i «den fordømte og forbandede Stilstand», levede de i god Forstaaelse med Fjenden. Den 11. Oktober fejrede de Frederik IV Fødselsdag med al mulig Pomp; «Ditmarsken» var flagsmykket, det svenske Flag vajede om Bagbord. Schoutbynacht Henck fra Stralsund sad til Bords med Lützelburg, Løvenørn og Rosenpalm; «alle Landets Døtre» var indbudne; det kostede «Kongens Krudt og vores Vin»[4]). Drøjt maa det imidlertid have været for de Danske, at Svenskerne lo dem ud og sagde, at de «havde mankeret et godt Kup»[5])

Med de krigerske Begivenheder var det forbi for denne Gang.

---

[1]) «Ditmarskens» Korrespondanceprot.

[2]) Løvenørn til Hallart $^{10}/_{10}$; Hall. til Løv. $^{14}/_{10}$; Flem. til Rosenp. $^{17}/_{10}$ 13. (Sachs-polsk Ges. Rel.).

[3]) Løvenørn til Gehejmeraad Chr. Sehested $^{10}/_{10}$ 13. I dette Brev meddeles bl. a., at Menschikoff havde gjort Bassewitz til Excellence og lovet ham 10000 Md. til at tilbageerobre sit Amt.

[4]) Løvenørn til D. Vibe $^{11}/_{10}$ 13.

[5]) Løvenørn til Geh. Raad C. Sehested, udat. Koncept men vistnok fra $^{12}/_{10}$ 13.

men der hengik endnu nogen Tid med Forhandlinger og Skriverier, Chikaner og Forberedelser til Opbruddet. Den 10. Oktober kom den af Hallart ansøgte kongelige Resolution fra Warschau; den udsagde, at, naar en Overenskomst skulde gælde, maatte den udføres helt ud; det kunde ikke hjælpe, at Danmark havde sendt Artilleri og stillet Flotillen til Raadighed, naar det ikke havde sendt Tropper hverken til Pommern eller Wismar; heraf fulgte, at der ikke kunde være Tale om at betale Danmark Halvdelen af Pommerns Indtægter. Hertil var ikke noget at sige; i sit Hjærte misbilligede Løvenørn den danske Regerings Mangel paa Energi, og det var derfor heller ikke noget synderlig varmt Forsvar, han efter Pligt og Skyldighed førte for den. «Det er ondt at plædere en ond Sag», siger han med et Suk[1]). I den meget udførlige Skrivelse af 14. Oktober, hvori Hallart besvarede Løvenørns Forespørgsler om, hvorledes Forholdene var, for at han kunde rette sig derefter[2]), udtalte Generalen, at Preussen og Gottorp havde overtaget Garantien for Mejerfelts Traktat med Menschikoff, der i ingen Heenseende var til Præjudice for Kongen af Danmark, som gennem sin Gesandt i Berlin og Feltmarskalk Flemming var underrettet om Kapitulationen[3]). Sluttelig meddelte han, at Sachserne omkring den 25. Oktober vilde rømme Rygen for i November at passere Oderen og marchere til Polen. I et nyt Brev fra samme Dag meddelte Generalen endelig, at den danske Flotille med Artilleriet var medindbefattet i Vaabenstilstanden[4]).

Nu havde man endelig noget at holde sig til, og Løvenørn raadede Rosenpalm, der samtidig havde faaet Brev fra Flemming, til, naar Sachserne forlod Rygen og Pommern, at samle Flotillen og gaa til Neutief for at afvente Konvoj. Her laa endnu den afløste Soldateske[5]), som den danske Hovedflaade ikke havde fundet Lejlighed til at afhente. Løvenørns Raad var i nøje Overensstemmelse med Admiral Sehesteds Forholdsordrer, og snart

[1]) Løvenørn til Viceadmiral Sehested $^{28}/_{9}$ 13.

[2]) Løvenørn til Hallart $^{10}/_{10}$ 13 (Sachs.-polsk Ges. Pap.).

[3]) I Ahlefeldts Indberetninger af $^{3}/_{10}$, $^{8}/_{10}$ og $^{11}/_{10}$ findes ingen Oplysninger om Recessen i Schwedt; der siges kun, at Stettin var overladt Preussen og Gottorp. Flemming havde, da Hallart skrev til Løvenørn, ikke sendt den danske Regering nogen Meddelelse.

[4]) Hallart til Løvenørn $^{14}/_{10}$ 13 (Løvenørns Privatarkiv).

[5]) Jfr. Side 81.

var man travlt i Gang med at afhente Artilleriet fra de forskellige Værker paa Usedom og ved Peenen, hvor det havde været anbragt; man ventede at være færdig den 25. Oktober, og Løvenørn bad indtrængende Kongen om Konvoj. Det kneb stærkt med Proviant; midt i September havde Kongen befalet at forsyne Flotillen for 2 Maaneder[1]), men der kom intet; i hvert Fald var man midt i Oktober temmelig udgaaet for Levnedsmidler. Omkring den 20. kom der imidlertid en Del Skuder fra Fyn og Flensborg med Fedevarer til Greifswald, og Flotillen benyttede Lejligheden til at forsyne sig for en Maaned[2]); nu kunde man da se sig for ved Indkøbet, hvad der var meget heldigt; thi den Proviant, der blev sendt fra København var af den elendigste Beskaffenhed, Kødet halvraadent og fuldt af Orme; det meste maatte kastes i Vandet[3]).

Den 20. Oktober kom Gudes Detachement endelig tilbage fra Stettiner Haff. Rosenpalm og Løvenørn henvendte sig nu til Hallart og foreholdt ham, at han var forpligtet til at blive ved Greifswald, indtil Flotillen var i Sikkerhed. Generalen skrev til Berlin og udbad sig Flemmings Resolution[4]); men inden denne kunde foreligge, meddelte han Løvenørn i et Brev af 23. Oktober, at Greifswald og Omegn vilde blive rømmet omkring den 8. November, selv vilde han rejse den 3.; saa kunde Rosenpalm tage sine «Mesurer» derefter[5]).

Baade Løvenørn og Rosenpalm klager stadig over, at de ingen Forholdsordre fik; det var derfor heldigt, at de forstod at handle paa egen Haand og tilmed i Overensstemmelse med Kongens Vilje. Først den 27. Oktober indløb der Kongelige Ordrer af 17. og 21. samme Maaned[6]). Den første lød paa, at Stettins Garnison skulde anholdes, hvis den forsøgte ad Søvejen at naa Stralsund, og at Rosenpalm skulde instruere Kaptajn Gude efter Samraad med Løvenørn. I den anden Ordre udtalte Kongen, at han stadig manglede autentiske Efterretninger om, hvad der var sket ved Stettin og i Schwedt, og at Løvenørn skulde udføre følgende Hverv: 1) indskibe Artilleriet, 2) kalde Gude tilbage til

[1]) Kgl. udf. Exped. $^{10}/_{9}$ N. 1989—1991.
[2]) Løvenørn til D. Vibe $^{21}/_{10}$ 13.
[3]) Samme til C. Th. Sehested $^{28}/_{9}$ 13.
[4]) Samme til D. Vibe $^{31}/_{10}$ 13.
[5]) Orig. i Løvenørns Priv. Ark.
[6]) Løvenørn til Kongen $^{27}/_{10}$ 13.

Flotillen, 3) holde Peenemünde Skanse besat til nærmere Ordre, 4) paa det kraftigste hævde, at Sachserne skulde betale 8000 Rdlr. maanedlig for Flotillen at regne fra den 1. August, 5) paadrive Flotillens og Artilleriskibenes Klargøring og snarest indberette, naar han var sejlklar[1]). Foruden disse Instruxer fik Løvenørn nogle Forholdsordrer fra Konseillet, vedrørende Flotillens Betaling, Anvendelsen af Artilleriet og Udlevering af de ved Stettin tagne Krigsfartøjer, samt en Meddelelse om, at Konseillet overfor Westphal havde udtalt Kongens Misfornøjelse med «Sekvestrations-Koncerten»; særlig Anstød havde man taget af, at Gottorp var indblandet i Sagen og havde taget svenske Tropper i sin Tjeneste[2]). Løvenørn meddelte Flemming Indholdet af Konseillets Skrivelse og tilføjede for egen Regning, at den Danmark tilføjede Krænkelse ikke vilde have fundet Sted, hvis Feltmarskalken havde været til Stede ved Stettin og i Schwedt[3]); denne havde selv udtalt, at han fandt «Hovedrecessen» uforsvarlig, og derfor havde søgt at opnaa bedre Betingelser; men at alt var strandet paa Menschikoff, der absolut vilde marchere hjem.

Med den reneste Samvittighed kunde Løvenørn modtage Kongens Ordrer; de var udførte, inden de var ankomne. «Skulde man altid vente, til man fik Ordre, vilde det se falsk ud?» skrev han med berettiget Selvfølelse til Vennen, Admiral Sehested[4]). Han kunde nu melde Kongen, at Svenskerne sad paa Usedom og ikke vovede at forlade Øen ad Søvejen[5]), at Peenemünde Skanse stadig var besat, og at Forlangendet om Betaling for Flotillen var tilstillet Hallart, der havde ladet det gaa videre til Flemming. Han sluttede med, at de sidste sachsiske Tropper den 27. Oktober forlod Rygen, men at Flemming bestemt havde lovet at holde Greifswald besat, til Flotillen var seilklar[6]).

[1]) Løvenørns Instruxer.

[2]) Vibe og Holstein til Løvenørn $^{12}/_{10}$ 13. Deres Skrivelser er daterede Slesvig, Kongens København. Fr. IV. forlod Slesvig Tirsdag $^{10}/_{10}$, Konseillet Fredag $^{13}/_{10}$.

[3]) Løvenørn til Flemming $^{25}/_{10}$ 13.

[4]) Løvenørn til C. Th. Sehested $^{26}/_{10}$ 13.

[5]) $^{15}/_{10}$ havde Chefen for Bremiske Inf. Rgt. tilstillet Rosenpalm et «Ultimatum» (Vermischtes v. d. Gesandsch. z. Kopenhagen. Dresden).

[6]) Løvenørn til Kongen $^{27}/_{10}$ 13. Under $^{26}/_{10}$ og $^{28}/_{10}$ skriver Görtz til Dücker, at Flemming har erklæret, at han ikke gaar bort, før den danske Eskadre er i Sikkerhed; Görtz har selv paataget sig at udvirke, at der fra svensk Side intet foretages mod den hverken i de Rygenske Farvande eller paa Hjemvejen. (Breve fr. Generaler til Kgl. Mt. Sv. R. Ark.)

Den 25. Oktober blev der sendt Løvenørn kongelig Ordre[1]) til under Hensyn til den fremrykkede Aarstid at gaa hjem med Flotillen uden at vente paa Artilleriet fra Peenemünde m. fl. Steder. Flotillen og de Artilleriskibe, Oberst Mushardt havde overført, skulde lægge sig i Neutief klar til at afsejle, naar der kom Konvoj fra Viceadmiral Reedtz, hos hvem den skulde rekvireres; det i Pommern efterladte Skyts skulde indskibes og blive liggende under Sachsernes Beskyttelse, indtil der blev skaffet Pas fra den svenske Overkommando i Pommern[2]). Ordrer af lignende Indhold havde Rosenpalm faaet fra Viceadmiral Sehested.

Den 25. Oktober lettede Rosenpalm og gik til Wieck. Dagen efter begyndte Udvarpningen. Den 30. blev «Svenske Sophie» og «La Diligente» sendte ad Bornholm til for at finde Konvojen. Den 5. November passerede Flotillen Ruden og tog Peenemünde Skanses Besætning om Bord, hvorefter den varpede sig ud af Osttief. Dagen efter kom Kommandør Thambsens Skibe[3]) til Jasmund for at eskortere Flotillen; men en hæftig Paalandsstorm drev dem den 9. November tilbage i Læ af Skaane. Møjsommelig varpede Rosenpalm sig da videre og stod den 13. med alle sine Skibe Farvandet ud Østen om Rygen. «Ræven», der hele Efteraaret igennem havde gjort Avisotjeneste, løb ud for at finde Thambsen, men traf kun hans 2 Fregatter. I Nattens Løb voxede Kulingen til Storm med Tykning, og Skibene splittedes. «Ditmarsken» ankrede mellem Møn og Stævns, og her samledes efter Haanden alle Skibene paa nær Branderne Ravnen og Engel Rafael, der strandede paa Stævns Klint. Den 14 November laa Rosenpalm paa Køge Bugt og sendte Thambsen Bud om ikke at lede efter ham. Den 16. gik han ind til København, og Ugedagen efter blev Kommandoen strøget, Togtet var til Ende. Strax efter Indlægningen blev der med fuld Kraft taget fat paa Reparationen af de stærkt medtagne Skibe[4]). Det var ikke Flotillens Skyld, at

[1]) Løvenørns Instruxer.

[2]) $^{28}/_{10}$ 13 giver Kongen af Preussen Sikkerhed for, at den danske Flotille og alle de Sager, der tilhørte de Danske, uantastet kan føres tilbage til Danmark. (Operationes in Pommern. Dresden).

[3]) $^{3}/_{11}$ gik Kgl. Ordre til Viceadmiral Reedtz om at lade 4 Orlogsskibe og 2 Fregatter krydse ved Hammeren; dette skulde meddeles Rosenpalm, og, naar han nærmede sig, skulde Eskadren dække ham ved at sejle mellem ham og Skaanes Kyst. (Kgl. udf. Exped. N. 2336).

[4]) Kgl. udf. Exped. $^{17}/_{11}$ N. 2435—2439 indeholder Bestemmelser om Afregning med Folkene, Udlosning af Artilleriet og Reparation af Skibene.

de Allierede ved Udgangen af Aaret 1713 ikke var naaet stort videre ved Stralsund, end da de i August 1711 lagde sig udenfor Fæstningen. Sehested, Carl, Rosenpalm og Gude, Officerer og Mandskab havde fuldt ud gjort deres Pligt og hævdet Flagets Ære.

Saa snart den danske Flotille var borte, gik Stettins Garnison til Stralsund[1]). Paa Kongen af Preussens Anmodning havde Frederik IV givet Tilladelse til uhindret at føre dem til Sverig[2]); herfor blev der nu ingen Brug, men General Dücker anvendte de udfærdigede Passer til at sende mindre brugbare Tropper af Garnisonen hjem til Moderlandet.

Naar og ad hvilken Vej den første Efterretning om Stettins Kapitulation naaede det danske Hof, kan ikke sikkert angives; Løvenørn og H. A. Ahlefeldt sendte hver for sig den 3. Oktober[3]) Indberetning om Begivenheden. Kongen af Preussen paastod rigtignok[4]), at han, strax efter at være kommen til Enighed med Menschikoff, sendte Kongen af Danmark Meddelelse herom; men dette Dokument, der var dateret den 9. Oktober og holdt ganske «en général», naaede først København den 21.[5]). Løvenørns Indberetning, der er dateret Greifswald, kan være indtruffet i Slesvig den 7. Oktober; i hvert Fald var Kongen den 9. saa nøje inde i Sagen, at han kunde sende Czaren en meget udførlig Klage over Menschikoff. Han mindede om Gottorps Neutralitetsbrud, der havde tvunget ham til for sin egen Sikkerheds Skyld at beslaglægge Hertugens Lande, og udtalte, at den første Aftale mellem Gottorp og Preussen om at sekvestrere Stettin og derefter i Fællesskab optræde mod Danmark var strandet paa Mejerfelts Vægring ved at opgive Fæstningen, medens det andet Forsøg paa at spille Stettin i Gottorps Hænder var bleven frugtesløst, da Kongen af Preussen ved Mødet i Schwedt havde nægtet

---

[1]) Mejerfelt til Dücker $^{5}/_{11}$; Dücker til Kongen $^{18}/_{11}$ 13.
[2]) Løvenørns Instr. $^{10}/_{11}$; Kgl. udf. Exped. $^{10}/_{11}$ 13 N. 2369—2371.
[3]) Løvenørns Koncepter; Preussiske Gesandtskabs Relationer.
[4]) Resolution paa Ahlef. Mem. af $^{16}/_{10}$ 13.
[5]) Frederik IV til Frederik Wilh. $^{24}/_{10}$ 13 (Geh. Reg.).

at bidrage til Fæstningens Erobring[1]); senere var al Tale om et Sekvester forstummet, men Kongen havde med Mishag erfaret, at den gottorpske Gesandt Bassewitz opholdt sig hos Menschikoff, og at Flemming havde indladt sig paa hemmelige Forhandlinger med Gottorperne; herom savnede han dog nøjagtig Underretning og skulde derfor ikke udtale sig om, hvor vidt de mulig trufne Aftaler var til Skade for den Nordiske Alliance som Helhed; men for Danmark var det højst uheldigt, at dets værste Fjende fik Lov til at anbringe Tropper i de beslaglagte Fæstninger, og endnu værre var det, at Gottorp som Løn for sin Virksomhed ved Sekvestrets Gennemførelse vilde kræve, at Preussen opfyldte sit tidligere Løfte at fremtvinge Hertugens Genindsættelse; i saa Fald vilde Danmark blive angrebet af nye Fjender, og dette kunde umuligt være til Fordel for den Nordiske Alliance; det hele var et Værk af Flemming og Menschikoff til Skade for Danmark, og det var ikke første Gang, at de optraadte troløst. «Men jeg venter af Deres Majestæts oprigtige Venskab, at De ser paa Sagen med andre Øjne og gentager Deres mod mig saa gunstige Erklæring ved fremmede Hoffer og eftertrykkelig paalægger Menschikoff med hele sin Hær at ile mig til Hjælp, hvis man for Gottorps Skyld overfalder mig. Vore Fjender stræber efter at skille os; dette vil Deres Majestæt i Tide forebygge[2]).»

Samme Dag, som Kongen skrev til Czaren, gik der Ordre til Ahlefeldt i Berlin om at nedlægge en meget skarp Protest mod, at en saa vigtig Sag som Sekvestrationen af Stettin var bleven afgjort, uden at Kongen af Danmark var taget med paa Raad; denne havde jo i sin Deklaration af 27. Juni udtalt, at han kunde gaa med til et rigskonstitutionsmæssigt Sekvester, og maatte nu have ren Besked om, hvad der egentlig var gaaet for sig, og om man havde sikret sig Kejserens Garanti[3]). Klar Besked fik man dog ikke; paa Foden af den Memorial, Ahlefeldt den 16. Oktober indgav, skrev Frederik Wilhelm: «Kaltsinnig antworten; kann man aber die Gemüter persuadieren mit Güte, so machen Sie ein obligeant Compliment»[4]). Ilgen svarede da Ahlefeldt, at Menschikoff

[1]) Jfr. Side 41 f.

[2]) Geh. Reg. Den $^{12}/_{10}$ skrev D. Vibe til Falck om samme Sag og paalagde ham af al Kraft at virke ind paa Czaren for at faa ham til at give skarpe og gentagne Ordrer til Menschikoff og sine Ministre i Udlandet.

[3]) Vibe til Ahlef. $^{9}/_{10}$ 13 (Geh. Reg.).

[4]) Droysen anf. Værk B. IV^{2} S. 68.

havde erklæret, at han repræsenterede Czaren og Kongen af Danmark; var dette ikke Tilfældet, maatte det blive hans Sag[1]).

Umiddelbart efter, at disse Henvendelser var udfærdigede, brød Kongen op fra Slesvig og rejste den 10. Oktober ganske tidlig om Morgenen til København, kun ledsaget af Overkrigssekretæren. Afrejsen blev pludselig bestemt og iværksat trods de store Forberedelser, der alt var trufne til at fejre Kongens Fødseldag den 11.[2]). De øvrige Ministre rejste nogle Dage senere efter at have forhandlet med Hærens Højstbefalende, der forblev i Hertugdømmerne. Endnu kendte man ikke Indholdet af de Aftaler, Gottorperne og Preussen havde truffet med Stettins Erobrer, men man var klar over, at man maatte være beredt paa med Magt at modsætte sig fremmed Indgriben i Striden mellem Danmarks Konge og Gottorps Hertug.

Virkeligt Kendskab til Hovedrecessen fik den danske Regering først den 3. November, da den russiske Ambassadør foreviste en Afskrift af den[3]); omtrent samtidig maa dog den Kopi være ankommen, som H. A. Ahlefeldt afsendte den 21. Oktober[4]). Man havde imidlertid allerede dengang i nogen Tid vidst, at Traktaten ogsaa omhandlede Wismar og Stralsund, og at Hensigten var tillige at sekvestrere disse Fæstninger, hvis de frivillig gav sig eller blev tagne af de Nordiske Allierede. Det var Kongen en modbydelig Tanke, at Gottorperne fik Indpas i Wismar, som laa den danske Grænse saa nær; han bad indtrængende Czaren om at forhindre det, og søgte at faa Preusserne til at udelukke dem fra denne Fæstning. Ilgen gav Ahlefeldt Tilsagn herom, hvis Kongen af Danmark vilde foreslaa, at Gottorperne blev erstattede med Franskmænd[5]), et Løfte, der nærmest tager sig ud som en daarlig Spøg. Foreløbig var denne Sag dog mindre aktuel. Wismar havde ikke overgivet sig, og de Nordiske Allierede gjorde ikke Mine til at angribe Fæstningen; de havde tværtimod travlt med at komme hjem. Kongen gik da heller ikke ind paa Ilgens Forslag, «herfra abstraheres og deklineres»; men han lod Ahlefeldt paavise, at det var meget bedre at lægge polsk og russisk

---

[1]) Ahlef. Rel. $^{18}/_{10}$ 13.
[2]) Viceadm. Sehested til Løvenørn $^{12}/_{10}$; Püchler til Robethon s. D.
[3]) Püchler til Robethon $^{4}/_{11}$ 13; Geh. Reg. $^{7}/_{11}$.
[4]) Bilag 2 til Ahlef. Depeche af $^{21}/_{10}$ 13.
[5]) Ahlef. Depecher $^{3}/_{10}$; $^{8}/_{10}$; Geh. Reg. $^{12}/_{10}$.

Besætning i de sekvestrerede Fæstninger, og langt gavnligere for Preussen at indlade sig med de Nordiske Allierede end med Gottorperne[1]).

Af Kongens Udtalelser i Brevet til Czaren af 9. Oktober fremgaar, at han mente, at den største Fare i Øjeblikket truede fra Preussen. Da dette jo til Dels hørte under «Riget», og da dets Anslag vilde «troublere den nedersachsiske Kreds», laa det nær at rette en Henvendelse til Kejseren. Denne var ganske vist endnu indviklet i Krig med Frankrig, og Sejren fulgte i Øjeblikket ikke hans Faner, men som Rigets Overhoved havde han altid nogen Indflydelse. I sin første Henvendelse af 21. Oktober omtalte Kongen ikke Schwedter Traktaten, som han endnu ikke rigtig kendte; han indskrænkede sig til en forholdsvis objektiv Fremstilling af, hvorledes Striden med Sverig og Gottorp havde udviklet sig, og endte med at paavise den store Fare, der truede Danmark, hvis Hertugen blev Sverigs Konge; «beholder han Slesvig og Holsten, har vi Arvefjenden midt i vort Rige»; Kejseren maatte derfor overtage Mæglingen sammen med Sømagterne, sende Ministre til Brunsvig, «som Vi har valgt til Sæde for Fredskongressen», og sørge for, at de interesserede Magter snarest gjorde det samme[2]).

Kongen af Preussen havde den 9. Oktober sendt Kejseren Meddelelse om Stettins Overgivelse og om Traktaten i Schwedt. Efterretningen gjorde ikke noget godt Indtryk paa Wienerhoffet, der frygtede for, at den nye Situation vilde vække «ombrage», saa at den preussiske Hær vilde blive bunden; de mange Penge, Rusland og Polen skulde have, burde hellere have været anvendte til Rigets Bedste; nu maatte man opgive Haabet om preussisk Hjælp mod Frankrig[3]). Kejseren længtes meget efter at faa at vide, hvorledes Danmark stillede sig til Sagen; han havde erfaret, at Kongen havde indledet Forhandlinger med Gottorp, men vidste ikke, hvad der var kommet ud af disse[4]). Saa snart den danske Regering havde faaet Kendskab til «Hovedrecessen» og grundig drøftet den, blev der den 7. November udfærdiget en meget udførlig Skrivelse, der først gav Kejseren en omstændelig Fremstil-

[1]) Geh. Reg. $^{14}/_{10}$ 13.
[2]) Geh. Reg. $^{21}/_{10}$ 13.
[3]) Droysen B. IV^2 S. 67 f.
[4]) Weybergs Depeche $^{19}/_{10}$; Meddelelse om Forhandlingerne med Görtz var sendt Weyberg $^{25}/_{9}$ og $^{9}/_{10}$.

ling af Forhandlingerne med Görtz og derefter kom ind paa «das ganz unförmbliche sequestrum»: Danmark havde billiget, at de svenske Fæstninger blev sekvestrerede af Kejseren og Riget med Udelukkelse af Gottorp; da Preussen begyndte at tale om Restitution, havde man sendt General Dewitz i Mission til Berlin, og denne Sendelse havde blandt andet ført til Görtz' Rejse til Slesvig, hvor han dog kun havde drevet Intrigespil, og hvorfra han pludselig var forsvundet; saa kom den overraskende Efterretning om, at Menschikoff i de Nordiske Allieredes Navn havde sluttet en Overenskomst med Preussen, hvis Indhold blev holdt hemmeligt for den danske Gesandt i Berlin; heller ikke den russiske Ambassadør og den polske Gesandt i Danmark fik Besked — det paastod de da i det mindste; ikke desto mindre forlangte Preussen, at Kongen af Danmark ubesét skulde ratificere Traktaten; dette havde han selvfølgelig afslaaet, men han stod fast ved sit tidligere Tilbud at ville tilbagegive den fyrstelige Del af Holsten, under den Forudsætning, at det blev Kejseren og ikke Kongen af Preussen med Hertugen af Holsten-Gottorp, der foretog Sekvestret. «Vi beder nu Deres Majestæt hindre, at Preussen, der efter Sigende samler Tropper, foretager noget mod Os i den gottorpske Sag. Ved Kongressen i Brunsvig kan alt dette forebygges, og Freden i Norden genoprettes». Skrivelsen slutter med Tilbud om at stille Rigskontingent[1]).

Sikkert var det, at Preussen samlede Tropper, og at disse ikke skulde anvendes mod Frankrig; 6 Regimenter Rytteri og 18 Batailloner Fodfolk under Fyrsten af Anhalt-Dessau og General Natzmer skulde den 10. November marchere til Lenzen ved Elben i en højst ubehagelig Nærhed af den danske Grænse[2]). Saa vel den paatænkte Troppesamling som Traktaten i Schwedt vakte Kejserens Mishag; han advarede Kongen af Preussen mod at anvende Vold og lod forespørge, om det var sandt, at Frankrig betalte ham 80,000 Rdlr. i maanedlige Subsidier. Gennem sin Resident i Hamborg lod han kundgøre for de derværende fremmede Ministre, at en Kongres skulde samles i Brunsvig for under Kej-

[1]) Geh. Reg.

[2]) H. A. Ahlef. Depeche $^{1}/_{11}$; Berliner geschriebene Zeitungen $^{4}/_{11}$ 13 angiver Regimenternes Navne. I Følge Indb. fra Hagedorns Sekretær Schwartz af $^{20}/_{10}$ udtalte de holstenske Ministre, at Tropperne skulde bruges mod Danmark.

serens Mægling og uden fremmede Magters Indblanding at gøre Ende paa Striden i den nedersachsiske Kreds[1]). Kejseren udnævnte Grev Schönborn til at lede Forhandlingerne, medens Kongen af Danmark befalede General Dewitz og Gesandten i London Iver Rosenkrantz at repræsentere ham[2]). Kejseren var saaledes vunden for Danmarks Sag; men det blev dog ikke ham, der kom til at sige det afgørende Ord hverken ved Ordningen af det Tønningske Spørgsmaal eller ved Bilæggelsen af den optrækkende dansk-preussiske Konflikt; Begivenhederne udviklede sig hurtigt, medens Kongressen arbejdede langsomt; den traadte først sammen i Februar 1714.

Kongen af Danmark havde jo ønsket, at England skulde opfordres til at tiltræde Konferencen i Brunsvig; det blev derfor paalagt Rosenkrantz' Afløser i London, Baron Söhlenthal, at anmode Dronningen om at sende en Gesandt derhen. Da Forhandlingerne vilde komme til at dreje sig baade om det svenske og om det gottorpske Spørgsmaal, skulde den nye Envoyé i London igen sætte den engelske Regering ind i disse Sager, paavise, hvor berettiget Kongens Handlemaade havde været, og hvor skændigt hans Modstandere havde baaret sig ad. Den meget udførlige Instrux indeholder i øvrigt ikke andet, end hvad der var sagt mange Gange tidligere; det skulde da være Kongens Udtalelse om, at han vilde beholde de gottorpske Besiddelser i Hertugdømmerne, men var rede til at give Bremen og Verden i Erstatning[3]). Gennem sin Gesandt i Danmark, Daniel Pulteney, gjorde Dronningen Kongen nye Forestillinger til Gunst for Hertugen, men den danske Regering vilde ikke gaa ud over, hvad der var tilbudt Görtz; den hævdede Nødvendigheden af at fastholde den hertugelige Del af Slesvig til Fredsslutningen, paaberaabte sig de Tjenester, man havde ydet England, og udtalte Forvisningen om, at Dronningen vilde sætte hele sin Indflydelse ind paa at hindre Voldshandlinger fra Preussens Side[4]). Haabet om

---

[1]) Droysen B. IV[2] S. 73. Da Sagen gjaldt den nedersachsiske Kreds, var det i Hamborg, at den kejserlige Resolution maatte kundgøres.

[2]) Kongen til Rosenkrantz [28]/11; Geh.raad Chr. Sehested til Dewitz [5]/12, til v. Holtze s. D. Dewitz blev syg og kom ikke til at rejse, men blev erstattet af F. Weyberg.

[3]) Söhlenthals Instr. [4]/11 13.

[4]) Konferencer med Pulteney [9]/11, [17]/11 13 (Protocole des conférences i Geh. Kons. Arkiv).

Støtte hos den engelske Regering glippede imidlertid ganske. Dronningen, der havde opfordret Kongen af Preussen til at hjælpe Gottorp[1]), tillod endog, at der i England blev udrustet en Expedition, der ad Søvejen skulde bringe Proviant ind i Tønning. Paa den anden Side blev Englands afvisende Holdning uden Indflydelse paa Danmarks Optræden overfor Gottorp.

Efterretningerne fra Hannover tydede paa, at Kongen af Danmark havde større Udsigt til at finde Forstaaelse hos Kurfyrsten end hos Dronningen af England. Preussens Magtforøgelse ved Erhvervelsen af Stettin og en Del af Svensk Pommern var tilstrækkelig til at vække «jalousie» og «ombrage» i Hannover; men kom det nu ogsaa i Besiddelse af Wismar, vilde det sidste blive værre end det første. De hannoveranske Statsmænd udtalte da ogsaa deres Sympati for Danmark og deres Misbilligelse af Menschikoffs Færd; de mente, at han havde handlet uden Ordre og raadede til at sende Czaren «courrier sur courrier» for at holde ham nøje underrettet om den selvraadige Fyrstes Handlinger; de advarede ogsaa mod Görtz, der var Drivfjeren i alt, hvad der skete. Den russiske Gesandt i Hannover, Schleinitz, støttede v. Holtze særdeles godt og arbejdede stærkt paa at vedligeholde Kurfyrstens gode «Disposition» mod Danmark; han fik ham endog til at advare Preussen mod at vække ny Uro i Riget. Gesandten, der kunde optræde med betydelig Vægt, da Storkansler Golofkin havde meddelt ham, at Czaren i det gottorpske Spørgsmaal var enig med Kongen af Danmark og vilde støtte ham, modtog da ogsaa af Kurfyrsten en Forsikring om, at han intet vilde foretage mod Danmark, siden Czaren satte saa stor Pris paa Alliancen med dette Rige; han vilde endog modsætte sig det, hvis nogen vilde fremtvinge Gottorpernes Restitution. Bernstorffs Udtalelser lød ogsaa gunstigt: hvis Preussen ved Troppesamlinger eller deslige vilde bringe Danmark til Eftergivenhed, skulde Kurfyrsten nok finde Midler til at «rompre les mesures», som Kong Frederik Wilhelm maatte træffe; Kongen af Danmark skulde blot «tenir bon et témoigner de la fermeté»; ved en nøje Forening med Hannover vilde Danmark ved Fredsslutningen kunne sikre sig i hvert Fald en Del af sine Erobringer; ellers udsatte det sig for at gaa ud af Krigen «sans aucun avantage». Fra dansk Side skete der selvfølgelig Henvendelser til Kurfyrsten baade

[1]) Ahlefeldts Depeche $^{1}/_{11}$ 13.

gennem den danske Afsending i Hannover og den hannoveranske i København, idet man særlig slog paa, hvor vigtigt det var for begge Parter at hindre de preussisk-gottorpske Planer mod Wismar. Den 7. November resolverede Kurfyrsten, at han med Glæde havde modtaget Kongens fortrolige Henvendelser og var enig med ham i Sagen vedrørende Wismar; han mente dog, at dette Spørgsmaal ikke for Øjeblikket var brændende, da Guvernøren i Wismar ikke uden sin Konges Befaling vilde rømme Fæstningen[1]).

Efter at have forhandlet med den hannoveranske Afsending i København, besluttede den danske Regering at sende General Dewitz som Gesandt til Kurfyrst Georg Ludvig for at «tale fortroligt med ham og udfinde Midler og Veje til at forebygge den truende Fare». Foruden at gentage de Argumenter, som tidligere var fremsatte gennem v. Holtze og Püchler, skulde Generalen gøre opmærksom paa den Fare, der vilde true Hannover fra en ved Lenzen samlet preussisk Hær; det var ikke udelukket, at dens Fører, Fyrsten af Anhalt-Dessau, vilde gøre sit Huses gamle Fordringer paa Lauenborg gældende, og det var ganske sikkert, at det kun var et tomt Paaskud, naar Preussen foregav, at det samlede Tropper for at genindsætte Hertugen; Kurfyrsten vidste jo godt, at dette var ganske unødvendigt, Danmark var optraadt særdeles liberalt i denne Sag og stod — trods Görtz' sælsomme Optræden — fast ved sit tidligere Tilbud. Nej! Preussens Hensigt var kun at forøge Forvirringen i den nedersachsiske Kreds, give Sverig Luft og tvinge Kejseren til en ufordelagtig Fred. Efter saaledes at have sat Kurfyrsten ind i Kongens Syn paa Sagen skulde Dewitz bede ham meddele, hvorledes han stillede sig overfor Preussen og Gottorp, samt om han vilde hjælpe med «officia» eller yde virkelig Bistand[2]).

Hannover var dog kun for saa vidt venligt sindet mod Danmark, som det ikke vilde modarbejde det; trække Sværdet for det vilde Kurfyrsten ikke. v. Holtze lod «discoursivement» Bernstorff forstaa, at, hvis Preussen brugte Magt, havde han Ordre til at rekvirere den i Alliancetraktaterne stipulerede Hjælp, og Ministeren raadede ham til at meddele Kurfyrsten dette. Han gjorde det

---

[1]) Ordrer til v. Holtze $^{17}/_{10}$, $^{31}/_{10}$ (Geh. Reg.); v. Holtzes Depecher med vedlagte Afskrifter af Breve fra Schleinitz $^{20}/_{10}$, $^{26}/_{10}$, $^{29}/_{10}$, $^{12}/_{11}$; Püchler til Robethon $^{11}/_{11}$ 13.

[2]) Dewitz' Instrux, Geh. Reg. $^{14}/_{11}$ 13.

ogsaa, men kunde som sædvanlig ikke faa noget positivt Svar[1]). Kongen billigede v. Holtzes Optræden, og den 2. December befalede han ham at levere Kurfyrsten og Biskoppen af Münster Rekvisitionsskrivelse paa den i Alliancetraktaterne tilsagte Hjælp[2]). Paa Grund af Isgang paa Elben var Skrivelsen 8 Dage under Vejs; men det gjorde ikke noget, thi Kurfyrstens Svar var et Afslag; han ytrede, at Konflikten med Preussen og Gottorp var en Følge af den Nordiske Krig, og at han saaledes ikke var forpligtet til at yde Hjælp, selv om Gottorp kunde betragtes som «aggressor»[3]).

Forholdet til Preussen tilspidsedes mere og mere. Efter Ilgens foreløbige Svar paa Ahlefeldts Memorial[4]) fulgte Kong Frederik Wilhelms Resolution derpaa. Han søgte at bevise, at der intet var sket, som ikke forud var billiget af de Nordiske Allierede ved det første Møde i Schwedt og de derpaa følgende Forhandlinger i Berlin; han kunde derfor ikke begribe, hvad Kongen af Danmark havde at indvende mod «Værket»; han havde ikke forbeholdt sig noget af Forpommern, om denne Provins skulde Preussen forhandle med Sachsen-Polen, ligesom Danmark skulde træffe Aftale med Hannover om Bremen-Verden; han havde ogsaa ved en særlig Skrivelse sendt Kongen af Danmark Meddelelse om de med Menschikoff trufne Aftaler, saa i den Retning havde han ingen Bebrejdelser at gøre sig; hvad Wismar angik, kunde han love, at der ikke skulde blive foretaget noget til Skade for Danmark. Med Resolutionen, der er dateret 19. Oktober, fulgte en Afskrift af Traktaten i Schwedt[5]).

Den Meddelelse, hvortil Kongen af Preussen hentyder, ankom til København den 20. Oktober; den er dateret 9. Oktober og indeholder ikke andet end, at det er gaaet saaledes til ved Stettin, «dasz nach dem der Ort sich zur Übergabe hat bequemen müssen, derselbe nach gewissen Conditionen, wovon Fürst Menschikoff Ew. Mt. umbständliche information zu geben übernommen hat,

---

[1]) v. Holtzes Depeche $^{18}/_{11}$ 13.

[2]) Sehested til v. Holtze $^{28}/_{11}$; Kongen til Kurf. af Brunsv.-Lyneb. og Bispen af Münster $^{2}/_{12}$ 13 (Geh. Reg.).

[3]) v. Holtzes Depeche af $^{12}/_{12}$; Kurf. Svar findes ikke heri, men er meddelt efter en Koncept i Statsark. i Hannover (jfr. Schartau S. 136 Note 5).

[4]) Jfr. Side 120.

[5]) H. A. Ahlefeldts Depeche af $^{21}/_{10}$ 13 Bilag 1 og 2.

mit Unseren Trouppen besetzet auch von der schwedischen Garnison 2 bataillons darin gelassen worden». Det meddeles videre, at de svenske Batailloner er tagne i gottorpsk Ed og skal afløses af fyrstelige Tropper, naar disse kommer, og at Sagen bliver behandlet saaledes, «dasz Ew. Mt. Unsere sincerität und gute intention davon zu erkennen und davon ein völliges Vergnügen zu nehmen Ursache haben werden». Kongen slutter med at udtale, at han forventer snarest at modtage Kongen af Danmarks Ratifikation[1]). Denne Skrivelse er meget lidt oplysende, og Menschikoff forholdt sig ganske tavs; Sagen var altsaa saa lidet klar, at den danske Regering umuligt strax kunde billige og ratificere Traktaten. Kongen svarede da, at han med særlig Glæde vilde fremme Preussens Fordel; men skønt han ventede, at man ikke havde besluttet noget, der var til Skade for Danmark, kunde han ikke tage Standpunkt til en Sag, han ikke kendte; han fandt det mærkeligt, at man havde forhandlet uden dansk Medvirken, da Stettin dog var bleven afspærret fra Søsiden af danske Fartøjer; den Maade, hvorpaa Sagen var grebet an, havde berørt ham ubehageligt; særlig følte han sig krænket over, at der var indlagt hertugelige Tropper i Stettin, og han vilde sætte Pris paa, at de snarest blev fjærnede[2]). Der var endnu en Ting, der ærgrede den danske Regering, nemlig de store Pengesummer, som var udbetalte Menschikoff og Flemming; den krævede ogsaa sin Del, men forgæves[3]).

Kongen af Preussen lagde ikke Skjul paa sin Sympati for Gottorp. Overfor den danske Envoyé udtalte han ligefrem, at han var nødsaget til at hjælpe Hertugen, og det samme fremgik ogsaa af hans Brev til Kong Frederik af 31. Oktober. Det havde været ham en ikke ringe «Mortifikation» — skrev han — at Marderfelt nys var vendt hjem fra Slesvig uden noget Resultat; det vilde have været bedre, ogsaa for Danmark, om man havde tilvejebragt en Udsoning; skønt han befandt sig i det bekendte «Engagement» med Gottorp, og skønt dette Hus, støttet af andre Magter, indtrængende bad ham hjælpe det ud af den ulykkelige Tilstand, hvori det befandt sig, vilde han dog have de Nordiske Allieredes Interesse for Øje; men hans Ære og Samvittighed bød

---

[1]) Preussen A. Breve fra Fr. Wilh. I til Fr. IV 1713—1716. R. Ark.
[2]) Fr. IV til Fr. Wilh. I $^{24}/_{10}$ (Geh. Reg.).
[3]) Sehest. til Ahlef. $^{4}/_{11}$ (Geh. Reg.); Ahlef. Depecher $^{28}/_{10}$, $^{1}/_{11}$.

ham ikke at svigte Hertugen. Han bad derfor Kongen af Danmark stille sig venligt overfor de Forsøg paa at tilvejebringe et Forlig, som vilde blive sat i Gang af hans Ministre i Forbindelse med Ruslands og Sachsen-Polens Gesandter i Berlin[1]). Trods alle skaansomme Udtryk var Meningen klar nok; det hjalp heller ikke noget, at Ahlefeldt paaviste, hvor ugrundede Görtz' Klager var, Tropperne fik Ordre til at holde sig marchefærdige[2]).

Den danske Regering lod sig dog ikke skræmme; i utvetydige Udtryk tilkendegav Kongen sin Misfornøjelse med Preussens Optræden og erklærede, at han vilde vide at «tage alle tjenlige Mesures for at afværge Ulykke», hvis man skred ind imod ham[3]). I det hele var Frederik IV's Holdning under disse kritiske Forhold fast og værdig; han og hans Raadgivere var enige om at sætte Magt mod Magt, hvis Preussen vilde tvinge Danmark til at handle mod sine egne Interesser i den gottorpske Sag. Stemningen karakteriseres træffende af den hannoveranske Afsending: «man vil hellere forhandle end gaa til Yderligheder, men man vil ikke lade sig skræmme; ved Trusler naas intet»[4]). Der blev da ogsaa forhandlet baade med Venner og Fjender; men gennem Forhandlingerne gik som en rød Traad den faste Beslutning ikke at lade sig paaoktrojere en ufordelagtig Afgørelse af det gottorpske Spørgsmaal.

Det gjaldt om at holde Czaren varm; næsten hver Postdag afgik der Ordrer og Direktiver til den danske Afsending i Rusland, og alle gik de ud paa at paavise, i hvor høj Grad Menschikoff havde handlet mod sin Herres Interesse, og hvilke uheldige Følger hans Optræden vilde medføre for hele Alliancen[5]). Særlig blev Czarens Opmærksomhed henledet paa, hvor uforsvarligt det var, at Menschikoff efter Afslutningen af «det skadelige Forlig» marcherede til de polske og preussiske Grænser; naar Russerne var langt borte, kunde Preusserne i Forbindelse med Gottorperne

---

[1]) Fr. Wilh. I til Fr. IV $^{31}/_{10}$ 13. (Preussen A.).

[2]) Ahlef. Rel. $^{1}/_{11}$, $^{4}/_{11}$ 13.

[3]) Ordre til Ahlef. $^{7}/_{11}$ 13. (Geh. Reg.).

[4]) Püchler til Robethon $^{18}/_{11}$. Püchlers talrige og meget udførlige Breve fra Novbr. 1713 giver gode Bidrag til den Stemning, der besjælede de ledende Mænd i Danmark. Han var ellers ingen Beundrer af det Land, ved hvis Hof han var akkrediteret, men ved denne Lejlighed sparer han ikke paa Anerkendelse.

[5]) Ordrer til Falck $^{17}/_{10}$, $^{21}/_{10}$, $^{24}/_{10}$ 13 (Geh. Reg.).

vende sig mod Danmark; Czaren maatte derfor snarest muligt stanse sine Tropper og beordre sin Minister i Berlin til at erklære, at et Angreb paa Danmark vilde blive betragtet som en Krigserklæring og besvaret med et russisk Angreb paa Preussen[1]).

Da man betragtede Flemming som Menschikoffs Medskyldige, henvendte Kongen sig ogsaa til August II med Klage over hans Færd. Han gjorde opmærksom paa, at Menschikoff havde udtalt, at han ikke kunde skaffe Czarens Ratifikation paa Løftet om at virke ind paa Danmark til Fordel for Gottorp, men det havde Flemming uden Betænkning lovet for sin Herres Vedkommende; det havde forbavset ham, at Kong August saaledes vilde krænke en Forbundsfælle, til hvem han lige havde sendt en Gesandt med varme Forsikringer om Venskab; naar de Allierede rømmede Pommern og gik hjem, blev hele Byrden lagt paa Danmarks Skuldre; kom det til at ligge under for Overmagten, kunde det blive tvunget til Ting, der var skadelige for Alliancen; Tilbageleveringen af Rygen, der var erobret ved dansk Hjælp, og som tilkom Danmarks Konge, var en alvorlig Krænkelse; der maatte bødes paa de begaaede Fejl, som ikke maatte gentages ved Wismar, og Gottorp skulde holdes fuldstændig udenfor alt[2]).

Den Trusel om Særfred, der kan læses mellem Linierne i Brevet til August II, kom ganske utilsløret frem i Kongens næste Henvendelse til Czaren: «Hvis dette skal undgaas, maa D. M. lægge et saa stærkt Tryk paa Preussen, at det tvinges til at opgive sine Anslag»[3]). I de Forhandlinger, som de danske Ministre førte med den russiske Ambassadør i København, kom de ofte med Udtalelser om, at man vilde blive nødsaget til at slutte Særfred, hvis Rusland svigtede; men de glemte ikke at tilføje, at Rusland tjente Alliancen og sig selv bedst ved at hjælpe Danmark, thi det kunde ikke undvære den danske Flaade[4]).

Der gik over en Maaned hen, inden Kongens Klage over Menschikoffs Optræden ved Stettin naaede Czaren[5]), og først den 14. November kunde Falck forelægge den for Storkansler Golof-

[1]) Kongen til Czaren $^{31}/_{10}$ 13 (Geh. Reg.); Sehested til Falck s. D.
[2]) Samme til Aug. II s. D.; Sehested til Meyer s. D.
[3]) Samme til Czaren $^{11}/_{11}$ 13.
[4]) Konference med Dolgorucki $^{8}/_{11}$ 13 (Protocole des conférences); Svar paa sammes Forestilling af $^{2}/_{12}$ (Geh. Reg.).
[5]) Brevet af $^{9}/_{10}$ kom først den $^{11}/_{11}$ til St. Petersborg sammen med Ordrerne til Falck af $^{5}/_{10}$ og $^{12}/_{10}$ (Falcks Relat. af $^{14}/_{11}$ 13).

kin, der dog ikke vilde udtale sig; derimod meddelte Generaladjutant Jagusinski, at Czaren endnu ikke havde faaet fuld Besked om, hvad Fyrsten egentlig havde gjort; han antog imidlertid, at Flemming stod bag ved det hele og af Had til Danmark havde intrigeret med Gottorperne[1]). Et Par Dage efter havde Czaren dog taget Standpunkt, og den 16. November underskrev han et Brev til Kongen af Preussen, hvori han udtalte, at han først ved Modtagelsen af dennes Brev af 6. Oktober, der aandede saa megen Glæde over Traktaten i Schwedt, havde faaet Kendskab til Overenskomsten med Gottorp af 22. Juni; denne var rettet mod Danmark og stemte ikke overens med ovennævnte Traktat, hvorfor han havde beordret sin Gesandt i Berlin til at nedlægge Forestillinger derimod; senere havde han modtaget et Brev fra Kongen af 28. Oktober, hvori der udtaltes, at Preussen var forpligtet til at undsætte Tønning og skaffe Hertugen hans Lande tilbage, og at man kun af Hensyn til Rusland endnu ikke havde gjort Skridt hertil; i den Anledning vilde Czaren bemærke, at Danmark havde berettigede Prætensioner mod Gottorp, hvorfor han nu vilde bede Kongen skriftligt forpligte sig til ikke at udføre, hvad han havde lovet Holstenerne; kun paa den Betingelse vilde han ratificere Traktaten angaaende Stettin, og han vilde ikke garantere Stralsund eller Wismar; sine Allierede kunde han ikke svigte; han vilde ikke selv have Pommern, men hjælpe Danmark til at komme i Besiddelse deraf. «Alt dette lægges Deres Majestæt paa Sinde. Vi vil anmode Danmark om at vise Maadehold overfor Gottorp»[2]).

Samme Dag besvarede Czaren Kongen af Danmarks Henvendelse af 9. Oktober. Han erklærede, at hans Feltmarskalk havde været nødsaget til at slutte Overenskomsten i Schwedt, da Preusserne ellers ikke vilde gaa ind paa Sekvestret, og da Aarstiden var saa langt fremrykket, at Hæren ikke længer kunde blive i Pommern; skønt han i Længden ikke kunde undgaa at ratificere Traktaten, for saa vidt den angik Stettin, havde han dog udsat det, indtil Kongen af Preussen havde annuleret alle de Aftaler, han til Skade for Danmark havde truffet med Gottorp; Polen havde billiget Overenskomsten, og Danmark havde ved de første Forhandlinger i Schwedt ikke protesteret derimod; Sekve-

[1]) Falcks Relat. $^{14}/_{11}$.

[2]) Afskr. i Falcks Relat. af $^{24}/_{11}$ 13.

stret af Stralsund og Wismar vilde Czaren kun tiltræde, hvis hans Allierede ønskede det[1]). Den 29. November havde Falck Audiens hos Czaren, der udtalte sig som i Brevet til Kongen og erklærede, at han vilde gøre alt for at bøde paa den skete Skade; Menschikoff, der den 18. November var ankommen til St. Petersborg, var til Stede og udtalte, at han selv vilde retfærdiggøre sig overfor Kongen[2]). Skønt Czaren indrømmede, at Menschikoff havde handlet ilde, og skønt han vidste, at Fyrsten havde anvendt de store Summer, han havde inddrevet, til egen Fordel, vilde han ikke slippe sin Yndling; «han elsker ham, og søger at undskylde ham», skriver Falck[3]). I Berlin mente man strax efter Overenskomsten i Schwedt, at Menschikoff havde drevet Frækheden for vidt; det hed sig, at han vilde gaa i preussisk Tjeneste, havde købt Hus i Schwedt og faaet et Amt ved Oderen[4]). Menschikoff har dog næppe for Alvor tænkt paa at forlade Rusland; han har sikkert stolet paa, at Czaren vilde bære over med ham.

Paa Czaren kunde Danmark stole; men den anden Forbundsfælle, August II, var langt vanskeligere at faa fat paa. Han var helt igennem upaalidelig, fulgte én Politik, naar han var i Dresden, en anden, naar han var i Warschau, lyttede snart til sine sachsiske, snart til sine polske Raadgivere, lod sig til Tider paavirke af sine Mætresser og fulgte jævnlig sine egne, ofte ganske vilde Indskydelser. Hertil kom, at Flemming havde endnu større Indflydelse paa sin Herre end Menschikoff; han var i endnu højere Grad politisk Intrigant og langt mere lieret med Gottorperne end den russiske Overgeneral. Hans Upaalidelighed var ret kommen frem i Sagen vedrørende de danske Hjælpetropper i Pommern[5]), en Sag, der var vel egnet til at vække og vedligeholde Misstemning mellem Danmarks og Polens Konger. Hamborgs Indeslutning af danske Tropper mødte Indsigelse fra sachsisk Side; men den værste Hindring for et godt Forhold mellem de to Allierede var dog Flemmings Optræden i det gottorpske Spørgsmaal, hvor han stadig modarbejdede Danmark under Paaskud af at varetage dets Interesser. Medens hans Tropper laa for Stralsund,

---

[1]) Czaren til Fr. IV $^{10}/_{11}$ 13.
[2]) Falcks Rel. $^{2}/_{12}$ 13.
[3]) Falcks Rel. $^{26}/_{11}$ 13.
[4]) Ahlef. Rel. $^{18}/_{10}$ 13.
[5]) Jfr. Side 42.

opholdt han sig jævnlig i Warschau, hvor han i Dagene mellem den 19. September og 4. Oktober forhandlede med den danske Gesandt, Oberst Meyer, om hvad der var de to Allierede imellem; Kong August lod sig ganske lede af ham, og Løvendal, der støttede Meyer, kunde intet udrette[1]). Den 4. Oktober rejste Flemming til Stettin, men kom, som allerede omtalt, for sent til at øve nogen Indflydelse paa Kapitulationens Affattelse og paa Overenskomsten i Schwedt; forgæves søgte han at faa Menschikoff til at blive længere i Pommern; han tiltraadte Hjemmarchen med sin Hær, og Flemming opnaaede kun at faa Betalingen af de Sachsen-Polen tilkommende 200,000 Rdlr. ordnet paa en for ham mere betryggende Maade[2]). Fra Stettin rejste han til Berlin, hvor han ankom den 17. Oktober, og her genoptog han Forbindelsen med Gottorperne og arbejdede af al Magt paa at redde Tønning, tilsyneladende uden at bryde sig om, hvorvidt hans Optræden stemmede overens med hans Herres Vilje[3]).

Da Flemming var rejst fra Warschau, blev Stemningen ved det polske Hof gunstigere for Danmark. Efterretningen om Overenskomsten i Schwedt, der naaede dertil den 12. Oktober, blev ikke modtaget med ublandet Glæde; Misfornøjelsen med Menschikoffs Optræden var stor, de Indrømmelser, den hemmelige Artikkel indeholdt, begunstigede jo ligefrem Preussen paa Sachsen-Polens Bekostning. Kong August begyndte at fortryde, at han havde svigtet Kongen af Danmark, og, skønt han raadede til at forhandle med Gottorp, udtalte han dog, at det, der var sket, havde krydset hans Planer, og at han aldrig vilde ratificere noget, der i den Grad stred mod den Nordiske Alliances Interesser; naar han havde indladt sig med Gottorp, var det for at rive det ud af Sverigs Klør (!). August II lod, som om han paa ingen Maade vilde unde Sverig Rygen; han bad den danske Gesandt sørge for, at Flotillen blev liggende i Binnenwasser, erklærede, at den Gesandt, som den 5. Oktober var afrejst til København, skulde forhandle med de danske Ministre om det samme, og lovede, at Flemming i Berlin skulde tale Danmarks Sag[4]). Overfor Czaren udtalte Kongen af Polen, at Konventionen i Schwedt var kommen

---

[1]) Meyers Depecher $^{21}/_{9}$, $^{24}/_{9}$, $^{5}/_{10}$ 13.
[2]) Resumé af Sagen med Stettin (Verm. v. d. Gesandtsch. z. Kopenhagen. Dresden).
[3]) Ahlef. Depecher $^{21}/_{10}$, $^{28}/_{10}$, $^{1}/_{11}$ 13.
[4]) Meyers Depecher $^{12}/_{10}$, $^{22}/_{10}$, $^{29}/_{10}$, $^{2}/_{11}$, $^{5}/_{11}$ 13.

i Stand uden det polske Hofs Tilladelse, og at dette var misfornøjet dermed[1]).

Alt dette var imidlertid kun Ord; medens Kong August talte om at bevare sine Erobringer, lod han Pommern og Rygen rømme, forhandlede videre med Gottorperne, ja indlod sig endog paa Forhandlinger med Carl XII. «Man kan ikke stole det ringeste paa dette Hof», skriver den danske Gesandt, «man handler stik imod, hvad man har lovet mig». Det samme udtalte han overfor den sachsiske Minister v. Werthern, idet han beklagede sig over, at saa nær beslægtede Fyrster ikke kunde stole paa hinanden, og han lod sig ikke overbevise af Ministeren, der paastod, at Kong August var bleven overlistet[2]).

De højst indviklede Forhandlindlinger mellem Danmark og Sachsen-Polen blev ikke blot førte i Warschau, men ogsaa i København, hvortil Oberst des Brosses var afsendt som Gesandt den 5. Oktober. I hans Instrux stod der, at Recessen i Schwedt havde overrasket Kongen af Polen lige saa meget som Kongen af Danmark; endvidere indeholdt den Kongens Tilsagn om, at han vilde gøre alt for at afværge Følgerne af Menschikoffs Handlinger, og sluttede med en Beklagelse over, at Danmark ikke havde opfyldt sine traktatmæssige Forpligtelser overfor Sachsen[3]). Besynderligt nok var des Brosses afgaaet fra Warschau uden at have modtaget nogen Instruktion af Flemming; han gjorde Skridt til at rejse fra København til Berlin for at oprette det forsømte, men fik Meddelelse om, at Feltmarskalken selv vilde komme[4]). Han kom imidlertid ikke, men sendte sin Generaladjutant Rantzau til København med Instruxer; denne kom dog ikke som Kurér, men som Envoyé extraordinaire og optraadte snart alene, snart sammen med des Brosses. Han havde Audiens hos Kongen, der ikke vilde høre noget om Eftergivenhed, men gjorde bestemt Fordring paa at beholde Slesvig indtil Fredslutningen. Rantzau, der af den rus-

---

[1]) Falcks Depeche af $^{14}/_{11}$ refererer Indholdet af en Ordre til den sachsisk-polske Gesandt i Rusland, Loss.

[2]) Meyers Depeche $^{9}/_{11}$; under $^{4}/_{11}$ havde Kong Frederik henvendt sig til sin Faster, Kurfyrstinde Anna Sofie, August II' Moder, og bedet hende «persuadere» sin Søn til at raade Bod paa den ved det pommerske Sekvester foraarsagede Skade (Geh. Reg.).

[3]) Aug. II til des Brosses $^{5}/_{11}$ 13 (Dresden).

[4]) Püchler til Robethon $^{7}/_{11}$; der var udstedt Rejsepas til Berlin for des Brosses (Kgl. udf. Exped. $^{6}/_{11}$ 13).

siske Ambassadør havde faaet at vide, at Czaren hellere vilde slaas paa Liv og Død med Preussen end tillade noget, der var til Danmarks Skade, raadede derfor August II til ikke at kræve Hertugens Restitution i Slesvig[1]).

I de Instruxer, der i Løbet af November blev tilsendte des Brosses fra Warschau, blev det stadig fremhævet, at Danmark maatte vise Eftergivenhed: Preussen var mægtigt, havde gode Diplomater og en udmærket Hær; Uvejret kunde kun besværges, hvis Kongen vilde ophæve Indeslutningen af Tønning og genoptage Forhandlingerne med Gottorp; hvad der var sket, kunde ikke ændres; Russerne var borte, Kongen af Polen turde ikke udæske Preussen; han saa sig nødsaget til at ratificere Overenskomsten i Schwedt, men vilde gøre alt muligt, for at Danmark ikke skulde komme til at lide Skade derved, og Flemming havde Ordre til at bane Vejen for et Forlig med Gottorp[2]). Paa Grundlag af disse Instruktioner forhandlede des Brosses med de danske Ministre, men Konferencerne førte naturligvis ikke til andet, end at begge Parter overøste hinanden med Bebrejdelser, fordi de gensidig havde svigtet hinanden og brudt trufne Aftaler[3]). Den direkte Brevvexling mellem de to Konger førte heller ikke til noget Resultat. Kong Frederiks Opfordring til August II om at vise sig som en trofast Forbundsfælle og optræde med Fasthed overfor Preussen[4]) blev besvaret med vidtløftige Klager over de danske Hjælpetroppers Udeblivelse og med en Paavisning af Nødvendigheden af at tage Gottorperne med, hvis man vilde formaa Kommandanterne i de svensk-tyske Fæstninger til at gaa ind paa Sekvestret[5]).

Til Tider kunde Kong August føle sig krænket over, hvad der var gaaet for sig ved Stettin og i Schwedt; han sendte saaledes i Begyndelsen af November mod sine Ministres Raad Czaren en Skrivelse, hvori han i skarpe Udtryk beklagede sig over Menschikoff[6]); men naar han kom under Flemmings Paavirkning, saa

---

[1]) Om Rantzaus Sendelse se hans Indb. til Flemming af $^{5}/_{11}$, $^{18}/_{11}$ (Loc. 2705: Operationes in Pommern, Dresden) samt Püchler til Robethon $^{18}/_{11}$ 13.

[2]) Instr. af $^{12}/_{11}$ og $^{19}/_{11}$; des Brosses Argumenter v. d. dsk. Hof (Vermischtes v. d. Ges. z. Kopenhagen, Dresden).

[3]) Protocole des conférences.

[4]) Geh. Reg. $^{18}/_{11}$ 13.

[5]) Aug. II til Fr. IV $^{13}/_{12}$ 13 (Vermischtes etc., Dresden).

[6]) v. Werthern til Flemming $^{12}/_{11}$ 13.

han paa Sagerne med hans Øjne. Da denne forklarede ham, at man kun ved at ratificere Traktaten i Schwedt kunde vinde Preussen, Gottorp og Menschikoff, erklærede han, at han reelt havde gjort det i et Brev til Kong Frederik Wilhelm og nu formelt vilde gøre det. Han skjulte dog ikke sin Ængstelse for, at Sverig maaske kunde vinde Preussen for sig ved at afstaa Stettin og Dele af Pommern, og udtalte sin Bekymring for, at Gottorp skulde skade den Nordiske Alliance[1]). Flemming var jo meget stærkt engageret med Gottorperne, med hvem han havde flere pekuniære Mellemværender, som Følge af den hemmelige Traktat af 20. August[2]), af Recessen i Schwedt og af Overenskomsten med Görtz om de svenske Fangers Udvexling[3]). Det vil derfor være nødvendigt at undersøge, hvorledes Gottorperne — særlig Görtz — optraadte efter Stettins Overgivelse.

Da Görtz efter sin mislykkede Rejse til Slesvig kom til Schwedt, var alt afgjort. I Hovedsagen havde man fulgt den af ham og Vellingk lagte Plan, dog fandt han, at Bassewitz havde været for flot ved at lade Gottorp indestaa for Betalingen af Krigsomkostningerne Deri var Vellingk enig med ham; han raadede endvidere til at faa Preussen til ogsaa at tage sig af de andre svensk-tyske Fæstninger; thi, hvis Kongen af Sverig opdagede, at det kun havde haft Stettin til Maal, vilde han gøre sig stiv, og saa kom man ingen Vegne med ham. Görtz holdt paa, at man maatte skjule den Del, Gottorp havde i, hvad der var sket ved Stettin; det maatte se ud, som om Mejerfelt havde overgivet sig, tvungen af Nød[4]). Den 17. Oktober traf Görtz og Flemming hinanden i Berlin og optog med stor Iver Arbejdet for Gottorps Sag[5]). Særlig ivrig blev Feltmarskalken for at faa Tønning befriet, da det blev betydet ham, at de lovede 200,000 Rdlr. først vilde blive udbetalte, naar dette var sket. Han henvendte sig til Kongen af Preussen, der svarede, at han var forpligtet til at hjælpe Gottorp,

---

[1]) Flem. til Aug. II $^{11}/_{11}$ 13; Aug. II til Flem. $^{16}/_{11}$, $^{19}/_{11}$ (Cab. Canzl. 31 N. 2705. Dresden).

[2]) Jfr. Side 44.

[3]) Se herom Afsnit VII.

[4]) Görtz til Vell. $^{17}/_{10}$; Vell. til Görtz $^{20}/_{10}$ 13 (Vell. Saml.).

[5]) $^{19}/_{10}$ skriver Flem. til v. Werthern, at, naar Kongen af Danmark havde ladet sige, at han gerne imødesaa nye Forslag fra Görtz, var der Gift derunder. (Verm. Br. a. d. Cab.minister v. W. Dresden).

men nødig vilde bruge Magt[1]). Flemming bad om, at dette maatte blive meddelt Golofkin, og opsøgte derefter Ahlefeldt; men denne var stejl og henviste til Kongens tidligere Tilbud, som Görtz havde forkastet ved at afbryde Forhandlingerne. Et Møde mellem Flemming, Danmarks og Ruslands Gesandter blev resultatløst; Görtz Klagemaal blev oplæste, og Ahlefeldt paaviste, at de var ugrundede[2]).

Paa Kongen af Preussens Opfordring gik Golofkin, der havde afvist Flemmings Forsøg paa at vinde ham for Gottorps Sag, ind paa sammen med Feltmarskalken at udarbejde et Forslag til foreløbig Bilæggelse af den dansk-gottorpske Strid. Det kom til at gaa ud paa, at Tønning skulde proviantéres for 14 Dage ad Gangen og den hertugelige Del af Holsten tilbageleveres, medens Kongen af Danmark beholdt hele Slesvig til Fredsslutningen. «Mit diesem Project bin zufrieden», erklærede Kongen af Preussen den 2. November, «und muß man zusehen, daß man das Haus Gottorp dazu disponiert» [3]). Men Görtz var ikke tilfreds hermed, støttet af Flemming krævede han, at Preussen skulde bruge Sværdet. Kongen ømmede sig stærkt derved og udtalte, at man havde forsikret ham om, at Danmark vilde give efter for den blotte Trusel; han gav dog Ordre til at samle de tidligere omtalte 20,000 Md. ved Lenzen, men anbefalede Holstenerne at søge Forlig[3]). Skønt Flemming selv havde tilraadet dette Skridt, maatte han dog sammen med de Allieredes Ministre gøre Kongen af Preussen Forestillinger imod det og henlede Opmærksomheden paa, at en saadan Troppesamling kunde tvinge Kong August til at lade sine Tropper blive i Pommern og Czaren til at lade sine vende tilbage. Ogsaa Görtz spillede Dobbeltspil og lod den danske Gesandt vide, at han vilde gøre sit til, at Wismar blev besat med danske og holstenske Tropper, naar blot Tønning blev fri[4]). Skønt den danske Regering var meget misfornøjet med den Rolle, de gottorpske Ministre spillede ved det preussiske Hof, blev Görtz' Tilnærmelser dog ikke pure afviste, men man udtalte, at, skønt man ikke kunne stole paa Gottorps Forsikringer, fastholdt man dog sine tidligere Tilbud om Forhandling; kun maatte man kræve, at Görtz afgav en højtidelig

[1]) Paa Flem. Memorial skrev Kongen: Krieg fange nicht an aber hart schreiben und mit England koncertieren (Droysen anf. Bind S. 69).

[2]) Ahlef. Rel. 1/11 13.

[3]) Droysen S. 69—70.

[4]) Ahlef. Rel. 4/11 13.

og bindende Erklæring om, at Gottorp vilde holde sine Tilsagn og ikke indblande fremmede Magter i Kongens og Hertugens indbyrdes Stridigheder; Kongen af Preussen skulde opfordres til at holde Fred[1]). Frederik IV henvendte sig selv til denne, meddelte, at han var villig til at lade Görtz komme, og udtalte Haabet om, at Preussen vilde lønne denne Imødekommen med at tage Hensyn til Danmarks retfærdige Sag; vel kendte han ikke de Forpligtelser, Preussen havde paataget sig over for Gottorp, men han vilde bede Kongen ikke at indlade sig paa Ting, der kunde faa uberegnelige Følger[2]). «For at Kongen af Preussen og hele Verden kunde se Danmarks Kærlighed til Freden», tilbød Kongen yderligere at forelægge det gottorpske Spørgsmaal for Rusland, Polen, Sømagterne, Kejseren, Hannover og Brunsvig-Wolffenbüttel, hvis Repræsentanter skulde træde sammen i København eller Brunsvig[3]).

Frederik IV' Brev til Frederik Wilhelm og Ordrerne til Gesandten i Berlin krydsede Indberetningen fra denne sidste og en Henvendelse fra Kongen af Preussen, der viste, at heller ikke han ønskede at gaa til Yderligheder. Kongen udtalte, at han var forpligtet til at hindre, at Tønning, medens Forhandlingerne stod paa, blev taget ved Vold eller Udhungring; fik han en Erklæring om, at Blokaden blev hævet eller Fæstningen provianteret, saa længe man forhandlede, og blev dette Tilsagn holdt, vilde han forholde sig rolig[4]). Gesandten indberettede, at de preussiske Henvendelser ikke skulde betragtes som Trusler; man vilde i Grunden gerne løses fra sine Forpligtelser overfor Gottorp og vilde derfor nøjes med en Erklæring om, at Kongen ikke vilde beholde Tønning. Golofkin og Sachsen-Polens Gesandt, Wackerbarth, havde foreslaaet, at Danmark lod Tønning proviantere for 14 Dage ad Gangen, og dette Forslag anbefalede Ahlefeldt, idet han erklærede sig overbevist om, at Preussen i saa Fald ikke vilde sætte sig i Bevægelse; Görtz havde ganske vist udtalt, at Beslaglæggelsen af Hertugens Lande kun maatte vedvare, til Forhandlingerne var endte, men disse kunde man jo trække ud, saa længe man vilde. Et Bevis paa, at Kongen af Preussens Brev

---

[1]) Ordre til Ahlef. $^{7}/_{11}$, $^{11}/_{11}$ 13 (Geh. Reg.).
[2]) Fr. IV til Fr. Wilh. I $^{14}/_{11}$ 13 (Geh. Reg.).
[3]) Ordre til Ahlef. $^{14}/_{11}$, $^{18}/_{11}$ (Geh. Reg.).
[4]) Fr. Wilh. til Fr. IV $^{16}/_{11}$ 13 (Preussen A.).

ikke var et Ultimatum, saa Ahlefeldt ogsaa deri, at der ikke var forlangt Svar inden en bestemt Tid[1]).

Medens Kong Frederik afventede Svaret paa sin Skrivelse af 14. November, inden han paa ny henvendte sig til den preussiske Konge, havde Görtz efter Aftale med Flemming og Golofkin og efter at have lovet, at alt under Forhandlingerne skulde gaa ærligt til, den 27. November indgivet et Forslag, der gik ud paa at forelægge den gottorpske Sag for Kongressen i Brunsvig: Saa længe man forhandlede, skulde alt i Hertugdømmerne forblive, som det nu var, og Gottorp forpligtede sig til ikke at foranledige fremmede Magters Indblanding; Görtz vilde bestræbe sig for, at Wismar blev rømmet og indtil Fredsslutningen besat af Danske og Holstenere eller — hvis Sverig ikke gik ind herpaa — af Meklenborgere; til Gengæld skulde saa Tønning provianteres fra 9. December til Kongressen midt i Maaneden traadte sammen, og derefter for 14 Dage ad Gangen, hvis man da ikke foretrak helt at ophæve Indeslutningen, alt under de i Brunsvig repræsenterede Magters Garanti; Görtz indestod for Administratorens Tilslutning og udtalte sin Tillid til Danmarks fredelige Hensigter[2]). Dette Projekt synes Görtz kun nødtvungent at have affattet; den 22. November havde nemlig han og Bassewitz foreslaaet Kongen af Preussen sammen med Frankrig at diktere Freden i Norden; de vilde imidlertid i en begrænset Tid afvente Resultatet af Forhandlingerne i Brunsvig; blev dette ikke tilfredsstillende, sagde Gottorp sig løs fra Forpligtelsen til at betale den lovede Del af Omkostningerne ved Stettins Erhvervelse[3]). Da denne Trusel ikke frugtede, blev Forslaget af 27. November udfærdiget og derefter tiltraadt af Ilgen, i hvis Navn Ahlefeldt Dagen efter sendte det til sit Hof, idet han udtalte, at Forhandlingerne burde finde Sted i København, og at Provianteringen kun burde indrømmes for det Tidsrum, disse virkelig varede[4]). I varme Udtryk anbefalede Kongen af Preussen «den Deklaration, det gottorpske Hus paa de russiske

---

[1]) Ahlef. Depecher $^{14}/_{11}$, $^{18}/_{11}$, $^{21}/_{11}$ 13.

[2]) Original af $^{27}/_{11}$ med Görtz' Underskrift («Vermisch. v. d. Ges. z. Kopenhagen» Dresden). I Skr. af s. D. til Flemming havde Görtz udtalt, at Danmark kunde give Bremen og Verden, Oldenborg og Delmenhorst i Bytte for den gottorpske Del af Hertugdømmerne. (Cab. canz. 31 N. 2705, Dresden).

[3]) Droysen anf. Bind S. 75.

[4]) Ahlef. Depeche af $^{28}/_{11}$; Püchler skriver $^{9}/_{12}$ til Robethon, at Forslaget er udkastet af Ilgen og tiltraadt af Görtz.

og sachsisk-polske Ministres Forslag har afgivet»; den var et Udtryk for Gottorpernes ærlige Vilje til at faa Ende paa Stridighederne; der var sikkert ingen Svig paa Bunden; ved at gaa ind paa dette Forslag, vilde Kongen af Danmark sætte ham i Stand til at vedligeholde deres gode indbyrdes Forhold, uden at Preussen behøvede at svigte Gottorp[1]).

Kongen af Preussens Brev krydsede en Skrivelse fra Kong Frederik, der udtalte, at han, efter at Görtz havde indgivet et positivt Forslag, havde instrueret sin Gesandt i Berlin, saa at det nu maatte være vitterligt for alle, at han vilde søge at faa en Ende paa den gottorpske Strid; han stolede nu paa, at Preussen i Ro vilde afvente Sagens videre Forløb[2]). Den 5. December, samme Dag som Skrivelsen til Kongen af Preussen blev skrevet, blev der ogsaa udfærdiget en Ordre til Brigadér Kneyl om, at Tønning maatte provianteres for 14 Dage ad Gangen[3]). Denne blev dog ikke direkte sendt til Indeslutningskorpset, men i Original tilstillet Ahlefeldt i Berlin sammen med en Forsikringsakt, som Görtz skulde underskrive; naar dette var sket, og den gottorpske Minister havde set Ordren, skulde den «med vor egen Expresser» sendes til Hertugen af Württemberg og General Scholten i Itzehoe, der vilde foranstalte det videre fornødne[4]).

Forsikringsakten indeholdt forskellige Ændringer til Görtz' Forslag; denne skulde saaledes love at afvente den fuldstændige Bilæggelse af de nu paastaaende Stridigheder mellem Kongen og Hertugen «auch bis wieder erfolgtem völligen Ruhestand im Niedersächsischen Kreise», og saa længe at lade alt forblive i den nuværende Tilstand uden at foranledige fremmed Indblanding eller beklage sig over Kongen af Danmark ved fremmede Hoffer; Gottorp skulde endvidere bestræbe sig for, at Wismars Garnison blev ført til Sverig. Resten af Sikkringsakten er enslydende med Forslaget.

Kongens Brev af 5. December naaede den 10. Berlin. Ahlefeldt viste det til Flemming og Golofkin og besluttede, efter at sidstnævnte havde erklæret sig enig med ham, foreløbig ikke at aflevere det, da Forholdene nu var væsentlig forandrede.

---

[1]) Fr. Wilh. I til Fr. IV $^{2}/_{12}$ 13 (Preussen A.).
[2]) Fr. IV til Fr. Wilh. $^{5}/_{12}$ (Geh. Reg.).
[3]) Kgl. udf. Exped. $^{5}/_{12}$ N. 2597.
[4]) Ordre til Ahlef. $^{5}/_{12}$ (Geh. Reg.).

Allerede den 9. December havde Golofkin meddelt Ahlefeldt, at Czaren havde befalet ham at afgive en Erklæring, som sikkert vilde bevirke, at Preussen ikke foretog noget fjendtligt Skridt, og at Gottorpernes Planer vilde lide Skibbrud. Den 12. blev Erklæringen afgivet; den omhandlede Uoverensstemmelserne mellem Traktaten i Schwedt og den preussisk-gottorpske Overenskomst af 22. Juni og udtalte en skarp Misbilligelse af Kongen af Preussens Løfte om at genindsætte Hertugen af Gottorp i hans Lande og skaffe ham Satisfaktion; heri kunde Czaren ikke paa nogen Maade finde sig; han og Kongen af Danmark var nøje forbundne, og han vilde ikke tillade, at Kongen, der havde hele Retten paa sin Side, blev angrebet og derved sat ud af Stand til at fortsætte Krigen imod den fælles Fjende; naar disse skadelige Punkter blev strøgne, vilde Czaren ratificere Traktaten med Menschikoff[1]). Deklarationen indeholder altsaa omtrent det samme som Czarens Brev til Kongen af Preussen af 16. November[2]), som vel er afleveret ved denne Lejlighed.

Disse Efterretninger vakte megen Tilfredshed ved det danske Hof, og man var meget glad over, at Ahlefeldt havde tilbageholdt Kongens Brev, da det nu lod til, «at Preussen paa Grund af Czarens Deklaration vilde holde sig indenfor de rette Grænser». Det blev paalagt Ahlefeldt at tale med Kongen alene, da de preussiske Ministre ganske var vundne af de fyrstelige; han skulde klarlægge «det gottorpske Hofs bedrageriske Maximer» og vise, hvor lidt man kunde stole paa det; langt mere kunde Preussen vente af de Nordiske Allierede; ved deres Hjælp kunde han faa Stettin til Arv og Eje, hvad Kong Carl aldrig vilde indrømme ham. Endelig skulde Golofkin opfordres til at føre samme Sprog som den danske Gesandt[3]).

Paa Golofkins Erklæring svarede den preussiske Regering, at Overskænk Schlippenbach vilde blive sendt til Rusland med til-

---

[1]) Ahlef. Depecher $^{9}/_{12}$, $^{12}/_{12}$ 13. Deklarationen er trykt i Hist. Nachr. v. Nord. Krieg, 1. Fortsetzung S. 140—144.

[2]) Jfr. Side 131.

[3]) Ordre til Ahlef. $^{16}/_{12}$. I sin Relation af $^{9}/_{12}$ havde Ahlefeldt meddelt, at der i Golofkins Instrux stod, at kun, naar Gottorperne forpligtede sig til at forholde sig rolige overfor Danmark, garanterede Czaren for de af dem udlovede Penge; i den Anledning udtaltes i ovennævnte Ordre, at dette maatte staa for Ruslands Regning, dermed vilde Danmark intet have at skaffe. Det skal bemærkes, at Golofkins Deklaration ikke indeholder noget om en saadan Garanti.

fredsstillende Forklaringer. I hans Instrux af 16. December hedder det, at, hvis der var Forskel mellem de to af Golofkin nævnte Traktater, var den sidste den gældende; man vilde ikke gøre noget for Holsten, som stred mod Traktaten i Schwedt[1]). Sammen med Schlippenbach rejste Bassewitz i en hemmelig Mission til St. Petersborg, tilsyneladende efter Kongen af Preussens Ønske[2]).

Czarens Indgriben til Fordel for Danmark smagte ikke Kong August, der udtalte sin Ærgrelse over, at Czaren kun vilde ratificere Traktaten med Menschikoff, naar Preussen opgav sin for Danmark skadelige Forbindelse med Gottorp. Han paalagde da Flemming at finde Udvej af denne ubehagelige Sag; men Feltmarskalken kunde kun svare, at de preussiske Ministre var meget forlegne, og at Kongen af Preussen bestemt havde lovet Czaren, at hans Forhold til Gottorp paa ingen Maade skulde skade de Nordiske Allierede[3]).

Kong August havde god Grund til at være betænkelig ved det Nederlag, Czaren havde tilføjet den gottorpske Politik; han var nemlig i Gang med Forhandlinger med Sverig, og det var Görtz, der havde givet Stødet til disse. Ved at tilvejebringe en Forsoning mellem Sverigs og Polens Konger mente den gottorpske Statsmand at kunne sprænge den Nordiske Alliance. Længe vægrede Kong Carl sig ved at gaa ind paa Tanken; men, da Sultanen ratificerede Freden med Rusland, da Stanislaus frasagde sig Tronen, og da Stemningen i Polen blev Kong August gunstigere, besluttede han at følge Görtz' og Vellingks Raad og indlade sig paa Forhandlinger[4]); men han veg tilbage for at optræde som den, der søgte Fred, og vilde, at Kong August skulde tage Initiativet. Derved gik imidlertid det belejlige Øjeblik tabt, og, da Carl XII's Afsending, Kammerherre Törnsköld, i Februar 1714 mødtes i Breslau med den sachsisk-polske Minister, Grev Lagnasco, var det paa Forhaand givet, at Sammenkomsten maatte blive resultatløs. Havde Carl XII tidligere henvendt sig til Kong August, var Udfaldet vist nok blevet et andet; thi denne ønskede Fred med Sverig for at krydse Ruslands Planer mod Polen[5]); i December

[1]) Kongen af Preussens Svar er trykt i Hist. Nachr. etc. S. 144—148.
[2]) Droysen S. 81.
[3]) Aug. II til Flem. $^{30}/_{12}$ 13; Flem. til Aug. II $^{5}/_{1}$, $^{15}/_{1}$ 14 (Cab. Canzl. N. 2705. Dresden).
[4]) Vellingk til Görtz $^{19}/_{9}$ 13.
[5]) Lundberg S. 120—124.

1713 var det imidlertid sivet ud, at Sverig og Polen nærmede sig hinanden; der var endog dem, der mente, at Freden var sluttet[1]).

Overfor de preussiske Ministre havde Görtz udtalt, at de Danske vilde komme med Udflugter og trække Tiden ud[2]), og deri fik han Ret. Ahlefeldt havde ikke blot tilbageholdt Kongens Brev af 5. December, men han stillede ogsaa Udførelsen af Ordren om Tønnings Proviantering i Bero under det meget plausible Paaskud, at, da Görtz var fraværende, kunde han ikke faa dennes Underskrift paa Sikkerhedsakten; der sagdes, at han var i Wismar for at forhandle om Sekvestret af denne Fæstning, og det var rimeligt at afvente Resultatet af denne vigtige Sag. Ahlefeldts Optræden blev fuldt ud billiget af den danske Regering, der paalagde ham at meddele de preussiske Ministre, at, da Görtz ikke havde indfundet sig i Berlin til den fastsatte Tid, det vil sige 12 Dage efter Indsendelsen af hans Forslag af 27. November, maatte han afvente nye Instruktioner fra sit Hof[3]). Den 24. December blev Ordren angaaende Tønnings Proviantering af Ahlefeldt sendt til General Scholten, som allerede forlængst havde faaet foreløbig Instrux om, hvad der skulde gaa for sig; hermed mente man at kunne imødegaa de Klager fra gottorpsk Side, der sikkert ikke vilde udeblive[4]).

De gottorpske Ministre havde paataget sig at uskadeliggøre Wismar; det samme havde de lovet med Hensyn til Stettin, men kun ved de russiske Troppers Hjælp havde de været i Stand til at opfylde dette Løfte. Overfor Wismar var de lige saa afmægtige, og her kunde de ikke gøre Regning paa væbnet Hjælp hverken fra Menschikoff eller Flemming; thi efter Stettins Fald var Russerne og Sachserne marcherede hjem. Midt i November var Bassewitz i Wismar og meddelte Generalmajor Schoultz, vistnok ogsaa General Mejerfelt, at der kun kunde være Tale om at optage Gottorpere og Meklenborgere i Fæstningen. I Begyndelsen af December modtog Schoultz Besøg af Görtz, der jo skulde forhandle

---

[1]) Püchler til Robethon $^{9}/_{12}$, $^{12}/_{12}$ 13. Stenbock fortalte Baron Püchler, at han selv Aaret forud i Güstrow havde arbejdet paa en Forsoning mellem Sverig og Polen, og at han vidste, hvad der siden var sket, men ikke havde udtalt sig herom.

[2]) Droysen S. 69.

[3]) Sehested til Ahlef. $^{10}/_{12}$, $^{23}/_{12}$ 13 (Geh. Reg.).

[4]) Ahlef. til Scholten $^{24}/_{12}$ 13; Kongen til samme $^{5}/_{12}$ 13 (Scholtens Arkiv).

om en dansk-gottorpsk-meklenborgsk Garnison[1]). Upaalidelig, som han helt igennem var, mælede han ikke et Ord om de Danske, men foreslog Schoultz, at Halvdelen af Besætningen skulde bestaa af svenske, Halvdelen af meklenborgske Tropper, alle i gottorpsk Ed. Schoultz, der ansaa sig for at være Mejerfelt, Dücker og Vellingk underlagt[2]), og som ikke altid vidste, hvorledes han skulde forholde sig overfor deres ofte modstridende Befalinger, havde imidlertid den 10. December modtaget Carl XII's Ordre af 10. August (gl. St.), der forbød ham uden Hs. Majestæts udtrykkelige Befaling at optage fremmede Tropper i Wismar, selv om hans Foresatte befalede ham det[3]). Hermed var Resultatet af Görtz' Bestræbelser givet. «Jeg afslaar alt og lystrer ikke engang Senatet, uden Deres Majestæts Ordrer», skrev Schoultz efter Modtagelsen af Kongens Brev[4]).

Carl XII havde saaledes atter tilbagevist et Forsøg paa at berøve ham den frie Raadighed over Sverigs tyske Besiddelser[5]); det var derfor ikke med de blideste Følelser, at han modtog Kongen af Preussens Brev af 9. Oktober, der meddelte, hvad der var sket ved Stettin. Han svarede den 19. December, at han vilde afvente Mejerfelts Rapport, og henvendte sig derefter til Kejseren med Bøn om hans Bistand til at faa Stettin tilbage. Forholdet til Preussen kølnedes og blev ikke varmere, da dettes Tilnærmelse til Rusland blev bekendt. Og dog kunde det blive af Betydning for Sverig, om Frederik Wilhelm vandt Czarens Venskab; thi derved blev der en Mulighed for, at Preussen i Forbindelse med Frankrig og Sachsen-Polen kunde tilvejebringe Ro i Norden, og kun paa denne Maade kunde Sverig faa Udsigt til Fred paa nogenlunde billige Vilkaar. Og Landet trængte til Fred.

---

[1]) Ahlef. Depeche $^{5}/_{12}$ 13.

[2]) Efter Stettins Kapitulation begav Mejerfelt sig til Wismar, hvor han opmuntrede Schoultz til at holde ud, idet han lovede at gøre alt for at skaffe ham Tilførsel. Han forlod Wismar i Slutningen af November og rejste over Stralsund til Stockholm (Mejerf. til Kongen $^{8}/_{11}$, $^{14}/_{11}$, $^{9}/_{12}$, $^{16}/_{12}$ 13. Pommeranica). I Wismar skal han have forhandlet med Bassewitz (Schröder: Beschreib. d. St. Wismar $^{5}/_{11}$ 13).

[3]) En Ordre af samme Indhold til Mejerfelt naaede først denne i Stockholm i Januar 1714.

[4]) Schoultz til Kongen $^{9}/_{10}$, $^{18}/_{12}$ 13.

[5]) Jfr. Bind III S. 13, Carl XII's Vægring ved at gaa ind paa Neutraliteten i Nordtyskland.

Raadet i Stockholm, der saa Rigets ulykkelige Forhold paa langt nærmere Hold end Kongen, var i sin Fortvivlelse tilbøjeligt til at slutte Fred endog uden hans Samtykke. Det formaaede Prinsesse Ulrika Eleonora til at indtræde i Raadet, indkaldte Stænderne til Møde i Stockholm den 14. December, skønt Kongen gentagne Gange havde forbudt det, og gav i November Vellingk Fuldmagt til at indlade sig i Fredsforhandlinger[1]). Men denne havde sat sig paa det Standpunkt, at han ikke vilde tage Initiativ til noget[2]). Skønt Stænderne havde erklæret i Nødsfald at ville søge Fred «under Hds. Kgl. Højheds og Deres Excellencers Direktion og neutrale Magters Mægling», blev der ikke gjort noget alvorligt Forsøg i den Retning, og Kongen opløste Rigsdagen, saa snart han fik at vide, at den var indkaldt[3]).

Ved Udgangen af 1713 var den politiske Situation i Nordeuropa ganske vist usikker, men dog ret fredelig. Sverig ønskede Fred, men kunde ikke bestemme sig til, hvorledes den skulde søges. Preussen, der blot tænkte paa, hvorledes det skulde komme i varig Besiddelse af Stettin og den Landstrækning, det midlertidig havde erhvervet sig ved Hovedrecessen, søgte Venskab baade med Sverig og med dets Fjender; det følte sig i en Slags Taknemlighedsgæld til Gottorp, men var for Øjeblikket forhindret i at betale den. Huset Gottorp var ilde stedt; dets Statsmænd havde udfoldet en uhyre Virksomhed, de havde sluttet Traktater og givet store Løfter; til Tider havde det set ud, som om de holdt Nordeuropas Skæbne i deres Haand, men Heldet havde svigtet, Boblen var bristet; de var kun Intriganter, der stod ingen virkelig Magt bag dem. Der var Fred i Nordeuropa, ikke fordi der var tilvejebragt Enighed om noget som helst, men fordi ingen havde rigtig Lyst til at slaas. I Danmark trak man Vejret lettere; Czarens Løfte om Hjælp, hvis man blev angrebet for Gottorps Skyld, og hans Deklaration i Berlin havde vakt levende Tilfredshed[4]). Vel havde den danske Regering været bestemt paa med Magt at imødegaa en væbnet Indskriden fra Preussens Side, men det er rigtignok et stort Spørgsmaal, om de 16,000 Md., der kunde

[1]) Raadet til Kongen $^{14}/_{11}$, $^{28}/_{11}$ 13. Med den sidste Skrivelse fulgte Afskrift af den meget udførlige Instrux til Vellingk.

[2]) Smlg. Vell. til v. Müllern $^{7}/_{10}$ 13 (Vell. Saml.)

[3]) Schartau S. 137.

[4]) Püchler til Robethon $^{19}/_{12}$ 13.

opstilles ved Sydgrænsen, vilde have været i Stand til at afvise Leopold af Dessaus Korps, som baade var talrigere, fastere organiseret, bedre indøvet, maaske ogsaa bedre ført. I alle Tilfælde fortjener dog den danske Konge og hans Raadgiveres faste og værdige Holdning al Anerkendelse. Ved Ruslands Indgriben blev den overhængende Fare fjærnet; man behøvede heller ikke at tage synderligt Hensyn til Kongressen i Brunsvig, men kunde roligt vende sig mod Tønning og «drage Tornen ud af Foden».

V. Tønnings Fald og Helgolands Erobring.

Den 26. September 1713 havde været en Glædesdag for Tønnings Forsvarere; Proviantskibets Ankomst og Udsigten til, at det vilde komme igen 8 Dage efter, havde sat Humøret betydeligt op. Desto større blev Skuffelsen, da Fartøjet udeblev og ikke viste sig mere. Nøden voxede, og Vinterens tidlige Komme forøgede de Vanskeligheder, Besætning og Borgerskab havde at kæmpe med. Medens man endnu den 10. Oktober havde haft dejligt Sommervejr, blev det den 12. saa koldt, at Soldaterne ikke længere kunde holde det ud i deres Telte, men maatte indkvarteres i de Huse, der laa Allarmpladserne nærmest. Allerede inden Midten af November maatte der ises; i Slutningen af Maaneden fik man dog Tøvejr, men i Begyndelsen af December tog Frosten atter fat og varede ved en halv Snes Dage. Den 15. var Gravene imidlertid paa ny isfri, og det milde Vejr holdt sig Aaret ud; uheldigvis var det forbundet med Taage og Vindstille, saa at Møllerne ikke kunde gaa. Wolf havde den 19. og 21. December givet Borgerne i alt 118 Tdr. Magasinkorn, men de kunde ikke faa det malet, da heller ikke Hestemøllerne kunde bruges; Hestene, der kun fik Hø, var ikke i Stand til at arbejde, og der indtraadte Brødmangel. I Fæstningen led man ogsaa i høj Grad under Mangel paa Brændsel; Kommandanten maatte prisgive de Palisader, som kunde undværes, bl. a. alle dem, der stod i den dækkede Vej, som alligevel ikke kunde holdes. I Oktober gennemførte de Danske Afspærringen med større Strænghed end tilforn; selv de dristigste og snedigste Blokadebrydere blev jævnlig stoppede; kun sjælden lykkedes det et Bud eller en Desertør at slippe ind i Fæstningen med ufuld-

stændige, ofte falske Efterretninger om, hvad der foregik ude i Verden, og hvad Gottorps Venner foretog for at komme den betrængte Stad til Hjælp. Den 18. November kom der saaledes et Brev fra Gehejmeraad Banér, der meddelte, at Preusserne stod ved Lenzen, rede til at tvinge de Danske til at ophæve Indeslutningen; 3 Uger senere fortalte en Desertør, at Preusserne og et svensk Korps under General Dücker stod mellem Hamborg og Lybæk; men stadig blev Forventningerne skuffede, og Julen gik hen med Sygdom, Hunger og Kulde. Den 28. December var der ikke engang Mad til Gehejmeraad Wedderkopp[1]), men næste Dag kom der en dansk Trompeter med det glædelige Budskab, at Hs. Majestæt havde tilladt, at Tønning blev provianteret for 14 Dage ad Gangen.[2]) Det var klart nok for de Belejrede, at Gottorps Venner havde gjort deres Indflydelse gældende; man kunde sige sig selv, at Kongen af Danmark ikke frivillig havde gjort denne Indrømmelse.

De sidste Maaneder af Aaret 1713 gik i øvrigt hen uden noget større Sammenstød mellem Besætningen og Indeslutningsstyrken; kun den 29. September fandt der en større Kanonade Sted. Tidlig om Formiddagen var der stærkt Røre mellem de danske Fartøjer paa Ejderen; Kl. $9^1/_2$ lagde en af de armerede Pramme sig saa nær Fæstningen, at Kommandanten lod skyde Varselskud; Prammen besvarede dette med 3 skarpe Skud, flere Fartøjer kom til, og Skydningen varede til Kl. 11, da Skibene atter lagde sig uden for Skudvidde. Ekvipagen skal have sendt 30 Projektiler ind i Fæstningen, der ikke blev den Svar skyldig. Skaden var paa begge Sider højst ubetydelig, og Tabene ringe; Søekvipagen skal have mistet to Mand, og det hed sig, at en Pram var bleven ramt 3 Gange[3]); Brigadér Kneyl lod siden Kommandanten vide, at Affæren var indledet uden hans Vidende og Vilje, og at Flotillens Chef havde faaet en alvorlig Irettesættelse. De kongelige og fyrstelige Soldater havde for Resten den stygge Vane at overvælde hinanden

[1]) Til Underhold for Wedderkopp og den Løjtnant, der sammen med 2 Underofficerer bevogtede ham, blev der daglig betalt 3 Rdlr.; desuden fik Løjtnanten daglig 1 Mark, hver af Underofficererne 8 Skilling som «douceur». W. fik daglig 2 Maaltider à 4 Retter og Brød, Drikkevarerne maatte han selv betale; hertil medgik aarlig c. 200 Rdlr.; ogsaa «Vagtpengene», c. 250 Rdl., kom paa hans Konto (Eyderst. Land Rechnung 1712. A. XXIV. Slesvig.)

[2]) Wolfs Journal.

[3]) Desertørefterretninger i Wolfs Journal.

med Skældsord, hvad der engang gav Anledning til Forhandling mellem Indeslutningskorpets Chef og Fæstningens Kommandant.[1])

Ved Indeslutningskorpset var Forholdene i mange Retninger lige saa ubehagelige som i Fæstningen. Vel blev der sørget for rigelig Forplejning fra Magasinerne i Oldenswort og Garding, som blev fyldte ved Rekvisitioner i de fyrstelige Amter, og vel blev der tilført store Masser af Brændsel; men i Slutningen af Oktober blev Opholdet i Lejrene alligevel utaaleligt, og Soldaterne maatte indkvarteres i «Haubergene»[2]), hvor de akkurat havde Tag over Hovedet. Vejene var bundløse og Marsken et komplet Morads; Soldaterne led af Kulde og Fugtighed og døjede i det hele saa meget, at Brigadér Kneyl indstillede, at de Regimenter, der laa i Ejdersted, maatte «nyde en douceur», naar Fæstningen overgav sig, i Betragtning af de udstaaede Strabadser.[3])

Paa den Glückstadtske Ekvipages Fartøjer var Forholdene endnu værre end ved Regimenterne: Skibene var daarlig udrustede og slet forsynede, Officererne indisciplinerede og forsømmelige. Løjtnant Larsen, Chef for «Junker», maatte for Krigsret, da han havde overfaldet en Konstabel, Løjtnant Øsau, «Prins Frederik»s Chef, deserterede med 10 Mand, Kaptajnløjtnant Petersen paa «Schwarzer Adler» var fordrukken, men den værste af dem alle var den fungerende Chef for Flotillen, Kaptajnløjtnant Løwe paa «Meermin»; han var højst uheldig i sin hele Optræden, forsømmelig, selvraadig og opsætsig mod Brigadér Kneyl. Kommandørkaptanj E. P. Paulsen, der havde overtaget Kommandoen over den Glückstadtske Ekvipage efter Kommandør Liebedantz,[4]) klagede ofte over Löwe, og den 27. November resolverede Kongen, at han paa Grund af sin «üble conduite» skulde afløses som Chef for Flotillen.[5]) Hans Eftermand blev Kaptajn Lars Reesen, der dog først indtraf paa Stationen den 25. December.

Skønt Tjenesten paa Ejderen kunde have været bedre besørget, var det dog forholdsvis sjældent, at det lykkedes en Baad at smutte ind til Tønning, og de Forsyninger, der blev indbragte ad Søvejen, var meget smaa; kun en eneste Gang noterer Wolf,

[1]) Wolfs Journal.
[2]) Kgl. udf. Exped. $^{17}/_{10}$ N. 2202, $^{21}/_{10}$ N. 2228; J. P. Himmelstrups Regnskaber $^{16}/_{10}$—$^{26}/_{12}$ 13.
[3]) Ref. Sag. $^{13}/_{11}$ 13.
[4]) Kgl. udf. Exped. $^{17}/_{7}$ 13 N. 1524.
[5]) Kgl. udf. Exped. $^{27}/_{11}$ 13 N. 2535.

at en Baad kom ind med 290 Pund Tobak, «der var meget velkommen». I Ejdermundingen var der udlagt et armeret Fartøj med Lodser for at lette egen Besejling af Floden; for at besværliggøre Sejladsen for Fjenden flyttede de Danske jævnlig om paa Sømærkerne.

De gottorpske Statsmænd havde gjort forskellige Forsøg paa at skaffe Tønning Forsyninger fra Søsiden. De dertil bestemte Skibe baserede sig paa Helgoland, der havde en lille gottorpsk Besætning og en Befolkning af dristige Sømænd, som efter Evne støttede deres Landsherre. De tilføjede de Danske al den Skade og Fortræd, de formaaede, og hjalp de svenske Kapere, der generede Trafikken paa Elben. Foreløbigt kunde der ikke foretages noget alvorligt mod den lille Klippeø, der næsten maatte betragtes som en Sørøverrede; indtil man blev færdig med Tønning, maatte man nøjes med Repressalier i mindre Stil. I April 1713 opbragte «Island« en Helgolænderbaad, og i September fangede «Junker» 5 Helgolændere, der havde deltaget i Kaperier mod danske Skibe. De 4 af dem kom til at arbejde i Jærn paa Vand og Brød i Glückstadt, den 5. blev sendt hjem for at meddele sine Landsmænd, at de vilde blive hængte som Sørøvere, hvis de blev befundne skyldige i Kaperi eller lignende Ufærd.[1])

Paa Grund af Vinterens tidlige Komme var der allerede i November Fare for Isgang; ikke desto mindre resolverede Kongen, at Skibene skulde blive paa Stationen; gjorde Forholdene det nødvendigt, kunde de søge Ly i Kating Siel paa højre eller Schülper Siel paa venstre Ejderbred for atter at lægge ud, naar Forholdene tillod det.[2]) Chefen for den Glückstadtske Ekvipage nedlagde, støttet af Admiralitetet, Forestillinger herimod; men Resolutionen blev ikke ændret, og Mandskabet paa de smaa Skibe døjede frygteligt i Vinterens Løb. Kaptajnløjtnant Løwe protesterede paa det kraftigste mod de Ordrer, han modtog i Anledning af Resolutionen; naar Kneyl befalede ham at blive liggende i Ejdermundingen, erklærede han det for uforsvarligt, og naar Paulsen beordrede ham til at lægge Jagterne ind i Kating Siel, paastod han, at det var meningsløst, da der her kun var 7 Fod Vand.[3]) Ved

[1]) Kgl. udf. Exped. $^{4}/_{10}$ N. 2151.
[2]) Kgl. udf. Exped. $^{15}/_{11}$ N. 2404.
[3]) Løwes Rapport af $^{24}/_{11}$ 13.

Aarets Udgang laa dog alle Skibene paa en Smakke nær i Havn eller Siel; paa Ejderen laa der kun nogle armerede Pramme.[1])

I Begyndelsen af September resolverede Kongen, at Flotillen skulde proviantéres for 6 Uger[2]), midt i Oktober, at Indeslutningsstyrken skulde forsynes rigelig, men en Maaned senere var der Mangel baade paa Levnedsmidler og paa Penge[3]); 3 Skuder, som under Løjtnant Pütgens var paa Vej til Ejdermundingen med Proviant fra Glückstadt, havde nemlig lidt Havari, og Feltkommissariatet savnede Bemyndigelse til at sende Varerne over Land. I deres Fortvivelse forlod en Del Matroser uden Tilladelse Flotillen og vandrede til Glückstadt for at klage. Kommandørkaptajn Paulsen fik dem beroligede, og de vendte tilbage, men erklærede højlydt, at de ikke mere vilde tjene under Løwe. I December indtraadte der bedre Forhold paa Flotillen; Provianteringen kom i Orden[4]), og den nye Chef indtraf paa Stationen, men indtil hans Ankomst var Stemningen daarlig, og Folkene stadig paa Nippet til at gøre Mytteri.

Efteraaret 1713 gled saaledes stille hen baade i og uden for Tønning; paa begge Sider døjede man en Del ondt, men Vaabnene hvilede. I Oktober havde Scholten paa Kongens Befaling udarbejdet en meget udførlig Plan til et natligt Overfald paa Fæstningen[5]), men den blev foreløbig stillet i Bero; det var i Berlin, at Kampen om Tønning blev ført, og det første Resultat af denne blev Ordren af 5. December til Fæstningens Proviantering[6]). Om denne blev der tilstillet General Scholten foreløbig Meddelelse i et Brev fra Kongen, hvori der bl. a. udtales: «Naar Baron v. Görtz har tilstillet Vor extraordinære Envoyé Ahlefeldt i Berlin den af Os forlangte Sikkerhedsakt i behørig Form, skal Fæstningen Tønning proviantereres for 14 Dage ad Gangen efter det Antal Personer, der virkelig er i den. Brigadér Kneyl, der kommanderer for Tønning, skal, efter at Kommandanten i Fæstningen og Borgmestrene har givet ham en paalidelig Liste over Garnisonens Styrke og Antallet af civile Personer, forsyne den med Proviant for 14 Dage ad Gangen. Alt Underslæb skal forebygges»[7]). Den

[1]) Kneyl til Overkrigssekretæren $^{21}/_{12}$ 13.
[2]) Kgl. udf. Exped. $^{6}/_{9}$ 13 N. 1917.
[3]) Do. $^{17}/_{10}$ N. 2202. Løves Rapport $^{13}/_{11}$ 13.
[4]) Kgl. udf. Exped. $^{12}/_{12}$ 13 N. 2636.
[5]) Scholten til Kongen $^{25}/_{10}$, $^{27}/_{10}$; samme til Vibe $^{27}/_{10}$ 13.
[6]) Jfr. Side 140.
[7]) Kongen til Scholten $^{5}/_{12}$ 13 (Scholtens Arkiv).

24. December sendte Ahlefeldt fra Berlin Sikkerhedsakten til Scholten. Den var dateret 23. December og undertegnet af Bassewitz, «substituiret von Ihro Excellentz d. Herrn Baron v. Görtz», der udbad sig, at den af den herværende Gesandt Hr. H. A. v. Ahlefeldt foreviste Ordre til Tønnings Proviantering snarest mulig maatte blive efterlevet[1]). Med dette Dokument fulgte Ordren, og Gesandten bad om, at den snarest maatte blive tilstillet Kneyl, der hurtigst muligt skulde sætte den i Værk for, som Ahlefeldt udtrykte sig, at berøve Gottorperne enhver Anledning til at skraale op. «Vi er kun bundne til den 25. Januar — slutter Gesandten — Gottorperne derimod for bestandigt»[2]). Allerede den 29. December kunde Scholten indberette, at Ordren var ankommen og tilstillet Kneyl til øjeblikkelig Efterlevelse[3]); samme Dag mødte en dansk Trompeter i Tønning med Brev om, at Kongen havde tilladt Tønnings Proviantering for 14 Dage ad Gangen. Samme Dags Eftermiddag Kl. 2, næsten i samme Øjeblik, som Brevet ankom, afgik en fyrstelig Tambur til Brigadér Kneyl med de forlangte Lister; næste Dag kom han imidlertid mistrøstig tilbage: Brigadéren havde erklæret, at Listerne var urigtige. Det var de ogsaa; Kommandanten maatte indrømme, at det var de samme, han havde indsendt ved den forrige Proviantering i September. Nu gik der nogle Dage hen med at udfærdige og kontrollere nye Lister; der indtraf Storm og Højvande, og herved blev Proviantering yderligere forhalet. Den 4. Januar kom der en Meddelelse fra Oberst Arnoldt om, at Uvejret var Skyld i, at Levnedsmidlerne ikke var leverede; nu stod der imidlertid uden for Fæstningen 12 Oxer og 21 Faar, der strax kunde afhentes. Dette skete ogsaa, og næste Dag kom der yderligere en Forsyning af Kød, Flæsk, Smør og Tobak; derimod blev der ikke leveret Brødkorn, Øl, Malt, Humle, Ærter og Krydderier; disse Varesorter havde man ikke faaet i September, men havde ventet at faa dem nu[4]).

Kommandanten klagede til Scholten over den ufuldstændige Proviantering og henvendte sig ligeledes til Gehejmeraad Görtz, der i et Brev til Generalen udtalte sin Beklagelse over, at det ikke var bleven tilladt at indføre Korn, Malt, Humle, Tørv og

---

[1]) Original i Pakke «Kapitulationer» (Scholtens Arkiv).
[2]) Ahlefeldt til Scholten $^{24}/_{12}$ 13 (Scholtens Arkiv).
[3]) Scholt. Prot. $^{29}/_{12}$ 13.
[4]) Wolfs Journal $^{29}/_{12}$, $^{30}/_{12}$ 13, $^{4}/_{1}$, $^{5}/_{1}$ 14.

Medicin i Fæstningen; i den Anledning kunde man heller ikke fra fyrstelig Side føle sig bunden til, hvad man havde lovet paa Betingelse af, at Tønning blev provianteret. Denne Skrivelse, der var dateret Berlin 17. Januar 1714, var ledsaget af et Brev fra den sachsisk-polske Gesandt Manteuffel, der anbefalede at imødekomme Görtz[1]). I sit Svar udtalte General Scholten bl. a. følgende: «Skylden er Deres; vi fik i Fjor, da Fæstningen blev provianteret for 8 Dage, en Liste fra D. E. paa, hvad De forlangte for dette Tidsrum. Dette Kvantum har vi forøget med tre Fjerdedele, uanset at Garnison og Borgere siden den Tid er taget af. De Sager, som De nu nævner, blev dengang ikke forlangte, og vi vidste ikke, at de krævedes. Da Bestemmelsen om den 14 Dages Forsyning er truffet i Berlin, kunde D. E. have underrettet os om, hvorledes den var at forstaa. Nu har Kommandanten forlangt en Masse Sager, men havde han sendt mig Listen paa dem, kunde jeg have indhentet Kongens Resolution»[2]). Scholtens Brev var noget jesuitisk; thi det var jo højst rimeligt, at Fæstningen i December kunde være læns for Varer, hvoraf den i September havde haft rigelige Forraad, og med den kongelige Resolution, som han omtalte og i Slutningen af sit Brev ogsaa lovede at skaffe, forholdt det sig saa som saa. Den 6. Januar havde Kongen nemlig ladet skrive til Kneyl, at Tønning endnu kun skulde provianteres for 14 Dage, og den 8. havde han resolveret, at den skulde forsynes til den 24. Januar og saa ikke videre[3]). Dette vidste Scholten godt, da han skrev til Görtz; thi den 18. Januar havde han meddelt Kneyl, at der ingen Proviantering vilde finde Sted efter den 24.[4]).

Den 23. Januar meldte en dansk Trompeter, at Proviant kom; denne Gang blev den transporteret paa Vogne. Efter Brigadér Kneyls Indberetning blev der til 60 Officerer, 1150 Underofficerer og Menige samt 1860 «Sjæle» af Borgerskabet leveret 4060 Pd. Flæsk, $5^1/_4$ Kreatur, $8^3/_4$ Tdr. Smør til Soldaterne, 3298 Pd. Smør til Borgerskabet, 525 Pd. Tobak, $5^1/_4$ Fade Sæbe; des-

---

[1]) Görtz til Scholten $^{17}/_1$ 14 (Memorialer).

[2]) Scholten til Görtz $^{21}/_1$ 14 (Scholt. Prot.). I en Rundskrivelse til Gesandterne udtales, at Tønning er provianteret efter den Specifikation, Görtz første Gang havde givet, og at der ikke er fremsat noget Ønske om Ændringer heri.

[3]) Kgl. udf. Exped. $^6/_1$ N. 17, $^8/_1$ 14 N. 39.

[4]) Scholt. Prot.

uden til Officererne $1^3/_4$ Oxehoved fransk Vin og $3^3/_4$ Anker Brændevin. Heller ikke denne Gang blev der leveret Rug eller Medicin.[1])

Den 31. Januar samlede Generalmajor Wolf sine Afdelings- og Underafdelingschefer og meddelte dem, at man intet Brød havde; helt bogstaveligt maa dette dog ikke tages, endnu i de første Dage af Februar blev der udleveret Brød, til Dels tilvirket af Klid; men Mel og Gryn fandtes ikke mere, saa lidt som Øl[2]). Fæstningen var paa det yderste.

Kun nødtvungent var den danske Regering gaaet ind paa at proviantere Tønning, og, da Czarens Indgriben havde fjærnet den fra Preussen truende Fare, fik Tanken om at bemægtige sig Fæstningen fornyet Liv. De Danske havde det store Held, at Gottorperne selv gav dem et meget plausibelt Paaskud til at gaa fra de trufne Aftaler: Det var endelig lykkedes Grev v. Dernath at fragte nogle engelske Skibe, der var villige til at prøve paa at sprænge Blokaden og tilføre Fæstningen Proviant[3]). Den lille Eskadre bestod af følgende Fartøjer:

Fregat L'Union..... 26 Kanoner
— The Colvert ..... 24 —
— South Dyke ..... 12 —
Fløjte Haabet[4])
Smakke Gerechtigkeit[5]).

Expeditionen havde en krank Skæbne. Den største Fregat forliste allerede under Helgoland, kun Chefen og 6 Mand blev reddede; senere havarerede ogsaa de andre Skibe. Det var heldigt for de Danske, at Elementerne var Englænderne saa ugunstige; thi ved Indeslutningsflotillen stod det ilde til. Da Kaptajn Reesen Juledag overtog Kommandoen, fandt han Jagterne liggende i Schülper Siel, desarmerede og delvis forladte af Mandskabet. Sammen med Brigadér Kneyl, der gav ham alle de Soldater, som havde en lille Smule Begreb om Søen, fik han dog skrabet saa meget Mandskab sammen, at Prammene kunde bemandes; Nytaarsaften var

[1]) Wolfs Journal $^{28}/_1$ 14; Kneyl til Overkr.sekr. $^{29}/_1$ 14.
[2]) Wolffs Journal $^{31}/_1$; Kneyl til Overkr.sekr. $^4/_2$ 14.
[3]) Fabers Staatskanzeley B. XXIII $^4/_2$ 14.
[4]) «Haabet» var en med Stokfisk ladet dansk Islandsfarer, opbragt af Helgolænderne i September (Kgl. udf. Exped. $^{15}/_1$ 14 N. 77).
[5]) Smakken, der var hjemmehørende paa Helgoland, var ladet med Korn, Fisk og Kul.

de alle fem paa Plads ud for Kating Siel, hvor det store Søbatteri laa; mellem Schülper Siel og Tønning laa den armerede Smakke Gelber Hahn. Der vilde hengaa nogen Tid, inden man fik det paa Grund af Sult bortløbne Mandskab tilbage, saa at Jagterne kunde stikke i Søen[1]). Den 12. December var der givet Ordre til at proviantere Flotillen for 6 Uger, og den 19. Januar blev den beordret forsynet til 27. Februar[2]).

Den 31. December laa de to tiloversblevne engelske Fregatter for Anker to Mil neden for Kating Siel. Kaptajn Reesen sendte Kaptajnløjtnant Løwe ud til dem for at meddele, at Tønning var blokeret; de skulde ankre op ud for Kating Siel, hvorefter Cheferne skulde melde sig til Flotillens Chef. Paa Prammen Fortuna sejlede Mathias Løwe og Løjtnant Kirchmann ud til Englænderne; de gik om Bord paa «The Colvert», og Løwe spurgte Chefen, Kaptajn Rawling, om han var «Confardi» eller havde «kongelig Commis», det vil sige Kaperbrev. Kaptajnen erklærede, at han vilde melde sig til den Højstbefalende; han maatte følge sin Instrux, da han ellers vilde blive hængt; han var i øvrigt villig til at sælge sine Varer til Kongen eller til andre. Skibene førte engelsk Flag men ingen Vimpel[3]). Den 3. Januar gik Reesen selv ud med «Fortuna»; men Vejret var stormfuldt og taaget, Prammen mistede sit Ror og kunde ikke naa ud til Skibene. «Gerechtigkeit» sejlede den i Møde, men blev stoppet med Skud og besat som Prise. «The Colvert» var strandet, og Besætningen gaaet om Bord paa den lille Fregat.[4])

Den 4. Januar var Kommandørkaptajn Paulsen hos General Scholten og meldte ham, hvorledes det stod til med de engelske Skibe: Reesen havde faaet Ordre til at forlange Kaptajnernes Papirer og i øvrigt «behandle dem paa Sømands Vis», hvilket vilde sige, at de høfligt skulde anmodes om at fortrække; nægtede de det, skulde de angribes og gøres uskadelige.[5])

Kaptajnen paa «South Dyke» havde erklæret, at han ikke vilde ankre op for ét, men kun for fire Skud.[6]) Denne Indrømmelse

---

[1]) Reesens Rapporter til Admiralitetet $^{20}/_{12}$, $^{31}/_{12}$ 13; Kneyl til Overkr.sekr. $^{4}/_{1}$ 14.
[2]) Kgl. udf. Exped. $^{12}/_{12}$ 13 N. 2636; $^{19}/_{1}$ 14 N. 110.
[3]) Hertugen af Württemberg til Overkr.sekr. $^{3}/_{1}$ 14; som Bilag Reesens og Løwes Rapp. af $^{1}/_{1}$.
[4]) Reesens Rapp. $^{3}/_{1}$ 14.
[5]) Scholt. Prot. $^{5}/_{1}$ 14; sammes Memorial s. Dag; Paulsens Rapp. s. D.
[6]) Kgl. udf. Exped. $^{15}/_{1}$ 14 N. 77.

maa man have gjort ham, thi den 9. Januar indberettede Scholten, at de engelske Kaptajner havde meldt sig til Brigadér Kneyl; «The Colvert» var nu Vrag, Fløjten ligesaa.[1]) Imidlertid fik Reesen Forholdsordre fra Admiralitetet: Dersom den strandede Fregat blev staaende, skulde den og de andre Fartøjer entres; kom den løs, skulde de ankre ud for Kaptajn Reesen, til hvem Chefen havde at melde sig med sine Papirer; vægrede han sig, skulde han fordrives med Magt eller skydes i Sænk; for enhver Pris maatte det forhindres, at Tønning fik Tilførsel.[2]) Den 9. Januar indberettede Kneyl, at Stormen havde hindret Reesen i at optage den lille Fregat, men han var kommen overens med de engelske Kaptajner om, at den skulde opbringes og Ladningen sælges til Kongen; Englænderne havde ikke brugt Vold, men havde haft til Hensigt at bryde Blokaden; kun de to Forlis havde hindret dem deri; Kaptajn Mandell paa «South Dyke» havde i Begyndelsen kun villet tale Engelsk, men senere viste det sig, at han godt kunde tale Tysk; man sagde, at han var v. Dernaths Kammertjener. Indberetningen sluttede med at meddele, at 62 Matroser fra «L'Union», Fløjten og Smakken var i Land; Kaptajnerne havde forlangt Passer, men det var bleven dem nægtet.[3])

Den 9. Januar gik der Ordre til Kneyl om, at alle, der hørte til de engelske Skibe, skulde besvare følgende Spørgsmaal: 1) hvem der havde antaget dem; 2) om Grev v. Dernath havde befragtet Skibene; 3) om Skibene var assurerede; 4) hvori Ladningen bestod, om de medførte Proviant eller Ammunition. Officerer og Mandskab skulde føres til Husum og Frederikstad og tages i Forplejning der.[4])

Den 22. Januar begyndte Forhørene, der blev afholdte i Kating Siel under Kaptajn Reesens Forsæde. Kaptajn Rawling tilstod, at de havde Ordre for Tønning, der først maatte aabnes under Helgoland, men han erklærede ikke at kunne forevise dem, da de var tilintetgjorte. Den 25. var det Kaptajn Mandells Tur; ogsaa han indrømmede, at de skulde til Tønning, men paastod, at de ikke havde Ordre til at bruge Magt. Den 3. Februar blev der i Husum holdt Forhør over Matroserne, som fortalte, at det ved Helgoland var bleven meddelt dem, at de skulde til Tøn-

[1]) Scholt. Prot. og Mem. $^{9}/_{1}$ 14.
[2]) Kgl. udf. Exped. $^{6}/_{1}$ 14 N. 16—17.
[3]) Kneyl til Overkr.sekr. $^{9}/_{1}$ 14.
[4]) Kgl. udf. Exped. $^{9}/_{1}$ 14 N. 48.

ning.[1]) Sagen var saaledes klar nok, og til Overflod havde Görtz i Berlin udtalt, at de engelske Skibe var ladede med Proviant til Tønning, han havde ikke gjort nogen Hemmelighed deraf.[2]) Megen Fornøjelse fik de Danske dog ikke af deres Bytte. Forsøgene paa at bjærge den lille Fregat lykkedes ikke, ved Løwes og Lodsernes Malkonduite ragede ogsaa den paa Grund og blev i Løbet af Vinteren slaaet i Stykker. Med stort Besvær fik Reesen i Februar bjærget en Del af Ladningen; Feltkommissariatet vilde ikke købe de delvis bedærvede Varer, hvorfor Kongen resolverede, at de skulde sælges ved Auktion, naar de var bleven erklærede for god Prise; der indkom 1446 Rdlr. Reesen, hvis Virksomhed Kneyl havde prist i høje Toner,[3]) blev rigelig belønnet og ansat som Næstkommanderende ved Søkadetkorpset. Arbejdet havde været meget besværligt og farefuldt; i det haarde Vejr havde Prammene haft Nød ved at klare sig; under en Storm i Januar drev 3 af dem endog helt op paa Diget.

Selvfølgelig gjorde den engelske Envoyé i København megen Blæst af denne Sag og forlangte, at den danske Regering strax skulde løslade det fangne Mandskab. Han fik imidlertid det Svar, at Kongen ikke kunde tage nogen Bestemmelse, før Undersøgelserne var afsluttede.[4]) Da dette var sket, fik han ren Besked: Pulteney havde indgivet en Memorial angaaende en londonsk Købmand Jacques Seignoret, der forlangte Satisfaktion for de 3 med Proviant ladede Skibe, som var «blevne» ved Helgoland og paa Ejderen, det blev nu meddelt ham, hvad denne Købmand, under Navn af engelsk Undersaat, havde vovet at indlade sig paa; man vidste nemlig med Sikkerhed, at Skibenene var fragtede af Grev v. Dernath for at proviantere Tønning; det havde Görtz selv indrømmet; da han fik at vide, at Skibene havde været ved Helgoland for at faa nærmere Besked hos Kommandanten, havde han udtalt, at det var ham ligegyldigt, hvad man sagde om den Sag, naar blot Tønning blev provianteret; Kaptajnerne havde til en Begyndelse foregivet, at de skulde til Hamborg, men der var ingen, der vilde tro, at

---

[1]) Kneyl til Overkr.sekr. $^{23}/_{1}$, $^{26}/_{1}$, $^{3}/_{2}$ 14.

[2]) Kgl. Resolut. til Pulteney $^{27}/_{1}$ 14 (Geh. Reg.). Görtz havde overfor Ahlefeldt i Berlin indrømmet, at Skibene skulde til Tønning (Ahlef. Depeche $^{14}/_{1}$ 14).

[3]) Kneyl til Overkr.sekr. $^{26}/_{1}$, $^{18}/_{2}$ 14.

[4]) Protocole des conférences $^{18}/_{1}$; Kgl. Resolut. $^{27}/_{1}$ 14.

Englænderne vilde handle paa denne By paa et Tidspunkt, da Pesten rasede derinde, allermindst da med Proviant, som var meget billigere dèr end i England; der var heller ingen Grund til at armere Skibene saa stærkt, hvis Togtet gjaldt Hamborg: Nej! det fremgik klart nok baade af Skibspapirerne og af Besætningernes Udsagn, at Skibene var Blokadebrydere, der vilde forcere Adgangen til Tønning; ved Helgoland havde Officererne meddelt Mandskabet, hvad Meningen var med Expeditionen, Kanonerne var ladte, og fra Helgoland medførte Skibene et dansk Fartøj, som Indbyggerne havde taget, og som ligeledes var ladet med Proviant. I Slutningen af Svaret til Pulteney udtalte Kongen sin faste Overbevisning om, at Dronningen af England vilde misbillige det skete og lade Ophavsmændene straffe; af Hensyn til hende havde han dog allerede løsgivet Officerer og Mandskab fra de engelske Skibe.[1])

«Kongen smilede, da han meddelte Pulteney de engelske Skibes Uheld», fortæller den hannoveranske Afsending i København.[2]) Episoden blev snarest meddelt de fremmede Hoffer;[3]) der kom ingen Indsigelse fra dem, og, da den engelske Gesandt var bleven oplyst om Sagens rette Sammenhæng, tav ogsaa han stille. Men Begivenheden kom den danske Regering ypperlig til Pas; nu var det let at paavise for alle, hvor lidt man kunde stole paa Gottorp, «der omgaar alle vore ærlige Tilbud med Troløshed».[4]) Nu maatte Kongen være fuldt berettiget til at afbryde Tønnings Proviantering og gøre det af med Fæstningen; den 23. Januar blev der givet Befaling til den strængest mulige Afspærring; ingen Breve maatte føres ind i Byen, og med Kongens Billigelse publicerede Kneyl, at Desertører, som man ved Tønnings Overgivelse fik fat paa, uvægerlig vilde blive hængte.[5])

Et Brev var der imidlertid, som blev smuglet ind; det var stilet til Kommandanten og lød i Oversættelse som følger:

Berlin, 10. Jan. 1714.

Den med de Danske stipulerede Proviantering til den 25. Januar vil vel have oplivet de nedslagne Gemytter noget og er vel

[1]) Kgl. udf. Exped. $^{16}/_{2}$, $^{15}/_{3}$ N. 304—305 og N. 462—463. Svaret til Pulteney er af $^{27}/_{2}$ 14 (Geh. Reg.).
[2]) Pöchler til Robethon $^{6}/_{1}$ 14.
[3]) Rundskr. til Gesandterne $^{20}/_{1}$, $^{27}/_{1}$ 14.
[4]) Geh. Reg. $^{20}/_{1}$ 14.
[5]) Kgl. udf. Exped. $^{23}/_{1}$ N. 165.

nu i Orden. Det har ikke været muligt at opnaa mere, da Czarens Deklaration var stik imod Menschikoffs Løfter og har gjort dette Hof tøvende. England vil heller ikke erklære sig direkte for os, og nu tilbyder man i Berlin kun bona officia. De Danske er bleven mere og mere højttalende, navnlig da man har erfaret, at de fra England sendte Fregatter er forulykkede under Helgoland og paa Ejderen; det maa nu befrygtes, at de ved indtrædende Frost vil skride til Angreb paa Hr. Generalmajoren, og saa kunde vor Sag komme til at staa endnu slettere. Hs. Durchlauchtighed stoler trygt paa Hr. Generalmajorens Fasthed samt paa, at D'Hrr. Officerer vil holde ud med Dem. Men bliver Lidelserne værre, og sporer man Tegn til, at de Danske vil gøre Alvor af Angrebet, skal jeg i Hs. Durchlauchtigheds Navn bemyndige Dem til, naar der absolut ikke er Tale om at holde sig mere end 4 Uger i Tønning, at sende Kammerassessor Langerjahn ud til Blokadekorpset for at forhandle om følgende Kapitulationspunkter:

1.

At Garnisonen frit gaar til Eutin.

2.

At de Danske lader Tønning forblive i sin nuværende Forfatning indtil Fredsslutningen.

3.

At man sender Wedderkopp med en Eskorte paa 50 Md. til Helgoland.

Jeg gentager, at intet Skridt maa gøres før 4 Uger, inden Provianten er fortæret, med mindre de Danske virkelig prøver en Storm paa Fæstningen.

Jeg forbliver etc.

Dette Brev, der efter Kapitulationen blev fundet blandt Kommandantens Papirer, og som nu findes i Scholtens Arkiv[1]), er tilsyneladende ægte nok; det er uden Underskrift men gør helt igennem Indtryk af at være forfattet af Görtz; det var ikke desto mindre fabrikeret paa den danske Regerings Foranstaltning. Det var jo ikke den første falske Ordre, som var tiltænkt Generalmajor Wolf; han havde efterlevet Carl Frederiks fingerede Befaling af

[1]) Pakke »Tønnings Belejring 1713—1714«. (Scholt. Ark.)

23. Juli 1712[1]) og synes ikke at have næret nogen Tvivl om, at Brevet var fra Görtz; det er virkelig ogsaa godt lavet, og Punktet angaaende Wedderkopp ligefrem genialt fundet paa. Sammenhængen er følgende:

Den 21. Januar modtog Oberst Løvenørn en Instrux af nedenstaaende Indhold[2]): Strax efter Modtagelsen af de nødvendige Ordrer og Papirer skulde han begive sig til Brigadér Kneyl for at aftale med ham, hvorledes et Brev kunde indsmugles uden at vække Mistanke, men saaledes, at Kommandanten maatte tro, at det virkelig var fra Görtz. Gjorde det Virkning, skulde han og Kneyl ordne Kapitulationen i Overensstemmelse med Brevet, dog under Iagttagelse af den særlige Befaling, han havde faaet med Hensyn til Wedderkopp. Gjorde det ikke Virkning, skulde Løvenørn rejse til Hertugen af Württemberg og General Scholten i Itzehoe, melde, at Kongen nu havde besluttet — hvis Frosten blev ved — at tage Tønning «l'épée à la main», og i Forbindelse med dem ordne Forberedelserne paa bedste Vis. Til Scholten skulde han sige, at Kongen billigede hans Plan til Angreb og «Eskaladering»; til Anskaffelse af de nødvendige Rekvisitter blev der anvist ham 2000 Rdlr. Selv om Anstalterne ikke kunde holdes helt skjulte, maatte Løvenørn sørge for, at den egentlige «Dessein» ikke blev bekendt. Lykkedes Angrebet, skulde Slottet med Brevskaber, Penge m. m. samt Wedderkopps Person lades «ungeplündert». Beretning om Udfaldet skulde af Løvenørn personlig overbringes Kongen.

Den 23. Januar afgik der en kongelig Skrivelse til General Scholten[3]), hvori der udtaltes, at man nu havde frie Hænder; Generalen skulde sammen med Kaptajn Reesen afspærre Fæstningen fuldstændigt. «Vi ved nu med Sikkerhed, at dette Interimsforlig var et underfundigt og behændigt Forsøg fra Gottorpernes Side paa at trække Tiden ud for derved at kunne gennemføre deres skadelige Planer.» Da Vorherre nu havde givet Frost, skulde alle Anstalter træffes til at storme Fæstningen; først skulde Besætningen ved Trusler overtales til Overgivelse; hjalp dette ikke, henstillede Kongen til Scholten efter foretagne Skinangreb at storme Fæstningen ved Daggry. Samtidig underrettede Vibe i et Brev[4]) Generalen om Løvenørns forestaaende Ankomst

[1]) Bind IV S. 256.
[2]) P. V. Løvenørns Instruktioner 1711—1720.
[3]) Scholt. Ark.
[4]) Scholt. Ark.

og bad ham indfinde sig i Rendsborg for at forhandle med denne, hvad der i et Brev fra Kongen af 27. Januar yderligere blev befalet ham[1]).

Den 25. Januar fik Løvenørn paa Raadstuen «i den hele conseils présence» udleveret Ordre til Scholten, det falske Brev til Kommandanten i Tønning m. m., og Gehejmeraad Vibe paalagde ham «a parte» at gøre sit bedste for at faa fat i de Ordrer, Generalmajor Wolf maatte have faaet angaaende «Stenbocks Indelukkelse i Tønning»[2]). Samme Dag rejste Obersten og kom den 27. Januar til Flensborg efter at have tilbragt en hel Dag paa Store Bælt paa Grund af Modvind[3]). Hans livfulde Beretning om, hvorledes han udførte sit Hverv[4]), gengives nedenfor med hans egne Ord, dog med enkelte Udeladelser.

Efter at have skildret Rejsen og sin Ankomst til Oldenswort Natten til den 28. Januar fortsætter han: «Det bevidste Brev til Kommandanten i Tønning er saa vel bleven indbragt, at der er ingen Tvivl, Kommandanten jo vist tror, det er sket uden nogens Videnskab. Eders Majestæts allernaadigste Mening om med en ubekendt Person at lade stikke Brevet til en Feldbereder Knægt, som med E. M. allernaadigste Pas skal være benaadiget at gaa ind i Tønning, forsikrede Brigaderen ej er praktikabel; thi formedelst den store Angst, som hele Landet er udi over de Fanger, der har tilforn ladet sig bruge til Brevdragere, blev der umuligt nogen, der med sit Vidende tog det an; dertil med(!) tabte man og Tiden, efterdi man hørte intet, indtil bemeldte Feldberederes Ankomst. Herover har vi betjent os af følgende Lejlighed: Kommandanten i Tønning har nogle Gange ladet instændig anholde hos Brigadér Kneyl om noget Peberrod. Den 29. kom Borgermester Owens til Brigadér Kneyl og bad, om det ej maatte permitteres, at han maatte skikke Kommandanten, som var upasselig, nogen Forfriskning og især nogle Stykker Peberrod. Brigadér Kneyl refererede det pro forma, jeg intercederede for Kommandanten med disse Ord, at et Peberrod kunde dog intet gøre til eller fra, og derpaa blev da af Brigaderen konsenteret, at Borgmester Owens maatte sende hannem et deraf ved en Tjener. Bri-

[1]) Løvenørns Arkiv.

[2]) Paa en løs Lap har Løvenørn nedskrevet disse Oplysninger tillige med Hovedindholdet af sin Instrux (Løvenørns Ark.).

[3]) Løvenørn til Vibe $^{27}/_{1}$ 14 (Løv. Koncepter).

[4]) Samme til Kongen $^{31}/_{1}$ 14 (Løv. Koncepter).

gadér Kneyl beordrede en Trompeter at følge samme Tjener til Porten og vel at tage i Agt, at han ikke talte med nogle Folk eller gav noget fra sig uden den Kurv med Peberroden. Brevet praktiserede jeg i Kurven og det paa saadan Maade: Brigaderen sagde, han (Tjeneren) endelig fik at ride til Tønning, og at han vilde laane ham en Hest. Imidlertid, han nu saaledes hørte, sætter han Kurven paa en Bænk, udi hvilken jeg flux lagde Kommandantens Brev paa Bunden, uden at han eller noget Menneske saa, at jeg rørte derved, i et Stykke af en Maatte, som Peberroden var svøbt udi, og rejste han saa med Trompeteren til Tønning. Kurven blev indskikket til Kommandanten med et aabent Brev fra Borgermester Owens, hvilket han ogsaa besvarede med et aabent Brev, skrevet til Borgermesteren, og takkede ham for hans Høflighed. Han skriver derudi, at Peberrodet har usigelig vel kontenteret ham; men det er vistnok Brevet, som laa derudi, og ej saa meget Peberrodet. Kommandanten tror vist og sikker nok, at Brigadér Kneyl, som ej har soupçonneret, at der er lagt noget i en aaben Kurv, og ladet det saa gaa uvisiteret ind, er Dupe af den Affære; men jeg tør allerunderdanigst forsikre, at, om ingen yngre Breve er kommet ind, Effekten af dette skal snart følge til Eders Majestæts Fornøjelse.»

Løvenørn mente, at Kommandanten ikke vilde lade det komme til en Storm, da hans Garnison var svag og desuden hærget af Hunger og Sygdom; men for at være paa den sikre Side rejste han den 30. Januar til Rendsborg, hvor han traf General Scholten, hvem han overrakte Kongens Ordrer af 22. og 23. Januar til at «gøre Ende paa Sagen med Tønning», og med hvem han aftalte alle Forberedelser til et Angreb paa Fæstningen[1]). Herefter begav begge sig til Itzehoe for at sætte Hertugen af Württemberg ind i Sagen. Inden Afrejsen fra Rendsborg traf Scholten sine «Præparatorier»: Generalmajor Wilster fik Ordre til at tilvejebringe 2000 Par Issporer, 600 norske Brædder, 350 Øxer, 25 Koben, 40 Fag Løbebro, Geværammunition, Granater og Raketter; 2—3 Artilleriofficerer med nogle Konstabler, 4 Ingeniører og Brokaptajnen med Svende skulde med 140 Heste i Løbet af den 8. og

[1]) Strax efter sin Ankomst til Flensborg havde Løvenørn sendt Scholten et Brev fra Vibe med flere orienterende Oplysninger og Opfordring til at give Møde i Rendsborg. (Løvenørn til Vibe $^{27}/_{1}$; jfr. Vibe til Scholten $^{24}/_{1}$ 14. Scholt. Ark.)

9. Februar føre Sagerne fra Rendsborg til Oldenswort. Til «Forfriskning» medførte Expeditionen 400 Kander Brændevin og 625 Pd. Tobak[1]). Brigadér Kneyl skulde tilvejebringe et Antal Stormstiger, hver Morgen alarmere Besætningen og hver Nat opsende nogle Raketter, altsammen for at trætte Garnisonen og sløve dens Opmærksomhed; Scholten selv agtede at begive sig gennem Ditmarsken til Ejdersted for at lede Foretagendet; Angrebet skulde finde Sted den 10. Februar, og Blokadekorpset ansaas for at være stærkt nok til at gennemføre det[2]).

Da Løvenørn Natten til den 28. Januar ankom til Oldenswort, traf han ikke Kneyl; Brigaderen var nemlig i Gang med en større Rekognoscering, hvori der af hvert Regiment deltog 100 Mand, opløste i en Mængde Smaapatrouiller. Kl. 10 Aften fandt Udrykningen Sted; uden at skyde passerede Patrouillerne den tilfrosne Forgrav, gik over den dækkede Vej og naaede frem til Hovedgraven. Besætningen blev alarmeret og aabnede en livlig Ild, ogsaa Kanonerne lod sig høre; Rekognosceringskommandoet trak sig tilbage med et Tab af 1 Død og 7 Saarede men med den sikre Forvisning, at, hvis Frosten holdt sig, kunde Fæstningen tages med forholdsvis ringe Ofre.[3]) Herefter blev Aarvaagenheden paa begge Sider skærpet: i 5 Dage kom der ingen Desertører til de Danske. Denne Rekognoscering eller Alarmering blev af nogle betragtet som en mislykket Overrumpling[4]); dette er naturligvis urigtigt; havde Kneyl villet tage Fæstningen, vilde han have sat mere end 400 Mand ind paa Forsøget.

Medens man nu i Rendsborg lavede Issporer og samlede Bræder for at kunne bestige de glatfrosne Skraaninger og passere Vaagerne, slog Vejret om; den 2. Februar faldt det ind med stærkt Tøvejr og Storm af Vest. Scholtens Frostvejrsprojekt blev nu ubrugeligt, men heldigvis havde han en ældre Tøvejrsplan liggende, og med disse tvende Dokumenter rejste han den 5. Februar til Oldenswort. Inden Afrejsen skrev han til Kongen og spurgte, om han skulde bie paa Frost eller prøve en Tøvejrsplan, hvis Gennemførelse dog altid var tvivlsom, eller om det ikke var tilstrækkeligt at true Kommandanten haardt og skærpe Blokaden til det

---

[1]) Scholten til Wilster $^{1}/_{2}$ 14.
[2]) Scholten til Kongen $^{31}/_{1}$, $^{2}/_{2}$ 14 (Memorialer, jfr. Scholt. Prot.).
[3]) Kneyls Mem. $^{30}/_{1}$ 14; Wolfs Journal $^{27}/_{1}$.
[4]) Püchler til Robethon $^{6}/_{2}$ 14.

yderste.[1]) Kongen blev imidlertid sparet for at vælge mellem disse 3 Alternativer.

Den 1. Februar havde Løvenørn i Itzehoe forhandlet med General Scholten og Hertugen af Württemberg; denne var jo i Kongens Fraværelse Hærens Overgeneral[2]); Scholten følte sig dog ikke krænket over atter at skulle staa under sin gamle Chef fra den spanske Arvefølgekrig, og Løvenørn udtaler ved denne Lejlighed om dem: «de lever ellers saa vel med hinanden, som de nogen Tid har gjort, hvilket er vist en stor Nytte for Hs. Majestæts Tjeneste». I Spørgsmaalet om Stormen paa Tønning var de dog ikke helt enige, idet Hertugen mente, at der burde sendes endnu et Par Batailloner til Tønning, hvis Fæstningen skulde tages «l'épée à la main», medens Generalen holdt paa, at dette vilde vække for megen «bruit», og at der var Tropper nok, ja flere, end der behøvedes. Hertugen bøjede sig. «General Scholten har lovet mig for vist — skriver Løvenørn — at rejse med mig paa Mandag (5. Februar) til Oldenswort. Jeg vilde gerne gaa derhen for i Vejen(!), men jeg frygter, at den gode Mand faar maaske Forfald, naar jeg først er borte, at han ej kommer saa snart. Jeg ved vel, at Hs. Majestæt og Deres Excellence med det hele Konseil tæller hvert Moment, indtil Sagen bliver afgjort; men jeg vil allerunderdanigst haabe, at Hs. Majestæt har den allernaadigste Opinion om mig, at jeg ej skal lade en Time gaa forbi, jeg jo skal gøre og arbejde alt, hvad muligt er for at faa en hurtig og lykkelig Ende derpaa».[3])

Løvenørn holdt det dog ikke ud i Itzehoe til den 5. Februar; den 2. om Aftenen indtraf der en Kurér fra Kneyl som meddelte, «at det bevidste Brev begyndte at gøre sin Effekt»[4]). Hvori denne bestod nævner Løvenørn ikke, men fra anden Side vides, at Generalmajor Wolf den 2. Februar anmodede Brigadér Kneyl om et Pas for Kammerassessor Langerjahn, der havde noget at meddele; dette blev tilstaaet og Assessoren anmodet om den 3. Februar Kl. 11 F. M. at give Møde ved den danske Redute foran den nordlige Port, hvorfra han vilde blive ført til Brigaderen.[5]) Efter at have læst Kneyls Budskab ilede Løvenørn

[1]) Scholt. Prot. 5/2 14.
[2]) Bind IV S. 340.
[3]) Løvenørn til Vibe 2/2 14 (Koncept).
[4]) Samme til samme dateret Oldenswort 4/2 14.
[5]) Eyderstedt. Land Rechn. 1714. (A. XXIV Slesvig.)

til de to Generaler og foregav, at han havde faaet en Staffet fra Gehejmeraad Vibe, der paalagde ham ufortøvet at rejse til Frederikstad, hvor han vilde forefinde nye Instruxer. I 8 Timer tilbagelagde Obersten den 11 Mil lange Vej til Oldenswort, som han naaede, før Assessoren kom ud fra Tønning. Foreløbig deltog han dog ikke i Forhandlingerne, da General Wolf ikke maatte vide, at han var til Stede, «paa det han ej skulde gøre sig nogle Tanker om Brevet, thi han kender mig meget vel. Saa snart han imidlertid vil gaa ad rem og begynde at kapitulere, vil jeg lade, ligesom jeg kom fra Itzehoe og havde været der i lang Tid hos Generalitetet». Løvenørn var forberedt paa, at Wolf vilde søge at vinde Tid og faa listet et Brev til Administratoren; «men der bliver ikke noget deraf, og Kapitulationen skal være endt paa en Dag». Alle Poster var fordoblede, og den højeste Grad af Aarvaagenhed blev udfoldet. Det synes, som om der over for Kommandanten er gjort Forsøg paa Bestikkelse[1]). Konseilet havde forudsét, at Wolfs Mistænksomhed kunde blive vakt, hvis Løvenørns Navn blev nævnet i Kneyls Fuldmagt; denne var derfor «antedateret og Stilen derefter indrettet»; men i Ordren til Brigaderen stod der, at han i Forbindelse med Løvenørn skulde «stipulere og forfatte Kapitulationen».[2])

Da General Scholten den 7. Februar ved Middagstid ankom til Oldenswort, var Kneyl og Løvenørn i fuld Gang med at forhandle med Tønnings Kommandant, og den næste Morgen Kl. 10 blev Kapitulationen underskrevet.[3]) Nørreport blev strax besat, og umiddelbart efter rykkede Oberst Arnoldt med en Bataillon af sit eget og en af Callenbergs (fh. Friis') Regiment ind i Fæstningen. Strax derefter rejste Løvenørn til København for at afgive Beretning.[4])

Kapitulationen lyder i Oversættelse saaledes[5]):

---

[1]) Løvenørn til Vibe 4/2, til Chr. Sehested s. D. Enkelthederne i Kneyls Forhandling med Langerjahn kendes ikke; Løvenørn henviser til sine Memorialer, men disse har ikke været til at finde.

[2]) Chr. Sehested til Løvenørn 7/2 14 (Løv. Instr.)

[3]) Scholt. Mem. 8/2 14.

[4]) Kneyls Mem. 8/2 14.

[5]) Originalen i Rigsarkivet; trykt i meget forvansket Form i «Hist. Nachr. v. d. Nord. Kriege» S. 344—352. Hver Artikkel bestaar af Wolfs Forslag med efterfølgende Resolution.

I.

At Generalmajoren og Kommandanten maa udmarchere med hele Garnisonen og alt, hvad dertil hører, med flyvende Faner, klingende Spil, Over- og Undergevær, brændende Lunter, hver Menig tillige med 24 Patroner, og med sikker Eskorte føres til Eutin ad den lige Vej over Eckernførde og Kiel.

Skønt det er noksom bekendt, i hvilken Stand Byen og Garnisonen befinder sig, saa at man ikke behøvede at indlade sig paa en «Akkord», saa er det dog kendt over hele Verden, at Hs. Kongelige Majestæt til Danmark, Norge o. s. v. ikke finder Behag i Blodsudgydelse og endnu mindre i at ødelægge Folks Velfærd. Derfor tilstaas det 1. Punkt saaledes, at Garnisonen udmarcherer som ønsket, og Fæstningen Tønning overgives til Hs. Kongelige Majestæt tillige med det deri værende Artilleri, Ammunition, Proviant og alt, hvad der findes i Byen og paa Slottet, og som tilhører Fæstningen og det svenske eller fyrstelig gottorpske Hus, eller hører til det, det være sig Brevskaber, Løsøre, Penge eller andet, med hvad Navn nævnes kan; alt dette skal snarest med nøjagtig Fortegnelse leveres til de dertil forordnede kongelige Kommissærer; ligesaa skal ogsaa forinden alle Miner paavises den dertil forordnede Officer, og, saasnart denne Akkord er undertegnet og ratificeret af Kommandanten, skal den nordlige Port overgives til Hs. Kongelige Majestæts Tropper saaledes, at den kongelige Skildvagt staar udenfor Porten, den højfyrstelige forbliver indenfor sammen med Vagten i dens sædvanlige Corps de Garde, og Kommunikationen paa det strængeste forbydes, medens Portene staar aabne, saa at ingen — Officer eller Menig — har Tilladelse til at komme ind i Byen uden Brigadér Kneyls eller den kommanderende Officers (Oberst Arnoldts) Pas.

II.

At 3 Metalkanoner, 1 Tolvpunds- og 2 Sexpunds, hver med 12 Skud og alt Tilbehør maa tages med, og det nødvendige Forspand dertil leveres.

Der tilstaas 2 Sexpunds Metalkanoner med 12 Skud og alt Tilbehør.

III.

At alle Officerers og Meniges Bagage og, hvad de ellers tager med sig, maa føres sikkert og uvisiteret med de nødvendige Vogne og Forspand til nævnte Sted.

Tilstaas, for saa vidt som enhver maa tage med, hvad der tilhører ham, men ellers intet. Hertil gives dem frit 81 firspændige Bøndervogne.

IV.

Saa længe Marchen til Eutin varer, skal det være forbudt at tvinge den udmarcherende Garnison til at tage Tjeneste, eller paa nogen Maade forlede dem dertil.

Ingen skal blive tvungen til at tage Tjeneste.

V.

At Marchen til Eutin indrettes saaledes, at der daglig kun marcheres 2 Mil, at hver 3. Dag er Rastdag, at Folkene holdes saa samlede som muligt og forsynes med behørigt Kvarter og Forplejning.

Tilstaaet; dog saaledes, at de under Marchen forplejes paa egen Bekostning.

VI.

At de tilbageblivende syge Officerer og Soldater maa blive her i Tønning, indtil de er blevne raske, sammen med de dertil kommanderede Officerer, Præster og nogle Menige, som skal pleje dem i Forening med Feltskærerne; at de forsynes med Medikamenter, og — saa snart de er helbredte — forsynes med et gyldigt Pas og faar Tilladelse til med Vaaben og Udrustning at begive sig til deres Regimenter.

Tilstaas dem; dog faar de kun Medicin og Forplejning for Betaling.

VII.

At det tillades det højfyrstelige Kommissariat med Betjente med deres Dokumenter, Regnskaber og Sager, i lige Maade de højfyrstelige Betjente med deres Sager at blive eller rejse uhindret, som det passer dem bedst.

Det tillades de højfyrstelige Betjente at forblive eller rejse, dog paa den Betingelse, at de intet tager med sig ud over deres private Sager og Regnskaber.

VIII.

Naar der i Garnisonen findes Folk, der har Domicil her, men som paa Grund af Aarstiden ikke strax kan føre deres Ejendele

med sig, at det da maa tillades dem at blive her eller opholde sig hos deres Familier til et belejligere Tidspunkt; i lige Maade, at det tillades de Officerer, som paa denne Aarstid ikke kan føre deres Sager med sig, at lade dem føre bort efter Behag ad Land- eller Søvejen.

Tilstaas.

IX.

At man fra kongelig Side lover at lade Fæstningen, Slottet og andre fyrstelige Huse og rørlige Ejendele samt det under de to Landsskrivere hørende Arkiv blive in statu quo, indtil der er sluttet Fred i Norden.

Henskydes under Hs. Kongelige Majestæts allernaadigste nærmere Bestemmelse.

X.

At man vil tillade, at Hs. Excellence Hr. Gehejmeraad Wedderkopp føres til Helgoland paa et Fartøj med en Eskorte paa omtrent 50 fyrstelige Soldater og dertil kommanderede Officerer.

Tilstaas ikke; men Gehejmeraad Wedderkopp maa blive i Fæstningen, uden at man gør ham Fortræd paa Liv og Lemmer, sammen med sine Ejendele, sit rørlige Gods og, hvad han ellers har hos sig.

XI.

At alle de af fyrstelige Undersaatter under Uroligheder ne indbragte, paa forskellige Steder deponerede og endnu ikke afhentede Sager, deriblandt ogsaa Kammerassessor Preussers, som han efterlod her for 3 Aar siden, da han tog sin Afsked, bona fide og uhindret udleveres til Ejermændene.

Tilstaas.

XII.

At der gives alle, under denne Indeslutning hidløbne Desertører naadigst Pardon.

Afslaas.

XIII.

At Byen og dens Kollegier beholder alle sine fra tidligere Tider stammende Privilegier, Konstitutioner og Observanser og i

det hele forbliver i sin nuværende Forfatning uden nogen Ændring.

Tilstaas.

XIV.

At Staden og Borgerskabet ikke brandskattes, men at man rolig lader dem beholde saa vel deres egne Ejendele som de hos dem udefra deponerede Sager, til de kan overleveres til deres Ejermænd.

Tilstaas.

XV.

At Stad og Borgerskab forskaanes for alle extraordinære Paalæg, samt at de under Hensyn til deres nuværende slette Tilstand faar et Afslag af Halvdelen saa vel af Plovtallet, som anført paa Katastret[1]), som ogsaa af de ordinære Kontributioner uden forøget Byrde for Landskabet Ejdersted, med hvilket de udgør et Korpus.

Henskydes under Hs. Kongelige Majestæts senere allernaadigste Bestemmelse og Forordning.

XVI.

At D'Hrr. Officerer af den indrykkende Garnison for egne Penge maa skaffe sig Kvarter, Forplejning og, hvad de ellers behøver, at de menige Soldater, for saa vidt de er gifte, indlægges i Barakkerne, og at der betales de sædvanlige maanedlige Kvarterpenge for det Mandskab, der indkvarteres hos Borgerne, hvorfor Soldaten ikke kan kræve andet af sin Vært end Husly, Salt og Surt, Lys og Varme.

Som ovenfor.

XVII.

At Byen i sin nuværende slette Tilstand belægges med en taalelig Garnison.

Som ovenfor.

XVIII.

Der bedes indtrængende om, at de udenfor arresterede Personer af Borgerskabet uden Godtgørelse løslades af Arresten og gives tilbage til deres Korporation.

Som ovenfor.

---

[1]) Betegnelsen Kataster bruges endnu i Tyskland i Betydningen Matrikul.

XIX.

Der næres heller ingen Tvivl om, at alt det forbigangne, saa vel hvad Staden som hvad Privatpersoner angaar, overgives til Forglemmelse.[1])

Tilstaaet.

XX.

At det tilstaas Generalmajoren og Kommandanten efter sluttet Akkord at afsende en eller to Personer til Hs. Biskoppelige og Højfyrstelige Durchlauchtighed.[2])

Naar først den nordre Port er indrømmet de kongelige Tropper, tilstaas ogsaa dette.

XXI.

Alt, hvad der indeholdes i denne Akkord, skal fra begge Sider holdes uvægerligt og fast, uden Svig og Argelist, paa Ære, Tro og Love.

Tilstaaet.

XXII.

Af disse oprettede og sluttede Akkords Punkter udfærdiges to ligelydende Exemplarer, underskrevne og forseglede af begge Parter, og et Exemplar overleveres hver Part.

Tønning den 7. Februar 1714.

Kneyl. *Lovenørn.* *Zachar. Wolf.*

Den 8. Februar skulde de danske Kommissærer modtage de i Kapitulationens Art. I nævnte Sager, og den 10. blev berammet til Garnisonens Udmarche; foruden de i Art. III nævnte Befordringsmidler blev der tilstaaet den 16 Stykheste til Kanonerne.

Medens Forhandlingerne stod paa, var en dansk Major og to Kaptajner Gisler i Tønning, hvor de blev meget flot beværtede; til Middagen vankede der flere Slags Vine og Kognak, derefter fik de Kaffe med Akvavit. Den 7. Februar superede Løvenørn

[1]) Den sædvanlige Amnesti-Paragraf.

[2]) d. v. s. Administratoren, der var Fyrst-Biskop af Lybæk.

med Gislerne, Kommandanten, de fyrstelige Regimentschefer og flere af Garnisonens Officerer i Tønning; næste Morgen blev det samme Selskab trakteret med Te og Sukker.[1]) Obersten har saaledes vist nok overnattet i Fæstningen.

Garnisonen havde lidt frygteligt under Indeslutningen; dens samlede Tab af Døde angives til henved 1100 Individer, deraf 400 Kvinder og Børn; desuden var 300 Soldater deserterede. Af Borgerskabet skal 742 være døde[2]); dette Tal er vistnok lidt for lavt; Wolf meddeler i sin Journal, at der alene i 1713 døde 716 Civile. Den 12. Januar 1714 talte Garnisonen 900 Md., hvoraf kun 300 var raske.[3])

Udmarchen fandt Sted til den fastsatte Tid i Overværelse af Hertugen af Württemberg og General Scholten. Den foregik med militær Honnør og i god Orden;[4]) der skal have været henved 400 Md. under Gevær.[5]) Under Bevogtning af en Ritmester med en Løjtnant og 50 Underofficerer og Ryttere marcherede Fangerne i 9 Dage, hvoraf 2 Rastdage, over Frederikstad, Krop, forbi Witten See over Stampe og Preetz til Eutin.[6])

Ogsaa Indeslutningskorpset forlod nu Tønnings Omegn, hvor Infanteriet havde opholdt sig et Aar. Staffeldts Regiment blev indkvarteret i Husum og Tønder; de derværende Gardekompagnier blev forlagte til Slesvig. Krags Regiment kom til Aabenraa og Haderslev, den ene Bataillon af Arnoldts til Ejdersted og den ene af Callenbergs til Frederikstad og Omegn. Af hvert af de 2 sidst nævnte Regimenter var en Bataillon rykket ind i Tønning, hvor de forblev som Garnison tillige med 2 Officerer og 50 Md. af hvert af Rytterregimenterne. Kneyls Regiment blev indkvarteret i Stapelholm, Svabsted og Gottorp Amter, v. Dedens i Nordditmarsken.[7]) I Hovedsagen var det saaledes de tidligere fyrstelige Besiddelser, som blev belagte. Infanteriregimenterne var omtrent komplette; i Slutningen af Februar talte hvert af dem c. 1330 Kombattanter og 60—70 Officersknægte.[8])

---

[1]) Eyderstedt Land. Rechn. (A. XXIV. Slesvig.)
[2]) Piece i Sammelbindet Hjelmstjerne 2993.
[3]) Wolfs Journal.
[4]) Hert. af Württ. til Overkrigssekr. $^{9}/_{2}$, $^{18}/_{2}$ 14.
[5]) Püchler til Robethon $^{19}/_{2}$ 14.
[6]) Scholt. Prot. $^{8}/_{2}$; Frederiksorts Fæstn. Rgnsk. $^{14}/_{2}$—$^{20}/_{2}$; Rdsbg. do. $^{9}/_{2}$ 14.
[7]) Scholt. Prot. $^{8}/_{2}$ 14; jfr. Scholt. Mem. af s. D.
[8]) Himmelstrups Rgnsk.

Interimskommandant i Fæstningen blev Oberst Arnoldt, der fik en meget udførlig Instrux af General Scholten: Tropperne skulde indlægges i Barakkerne, naar disse ved Magistratens Foranstaltning var vel rensede; det blev paalagt ham at stille sig imødekommende overfor Borgerskabet og vaage over Opfyldelsen af de Forpligtelser, man havde paataget sig overfor den tidligere Garnison; intet af Slottets Arkiv eller Inventar maatte fjærnes derfra uden særlig Befaling, og Gehejmeraad Wedderkopp skulde forblive dér, til der indløb nærmere kongelig Ordre.[1]) En saadan udbad Scholten sig den 9., og den 13. gik der Ordre til Kneyl, at Kongen ønskede, at Gehejmeraaden skulde rejse til København for sin egen Sikkerheds Skyld.[2])

Medens det gik let nok med at forlægge Indeslutningstropperne, tog det lang Tid at faa Blokadefartøjerne afsted. Den 16. Februar blev det befalet, at de armerede Fartøjer skulde indlægges i Tønnings Havn[3]); denne var imidlertid lukket med en Pælespærring, som først maatte fjærnes. Den 19. blev det befalet at sende Halvdelen af disse Fartøjers Besætning til Glückstadt, medens Resten skulde blive i Tønning, til Artilleriet var udtaget; naar dette var sket, skulde de med første føjelige Vind afgaa til deres Hjemstavn, og Skipperne skulde paa denne Rejse have halv Fragt.[4]) Prammene var imidlertid saa medtagne, at de ikke kunde afsejle, før de var blevne reparerede; i den Anledning fik Skipperne Halvdelen af deres Tilgodehavende udbetalt.

Den 6. Marts indberettede Reesen, at Prammene, deres i Frederikstad hjemmehørende Chalouper og den armerede Smakke, hvor Mandskabet i ugunstigt Vejr havde søgt Tilflugt, nu var desarmerede og deres Skyts bragt om Bord paa «Meermin» og «Prins Frederik»; disse maatte ekviperes, da Kommandørkaptajn Paulsen havde meddelt ham Kongens Befaling af 22. Februar[5]) til at «opfordre» Helgoland. Den 9. Marts overtog Løjtnant Volquart Riisbrich Kommandoen paa «Prins Frederik» og Løjtnant Øsau paa «Meermin»; Mathias Løwe blev hjemsendt som syg. Expeditionen til Helgoland blev i øvrigt udsat. De Penge, der ind-

[1]) Scholt. Prot. $^{8}/_{2}$; Kgl. udf. Exped. $^{13}/_{2}$ N. 286; Arnoldt til Overkrigssekr. $^{18}/_{2}$ 14.

[2]) Kgl. udf. Exped. $^{13}/_{2}$ N. 293.

[3]) do. $^{16}/_{2}$ N. 323.

[4]) do. $^{19}/_{2}$ N. 340.

[5]) do. N. 374.

kom for de engelske Skibes Ladning, anvendtes til Jagternes Reparation; Prammene og en Del andre Smaafartøjer blev hyrede til at bringe Krigsbyttet fra Tønning til Rendsborg; man begyndte den 4. April og var færdig den 26.; dog var dengang endnu 18 Kanoner blevne tilbage i Tønning.[1])

Den 13. Februar kom Løvenørn til København med Kapitulationen. Efterretningen om Tønnings Fald vakte stor Glæde; om Eftermiddagen Klokken 3 blev der saluteret med 3 Gange 27 Skud fra Voldene, Citadellet og Batterierne; Kneyl blev forfremmet til Generalmajor, hvert af hans Infanteriregimenter fik et Fad Brændevin.[2]) I et Heltedigt paa 31 rædselsfulde Vers, betitlet: «De Danskes Frydesang over Fæstningen Tønnings Erobring»[3]), besang en Poet af Phønixbergs Skole den glædelige Begivenhed til Melodien: «Vender om med Pønitense», idet han i sit Poem gav en hel lille Oversigt over det indviklede gottorpske Spørgsmaal:

Fordi Gud gav os den Lykke,
At vi Gottorp undertvang,
Vil vi samtligen samtykke
Takke Gud for denne Gang.
For Viktoria og Glæde
Vil vi Gud en Lovsang kvæde, o. s. v.

«Under hele Krigen er der intet, der i den Grad har glædet Kongen som Affæren med Tønning, — skriver Løvenørn — han vil der finde Sager, som han ikke havde turdet haabe at finde; maaske faar man en skønne Dag fat paa Originalen til Administratorens Ordre til Fæstningskommandanten om at indlade Stenbock og hans Armé.»[4]) Der fandtes virkelig særdeles interessante Sager i Tønning. Ved Garnisonens Udmarche bemærkede Scholten, at et Par Vogne var læssede med Arkivalier; han stoppede dem, lod dem køre op paa Slottet, bad Kommandanten følge med og opfordrede ham, i Overværelse af de Deputerede af Feltkommissariatet, Grev C. B. Ahlefeldt, Generalmajor v. Eynden og Etatsraad Weyse, til at udlevere sine Papirer.[5]) Han vægrede sig, men

[1]) Indkomne Sager til Admiralitetet.
[2]) Püchler $^{13}/_{2}$; Kgl. udf. Exped. $^{18}/_{2}$ N. 281—283 og 292; Kbhvns. Tøjhusrgnskb. $^{18}/_{2}$ 14.
[3]) Thottske Saml. 888. Fol. Nævnes ikke blandt P,s Sange i Werlauffs Afhdlg. i Hist. Tidsskr. 3. II.
[4]) Løvenørn til Söhlenthal $^{17}/_{2}$ 14.
[5]) Scholt. Prot. $^{12}/_{2}$ 14.

da Rejsechatollet blev opbrudt, udtalte han, at her var hele Hemmeligheden, «das ganze Secret». Der fandtes i alt 8 Aktstykker, i Hovedsagen Afskrifter, som han til sin egen Retfærdiggørelse havde ladet udfærdige og bekræfte; Originalerne havde Görtz taget med sig. Han blev flere Gange adspurgt, om han havde Administratorens Ordre til at indlade Stenbocks Hær i Tønning; i Begyndelsen svarede han med et tavst Skuldertræk, men tilsidst med «et simpelt Ja».[1])

Aktstykkerne[2]) var følgende: 1) Hertug Carl Frederiks fingerede Ordre til Kommandanten i Tønning om at aabne Fæstningen for Stenbock og hans Hær. Bekræftet af H. Reventlow og Banér. At denne Befaling var falsk, fik den danske Regering vistnok først Sikkerhed for, da Stenbocks egne Papirer senere faldt i dens Hænder.

2) Administratorens Ordre til Kommandanten om at adlyde de mundtlige Befalinger, Gehejmeraaderne Grev H. Reventlow og Baron Banér gav ham, selv om de stred mod tidligere Bestemmelser. Dateret Gottorp den 19. Januar 1713 og bekræftet af Overauditør E. E. Rubach og Sekretær A. E. Stambke.

3) Protokol over den Instrux, Reventlow og Banér gav Kommandanten. Actum Tønning 23. Januar 1713, bekræftet af Rubach og Stambke.

4) Ordre fra Administratoren til Vicekommandant, Oberst Grumbkow, om at efterleve de Befalinger, Kommandanten maatte give ham. Dateret Gottorp den 19. Januar 1713 og bekræftet af Rubach.

5) Kommandantens Revers. Dateret Tønning den 23. Januar 1713 og bekræftet af Rubach.

6) Stenbocks Begæring om at blive indladt i Tønning. Dateret Kotzenbüll den 13. Februar 1713; utvivlsomt Original.

7) Ordre fra Administratoren til Kommandanten om aldrig at røbe de ham betroede hemmelige Instruxer og Ordrer men brænde de kompromitterende Papirer og give en falsk Fremstilling af Be-

---

[1]) Scholten og de Deputerede til Kongen, dat. Oldenswort $^{12}/_{2}$ 14. I «Gl. Ejere af Bregentved» S. 406 lader Brasch urigtigt Løvenørn overbringe Dokumenterne sammen med Kapitulationen. Sagen har næppe tidligere været fremstillet i sin rette Sammenhæng.

[2]) Aftrykte bl. a. i Hist. Nachr. v. d. Nord. Kriege, 1ste Fortsetzung, S. 259 ff. Om Ordrernes Tilblivelse se Bind IV, S. 254 ff.

givenhederne, hvis han skulde blive tagen til Fange. Dateret Hamborg 23. Marts 1713; ikke bekræftet, sandsynligvis Original.

8) Skrivelse fra Administratoren til Kommandanten, der roses for sin Færd, udnævnes til Generalmajor og tilsiges Beskyttelse mod de Ubehageligheder, der kunde flyde af hans Lydighed mod den umyndige Hertug Carl Frederik. Dateret Hamborg 1. August 1713, bekræftet af G. A. Wodroff.

Samtidig beslaglagde man den Journal, Generalmajor Wolf havde ført fra 8. Januar 1713 til 31. Januar 1714.

Hermed glider Tønnings Kommandant ud af den Store Nordiske Krigs Historie. Der gik de vildeste Rygter om, at Administratoren var rasende og vilde lade ham halshugge, fordi han havde overgivet Fæstningen[1]); han led imidlertid ingen Overlast, og, da Carl Frederik i Aaret 1720 selv overtog Regeringen, udnævnte han ham til Øverstbefalende over den lille fyrstelige Hær. I Aaret 1725 blev han endog Medlem af Regeringen, men døde Aaret efter.

I Banérs Papirer fandt Etatsraad Weyse en Del meget kompromitterende Breve, skrevne af Görtz i de første Dage af 1713[2]), foruden andre vigtige Aktstykker; men det interessanteste Fund blev dog først gjort i Efteraaret 1714, da man fik fat paa Stenbocks Korrespondance, hvori bl. a. fandtes Originalen til Traktaten med Gottorperne af 21. Januar 1713.[3])

Rygtet om de fundne Papirer sivede hurtigt ud. Allerede den 17. Februar meddeler Baron Püchler Robethon, at man har ladet sig forlyde med, at man sad inde med sikre Oplysninger om, hvorledes Svenskerne var komne ind i Tønning; den 20. fortæller han, at man ikke gør nogen Hemmelighed af, at man er i Besiddelse af Administratorens originale Ordrer til Kommandanten i Tønning om at aabne Fæstningen for Svenskerne; den 27. véd han imidlertid, at man kun har Kopier, men at disse er gode nok. Det var nu heller ikke den danske Regerings Hensigt at holde Sagen hemmelig, tvært imod! Allerede den 24. Februar blev der tilsendt Envoyé Ahlefeldt i Berlin og Kancelliraad v. Holtze i Hannover en Fortegnelse over de fundne Brevskaber, idet man

---

[1]) Püchler $^{17}/_{2}$ 14.

[2]) Weyse til Kongen $^{28}/_{3}$ 14 med Bilag (Scholt. Ark., Tønnings Belejring 1713—1714). Brevene er benyttede og citerede i Bind IV, S. 230 f.

[3]) Se nedenfor Afsnit VII.

navnlig henledte Opmærksomheden paa Ordren fra Carl Frederik[1]), og den 3. Marts udgik der en Rundskrivelse til samtlige danske Ministre ved de fremmede Hoffer, bilagt med Afskrifter af alle de forefundne Dokumenter. De fik Paalæg om særlig at gøre Wienerhoffet og samtlige Ministre ved Rigsdagen opmærksomme paa, at Administratoren selv havde aabnet Tønning for Svenskerne.[2]) Allerede midt i Marts forelaa de Tønningske Aktstykker trykte; ogsaa Wolfs Journal blev trykt ved kongelig Foranstaltning.[3])

Man skulde have troet, at Gottorpernes Sag nu var uhjælpelig tabt, og at i hvert Fald Munden maatte være stoppet paa dem. Dette var imidlertid langt fra at være Tilfældet. De afslørede Rænker gav Anledning til en uendelig Pennefejde; de to Modstandere bombarderede hinanden med et Utal af Stridsskrifter og søgte at overbyde hinanden i Spidsfindighed og Grovhed. En Fremstilling af denne ufrugtbare Strid ligger imidlertid udenfor dette Værks Ramme.

Foruden de meget omtalte Papirer blev der gjort et ikke ringe Bytte i Tønning. Strax efter Kapitulationen inspicerede General Scholten Tøjhuset, der var smukt og vel forsynet. Generalmajor Wilster og Krigskommissær Hauch optog Inventar over Indholdet.[4]) Af Skyts fandtes 24 Metal-, 117 Jærnkanoner og 26 Morterer af overmaade mange Modeller og Kalibre med Rapperter, Affutager og Tilbehør. Ammunitionsbeholdningen var betydelig; 2000 Ctn. Krudt, c. 26,000 Kanonkugler, c. 1300 Kardæsker, c. 1600 Granater, c. 9600 Haandgranater, ca. 28,000 Pd. Blykugler, c. 5300 Patroner, Flintestene i Mængde og en Del Fyrværkerisager. Af Vaaben fandtes 3400 Geværer, et ringe Antal Karabiner og Pistoler, 910

---

[1]) Tyske Kancelli til Ahlefeldt og v. Holtze $^{24}/_{2}$ 14 (Geh. Reg.)

[2]) Geh. Reg.

[3]) Under $^{3}/_{3}$ 14 skriver Envoyé Ahlefeldt i Berlin til Gehejmeraad Sehested, at han nok skal anvende de Tønningske Papirer; den $^{27}/_{3}$ skriver han, at han næppe faar Lov til at lade dem trykke i Berlin. Dette maa dog være sket; thi den $^{14}/_{4}$ hedder det i «Berliner geschriebene Zeitungen», at den danske Envoyé har ladet alle de Tønningske Dokumenter trykke og omdele, hvad der skal have «mortificeret» Baron Görtz og Grev v. Dernath, der i nogle Dage har opholdt sig her. Om de fundne Breve skrev Phønixberg en Vise. (Hist. Tidsskr, 3. II. S. 4.)

[4]) Scholtens Protokol $^{12}/_{2}$ 14. I Rendsborgs Fæstningsregnskab for 1714 findes en meget detailleret Fortegnelse over Krigsbyttet, hvoraf et Uddrag gengives i Texten. Den 27. Februar sendte Scholten Kongen Inventar over det Tønningske Artillerimateriel (Scholt. Prot.)

Piker, endvidere 330 Pikenerharnisker, 113 Kyrasser, 13 fyrstelige Harnisker m. m., samt af egentlige Krigstrofæer: 1 Par Pauker, 3 Trommer, 1 Standart og 5 Faner, hvoraf 1 dansk[1]). Ogsaa Borgerskabet maatte udlevere sine Vaaben, der blev sendte til Rendsborg.[2]) Der var udmærket god Brug for det tagne Krigsmateriel; en Mængde Vaaben og Ammunition blev strax udleveret til Hærens Afdelinger og til den Glückstadtske Ekvipage, en Del ubrugelige Kanoner fik Anvendelse som Ballastjærn, Fyrværkerisagerne blev brændte. Paa Tøjhuset fandtes yderligere c. 90 Telte, en Del Lædertøj, Sengklæder og andet Inventar, i Kornmagasinet et ringe Kvantum Rug, Havre og Malt, hvoraf en Del tilhørte Görtz.[3]) Endelig fandt man paa Tøjhuset 6 legemsstore Rytterbilleder af Kongerne Carl X, Carl XI og Carl XII, Hertugerne Christian Albrecht og Frederik IV samt Administrator Fyrst-Biskop Christian August; ogsaa Hertug Frederik IV's udstoppede Livhest fandtes her.[4])

Medens der saaledes var god Brug for det i Tønning fundne Materiel, havde man ingen Anvendelse for selve Fæstningen. Scholten, der havde faaet Paalæg om at indberette, hvad han mente, der skulde gøres med den, svarede, at den paa Grund af sin Beliggenhed ikke havde nogen Betydning for Danmarks Forsvar; Gottorperne havde befæstet Byen for at kunne faa Hjælp fra Göteborg eller Stift Bremen ad Søvejen, men dette gjaldt ikke for Danmarks Vedkommende; fik Fæstningen Lov til at forblive, som den var, vilde den kun gøre Skade, da den vilde kræve en Garnison; det bedste vilde være at rasere den, hvis det ikke vilde medføre politiske Forviklinger; Værkerne var ret solide, og Sløjfningen vilde tage Tid; blev der stillet tilstrækkelig civil og militær Arbejdskraft til Raadighed, kunde den dog fuldføres i Løbet af 10 Uger.[5])

Da Scholten udfærdigede sin Betænkning, havde Kongen allerede taget Standpunkt og givet Ordre til at sløjfe Fæstningsværkerne.[6]) Arbejdet blev overdraget til Generalkvartermester

---

[1]) Formodentlig en af Svenskerne tagen og efterladt Fane. Generalmajor Wilster fik Ordre til at syne den, men hans Indberetning er ikke funden.

[2]) Kgl. udf. Exped. $^{2}/_{4}$ 14, N. 723.

[3]) Kgl. udf. Exped. $^{27}/_{4}$ 14; Rdsbg. Fæstningsregnsk.; Gottorp Proviantregnsk. Res. u. Feldart. rechn. $^{20}/_{9}$ 14.

[4]) Rdsbg. Fæstningsregnsk. 1714; Scholten til Wilster $^{15}/_{3}$ 14. Billederne hænger nu i Riddersalen paa Frederiksborg.

[5]) Scholten til Kongen, Itzehoe $^{6}/_{3}$ 14.

[6]) Kgl. udf. Exped. $^{20}/_{2}$, N. 367.

Scheel med en stor Stab af Ingeniørofficerer og Konduktører; det maatte ledes med Omsigt, da «Bjørnene» (Dæmninger til Regulering af Vandstanden i Gravene) jo skulde ødelægges, hvad der vilde kræve en Omlægning af Digerne. Som Arbejdstropper blev hidkommanderede: 1 Bataillon Ribe, 1 Aalborg, 1 Zepelin og 1 Marine, alt under Kommando af Generalmajor Rosenauer; Kompagnierne stillede daglig hvert 60—70 Md.; desuden mødte hver Dag et vexlende Antal Bønder efter Ordre fra Generalkommissariatet. Soldaterne fik i Tillæg 2 Skilling lybsk pr. Dag, Bønderne intet; de maatte endog selv holde sig med Redskaber. Man begyndte med Udenværkerne og gik saa ind efter; Generalmajor Wilster ledede Sprængningen af Murværket. Samtidig med Demoleringen foregik Demonteringen og Indskibningen af Skytset.[1]) De til Arbejde kommanderede Tropper kom fra Rendsborg og Glückstadt, hvor de blev erstattede med Arnoldts og Callenbergs Regimenter; Generalmajor Rosenauer afløste Oberst Arnoldt som Interimskommandant i Tønning.[2]) Midt i April blev der fra Glückstadt udleveret en Masse Redskaber for Jordarbejdere, og den 21. indberettede Scholten, at Arbejdet var i fuld Gang. En god Maaned senere meldte han, at Jordværkerne vilde være jævnede i Løbet af et Par Uger, hvorefter Bønderne kunde hjemsendes, men at Sprængningsarbejdet gik langsomt fra Haanden, da man kun havde 5 Minører. Kongen resolverede, at Amterne skulde vedblive at levere Mandskab indtil videre, men den 11. Juni erklærede Scholten, at Bønderne nu maatte demitteres, da han intet Arbejde havde at give dem; Murværket var endnu ikke helt demoleret, men det kunde Soldaterne besørge. Midt i August blev de tilovers blevne Redskaber tilbageleverede.[3])

Saaledes blev Tønnings Værker for 2. Gang sløjfede af danske Tropper, men denne Gang blev den sidste. Gottorpernes Herredømme i Sønderjylland var nu forbi for stedse, selv om deres politiske Betydning endnu ikke var til Ende. Paa forskellig Vis havde deres Venner søgt at lægge Danmark Hindringer i Vejen og redde Fæstningen; men Kong Frederik havde ikke ladet sig rokke, og,

---

[1]) Kgl. udf. Exped. $^{17}/_{3}$, N. 564; Scholten til Kongen $^{13}/_{3}$, $^{16}/_{3}$; til Wilster $^{15}/_{3}$ 14; til Scheel s. D.

[2]) Ordren hertil blev givet af Scholten. I Memorial af $^{24}/_{3}$ udbad Arnoldt sig i den Anledning Kongens Resolution, men en saadan er ikke funden.

[3]) Res. u. Feldart. rechn. $^{14}/_{4}$, $^{18}/_{8}$ 14; Scholt. Prot. $^{21}/_{4}$, $^{25}/_{5}$, $^{11}/_{6}$; Kgl. udf. Exped. $^{2}/_{6}$ N. 1165.

da det kom til Stykket, trak ingen af dem Sværdet for Hertugens Sag, selv om de endnu længe gav deres Misfornøjelse Luft.

Samtidig med, at Tønning var blokeret, blev ogsaa Hamborg holdt afspærret[1]); Danmarks Optræden over for denne Hansestad bidrog ikke lidet til at stemme forskellige tyske Magter ugunstigt imod det.

Posteringen var naturligvis meget generende for den driftige Bys Handel, men nødvendig var den; der var Exempler paa, at Pesten fra Hamborg var bleven ført til Holsten, hvor den havde krævet flere Ofre.[2]) I Begyndelsen stod Kordonen meget tæt op ad Staden, hvad der paa Vestsiden var uundgaaeligt paa Grund af Altonas store Nærhed; man havde ogsaa ansét det for nødvendigt at tage Opstilling ved Bommen ved Hamm, tæt Øst for Byen, hvorved Borgerne blev forhindrede i at komme til deres Haver, og at afspærre Billwerder fra det højere liggende Land, ligesom man havde lagt de Glückstadtske Jagter lige uden for Havnen. For Byens Proviantering blev der ingen Hindringer lagt i Vejen, og Indpassagen var fri; der blev ogsaa sørget for, at de Købmænd, der absolut skulde til Kieler Omslag, i Tide blev lagt i Karantæne, og der var givet Tilladelse til at lægte de Skibe, der stak for dybt til fuldt lastede at løbe ind i Havnen.[3]) I Begyndelsen af Oktober fik Beboerne af Hamm og Horn, Øst for Hamborg, fri Adgang til Billwerder, men ikke til Bergedorf; derimod blev Hamborgernes Anmodning, om at maatte hente Mel ved Omegnens Møller, afslaaet.[4]) Da Vejrliget ind i Oktober blev barskt, bifaldt Kongen paa Scholtens Indstilling, at Tropperne gik i Kantonnement, og Pestkordonen blev da anbragt i to Linier. I forreste laa Fodfolket: paa højre Fløj Prins Christians Bataillon i Ottensen og Ottmarschen, derefter Jyske Regiment mellem Eimsbüttel og Eppendorf, og paa venstre Fløj 2. Trondhjemske mellem Barmbek

---

[1]) Se Side 55 f.

[2]) I Scholt. Prot. $^{22}/_{9}$ 13 meddeles f. Ex., at en Person fra Hamborg var kommen til Itzehoe, hvor han havde smittet sin Vært, der var død med alle Husets Folk.

[3]) Scholt. til Kurf. af Hannover $^{8}/_{9}$; til Kongen $^{21}/_{11}$ 13.

[4]) Scholt. til Hamb. Mag. $^{3}/_{10}$ 13.

og Schiffbek ved Bille. I bageste Linie laa 4 Eskadroner Livregiment Dragoner med højre Fløj ved Nienstedten ved Elben, venstre ved Tonndorf og Jenfeld; Syd derfor laa 2 Eskadroner Sjællandske Landkyrasserer med venstre Fløj ved Oiendorf og Steinfurt.[1]) Fra Sydsiden blev Afspærringen foretaget af Hannoveranerne; da det kneb med at skaffe Kvarter paa Elbøerne, maatte Folkene til Dels overvintre i Jordhytter. Der var naturligvis rigelig Anledning til Rivninger med Hamborgerne, der klagede over, at de Danske havde belagt en Del Landsbyer paa deres Territorium; hertil tog Scholten dog intet Hensyn, men han var med Rette fornærmet over, at de ved Løfte om høje Haandpenge søgte at forlede de danske Soldater til at desertere.[2])

Med Slutningen af Aaret begyndte Pesten at tage af. I den 1. Uge af Oktober døde 687, i den 2. 608, i de 3 første Uger af November tilsammen 623. I December bortrev Sygdommen endnu daglig en Snes Mennesker[3]); dens Magt var altsaa endnu langt fra at være brudt, og der var endnu ingen Grund til at ophæve Afspærringen; Tropperne blev liggende i deres Kantonnementer, og det Glückstadtske Skib «Kronjagten» ogsaa kaldet «den ny Jagt» overvintrede paa Elben sammen med et Par armerede Fartøjer.[4]) Generalmajor Ingenhaven var misfornøjet med den maritime Bistand; Chefen for Jagten, Løjtnant Claus Holstein, var altid fuld og optraadte uforskammet overfor de hannoveranske Proviantskibe; man kunde dog ikke arrestere ham, da man ikke havde nogen Officer til at afløse ham.[5])

Midt i Januar 1714 var Dødeligheden i Hamborg normal. Skønt Pesten efter Sigende var ophørt, turde Scholten dog ikke hæve Afspærringen og vovede heller ikke at lade Regimenterne hente deres Desertører i Staden, «da saadanne Folk i Reglen findes i de Huller og Kroge, hvor Smitten huserer». Paa Kongens Befaling foreslog han det hannoveranske Indeslutningskorps at udvælge en Officer til sammen med hans Adjutant, Oberstløjtnant Lindau, «en dygtig og vittig Officer», at undersøge, om Byen var bleven tilbørligt renset. Den 18. Februar fik Oberstløjtnanten

---

[1]) Scholt. Prot. $^{28}/_{10}$; Kgl. udf. Exped. $^{28}/_{10}$ 13 N. 2288.
[2]) Scholt. Prot. $^{20}/_{9}$, $^{30}/_{10}$, $^{5}/_{12}$ 13.
[3]) Sekretær Schwartz's Indb. fra Hamb. $^{17}/_{10}$, $^{14}/_{11}$, $^{28}/_{11}$, $^{12}/_{12}$ 13.
[4]) Kgl. udf. Exped. $^{27}/_{11}$ N. 2524; Glückst. Fæstn. rgnsk. («Ny Jagts» Amm. rgnsk.)
[5]) Schwartz's Indb. fra Hamb. $^{5}/_{9}$ 13; Scholt. Prot. $^{20}/_{11}$.

Ordre til sammen med Stadsfysikus i Altona, en Officer og en Feltskær af den hannoveranske Hær at foretage Visitation i Hamborg. Den 27. Februar indberettede Scholten, at Undersøgelsen havde givet et gunstigt Resultat; Sundhedstilstanden i Byen var god, og i de to sidste Maaneder var der ikke anmeldt noget nyt Tilfælde af Pest. I de første Dage af Marts optraadte Smitten dog paa ny; en Pøbelhob havde bemægtiget sig nogle Sengklæder, der havde været benyttede af Pestpatienter, og som nu skulde brændes.[1]) Disse Tilfælde var ogsaa de sidste; men Ophævelsen af Afspærringen blev udsat. I Slutningen af Maaneden maatte Lindau med en hannoveransk og en preussisk Officer paa ny undersøge Sundhedstilstanden. Resultatet var godt, og i Slutningen af April blev Afspærringen fuldstændig hævet til stor Glæde for Hamborgerne.[2])

Efter Tønnings Fald kom Turen til Gottorpernes sidste Besiddelse: Helgoland Øen var, saa vel hvad Udstrækning, som hvad Indbyggerantal angik, højst ubetydelig. Ganske vist var Helgoland, som endnu i 1714 ved en Landtunge var forbunden med den Øst derfor liggende udstrakte Sanddüne, noget større end nu, da dens Areal kun er 0,58 Km.^{2}; men lille var den alligevel, og af Indbyggere havde den ikke meget over 1000. I strategisk og taktisk Henseende frembød den imidlertid en ikke ringe Interesse. Den ligger omtrent lige langt, 50—60 Kilometer, fra Ejderens, Elbens og Weserens Mundinger, og dens Besidder eller dennes Allierede kan i høj Grad genere Besejlingen af disse tre Flodudløb. Vel havde Helgoland ingen egentlig Havn, men baade paa Nord- og paa Sydsiden af Øen dannede Havet Bugter, hvor Skibe kunde søge Ly, naar der indtraf haardt Vejr, eller de blev jagede af Fjenden. I taktisk Henseende dannede Øen en naturlig Fæstning, idet det saakaldte Oberland (Hoheland eller Kliff), den Klippe, der omfatter Størstedelen af Arealet, hæver sig brat 60 M. over det af Havet beskyllede Unterland. Den

---

[1]) Scholt. Prot. $^{30}/_1$, $^{18}/_2$, $^{27}/_2$, $^{13}/_3$ 14.

[2]) Kgl. udf. Exped. $^{17}/_3$ N. 564, $^{20}/_4$ N. 855, $^{24}/_4$ N. 920; Schwartz's Indb. $^{27}/_4$ 14.

eneste Adgang til Oberland var ad en Trappe, der førte op ad Klippens sydøstlige Side, den saakaldte Südpalm. Oprindelig havde den været indhugget i Klippesiden, men var nu afløst af en Træ-trappe paa 180 Trin; og selv om denne var saa magelig, at endog Hornkvæg kunde gaa op og ned ad den, var Klippen, praktisk talt, utilgængelig; dens Fod laa i død Vinkel, men fra dens Top kunde Havet beherskes saa langt, Skytset rakte. Sanddünen var over 800 Meter fjærnet fra Øen; dens Østkyst laa udenfor Kanonernes Rækkevidde.[1])

Kong Christian III havde i sin Tid forsynet Helgoland med Skyts og Besætning; men ved den usalige Deling af Hertugdømmerne overlod han den mærkeligt nok til Gottorperne, skønt Kongen kunde have haft langt mere Nytte af den. I 1684 besatte Christian V Øen; men ved Altona-Forliget maatte han give den tilbage. Da Gottorperne ingen Flaade havde, medens Tønning lagde Beslag paa alle de Midler, de kunde afse i fortifikatoriske Øjemed, blev der ikke gjort meget ud af Helgolands Befæstning: nogle smaa Batterier paa Oberland og en befæstet Vagtbygning ved Klippens Fod, det var omtrent det hele. Bestykningen bestod af 19, for den største Del meget smaa Kanoner, hvoraf de fleste var monterede i temmelig brøstfældige Rapperter. Ammunitionsforsyningen var særdeles ringe; til de 7 6 Pds. Kanoner havde man saaledes i alt kun 155 Kugler. Af Haandskydevaaben fandtes der ialt et Halvhundrede Stykker — deriblandt 4 Messing- og Jærnmuskedonnere og en Fuglebøsse; heri var dog ikke Besætningens Vaaben medregnede; desuden skal det bemærkes, at Indbyggerne var vel bevæbnede, ved det 17. Aarhundredes Udgang havde hver Mand sin Bøsse. Besætningen var temmelig stabil og bestod i Reglen af 2 Officerer, 3 Underofficerer og 50 Menige. Paa nogle faa faste Folk nær — deriblandt nogle Invalider — var Underofficerer og Mandskab tilkommanderede for kortere Tid fra de fyrstelige Regimenter. De krigerske Helgolændere kunde have dannet en værdifuld Reserve for den svage Besætning, men med deres stærkt udprægede Frihedsfølelse var de lidet loyale Undersaatter, mere Pirater end Soldater, og levede i Reglen paa Krigsfod med Garnisonen. I 1714 var Major Heinrich Boldewahn Kommandant paa Helgoland.[2])

[1]) Afstanden mellem Øen og Dünen er nu (1914) voxet til 1800 M.

[2]) Oplysningerne om de naturlige Forhold paa Helgoland er tagne fra H. O. Scheel: «Udkast til Krigens Skueplads», Side 429 ff.; om Bestykning og Be-

Øen var ligefrem Basis for Kaperne. Der forefindes et meget stort Antal Reverser, udstedte af «Kommisfarere», der, mod at faa Tilladelse til at løbe ind til Øen, forpligtede sig til ikke at visitere derliggende Skibe og til ikke at jage bortsejlende før efter 24 Timers Forløb[1]), en Forpligtelse, som de næppe har taget saa særdeles alvorligt. I det foregaaende er Helgolændernes Optræden overfor de danske Krigsskibe, som blokerede Ejdermundingen, ofte omtalt. Der blev nok gjort Forsøg paa at holde dem i Tømme; men det var en delikat Sag at tage Repressalier, da de Magter, som drev Søhandel paa Bremen og Hamborg, gjorde Indsigelser derimod. I April 1714 klagede saaledes den engelske Envoyé Pulteney over, at de engelske Skibe ikke kunde faa Lods til Hamborg, fordi de Danske havde opbragt nogle helgolandske Lodsbaade og interneret Mandskabet i Glückstadt. De Danske blev nødsagede til at give efter, og fra den 19. Juni fik de helgolandske Lodser frit Lejde. Nogle Dage forinden var der givet Ordre til at udvexle 6 fangne Helgolændere med 7 Matroser fra et københavnsk Skib, som Øboerne havde opbragt. Denne Udvexling blev dog udsat, paa Grund af at de Danske selv vilde anvende Fangerne som Lodser.[2])

Helgolændernes Forhold under v. Dernaths Forsøg paa at bryde Blokaden for Tønning havde været af den Art, at den danske Regering umuligt kunde finde sig deri. Strax efter Kapitulationen foreslog General Scholten da at sende nogle Smaaskibe med 50 Soldater over til Øen for at «opfordre» Kommandanten, bortføre Garnisonen og besætte Værkerne.[3]) Kongens Resolution lod længe vente paa sig; først i Maj gik han ind paa Forslaget og beordrede Generalen til at give Kaptajn Reesen behørig Instrux: der maatte ikke anvendes Magt; gav Kommandanten sig ikke godvillig, skulde Skibene fortsætte Rejsen til Glückstadt.[4]) Instruxen, der er af 22. Maj, lød paa, at Reesen skulde løbe til

---

sætning findes Oplysninger i Statsark. i Slesvig under Acta A XX, N. 3565 (Helgoland). Garnisonens Styrke i 1714 angives vel ikke udtrykkelig noget Sted; men da de efter Kapitulationen til Eutin førte Fanger talte 1 Underofficer og 39 Md. (J. P. Himmelstrups Rgnsk. $^{15}/_{8}$ 14), er der ingen Tvivl om, at den har været den samme som i de nærmest foregaaende Aar.

[1]) Acta A XX, N. 3591 (Slesvig).

[2]) Kgl. udf. Exped. $^{10}/_{4}$ 14 N. 781, $^{19}/_{6}$ N. 1252, $^{16}/_{6}$ N. 1232, $^{4}/_{7}$ N. 1390.

[3]) Ref. Sag. $^{26}/_{2}$ 14, N. 5.

[4]) Kgl. udf. Exped. $^{7}/_{5}$ N. 1017, $^{18}/_{5}$ N. 1090.

Helgoland med «Meermin», «Prins Frederik» og de nu udlossede Pramme med Kaptajn Losche, 1 Løjtnant, 1 Tambur og 50 Soldater om Bord; Major Boldewahn skulde opfordres til Overgivelse og i Tilfælde af Vægring trues med skarpe Forholdsregler; gav han sig, skulde han og hans Folk føres til Tønning, og det danske Kommando efterlades paa Øen, i modsat Fald skulde Reesen fortsætte Sejladsen til Glückstadt og lade Soldaterne marchere derfra tilbage til Tønning.[1]) Det kneb noget med at komme afsted, da Folkene krævede en Del af deres til gode havende Lønning udbetalt, men den 25. Maj afsejlede dog den lille Expedition; paa Grund af Modvind naaede Jagterne ikke Helgoland førend den 30. Maj. Medens de møjsommelig krydsede fra Ejdermundingen over til Øen, øvede Helgolænderne en dristig Bedrift: Galioten Gelber Hahn, der under Kaptajnløjtnant Jost Springer havde krydset omkring Helgoland, laa Natten til den 29. Maj i Schülper Siel; her blev den overfaldet af Kaperføreren Martin Helt med en Del Helgolændere om Bord paa en Jagt, som i den lyse Nat havde faaet Lov til at komme den paa nært Hold, da den vagthavende Kvartermester troede, at det var en Fiskerskude; først da Fartøjet var paa Musketskuds Afstand, opdagede han sin Fejltagelse og raabte til Gevær. Helgolænderne affyrede en Salve, der nedlagde Kaptajnløjtnanten, en Underofficer og en Soldat, hvorefter de entrede Skibet og bortførte det tillige med Besætningen, der skal have udgjort 30 Matroser og 10 Soldater. Midt i Juni kom henholdsvis 14 og 6 af disse paa et hamborgsk Skib til Hamborg, hvorfra de blev sendte til Glückstadt; paa dette Tidspunkt fandtes der endnu paa Øen nogle Matroser og en saaret Soldat af «Gelber Hahns» Besætning[2]); Styrmanden paa dette Skib, Peter Martens, skal have været i Ledtog med Helgolænderne.[3])

Kommandanten paa Helgoland overdrog Skibet til Kaptajn Samuel St. Leger, tidligere Chef paa den engelske Fregat «L'Union», der var forlist under Øen paa Vejen til Tønning.[4]) «Gelber Hahn» blev bemandet med 3 engelske Matroser, 3 fyr-

---

[1]) Scholt. Prot. $^{25}/_{5}$ 14.

[2]) Ref. Sag. $^{23}/_{6}$ 14 N. 10 (Brigadér Fuchs' Indb. $^{15}/_{6}$ 14); samme til Overkrigssekr. $^{8}/_{6}$.

[3]) Komkapt. Paulsen til Admiralitetet 5.-8. Juni 14.

[4]) Jfr. Side 154.

stelige Konstabler og 11 Helgolændere og blev saaledes paa en Maade gjort til et gottorpsk Krigsskib.[1])

Da Reesen den 30. Maj sendte Løjtnant Riisbrigh i Land som Parlamentær, laa «Gelber Hahn»s Erobrer paa Bugten og drev sin Frækhed saa vidt, at den — heldigvis dog uden Virkning — beskød den danske Chaloupe. Løjtnanten meddelte Kommandanten, at, hvis Helgoland fulgte Tønnings Exempel og kapitulerede, vilde Beboerne blive mildt behandlede og deres Rettigheder respekterede; i modsat Fald vilde der blive taget alvorlig fat, Forbindelsen med Fastlandet afbrudt og Øens Fartøjer ødelagte. Svaret blev et kategorisk Afslag: Major Boldewahn vilde holde sin Ed og forsvare Øen til sidste Blodsdraabe. Med den Besked kom Reesen den 1. Juni tilbage til Glückstadt[2]); han havde intet foretaget mod Springers Banemand, men kendte sandsynligvis heller ikke noget til Kaperens Bedrifter, der jo havde fundet Sted efter hans Afgang fra Tønning.

Den Glückstadtske Ekvipage var i en temmelig miserabel Forfatning. Allerede i Slutningen af Februar havde Paulsen forlangt 7380 Rdl. til Reparationer, der blev anviste midt i Marts; i Juni fik han yderligere 6000 og senere forskellige Smaasummer, der dog ikke forslog noget. De brøstfældige Skibes Istandsættelse og Ekvipering, Folkenes Lønninger, Hververpenge, Proviantering og andre uundgaaelige Udgiftsposter krævede saa store Summer, at der ligefrem blev Pengenød paa Stationen. Under disse Omstændigheder var Ekvipagen, hvem det desuden paalaa at konvojere Korntransporter fra Jyllands Vestkyst til Elben, ikke i Stand til med egne Kræfter at foretage en Expedition til Helgoland. Admiralitetet havde tænkt sig, at «Meermin», «Prins Frederik» og «Thorenscheut» i Forbindelse med det armerede Fartøj, der til Stadighed krydsede under Øen, skulde kunne gennemføre en effektiv Blokade af denne; men General Scholten, der sammen med Paulsen og Reesen nøje havde undersøgt Sagen, indberettede under 19. Juni, at dette var ugørligt; haard Kuling af Vest og Nordvest vilde tvinge de smaa Skibe til at søge Havn, hvorved Blokaden vilde blive ophævet; desuden kunde en eneste stor, af Englænderne eller Gottorperne udsendt Fregat fordrive dem; nu hed det sig netop, at der i Hamborg laa en engelsk Fregat paa

[1]) Stiftamtmd. i Ribe Calneyn til Kongen 4/8 14; Ref. Sag 18/8 14 N. 17.
[2]) Tidsskr. f. Søvæsen, Aarg. 83, S. 609.

20—30 Kanoner klar til at sejle ned ad Elben; i rum Sø skulde den tone svensk Flag og krydse efter danske Skibe; skulde man hindre denne Fregat i at løbe ud, binde de to paa Øen hjemmehørende Kapere og afskære den fra al Tilførsel, maatte man enten udruste «Stormarn» eller sende et Par Fregatter ned fra Norge; med disse og Ekvipagens Skibe kunde saa Generalmajor Wilster sejle over til Helgoland, kaste Tropper og Artilleri i Land paa Sanddünen og derfra bemægtige sig Øen; en ufravigelig Betingelse for denne Plans Gennemførelse var, at man var Herre til Søs, og dette kunde man kun blive, naar man fik de ønskede Fregatter.[1])

Scholtens Forlangende faldt godt i Traad med Kongens Plan om at forstærke Søstyrken i disse Farvande. Rygtet om, at en af de Anckerstiernaske Kaperfregatter[2]) havde vist sig ved Helgoland, og at flere kunde ventes, i Forbindelse med Indberetninger fra Slotsloven i Norge om, at Nordsøen var opfyldt med fjendtlige Skibe, der samledes paa Doggers Bank for at konvojere hjemvendende svenske Frankrigs- og Spaniefarere, havde foranlediget ham til at befale, at Fregatten Lossen og Snaven Flyvende Fisk snarest skulde gaa til Elben, samtidig med at Fregatten Postillon og 2 50 Kanoners Orlogsskibe fra Østersøen gik til Nordsøen.[3]) Den sidste Del af Befalingen blev kontremanderet, da det viste sig, at Nordsøen var ren; det varede ogsaa en Stund, inden Fregatten Højenhald, der traadte i Stedet for «Lossen», sammen med «Flyvende Fisk» afgik til Elben.

Rygterne om Fjendens Optræden i Nordsøen bevirkede, at den Glückstadtske Ekvipage ikke turde konvojere Kornskibene fra Ringkøbing og Ribe til Elben. Men da Kongen paa sin Rejse til Stade den 5. Juli kom til Glückstadt, befalede han Kommandørkaptajn Paulsen at lade «Meermin» og «Junker» med Snaverne konvojere Kornskibene, medens «Thorenscheut» og Galioten Paradies gik til Weseren; «Ny Jagt» fik foreløbig Station ved Blankenese; Officererne fik Ordre tll at bruge «godt Sømandskab og godt Soldatskab».[4]) Den 7. Juli rejste Kongen fra Glückstadt, den 10. gik han fra Blankenese over til Cranz i Stift Bremen, og

---

[1]) Ref. Sag. $^{23}/_{6}$ 14, N. 1.
[2]) «Svenske Lösen» og «Stockholms Galej», se Bind III, S. 420.
[3]) Kgl. udf. Exped. $^{16}/_{6}$ 14, N. 1223.
[4]) Kgl. udf. Exped. $^{9}/_{7}$ 14.

den 25. kom han tilbage[1]). Kongen skal have udtalt sin Misfornøjelse over, at «Højenhald» og «Flyvende Fisk» endnu ikke var komne til Glückstadt; de var imidlertid lovlig undskyldte, thi først den 15. Juli blev der givet Ordre til, at de med første føjelige Vind skulde gaa til Elben for at holde Søen ren og afværge Helgolændernes «Entrepriser»; naar de var ankomne, skulde Expeditionen til Helgoland gaa for sig[2]). Den 14. Juli var der udstedt en foreløbig Instrux for dette Foretagende: Wilster skulde have Kommandoen, Fodfolket stilles af Jyske og 2. Trondhjemske Regiment, og den af Scholten anviste Fremgangsmaade vilde være at følge; den maritime Ledelse blev overdraget til Paulsen; Fregatternes Ankomst var bestemmende for Tidspunktet for Planens Udførelse, alt denne vedrørende skulde holdes strængt hemmeligt[3]).

Konvojeringerne gik for sig, som befalet. Den 13. Juli naaede de dertil bestemte Skibe Lister Dyb, og den 25. kom de tilbage til Glückstadt samtidig med de til Weseren afsendte Fartøjer[4]). Under Sild havde «Meermin» og «Junker» forgæves jaget den fra Schülper Siel bekendte Kaper, der undslap i vestlig Retning og senere løb ind i Dornum Siel i Ostfriesland, hvor Kongen nærede Betænkeligheder ved at lade den angribe[5]).

Imidlertid naaede de to Fregatter fra Hovedflaaden den 18. Juli til Farvandet ved Helgoland, hvor «Højenhald» tog Station; under den meget haarde Overrejse var «Flyvende Fisk» sprunget læk, hvorfor den løb ind til Cuxhaven; den 20. kom den til Glückstadt[6]). Den 21. Juli tog Kaptajn C. Güntelberg paa «Højenhald» en Blokadebryder, senere 3 Chalouper med en svensk Kaperkaptajn. Den 22. stødte Kaptajnløjtnant Thor Jensen paa «Paradies» til ham, han havde i Cuxhaven taget 2 Helgolænder Skuder[7]); der kan ikke med Føje bebrejdes Güntelberg, at han ikke optraadte energisk overfor Helgolændernes «Insolentier».[8])

Den 13. Juli overrakte Scholten i den gamle Fæstning Bre-

---

[1]) Glckstdt. Krudtrgnsk. (Salutering); «Ny Jagt»s Krudtrgnskb.
[2]) Kgl. udf. Exped. $^{15}/_{7}$ 14 N. 1462.
[3]) Kgl. udf. Exped. $^{14}/_{7}$ N. 1451—1453.
[4]) Skibenes Krudtrgnsk. (Glückstadt Fæstnrgnsk.)
[5]) Kgl. udf. Exped. $^{7}/_{8}$ N. 1601.
[6]) Glckstdt. Fæstnrgnsk. (Salutering).
[7]) Tidskr. for Søv. anf. Bd. S. 606 f.; jfr. «Paradies» Krudtrgnskb.
[8]) Se Paulsens Rap. $^{20}/_{7}$ 14, hvori Güntelberg beskyldes for slap Optræden.

mervörde Kongen en paa dennes Befaling udarbejdet Plan til et Bombardement af Helgoland og til Ødelæggelse af de der liggende Skibe, som havde øvet «Insolentier» mod de Danske[1]). Generalen forespurgte, om Kommandoen skulde overdrages Oberst Bendix Meyer eller Generalmajor Wilster. Kongen bestemte sig for den sidst nævnte, der jo allerede var i Holsten; Scholten havde maaske hellere set, at Valget var faldet paa Obersten, der var hans Svigerson. Til Planens Udførelse fordrede Scholten 4—500 Infanterister, afgivne af de nærmest liggende Regimenter, der skulde indskibes paa 5—6 Smakker[2]). Af Artillerimateriel krævede han 4 Morterer og 4 Kanoner samt en Del Fyrværkerisager til Afbrænding af Trappen til Oberland; Brød for 16 Dage, Brændevin og Tobak maatte anskaffes; efter Landsætningen paa Dünen skulde Beskydningen begynde, saa snart Skytset var bleven anbragt i det Batteri og den Morterkedel, som strax vilde blive anlagte; blev Overgivelsen ikke fremtvungen herved, skulde Trappen afbrændes og Garnisonen udsultes. Den 14. Juli godkendte Kongen Planen[3]), og Scholten sendte nu Regimenterne Ordre til at lade deres Kontingenter møde i Glückstadt den 30. Juli. Landgangsstyrken var sammensat som følger:

Rgt.	Stabsoff.	Kapt.	Ltnt.	Uoff.	Tambur	Md.
2. Trondhjemske	1	2	4	12	3	200
Jyske	1	1	3	9	3	150
Prins Christian	1	1	3	9	3	150
	3	4	10	30	9	500

Det norske Regiment afgav Oberstløjtnant B. Landsberg, de to danske Majorerne Aulock og Styrup. Folkene blev udsøgte med særlig Omhu; de medførte Telte, 12 Patroner pr. Md. og Lønning for 2 Terminer[4]) de Glückstadtske Artillerikompagnier afgav 51 Konstabler, Haandlangere og Haandværkere[5]); fra Rendsborg kom Major Creutz af Fortifikationen med 2 Overkonduktører og 1 Konduktør[6]).

---

[1]) Scholt. Prot. $^{18}/_{7}$ 14.
[2]) Det er karakteristisk for Scholten næsten altid at nævne omtrentlige Tal.
[3]) Kgl. udf. Exped. $^{14}/_{7}$ 14 N. 1451.
[4]) Scholt. Prot. $^{27}/_{7}$ 14.
[5]) Glückst. Fæstnrgnsk. 14.
[6]) Scholt. Prot. $^{28}/_{7}$ 14.

General Scholten havde truffet fornøden Aftale med Ekvipagens Chef om Aptering af Transportfartøjerne og om Ølbrygning, og Kommandanten i Glückstadt, Brigadér Fuchs, havde faaet Ordre til paa enhver Maade at bistaa Expeditionen, bl. a. ved at overlade den de Helgolændere, der sad i Stokhuset[1]). Kommandørkaptajn Paulsens Instrux gik ud paa at yde Generalmajor Wilster den kraftigst mulige Bistand; som Konvoj for Transporten kunde han foruden de 2 Skibe fra Hovedflaaden anvende hele Ekvipagen paa et Fartøj nær, der skulde blive tilbage i Glückstadt; som særlig Opgave paahvilede det ham, hvis Artilleriet ikke kunde gøre det af med Helgolændernes Fartøjer, at tage disse med armerede Chalouper og Baade; Haandgranater og Soldater kunde han faa hos Wilster; søgte noget Fartøj at slippe bort fra Øen, skulde han opbringe det; efter Øens Erobring paalaa det ham at lede Hjemtransporten; et Par Smaafartøjer skulde blive tilbage ved Helgoland, og paa Hjemvejen skulde de af Helgolænderne opbragte holstenske Skibe afhentes i Cuxhafen, eller hvor de nu laa; man maatte vogte sig for at fortrædige hollandske og engelske Fartøjer; blev Bombardementet uden Virkning, skulde Trappen afbrændes, og Transporten føres tilbage til Glückstadt, men Krigsskibene skulde blive liggende og gennemføre den skarpest mulige Blokade af Øen[2]).

General Wilster fik en endnu udførligere Instrux: Sammen med Paulsen skulde han ordne Transporten og Landsætningen; naar denne var fuldført, skulde Kommandanten paa vanlig Vis «opfordres» og Indbyggerne trues med Tab af Skibe og Ejendom, medens de fik Tilsagn om at beholde Privilegier og Ejendom, hvis de strax overgav sig; kunde en Overgivelse ikke opnaas, skulde der tilbydes en Kapitulation med fri Transport til Eutin over Ejdersted eller Glückstadt; naar Øen paa den ene eller anden Maade kom i Wilsters Hænder, vilde der af Expeditionens Infanteri være at udtage 1 Løjtnant, 3 Underofficerer og 50 Md., som under Kommando af en dertil særlig skikket Kaptajn skulde udgøre dens fremtidige Besætning; den nye Kommandant havde Ansvaret for, at Garnisonen holdt god Mandstugt og levede i Harmoni med Befolkningen; en Funktionær havde til

---

[1]) Fra $^{1}/_{1}$—$^{8}/_{8}$ 14 hensad 4 Helgolændere paa Vand og Brød i Slaveriet; de fik dog dobbelt Portion (Glckstdt. Fæstnrgnsk.)

[2]) Scholt. Prot. $^{28}/_{7}$ 14.

Opgave at uddele Øl, Tobak og Brændevin til Folkene under Expeditionen, i øvrigt maatte disse selv indkøbe Forsyninger for de 16—18 Dage, Togtet antoges at kunne vare[1]). Der blev givet meget udførlige Bestemmelser for Anlæg af Batterier, Morterkedler og Approcher og detailleret Anvisning af de Maal, der skulde beskydes. Sluttelig fik Wilster Paalæg om at samarbejde med Paulsen, sætte alt ind paa at bringe Øen i Kongens Hænder og sende sine Meldinger saa hurtigt som muligt og ad sikreste Vej[2]).

Som Transportfartøjer antoges 11 Skibe: 3 à 100 Rdlr., 1 à 80, 6 à 66 1/3 og 1 à 55; desuden 15 Everter à 1 Rdlr. pr. Dag; af de sidste blev 7 hyrede i Cuxhaven, efter at Togtet var begyndt; en af dem forliste og maatte betales med 100 Rdlr.[3])

Tirsdag den 31. Juli blev Fødfolket indskibet; Wilster og Paulsen gik om Bord paa «Højenhald». Haardt Vejr holdt Transporten tilbage i Glückstadt til den 3. August Kl. 4 om Morgenen, da den løb ud med SSO Vind og godt Vejr; ved Middagstid ankrede den ud for Cuxhaven[4]). «Flyvende Fisk» og «Paradies» var afgaaede til Helgoland forud for Transporten, der herefter bestod af følgende Skibe og sejlede i nedenstaaende Orden:

Fregat Højenhald
Jagt Junker
» Thorenscheut
Snav Schwarzer Adler
1 Smakke med Redskaber
1 » » Projektiler
2 » » Krudt

---

[1]) I Følge Glückst. Fæstnrgnsk. blev der i Lejren ved Helgoland udleveret til Artilleriet: 4 Tdr. Øl, 16 Kdr. Brændevin, 20 1/2 Pd. Tobak; til hvert af de svagere Infanterikontingenter: 13 3/4 Tdr. Øl, 55 Kdr. Brændevin, 69 Pd. Tobak, til det stærkeste: 18 1/2 Tdr. Øl, 74 Kdr. Brændevin, 91 1/2 Pd Tobak. Da Scholten frygtede for, at Expeditionen paa Grund af Modvind vilde trække ud, gav han den 7/8 Proviantforvalteren i Glückstadt Ordre til at hyre en Smakke og sende den til General Wilster med Brød for 8 Dage, 200 Kdr. Brændevin, 150 Pd. Tobak og 50 Fade Drikkevand. Heldigvis blev der ikke Brug for denne Tilførsel, thi allerede den 17/8 var Brødet skimlet og uspiseligt.

[2]) Scholt. Prot. 28/7 14.

[3]) Glückst. Fæstnrgnsk.

[4]) Paulsen Mem. dat. «Højenhald» til Ankers under Helgoland 7/8 14; samme til Overkr.sekr., dat. «Højenhald» under Sejl ved Freiburg 5/8 14. I Brigadér Fuchs' Skr. af s. D. angives, at Udløbet fandt Sted Kl. 4 F. M.

8 Smakker med Soldater
1 Kuf » Proviant
4 Everter » Morterer
4 » » Kanoner
3 Pramme til Landgang
Jagt Meermin[1])
I alt 29 Sejlere.

Den 4. August Kl. 7 F. M. løb man med OSO Vind fra Cuxhaven, hvor man yderligere havde lejet 7 Everter; men paa Grund af Stille og Lavvande maatte der Kl. $1^1/_2$ E. M. ankres ved Neuwerk, hvor man blev liggende til Kl. 5 E. M. for Kl. 9 Aften paa ny at kaste Anker ved «Schald Tonne». Søndag den 5. August var det Stille; i Regn og Mørke ankrede Transporten Kl. $8^1/_2$ Aften en halv Mil fra Helgoland. Mandag Morgen Kl. 3 laverede man med NV. Vind nærmere ind mod Øen og ankrede Kl. 8 F. M. «et 2 Pd.s Kanonskud» Øst for Sanddünen, hvor Udskibningen strax begyndte paa de 7 tomme Everter fra Cuxhaven. Kl. 11 F. M. kom Reesen i Land med 120 Md. uden at møde Modstand; hele Dagen gik hen med Landsætning af Folk og Materiel, men først i Løbet af den 8. August blev man færdig. Den 6. var Major Aulock sendt i Land for at opfordre Kommandanten[2]). Da dennes Svar var afslaaende, blev Bombardementet aabnet den 7. August mellem 5 og 6 om Eftermiddagen; det blev afbrudt om Natten og fortsat næste Morgen med stor Virkning; der blev anvendt henved 200 Bomber og 11 Brandkugler af forskellige Kalibre[3]). De landsatte Kanoner synes ikke at have været i Virksomhed mod Helgolændernes Fartøjer, som derimod blev beskudt af den Glückstadtske Ekvipages Skibe og det baade med Artilleri og med Haandvaaben[4]); i Beskydningen har Hovedflaadens Skibe sikkert ogsaa deltaget. En Mængde Huse brændte, i Følge «Junker»s Rapport 16 paa Ober-, 5 paa Unterland; andre Beretninger nævner det dobbelte Antal. De forfærdede Indbyggere viftede oppe fra Klippen med hvide Flag, og hen paa Eftermiddagen den 8. August fulgte Kommandanten Exemplet, hvor-

[1]) Glckstdt Fæstnrgnsk. Sidst nævnte Skib dannede Arrièregarden.
[2]) Hele Fremstillingen af Sejladsen er givet efter Paulsens Memorial af $^7/_8$ 14. Der foreligger ingen Memorial fra Wilster.
[3]) Reserve- u. Feldartrechn. $^{18}/_8$ 14.
[4]) Skibenes Krudtrgnskb. (Glckstdt. Fæstnrgnsk.)

efter Bombardementet strax ophørte. En Løjtnant blev sendt til Wilster, og samme Aften blev Kapitulationen undertegnet, af Boldewahn «auf der festen Insul Helgoland» og af Wilster «in der Sanddühne vor Helgoland»[1]). Kommandanten havde forlangt, at Indbyggerne skulde beholde deres Rettigheder og have deres Fartøjer tilbage, samt at de ikke maatte besværes med en større Garnison end hidtil; Wilster svarede, at kun Kongen kunde træffe Bestemmelse om Baadene og Garnisonen. Der blev tilstaaet den udmarcherende Besætning militær Honnør og lovet den fri Afmarche til Eutin under sikker Eskorte; som sædvanlig skulde der daglig marcheres 2 Mil med Rastdag hver 3. Dag, og under Vejs var det de Danske forbudt at hverve; private Papirer og Brevskaber kunde medføres, og det blev tilladt Kommandanten midlertidig at efterlade de Ejendele, han ikke strax kunde føre med sig; derimod blev det ikke tilladt at medføre, som ønsket, 2 Feltkanoner, og der blev under Marchen kun tilstaaet frit Kvarter, men ikke Forplejning. I Hovedtrækkene var Kapitulationen altsaa enslydende med den, der var tilstaaet Tønnings Garnison[2]).

Den 10. August blæste det op til en Storm; «Junker» drev bort, men klarede sig trods sin Skrøbelighed i god Behold ind paa Heveren; ogsaa «Højenhald» stod til Søs, medens de andre Skibe fandt Tilflugt i den primitive Havn. Dagen efter afgik «Thorenscheut» med Major Aulock, der medførte Rapport til Kongen om Kapitulationen. Den 11. og 12. blev Tropperne og Artilleriet indskibede; den 13. afsejlede «Flyvende Fisk» og «Paradies» med Artilleriskibene til Glückstadt, som de naaede Dagen efter[3]).

Den 13. August gik Kommandanten med sin lille Skare om Bord paa en Galiot, der under Konvoj af «Schwarzer Adler» sejlede til Husum, og den 15. blev der udstedt «Marcherute» for 1 Officer og 16 Ryttere af Kneyls Regiment, der skulde eskortere 1 Løjtnant, 1 Underofficer og 39 Md. til Eutin[4]).

Den 16. August forlod Paulsen og Wilster Øen med Re-

[1]) Kapitulationer (Scholtens Ark.).

[2]) Side 166 ff.

[3]) Ref. Sag $^{22}/_{8}$ 14 N. 7; «Schwarzer Adler»s, «Paradies»s og «Thorenscheut»s Krudtregnskaber. Sidst nævnte Skib rapporterer, at det havde «Major v. Ohle» om Bord med Rapport, hermed kan formentlig kun være ment Aulock.

[4]) «Schwarzer Adler»s Krudtrgnsk.; J. P. Himmelstrups Rgnskb.

sten af Skibene. Til Glückstadt medførte de en svensk Skude, den tilbagetagne «Gelber Hahn» med 6 fyrstelige Kanoner om Bord, 4 Smakker, 7 Galioter og 6 Chalouper, der alle tilhørte Helgolænderne. Samme Dag kom Expeditionen i god Behold tilbage til Glückstadt uden at have mistet en Mand; den eneste Saarede, der var om Bord, hørte til «Gelber Hahn»s Besætning[1]). Dette Skibs nye Chef, den engelske Kaptajn St. Leger, havde sammen med sin Løjtnant, en svensk Kadet, og sine 4 »engelske« Matroser, hvoraf i øvrigt 1 var Københavner, og 1 Helgolænder, inden de Danskes Ankomst bortfjærnet sig fra Øen paa et lille Kaperfartøj; den 30. Juli blev dette taget i Graadyb af nogle, med danske Soldater og Fiskere bemandede, Baade, som Stiftamtmand Calneyn i Ribe havde udsendt[2]). St. Leger, der paa Amrum havde udpresset 800 Rdlr., blev tillige med sine Folk ført til Fredericia, hvor de blev sat paa Vand og Brød, indtil de blev afhentede til København for at faa deres Sag undersøgt[3]).

Tabet af Fartøjerne var et haardt Slag for Helgolænderne. Med Kaperierne var det forbi — den 30. August blev den sidste Kaperchaloupe beskudt af «Schwarzer Adler»[4]) — men der var ogsaa sat en Stopper for Lodseriet og Fiskeriet. Den engelske Envoyé beklagede sig herover baade i London og i København, hvortil den danske Regering lod sin Gesandt erklære, at den paa enhver Maade vilde lette Englands Handel[5]). Paa Helgolændernes indtrængende Anmodning indstillede Scholten, at de maatte faa deres Skibe og Baade tilbage: «De er jo nu Deres Majestæts Undersaatter og kan ikke uden Fartøjer drive deres Fiskeri og Næring»[6]). Kongen resolverede, at det først maatte undersøges, hvilke Fartøjer de havde opbragt, og hvor mange der igen var tagne fra dem og førte til Glückstadt[7]). I Begyndelsen af November bestemte Kongen, at, naar Helgolænderne havde erstattet

---

[1]) Brig. Fuchs til Overkrigssekr. $^{17}/_{8}$ 14; Ref. Sag $^{22}/_{8}$ N. 7. (Komkapt. v. Paulsens Rapp.)

[2]) Ref. Sag. $^{18}/_{8}$ 14 N. 17; Calneyn til Kongen $^{4}/_{8}$ 14. Den $^{12}/_{4}$ 15 fik Kommandanten paa Kronborg Ordre til at overføre St. Leger til Helsingborg men Svenskerne vilde ikke modtage ham (Schnitter til Overkrigssekr. $^{1}/_{10}$ 15).

[3]) Kgl. udf. Exped. $^{22}/_{8}$ N. 1727—1730, $^{25}/_{8}$ 14 N. 1750.

[4]) Krudtregnskab for «Schwarzer Adler».

[5]) Söhlenthals Depecher $^{28}/_{8}$, $^{21}/_{8}$; Ordre til samme $^{11}/_{9}$ 14.

[6]) Scholt. Prot. $^{21}/_{9}$ 14.

[7]) Kgl. udf. Exped. $^{24}/_{9}$ N. 1990.

de Skibe, de havde opbragt, skulde de faa deres Fartøjer igen, dog uden Skyts og Ammunition[1]). Det var ikke muligt at faa oplyst, hvilke Skibe de havde kapret, da de søgte at lægge al Skyld over paa Svenskerne og Franskmændene; det var imidlertid utvivlsomt, at de var optraadt som Hælere. Sagen trak i Langdrag, og den 10. Maj 1715 faldt den Resolution, at Helgolændernes Fartøjer skulde sælges ved Auktion, da de ikke vilde betale den Skade, de havde tilføjet Kongens Undersaatter[2]).

Erobringen af Helgoland var ikke nogen stor Bedrift, de Danskes Overmagt var overvældende; men det var nødvendigt at sætte betydelige Kræfter ind paa Foretagendet, da det ikke paa nogen Maade turde strande. Det var vel forberedt og blev godt gennemført; Førerne blev da ogsaa baade roste og forfremmede: Wilster fik en Tilkendegivelse af Kongens Tilfredshed, v. Paulsen blev udnævnt til Kommandør og Reesen til Kommandørkaptajn; de to Søofficerer havde ikke undladt at bringe sig selv i Erindring og at anbefale sig paa det bedste[3]).

Da Expeditionen sejlede hjem, blev der efterladt en foreløbig Garnison paa Øen, og Kongen befalede Oberst Bendix Meyer at indgive Forslag til en endelig Ordning[4]). Den 19. August kom han derover med «Thorenscheut»[5]), og allerede den 22. var han tilbage i Glückstadt. Den 4. September blev Major M. A. v. Ölsen udnævnt til Kommandant med 300 Rdlr. aarlig Gage, og den 17. blev det bestemt, at hver af de 7 Bataillioner i Holsten, der ikke hørte til Felthæren, skulde afgive 2 Md. pr. Kompagni til Garnisonen, som desuden skulde bestaa af 1 Kaptajn, 2 Løjtnanter og de fornødne Underofficerer. Den 9. Oktober blev Styrken ført over til Helgoland[6]), Sammensætningen var følgende[7]):

---

[1]) Kgl. udf. Exp. $^{2}/_{11}$ N. 2316.
[2]) Major v. Ölsen til Overkrigssekr. $^{17}/_{12}$ 14; Kgl. udf. Exped. $^{10}/_{5}$ 15 N. 1063.
[3]) Kgl. udf. Exped. $^{13}/_{8}$ 14 N. 1626, $^{22}/_{8}$ N. 1733, 1736; Ref. Sag. $^{18}/_{8}$ N. 17, $^{25}/_{8}$ N. 7.
[4]) Kgl. udf. Exped. $^{12}/_{8}$ N. 1625.
[5]) «Thorenscheut»s Krudtregnskab.
[6]) Kgl. udf. Exped. $^{4}/_{9}$ 14 N. 1826—1829, $^{17}/_{9}$ N. 1909, $^{9}/_{10}$ N. 2140; «Schwarzer Adler»s Krudtrgnsk.
[7]) Glückstdt Fæstnrgnsk. $^{25}/_{9}$ 14 (Marcherute), $^{13}/_{10}$; Scholt. Prot. $^{25}/_{9}$.

Regiment	Kapt.	Ltnt.	Uoff.	Tambur	Menige
Prins Carl	1	»	1	1	24
Marine	»	1	1	»	24
Zepelin	»	1	1	1	24
Norske hvervede	»	»	1	»	8
	1	2	4	2	80

Paa Øen blev der ansat en Feltskær og en Skatteopkræver[1]).

Kongen havde bestemt, at «Højenhald» og «Flyvende Fisk» efter endt Hverv strax skulde gaa tilbage til Hovedflaaden og slutte sig til Kommandør Rosenpalms Eskadre i Skagerak[2]). De var imidlertid ganske udgaaede for Proviant og kom først afsted den 2. September[3]). Selve Ekvipagens Fartøjer var stærkt medtagne; ikke et eneste Skib var tjenstdygtigt: Smertensbarnet, «Stormarn», krævede betydelige Reparationer og manglede 150 Md. af sin Besætning; ogsaa med dets Bestykning var det galt fat: de 24 Pd.s Kanoner, der havde været paa «Ditmarsken», var for svære; man maatte hjælpe sig med en Del af det i Tønning tagne Skyts af mindre Kaliber. I Oktober blev det bestemt, at «Stormarn», «Junker», «Ny Jagt» og «Gyllenstierna» skulde repareres; først nævnte var færdig den 19. November[4]); derimod blev «Meermin», der trængte til en ny Mast, ikke repareret, hvad der var ret uheldigt, da det skulde være Vagtskib paa Elben og visitere alle neutrale Skibe, som «mistænktes for at have Carl XII om Bord»[5]).

I Oktober konvojerede «Thorenscheut» og «Paradies» Kornskibe fra Jylland; paa dette Togt døde Chefen for sidst nævnte Skib, Kaptajnløjtnant Thor Jensen, og blev højtidelig jordet i Land; den 23. vendte Transporten tilbage til Glücktadt[6]). Den 9. November kom ogsaa «Schwarzer Adler» hjem; Helgolændernes Kaperier var nu fuldstændig ophørte[7]). Inden det for den Glückstadtske Ekvipage saa mindeværdige Aar 1714 udløb, ind-

[1]) Kgl. udf. Exped. $^{17}/_{12}$ 14 N. 2728.
[2]) Do. $^{12}/_{8}$ N. 1625, $^{18}/_{8}$ N. 1686.
[3]) Ref. Sag. $^{22}/_{8}$ N. 7; «Schw. Adler»s Krudtrgnsk. $^{2}/_{9}$ 14.
[4]) Kgl. udf. Exped. $^{10}/_{9}$ 14 N. 1858, $^{28}/_{9}$ 2029, $^{8}/_{10}$ N. 2120, $^{19}/_{11}$ N. 2449.
[5]) Do. $^{18}/_{12}$ N. 2737.
[6]) Skibenes Krudtrgnsk. $^{12}/_{10}$, $^{23}/_{10}$, 14.
[7]) Krudtrgnsk. $^{9}/_{11}$ 14.

traf den mærkelige Begivenhed, at der blev anvist Maaneds- og Aarstjenere henholdsvis et og to Kvartalers Gage[1]); derimod fandtes ingen Udvej til at skaffe de 920 Rdlr., der blev forlangte til Reparationer.

---

[1]) Kgl. udf. Exped. $^{14}/_{12}$ 14 N. 2661.

VI. Den nordlige Krigsskueplads til Lands og til Søs 1713.

Den Felttogsplan, de Nordiske Allierede vedtog i Foraaret 1713[1]), gjaldt kun en Del af den sydlige Krigsskueplads: Meklenborg og Pommern; paa den nordlige Krigsskueplads: Lande og Farvande Nord for Tyskland, var der ikke Tale om direkte Samarbejde. De smaa Operationer i Hertugdømmerne vedkom ikke Danmarks Allierede; Tønning og Helgoland blev erobrede uden deres Hjælp, ja endog under passiv Modstand fra deres Side, og Russerne kæmpede for egen Regning i Finland, medens det var overladt til Danmark-Norge alene at klare sig overfor det egentlige Sverig. Naturligvis fik Czaren lettere Spil i Finland, naar Sverig ogsaa maatte gøre Front mod Vest, og omvendt bandt hans Angreb saa mange Kræfter, at en svensk Offensiv mod Danmark blev mindre sandsynlig, ligesom det ogsaa vilde lette et dansk Indfald i Skaane; men et maalbevidst Samarbejde mellem Czaren og Kongen af Danmark mærkede man ikke noget til. Den nordlige Krigsskueplads var den sekundære; hvad der foregik her, gik væsentligt ud paa at støtte egne og modarbejde fjendtlige Krigsforetagender paa det sydlige Operationsteater.

Den danske Hærs Optræden paa den sydlige Krigsskueplads var lidet energisk. Kun Hohendorfs Expedition[2]) kan betegnes som et — tilmed meget slapt — Tilløb til at gaa angrebsvis til Værks. Man indskrænkede sig til at blokere Tønning og afspærre Hamborg, medens al Kraft blev sat ind paa at reorganisere de i

[1]) Side 7.
[2]) Side 54 ff.

det meklenborgske Felttog stærkt medtagne Afdelinger og de fra den spanske Arvefølgekrig hjemvendte Tropper; Regeringen var ganske klar over, at Hæren i 1713 kun kunde anvendes i Forsvarsøjemed, og det tilmed daarligt nok. I Begyndelsen af Aaret mente man sig udsat for et Angreb fra Skaane, medens man senere imødesaa en preussisk Invasion over Sydgrænsen. Faren for et Angreb paa Sjælland var dog ikke meget stor, Svenskerne var ikke i Stand til at opstille en Felthær i Skaane; men paa den anden Side var den danske Forsvarsstyrke paa Sjælland ogsaa temmelig ringe, og det baade hvad Tal og Beskaffenhed angik. I Begyndelsen af 1713 bestod den af følgende Afdelinger[1]):

Rytteri:

Sjællandske Landkyrasserer
4 Kompagnier 2. Fynske Rytterregiment
2 » 1. Sjællandske »

Fodfolk:

Jyske hvervede Regiment
Østsjællandske nationale Regiment
Vestsjællandske « »
6 Komp. Ribe Stifts nat. »
8 » Viborg » » »
6 » Aarhus » » »
7 » Fynske » » »
Korsørs Frikompagni

Artillleri:

5 Kompagnier.

Paa 13 Kompagnier nær bestod hele Fodfolket af Landmilits; en ikke ringe Del af det skulde gøre Tjeneste paa Flaaden som Soldateske, Resten forslog næppe til Bestridelsen af den nødtørftigste Garnisons- og Kystbevogtningstjeneste.

Midt i Februar kom 3 norske Regimenter til Jylland; et af disse, det Bergenhusiske, blev beordret til København for at forstærke Garnisonen. I Slutningen af Maaneden blev det befalet at sende 2. Fynske Rytterregiments 4 Kompagnier over til Fyn og i deres Sted at lægge Hestgarden, 1. Jyske og 1. Sjællandske Rytterregiment ind i København og de sjællandske Rytterdistrikter.[2]) Gene-

[1]) Tysk Kopibog $^{16}/_{1}$ 13 N. 49.
[2]) Bind IV S. 295; Kgl. udf. Exped. $^{21}/_{2}$ N. 274, $^{25}/_{2}$ N. 333, $^{276}/_{2}$ N. 346, $^{28}/_{2}$ N. 348—354.

ralmajorerne Gregers Juel og Th. Levetzow fik Kommandoen over Rytteriet paa Sjælland; Generalløjtnant Schønfeld var Kommandant i København og blev tillige anvendt til at iværksætte de Foranstaltninger til hele Øens Forsvar, som Kongen befalede. Først og fremmest maatte Hovedfæstningen, København, sættes i forsvarlig Stand. Kommandanten havde givet Kongen en udførlig Fremstilling af den elendige Forfatning, hvori Voldenes Bestykning befandt sig[1]), og Følgen heraf blev en kongelig Ordre til Brigadér Maul om fra Tøjhuset at udlevere Schønfeld 64 svære Kanoner med Affutager og desuden et Antal Voldrapperter til Affutering af nogle Skibskanoner, der skulde tages fra de oplagte Orlogsskibe. Kommandanten blev bemyndiget til at foretage de nødvendige Reparationsarbejder paa Fæstningsværkerne og at anvende 8 Kompagnier af den sjællandske Landmilits hertil[2]). I Februar blev der endvidere taget fat paa Etableringen af en Søbefæstning ved København, idet Holmens fungerende Chef, Schoutbynacht Judichær, fik Ordre til at forsænke de kasserede Orlogsskibe Prins Georg, Trekroner og Charlotte Amalie paa Nordspidsen af Refshalegrunden, «Gamle Delmenhorst» og «Kurprinsen» tillige med den gamle flydende Dok paa Landgrunden noget sydligere[3]); disse improviserede Søbatterier blev den første Begyndelse til Batterierne Trekroner og Prøvesten, som dog ikke ligger ganske paa samme Plads som deres Forgængere, der blev raserede henholdsvis 1731 og 1767. I Marts blev det befalet at anlægge nogle Batterier mellem Humlebæk og Espergærde, som senere blev bestykkede med 14 Stk. 12 og 18 Punds Kanoner, ligesom der blev sendt en Del lettere Skyts, Haandvaaben og Ammunition til to ældre Skanser ved Grønsund, der havde Betydning for Forbindelsen med Flotillen i Binnenwasser. Egnen omkring Præstø ansaas for særlig udsat for fjendtlige Angreb, da en mindre Styrke her let kunde kastes i Land og sætte sig fast; i Marts blev det derfor besluttet at anlægge et Batteri ved denne By; Arbejdet blev strax sat i Gang, og midt i Maj blev der sendt Artilleri og Ammunition til Præstø[4]). Til Beskyttelse af Øresunds-

[1]) Ref. Sag. $^{21}/_{2}$ 13 N. 2.
[2]) Kgl. udf. Exp. $^{24}/_{2}$ N. 296, $^{22}/_{3}$ N. 515.
[3]) Do. $^{21}/_{2}$ N. 284, $^{5}/_{5}$ N. 878, $^{24}/_{6}$ N. 1367.
[4]) Do. $^{13}/_{3}$ 13 N. 458, $^{14}/_{3}$ N. 466, 467, $^{31}/_{3}$ N. 580. Dsk. Kopibog $^{17}/_{5}$ N. 346, $^{16}/_{6}$ N. 539.

kysten fik Judichær Ordre til at armere saa mange «bekvemme» Fartøjer, som ansaas nødvendige[1]); nogle Stykpramme blev i den Anledning klargjorte og udlagte. Endvidere blev der tilstillet Generalløjtnant Schønfeld en meget udførlig Instrux om, hvorledes han havde at forholde sig, hvis Fjenden «mod Formodning» skulde forsøge at landsætte Tropper paa Sjælland[2]); til hans Raadighed blev der stillet en Vognpark paa 5—600 Vogne, for at han til enhver Tid kunde «fremføre Infanteriet, hvor og naar Fornødenhed det udkrævede»[3]). Derimod blev der ikke taget Hensyn til Generalens Forslag om at udlægge 2000 Md. Infanteri i Kantonnement mellem Vallø og Præstø[4]).

Frygten for Angrebsforetagender fra svensk Side viste sig snart at være ganske ugrundet. Den var fremkaldt ved de Troppesamlinger, der fandt Sted i Skaane i Anledning af den «2. Transport»[5]); denne mislykkedes totalt, men Efterdønningerne af denne Kraftanstrængelse mærkedes længe efter paa Sjælland i Form af stærkt forsinkede Efterretninger om, at en Hær var samlet ved Carlskrona, hvor der var udrustet en Mængde Orlogsskibe[6]); da disse Efterretninger naaede København, var de til 2. Transport bestemte Tropper imidlertid forlængst spredte og Skibene oplagte; i Virkeligheden var den svenske Hær for Øjeblikket ude af Stand til at gaa angrebsvis til Værks[7]). Hærstyrken paa Sjælland blev da ogsaa i Sommerens Løb formindsket, idet de to bedste Afdelinger: Sjællandske Landkyrasserer og Jyske hvervede Infanteriregiment, blev sendte til Hertugdømmerne[8]). Hen paa Efteraaret blev ogsaa Skanserne ved Øresundskysten desarmerede[9]).

Medens der ikke krævedes mange mobile Tropper paa Sjælland, kunde man ikke være stærk nok ved Sydgrænsen, da Preus-

---

[1]) Kgl. udf. Exped. $^{23}/_{2}$ N. 293.
[2]) Do. $^{22}/_{8}$ N. 514.
[3]) Do. do. N. 513.
[4]) Ref. Sag. $^{3}/_{4}$ 13 N. 24.
[5]) Bind IV S. 248 ff.
[6]) Ref. Sag. $^{25}/_{2}$ 13: Genm. Reedtz Indb. $^{22}/_{2}$ 13.
[7]) Et af Generalerne Mörner og Hamilton indsendt Forslag om et Angreb paa Norge blev af Raadet erklæret for æventyrligt og uigennemførligt, og dette indrømmede ogsaa Kongen. (Raadet til Kongen $^{13}/_{1}$ 13. Kongen til Raadet $^{17}/_{6}$ 13.)
[8]) Dsk. Kopibog $^{21}/_{6}$ N. 584.
[9]) Kgl. udf. Exped. $^{20}/_{11}$ N. 2450.

sen truede med at yde Gottorperne væbnet Bistand[1]). Trods de truende Udsigter herskede der ved det danske Hof en frejdig Stemning, Kongen vilde hellere vove det yderste end bøje sig for Preusserne og Gottorperne, og Konseillets Medlemmer udtalte deres Tilfredshed med den militære Situation; efter deres Udtalelser skulde man tro, at de ligefrem ønskede en krigerisk Afgørelse af Mellemværendet med Preussen; Vibe ytrede saaledes, at han vilde være en Forræder, hvis han raadede Kongen til at give efter for Gottorp og Preussen. Den russiske Ambassadørs stadige Forsikringer om, at hans Herre ikke vilde svigte, bidrog naturligvis meget til at holde Modet oppe[2]); paa Bunden af det hele har der vist nok ligget et sikkert Haab om, at Preussen ikke vilde faa Lov til at gøre Alvor af sine Trusler, og saaledes gik det jo ogsaa. I Virkeligheden var Danmark nemlig daarlig forberedt paa at modtage et Angreb over Sydgrænsen. Vibe udtalte ganske vist over for de fremmede Diplomater, at 30 Batailloner var rede til at marchere, hvor hen det skulde være, og det hed sig, at Rytteriet var i god Stand[3]), men trods alle hans Forsikringer vilde det have været meget vanskeligt, ja næsten umuligt, i Holsten at opstille en Hær, der med Udsigt til Held kunde møde det Korps, som Preusserne vilde samle ved Lenzen under Leopold af Dessaus Kommando.

Saa snart de første Efterretninger om Stettins Fald naaede Gottorp, hvor Kongen og en Del af Konseillet dengang opholdt sig, traadte de to Gehejmeraader Vibe og Holstein sammen med de tre Generaler Hertugen af Württemberg, Scholten og Dewitz for at drøfte den politiske og militære Situation. Man var paa det rene med, at Faren for et svensk Angreb ikke var overhængende; derimod vidste man, at der eksisterede en Forbindelse mellem Holsten-Gottorp og Preussen, og saa i dette Forhold en Fare for Sydgrænsens Sikkerhed. Generalerne erklærede, at man ikke var stærk nok til at afslaa et Angreb af en Hær paa 20,000 Mand; det var ikke saa meget Folk, det skortede paa; men der var mange alvorlige Mangler, der maatte afhjælpes, hvis man vilde

---

[1]) Side 128—137.

[2]) Püchler til Robethon $^{21}/_{11}$, $^{5}/_{12}$ 13. Hverken Püchler eller des Brosses havde i øvrigt synderlig høje Tanker om Vibes Mod (Se Instr. til des Br. af $^{12}/_{9}$ 12 Cab. Canzl. N. 2705. Dresden).

[3]) Püchler $^{21}/_{11}$ 13.

stille en Felthær paa Benene; først og fremmest manglede der Penge til Lønninger og Anskaffelser af Krigsfornødenheder; Officererne kunde ikke købe «Ekvipage», da de paa 4de Aar ingen Afregning havde faaet; desuden havde man ingen Magasiner i Hertugdømmerne, og — hvad der var den værste Mangel — en stor Del af Tropperne var bundne, idet de blev anvendte til at blokere Tønning og Hamborg og til at bevogte de talrige Fanger fra Kapitulationen i Oldenswort; skulde man rykke i Felten, maatte Blokeringerne opgives, og Fangerne sendes hjem til Sverig. Gehejmeraaderne gav Generalerne Ret og udtalte, at den Stenbockske Hær af mange Grunde burde løsgives. Alle var enige om, at Preussen vilde behøve 5—6 Uger til at samle en Operationshær og føre den til Grænsen; indenfor dette Tidsrum maatte altsaa den danske Forsvarsstyrke rustes og trækkes sammen; Sjælland kunde man rolig blotte, da det var en bekendt Sag, at Svenskerne havde lidt saa betydelige Tab i Finland, at de havde maattet sende alle mobile Tropper derop; derimod vilde Generalerne ikke uden direkte kongelig Ordre inddrage de to Blokadekorps. Af Tropper fandtes der i Hertugdømmerne, Stift Bremen og paa Fyn 12 Rytterregimenter og 37 Batailloner, men kun 24 Eskadroner var efter Generalernes Opgivelse i marchedygtig Stand, og af dem blev tilmed de 8 bedste anvendte til Fangernes Bevogtning; de resterende 24 manglede mange Folk, Vaaben og Heste; fra Sjælland kunde der drages 8 Eskadroner, og, «naar Regimenterne var remonterede og udrustede, vilde man kunne gøre Fjenden stort Afbræk». Men dette kunde rigtignok ikke ske i 5—6 Uger. Af Fodfolksbataillonerne maatte 10 forblive i Fæstningerne. Den Indberetning, der af Gehejmeraaderne blev indsendt til Kongen den 11. Oktober, sluttede med et Forslag om at overlade Kejseren de Tropper, der havde været i hollandsk Sold, som Rigskontingent for Bremen[1]).

Kongens Resolution faldt allerede den 14. Oktober. Den var meget kortfattet og lød paa, at der skulde forhandles med de Feltdeputerede om Manglernes Afhjælpning, der kun kunde ske lidt efter lidt; om de svenske Krigsfangers Løsgivelse kunde der ikke træffes Bestemmelse, før Forholdet med Hensyn til Betaling af Løsesum m. v. var ordnet[2]); skulde der imod Forventning

[1]) Vibe og Holstein til Kongen $^{11}/_{10}$ 13 (Geh. Reg.).

[2]) Om de svenske Krigsfanger se Afsnit VII.

udbryde Fjendtligheder, maatte man afvæbne dem, drage dem tættere sammen og holde dem under stræng Bevogtning; i yderste Nød kunde Tønnings Indeslutning hæves. Tanken om at anvende Auxiliærtropperne som Rigskontingent billigede Kongen, dog vilde han ikke tilbyde dem, før Kejseren havde vist venligt Sindelag f. Ex. ved at tilbyde Mægling[1]).

Da Resolutionen ankom til Slesvig, var Gehejmeraaderne rejst til København, hvor Kongen befandt sig, og Generalitetet havde taget Ophold i Itzehoe, hvor Forhandlingerne med Generalkommissariatet i Felten fandt Sted. De Deputerede erklærede, at Kassen var tom, det var lige akkurat, at man havde Penge til Mandskabets Lønning; skønt Udsigterne til Manglernes Afhjælpning saaledes var temmelig smaa, udbad de sig dog «Defektlister» fra hvert enkelt Regiment. Af disse, der foreligger i Scholtens Arkiv, ses, at de Infanteriregimenter, der havde været i engelsk Sold, havde mange Vakancer, medens de andre omtrent var fuldtallige; i deres Rækker fandtes 1300 Fanger fra Stenbocks Hær. Listerne fra Rytterregimenterne giver ingen Oplysninger om, hvor vidt der manglede Mandskab.

I Begyndelsen af November fik Hertugen af Württemberg fra Envoyé Ahlefeldt i Berlin en Meddelelse om, at Kongen af Preussen havde sagt til Flemming og den russiske Gesandt, at hans Tropper var marchefærdige og skulde samles ved Lenzen. «Om denne Trusel er Alvor, maa Deres Majestæt bedømme — skriver Generalerne til Kongen, idet de tilføjer, at man nu maa «sætte sig i Positur»; de svenske Fangers Bevogtning maa overtages af Landregimenterne, og der maa opstilles et Feltartilleri paa 8 4Pds. og 16 3Pds. Kanoner med 70 Skud pr. Piece; Artilleriheste haves i Overflod, men der mangler Seletøj[2]).

Midt i November var følgende Afdelinger marchedygtige[3]):

---

[1]) Geh. Reg. $^{14}/_{10}$ 13.
[2]) Hert. af Würt. og Gen. Scholten til Kongen $^{7}/_{11}$ 13.
[3]) Generalerne til Vibe $^{17}/_{11}$ 13 (Scholt. Prot.)

Rytteri og Dragoner:

1. Fynske Rytterregiment	4 Esk.
2 » »	3 »
3. Sjællandske »	4 »
Dewitz' Kyrasserer	4 »
Sjællandske Landkyrasserer	4 »
Jyske »	4 »
2. Jyske Rytterregiment	1 »
3. » »	1 »
Holstenske »	2 »
Hertugen af Württembergs Kyrasserer	1 »
Livregiment Dragoner	4 »
Schulenburgs »	4 »
	36 Esk.

Fodfolk:

Garden til Fods	2 Bat.
Grenaderkorpset	2 »
Dronningens Livregiment	2 »
Prins Christians Regiment	1 »
Fynske »	2 »
Jyske »	2 »
Marineregimentet	1 »
Zepelins Regiment	1 »
Norske hvervede Regiment	3 »
2det Trondhjemske »	2 »
Staffeldts »	2 »
Krags »	2 »
Arnoldts »	1 »
Callenbergs (fh. Friis') »	1 »
Rømelings Batl. af Pr. Carls Regiment	1 »
Plessens » » Pr. Georgs »	1 »
	26 Bat.

Af Rytteriet havde 2. og 3. Jyske, Holstenske og Hertugen af Württembergs Regimenter, af Fodfolket Prins Carls og Prins Georgs Regimenter hørt til Auxiliærtropperne.

Den samlede Styrke beløb sig højt regnet til 4000 Ryttere og 12,000 Md. Fodfolk med 24 Kanoner; Korpset var spredt i Slesvig, Holsten og Bremen; en stor Del af det laa for Tønning og Hamborg. Rytteriet var godt, men Fodfolket bestod for en stor Del af nyhvervet Mandskab, og dets Afdelinger var ikke sammenarbejdede. Baade hvad Tal og Beskaffenhed angik, stod de danske Tropper ved Sydgrænsen betydeligt under den Hær, de kunde vente at faa imod sig. Det kom dog lykkeligvis ikke til

Krig den Gang; Kongen af Danmark fik Tid og Ro til at arbejde paa sine Troppers Reorganisation, Uddannelse og Udrustning, og, da de i 1715 kom til at kæmpe Side om Side med Preusserne, var de i enhver Henseende disse jævnbyrdige[1]).

Ved Begyndelsen af Aaret 1713 befandt Hæren i det egentlige Sverig sig i en temmelig daarlig Forfatning. Et Par af de inddelte Rytterregimenter og Størstedelen af det inddelte Fodfolk var i Løbet af de to foregaaende Aar ført over Østersøen; det havde været Hensigten at overføre endnu flere Afdelinger, men Vind og Vejr havde splittet og tilbagedrevet den «2. Transport». Paa Kongens Bud havde man begyndt at genoprette en Del af de extraordinære Regimenter, som var gaaede til Grunde i de russiske Felttog, og at organisere nogle nye[2]), men Arbejdet var gaaet trægt og tungt; en Del Mandskab havde man vel faaet skrabet sammen, men det var meget vanskeligt at bringe Udrustning og Heste til Veje.

De inddelte ordinære Rytterregimenter: Livregimentet, Østgøta, Smaalandske, N. og S. Skaanske og Adelsfanen var temmelig komplette, ved intet af dem gik Vakancerne op til 50 Md., ogsaa Jemtelands Kompagni var fuldtalligt. De extraordinære Regimenter: Skaanske Tre- og Femmänninger, Vestgøta Tre- og Femmänninger, Uplands Fyr- og Femmänninger samt Livregiment-Østgøta Tremänninger, manglede flere Folk. Alt i alt løb Vakancerne ved hele Rytteriet, hvis tilstedeværende Styrke var c. 8800 Md., dog kun op til henved 450; men Udrustningen var i daarlig Stand, og der manglede 1700 Heste[3]).

Af Dragonregimenterne var Baahus Lens komplet, medens de genoprettede: Livdragonerne, Uplandske og Vestgøta Ståndsdragoner[4]) manglede en Del Folk; Jemtelands Dragoner, der egentlig maatte betragtes som Fodfolk, var paa fuld Styrke.

---

[1]) Reorganisationsarbejdet vil blive fremstillet i det følgende Bind.

[2]) Se Bind IV S. 17—24.

[3]) Den svenske Hærs Styrke er opgivet efter en Liste, indgivet i Marts 1713 af Krigskollegiet til Kongen.

[4]) Skaanske Ståndsdragoner omtales ikke paa Krigskollegiets Liste.

I alt talte Dragonerne lidt over 3100 Md., men de allerfleste var uberedne; Vakancerne gik op til 450.

Af inddelte ordinære Fodfolksregimenter fandtes endnu følgende i Landet: Upland, Calmar Len, Skaraborg, Vesterbotten og de 4 gamle Kompagnier af Nerike-Vermland. De skulde tælle 5230, men talte kun 4459 Mand; i øvrigt var de i ganske god Stand og havde faaet eller var ved at faa nye Munderinger.

De ekstraordinære Fodfolksregimenter faldt i tre Grupper: de, der ikke havde deltaget i de oversøiske Felttog, de genopsatte og Udskrivningsregimenterne. Til den første hørte: Bergsregimentet, Vestgøta Tremänninger, Vestgøta Fyr- og Femmänninger, Smaalands Femmänninger, Uplands Fyr- og Femmänninger, Helsinge-Gestrikelands Tre- Fyr- og Femmänninger; disse 6 Regimenter skulde tilsammen tælle 5460, men talte kun 3570 Md. Anden Gruppe, de tre genopsatte Tremänningsregimenter: Østgøta-Sødermanland, Smaaland og Upland talte 2200 i Stedet for 2500 Md., og de tre Udskrivningsregimenter: Hallandske, Østre og Vestre Skaanske, som Kongen vilde have op paa 3600 Md., var kun paa halv Styrke. De 12 extraordinære Regimenter talte altsaa tilsammen kun c. 7500 Md., og de fleste manglede baade Klæder og Udrustning.

Af hvervede Regimenter var der Livgarden, Schommers og Stöhrs tyske Regimenter; de talte tilsammen c. 2100 i Stedet for 2850 Md. De fleste Vakancer faldt paa de 2 sidst nævnte Afdelinger, hvis Udrustning var i den elendigste Forfatning[1]).

I alt talte Hæren i det egentlige Sverig lidt over 25,000 Md., men da Flaaden lagde Beslag paa en Del af de bedste Fodfolksregimenter, og da de fleste af de øvrige ikke var i feltdygtig Stand, kunde der i Begyndelsen af 1713 ikke være Tale om en Landgang paa Sjælland. Skaane var ganske vist stærkere belagt end det øvrige Land, men de derværende Tropper havde nok at gøre med at arbejde paa Kystbefæstningerne; der herskede imidlertid stor Mangel paa Artillerister, saa Kystbatteriernes Nytte blev noget problematisk[2]).

I Løbet af Aaret voxede Troppestyrken ret betydeligt. I December omtales foruden de ovenfor nævnte Afdelinger Skaanske Ståndsdragoner og Nerike-Vermlands Tremänninger til Fods. Paa

---

[1]) Krigskoll. til Kgl. Maj. Januar—April 1713. Sv. R. Ark.
[2]) Do. $^{29}/_{1}$, $^{17}/_{8}$ 13.

dette Tidspunkt anslaas det inddelte ordinæreRytteri til 6200 Md., det extraordinære til 3300, Dragonerne til i alt 3400; det Jemtelandske Regiment er nu regnet til Fodfolket og erstattet med det Skaanske Ståndsdragonregiment, hvis Styrke er 1000 Md. Det inddelte ordinære Fodfolk anslaas til knap 7000 Md.[1]), det extraordinære til 18,300, det hvervede til 2600. Hele den hjemmeværende Hær skulde herefter tælle henved 41,000 Md. foruden Jægeristaten og den bevæbnede Almue. Styrkeangivelsen findes paa en Liste, som blev forelagt Generalerne Lybecker, Taube, Hamilton, Schommer, Palmquist og Liewen, der i Oktober-November holdt Krigsraad i Stockholm[2]); den er imidlertid kun korrekt for de hvervede og extraordinære Afdelingers Vedkommende, medens de ordinære Regimenter staar opførte med deres planmæssige Styrke, som de endnu ikke havde, men antoges at kunne naa. Krigsraadet, som ikke var bemyndiget til at træffe nogen afgørende Beslutning, tilraadede en ren defensiv Optræden. Det mente, at et Angreb paa Skaane var det sandsynligste, hvorfor alle de Tropper, der ikke absolut behøvedes andet Steds, burde samles her; Fæstningerne skulde kun have den nødtørftigste Besætning, de kunde nøjes med Borgerskabet, irregulære og mindre mobile Tropper; Forsvaret af den norske Grænse kunde i Hovedsagen overlades til den bevæbnede Almue, og russiske Angreb maatte Flaaden afværge. Alle Generalerne var enige om, at, hvis man splittede Hæren, vilde Fjenden tage den ene Provins efter den anden og derefter hele Riget. Alt dette tydede mindst af alt paa Angrebstendenser; i øvrigt var man hele Sommeren igennem. ængstelig for Angreb fra Rusland, og en Del Tropper blev holdt rede til Stockholms og Skærgaardens Forsvar[3]).

Tilvejebringelsen af de mange Folk til Kompletteringen af de bestaaende og til Genoprettelsen af de ødelagte Regimenter gav naturligvis Anledning til mangfoldige Rivninger og Klager. I Anledning af, at en hel Del Landshøvdinger havde indberettet, at det var umuligt at rekrutere de «ständige» Regimenter, fandt der den 14. Marts en længere Diskussion Sted i Defensionskommis-

---

[1]) Uplands Rgt. er ikke opført paa Listen, men maa anslaas til c. 1000 Md.

[2]) Forhandlinger $^{22}/_{10}$ og $^{11}/_{12}$ 13 (Handl. rør. Nord. Kr. XXIV. Sv. R. Ark.)

[3]) Defensionskommissionen til Landshøvding Hoghusen $^{30}/_{5}$ 13, til Ob. Appelman $^{2}/_{6}$, $^{19}/_{6}$, til Kontributionsrenteriet $^{6}/_{6}$, til Overstatholderen $^{10}/_{9}$, $^{22}/_{9}$, til Ob. G. Oxenstierna, Ob. Coyet, Oblt. Lydinghielm, Ob. A. Sparre $^{12}/_{8}$ 13.

sionen om, hvor vidt der fandtes Mandskab i Landet eller ikke. Nogle paastod, at alle Karle var tagne til Soldater, saa at Pigerne maatte dyrke Jorden, andre mente, at de kun var løbne til Byerne for at slippe for Krigstjeneste[1]). Ved Uplands Regiment var i April over 200 Roter vakante; som en midlertidig Udvej blev Mandskab af de extraordinære Regimenter stukne ind i de «ständige»; det blev endog foreslaaet at lade først nævnte ganske gaa ind i sidst nævnte eller i hvert Fald bringe disse paa Fode, inden man tænkte paa de andre[2]); thi hver Gang, man vilde have Folk til de gamle Regimenter, hed det sig, at alle tjenstdygtige Karle var stukne ind i Tre-, Fyr- og Femmänningerne[3]). Trods alt fik man dog samlet en Del Mandskab, og, da Haabet om at faa den Stenbockske Hær tilbage maatte opgives, blev der endog gjort Udveje til at rekrutere de i Danmark ødelagte Regimenter.

Pengemanglen lagde store Hindringer i Vejen for Defensionskommissionens Arbejder; dens Arkiv bugner af Klager fra alle civile og militære Myndigheder over Umuligheden af at skaffe Løn til Officerer og Mandskab, Udrustning til Afdelingerne, Folk til de hvervede Regimenter. Flere Officerer øvede Selvtægt og inddrev Penge af Provinserne, men for dette Uvæsen blev der sat en Stopper. Defensionskommissionen sparede i Tide og Utide, indskrænkede Øvelserne til et Minimum, hjemsendte til Udrederne alle de Folk, der paa nogen Maade kunde undværes, men alligevel kom man til kort med Pengene; man led nu under Følgerne af, at man Aaret forud havde lagt Beslag paa en stor Del af det følgende Aars Indtægter i Anledning af Expeditionen til Pommern. Der var ingen lys og frejdig Stemning i Landet; man savnede en Personlighed, der kunde rive Folket med sig og drive det til energisk Handling. Kongen var jo Fange i Tyrkiet, Stenbock i Danmark.

I sine talrige Henvendelser til Kongen skildrede Raadet med de mest levende Farver Rigets store Nød. De Udgifter, Krigens Fortsættelse vilde kræve, var saa uhyre store, at ingen Udvej kunde skimtes til at skaffe de fornødne Penge. «Det er haardt altid at skulle meddele Ulykker uden at kunne anvise Hjælpemidler,» klager Raadsherrerne. Og Ulykkerne strømmede ind over

---

[1]) Def. kom. Reg. og Prot. $^{14}/_{3}$ 13.
[2]) Def. kom. Reg. $^{27}/_{6}$, $^{8}/_{9}$; Raadet til Kongen $^{23}/_{2}$, $^{16}/_{8}$ 13.
[3]) Def. kom. Reg. $^{6}/_{8}$.

det haardt hjemsøgte Land: Stenbock maatte kapitulere, den finske Hær bukkede under, Rygen blev erobret og Stettin faldt[1]). Men fra Kongen kom der ingen Trøst; stejl og ubønhørlig krævede han sine Ordrer «bogstavelig efterlevede», Raadet maatte ikke granske over, hvad Kongen «havde tænkt»; det skulde skaffe Penge, men Stænderne maatte det ikke indkalde[2]). Forbindelsen mellem Tyrkiet og Stockholm var i øvrigt meget langsom; et af Kongens Breve, der var dateret 9. November 1713, kom saaledes først Raadet i Hænde den 8. Oktober 1714[3]); i Reglen var Brevene dog højest 4—5 Maaneder under Vejs.

Medens den danske og den svenske Hær efter Kapitulationen i Oldenswort i længere Tid forholdt sig ganske passivt, udfoldede Flaaderne en ret betydelig Virksomhed. I Felttoget 1713 faldt den danske Sømagt i 3 Grupper: Flotillen i de pommerske Farvande, den Glückstadtske Ekvipage og Hovedflaaden. De to første koopererede umiddelbart med de Hærstyrker, der blokerede de pommerske Fæstninger og Tønning, medens den sidste havde en Række større Opgaver: at hindre Undsætningsforsøg til Sverigs tyske Provinser, at forebygge fjendtlige Angreb paa Monarkiets Kyster, at vedligeholde Forbindelsen mellem dettes Dele samt at værne om egen og skade Fjendens Søhandel. Disse Opgaver kunde kun løses ad offensiv Vej; det gjaldt om at opsøge de fjendtlige Skibe og Flaader, angribe og slaa dem; men hertil krævedes kamplystne, energiske og dygtige Førere og et i enhver Henseende overlegent Flaademateriel. Der var mange dygtige Officerer i den danske Flaade, men de Mænd, der i dette Felttog blev satte til at føre den, var ikke i Besiddelse af de Egenskaber, som Situationen krævede, og Skibene var hverken forsvarligt udrustede eller tilstrækkeligt bemandede; da Regeringen tilmed ikke holdt Admiralerne videre energisk til Ilden, fik Flaadens hele Optræden et underligt slapt og planløst Præg. Man lod sig standse

---

[1]) Raadet til Kongen $^{23}/_{2}$, $^{25}/_{8}$, $^{20}/_{6}$, $^{14}/_{10}$, $^{30}/_{10}$, $^{14}/_{11}$ 13.
[2]) Kongen til Raadet $^{11}/_{8}$, $^{2}/_{10}$, $^{26}/_{10}$ 13.
[3]) Hist. Handl. Ny Føljd B XI.

af Hindringer, der kunde være overvundne, man lod sig narre af falske Efterretninger om Fjendens Overlegenhed, man splittede Kræfterne i Stedet for at holde dem samlede. Naar Aaret alligevel gik til Ende uden alvorlige Kalamiteter, laa det i, at Modstanderen havde endnu større Vanskeligheder at overvinde og ikke kunde eller vilde gribe Offensiven i større Stil.

Pengemangelen lagde meget store Hindringer i Vejen for den danske Flaades Udrustning; det var næsten umuligt at holde sammen paa det Mandskab, man havde, og at skaffe nyt. I Januar 1713 havde Officerer og Mandskab Løn og Kostpenge for mange Kvartaler til gode, og Folkene lagde ved larmende Demonstrationer deres Misfornøjelse for Dagen. Ved Politiforanstaltninger og strænge Straffe søgte Regeringen forgæves at skaffe Ro. Matroserne nægtede ligefrem at gaa om Bord, førend de havde faaet i hvert Fald en Del af deres Tilgodehavende udbetalt. Kongen resolverede da den 21. Januar, at de Søfolk, der afgik med de til Norge bestemte Skibe, skulde have 4 Maaneders Løn udbetalt, hvis man ikke kunde faa dem overtalt til at nøjes med 3; dette maa være lykkedes, thi under 3. Februar figurerer der i Regnskaberne en Post paa 15,000 Rdlr. til 3 Maaneders Løn til de omhandlede Matroser. Da Folkene havde maattet gøre Gæld for at leve, og Kreditorerne trængte haardt paa, blev der anvist disse sidste et Par Maaneders Løn, men rigtignok kun i Sedler. Ogsaa Enkerne efter de faldne eller af Sygdom bortrevne Søfolk fik en ringe Del af deres Mænds Tilgodehavende udbetalt, og Invaliderne fik endelig, efter at Krigen havde varet i 4 Aar, nogen Understøttelse af Kvæsthusfonden. For at spare Kostpengene hjemsendte man efter Flaadens Oplægning efter Felttoget 1712 en Del af det paa Øerne hjemmehørende Mandskab, og Kongen bemyndigede Admiralitetet til at give dem Orlov til sidst i Marts.[1]) Skønt Folkene havde givet Løfte om at indstille sig i rette Tid, tog adskillige Hyre paa Handelsskibe, og unddrog sig saaledes Tjenesten, inden denne ulovlige Trafik blev opdaget og stoppet.

Admiralitetet, der frygtede for at komme til at mangle Mandskab, bad allerede den 10. Januar om, at der maatte blive sendt Officerer til Norge for dér at samle «de behøvende Baadsfolk»; men Kongen resolverede, at dette skulde stilles i Bero, da endnu intet var bestemt med Hensyn til Flaadens Ekvipering «til an-

[1]) Kgl. udf. Exped. $^{23}/_{1}$ 13 N. 181—182.

stundende Kampagne».[1]) Admiralitetet slog sig dog ikke til Ro hermed, men indsendte den 17. en ny Memorial og udbad sig Bemyndigelse til, naar Tiden var inde, at sende dertil egnede Officerer til Norge og Holsten, hvor der var gode, befarne Folk at faa; det anmodede om de til Hvervning fornødne Penge, men tilføjede, at det vilde være hensigtsmæssigt at anvende Tvang, hvis der ikke var Frivillige nok; under nuværende Konjunkturer anvendte Fjenden utvivlsomt Presning.[2]) Hertil blev der imidlertid svaret, at «disse Tiders Tilstand ikke tillader, at Søfolk i Norge og Fyrstendømmerne tvinges til at tage Orlogstjeneste».[3]) Admiralitetet havde gjort, hvad det kunde; det havde indberettet, at, hvis der ikke i Tide blev hvervet Mandskab, vilde man kun kunne udruste 15 Orlogsskibe, hvoraf tilmed nogle maatte afgives til Norge; Svenskerne vilde komme til at beherske Østersøen, da de raadede over 20 Orlogsskibe foruden den Nyenske Eskadre, der om Sommeren var stationeret i de finske Farvande. Det synes dog, som om Admiralitetet ikke har taget Hensyn til, at Svenskerne med Hensyn til Flaadens Udrustning og Bemanding havde lige saa store Vanskeligheder at kæmpe med som de Danske. Hvis man i Danmark indskrænkede Udrustningerne til det mest nødvendige, behøvede man 6000 Baadsfolk; ved alle Hvervningsdistrikterne tilsammen fandtes antagelig henved 4900 Md., fra de alt udrustede Skibe kunde man tage c. 500 Matroser og erstatte dem med Soldater, og endelig havde man omtrent 800 Aarstjenere disponible, men saa havde man heller ingen Folk til Fregatter og Transportskibe.

Hvorledes det i øvrigt stod til i Hvervningsdistrikterne, faar man en Idé om gennem en Indberetning af 25. Januar fra en Agent i Ribe, der meddeler, at han har 200 Md., men hverken Penge eller Forholdsordrer; en Maaned efter indberetter han, at Folkene begynder at liste sig bort, da Regeringen stadig lader ham i Stikken. Nu fik Admiralitetet imidlertid Ordre til «med al mulig Flid at bedrive, at Flaaden uopholdelig ved Arbejde Dag og Nat bliver ekviperet»; Skibene skulde udlægges og bemandes; manglede der Matroser, maatte der sendes Søofficerer til Hertugdømmerne for at hverve, «og maa sligt uden Tidsspilde i Værk

[1]) Kgl. udf. Exped. $^{13}/_{1}$ 13 N. 103.
[2]) Ref. Sag $^{24}/_{1}$ 13 N. 1.
[3]) Kgl. udf. Exped. $^{24}/_{1}$ 13 N. 194.

sættes, inden saadant Mandskab forlader Landet for at begive sig til Holland, paa Hvalfangst eller andet Steds hen.»[1]) Nu var det dog for silde, Søfolkene var til Dels borte, kun nogle faa Hundrede Mand lykkedes det at opdrive. En ny Resolution af 25. Marts bestemte imidlertid, at der ikke længere skulde drives paa Udrustningerne, og Hvervningerne standsede; man var kommen paa det rene med, at Rygterne om svenske Angrebsforberedelser var falske eller i hvert Fald stærkt overdrevne. I Begyndelsen af Maj resolverede Kongen, at 18 af de bedste Orlogsskibe skulde udrustes, deraf 2 i Reserve;[2]) hertil krævedes 8825 Md., som man imidlertid ikke strax kunde skaffe til Veje, da det viste sig, at mange af de Folk, man ansaa for disponible, var døde eller bortrejste, medens Bemandingen af de kongelige Koffardiskibe lagde Beslag paa en hel Del Søfolk. En fornyet Indstilling om en energisk Udskrivning i Norge havde samme Skæbne som de forrige, og i Slutningen af Maj var det hele ved at gaa i Staa; Lønningsudbetalingen paa Holmen var indstillet, da Kassen var tom, kun Aarstjenerne og Haandværkerne fik noget udbetalt.[3]) Nøden paa de udrustede Skibe var ubeskrivelig. I Marts indberettede Admiralitetet, at Soldater og Matroser døde som Fluer af Kulde, da de hverken havde Klæder eller Køjetæpper. Endnu langt ind i Maj gjorde Matroserne Mytteri for at faa deres Penge, og Admiralitetet maatte indrømme, at deres Fordring var berettiget, men at den Maade, hvorpaa de fremsatte den, var yderst forkastelig; ganske vist var det lykkedes ved Hjælp af Rytteri at dæmpe Uroligheder, men det vilde dog være nødvendigt, at Hovedmændene idømtes Dødsstraf; selv om man undlod at exekvere den, vilde man dog jage dem en alvorlig Skræk i Livet.[4]) Endnu i Begyndelsen af Juni var 10 af de til Udrustning bestemte Skibe ikke klare, da der manglede 2640 Md. af deres Besætninger; nu gav Regeringen endelig efter; paa Admiralitetets indtrængende Indstilling[5]) blev der den 19. Juni bevilget 50,000 Rdlr. til Hvervning og Udrustning, og nu kom der mere Fart i Arbejdet, skønt Pengene først blev disponible i Juli. Midt i denne Maaned løb den danske Flaade ud, rigtignok med stærkt reduceret Bemanding.

[1]) Kgl. udf. Exped $^{4}/_{8}$ 13 N. 403.
[2]) Do. $^{3}/_{5}$ 13 N. 874—876.
[3]) Anonymt Brev til Overkrigssekr. $^{26}/_{5}$ 13.
[4]) Gehejmer. Gjeddes Promemoria. (Ref. Sag $^{31}/_{5}$ 13.)
[5]) Do. $^{8}/_{6}$ 13 Nr. 1.

Pengemanglen virkede naturligvis ogsaa hæmmende paa Skibenes Udrustning; ikke blot manglede man Arbejdsmandskab, men der var heller ikke Raad til de fornødne Anskaffelser af forskelligt Gods og Proviant. Holmens fungerende Chef havde forlangt 12 svære Ankere og en Del Tovværk for at kunne udruste 16 Orlogsskibe; en Kommission, der var nedsat for at undersøge Flaadens Beholdninger af disse to Artikler, gjorde Indstilling om Anskaffelse af 3000 Sk℔ Tovværk, men kun Halvdelen heraf blev bevilget; endnu i Slutningen af Maj var der ikke forfærdiget et eneste nyt Anker.

Den svenske Flaade havde omtrent de samme Opgaver som den danske. Den Gøteborgske Eskadre skulde hævde Herredømmet i Kattegattet, undsætte Tønning, besværliggøre Forbindelsen mellem Danmark og Norge og i Forbindelse med Kaperne ødelægge den danske og norske Søhandel samt forurolige Jyllands og det sydlige Norges Kyster; Hovedflaadens Opgave var at holde Østersøen ren, hævde Forbindelsen mellem Moderlandet og Besiddelserne i Tyskland, blokere de af Rusland erobrede Østersøhavne, forsvare de udstrakte Kyster og true de danske Øer. Foruden den danske Flaade havde den ogsaa den opvoxende, ret foretagsomme russiske Sømagt at bekæmpe. Den svenske Flaade optraadte imidlertid ikke mere energisk end den danske; den gamle General Admiral Grev Wachtmeister, der i Felttoget 1712 ikke havde lagt sin vante Handlekraft for Dagen, blev stadig mere svagelig, uomgængelig og stædig; Samarbejdet mellem ham og Raadet i Stockholm glippede idelig. Manglen paa Penge og Mandskab i Forbindelse med det stærke Slid, der Aaret forud var gaaet paa Flaadens Materiel, lammede selvfølgelig ogsaa dens Optræden; Søudrustningerne var derfor ikke synderlig imponerende. Sidst i Februar blev Admiralitetet opskræmmet ved Efterretningerne om store danske Flaadeudrustninger, men det viste sig snart, at Rygterne var falske, og man faldt atter til Ro. I Begyndelsen af Marts løb Kaptajn Printz ud med en lille Eskadre, bestaaende af Linieskibet Wiborg, Fregatterne Hvita Ørn og Postillon; han skulde konvojere nogle Kornskibe til Stralsund, tage Station i Farvandet Vest for Bornholm, angribe enhver jævn-

byrdig eller underlegen Fjende, han traf paa, opbringe alle fladgaaende Skibe, han mødte, og sende dem til foran nævnte Fæstning. Store Bedrifter synes han ikke at have udført; midt i Marts jagede han forgæves de danske Fregatter Højenhald og Svenske Sophie under Rygen, tog et dansk Transportskib, som dog blev tilbageerobret, og førte 4 smaa Kornskibe til Stralsund. [1]) I Slutningen af April løb Kaptajn Fistulator med Fregatten Phønix og en Jagt til Danzig. Midt i Maj afgik Viceadmiral Lillie med Nyenske Eskadre, der bestod af Orlogsskibene Halland, Øsel, Liſland, Estland, Gøteborg, Reval og Wachtmeister samt Fregatterne Falken og Wolgast; den var gaaet tidligere i Søen end sædvanligt, men Russerne var alligevel kommen den i Forkøbet og var Herrer i Skærgaarden, da Svenskerne viste sig i de finske Farvande; [2]) Eskadren blev derfor forstærket med Orlogsskibene Södermanland, Verden og Øland, der afgik i Juni under Kaptajn G. V. v. Gerten.

Sidst i Maj løb Kaptajn Baron Wachtmeister ud med Orlogsskibene Bremen og Riga, Fregatten Phønix og Brigantinen Goya. Hans Hovedopgave var at opbringe et Orlogsskib og et Par Fregatter, der var byggede for russisk Regning i England og efter Forlydende var paa Vej til St. Petersborg; i øvrigt havde han de samme Forholdsordrer som Printz havde faaet. Denne, som den 13. Maj havde faaet sin lille Eskadre formindsket med «Wiborg», der forliste, skulde med sine Fregatter slutte sig til Wachtmeister, hvorefter de begge skulde gaa til Rygen for at opbringe og sende til Stralsund alle de Proviant- og Kornskibe de traf paa, sluttelig skulde de staa op under Møn for at angribe og fordrive de danske Krigsskibe, som antoges at ligge dér.

Den 21. Juni afsejlede Schoutbynacht Nils Ehrenskøld med Fregatterne Postillon og Phønix, der udgik af Wachtmeisters Eskadre, samt 16 Transportskibe til Aabenraa for at afhente Stenbock og hans Hær; den 28. November rejste han hjem med uforrettet Sag og kom den 11 December tilbage til Carlskrona. [3])

Baron Wachtmeisters Eskadre udrettede ikke synderligt og blev i Juli forenet med Schoutbynacht Grev Wachtmeisters, der bestod af Orlogsskibene Hedevig Sophie, Stockholm, Skaane,

---

[1]) Genm. Mevius til Vellingk $^{14}/_{3}$ 13 (Vell. Saml.)

[2]) Raadet til Kongen $^{26}/_{9}$ 13.

[3]) Om Ehrenskølds Expedition se Afsnit VII.

Frederica Amalia, Pommern og Gotland samt 7 Førselsskibe. Instruxen, der var af $^{11}/_{22}$ Juli, lød paa at følge den skaanske Kyst til Ystad, stikke Vesten om Bornholm over til Pommern og sende «Hvita Ørn» med Førselsskibene gennem Gellen til Stralsund; det hed sig, at en dansk Schoutbynacht laa ved Falsterbo og nogle Skibe under Møn.[1]) Hvis Vind og Vejr tillod det, og Fjenden ikke var alt for overlegen, skulde Wachtmeister angribe.

Netop samme Dag, som Grev Wachtmeisters Instrux blev udfærdiget, bemægtigede de Allierede sig Rygen. Efterretningen herom naaede Carlskrona, inden Eskadren var løbet ud, og der opstod Tvivl om Muligheden af at undsætte Stralsund. Det blev dog besluttet at vove Forsøget, men allerede den 28. Juli rapporterede Schoutbynachten, at han havde set sig nødsaget til at efterlade Førselsskibene i Ystad, da de Danske havde besat Indløbet til Gellen; desuden havde han observeret den danske Flaade i Køge Bugt. Admiralitetet befalede da, at Transporten med første gunstige Vind skulde gaa tilbage til Carlskrona; han selv skulde tage den rygenske Postjagt Enhjørningen med sig og trække sig tilbage, medens «Frederica Amalia», «Riga» og «Hvita Ørn» under Baron Wachtmeister holdt krydsende mellem Skaane og Bornholm for at observere de Danske; i den allernærmeste Fremtid vilde Orlogsskibene Nordstjernan, Wenden[2]) og Vestmanland støde til Eskadren. Den 2. August indberettede Greve Wachtmeister, at den danske Flaade — 15 Orlogsskibe stærk — var gaaet i Søen; da han selv kun havde 10 smaa Orlogsskibe, blev han den 7. August beordret tilbage til Carlskrona. Transportskibene, der søgte at naa Stralsund, traf ved Bornholm paa den danske Flaade og maatte vende om;[3]) den 2. September blev de indlagte i Carlskrona.

Efterretningen om den danske Flaades Udløb vakte en Del Uro i Sverig; der blev givet Ordre til at sætte Fæstningsværkerne om Calmar og ved Borgholm paa Øland i Stand, og Senatet udtalte sig for, at hele Flaaden skulde løbe ud. General Admiralen forlangte da 60,000 Rdlr. til Udrustningerne og erklæ-

---

[1]) Schoutbynacht Trojels Eskadre var allerede $^{11}/_{7}$ gaaet bort fra Farvandet omkring Møn og havde lagt sig ind paa Køge Bugt.

[2]) Dette Skib afgik dog først den $^{5}/_{8}$ fra Carlskrona.

[3]) Gen. Adm. Wachtmeister til Gen. Dücker $^{26}/_{8}$ 13.

rede, at det var hans Pligt og Ret selv at føre Kommandoen, saa længe Kongen ikke havde givet ham Afsked; Senatet havde nemlig ønsket at lade Admiral Wattrang føre Flaaden.

Ved Udgangen af Aaret 1712 var foruden de i Norge og i de pommerske Farvande stationerede Fartøjer — følgende Smaaskibe af den danske Flaade i Søen:

Fregat Svenske Sophie	(Kptl. S. Siewertz)
Snav Jagt Elefanten	(— J. Hegelund)
Vagtskib i St. Bælt;	
— Frøken Elsken	(— Nørregaard)
Vagtskib i Sundet;	
— Snarensvend	(Kptl. V. Lemvig)
— Mynden	(— Güntelberg)
— Maagen	(Ltn. N. Sthyr)
stationeret ved Bornholm;	
— Andrikken	(Kptl. J. Friis)
stationeret ved Travemünde;	
— Flyvende Fisk	(Kaptl. C. L. v. Vieregg)
Hukkert Dannebrogs Baad	(Ltnt. R. Fincke)

I Februar 1713 udrustedes:

Fregat Højenhald	(Kaptl. C. Güntelberg).
— Lossen	(— F. Neuspitzer)
— Ørnen	(— F. Rehdern)
— Bergens Galej	(— A. Sørensen)
Hukkert Christian IV's Baad	(Ltn. Ohnsorg)
— Prins Christians —	(— J. Thomsen)
Snav Serpenten	(— H. v. Garden)
Lodsgaliot Eiland Schilling	(— G. Lund)

Sidstnævnte skulde rekognoscere Isforholdene ved Rygen, hvorefter «Højenhald», hvis Resultatet blev gunstigt, skulde føre en Transport til Neutief; de andre var bestemte til Konvojeringer mellem Landsdelene.

I Slutningen af Februar begyndte Klargøringen af Orlogsskibene:

Ebenetzer	(Kom. O. J. Thambsen)
Beskærmeren	(— V. Reesen)
Delmenhorst	(Kapt. M. Bille)
Island	(— J. A. v. Paulsen)
Oldenborg	(— E. P. Paulsen)

Foreløbig fik disse Skibe ingen Soldateske.
I Løbet af Marts fortsatte man med

Orlogsskib	Fredericus IIItius	(Kapt. Fl. Friis)
—	Pr. Carl	(Kom. Chr. Cristophersen)
—	Svanen	(Komkapt. Chr. Boysen)
—	Sophie Hedevig	(Kom. C. C. v. Gabel)
—	Tre Løver[1])	(— Ulr. Kaas)
—	Prins Vilhelm	(Komkapt. S. C. Hagedorn)
—	Tumleren[2])	(Kaptlt. A. L. Seierø)
—	Prins Christian	(— M. Herlof)[3])
—	Louise	(Kom. P. Hjort)
—	Christianus IVtus	(Komkapt. St. Becker)
—	Fyen	(— H. Knoff)
—	Havfruen	(Kapt. Chr. Koningh)
—	Venden	(Komkapt. J. Doss)
—	Jylland	(— Bold. Bruun)
—	Justitia	(Maanedskapt. Steph. Meyer)
Fregat	Raa	(Kaptlt. U. F. Suhm)[4])
Hukkert	Prins Frederiks Baad	(Ltnt. P. Hofftmann)
—	Jyllands Baad	(— P. J. Stavanger)

Den 23. Februar blev Kommandør Thambsen beordret til at gaa til Kattegat med et Par Orlogsskibe; denne Ordre blev dog den 8. Marts ændret ved en 'ny Befaling, i Følge hvilken han med

Orlogsskib	Ebenetzer
—	Beskærmeren
—	Delmenhorst
—	Island
Fregat	Højenhald
—	Svenske Sophie
—	Lossen

skulde krydse mellem Stævns og Falsterbo med «Island» paa Forpost noget sydligere. I Sejlordren hedder det, at Fregatterne detacheres ad Rygen til; er Farvandet rent, afgaar Eskadren til Grønsund, afhenter en Transport og fører den til Neutief; «Svenske Sophie» afgaar saa til København efter Penge til Flotillen i Binnen-

---

[1]) Kom ikke i Søen i 1713.
[2]) Kaserneskib paa Reden.
[3]) Afløst af Komkapt. Rosenpalm, der $^{11}/_{4}$ blev kommanderet til Binnenwasser og erstattet med U. Kaas.
[4]) $^{15}/_{3}$ beordret afløst af Kapt. G. Siewertz.

wasser, og Thambsen gaar til Køge Bugt. Den 13. Marts modtog imidlertid «Lossen» og «Raa» Ordre til at gaa til Ejdermundingen, og den 24. blev «Island» beordret samme Steds hen.[1])

Paa Nedrejsen fik «Beskærmeren» Havari paa Storrigningen, og sydlig Storm sinkede Sejladsen. Først den 28. Marts kom 5 Transportskibe ud af Grønsund, eskorterede af «Svenske Sophie», «Ræven», «Bonne Espérance» og «La Diligente», der alle hørte til Flotillen; den 30. vår Transporten i Sikkerhed i Binnenwasser, og samme Dag kom Thambsen atter indenfor Falsterbo. Til Fjenden havde han intet set; i Søen var kun Printz' lille Eskadre, hvis Styrke Rygtet havde overdrevet saa stærkt, at man havde fundet sig foranlediget til at udfolde en forholdsvis betydelig Styrke.

Hele April laa Thambsens Eskadre i Nærheden af Dragør; i dette Tidsrum udgik flere Smaatransporter til Flotillen i Pommern, uden at det kan sés, om han har givet Konvoj; han udsendte heller ingen Krydsere før ind i Maj, da «Højenhald» blev sendt paa Rekognoscering; Kaptajn Printz' ringe Styrke blev ikke paa nogen Maade forulæmpet. Skylden var imidlertid ikke alene Kommandørens, Regeringen maa bære det meste af den; den holdt jo bestemt paa Defensiven og indskrænkede sig til at træffe Forberedelser mod Angreb, som Svenskerne af gode Grunde ikke kunde foretage. Forsigtigheden lyser ud af hver Linie i den Instrux, der udgik den 2. Maj, om at henlægge nogle Orlogsskibe ved Stævns for derfra — uden at exponere sig — ved Smaaskibe at holde Øje med fjendtlige Transporter eller «mouvements» samt med Skibe fra Østersøen, særlig Tømmerskibe fra Pommern.[2]) Om selv at hente disse sidste, for hvilke Flaaden havde saa god Brug, var der ikke Tale; det er dog vistnok denne spagfærdige Ordre, der gav Anledning til «Højenhald»s Kryds.

Den 6. Maj blev Viceadmiral Knud Reedtz udnævnt til Chef for Østersøeskadren.[3]) Han skulde hejse sit Flag paa «Justitia» med Kommandørkaptajn L. C. Ulfeldt som Flagkaptajn, Viceadmiral Just Juel og Schoutbynacht Trojel som Underførere, tage Kommandoen over de paa Reden liggende Skibe, sørge for, at de snarest blev klargjorte, og henlægge «Ebenetzer» og «Be-

[1]) Bind IV S. 299 f.
[2]) Kgl. udf. Exped. $^{3}/_{5}$ 13 N. 872.
[3]) do. $^{6}/_{5}$ N. 905—907; Adm. Kopibog s. D.

skærmeren» ved Stævns. Pengenød, Forsømmelighed, Mangel paa Viljekraft forhalede Flaadens Udløb i det Uendelige. I Valget af den nye kommanderende Admiral var der intet, der varslede om en ærefuld Kampagne; i Stedet for at tage en Kapacitet som Just Juel, der maatte nøjes med en underordnet Stilling, tog man af Anciennitetshensyn Reedtz, en Mand, om hvem man af Erfaring vidste, at han baade manglede Foretagsomhed og Viljestyrke.. Det blev da ogsaa baade første og sidste Gang, at han paa egen Haand kommanderede Flaaden.

Den 12. Maj fik Kommandør Thambsen Ordre til at konvojere en Transport til Binnenwasser.[1]) Af de ham oprindelig underlagte Skibe disponerede han nu kun over «Ebenetzer» og «Beskærmeren», hvortil kom Snaven «Serpenten»; «Island» var jo i Nordsøen sammen med «Lossen», «Delmenhorst» i Kattegat sammen med «Oldenborg»,[2]) «Svenske Sophie» i Binnenwasser og «Højenhald» paa Kryds. I Stedet for at bruge Snaven til Rekognoscering, spildte han Tiden med at lade den opsøge Fregatten under Rygen; den 18. Maj modtog han ud for Grønsund 7 Førselsskibe og ankrede den 21. ved Jasmund, hvor «Prins Vilhelm» og «Nældebladet» stødte til ham; den 24. Maj var han atter i Køge Bugt. Fra 3.—5. Juni løb han over til Falsterbo Rev og tilbage igen.[3]) Den 8. fik han af Koffardiskibet Enighed Meddelelse om, at 4 svenske Orlogsskibe og 3 Fregatter krydsede mellem Dornbusch og Dars; det var Baron Wachtmeisters lille Eskadre,[4]) hvis Styrke Meldingen overdrev en hel Del; Thambsen dristede sig dog ikke engang til at rekognoscere Fjenden, før han havde faaet Forstærkning. Admiralitetet beordrede Orlogsskibene Jylland, Oldenborg og Laaland, Fregatten Makrelen og Snaven Maagen, som ellers var underlagt Kommandanten paa Bornholm, til Køge Bugt; med dem fulgte Schoutbynacht Trojel, der overtog Kommandoen den 16. Juni. Det var Reedtz' Nervøsitet, der havde givet sig et Udslag og smittet Admiralitetet; den 6. Juni havde han gennem «Serpenten»s Chef faaet en Meddelelse fra sin Broder, Kommandanten paa Bornholm, om, at Fjenden var stærk i Søen og havde sendt 7

---

[1]) Adm. Kopibog.
[2]) Ref. Sag $^{18}/_{6}$ N. 1.
[3]) «Ebenetzer»s Journal.
[4]) Side 214.

Orlogsskibe til Wismar; denne Efterretning lod han gaa videre til Admiralitetet, som mente, at der strax maatte handles og lod Admiralen sende Trojel afsted med 3 Orlogsskibe.[1]) Efterretningen var imidlertid falsk, hvad det lykkedes Kaptajnløjtnant C. Güntelberg at konstatere; han var nemlig efter Thambsens Togt til Jasmund sejlet med «Højenhald» til Lybæk for at hente Munderingssager og medbragte herfra paalidelige Efterretninger om Forholdene ved Wismar; den 23. Juni kunde Admiralitetet indberette til Kongen, at der ingen Transport var ankommen til Wismar, og at der ikke havde vist sig fjendtlige Skibe i den vestligste Del af Østersøen.[2])

Skibenes Klargøring gik kun langsomt fra Haanden; den 10. Juni indberettede Admiral Reedtz, at det med Hensyn til Bemandingen saa saaledes ud:

Skibets Navn	Fuld Besætning	Styrke i Øjeblikket
Justitia	725 Md.	485 Md.
Venden	550 —	485 —
Havfruen	520 —	279 —
Jylland	520 —	189 —
Lovise	520 —	354 —
Prins Christian	520 —	346 —
Prins Carl	380 —	156 —
Sophie Hedevig	520 —	282 —
Laaland	400 —	117 —
Christianus IVtus	360 —	145 —
Fredericus IIItius	360 —	145 —
Svanen	350 —	201 —
	5725 Md.	3184 Md.

Der manglede saaledes 2541 Md., ikke langt fra Halvdelen af de 12 Skibes Besætninger; men snart blev Forholdene betydelig bedre; i Juli indberettede de Deputerede i Søetatens Generalkommissariat, at man nu foruden Besætningerne paa de mindre Skibe, de kongelige og Staden Københavns Handelsskibe, den Pommerske Flotille m. m. disponerede over 7419 Md., de syge fraregnede.[3])

Den 16. Juni overtog altsaa Trojel Kommandoen over Eskadren i Køge Bugt. Hans oprindelige Instrux lød paa at gaa til

[1]) Adm. Kopibog $^{9}/_{6}$, 13.
[2]) Ref. Sag. $^{22}/_{6}$ N. 3; Adm. Kopibog $^{13}/_{6}$ 13.
[3]) Ref. Sag. $^{8}/_{7}$ 13 N. 1.

Farvandet omkring Wismar for at opsøge og angribe den fjendtlige Eskadre; han skulde iagttage stor Forsigtighed, sikre sig mod Baghold og vogte sig for Overmagt. Den 25. Juni lettede han og afsejlede med «Jylland», «Ebenetzer», «Beskærmeren», «Nældebladet», «Prins Vilhelm», «Oldenborg», «Højenhald», «Maagen» og «Serpenten». «Laaland» blev foreløbig tilbage for at konvojere nogle Skibe med sachsisk Artillerimateriel. Der var ingen Mening i nu at gaa til Wismar, da man vidste, at der ingen Fjender fandtes i de Farvande; der var intet andet for end at opsøge og angribe de fjendtlige Krigsskibe under Kaptajn Wachtmeister; men heller ikke dertil dristede Trojel sig, da hans Eskadre blev formindsket med «Oldenborg» og «Højenhald», der blev beordrede til Aabenraa Fjord for at bevogte Nils Ehrenskølds Transportflaade;[1]) senere kom ogsaa «Laaland» samme Steds hen. Den 26. Juni stod han Sydvest paa, den 27. gik «Nældebladet» og »Serpenten» med nogle Transportskibe til Binnenwasser, medens «Maagen» rekognoscerede Øst paa; den 29. ankrede Trojel $2^1/_2$ Mil Sydvest for Falsterbo, og her indtraf «Maagen» med Efterretning om, at man Dagen forud havde set Fjenden mellem Hamrene staaende Vest over med 14 Orlogsskibe og 4 Fregatter. Ogsaa denne Melding var falsk; det, Løjtnant Styhr havde set, var kun Ehrenskølds Transport paa Vej til Aabenraa.[2]) Paa Grund af Fjendens formodede Overmagt gik Trojel da tilbage til Køge Bugt, hvor han forblev til den 2. Juli; derefter stod han Syd paa, ankrede Dagen efter ud for Møn, men gik den 11. Juli tilbage til Køge Bugt, hvor han blev liggende til den 21., de sidste 5 Dage beskæftiget med Evolering.[3])

Den 11. Juli lagde Admiral Reedtz selv ud paa Ydrereden, og den 21. var han endelig kommen saa vidt, at han med «Justitia», «Havfruen», «Sophie Hedevig», «Prins Carl» og «Prins Christian» kunde forene sig med Trojels Eskadre og overtage Kommandoen.[4]) Hans Instrux af 14. Juli lyder paa, at han af og til skal lade sig se i Østersøen og ved de svenske Kyster, men ellers holde sig til Ankers ved Stævns; en Snav skal sen-

---

[1]) Kgl. udf. Exped. $^{13}/_6$ 13 N. 1259.
[2]) Reedtz' Indb. til Admiralitetet $^1/_7$ 13.
[3]) «Ebenetzer»s Journal.
[4]) «Justitia»s Journal.

des til Christiansø for at spejde; kommer Fjenden i Søen, skal han angribes, selv om han er 2—3 Skibe stærkere; er han derimod betydelig overlegen, maa Kamp kun modtages, hvis den ikke kan undgaas, og da kun Vest for Bornholm[1]). Med hans Flaade stod det ikke godt til: «Prins Vilhelm» var sprunget læk og maatte gaa til København for at reparere; «Beskærmeren» og flere andre Skibe havde mistet deres Ankere paa Grund af Hampens slette Beskaffenhed; de Syges Antal voxede i foruroligende Grad, men det var man dog nogenlunde belavet paa: Reedtz havde faaet Ordre til at være vel forsynet med «Barberer» og Telte til de Syge, der altsaa — som ofte tilforn — skulde sættes i Land.

Den 22. Juli laa Reedtz i Køge Bugt og ventede paa en Transport Soldater og Proviant, der skulde til Binnenwasser[2]); da det trak ud med den, lettede han den 28. og løb til Møn, hvor «Fyn», «Lovise» og «Island» stødte til ham. Sidstnævnte Skib, der sammen med Fregatterne «Lossen» og «Raa» havde deltaget i Tønnings Indeslutning[3]), var i Juni afsejlet fra Ejdermundingen og havde paa Hjemvejen opbragt et hollandsk Handelsskib, hvis Ladning delvis blev anvendt om Bord, delvis solgt i Norge. Denne ulovlige Handling gav Anledning til ret alvorlige Forviklinger med Generalstaterne, og den danske Regering blev nødsaget til at lade Sagen retslig undersøge; Cheferne blev afløste og tiltalte; Kaptajnløjtnant Neuspitzer paa «Lossen» fik dog meget snart sin Kommando igen, men Kommandørkaptajn v. Paulsen paa «Island» og Kaptajnløjtnant Siewertz paa «Raa» blev først sat paa fri Fod i December efter at være bleven dømte til at erstatte en Del af det ulovlig opbragte Gods[4]).

Den 31. Juli lettede Reedtz atter, holdt Norden om Rygen over mellem Ystad og Bornholm, atter ned mod Rygen og over mod Bornholm til Hammeren; efter dette Kryds ankrede Flaaden den 4. August om Aftenen i Sandvigen. I «Justitia»s Journal hedder det, at 8—9 svenske Skibe (uvist af hvilken Art) Natten til den 4. August passerede Øst om Bornholm. Dette har mulig-

---

[1]) Kgl. udf. Exped. 14/7 N. 1509.
[2]) Side 81.
[3]) Side 93.
[4]) Adm. Kopibog

vis været Schoutbynacht Wachtmeisters Skibe[1]), men nogen nøjere Undersøgelse blev der ikke anstillet. Fra Sandvigen blev «Nældebladet», der forgæves havde jaget nogle fremmede Skibe, sendt til Farvandet mellem Møn og Falster for at oppebie den omtalte Transport fra København. I Sandvigen stødte «Delmenhorst», «Prins Vilhelm» og «Lossen» til Flaaden, der nu talte 14 Orlogsskibe, 1 Fregat og 2 Snaver og saaledes var Wachtmeisters Eskadre langt overlegen.

Reedtz saa ikke noget til Fjenden af den simple Grund, at han ikke søgte ham, og da Svenskerne ikke viste sig i Farvandet Vest for Bornholm, hvor Admiralen krydsede om fra den 5. til 10. August, lagde han sig ind i Køge Bugt, medens Wachtmeister, der heller ikke var opsat paa at slaas, tyede ind til Carlskrona. Overfor Admiralitet undskyldte Reedtz sin Uvirksomhed med, at Stille, Modvind og slet Takkelage hindrede ham i at søge Fjenden: «Rær og Stænger ryger i Stumper ved alle Lejligheder; selv i Magsvejr maa man gaa med rebede Sejl»[2]). Admiralitetet gav ham kun ringe Trøst: ved Flaadens Brøstfældighed var intet at gøre, han maatte bruge sin Konduite og i øvrigt sende Fortegnelse over, hvad han manglede[3]).

At Reedtz og Trojel saaledes til ingen Nytte løb om i Østersøen, skyldtes i øvrigt for en stor Del de vage Forholdsordrer, der ikke var egnede til at anspore to saa forsigtige Førere. Vel paalagde Instruxerne dem at «ruinere Fjenden», men stadig var Ordrerne om at angribe indsvøbte i saa mange Forbehold, at de, praktisk taget, aldrig kunde komme til Udførelse: der maatte ikke kæmpes med en virkelig Overmagt, ikke heller, naar Vinden ikke gav fri Retrætelinie; under ingen Omstændigheder maatte Flaaden komme Østen for Bornholm; helst skulde Kampen optages i Nærheden af de danske Kyster. Om at søge Fjenden og slaa ham var der aldrig for Alvor Tale; med andre Ord: der var ingen offensiv Aand i Instruxerne eller hos Førerne.

I Slutningen af Juni var der givet Ordre til at sende 6 Skibe med dansk og 2 med sachsisk Artillerimateriel henholdsvis til Greifswald og til Lybæk[4]). Det sidst nævnte Materiel bestod af

---

[1]) Side 214 ff.
[2]) Rapp. af $^{3}/_{8}$ 13.
[3]) Admiralitetes Kopibog $^{10}/_{8}$ 13.
[4]) Kgl. udf. Exped. $^{24}/_{6}$ N. 1360—1362.

13 Pontoner, en Del Lavetplanker og andet smaat «attirail». De to Kommissariatskollegiers Deputerede og Artilleriets Chef skulde ordne Transporten og Admiral Reedtz sørge for Konvoj[1]). Orlogsskibet Laaland og Snaven Andrikken skulde ledsage Transporterne, og Trojels Eskadre dække Expeditionen. Den 28. Juni afgik de sachsiske Skibe til Dragør, hvor Kaptajn Reesen paa «Laaland» modtog dem; men Trojel turde ikke lade den lille Transport afgaa, da han lige havde faaet Meddelelse om, at en stærk svensk Eskadre var løbet ud[2]). Skibene gik saa tilbage til Københavns Red; men den 5. Juli, da man vidste, at Rygterne om den svenske Eskadre var falske, kom «Andrikken» atter ud med dem; de fik deres Konvoj og naaede den 13. Juli i god Behold til Lybæk. Da Feltmarskalk Flemming imidlertid udtalte Ønsket om at faa Materiellet til Pommern, ledsagede «Andrikken» det i Slutningen af Maaneden til Grønsund, hvor man foreløbig blev liggende og afventede de danske Artilleriskibes Komme[3]). Denne lille Episode er i høj Grad typisk for de danske Operationer i Østersøen i Sommeren 1713.

Med Afsendelsen af det danske Artilleri trak det ud, da Oberst Mushardt, som skulde kommandere det, var bortrejst. Først den 7. August fik Kommandør H. Gude, der havde ligget sejlklar med «Venden» siden den 25. Juli, Ordre til i Forbindelse med «Prins Frederik» og «Lossen» at konvojere nogle danske Artilleri-, Troppe- og Proviantskibe til Binnenwasser; ved Falsterbo vilde «Nældebladet» støde til og ved Grønsund «Andrikken» med de sachsiske Artilleriskibe. Egentlig skulde hele Reedtz' Flaade «usepareret» have været med; men Admiralitetet vidste kun, at han var et Sted i Østersøen, ikke hvor. Han kom imidlertid den 10. August til Køge Bugt, og her stødte Gude til ham den 16.; Modvind og Transportskibenes daarlige Forfatning havde forhalet hans Afrejse i over en Uge. Reedtz' Flaade havde nu naaet sin højeste Styrke: 18 Orlogsskibe; Sammensætningen var følgende:

---

[1]) Kgl. udf. Exped. $^{24}/_{6}$ 13 N. 1358—1362; Kbhvns Tøjhusregnskab 1713.
[2]) Side 221.
[3]) Indk. Sager til Admiralitetet $^{20}/_{6}$, $^{21}/_{7}$ 13.

Justitia	86	Kanoner	Viceadm. K. Reedtz Komkapt. L. Ulfeldt	Ankom til Flaaden		$^{21}/_{7}$
Dronning Louise	78	—	Kom. P. Hjort	—	—	$^{30}/_{7}$
Sophie Hedevig	76	—	— C. C. Gabel	—	—	$^{21}/_{7}$
Prins Frederik	84	—	— E. Deichmann	—	—	$^{16}/_{8}$
Prins Christian	76	—	— U. Kaas	—	—	$^{21}/_{7}$
Havfruen	70	—	Viceadm. J. Juel Kapt. C. Koningh	—	—	$^{21}/_{7}$
Jylland	70	—	Schoutbynacht F. Trojel Kapt. B. Bruun	—	—	$^{16}/_{8}$
Venden	70	—	Kom. H. Gude	—	—	$^{16}/_{8}$
Ebenetzer	67	—	— O. J. Thambsen	—	—	$^{13}/_{5}$
Beskærmeren	64	—	— V. Reesen	—	—	$^{13}/_{5}$
Prins Carl	54	—	— C. Christophersen	—	—	$^{21}/_{7}$
Prins Vilhelm	54	—	Komkapt. S. Hagedorn	—	—	$^{21}/_{5}$
Fyn	52	—	Kom. H. Knoff	—	—	$^{30}/_{7}$
Nældebladet	52	—	Komkapt. J. Vibe	—	—	$^{21}/_{5}$
Oldenborg[1])	52	—	— E. P. Paulsen	—	—	$^{16}/_{6}$
Laaland[1])	50	—	Kapt. L. Reesen	—	—	$^{16}/_{6}$
Delmenhorst	50	—	Komkapt. M. Bille	—	—	$^{21}/_{5}$
Island	50	—	— J. A. v. Paulsen	—	—	$^{13}/_{5}$[2])

Den 16. August blev «Delmenhorst» og «Andrikken» detacherede til Grønsund efter det meget omtalte sachsiske Materiel; den 19. lettede Flaaden og Transporten men kunde paa Grund af Modvind ikke naa frem; først den 22. August kom man til Jasmund, hvorfra «Raa», og «Snarensvend» Dagen efter ledsagede de 24 Transportskibe ind paa Binnenwasser[3]). Her efter satte Reedtz strax Kursen Nord efter; af den upaalidelige Løjtnant v. Garden, der havde været ude at spejde med «Serpenten» havde han nemlig erfaret, at den svenske Flaade 19—20 Orlogsskibe stærk, deraf 3 Tredækkere, nylig var sluppet i Søen. Efter Modtagelsen af denne falske Melding tænkte Reedtz kun paa at redde sig og foreslog Kongen at lægge Flaaden ved Dragør; dette blev bifaldet, dog med det Forbehold, at man altid skulde være rede til at gaa Syd paa, hvis Fjenden viste sig; naar det af Rekognosceringerne fremgik, at Svenskerne nærmede sig, skulde

[1]) $^{2}/_{8}$ 13 bestemtes, at «Oldenborg», «Laaland» og «Raa», i 14 Dage skulde høre til Reedtz' Eskadre; den $^{16}/_{9}$ blev det befalet, at de indtil videre skulde blive ved den. Kgl. udf. Exped. N. 1632 og 1915. I Juli blev Paulsen afafløst af Komkapt. P. Wecke.

[2]) Sejlordrens Datum; da v. Paulsen blev tiltalt (Side 222), blev han afløst af H. Kaas.

[3]) «Justitia»s Journal; jfr. Side 81.

Reedtz gaa dem i Møde og angribe dem; indtil da kunde han paa bedste Maade reorganisere sine Besætninger[1]). Mellem Dragør og Saltholm, hvor der paa Grund af Pesten i Hamborg var oprettet en Karantænestation, laa Flaaden nu ørkesløs til 11. Oktober, spildte Tiden med unyttige Mønstringer og modtog overflødige Besøg af Judichær og Kommissariatsherrerne; derimod synes det ikke, at der er foretaget en eneste af de i Forholdsordren omtalt Rekognosceringer. Den 9. Oktober meldte en fremmed Skipper, at Fjenden var i Søen med 27 Orlogsskibe; men Dagen efter blev Reedtz beroliget, da 2 andre Skippere meldte, at de ingen Ting havde set. Den svenske Flaade havde alligevel været i Søen, men ikke med saa stor en Styrke som angivet.

I Slutningen af August udtalte Raadet i Stockholm Ønsket om at sende en Undsætning paa 1000 Md. til Stralsund og en Transport med Ammunition, Proviant og andre Krigsfornødenheder til Wismar. General Admiralen havde meget at indvende her imod: han vidste ikke, hvor fra Soldaterne skulde tages; Calmar Lens Regiment, som Raadet maaske havde tænkt paa, kunde ikke undværes som Soldateske paa Flaaden, der nu — 15 Orlogsskibe stærk — laa paa Reden. Raadet holdt dog paa sit, og Wachtmeister maatte bøje sig; af 4 forskellige Regimenter blev der sammenstykket en Styrke paa 800 Md.[2]). General Dücker havde rigtignok forlangt saa mange Tropper overført, at han kunde gribe Offensiven[3]); men Raadet havde erklæret, at, da Stenbocks Hær var fangen, og der intet Haab var om at faa den frigivet, var det umuligt at sende saa stor en Styrke til Stralsund; en Forstærkning paa 1000 Md. var derimod «destineret», og den skulde han faa tillige med noget Proviant; General Admiralen og Kgl. Raad G. Cronhjelm havde Ordrer[4]).

Den 11. September skriver Oberst Løwen fra Carlskrona til General Dücker, at General Admiralen har erklæret, at han paa

[1]) Kgl. udf. Exped. $^{30}/_{8}$ 13 N. 1844.
[2]) Jfr. Side. 112 f.
[3]) Dücker til Kongen $^{22}/_{8}$ 13.
[4]) Raadet til Dücker $^{20}/_{8}$ 13.

Grund af Pengemangel ikke kan løbe ud med Flaaden, og at han kun kan sende 100 Md. afsted. Disse, der hørte til Uplands Regiment, kom lykkelig til Stralsund[1]).

Den 21. September gik Wachtmeister alligevel om Bord og tiltraadte med Viceadmiral Wattrang ved sin Side sit sidste Togt som kommanderende Admiral. I 14 Dage laa Flaaden ved Hanø og ventede paa Transportskibene, der skulde komme fra Carlshamn[2]). Omtrent den 15. Oktober gik disse, eskorterede af nogle Brigantiner og Fregatter gennem Gellen til Stralsund, medens Hovedflaaden laa mellem Møn og Bornholm og holdt Udkig med den danske Flaade. Den 25. Oktober var Wachtmeister atter i Carlskrona; den 27. kom Transportskibene til Carlshamn, hvor fra de en Uge senere blev dirigerede til Carlskrona.

Den danske Flotille i Binnenwasser var underrettet om, at en Transport kunde ventes[3]), og den 15. Oktober iagttog Oberst Løvenørn og Kommandør Rosenpalm fra Rygen Transportskibene, der laa ved Dornbusch; den svenske Flaade saa de ikke noget til, men en Skipper fra Lybæk meddelte dem, at han havde passeret den mellem Witmund og Møn, og at den talte 13 Orlogsskibe; Transportskibenes Antal anslog de til 15, men heri er vist nok de konvojerende Smaaskibe medregnede[4]). Den danske Hovedflaade vidste derimod intet; uden at røre sig blev den liggende i Køge Bugt; havde Reedtz rekognosceret, vilde han have erfaret, at Fjenden var underlegen, og at der var Udsigt til, at et Angreb kunde lykkes. Meningsløst var det at holde den kostbare Flaade i Søen uden at bruge den, og harmeligt er det at se den ligge slagfærdig i et Musehul uden at benytte den gunstige Chance, der tilbød sig, blot fordi den forsømte at skaffe sig paalidelige Efterretninger.

Det synes ogsaa, at Kongen har fundet Reedtz' Uvirksomhed uforsvarlig; han gav i hvert Fald Admiralen Ordre til at løbe ud, og den 12. Oktober lettede Flaaden, staaende Syd paa[5]); den naaede dog kun til Møn, hvor den ankrede, medens Kommandør

---

[1]) Efterskr. paa et udateret Brev fra Dücker.

[2]) Rapp. fra Genlterne Burenskøld og Skytte $^{17}/_{10}$ 13.

[3]) Løvenørn til Kongen $^{10}/_{10}$ 13.

[4]) Løvenørn til Kongen $^{17}/_{10}$ 13, til Gehejmeraad Chr. Sehested s. D.; Rosenpalms Rapp. s. D.

[5]) «Justitia»s og «Ebenetzer»s Journaler.

Thambsen med 3 Orlogsmænd og 3 mindre Skibe blev sendt paa Kryds mellem Trelleborg og Rygen, da det hed sig, at tre svenske Skibe var set under Bornholm. Den 16. kom «Maagen» tilbage og meldte, at der laa 17 svenske Orlogsskibe ved Ystad det var Wachtmeisters Skibe. Men Reedtz løb ikke ned mod den svenske Flaade; den 17. holdt han Krigsraad, og her enedes man om, det paa denne Aarstid var altfor farligt med stive sydlige Vinde at angribe Fjenden under hans egne Kyster, særlig da «Jylland» og «Prinds Frederik» var lække; man burde oppebie Transportflaadens Udløb og gaa løs paa Fjenden, naar han var paa Vej til Pommern.[1]) Melding herom blev sendt til København; Reedtz var ganske uklar over den foreliggende Situation; han anede aabenbart ikke, at Transporten lykkelig var overført, og at Wachtmeister var for Hjemgaaende.

Kongen, som den 10. Oktober var rejst fra Slesvig til København, samlede den 19. Konseilets Medlemmer og Admiralerne Gyldenløve, Raben, Sehested og Judichær til et Krigsraad. Alle, paa Sehested nær, tilraadede stor Forsigtighed paa Grund af Aarstiden; men den «gehejme Ordre» af 19. Oktober kom dog til at lyde paa, at Reedtz snarest skulde løbe ud og angribe Fjenden, selv om denne var 2—3 Skibe stærkere, «saa vidt fornuftigt Sømandskab tillader», dog ikke med paalands Vind under Skaanes Kyst; heller ikke maatte han passere Hammeren, med mindre Fjenden var i Derute. Efter at have modtaget denne Ordre lettede Reedtz; han gik dog ikke mod Fjenden, men trak sig indenfor Falsterbo under Paaskud af, at det med de sydlige Vinde, der nu var fremherskende, var umuligt at komme Fjenden til Livs. Den 24. Oktober løb han endelig ud, tog til ingen Nytte en Storm i aaben Sø, krydsede hensigtsløst om indtil den 31., da han kom tilbage paa Køge Bugt og udsendte Spejdere i alle Retninger. De opdagede intet; endelig bragte «Højenhald» Meddelelse om, at den svenske Flaade var gaaet i Havn[2]).

Den 1. November gik der Ordre til Reedtz om at afhente den Pommerske Flotille og konvojere den hjem. Han gjorde Modforestillinger og henviste til Faren ved en paalands Storm; Ordren blev da ændret til, at han med 4 Orlogsskibe og et Par Fregatter skulde krydse ved Hammeren og lade Rosenpalm faa

[1]) «Justitia»s Prot.
[2]) Indk. Br. t. Overkrigssekr. $^{21}/_{10}$ og $^{31}/_{10}$ 13.

Meddelelse herom; naar Flotillen nærmede sig disse Skibe, skulde de dække den ved at sejle mellem den og Skaanes Kyst[1]). Kommandør Thambsen løb da med «Ebenetzer», «Island», «Laaland» og «Delmenhorst», 2 Fregatter, Snaven Maagen og 3 Proviantskibe ned til Jasmund, medens en Fregat blev detacheret til Hammeren[2]). Selv skulde Reedtz være gaaet ud med Flaaden for at danne Repli for Thambsen, men det vovede han ikke. Den 9. blev Vinden imidlertid stiv nordlig, og Thambsen turde ikke længere blive liggende ved Rygen, saa meget mindre som «Island» havde faaet en Læk og været lige ved at strande. Han lod da Flotillen klare sig selv og løb op under Skaanes Kyst; da Vinden blev Sydvest, løb han igen ned til Rygen, fik den 17. November af en Skipper at vide, at Rosenpalm var sejlet hjem, stod atter Nord paa, ankom i Kongedybet den 20. og lagde Ugedagen efter ind i Flaadens Leje[3]). Om Reedtz Flaade er der intet yderligere at berette end, at der den 13. November udgik Ordre til, at den skulde komme ind paa Reden, naar Rosenpalms Flotille havde forenet sig med den[4]); dette skete 2 Dage senere nær København. Samme Dag var «Prins Vilhelm», der laa paa Forpost mellem Dragør og Falsterbo, nær forlist i en Storm; dens Ankertove sprang, og den maatte sætte Sejl til. Den 5. December blev Flaaden indlagt; mange Penge havde Felttoget kostet, og intet Udbytte havde det givet; men den danske Flaade havde heller aldrig haft en svagere og udueligere Fører.

Efter Indlægningen blev Mandskabet fra Øerne og det østlige Jylland hjemsendt til medio Maj; indtil det Tidspunkt var det dem tilladt at tage Hyre, men, mødte de for sent eller slet ikke, skulde Skipperne bøde 50 Rdlr. pr. Md., og Folkene behandles som Desertører. De Hjemsendte fik 4 Maaneders Lønning af deres Tilgodehavende; Halvdelen heraf blev udbetalt til deres Kreditorer[5]).

Den 12. December blev Kommandør Thambsen beordret til med «Fyn», «Laaland», «Postillon» og «Lossen» at konvojere en Vestindiefarer til Lindenæs, hvorfra «Postillon» skulde føre den videre til Holland. Den lille Eskadre, hvor til «Højenhald» slut-

[1]) Kgl. udf. Exped. $^{3}/_{11}$ 13 N. 2336.
[2]) «Ebenetzer»s Journal.
[3]) Do.
[4]) Kgl. udf. Exped. $^{13}/_{11}$ 13 N. 2387.
[5]) Adm. Kopibog.

tede sig, kom først afsted i Januar. Fregatterne kom hjem i April i Følge med de i Norge stationerede Skibe «Christianus IV^tus» og Anna Sophie»[1]); Thambsen selv i Begyndelsen af Maj.

Ligesom den danske Flotille kom hjem fra Pommern uden at forulæmpes af Svenskerne, saaledes foregik ogsaa Transporterne fra Stralsund til Sverrig, uden at de Danske lagde dem Hindringer i Vejen. Kongen af Danmark gav Stettins Garnison frit Lejde til Moderlandet, disse Tropper blev imidlertid indlagte i Stralsund, og en Del af denne Fæstnings Besætning sendt til Sverig. Den 31. Oktober skrev Raadet i Stockholm, der endnu ikke havde faaet nogen officiel Meddelelse om Traktaten i Schwedt, til General Dücker, at der efter Stettins Overgivelse og Sekvestreringen af Wismar og Stralsund ikke længere var Brug for ham eller for Hencks Eskadre i Pommern; han burde derfor vende hjem og bede General Mejerfelt om at fylde Hencks Skibe med Soldater og sende dem til Sverig[2]). Dücker svarede, at i Wismar og Stralsund forblev alt in statu quo, indtil Kongens Resolution forelaa, selv forlod han ikke sin Post[3]). Ogsaa Admiralitetet henvendte sig til Generalen og betonede Ønskeligheden af, at han selv med 4000 Md. kom til Sverig til «Defensionsværket», men han maatte selv sørge for Skibe; Tiderne var daarlige, Flaaden indlagt og Mandskabet hjemsendt; man vilde dog sende ham 2 Fregatter og gav ham i øvrigt Anvisning paa den Stralsundske Eskadre[4]). Dücker bad om, at han tillige maatte faa Ehrenskølds Transportskibe, der jo ellers vilde komme til at vende tomme tilbage fra Aabenraa; Hencks Eskadre kunde tage 3000 Md., Ehrenskølds Resten; gik Admiralitetet ikke ind herpaa, vilde han blive i Stralsund med alle Tropperne Vinteren over[5]).

I de første Dage af December kom General Mejerfelt til Stralsund; han befalede, at Dücker skulde blive i Pommern og føre Kommandoen dér, selv vilde han saa rejse til Sverig. Hencks

---

[1]) «Anna Sophie»s Journal.
[2]) Raadet til Dücker $^{20}/_{10}$ 13 (Pakke Gen. Br. til Kgl. Maj., Sv. R. Ark.).
[3]) Dücker til Raadet $^{13}/_{11}$ 13.
[4]) Samme til samme $^{25}/_{11}$ 13. (Referat af Raadets Brev).
[5]) Dücker til Adm. $^{30}/_{11}$ 13.

Eskadre laa dengang sejlklar med 2600 Md. om Bord, men paa Grund af Vejrforholdene kunde den ikke løbe ud[1]). Mejerfelt befalede nu at oversende til Sverig for det første det Mandskab af Stenbocks Hær, der i 1712 var efterladt i Stralsund paa Grund af Sygdom, og dernæst de 900 Md., der nylig var sendt over fra Moderlandet. Herved vilde Garnisonen blive formindsket med c. 1800 Md., og en yderligere Lettelse kunde opnaas ved at hjemsende Adelsfanen og Landregimenterne. Derpaa sejlede Mejerfelt den 16. December til Sverig med «Greiff»[2]).

Den 14. December havde Kaptajn Printz faaet Ordre til med Fregatterne Hvita Ørn, Phønix og Postillon at konvojere Transportskibene hjem fra Stralsund; den 27. December om Aftenen løb Kaptajn Sund med «Phønix» og det Stralsundske Skib St. Johannes ind til Carlshamn, medførende 400 Soldater; 3 andre Skibe kom til Ystad og i det hele naaede den 1ste Transport lykkelig hjem. Lige saa heldigt gik det med den 2den Sending, der omfattede de i Oktober til Stralsund overførte Tropper; den ankom Nytaarsaften til Carlskrona paa den Stralsundske Fregat Anklam og Resten af Printz' Skibe[3]). Flere Tropper blev der ikke ført bort fra Stralsund, og det var til Held for Raadet i Stockholm, der vilde have paadraget sig Kongens Unaade, hvis Pommern var bleven rømmet. Paa Foden af den Skrivelse, hvori Dücker meldte ham de forestaaende Transporter, skrev Kongen nemlig, at ingen Tropper maatte overføres til Sverig, men alle skulde «konserveres» i Pommern til hans Hjemkomst.

Hermed var det Slut med den svenske Flaades Operationer i Østersøen 1713. Den Nyenske Eskadre havde været forfulgt af Uheld; «Øsel» og «Wachtmeister» havde i læk Tilstand maattet søge tilbage til Carlskrona, «Lifland» og «Gøteborg» havde som Havarister søgt Vinterhavn i Klintehamn paa Gotland, «Estland» og «Sødermanland» i Calmar, Resten overvintrede i Stockholm. Heller ikke den svenske Flaade havde udrettet store Sager, den var bleven lige saa slapt kommanderet som den danske. General Admiralen havde kun været en Skygge af sig selv; i December blev han syg i Stockholm, og den 15. Februar 1714 afgik han ved Døden.

---

[1]) Dücker til Raadet $^{10}/_{12}$ 13.
[2]) Dücker til Kongen $^{19}/_{12}$ 13; til Raadet s. D.
[3]) Dücker til Kongen $^{22}/_{1}$ 14.

Foruden Hovedflaaden havde adskillige danske Krigsskibe med særligt Hverv opereret i Østersøen. I September blev saaledes Kaptajn Jens Rosenpalm, der nu var udløst af svensk Krigsfangenskab[1]), med «Serpenten» sendt til Rusland med Depecher. Han løb paa Grund ved Øsel, men reddede sit Skib ind til Reval og naaede den 13. Oktober til St. Petersborg, hvor han blev stærkt feteret af Czaren; han frøs imidlertid inde og kom først den 20. Juli 1714 med Snaven tilbage til København[2]).

Ved Aabenraa laa Orlogsskibet Oldenborg og Fregatten Raa, der midt i Juni var beordrede derhen for at bevogte Ehrenskølds Transport[3]). Den 26. Juli afsejlede Fregatten Ørnen fra de Wismarske Farvande og sluttede sig til dem; den 31. Juli havde Fregatten Besøg af nogle af Ehrenskølds Officerer, der pokulerede flittigt med deres danske Kammerater. Den 2. August var de tre danske Skibe i Sønderborg, hvorefter «Oldenborg» og «Raa» afgik til Hovedflaaden, «Ørnen» til Travemünde, hvor den den 7. August traf «Snarensvend», der kom med Rekrutter til Garden og Grenaderne. I Slutningen af September kom Kaptajnløjtnant J. Friis med «Andrikken» til Travemünde efter at have eskorteret Artillerimateriel til Binnenwasser[4]). Han lod her sit Skib gennemgaa en grundig Reparation, hvad der paadrog ham en alvorlig Reprimande fra Admiralitetet. Midt i November gik han hjem med «Makrelen» (Kaptlt. Bjørnsen), der havde ligget paa Station ved Wismar nogle Maaneder. I samme Maaned afhentede Snaven Sødragonen i Travemünde et Skib med Beg og Tjære. I Slutningen af Januar gik «Ørnen» til Frederiksort og herfra hjem med Hukkerterne Dannebrogs og Sophie Hedevigs Baad, der var ladede med Trofæerne fra Stenbocks Hær. Den 1. Februar førtes disse under Udfoldelse af et betydeligt Ceremoniel fra Toldboden til Københavns Tøjhus. Garden til Hest og Viborgske Regiment gav Eskorte[5]).

I Sundet forefaldt adskillige Smaaskærmysler uden synderlig

---

[1]) Den $^{8}/_{9}$ 12 blev Kaptajn Rosenpalm, der førte «Hejren», i Nærheden af Præstø fanget af Kapt. Printz, efter at hans Skib var skudt i Sænk. (Bind IV S. 75).

[2]) «Serpenten»s Journal; Rasm. Æreboes Selvbiografi S. 212 f.; Falcks Rel., $^{25}/_{10}$.

[3]) Side 221.

[4]) Side 224.

[5]) Kgl. udf. Exped. $^{29}/_{12}$ 13 N. 2755; $^{30}/_{1}$ 14 N. 193—194; Kbhvn. Tøjhusregnskab 1714.

Betydning. I Begyndelsen af April fik Chefen for Vagtskibet Frøken Elsken, Kaptajnløjtnant Nørregaard, Ordre til med sin Snav og Hukkerterne Prins Frederiks Baad (Ltnt. Hofftmann) og Jyllands Baad (Ltnt. Stavanger) at angribe og ødelægge nogle armerede Baade, som havde samlet sig i en lille Havn 3 Mil fra Kullen, og som maaske vilde gøre et Anfald paa Sjællands Kyst[1]). Hukkerterne rekognoscerede, men Fuglene var fløjne. Løjtnant Hofftmann sejlede derefter langs Kysten lige til Skanør, over alt saa han stærke Strandvagter, og under Malmøs Kastel laa der 2 armerede Galioter. Den 8. April var han heldigere; med sin Hukkert og en armeret Færgebaad, besat med Folk fra Vagtskibet, kom han til Fiskerlejet Viken Nord for Helsingborg. Her var der samlet en Jagt og 13 Baade, der skulde have været brugte til et lille Landgangsforetagende; Hofftmann angreb dem ved Nattetid, ødelagde Jagten med 9 Baade og tog Resten med sig hjem[2]).

Mellem Vagtskibets Chef og Kommandanten paa Kronborg var Forholdet ikke det bedste. Brigadér Schnitter var et Stykke af en Kværulant og yppede stadig Kiv med Kaptajnløjtnant Nørregaard, der ikke vilde lystre ham i et og alt. Forholdet blev ikke bedre, da Admiralitetet gav Skibschefen Medhold. Denne havde ogsaa Ærgrelser af sine Undergivne, saaledes passede Løjtnant Baad, der med et armeret Fartøj og 12 Mand laa ved Hven, saa daarligt paa, at nogle svenske Baade en lys Nat sidst i Maj fik Lov til at tage et dansk og et lybsk Skib ud for Strandmøllen. Nu blev Hukkerterne Prins Frederiks Baad og senere Lovises Baad (Maanedslt. S. Thrane) lagt ud i Sundet for at holde Kaperne i Ave; men disse narrede dem og løb om Natten ind i Landskronas Havn og ind til Malmø. Den 18. meldte den gamle Skipper Niels Heggesen, der saa ofte havde gjort god Tjeneste som Spion, at en Kaper var sprunget i Luften i Torrekov Havn i Halland. To Dage senere gjorde Løjtnant Stavanger med 5 Baade et forgæves Angreb paa en Brigantin i Kirkeviken; han maatte trække sig tilbage med et Tab af 2 Saarede, men blev dog i Nærheden og holdt Øje med sin Fjende

[1]) Jfr. Ob. Moltkes Rapport fra Kronborg (Ref. Sag $^{8}/_{4}$ 13 N. 5) om 2 Kapere med 2 og 4 Kanoner, der sammen med 5 Baade laa i Mølle Havn ved Kullen.

[2]) Jfr. Ref. Sag $^{19}/_{4}$ 13 N. 14, hvor Kommandanten paa Kronborg tillægger Niels Heggesen Æren for Foretagendet.

og en anden Brigantin; Natten til den 23. Juni slap de imidlertid begge ubemærket bort. Da Hoffet havde taget Ophold paa Frederiksborg og «ikke ønskede at forstyrres», blev «Makrelen» (Kaptlt. Bjørnsen) sendt op i Sundet til Hjælp for Vagtskibet[1]). Kongen kom den 6. Juli fra Slesvig til København, og tilbragte omtrent 3 Uger uforstyrret paa Frederiksborg; den 29. rejste han tilbage til Gottorp[2]). I Begyndelsen af August lykkedes det Løjtnant Hofftmann under Strandvagternes Ild at ødelægge nogle armerede Fartøjer nær Falsterbo. Paa Judichærs Foranstaltning blev Landskronas Havn blokeret af «Makrelen» og den i 1711 tagne svenske Kapersnav Flyvende Mercurius (Ltnt. J. Leth), men Natten til den 19. August slap de indespærrede Baade ud og løb ind til Barsebäck, forfulgte af «Mercurius», medens «Makrelen» blev liggende. Et smukt Tidsbillede giver Bjørnsens Indberetning om en Slup, der var sendt ud til ham med Proviant. Hele Besætningen var beruset; men da Folkene alligevel syntes, at de trængte til mere Brændevin, besluttede de at sejle til Rungsted; i deres omtaagede Tilstand styrede de i modsat Retning og løb ind i Raa Havn, hvor Svenskerne tog dem til Fange.

Fra Udgangen af September var der Stilhed i Sundet. I December, efter at Flaaden var indlagt, laa «Snarensvend» og «Jyllands Baad» en kort Tid paa Station ved Dragør; men saa vidt det kan ses, skete der intet. Aarstiden gjorde Ende paa Operationerne til Søs.

Østersøkampagnen i 1713 havde været ganske daadløs, og synderlig livligere gik det heller ikke til i «Nordsøen», d. v. s. Kattegat og Skagerrak. Göteborg Eskadren, der kunde have ydet Stenbock væsentlig Støtte, hvis den havde været kampdygtig, forholdt sig ganske passiv i Aarets første Halvdel; Raadet i Stockholm vilde meget gerne have den udrustet, og Generalmajor Sparfelt fik Ordre til at beholde en Del af Baahuslens Baadsfolk deroppe, i Stedet for at sende dem til Carlskrona, men General Admiralen erklærede det for umuligt at udruste Eskadren,

---

[1]) Ordre til Udrustn. Kgl. udf. Exped. $^{6}/_{6}$ 13 N. 1192.
[2]) Püchler til Robethon $^{31}/_{7}$ 13,

hvis Hovedflaaden ogsaa skulde ud. Han oplyste Raadet om, at et Forsøg paa at undsætte Tønning med Gøteborg Eskadren vilde koste en Masse Penge og dog ikke give noget andet Resultat, end at Hovedflaaden ikke kunde udrustes; han fralagde sig ethvert Ansvar.[1]) Raadet lod sig ikke strax overbevise og traf forskellige Forberedelser til Expeditionen; men Vanskelighederne viste sig for store, og Planen døde hen af sig selv. Baade i Danmark og i Tønning havde man troet paa, at Eskadren vilde løbe ud; i April meddelte Vellingk Stenbock, at 7 store Skibe fra Gøteborg vilde komme til Ejdermundingen.[2]) I Februar nærede man Frygt for fjendtlig Landgang i Aarhus Egnen; den danske Regering gav Ordre til at forstærke Nordsø Eskadren, men tilbagekaldte strax efter Befalingen, da Rygterne viste sig ugrundede.[3])

Ved Udgangen af 1712 laa følgende Skibe i de norske Farvande:

Orlogsskib	Sværdfisken
—	Engelen
Fregat	Leoparden
—	Løvendals Galej
Snav	Mynden
—	Mercurius
—	Pak an
—	Neptunus
—	Ormen
—	Norske Vaaben
Galiot	Grønne Jæger.

«Sværdfisken» (Komkapt. H. Kaas) og «Mynden» (Kaptl. H. Güntelberg) var lige komne derop fra Danmark.

Midt i Januar afsendte Generalløjtnant Hausmann, der i Feltmarskalk Grev Wedels Fraværelse førte Kommandoen i Norge, «Mynden» til København med en Pengetransport; «Løvendals Galej (Kapt. P. Wessel) skulde have været med, men grundstødte.

---

[1]) Sv. Flott. Ark. Ank. Bref $^{11}/_{4}$ 13.
[2]) Bind IV S. 335 f.
[3]) Kgl. udf. Exped. $^{25}/_{2}$ 13 N. 329.

Den danske Regering besluttede at forstærke Nordsø Eskadren, der skulde konvojere 3 norske Regimenter til Jylland;[1]) den 9. Februar afsejlede Kommandørkaptajn M. Bille med sit eget Skib «Delmenhorst» og «Island» (Kapt. J. A. v. Paulsen). Den 12. kom han til Fladstrand, hvor han traf «Sværdfisken» med de norske Fregatter og et Par Snaver; Tropperne var da allerede udskibede, undtagen 240 Fyrrører og Marinere, som «Mynden» konvojerede til Fredericia. Transportskibene og de mindre Krigsfartøjer gik nu tilbage til Norge, Orlogsskibene til København.

I Norge var der nu af Orlogsskibe ingen tilbage; «Engelen» var som ubrugeligt i November 1712 sendt tilbage til København. Fregatterne Postillon og Søridderen, der i December 1712 havde været ude paa forskellige Expeditioner,[2]) vendte i de første Maaneder af 1713 tilbage. Galejflotillen,[3]) hvis Chef Schoutbynacht G. Nyebuhr døde i Juni og blev afløst af Kommandørkaptejn Jac. Pahl, blev paa Grund af Pengemangel ikke udrustet, men laa hele Sommeren uvirksom ved Frederikstad og Frederikshald. Derimod udfoldede de norske «Kommisfarere» en betydelig Virksomhed og tilføjede Handelen paa Gøteborg en Del Afbræk. I Begyndelsen af Aaret var Kaperiet iøvrigt nær gaaet i Staa, da det ikke kunde betale sig. Rederne truede med at inddrage deres Skibe, da det lod til, at den danske Regering vilde føje den franske Sekretær Poussin, som forlangte Erstatning for en Prise, i hvis Ladning nogle franske Borgere havde Part; de klagede ogsaa over, at de Afgifter, som Kaperreglementerne af 11. Juli og 28. September 1711 fastsatte, var for høje. Disse blev derefter i Marts 1713 nedsatte til det halve: 5 % til General Admiralen, ½ til Admiralitetssekretæren og 3 til de Fattige.[4])

Den 26. Marts afgik Fregatterne Mynden (Kaptlt. H. Güntelberg og Postillon (Kapt. Rostgaard) sammen med «Søridderen» (Kaptlt. Vossbein) fra København med en Ostindiefarer. Den 31. opdagede de ud for Tumlingerne 2 Skibe, som «Mynden» og «Søridderen» jagede. Vossbein erobrede det ene af disse, en Kaperfregat, Gøta Lejon, paa 20 Kanoner og 6 Basser samt 53

[1]) Kgl. udf. Exped. 17/1 13 N. 128—129; Bind III S. 422.
[2]) Jfr. Bind III S. 418—423.
[3]) Bind II Side 131.
[4]) Kgl. udf. Exped. 23/3 13 N. 544.

Mds. Besætning. Skibet, der kun var 3 Aar gammelt, blev under Navnet «Søormen» indlemmet i Flaaden.[1])

I April blev en større Konvojering til England og Holland besluttet; hertil skulde «Søridderen», «Leoparden», «Løvendals Galej», «Pak an», «Søormen» og eventuelt nogle af de smaa Snaver anvendes, Konvojen kom imidlertid først afsted ved Udgangen af Juli. Forinden foretog de dertil bestemte Skibe en Del Kryds og Rekognosceringer i Kattegat og Nordsøen. Den 16. Juni erobrede Vossbein paa Doggers Bank en svensk Kaper, Pack an, med 6 Kanoner, 12 Basser og 42 Md.; ogsaa denne blev under Navnet «Sødragonen» optaget i Flaaden og fik Løjtnant C. Ployart til Fører.[2]) Vossbeins Erobringer indbragte ham 3000 Rdlr. i Prisepenge og Forfremmelse til Kaptajn.[3]) Kaptajnløjtnant P. Wessel paa «Løvendals Galej» tog i April og Maj 2 Priser, af hvilke den ene, der oprindelig var et norsk Koffardiskib, havde 1 svensk Løjtnant og 7 Matroser om Bord.[4]) I Juni rekognoscerede han under Winga, var flere Gange i Land og fangede en svensk Løjtnant med 4 Mand.[5])

Da de norske Fregatter saaledes ofte fjærnede sig paa længere Krydstogter, blev Orlogsskibene Oldenborg og Delmenhorst i Maj beordrede Nord paa for at beskytte nogle Skibe, der skulde komme fra Holland.[6]) I Juni blev de afløste af «Anna Sophie» (Komkapt. Offenberg), som den 9. sammen med «Postillon», «Mynden» og 11 Koffardiskibe afsejlede fra København. Snaven og Koffardiskibene gik til Norge, de andre blev i Søen. Den 1. Juli var Offenberg i Christiania, den 25. i Staværn, hvor han traf «Leoparden», Søridderen», «Løvendals Galej», «Pak an», «Mynden», «Søormen», «Neptun», «Ormen» og senere «Sødragonen». I Slutningen af August afsejlede han, ledsaget af nogle Fregatter, af hvilke «Sødragonen» medførte 35000 Rdlr., med en Konvoj paa 108 Handelsskibe til Sundet; den 3. September kom han uden Uheld til Kronborg. Den 25. vilde han vende tilbage til Norge med en Konvoj; men den 2. Oktober laa han for Modvind ved Helsingør.[7])

---

[1]) Rostgaard til Adm. $^{11}/_{4}$; Ref. Sag $^{26}/_{4}$ 13 N. 3.
[2]) Ref. Sag $^{14}/_{7}$ 13 N. 41.
[3]) do. $^{17}/_{7}$ 13 N. 2.
[4]) do. $^{26}/_{4}$ 13 N. 3.
[5]) «Løvendals Galej»s Journal.
[6]) Ref. Sag $^{18}/_{5}$ 13 N. 1.
[7]) «Anna Sophie»s Journal.

Skønt der blev anvendt ikke faa Skibe til Konvojering, var Svenskerne dog meget nærgaaende mod de danske og norske Handelsskibe. I et Brev fra Bergen [1]) hedder det saaledes: «Gud hjælpe os dette Aar og altid! De Svenske regerer nu i Nordsøen, som de vil, den Stund de norske og Bergenske Kapere er oplagte og aftaklede; de Norske har ingen herefter at kapre paa, thi alle svenske Skibe gaar nu med engelske, hollandske eller holstenske Passer og Breve, saa at der er ingen mere svenske Skibe at se.»

Den 19. August indberettede Generalløjtnant Hausmann, at 2 svenske Kapere, hver med 6 Kanoner og 4 Svingbasser, krydsede paa Kysten ud for Bergen og allerede havde opbragt et Par Islandsfarere; nogle svenske Kapermatroser havde fortalt, at der endnu kunde ventes 4 armerede Fartøjer, der sagtens ogsaa vilde jage Islandsfarere. Alle Fregatterne i Norge var i «Emploj», han vilde derfor gerne have nogle hurtigt sejlende Fartøjer derop til Hjælp mod Kaperiet.[2]) I Anledning af denne Memorial udtalte Admiralitetet, at det heller end gerne vilde have stillet to velsejlende Fregatter til Slotslovens Raadighed; det vilde sende «Lossen» op til Norge, men det var ogsaa den eneste, det disponerede over; den norske Regering kunde jo købe den lille Fregat, der laa i Langesund. Man vidste godt, at Svenskerne generede Islandsfarerne, og havde derfor ladet «Postillon» og «Lossen» krydse mellem Shetlandsøerne og Bergens Led; disse var dog nu komne tilbage til København, og paa Hjemvejen havde den ene af dem mødt 2 svenske Orlogsskibe og 1 Fregat med Kurs mod Næsset; man satte derfor al Kraft ind paa at udruste Orlogsskibene Christianus IV^tus^ (Kapt. St. Becker) og Fredericus III^tius^ (Kapt. Fl. Friis), der under Kommando af Kaptajn Offenberg paa «Anna Sophie» skulde gaa i Søen for at beskytte Islandsfarerne og bringe Konvojerne fra England og Holland i Sikkerhed.[3])

Den 7. Oktober fik Kongen en Indberetning om, at «Lossen»

---

[1]) Bilag til Kgl. udf. Exp. til Adm. $^{27}/_{9}$ 13 N. 2103.

[2]) Ref. Sag $^{6}/_{9}$ 13 N. 1.

[3]) Ref. Sag $^{20}/_{9}$ 13 N. 1. Beretning om de 3 svenske Krigsskibe indkom ogsaa fra Kommandanten paa Fladstrand (do. N. 15). Om Fregatten i Langesund var der tidligere sluttet Handel, men denne var gaaet tilbage paa Grund af Vossbeins Erobringer; i 1714 blev den dog købt og under Navnet «Kronprinsens Galej» indlemmet i Flaaden. De 3 Orlogsskibe blev udpegede ved Resolution af $^{9}/_{9}$. Kgl. udf. Exped. N. 1964. «Lossen» blev beordret $^{27}/_{9}$. (do. N. 2110).

var afgaaet til Norge, og «Mynden» til Fladstrand for at føre Vicestatholderen, Baron Fr. Krag, derop.[1]) Den 11. November kom «Lossen» tilbage til Fladstrand med 100000 Rdl. fra Norge. De 3 Orlogsskibe kom ogsaa afsted, passerede Lindesnæs den 15. Oktober og naaede den 18. Hetland; under Vejs jagede de forgæves en svensk Kaper. Den 22. traf de en hjemgaaende Islandsfarer, men Mangel paa Øl og Lys tvang dem til at søge Tilflugt først i en norsk Udhavn, Baksund, senere i Bergen, hvor de ankom den 4. November, og hvor de traf «Søormen».[2]) Her blev de overraskede af Vinteren, som blev lang og streng, saa at mange af Folkene døde. Først den 2. April 1714 kunde Offenberg begive sig paa Hjemvejen med sine 3 gamle Orlogsskibe, «Søormen», 3 Islandsfarere og 2 andre Handelsskibe. I Kongsfjord løb Fredericus III^tius^ paa Grund og forliste; det lykkedes dog at bjærge Besætning, Kanoner og en Del Gods. Den 7. April naaede Offenberg Staværn, hvor han traf Kommandør Thambsen med «Fyn» og nogle flere Skibe.[3]) Den 11. afgik han med «Søridderen», «Højenhald», «Postillon», «Lossen» og en Konvoj; den 18. April laa han til Ankers paa Københavns Red.[4])

Konvojen til England og Holland kom sent afsted; Koffardiskibene indfandt sig ikke alle til den aftalte Tid i Flækkerø; der gik falske Rygter om den Gøteborgske Eskadres Udløb, og endelig var de konvojerende Fregatter ikke parate i rette Tid. En Skipper havde meddelt, at der laa 7 Orlogsskibe paa 30—40 Kanoner sejlklare i Gøteborg, og af den Grund turde Generalløjtnant Hausmann ikke lade Konvojen afsejle.[5]) Den 28. Juni kom Kaptajnløjtnant Ovesen med «Mynden» til Langesund for at overtage Kommandoen over «Søormen». Skibet var imidlertid meget medtaget og trængte til en omfattende Reparation, som det dog ikke

---

[1]) Ref. Sag $^{7}/_{10}$ 13 N. 5.
[2]) Komkapt. Offenbergs Rapp. $^{7}/_{11}$ 13.
[3]) Jfr. Side 229.
[4]) «Anna Sophie»s Journal.
[5]) Ref. Sag $^{24}/_{6}$ 13 N. 8.

fik. «Leoparden»s Chef, Kaptajn Sahlgaard, skulde føre Expeditionen, men han var ikke afholdt; bl. a. klagede Kaptajn Vossbein højlydt over at skulle staa under hans Kommando. Den 20. Juni kom «Pak an» med 20 Koffardiskibe fra Fladstrand til Staværn; Chefen, Kaptajnløjtnant P. Hofftmann, havde under Vejs opsnappet en svensk Fisker og af ham faaet at vide, at den Gøteborgske Eskadre ikke var sejlklar; dette var kun for saa vidt rigtigt, som ikke hele Eskadren var udrustet; det viste sig snart, at enkelte Skibe var klare til at løbe ud. Den 8. Juli indberettede Justitsraad Jørgen Bille til Ellinggaard ved Fladstrand, en forhenværende Søofficer, at 4 Orlogsskibe og 2 Fregatter af Gøteborg Eskadren havde vist sig i Søen; det er sandsynligvis de samme Skibe, Kommandanten i Fladstrand 2 Dage senere melder om. Da Skibenes Nationalitet ikke kunde konstateres fra Skagen, hvorfra Oberstløjtnant Claude havde faaet Melding, udsendte han et Rekognosceringsfartøj med en Officer, som dog kom tilbage uden at have set Krigsskibene; derimod havde denne truffet en Snes engelske Koffardiskibe og været om Bord i et af dem, der lige kom fra Gøteborg, og hvis Fører under Eds Tilbud forsikrede, at Eskadren var aftaklet, og at kun 2 Kapere var i Søen; alt Baadsfolket var afgivet til Carlskrona.[1]) Den norske Eskadre søgte ogsaa selv at skaffe sig Efterretninger. Kaptajn Vossbein løb ud med «Søridderen», «Mynden», «Søormen» og «Løvendals Galej»; sidstnævnte Skib detacherede han til Koster, og dets Chef, Kaptajnløjtnant P. Wessel, kom tilbage fra Kjærringøen, hvor han af nogle fangne Fiskere havde faaet den Besked, at en Del svenske Galejer og Brigantiner, der i længere Tid havde ligget i Kongshavn (ved Lysekil), den 18. Juli var sejlet herfra til Gøteborg med en Provianttransport; af Eskadrens Skibe laa Orlogsskibene Calmar og Ny Elfsborg under Schoutbynacht Olof Knape tiltaklede, men svagt bemandede; Wessel kunde bestemt dementere det Rygte, der ogsaa havde naaet Slotsloven, at Svenskerne havde samlet en Galejflaade og 10000 Md. for at angribe Norge.[2])

Der syntes nu ikke mere at være noget til Hinder for at afsende Konvojen, og den 29. Juli løb 30 store Handelsskibe ud, eskorterede af «Leoparden», «Søridderen», «Pak an», «Norske Vaaben», «Løvendals Galej», «Søormen» og «Neptunus.» Paa

[1]) Ref. Sag $^{24}/_{7}$ 13 N. 12.
[2]) Vossbein til Admiralitetet $^{24}/_{7}$ 13.

Doggers Bank deltes Konvojen; Kaptajnløjtnant Wessel sejlede med de 3 sidst nævnte Krigsfartøjer og 20 Koffardiskibe til Holland, medens Resten gik til Themsen. Den 5. August var han ud for Ameland og sendte herfra Konvojen og de to mindre Krigsskibe i Havn med Ordre til at være sejlklare om 3 Uger; selv løb han tilbage til Skagerrak og laa den 13. August udfor Marstrand.[1]) Her mødte han 2 Orlogsskibe under dansk Flag, som han nærmede sig i den Tro, at det var «Delmenhorst» og «Prins Vilhelm»; det var i Virkeligheden «Calmar» og «Ny Elfsborg» fra Gøteborg, der nu tonede svensk Flag og forfulgte ham i 3 Timer under hæftig Beskydning; han slap dog fra dem og kom den 14. August ind til Staværn med 1 Saaret og nogen Skade paa Skibet.[2]) Han reparerede saa hurtigt, at han den 25. atter var ved sin Konvoj. Det omtalte Overfald var han i øvrigt selv Skyld i; han havde nemlig sendt Guvernøren i Gøteborg et udfordrende Brev og forlangt, at en Fregat skulde komme ud og slaas med ham. Den 18. August skrev han igen et Brev til Guvernøren og haanede ham, fordi han forgæves havde søgt at fange ham med to store Skibe og tilmed brugt saa uhæderlige Midler som at lade dem nærme sig under falsk Flag. Disse i Formen upassende Breve sendte Guvernøren til Generalløjtnant Hausmann, der indsendte dem til Kongen. Der blev nu krævet en Erklæring af Wessel, der i sin Rapport til Kongen udtalte, at han haabede, Hs. Majestæt ikke tog ham Sagen ilde op, da han selv var overbevist om at have haft gode Grunde til at handle, som han havde gjort. Hausmann syntes godt om hans raske Optræden: «Af hans Hurtighed og Vigilence — skrev han til Kongen — kan det nok sés, at han ikke bryder sig om den Bekvemmelighed at ligge længe i Havn.»[3])

Ved Konvojen havde Wessel været haardt savnet: »Søormen«s Chef, Kaptajnløjtnant Ovesen, havde ikke kunnet skaffe Penge til at betale de store Forraad af Materiel og Proviant, som man havde bestilt; de 1000 Rdlr., Slotsloven havde medgivet Konvojen, forslog ikke, og Købmændene vilde ikke give Kredit; det synes ogsaa, at de hollandske Skippere har været utilfredse og klaget over de

---

[1]) «Løvendals Galej»s Journal.

[2]) Wessels Rapp. til Adm. $^{14}/_{8}$ 13.

[3]) Hausmanns Indb. af $^{10}/_{8}$ (Ref. Sag $^{6}/_{9}$ 13 N. 1); Wessels Rapp. af $^{13}/_{11}$ (Ref. Sag $^{27}/_{11}$ 13 N. 19).

danske Søofficerers Brutalitet. I et fyndigt Brev til Slotsloven af 25. August gav Wessel en Fremstilling af Tilstanden og afviste Beskyldningen for Brutalitet; hvad der var sket, indskrænkede sig til, at en hollandsk Skipper, der forsøgte at bryde gennem Konvojen, fik et Par vel fortjente Lussinger; Ovesen havde netop været meget hensynsfuld, men de Synder, «Søormen» havde begaaet, da den var svensk, kunde han ikke være ansvarlig for. I September henvendte Wessel sig til Gesandten i Haag, H. H. Ahlefeldt, men han havde heller ingen Penge. Indkøbene maatte nu opgives; heller ikke Hvervninger kunde foretages; mærkværdigvis lykkedes det Wessel personlig at opnaa et Laan paa 1100 Gylden og senere lidt mere til Aagerrenter. Den 20 September var han færdig og afsejlede fra Vlie med 22 store Handelsskibe; den 30. meddelte en Skipper ham, at de svenske Orlogsskibe Varberg og Ny Elfsborg laa under Norge og ventede paa ham; han fik dem virkelig i Sigte; men de laa i Læ og kunde ikke naa ham, hvad der gav ham Anledning til at sende Guvernøren i Gøteborg endnu et haanende Brev. Haardt Vejr splittede Konvojen; den 1. Oktober kom Wessel med 10 Skibe ind til Ekersund, Resten slap ind til Sogndal. Den 6. Oktober kom hele Konvojen velbeholden til Christianssand, men fuldstændig udspist og læns for alt.[1])

Efter Hjemkomsten foretog «Løvendals Galej» forskellige Kryds. Den 5. November jagede den under Skagen en svensk Kaper, som den forfulgte lige til Ny Elfsborg. Midt i samme Maaned førte Wessel Generalløjtnant Rodsteen og en Konvoj paa 25 Skibe fra Fladstrand til Holmestrand. Den 19. blæste det op til en voldsom Storm, 2 Jagter forliste, og Resten af Skibene slap med Nød og næppe ind mellem Skærene. I December krydsede han ved Vigsiden og lagde endelig den 14. op i Staværn.[2])

Den Del af den store Konvoj, som skulde til England, laa den 8. August ved Yarmouth, hvorfra de til London bestemte Skibe gik op ad Themsen. De øvrige sejlede til Kanalen, men naaede paa Grund af Modvind først den 22. August til Dover; man havde nu ikke Proviant nok til at gaa til Falmouth og ligge der i 3 Uger, indtil Koffardiskibene blev færdige, hvorfor det i et Skibsraad blev vedtaget, at Kaptajn Sahlgaard med «Leoparden» og «Norske Vaaben» skulde følge Kanalfarerne til Falmouth,

[1]) Indk. Sager til Krigskancel.
[2]) «Løvendals Galej»s Journal.

medens «Søridderen» og «Pak an» skulde afgive Størsteparten af deres Proviant til ham og derefter sejle til London. Under Kaptajn Vossbeins Kommando ankom de dertil den 27. August; han søgte forgæves at faa Penge hos den danske Konsul Th. L. Wegersløff; noget bedre Held havde han hos Gesandten J. Rosenkrantz,[1]) men, da denne ikke kunde skaffe flere Midler, saa Vossbein sig nødsaget til at udskrive 10 Pd. Sterling af hvert Koffardiskib for at kunne faa Proviant; derefter vilde han sejle hjem, enten Sahlgaard saa var stødt til ham eller ej. Der kom dog endelig 400 Pd. Sterling fra København til Konsulen, og den 16. Oktober samledes hele Konvojen paa Themsen. Efter en stormfuld Hjemrejse naaede alle Skibene velbeholdne, om end noget medtagne paa Skrog og Rejsning, ind til Flækkerø den 7. November.[2]) Sahlgaard fortsatte Rejsen med de østlandske Skibe og kom 9. November ind til Staværn.

Efter Konvojernes Hjemkomst havde Slotsloven paatænkt at aftakle alle Fregatter og Snaver undtagen «Søridderen», «Løvendals Galej», 2 Snaver og Postgalioten Grønne Jæger, der skulde krydse nogen Tid endnu. Sidst nævnte forliste imidlertid den 13. November ud for Frederikstad med Post og General Rodsteens Heste.[3]) Galejflaadens ny Chef, Kommandørkaptajn Pahl, havde faaet Ordre til at lede Udførelsen af Aftaklingen. Da man imidlertid fra flere Sider fik Meddelelse om, at en Gøteborgsk Fregat paa 20—30 og 3 Kapere paa henholdsvis 4, 10 og 16 Kanoner var i Søen, gav Slotsloven Kontraordre, og Pahl fik Befaling til at gaa ud med alle udrustede Skibe for at opbringe eller ødelægge de svenske Krigsfartøjer.[4]) I København havde man ogsaa faaet Nys om Gøteborgerne, og «Højenhald» blev beordret til at forjage Fregatten og derefter konvojere 60 norske Handelsfartøjer fra Fladstrand til Norge.[5])

Den 29. November løb Pahl ud med de 3 Fregatter og «Pak an» for at føre en Konvoj paa 40 Skibe til Sundet. Modvind og Storm drev ham tilbage, og efter et nyt forgæves Forsøg den 11.—13. December blev Togtet opgivet. Fregatterne blev

---

[1]) Vossbeins Rapport $^{31}/_{8}$ 13.
[2]) Vossbeins Rapp. $^{10}/_{9}$, $^{9}/_{10}$, $^{7}/_{11}$ 13.
[3]) «Grønne Jæger»s Journal.
[4]) Slotsl. Indb. $^{10}/_{11}$, $^{13}/_{11}$ 13 (Ref. Sag $^{6}/_{12}$ 13).
[5]) Kgl. udf. Exped. $^{18}/_{11}$ 13 N. 2407.

dog ikke oplagte,[6]) men foretog af Hensyn til Kaperne en Del Kryds og Smaatogter, der varede et Stykke ind i det følgende Aar.

Det var saaledes ikke helt ubetydelige Kræfter, der blev sat i Bevægelse for at hævde Herredømmet i Nordsøen og vedligeholde Forbindelsen mellem Danmark og Norge; Pengemanglen lagde dog Virksomheden store Hindringer i Vejen. Ogsaa Svenskerne var i stor Pengetrang, og Gøteborg Eskadren spillede en meget passiv Rolle; men den mod Søsiden vel befæstede Havnestad dannede en sikker Basis for de talrige godt udrustede Kapere, der var meget foretagsomme og ofte optraadte med forbløffende Dristighed.

[6]) Kgl. udf. Exped. $^{15}/_{12}$ 13 N. 2648.

VII. Stenbock og hans Hær i dansk Fangenskab 1713—1719.

Som i Kapitulationen i Oldenswort bestemt, marcherede Stenbocks Hær i Dagene 20.—26. Maj 1713 ud af Tønning[1]) og videre efter de for de forskellige Regimenter udfærdigede Marcheruter. Transporterne blev eskorterede af Detachementer af 3. Sjællandske Rytter-Regiment, Jyske og Ungarske Kyrasserer, 200 Ryttere for hvert 1000 Fanger. Der blev beskikket Kommissærer til at sørge for Forplejning og Indkvartering under Vejs, og Ledelsen af hele Transporten var overdraget Oberst Poul Løvenørn[2]).

I Følge den fortrolige Instrux, der blev givet Løvenørn[3]), skulde det paalægges Eskortens kommanderende Officerer at paase, at Fangerne opførte sig ordentligt overfor Beboerne, ikke afpres-

[1]) Den i Bind IV, S. 371 f. efter Wolfs Journal anførte Orden for Regimenternes Udmarche er ikke fuldstændig (Pommerske Ryttere og Helsinge Regiment mangler) og er maaske heller ikke paa alle Punkter helt nøjagtig. En senere i Løvenørns Arkiv funden »Designatio welchergestalt die Marcherouten für die Schwedischen gefangenen expediert usw.«, er nemlig enslydende med Stenbocks Forslag af $^{18}/_{5}$ (Scholtens Arkiv), men stemmer kun for de 2 første Dages Vedkommende med Wolfs Angivelse; de 2 hos denne manglende Regimenter skulde være udmarcherede med 3. Hold (d. $^{22}/_{5}$). Den sandsynligste Forklaring turde være den, at Stenbocks Forslag er bleven antaget, men at man bag efter for de sidste Dages Vedkommende har foretaget nogle Ændringer, der maaske har staaet i Forbindelse med den Standsning i Udmarchen, som efter Wolfs Anmodning skete den $^{23}/_{5}$.

[2]) Kgl. udf. Exp. $^{24}/_{5}$ N. 1062, $^{26}/_{5}$ N. 1104—1106.

[3]) Udateret Koncept til Instruxen — der i Følge Hist. Tidsskr. 4. R. III S. 655, Note 2), var dateret $^{27}/_{5}$ — i Løvenørns Privatarkiv, hvorfra ligeledes en stor Del af de nedenfor meddelte Oplysninger er hentede.

sede dem noget, men betalte for, hvad de fik; i øvrigt skulde der tilstaas dem al sømmelig Frihed; vilde nogen af Fangerne tage dansk Tjeneste eller desertere med god Maner(!), maatte deres Officerer ikke hindre dem deri; tværtimod skulde de eskorterende Officerer give disse Vink om at se igennem Fingre hermed; men dette skulde ske, som om det kom fra Officererne selv, Kongens Navn maatte ikke indblandes i denne lidt kildne Sag.

Under Transporten fulgte de svenske Officerer deres Regimenter, men de maatte ikke indkvarteres sammen med Mandskabet, og, naar Marchen var endt, skulde de helt skilles fra dette; senere skete det samme med Underofficererne.

De menige Fanger blev delte i 2 store Grupper, af hvilke den ene forblev paa Halvøen, den anden blev ført til Fyn og senere til Sjælland.

I Nørre- og Sønderjylland var Regimenterne ved Midten af Juni dislocerede saaledes, idet de vedføjede Tal angiver Styrken, det første ved Udmarchen, det andet i Juni Maaned:

Aarhus	Brem. Drag.	870	803
»	Vestgøta Rytt.	550	533
Skanderborg	Artilleri	159	115
Horsens	Vestmanland	412	390
»	Elfsborg	249	242
Vejle	Vestgøta-Dal	630	605
Fredericia	Ekeblad	360	182
Kolding	Verd. Drag.	631	470
Haderslev	Pomm. Rytt.	469	360
Aabenraa	Brem. Rytt.	420	85
Eckernførde	Stenflycht	47	24
»	Pomm. Drag.	679	588
	Tilsammen	5476	4397

Opfordringen til at rømme eller tage dansk Tjeneste havde gjort saa god Virkning, at Styrken i den forløbne Maaned var gaaet ned med ca. 20 %. Afgangen var dog, som man ser, meget ulige fordelt: mindst ved de svenske Nationalregimenter, størst ved de Bremiske Ryttere, af hvilke en meget stor Del, der hørte hjemme i Stift Bremen, ikke ønskede at føres til Sverig, men paa Ansøgning fik Lov til at rejse til deres Hjemland[1]), der jo nu var i dansk Besiddelse.

[1]) Løvenørns Indb. af $^{28}/_{5}$ 13. I et Brev til Vellingk af $^{25}/_{5}$ udtaler Stenbock, at de Bremiske Ryttere «henkastede sig under Kongens Naade», da de passerede Husum. Jfr. Hojer, Frdr. IV' glorw. Leben, S. 260.

I den anførte Fordeling skete der snart en Del Forandringer: Pommerske Dragoner blev flyttede til Aabenraa[1]), Ekeblads Regiment til Viborg; Stiftamtmanden i Aalborg fik Ordre til at skaffe Plads til ca. 600 Mand i Aalborg og andre Købstæder ej for nær ved Søkanten; hvis nogen vilde tage Tjeneste under Milicen eller hos Private i Omegnen, kunde det dog tillades. Under Oberst C. F. Levetzows Ledelse blev der saa ført en Del Mandskab af Bremiske Dragoner til Nibe, af Vestmanlands og Elfsborgs Regimenter til Aalborg; Magistraterne fik Ordre til at være Levetzow, der skulde have Kommandoen over samtlige Fanger i Jylland, behjælpelig bl. a. ved «Anhvervningen»[2])

Den anden Gruppe blev, efter at være overført til Fyn, fordelt saaledes[3]):

Odense	Østgøta.....	530
Middelfart	Bassewitz' Drag....	100
Bogense	» ...	115
»	Helsinge	36
Assens	»	70
»	Schoultz.....	169
Faaborg	Sødermanland	344
Svendborg	Enkedronn. Livreg.	421
Nyborg	» »	317
Kærteminde	Dalreg.....	115
»	Vestmanland	88
	Tilsammen	2305

Tallene angiver Styrken i Juni; Styrken ved Udmarchen kan ikke nøje angives, men Afgangen maa have været ikke saa lidt mindre end for første Gruppes Vedkommende, maaske fordi Fangerne vanskeligere kunde slippe bort til Søs end til Lands.

Midt i Juni blev det befalet, at den paa Fyn indkvarterede Styrke skulde overføres til Sjælland efter nærmere Forhandling mellem de to Stiftamtmænd, Pritzbuer og Krabbe; dog skulde Folkene først betale den Gæld, de havde gjort paa Fyn[4]). Paa Sjælland blev Fangerne fordelte til følgende Amter: Kalundborg,

---

[1]) Oprindelig for derfra at transporteres til Sverig, se nedenfor.

[2]) Kgl. udf. Exp. $^{17}/_{6}$ N. 1279 og $^{10}/_{7}$ N. 1497; Ref. Sager $^{6}/_{9}$ N. 7. Jfr. Jyske Tegn. $^{25}/_{7}$ N. 72, $^{5}/_{8}$ N. 81, $^{28}/_{10}$ N. 112.

[3]) Liste af $^{6}/_{6}$ 13 fra P. Himmelstrup (Odense Amts Arkiv.)

[4]) Sjæll. Tegn. $^{18}/_{6}$ 13; Fynske Tegn. s. D. Som det senere vil ses, var dog flere hundrede Mand blevne paa Fyn eller vendte tilbage dertil.

Sæbygaard, Dragsholm, Holbæk, Vordingborg og Tryggevælde; den 24. Juni var Overførslen endt, men allerede faa Uger senere blev man bange for, at Fangerne i de sidste to Amter, saafremt en svensk Flaade viste sig i Farvandet, skulde bemægtige sig de Batterier, der var anlagte paa Øens Østkyst; det blev derfor bestemt, at de skulde flyttes vest paa til de andre 4 Amter[1]).

Tilsynet med Fangerne paa Sjælland synes at have være ført af Oberstløjtnant S. H. Donop ved 3. Sjællandske Rytterregiment[2]).

De fangne Officerer og Underofficerer blev skilt ud fra de menige og Hovedmassen af dem blev holdt i 3 Grupper, der til at begynde med fik Kvarter i Odense, paa Als og i Flensborg.

I Odense blev der indkvarteret[3]) af:

Enkedronn. Livreg.	29	Officerer	med	82	Knægte
Vestgøta Ryttere	27	—	-	81	—
Brem. Dragoner	42	—	-	86	—
Verd. Dragoner	44	—	-	91	—
Vestmanland	31	—	-	19	—
Artilleri	15	—	-	8	—
Tilsammen	188	Officerer	med	367	Knægte

Knægte og Heste kunde dog, hvis der ikke var Plads til dem i Odense, anbringes i andre fynske Købstæder[4]).

Sammen med Officererne laa der en Del Underofficerer, men allerede 23. Juni blev hele Styrken forlagt til Øens mindre, uden for Hovedruterne liggende Købstæder: Bogense, Faaborg, Svendborg og Kerteminde[5]); det skulde undgaas, at Officerer og Underofficerer af samme Regiment kom til at ligge i samme By. Kærteminde fik f. Ex. 24 Officerer af Verdiske Dragoner, 16 Underofficerer af Sødermanlands, 17 af Helsinge og 11 af Schoultz' Regimenter, medens Faaborg fik 48 Officerer af 3 forskellige Regimenter, men ingen Underofficerer. Det lader til, at det ikke rigtig har smagt

[1]) Dansk Kopibog $^{16}/_{6}$ N. 548, $^{24}/_{6}$ N. 621. Sjæll. Tegn. $^{13}/_{6}$, $^{14}/_{7}$ (til O. Krabbe).
[2]) Kgl. udf. Exp. $^{26}/_{6}$ N. 1378.
[3]) Løvenørns Arkiv.
[4]) Kgl. udf. Exp. $^{30}/_{5}$ N. 1140.
[5]) Kgl. udf. Exp. $^{18}/_{6}$ N. 1267.

Svenskerne at flytte ud til Smaabyerne; thi under 9. Juli indskærpede Kongen, at de ikke maatte forlade de dem til Opholdssted anviste Købstæder. Samtidig blev der givet Ordre til, at 22 Underofficerer, der fra Sjælland var blevne flyttede tilbage til Fyn, ligeledes skulde forlægges til de nævnte smaa Købstæder; i Odense maatte ingen blive liggende. Middelfart og Assens blev som Overfartstederne til Halvøen ikke belagte; Nyborg fik heller ingen fast Indkvartering, men de Officerer, der forsøgte at rømme eller paa anden Maade forsaa sig, blev internerede i denne Fæstning. Overtilsynet med Fangerne paa Fyn var betroet Chefen for 2. Fynske Rytterregiment, Oberst M. Rosenørn, tilligemed Stiftamtmanden, Gehejmeraad Fr. E. Giedde, der i Juni 1713 afløste Pritzbuer[1]).

Paa Als, hvor Bevogtningen af de fangne Officerer var overdraget Øens Guvernør, Hertug Ernst August af Sønderborg[2]), var deres Antal følgende:

Bremiske Rytt.	22	Officerer	med	71	Knægte
Pommerske Rytt.	24	—	-	51	—
Pommerske Drag.	43	—	-	67	—
Elfborgs	38	—	-	27	—
Vestgøta-Dal	33	—	-	51	—
Nerike-Vermland	19	—	-	»	—
Dalreg.	13	—	-	22	—
Helsinge	14	—	-	19	—
Tilsammen	206	Officerer	med	308	Knægte

Den tredje Gruppe endelig, der fra først af var indkvarteret i Flensborg, blev i Begyndelsen af August flyttet til Tønder[3]) og var sammensat saaledes:

Bassewitz' Drag.	17	Officerer	med	44	Knægte
Stenflychts Drag.	6	—	-	22	—
Østgøta	30	—	-	17	—
Södermanland	37	—	-	16	—
Ekeblad	37	—	-	23	—
Schoultz	26	—	-	16	—
Generalstab	42	—	-	217	—
Tilsammen	195	Officerer	med	355	Knægte

[1]) Under $^{6}/_{11}$ 13 fik Landsdommer, Etatsraad Jørgen Brahe til Hvedholm Tilhold om ikke at melere sig med Passer til svenske Officerer, hvilket alene tilkom Stiftamtmanden (Fynske Tegn.).

[2]) Hert. til Overkrigssekr. $^{20}/_{6}$ 13 (Løvenørns Arkiv).

[3]) Kgl. udf. Exp. $^{31}/_{7}$ N. 1620—21.

Disse tre Hovedgrupper talte altsaa tilsammen 589 Officerer med 1030 Knægte; desuden blev nogle Officerer, der var førte over til Sjælland med deres Regimenter, indkvarterede i Skelskør, hvorfra det blev forbudt dem at tage ud paa Landet[1]).

En særskilt Gruppe dannede endelig de i Stift Bremen hjemmehørende Officerer, der ligesom Mandskabet fra samme Provins fik Lov til at rejse hjem.

Foruden de ovenfor omtalte Fanger var der endnu en Del, som, da Udmarchen gik for sig, laa syge i Tønning. Den 10. Maj fandtes der ca. 2900 syge i Fæstningen[2]), omtrent 3 Uger senere var 2366 af disse udlagt i Ejdersted, fordelte i 3 Grupper:

I Tetenbüttel:

Enkedronn. Livreg.	121
Vestgøta Rytt.	92
Bremiske Rytt.	59
Pommerske Rytt.	75
Bremiske Drag.	84
Verdiske Drag.	100
Pommerske Drag.	137
Bassewitz' Drag.	50
Sødermanlands Reg.	98
Artilleri	51
Tilsammen	867

I Garding:

Dalregimentet	124
Nerike Vermland	300
Østgøta	202
Helsinge	80
Vestmanland	177
Ekeblad	74
Schoultz	78
Tilsammen	1035

I Cathrinenheerd:

Elfsborg	202
Vestgøta-Dal	262
Tilsammen	464

[1]) Dansk Kopibog $^{27}/_{6}$ N. 656.

[2]) Bind IV, S. 370, Note 2). Den danske Kirurg Meinersen indgav $^{18}/_{5}$, efter at have inspiceret de Syge i Tønning, en Liste, som dog ikke omfatter alle Afdelinger, i alt kun 1905 Mand. Sygdommene fordelte sig saaledes: Hidsig Feber 407, Koldfeber 24, Durchløb og Blodgang 164, Brystsyge 232, Skørbug 254, ydre Skade 44, «Mathed» 760 (ɔ: 40 %), Resten spredte. (Scholtens Arkiv).

Ved Udgangen af August var 475 døde, 557 rømte eller gaaede i dansk Tjeneste, 96 havde faaet Orlov. Af de tilbageværende var 242 endnu syge, 1105 friskmeldte[1]). Disse sidste blev førte til Husum og derfra om Efteraaret til Viborg, hvor de forblev med Undtagelse af ca. 300 Mand, der blev sendte til Randers. Officerer og Præster blev samtidig forlagte til Skive, senere delvis til Viborg; Underofficererne kom til Hobro[2]).

Efter at Fangerne var komne til deres Bestemmelsessteder, kan deres Antal rundt anslaas til 700 Officerer o. l., omtrent lige saa mange Underofficerer og 9000 Menige[3]). Hvorledes det snart svandt betydeligt ind, vil nedenfor blive omtalt.

Medens Fangerne saaledes fordeltes omkring i Landet, blev der truffet Forberedelser til deres Hjemsendelse og ført vidtløftige Forhandlinger angaaende Løsepenge m. v. Som ved mange andre Lejligheder viste det sig her, at Kong Frederiks og hans Alliereds Interesser langt fra var sammenfaldende paa alle Punkter, og hertil kom, at der inden for Kredsen af Kongens nærmeste Raadgivere, Gehejmeraaderne i Konseillet, bestod en ret dybtgaaende Meningsforskel om, hvorledes Sagen burde gribes an.[4])

De Betingelser, der ved Kapitulationen i Oldenswort var indrømmede Stenbock, maa, naar Hensyn tages til, at hans Hærs Modstandskraft ganske var brudt, betegnes som overordentlig gunstige; men Sagen var, at den danske Konge ikke kunde fremtvinge en Overgivelse paa Naade og Unaade uden Hjælp fra sine Allierede, og at disse ikke vilde indlade sig paa et egentligt Angreb paa Fæstningen; da denne var gottorpsk og ikke svensk, kunde et saadant Angreb nemlig give Garanterne for Freden i

---

[1]) Oblt. De la Barre til Stenbock dat. Garding $^{26}/_{8}$ 13 (Acta militaria, Eriksbergs Arkiv) Listen er meget udførlig og angiver Tilstanden ved hvert enkelt Rgt. En anden Liste, indgivet $^{22}/_{7}$ 13 af Oblt. Adlerfelt (Stenb. ank. bref., samme Arkiv), er mere summarisk. Dengang var der endnu 350 syge, medens 452 var døde. De angivne Tal angaar kun Underofficerer og Menige.

[2]) Scholtens Prot. $^{18}/_{7}$. Kgl. udf. Exp. $^{20}/_{9}$ N. 2044 og 2047—48; $^{23}/_{10}$ N. 2244.

[3]) I en udførlig Oversigt, dat. Tønning $^{24}/_{5}$ 13, (Stenb.s Koncepter m. m., Eriksbergs Arkiv) angives det samlede Antal menige Fanger til Udløsning til 9161.

[4]) De Allieredes Stilling til Oldenswort-Traktatens § 2 er udførlig behandlet i en Afhandling af A. Tuxen i Karolinska förbundets årsbok 1913.

Traventhal Anledning til at blande sig i Krigen, hvortil kom, at begge de allierede Styrkers Chefer, Menschikoff og Flemming, var bestukne af Gottorperne.

Under disse Omstændigheder maatte Kong Frederik gaa meget vidt i sine Indrømmelser overfor Stenbock — ikke mindst, fordi han maatte se snarest muligt at komme af med de russiske og sachsisk-polske Tropper, der daglig kostede Landet store Summer.

Disse Vanskeligheder har aabenbart ikke staaet klart for den Del af Konseillet, der var efterladt i Hovedstaden, Gehejmeraaderne Chr. Sehested og Otto Krabbe. De havde udtalt, at man næppe nogensinde vilde faa en bedre Lejlighed til at bringe en saa stolt og hovmodig Fjende til Ræson. Deres gentagne Advarsler mod den gottorpske Regerings Underfundigheder havde ogsaa gjort Indtryk paa Kongen og bidraget til, at Baron Görtz, der ved de første Forhandlinger med Stenbock havde faaet Lov til at optræde som Mægler, var bleven sat fra denne Bestilling[1]). Men det endelige Resultat blev dog ikke efter deres Ønske.

Allerede, da Sehested og Krabbe fik den første Meddelelse om Kapitulationen, var de ikke synderlig tilfredse med, at det var kommet saa vidt; men saa længe de endnu ikke kendte Enkelthederne, haabede de dog paa, at Betingelserne var, eller i det mindste kunde fortolkes saaledes, at Kongen efter Behag kunde skalte og valte med Stenbocks Hær og Fæstningen Tønning, saa længe Krigen varede; under alle Omstændigheder, mente de, burde de svenske Troppers Løsgivelse forhales saa meget som muligt; Fangerne burde forlægges omkring i hele Riget (som det ogsaa skete) og deres Officerer ikke løsgives paa Parol — «man vidste af Erfaring, hvor lidet Svenskerne undsaa sig ved at bryde deres Ord»[2]). De raadede ogsaa Kongen til at klage til de to forbundne Suveræner over den daarlige Støtte, deres Generaler havde ydet ham under Forhandlingerne om Overgivelsen[3]).

Den 20. Maj havde Sehested og Krabbe faaet en Afskrift af Kapitulationen i Hænde, saa at de kunde anstille deres Over-

[1]) Jvfr. Bind IV, S. 345 ff.

[2]) Fra russisk Side var der f. Ex. klaget over, at Officerer, der var løsladte paa Parol, havde taget Tjeneste, inden deres Udvexling var bragt i Orden; jfr. den nedenfor omtalte Konference i Slesvig $^{14}/_{9}$ 13. Den samme Beskyldning blev ogsaa rettet mod nogle af de i Stift Bremen fangne Officerer.

[3]) Konseillets Relationer til Kongen $^{22}/_{4}$, $^{20}/_{4}$, $^{16}/_{5}$, $^{19}/_{5}$ 13.

vejelser om dens Enkeltheder; de hæftede straks deres Opmærksomhed ved, at der ikke var fastsat noget Tidspunkt for Hjemrejsen (hvilket for øvrigt var ret naturligt, da dette bl. a. maatte afhænge af, hvor hurtigt der kunde skaffes Løsepenge og Transportmidler), og de mente, at man derfor paa alle Maader burde forhale Afrejsen; plausible Paaskud hertil var det let nok at finde: man kunde f. Ex. kræve, at der blev stillet Sikkerhed for de Skibe, der, som det var tilladt i Kapitulationens Punkt 2, mulig var lejede af Kongens Undersaatter; der var ogsaa Anledning til at tage Repressalier for slet Behandling af danske Fanger i Sverig, ligesom det vilde være rimeligt at forlange, at Officerer, der efter Indeslutningen havde «praktiseret» sig ud af Ejdersted, skulde regnes blandt Fangerne[1]). Alt i alt var de to Gehejmeraader meget ivrige for at raade Bod paa de Mangler, som Kapitulationen efter deres Mening led af, og blandt hvilke den værste var, at den over Hovedet var en Kapitulation og følgelig ikke medførte den fjendtlige Hærs fuldstændige Ødelæggelse.

Denne Betragtning deltes dog ikke af Konseillets anden Halvdel, Gehejmeraaderne Vibe og Holstein, som ledsagede Kongen under Felttoget, og Kongen stod paa deres Side. Han havde givet sit «Kongelige Ord og Parole»[2]) uden nogen Bagtanke, og havde ogsaa i Sinde at holde det. Tilmed stemmede dette med hans egen Interesse; thi, da det var Danmark, der skulde staa i Forskud for Fangernes Forplejning m. m., saa længe de blev her i Landet, og Kongen havde ondt nok ved at underholde sin egen

---

[1]) Konseillets Rel. $^{19}/_{5}$, $^{25}/_{5}$ 13.

[2]) Svenske Forfattere, som Cl. Annerstedt i den i Sv. Akademiens Handlinger XX, (1905) optagne «minnesteckning» af Stenbock, har lagt megen Vægt paa, at Kongen i Følge Stenbocks Udsagn skal have fornyet dette Æresord overfor Feltmarskalken personlig. Denne har dog maaske lagt mere i Kongens Ord, end de i Virkeligheden sagde (jfr. Annerstedt S. 460); men er hans Paastand rigtig, beviser den, at Kongen endnu nærede Haab om, at Sagen vilde gaa i Orden. Thi, i hvor mange Henseender end Frederik IV var sin berømte Fange underlegen, saa var han dog, hvad personlig Vederhæftighed angaar, ubetinget hans Overmand. Da Annerstedt indrømmer (S. 435), at han «känner för litet tidens handlingar» (ɔ: Aktstykker) til at danne sig en selvstændig Mening om Frederik IV som Regent, maa det undre, at han ved sin Karakteristik af Kongen har foretrukket at støtte sig til «Indtryk» fremfor til den Opfattelse, der kort i Forvejen var gjort gældende af en Forsker som Prof. Edv. Holm i D. biogr. Lex. V og Danm. R. Hist. V.

Hær, ønskede han jo før jo heller at blive af med Stenbocks; ogsaa Bevogtningen voldede Besvær[1]). Danmark var imidlertid under stærkt Pres fra Ruslands Stde, hvis Ambassadør, Fyrst Dolgorucki, da der blev forhandlet om Kapitulationen, ved en Henvendelse til Frederik IV personlig, havde udvirket, at der blev stillet Fordring om, at ikke blot de Fanger fra alle tre Nordiske Allieredes Hære, som endnu befandt sig i de svensk-tyske Provinser og Fæstninger, skulde sættes i Frihed mod Afkortning i Løsesummen for de svenske Fanger, men at der skulde forholdes paa samme Maade med de Fanger, der havde Ophold i Sverig.

Om Udstrækningen og især om Formen af den Forpligtelse, Kongen ved denne Lejlighed havde paataget sig, er det ikke lykkedes at tilvejebringe fuldstændig Klarhed, og da navnlig ikke om, hvorvidt der foreligger nogen skriftlig Forpligtelse (Revers) fra dansk Side, saaledes som det f. Ex. paastodes af den sachsiske Gesandt i Kjøbenhavn, Oberst des Brosses[2]). Hverken i den danske Regerings Brevvexling med den russiske eller i dens Ordrer til den danske Afsending i Rusland omtales dog nogen Revers, ligesaa lidt som i Korrespondancen mellem Medlemmerne af Konseillet i Kjøbenhavn og i Slesvig; Sandsynligheden er altsaa for, at der ingen Revers er udstedt; derimod er det utvivlsomt, at Kongen følte sig bunden overfor Rusland, og at dette Baand trykkede ham. Dette fremgaar bl. a. af en Udtalelse fra Enkedronning Charlotte Amalie til Dolgorucki: Det var imod Kapitulationen at holde Stenbock og hans Tropper tilbage, sagde Dronningen, men Skylden var ikke hendes Søns. Ambassadoren svarede hertil, at Kongen havde forpligtet sig til ikke at frigive Svenskerne, før Sagen med de russiske Fanger var i Orden[3]). Dolgorucki skal ogsaa overfor den franske Sekretær i København, Poussin, have beklaget sig over, at det blev lagt ham til Last, at Danmark ikke opfyldte sine Forpligtelser; Stenbock havde imid-

[1]) Jfr. Bind IV S. 368 f. Den der nævnte Konference i Slesvig vil nedenfor blive udførlig omtalt. — Annerstedt, der gennem Afskrifter i Sv. R. Ark. har lært Krabbes og Sehesteds Relationer at kende, antager (S. 435), at «dessa från Köpenhamn afgångna rådslag delades af de geheimeråd, som befunna sig i kung Fredriks närhet». Denne urigtige, men i øvrigt ret naturlige, Slutning, har kendelig paavirket Forf.'s Bedømmelse af den danske Regerings Holdning. — Til Bevogtningen medgik 8 af de bedste Eskadroner (Side 202).

[2]) Depecher $^{4}/_{11}$, $^{28}/_{11}$ 13. (Dresden).

[3]) Püchler til Robethon $^{12}/_{12}$ 13.

lertid ikke villet forhandle med andre end Kongen af Danmark, hvorfor Dolgorucki havde anmodet Kongen om at tage sig af Ruslands Interesser og faaet Løfte om, at Stenbock og hans Hær ikke skulde blive sendt hjem, før de russiske Fanger i Sverig var løsladte; at dette ikke var stipuleret i Traktaten, kunde han ikke gjøre for, men i Czarens Interesse maatte han vaage over, at Løftet blev holdt, og søge at redde sine Landsmænd ud af deres 14-aarige Fangenskab[1]). Og i den nedenfor omtalte Konference i Slesvig d. 14. September s. A. fremfører Dolgorucki uimodsagt de samme Argumenter.

Fordringen om Russernes Frigivelse blev altsaa stillet ved Forhandlingerne om Kapitulationen, og, naar man i denne lod sig nøje med et Løfte om, at Stenbock af al Formue vilde arbejde hen dertil, har dette sin naturlige Forklaring i, at han ingen Ret havde til at træffe Bestemmelser angaaende Fangerne i Sverig; men man kan med Sikkerhed gaa ud fra, at ingen af de kontraherende Parter har tænkt sig, at dette Spørgsmaal kunde blive den Tue, der kom til at vælte Læsset. Det svenske Senat gik ogsaa til at begynde med ind paa at lade Russerne rejse, men da det kom til Stykket, turde det ikke af Hensyn til Kong Carl; og, da Dolgorucki, sekunderet af Sachserne, fastholdt sit Krav, lod Kong Frederik sig meget mod sit personlige Ønske og — kan man tilføje — mod Vibes og Holsteins, men i Overensstemmelse med Sehesteds og Krabbes Raad, drive til at trække Forhandlingerne i Langdrag ved mere eller mindre subtile Fortolkninger, dels af selve Kapitulationen, dels af det Udvexlingskartel, som man i denne idelig paaberaabte sig. At der herved blev begaaet en blodig Uret mod Stenbock og hans tappre Hær, er ubestrideligt; men nogen planmæssig Ødelæggelse af denne har Kong Frederik ikke tilsigtet; tværtimod fastholdt han og de to Ministre, som han nærmest støttede sig til, Haabet om en mindelig Ordning, længe efter at de svenske Myndigheder havde opgivet dette. Fra Senatets Side blev der, saasnart man stødte paa Vanskeligheder, kun vist ringe Iver for Udløsningen, og om Vellingk nogensinde for Alvor har ønsket denne, er mere end tvivlsomt; de svensk-tyske Fæstningers Bevaring laa ham i alt

[1]) Skrivelse i Handl. rør. Nord. Kriget (Sv. R. Ark.); den er uden Dato og Underskrift, men alt taler for, at den er fra Poussin.

Fald mere paa Hjærte end Stenbocks og hans Hærs. Men herom nærmere i det følgende.

Kartellet var en Overenskomst, som var afsluttet i Lybæk i Begyndelsen af 1713 mellem den danske Generalauditør Bornemann og hans svenske Kollega Sylvin. Anledningen dertil var, at man fra begge Sider ønskede at udvexle det store Antal Fanger, man havde taget i det sidste Aars Tid, henholdsvis ved Wismar og Stade og ved Gadebusch. Umiddelbart efter at Overenskomsten var ratificeret, 10. April, fandt der ogsaa en større Udvexling Sted, delvis ogsaa af Fanger, der var tagne ved tidligere Lejligheder; men Kartellet skulde være gældende, saa længe den standende Krig mellem Danmark og Sverig varede, selvfølgelig dog kun for disse to Stater; Rusland og Sachsen-Polen vedkom Kartellet ikke. Dets væsentligste Bestemmelser var følgende:

1. Alle Fanger paa begge Sider skal snarest muligt og senest 3 Uger efter, at de er tagne til Fange, enten udvexles mod andre Fanger af samme Grad eller mod saa mange Fanger af ringere Grad, som svarer til nedenfor angivne Rançonneringstal, eller løskøbes ved Penge eller Vexler, Rigsdaleren regnet til 3 ℔ lybsk. Officerer o. l. skal mod deres Revers, Underofficerer og Menige mod Kvittering af en dertil autoriseret Person, løslades ved deres Herres nærmeste Grænseby eller Fæstning, hvornæst Betaling uopholdelig skal finde Sted.

2. Generalauditørerne skal halvaarlig meddele hinanden Lister over de løsgivne og de i Fangenskab døde og likvidere desangaaende, hvorefter den Rest i Rançonen, som den ene eller den anden maatte være skyldig, skal afgøres. De, der modtager Fangerne, skal derfor hver Gang tilstille Generalauditørerne en Recipisse.

3—20 og 22—23 indeholder den Taxt, hvorefter Rançonen skulde betales. Denne var for en Feltmarskalk 6000 Rdl., men Skalaen var ret hurtigt aftagende, idet man for samme Pris kunde løskøbe 5 Generalløjtnanter, 24 Oberster, 100 Kaptajner eller 2400 Menige.

Af de øvrige meget detaillerede Bestemmelser skal anføres: Alle Auditører skulde strax sættes paa fri Fod uden Løsepenge, en Del andre Civilmilitære, bl. a. Præster, ligeledes uden Rançon, men ikke «strax»; de maatte ikke «udplyndres» og skulde be-

holde deres Protokoller og andre Papirer. Gehejmeraader[1]), Hof- og Kancelliembedsmænd, der faldt i Fjendehaand, skulde derimod løskøbes efter deres Rang, men «behandles med Civilité». For Flaadens Officerer og Mandskab skulde betales som for Hærens; og ikke blot «Kommisfarere og Armatører, som med Kongeligt Pas eller Kommission farer i Kap», men ogsaa Købmænd, Haandværkere og andre Civilpersoner[2]) maatte, naar de blev tagne til Fange til Søs eller til Lands, købe sig fri efter en vis Taxt, højest for dem, der havde Part i en «Spaniefarer eller andet fuldkomment Skib».

Alle Kvinder skulde frigives uden Løsepenge; ligesaa Børn under 15 Aar.

21. Krigsfangerne maa ikke ved haard Behandling tvinges til at tage Tjeneste hos Fjenden. Gør de det frivilligt, skal de, hvis de kan skrive, egenhændig attestere dette; i modsat Fald skal den, der har «enrolleret» dem, tilstille den fjendtlige Generalauditør en Verification derom.

24. Alle Officerer skal under Fangenskabet forpleje sig selv; har nogen gjort Gæld eller modtaget Forskud, skal han inden Løsladelsen tilfredsstille sine Kreditorer; i «indiskrete» Regninger skal der dog foretages en billig Moderation.

Underofficerer og Menige skal daglig have 2 Sk. lybsk og $1^1/_2$ ℔ Brød, eller 3 Sk. uden Brød. Dette skal godtgøres efter Udvexlingen.

25. Officerer, der paa Parole har faaet Orlov, maa ikke lade sig bruge til nogen Tjeneste, før de er udvexlede, og skal til den fastsatte Tid igen indfinde sig.

Hvis nogen ikke efterkommer sin Parol eller Forskrivning, skal han af Generalauditøren 3 Gange erindres derom og, hvis han saa ikke indfinder sig, erklæres for uærlig.

26. For saarede Officerer, som udleveres efter et Slag, skal betales Rançon, selv om de dør af deres Saar.

---

[1]) Faa Dage efter Kartellets Approbation fik Bornemann Ordre til at protestere imod, at Landdrosten i Pinneberg, Gehejmeraad J. H. Lente, blev betragtet som Krigsfange; han var «som en civil Person plyndret paa sin Gaard». (Kgl. udf. Exp. $^{17}/_4$, N. 719; jfr. Bind III, S. 477).

[2]) Blandt de danske Fanger, som i Henhold til Kartellet blev udvexlede ved Øresund, var en Stiftskriverfuldmægtig og en Guldsmedesvend, der var tagne som Passagerer paa en Prise sammen med 11 Matroser. (Ref. Sager 13, $^{14}/_6$, N. 26).

27. Naar syge og saarede Underofficerer og Menige efterlades i Hospitaler o. lign. Steder, skal der, selv om de dør der, betales for deres Forplejning og Kur, dog højst 7 Sk. lybsk. daglig.

28. Fanger, tagne under Kamp, skal man i det mindste lade beholde de nødvendigste Klædningsstykker (i øvrigt maatte de altsaa «udplyndres»).

29. Naar en Officer under Kamp har faaet Pardon, skal den holdes ubrødelig. Naar han derefter deserterer, skal han erklæres for infam; ligesaa den, som har givet Kvarter og ikke holder det.

30. — handler om Trompetere og Trommeslagere, der i særlig Anledning sendes over til Fjenden — og

31. — om private Tjenere, der rømmer med deres Herres Heste eller andre Ejendele.

32. Fangerne har Tilladelse til at sende deres Foresatte eller Slægtninge aabne Breve med Generalauditørerne som Mellemmænd.

33. Efter dette Kartels Bestemmelse skal alle tidligere Fanger snarest muligt udleveres.

34. Det forbydes at anvende Musket-, Karabin- eller Pistolkugler af andet Metal end Bly, at gøre Hakker i dem eller trække Haar igennem dem[1]).

35. — bemyndiger Generalauditørerne til paa nærmere Approbation indbyrdes at afgøre Tvistigheder om Spørgsmaal, der ikke udtrykkeligt omhandles i Kartellet.

36. — fastsætter Kartellets Gyldighed til nærværende Krig mellem Danmark og Sverig. Endelig lover i 37 de to Generalauditører paa bedste Maade at arbejde for Fangernes Udvexling.

Kartellet blev underskrevet af Generalauditørerne den $^{7}/_{18}$ Januar 1713. Det blev strax bifaldet af den danske Konge, men den formelle Approbation trak dog ud til 10. April s. A., fordi man vilde afvente, at de «aparte Punkter om de paa enten (!) af

---

[1]) Denne Artikel vedrører altsaa aldeles ikke Kartellets egentlige Genstand, men har sin Interesse som Exempel paa, at man ogsaa paa den Tid har haft Opmærksomheden henvendt paa ikke at gøre Krigen mere inhuman, end dens Formaal krævede. Oberst R. H. Horn, Chef for Helsinge Rgt., der blev haardt saaret ved Gadebusch, klager over, at den danske Ammunition var saaledes præpareret, at der gik Koldbrand i Saarene. (Horns Brev dat. Wismar $^{22}/_{2}$ 13 i Zimmermanns förteckn.)

Siderne værende Officerer og Meniges Løsladelse» var afhandlede[1]). Strax efter Ratifikationen var Udvexlingen af de i 1711—12 gjorte Fanger gaaet rask fra Haanden, hovedsagelig ved Travefloden (Herrenfähre)[2]); kun et mindre Antal mødte ved Øresund. Senere hen, altsaa efter Kapitulationen, var det derimod især paa sidst nævnte Sted, at der blev udleveret en Del danske Fanger, tagne i Felttoget i Skaane 1709—10; midt i Juli var der overført ca. 320[3]), hvoraf dog henimod 100 var utjenstdygtige, og i Januar 1714 kom der 18 til; over 50 Officerer blev ligeledes udvexlede. Men mange tidligere danske Soldater, der var gaaede i svensk Tjeneste, blev tilbage; saaledes var der blandt de i Søkampen under Femern 1715 tagne Fanger ca. 200, der var tagne til Fange i Slaget ved Helsingborg 1710[4]).

Umiddelbart efter Kapitulationens Afslutning sendte Stenbock Oberstløjtnant B. Wolfrath og Oberstløjtnant Cronstedt til Stockholm for at skaffe Løsepenge og Transportskibe. De var forsynede med danske Passer for Ud- og Hjemrejse og saadanne udstedtes ligeledes for 3 svenske Fregatter til og fra den Havn, hvor Indskibningen af Fangerne skulde foregaa. Et Par Dage senere udgik der Ordre til at klargøre 3 danske Krigsskibe, der skulde holde Øje med de svenske[5]).

Regeringen i Stockholm handlede nu med usædvanlig Raskhed. Allerede d. 6. Juni havde den, til Dels ved stor Offervillighed fra privat Side, samlet lidt over 110,000 Rdl.; og med denne Sum blev Wolfrath sendt til Vellingk i Hamborg, hvor han ankom

---

[1]) Kgl. udf. Exp. $^{31}/_{1}$ N. 221, $^{15}/_{3}$ N. 472 og $^{10}/_{4}$ N. 652—53. Af det svenske Senat blev Kartellet $^{10}/_{4}$ sendt til Carl XII og billiget af ham $^{26}/_{6}$ (gl. Stil). Det blev gentagende trykt og findes i flere Exemplarer paa Kgl. Bibl. I den trykte Udgave, som her er fulgt, er et Par under s. D. approberede «Nebenpuncte» indarbejdede i selve Kartellet, saa at Artiklernes Numre ikke er ganske de samme som i det oprindelige Dokument.

[2]) Bind IV, S. 296 f. Denne Udvexling i Henhold til Kartellet har givet Annerstedt (S. 483) Anledning til den Misforstaaelse, at Sverige i Følge Kapitulationen skulde have løsgivet alle sine Fanger i de tyske Fæstninger uden at faa en Mand i Stedet.

[3]) Dsk. Kopibog $^{1}/_{7}$ 13, N. 3, $^{10}/_{7}$ N. 81, $^{18}/_{7}$ N. 128. Tysk Kopibog $^{17}/_{7}$ N. 594.

[4]) Scholtens Mem. $^{7}/_{5}$ 1715.

[5]) Kgl. udf. Exp. $^{10}/_{5}$ N. 1028, $^{24}/_{5}$ N. 1061.

midt i Maaneden[1]). Fanger fra alle tre allierede Hære blev sammendragne i Skaane, og der blev givet Ordre til Landshøvdingerne om at paaskynde Opgørelsen af de Beløb, man havde til Gode for dens Underhold. Og den 6. Juli sejlede Schoutbynacht N. Ehrensköld ind i Aabenraa Fjord med Fregatterne Phønix og Postillon, eskorterende 16 Transportfartøjer. Disse, hvis samlede Drægtighed var 2154 Læster, kunde ganske vist kun tage 4000 Mand; men i Carlskrona arbejdede man paa at samle Skiberum til endnu 5000 Mand[2]).

Om disse Foranstaltninger fik Kongen, som d. 21. Juni var rejst fra Husum til Gottorp og i Begyndelsen af Juli til Sjælland[3]), omtrent samtidig Underretning. Stenbock meddelte ham Skibenes Ankomst, og Bornemann indberettede dels, at den svenske Generalauditør Sylvin havde vist ham en af Raadsherre Faber i Hamborg akcepteret Vexel paa 70,000 Rdl., hvilke Penge kunde hæves, saa snart Bornemann forlangte det, dels, at Svenskerne, i Følge Breve fra Generalløjtnant Burensköld og den danske Overauditør Neumann, paatænkte at sende de russiske og sachsiske Fanger i Skaane over Helsingborg til Sjælland, eftersom Czaren og Kongen af Polen var Danmarks Allierede. I de samme Dage gentog den russiske Ambassadør gennem Gehejmeraad Holstein, der var forbleven i Slesvig, sin Anmodning om, at Stenbock og de andre svenske Fanger ikke maatte blive løsgivne før de russiske Fanger i Sverig og de svensk-tyske Provinser[4]).

Frederik IV havde paa den første Efterretning om Transportflaadens Ankomst sendt Løvenørn til Generalerne Hertug Carl Rudolf af Württemberg og Scholten med Befaling til, at Fangerne i Eckernførde og Aabenraa, som under 26. Juni var beordrede til at gaa til Aalborg, skulde forblive i Aabenraa for at indskibes. Han havde derhos tilkendegivet den svenske Kommandant i Hel-

---

[1]) Stenbock til Carl XII $^{17}/_{6}$ 13 (Acta hist.) Samme til Vellingk $^{2}/_{7}$ (Vell. Saml.) Summens Størrelse angives til 110,411 Rdl. Courant, som skal have svaret til 84,650 Rdl. hamb. Banko.

[2]) Ehrensköld til Stenbok $\frac{30.\ \text{Juni}}{11.\ \text{Juli}}$, $\frac{12}{23}$ Juli 13. (Stenb.s Breve i D. R. A.)

[3]) Kgl. Expeditioner er $^{3}/_{7}$ daterede Gottorp, $^{7}/_{7}$ Frederiksborg; i de mellemliggende Dage er intet expederet.

[4]) Kgl. udf. Exped. $^{10}/_{7}$ N. 1499 (Svar paa Bornemanns Memorial af $^{4}/_{7}$, som findes der in extenso, tilligemed det nedenfor omtalte Brev til B. fra Sylvin); Scholtens Arkiv (Kapitulationer); Konseillets Relationer $^{5}/_{7}$.

singborg, at han ikke kunde blande sig i de russiske og sachsiske Fangers Udvexling, de svenske Myndigheder maatte henvende sig til Menschikoff og Flemming for at faa dem transporterede ad Søvejen til Meklenborg eller Pommern; Kongen har uden Tvivl delt Bornemans ikke ugrundede Frygt for, at man i modsat Fald skulde blive «graveret» med deres Underhold, maaske i længere Tid. Om alt dette, saa vel som om den russiske Ambassadørs Forlangende, fik Bornemann Underretning i Resolution af 10. Juli, med Ordre til at give Sylvin Meddelelse derom; han og Generalkrigskommissær Platen skulde strax sammen med de svenske Delegerede bringe Afregningen om Fangernes Rançon og Brødpenge til Afslutning; men før Pengene var fuldt betalte, maatte Fangerne ikke indskibes, endsige transporteres[1]).

Den 19. Juli mødtes Bornemann og Platen med Stenbocks Delegerede, de to Herrers svenske Kolleger, Generalauditør Sylvin og Generalkrigskommissær Malmberg, for at forhandle om Likvidationen. Forhandlingerne paabegyndtes i Slesvig, men synes senere at have været førte i Itzehoe; i Oktober befalede Kongen imidlertid Underhandlerne at vende tilbage til Slesvig, da Feltkommissariatets Deputerede skulde arbejde med ved Opgørelsen[2]). Men, medens alt var gaaet glat og hurtigt fra Haanden, da man i Foraaret udvexlede de i Nordtyskland gjorte danske og norske Fanger, gik det nu kun smaat med Forhandlingerne. Man faar Fornemmelsen af, at de ikke maatte sluttes, før ogsaa Russerne blev løsladte; og til at finde Bestemmelser, hvis Fortolkning efter Ordlyden kunde være tvivlsom, synes Bornemann at have været den rette Mand. Svenskerne var dog ikke uden Skyld i Forhalingen, idet, som Stenbock skriver, den Opgørelse, som blev sendt Likvidatorerne, var «saa indviklet og forvirret, at slet intet rigtigt kan uddrages deraf, efterdi Danske, Russer og Sachser er saaledes blandede imellem hinanden, at man slet ingen vis Slutning kan gøre om, hvad enhver især har faaet»[3]). Ønskeligheden af at undgaa slige Komplikationer var ogsaa en af de Grunde, som Bornemann havde anført imod, at Danmark skulde modtage

---

[1]) Kgl. udf. Exp. $^{10}/_{7}$ N. 1497—99. Omvendt fordrede Vellingk, at der intet maatte betales, før alle Fanger var løsgivne.

[2]) Kgl. udf. Exp. $^{23}/_{10}$ N. 2231.

[3]) Punkt 38 i en Promemoria, med hvilken Generalmajor Patkul i Okt. 13 af Stenbock blev sendt til Senatet (se nedf. S. 272).

de russiske Fanger ved Øresund. Men et af Sylvin senere stillet Forslag, at forbeholde Sverig dets Ret for Fremtiden og gøre Regnskabet for Stenbocks Hær op uden Hensyn dertil, vilde man fra dansk Side ikke gaa ind paa[1]).

Nogen Protokol over Forhandlingerne kendes ikke, derimod en Del, og vel de vigtigste, af de Punkter, hvorom der var Strid.

Sehested og Krabbe havde jo foreslaaet Kongen at regne de svenske Officerer, som før Kapitulationen, dels med dansk Pas, dels «paa eget Æventyr», havde forladt Stenbocks Armé, blandt Fangerne; og allerede i Begyndelsen af Juni talte man om, at Oberst Bassewitz og Generalmajor Stackelberg, der i Februar var rejste til Hamborg og Holland, af den danske Regering blev betragtede som saadanne[2]). I en længere Deduktion[3]) protesterede Sylvin herimod, idet han anførte en Række «contraire Argumenter» af hvilke de bedste var, at Felmarskalken var alt for klog en Herre, til at han skulde have forpligtet sig til noget, som han ikke var i Stand til at opfylde, og at de bortrejste Officerer derfor heller ikke var opførte i de Ruller, som hans Generaladjutant havde afleveret ved Udmarschen; det var, om der saa havde ligget endnu flere fjendtlige Arméer udenfor Tønning, en «demonstrativ Umulighed», at de kunde tage flere Fanger, end der var paa Stedet. Fra dansk Side holdt man sig imidlertid til Ordene i Kapitulationens § 1, der udsagde, at hele den svenske Armée, der under Stenbocks Kommando var marcheret ind i Ejdersted og Tønning, havde overgivet sig, og dette Standpunkt — der indirekte bestyrkes ved, at det i § 14 var lovet, at svenske Officerer, der paa Grund af Sygdom eller Saar ikke havde været med i Eidersted, skulde faa dansk Pas til at rejse hjem — vilde Kongen ikke fravige.

Der blev, efter hvad Stenbock melder, krævet Løsepenge for alle, der var opførte paa de nys nævnte Ruller, uanset om de i Mellemtiden var døde, bortrømte, eller havde taget dansk Tjeneste (!), hvorimod man fra svensk Side kun vilde betale for dem, man fik igen. Hvad de døde angaar, da kunde Kartellets Art. 26—27 dog ikke anvendes paa dem. For Desertørernes Vedkommende vilde

[1]) Annerstedt, S. 456.
[2]) Püchler til Robethon $^{8}/_{6}$ 13.
[3]) Som Bilag til Bornemanns Memorial af $^{4}/_{7}$ afskrevet i Kgl. udf. Exped. N. 1499 af $^{10}/_{7}$.

Fordringen have haft større Rimelighed, hvis man ikke fra dansk Side havde gjort, hvad man kunde, for at lette dem Flugten[1]). Men, at man skulde have krævet Løsepenge for dem, der havde taget dansk Tjeneste, lyder saa urimeligt, at man bliver tilbøjelig til at tro, at Fantasien her er løbet af med Brevskriveren[2]).

Derimod var man enig om, at de fangne Officerer, der havde faaet Tilladelse til at rejse ud af Landet mod skriftligt paa Æresord at forpligte sig til at vende tilbage (jfr. Kartellets Art. 24), skulde holde deres Ord; og Stenbock anmodede ogsaa Vellingk om ved trykte Opraab at paalægge dem dette[3]).

Sylvin gik ud fra, at «hver Potentat vilde blive bedst betjent af sine egne nationale Folk», og at man derfor ogsaa burde udvexle Fanger, som havde bosat sig i det andet Land eller taget Tjeneste i dets Hær. Kongen havde imidlertid ganske kort i Forvejen etableret et Præcedens i modsat Retning og resolverede nu, at, da saadanne Fanger ikke selv ønskede at blive løskøbte og vende hjem, saa forlangte han ikke sine tilbage og vilde følgelig heller ikke udlevere de svenske[4]).

Stenbock beklagede sig over, at de svenske Officerer, saa snart Regimenterne var komne til deres Bestemmelsessteder, blev skilte fra deres Mandskab og fik Opholdssteder anvist langt fra dette. At det i flere Henseender vilde have været en Fordel, om Befalingsmænd og Mandskab var forblevne sammen, er klart[5]); ligesaa klart er det imidlertid, at større fjendtlige Troppeafdelinger, organiserede under egne Befalingsmænd, rummede en Fare, som man ikke turde udsætte sig for, tilmed da Fangerne havde beholdt deres Sidevaaben.

De svenske Underofficerers Heste blev, uagtet de var deres Ejendom, behandlede som Krigsbytte i Henhold til Kapitulationens Ord (§ 1): «Underofficerer og menige Soldater beholder alene deres Sidevaaben og Mundering, men Kanonerne og Overgeværet

---

[1]) Jfr. Side 246; mere herom nedenfor.

[2]) Annerstedt (S. 449) indrømmer i en anden Forbindelse, at der jo kan «ligga åtskilligt af öfverdrift i hans framställning, så lifligt som hans temperament var och så upprörd, som han måste vara».

[3]) Stenbock til Vellingk $^{7}/_{7}$ (Vell. Saml.). Dette Forhold vil senere blive nærmere omtalt.

[4]) Kgl. udf. Exp. $^{10}/_{7}$ N. 1499, jfr. $^{1}/_{7}$ N. 1445.

[5]) Annerstedt, S. 443 f.

saavelsom Rytter-, Dragon- og Artilleriheste — — afgives og afleveres», idet de danske Underhandlere ganske naturlig gik ud fra, at Underofficererne ligesom i Danmark fik deres Heste leverede. Sagens Udgang er usikker[1]).

Ved Likvidationen skal der være forlangt, at de fangne Officerer, der efter Kartellet selv skulde sørge for deres Forplejning, ogsaa skulde betale for deres Kvarter, hvilket de svenske erklærede for stridende mod Kapitulationens § 5[2]). Nogen udtrykkelig Bestemmelse herom findes dog ikke, men det er nok muligt, at det stred mod, hvad der var Skik og Brug.

I Kapitulationens § 5 var bestemt, at Fangerne «under Gennemmarchen og paa Rastdagene» skulde forplejes efter Kartellet, (d. e. i Følge Art. 24, at Underofficerer og Menige skulde have 1½ ℔ Brød og 2 Sk. lybsk daglig samt frit Kvarter), men at «Søprovisionerne» skulde anskaffes paa svensk Bekostning. Fra dansk Side fortolkede man Bestemmelsen derhen, at Forpligtelsen til Forplejning efter Kartellet kun gjaldt for Marche- og Rastdage; efter Ankomsten til Bestemmelsesstederne fik Fangerne Brød, 1½ Pund daglig, og Kvarter, men nogle Amtsforvaltere, som tillige havde givet dem Penge, fik en Tilrettevisning: de svenske Fanger skulde ligesaa vel som de danske Fanger i Sverig, arbejde eller betale for, hvad de yderligere trængte til. For at tvinge dem hertil blev det forbudt Kvarterværterne uden Vederlag i Arbejde eller Penge at yde dem andet end Husly og Natteleje; kun, naar de paa Grund af Sygdom ikke kunde arbejde, fik Fangerne desuden 4 Sk. dansk eller, naar de intet Brød fik, 6 Sk.[3]). Da nu Tiden trak ud, og mange af Fangerne af Nød deserterede eller solgte Vaaben og Mundering, beklagede Stenbock sig over, at de lige som Forbrydere var sat paa Vand og Brød, og betegnede det som et Brud paa Kapitulationen. Nogen udtrykkelig Bestemmelse om Fangernes Forplejning i Ventetiden var der imidlertid

---

[1]) Annerstedt (S. 423) angiver, at Fredr. IV paa Stenbocks Anmodning ved Taflet $^{20}/_{6}$ svarede, at han maatte betragte Underofficershestene som sit Bytte; $^{6}/_{7}$ skriver Stenb. (Koncept til Platen, D. R. A.) derimod, at Kongen har lovet ham, at al privat Ejendom skal blive uanfægtet.

[2]) Stenbock til Senatet $^{7}/_{8}$ 13.

[3]) Dansk Kopibog $^{1}/_{7}$ 13 N. 1; $^{22}/_{7}$ N. 169. Naar Stenbock mente, at det var forbudt Fangerne at arbejde for at fortjene Føden (Annerstedt S. 448), var det altsaa en fuldstændig Misforstaaelse. Jfr. Scholtens Prot. $^{6}/_{6}$ 15.

ikke truffen, aabenbart fordi Svenskerne har været sangvinske nok til at forudsætte, at Udløsningssum og Transportmidler kunde tilvejebringes saa hurtigt, at Tropperne kunde marchere lige til Indskibningsstederne for at gaa om Bord[1]). Senere hen derimod, da Stenbocks Folk blev betragtede som almindelige Fanger, har den danske Regering utvivlsomt været forpligtet til at forpleje dem efter Kartellet. Kravet om, at de skulde arbejde for Føden, var baade naturligt og af disciplinære Hensyn nødvendigt; men Myndighederne burde have anvist dem Arbejdet og ikke ved Sult søgt at tvinge dem til selv at skaffe sig dette.

Overfor de Syge, der ikke deltog i Udmarchen fra Tønning, synes de Danske fra først af slet ikke at have villet anerkende nogen Forpligtelse til Forplejning; men da Stenbock klagede over, at de sultede, blev det gennem Bornemann meddelt, at Kongen vilde sørge for, at de fik Brød; iøvrigt stod det Feltmarskalken frit for selv at anskaffe til dem, hvad han ønskede; deres Underhold skulde betales af de svenske Kasser i Følge Kapitulationen. Dennes § 11 fastsatte ganske vist kun, at Lægemidler skulde leveres af de Svenske, men ved de forud gaaende Forhandlinger havde Svenskerne selv tilbudt at betale de Syges Forplejning[2]).

I Følge Kapitulationens § 11, kunde der efterlades de nødvendige Officerer, Præster og Feltskærer hos de Syge i Ejdersted, og i Henhold hertil forlangte de Svenske at lade 50 Officerer, 64 Underofficerer, 3 Præster, 1 Auditør, 5 Regimentsfeltskærer med 11 Svende og 284 Sygepassere blive tilbage[3]). For Feltskærernes Vedkommende blev der heller ingen Vanskeligheder gjort; men Antallet af Officerer synes de Danske Myndigheder at have fundet større end «nødvendigt», og for Præsternes Vedkommende frem-

---

[1]) I Punkt 21 i den Side 261, Note 3, omtalte Promemoria siges «saaledes, at, dersom Baron Görtz strax ved Udmarchen havde betalt Rançonneringssummen og i den Tid, Negotieringen stod paa, efter Løfte havde skaffet de fornødne Fartøjer, saa havde Arméen velbeholden kunnet marchere til Embarkeringsstederne.

[2]) Jfr. Bind IV, S. 331. Af Breve fra Platen til Stenbock ($^{7}/_{6}$ og $^{9}/_{8}$, D. R. A.) slutter Annerstedt, at Pl. «tyckes dock have erkänt sin regerings skyldighet» (m. H. t. de syge Fangers Underhold). I Brevene er der imidlertid kun Tale om Forskud, som Pl. «efter Fornødenhed og mod Kvittering» vilde lade Amtsbetjentene yde Fanger i «Jylland, Fyn og Holsten» (d. e. Slesvig), saafremt Pengemanglen ikke gjorde det umuligt.

[3]) Adlerfelt til Scholten $^{18}/_{5}$ 13 (Kapitulat., Scholt. Ark.)

satte Bornemann det ret jesuitiske Ræsonnement, at de var overflødige, «saa som vi alle lever under én Religion, og Guds Ord rigeligen her i Landet, Gud være lovet, prædikes»[1]). Man maa dog snart være kommen til et for de Svenske mere tilfredsstillende Resultat, thi i Juli angives[2]), at der i Ejdersted fandtes

af friske	70	Officerer,	4	Præster,	15	Feltskærer
- syge	4	—	»	—	2	—

medens der var

permitteret	14	—	»	—	1	—
død	9	—	»	—	1	—
rømt	»	—	»	—	1	—

Hvor mange af disse der var friske ved Overførslen til Ejdersted, kan ikke ses; men i en anden Liste[3]) angives dette Tal for Officerernes Vedkommende til 57, medens 34 henlaa syge.

Stenbocks idelige Klager over Fangernes Behandling søgte Bornemann at stoppe ved at beskylde de Svenske for at have behandlet deres danske Fanger «ukristeligt» og true med Repressalier[4]). Aabenbart var denne Beskyldning allerede tidligere kommen Stenbock for Øre, thi under $\frac{29.\ \text{Maj}}{9.\ \text{Juni}}$, advarede han Raadet om[5]), at man maatte være varsom med Behandlingen af de danske Fanger, imod hvilke Generalløjtnant Burensköld og Landshøvding Lindhjelm skulde være temmelig haarde.

Endnu skal nævnes en Udlægning, som man gav følgende Sætning i Kapitulationens § 2: «Der Transport dieser schwedischen Truppen insgesambt — — — — geschiehet nirgends anderswo hin als nacher Schweden». I Henhold hertil blev der fra dansk Side paastaaet, at samtlige Tropper skulde afgaa i een Transport[6]). Denne Paastand vilde kræve et betydelig større Antal Skibe, end det, der laa i Aabenraa Fjord, og var i sig selv ogsaa urimelig, eftersom Fangerne laa spredte over hele Landet. Svenskerne

---

[1]) Bornemann til Stenbock $^{12}/_{6}$ 13.

[2]) I den Side 251 Note 1 anførte Indberetning fra Oblt. Adlerfelt.

[3]) Dat. Garding $^{28}/_{8}$ 13 (Acta militaria, Eriksb. Ark. En Del Beretninger om det samme fra enkelte Regimenter findes i Stenbocks ank. Bref).

[4]) Anførte Brev til Stenbock $^{12}/_{6}$ 13. Der havde kort i Forvejen været holdt Forhør i Anledning af slige Klager, fremsatte af danske Fanger, der vendte hjem fra svensk Fangenskab. Se mere herom nedenfor.

[5]) Acta historica.

[6]) Stenbock til Vellingk $^{7}/_{7}$ 13 (Vell. Saml.).

havde utvivlsomt Ret, naar de forstod Bestemmelsen saaledes, at hele Styrken skulde transporteres til Sverig og ikke delvis til Tyskland[1]); men den danske Fortolkning kunde til Nød bruges til, uden aabenbart Brud paa Overenskomsten, at trække Tiden ud.

De svenske Skibe, der var udsendt i Anledning af Transporten, blev der ligeledes paa flere Maader beredt Vanskeligheder. Da de danske Orlogsskibe Oldenborg (Kommandørkaptajn R. Krag) og Laaland (Kaptajn S. Heyer) samt Fregatten Raa midt i Juli ankom til Aabenraa Fjord, blev der forlangt, at de svenske Krigsskibe skulde lade sig visitere af dem. Ehrensköld henvendte sig saa til Stenbock, der svarede, at denne Fordring ingen Hjemmel havde i Kapitulationen, og at en Erklæring fra Chefen om, at der ingen Svig vilde blive forøvet, maatte være tilstrækkelig. Hermed lod de Danske sig da ogsaa nøje[2]), og Forholdet mellem de to Eskadrers Officerer synes derefter at have været venskabeligt[3]). Noget senere gjorde man imidlertid Indsigelse imod at tillade Proviantering af Skibene, som hjemmefra kun havde været forsynede for 6 Uger, og til hvilke Stenbock derfor med Görtz som Mellemmand havde sluttet Kontrakt om Levnedsmidler for 12,000 Rd.[4]). Ogsaa denne Strid fik dog Stenbock jævnet, om end først efter 3 Ugers Forhandling; og denne Forhaling gav Anledning til en Del Sygelighed blandt Fregatternes Mandskab, der om Bord maatte nøjes med knap og daarlig Kost og ikke fik Lov til at gaa i Land; da de omsider fik Tilladelse hertil, rømte en Del af Besætningen. Værre endnu stod det til paa Transportskibene, da Skipperne ingen Penge havde[5]).

Som man kan forstaa, gik alt dette Stenbock nær til Hjærte, og han gjorde, som bl. a. de anførte Exempler viser, hvad han

---

[1]) De svenske Underhandlere havde oprindelig foreslaaet, at deres nationale Tropper skulde transporteres til Søs til Sverig, hvorimod de tyske Regimenter skulde marchere til de tyske Fæstninger; men efter de Allieredes Forlangende havde §'en faaet den anførte Form (jfr. Bind IV, S. 331 f. og 364 f.).

[2]) Ehrensköld til Stenbock $^{17}/_{7}$, $^{27}/_{7}$ (D. R. A.); Stenb.s Mem. $^{17}/_{9}$ (Acta hist.).

[3]) Side 232.

[4]) Kontrakten (Afskr. i Stenb. Pap, D. R. A.) er underskrevet af Grevinde B. M. Reventlow f. Brockdorff (om hvem jfr. Bind II, S. 365) «in Abwesenheit meines Herrn», d. e. den danske General Grev Chr. Ditl. R.; Stenb. (Mem. $^{17}/_{9}$) kalder denne «Görtz' Svoger», en Forvexling med den gott. Gehmrd. Grev Hnr. R.

[5]) Ehrensköld til Stenbock $^{3}/_{8}$, $^{22}/_{8}$ (D. R. A.); Stenbock til Fred. IV $^{3}/_{8}$ 13.

kunde, for at lindre Fangernes Kaar og paaskynde deres Hjemsendelse. Saa længe han opholdt sig i Husum, henvendte han sig idelig til Kongen herom, hvad der til sidst faldt denne ubelejligt; og, da Stenbock i Begyndelsen af Juni blev flyttet til Flensborg, blev det derfor tilkendegivet ham, at Kongen ikke ønskede at se ham uden efter særlig Tilsigelse. En Maaned senere, da Frederik IV paa Rejsen til Sjælland passerede Flensborg, fik Stenbock dog atter Lejlighed til at fremstille sig for Majestæten, hvem han indtrængende bad om Tilladelse til at rejse; Kongen svarede venligt, men undvigende og henviste ham til Bornemann. Efter at Kongen var kommen tilbage til Gottorp, fik Stenbock Tilladelse til at rejse til Slesvig, hvor han den 8. August paany fik Foretræde. Kongen ytrede da, at det gjaldt om at finde en Udvej med Hensyn til Russerne, og ganske lignende Svar fik Stenbock baade den 25. s. M. gennem Gardekaptajn Frölich, 4 Dage senere ved et Møde med de danske Gehejmeraader og den 16. September gennem General Dewitz, der var sendt til ham for at paalægge ham at vende tilbage til Flensborg; man ønskede nemlig ikke hans Nærværelse i Slesvig paa samme Tid, som man der plejede Underhandlinger med Görtz[1]). De talrige og udførlige Memorialer, som han indsendte, var ikke blevne besvarede, og Dewitz meddelte ham nu, at han heller ikke fremtidig kunde vente Svar[2]). Dette krænkede ham dybt, men i Grunden er der ikke noget at sige dertil; man vilde jo ikke være kommen et Skridt videre ved bestandig at trævle de samme Stridspunkter op.

Uagtet Stenbock selvfølgelig holdt paa, at han i Kapitulationen ikke havde paataget sig anden Forpligtelse end at bestræbe sig for at skaffe de nordiske Allieredes Fanger i Sverig fri, indsaa han dog godt Vigtigheden af, at denne Sag blev ordnet paa tilfredsstillende Maade. Den 7. Juli, altsaa faa Dage efter sin Samtale med Kongen i Flensborg, skrev han til Vellingk[3]), at han ønskede at sende Oberst Wolfrath tilbage til Stockholm, for at han kunne forklare Raadet, hvor ønskeligt, ja nødvendigt, det var at udvexle de russiske og sachsiske Fanger i Sverig; allerede Menschikoff havde erklæret, at Svenskerne ikke vilde blive løsladte, før Russerne var fri. Samtidig var det, at han anmodede

[1]) Side 106.
[2]) Stenbock til Carl XII $^{17}/_{9}$ 13, Bilag B.—D. Jfr. Annerstedt S. 460 ff.
[3]) Vellingske Saml.

Vellingk om ved trykte Opraab at paabyde de svenske Officerer, der var løsladte paa Parole, at vende tilbage, naar deres Orlov var udløben; endelig anmodede han om Penge, da de fangne Officerers og Underofficerers Gæld nødvendigvis maatte betales, ligesom Stenbock ogsaa selv maatte have 5000 Rdl. igen, som han havde lagt ud til de Syges Underhold. Alt dette gentog Stenbock i en ny Memorial af 10. Juli, i hvilken han yderligere udtalte, at det var bedre at gaa ind paa de Danskes Paafund end at spilde Tiden med unyttige Protester; denne Skrivelse sendte han til Vellingk med sin Sekretær Dalman, der 3 Gange søgte at aflevere den, men blev afvist med den Besked, at Vellingk kendte Indholdet og gennem Generaladjutant Schwerin, der havde overbragt det forrige Brev, havde udtalt sin Mening[1]).

Af de 110,000 Rdl., som Vellingk havde modtaget fra Raadet, havde han, som ovenfor omtalt, hos den svenske Regerings Agent, Raadsherre Faber, deponeret ca. 70,000 Rdl., et Beløb, som han vistnok ikke uden Grund ansaa for tilstrækkeligt til Rançonneringen[2]), forudsat at denne gik rask fra Haanden, og det saa meget mere, som en Del af Løsesummen kunde afregnes mod de Beløb, som man i de nordtyske Fæstninger havde til Gode for Underhold af de Allieredes Fanger, og mod de russiske og sachsiske Fanger, der endnu hensad i disse Fæstninger[3]). Af Resten af de 110,000 Rdl. anvendte Vellingk en Del til at understøtte nys nævnte Fæstninger, der stærkt trængte til Penge; derimod vilde han ikke efterkomme Stenbocks Forlangende om Hjælp til Officererne og de Syge; han henholdt sig til, at det efter Kartellet var de Danskes Pligt at forpleje Fangerne (dette var dog under alle Omstændigheder kun rigtigt for Underklassernes Vedkommende), og denne Forpligtelse havde han ikke Lyst til at overtage; desuden ansaa han Pengene for spildte. Allerede $\frac{9}{20}$ Juni havde han skrevet til Stenbock, at man kunde forudse, at de Danske vilde chikanere Svenskerne og havde til Hensigt at bryde Kapitulationen; selv om man havde kunnet betale dem Dagen efter denne, vilde ingen svensk Soldat være vendt tilbage

[1]) Bilag til Stenbocks Brev til Carl XII $^{17}/_{9}$ 13.

[2]) I Følge den Side 253, Note 3 anførte Oversigt, skulde Løsepengene for hele Hæren beløbe sig til 51,793 Rdlr., heri dog ikke indbefattet Feltmarskalkens egen Rançon (6,000 Rdlr.).

[3]) Jfr. Annerstedt, S. 439 f.

til Sverig. Ganske de samme Tanker udviklede han i et Brev af $\frac{7}{18}$ Juli til Raadet i Stockholm; men allerede før Modtagelsen af dette Brev havde Raadet tabt Modet. Man havde faaet en Mængde Betænkeligheder[1]), af hvilke de vigtigste vel nok var, at man begyndte at spørge sig selv, hvorledes Kong Carl vilde optage, at man vovede at handle uden hans Tilladelse og sandsynligvis i Strid med hans Vilje, og hvorledes det vilde gaa de svenske Fanger i Rusland, naar Russerne ikke længer behøvede at tage Hensyn til deres fangne Landsmænd. Den $\frac{18}{27}$ Juli meddelte man derfor Vellingk, at der ingen russiske Fanger vilde blive udleveret; og den $\frac{8}{19}$ August blev der endvidere tilskrevet ham, at, da der intet Haab var om Fangernes Løsgivelse, kunde han anvende Pengene paa Stettin. 10 Dage senere forklarede man yderligere dette med, at Fæstningerne i Tyskland havde større Betydning for Riget som Helhed end Stenbocks Hær, da deres Opgivelse vilde vanskeliggøre Kongens Hjemkomst, og deres Garnisoner var dobbelt saa talrige som den Styrke, man kunde vente udvexlet; man skulde derfor foretrække det visse for det uvisse og anvende Pengene paa Fæstningerne, foreløbig 30,000 Rdl. paa Wismar og 20,000 paa Stettin, Stenbock kunde faa 10,000 Rdl. til Officererne og de Syge; de ved Aabenraa liggende Skibe burde i Tide advares og skaffes af Vejen. Brevet sluttede med et Paalæg om nøje at optegne alle de Danskes Paafund og Chikaner og paa Grundlag deraf i Kongens Navn nedlægge en skarp Protest. Denne sidste blev dog stillet i Bero efter indtrængende Anmodning fra Stenbock, der intet havde imod, at Raadet selv indsendte en saadan, men var bange for, at det kunde virke skadeligt for Fangerne, naar den kom fra Vellingk, der var ilde anskreven ved det danske Hof og selv ikke kunde holde sit Danskerhad i Tømme[2]).

Medens den svenske Regering saaledes ganske havde opgivet Udvexlingen — hvilket Stenbock dog først fik at vide flere Maaneder senere — og den danske trak den i Langdrag, arbejdede den fangne Hærs Chef stadig for Sagen med samme Ufortrødenhed, men rigtignok ogsaa med samme bedrøvelige Resultat. Han havde henvendt sig til Görtz og mindet ham om Gottorpernes

[1]) Se nedenfor det Svar, som Raadet gav Patkul, da han overbragte Stenbocks «Promemoria».

[2]) Vell. Saml.; Annerstedt S. 481—86.

store Løfter om virksom Bistand; men det eneste, han havde opnaaet, var Afstaaelsen af en Fordring paa 80,000 Rdl., som Administratoren havde paa Kongen og havde transporteret til Görtz og General v. Dernath, men som Kongen selvfølgelig nægtede at honorere under de foreliggende Omstændigheder, saa meget mere, som han mente, at Pengene var afpressede Gehejmeraad Wedderkopp[1]). Nogle Forsøg paa at rejse Penge i Hamborg var ikke heldigere. Derimod lykkedes det Vellingk at faa Görtz til at udstede Vexler til et Beløb af 22,000 Rdl., der blev givne Flemming som Sachsens Tredjedel af Løsepengene[2]). Hermed var Stenbock vel tilfreds, hvorimod baade han og hans Officerer var meget ilde berørte ved, at Vellingk udbetalte Penge til de svensk-tyske Fæstninger, men ikke vilde yde nogen Hjælp til Fangernes Underhold, eftersom dette bidrog til at flere og flere af Mandskabet løb bort eller tog dansk Tjeneste.

Forholdet mellem Stenbock og Vellingk, der længe ikke havde været godt, blev da ogsaa mere og mere præget af Bitterhed, og tilsidst kom det til et fuldstændigt Brud imellem dem[3]). Stenbock tillagde gentagende Vellingk Skylden for Hærens Undergang og beklagede sig personlig over hans «stickande och anstötliga ordesätt», men denne blev ham ikke Svar skyldig. Kun tilsyneladende prellede Stenbocks Hidsighed af paa Vellingks Ro; i Virkeligheden følte han sig dybt krænket, saa meget mere, som han jo nok har vidst med sig selv, at hans Færd var alt andet end uangribelig: hans Hang til Intrigespil havde ført ham ud fra den rette Linie, som var den eneste, der kunde have ført til Maalet. Helt uden Skyld var Stenbock dog heller ikke; thi vel havde Kong Carl paalagt ham flittigt at korrespondere med Vellingk, men underlagt denne var han ikke, og, naar han nu i sine Breve idelig vilde skyde Ansvaret for, at det var gaaet ilde, over paa Vellingk, opnaaede han ikke andet end at irritere denne. De to Mænds daarlige Samarbejde lettede derhos Spillet for det Parti hos Modstanderne, der ønskede at bryde Kapitulationen. Havde de handlet i god Forstaaelse og ikke glemt Fædrelandets Tarv over deres personlige Mellemværende, havde Sagen maaske faaet et andet Udseende.

---

[1]) Annerstedt, S. 441.
[2]) Se mere herom nedenfor.
[3]) Annerstedt S. 467—71.

En Fortsættelse af denne Korrespondance danner paa en Maade et Par Breve, der vexledes mellem Vellingk og Sylvin, som fra Generalløjtnant Burensköld havde faaet Meddelelse om, at 150 russiske Fanger var rede til Udvexling i Skaane. Sylvin bad Vellingk om Forholdsordre, men denne svarede, at kun Raadet, der kendte Kongens Vilje, kunde give saadanne; det havde, føjede han spydigt til, den 29. Maj udtalt sig for Russernes Frigivelse, men 17. Juli havde det skiftet Mening; forøvrigt var Kapitulationen sluttet med Kongen af Danmark, men siden denne syntes at ville trække Tiden ud, vilde en Henvendelse til den russiske Ambassadør ikke være af Vejen[1]). Hvad saa end Sylvin derefter har gjort ved Sagen, saa kom der i hvert Fald ikke noget ud af den, eftersom man fra begge Sider stillede sig ganske formalistisk til den. Den danske Regering holdt paa, at man ikke vilde blande sig i Udvexlingen af de russiske og sachsiske Fanger, hvorom vedkommende Myndigheder i sin Tid havde faaet Besked[2]); Kapitulationen var desuden ikke sluttet med Raadet, men med Stenbock, og det maatte blive hans Sag at foretage det videre fornødne. Raadet erklærede paa sin Side, at det ikke kunde røre ved Sagen, førend det fra den danske Konge havde modtaget autentisk Forlangende derom[3]). Stenbock endelig henholdt sig til, at Kong Carl udtrykkelig havde forbudt ham at indlade sig paa diplomatiske Forhandlinger. Hans Erfaringer paa dette Omraade fristede heller ikke til Gentagelse[4]).

Stenbock ønskede nu at rejse til Stockholm for personlig at gøre Raadet Forestillinger, men dette blev afslaaet, hvorimod han fik Tilladelse til at sende Generalmajor Patkul af Sted tilligemed Oberst Schlippenbach. Han medgav dem en «Promemoria» paa 39 Punkter[5]), hvori han instruerer dem om at forsvare «hans Ære, gode Navn og Gøren og Laden», dels overfor Görtz' og Vellingks Underfundigheder, dels overfor de Danskes Kapitulationsbrud; han fremhæver derhos, at, saafremt Russerne ikke bliver frigivne, saa bliver ikke en eneste Mand løsgiven herfra.

---

[1]) Burensköld til Sylvin $^{17}/_{8}$ 13 (Stenb.s Pap. D. R. A.). Sylvin til Vellingk $^{18}/_{9}$, Vellingks Svar $^{26}/_{9}$ (Handl. rør. Nord. kriget.).

[2]) Side 261.

[3]) Stenbock til Carl XII $^{9}/_{1}$ 14 (Br. fra Generaler til Kgl. Maj.).

[4]) Punkt 31 i den nedenfor anførte Promemoria. Jfr. Bind IV, S. 98 ff. og 148 f.

[5]) Dateret $^{8}/_{10}$ 13; trykt i den danske Oversættelse af Loenbom, Stenbocks lefverne. (III, S. 272—284). Jfr. Annerstedt, S. 476.

At Stenbock i sin Fortvivlelse søgte Skylden for sin ulykkelige Stilling hos alle andre end sig selv, er grumme naturligt, men ikke paa alle Punkter berettiget. Nogen Tid efter Patkuls Afrejse tilstillede han Gehejmeraad Vibe et Brev, hvori han som Bevis paa den danske Regerings illoyale Handlemaade bl. a. anfører, at Flemming ikke finder den efter sin Smag og ikke vil gaa med til disse Intriger. I sit Svar udtaler Vibe sin Forundring herover, da Flemming slet ikke har ytret sig herom til Kongen af Danmark. «Deres Længsel efter at kunne komme bort med Fangerne kan ikke være større end den, vi har, efter at se deres længselsfulde Ønske opfyldt». Sagen er kun, om Pengene kan betales, naar Likvidationen er gjort; men man har allerede hørt Rygter om, at Pengene er anvendte til andet Brug. Sluttelig udtaler han Haabet om, at de russiske Fangers Løsgivelse, hvorom der er forhandlet før Patkuls Afrejse, skal faa det forlangte Udfald[1]).

Men Stenbock fandt heller ikke nu hos Raadet den Støtte, han havde Ret til at vente. Hvorledes dettes i første Øjeblik stærkt opblussende Energi snart viste sig at være Straaild, er ovenfor omtalt. Og, skønt der uden for Regeringskredsene vedblivende synes at have været et stærkt Ønske om at bringe alle for Stenbocks og hans Hærs Befrielse nødvendige Ofre[2]), opnaaede Patkul ikke andet Svar end en Opregning af de Grunde, der talte for og imod et saadant Skridt. Blandt «Rationes negativæ» skal nævnes følgende: Kongen havde forbudt uden hans udtrykkelige Befaling, at løslade nogen russisk General[3]). Det vilde være at gaa Sveriges Ære for nær at paatvinge det Forpligtelser, der ikke var optagne i Kapitulationen. Man vidste heller ikke, hvor Pengene skulde komme fra, da Løsesummen var anvendt til

[1]) Brevene trykte i samme Oversættelse III, S. 284 ff.

[2]) Saaledes skriver L. Dalman $^{31}/_{10}$ 13 til Stenbock (Ank. bref, Eriksb. Ark.): «Ingen Resolution om Russernes Udvexling . . . den simple Mand forstaar det ikke, men tror, at man har Russerne kærere end sine egne redelige Landsmænd. Generalerne Hamilton, Schommer og Liewen trænger paa hos Senatet for at faa den Sag i Orden og faa D. E. hjem. Der maa være nogen, der modsætter sig det. D. E.'s Opførsel kritiseres. D. E. staar dog kun H. M. til Regnskab.»

[3]) Denne Ytring i Forbindelse med, at der strax var sendt en Del russiske Fanger til Udvexling ved Øresund (Side 260 f.) tyder paa, at det navnlig var de russiske Generalers og ikke de øvrige russiske Fangers Løsladelse, der voldte Vanskelighederne.

andre vigtige Formaal. De Danskes Troløshed var saa stor, at man kunde vente sig, at de tog imod Russerne og beholdt Svenskerne. Slap man de russiske Generaler løs, mistede man det sidste Middel, man havde, til at mildne de svenske Fangers Skæbne i Rusland; disse var talrigere end Fangerne i Holsten, og der var Grund til at være mere bekymret for dem end for de sidste. Følgende «Rationes affirmativæ» var opstillede herimod: De faa Russere var ikke saa meget værd, at man for deres Skyld burde lade en eneste svensk Soldat, endsige en Officer som Feltmarskalken, gaa en ublid Skæbne i Møde til ubodelig Skade for Konge og Land. Hvis Kongen havde kunnet ane, hvad der vilde ske, havde han næppe givet et saadant Forbud; hvis Tiden havde tilladt at indhente hans Samtykke, havde han sikkert givet det; det vilde være uforsvarligt for et saadant Forbud at opgive egne Tropper, naar man var vis paa, at de Danske ved Russernes Frigivelse var tvungne til at løslade Svenskerne. Det, man udsatte sig for, var langt ringere end det, man vilde vinde; i værste Fald vilde man overfor Verden kunne vise, at hele Uretten var paa dansk Side, og Kongens Undersaatter kunde se, at man satte alt ind paa deres Befrielse. Det vilde ikke være umuligt at finde paa Midler til at hindre de Danske i at bedrage og chikanere; man kunde f. Ex. faa Hannover til at være Garant. Ogsaa Pengemidler kunde opdrives, især da de ikke var særdeles betydelige; de russiske og sachsiske Fanger kunde udvexles mod Svenskere, da Flemming jo havde faaet rede Penge for sin Tredjedel. Og var saa endelig Udvexlingen sket, havde man vundet «en saa konsiderabel Stamme af en Armé, der med Hæder havde været i Ilden» [1]).

Ikke saa meget som til at forelægge Kongen Sagen til Afgørelse havde man altsaa i Løbet at 5 Maaneder kunnet bestemme sig. Det hele giver et slaaende Billede af den Raadløshed og Ubeslutsomhed, der var en naturlig Følge af den Maade, hvorpaa Carl XII havde ordnet Landets Styrelse under sin Fraværelse, og som Stenbock, efter at have forladt Sveriges Jord, havde staaet magtesløs overfor. God Vilje fra Senatets Side tyder Udtalelsen heller ikke paa.

Viser Svaret til Patkul den svenske Regerings Standpunkt, saa fremgaar den danskes ikke mindre tydeligt af en Konference,

[1]) Bilag til Patkuls Brev til Stenbock, Stockholm $^{24}/_{11}$ 13 (D. R. A.).

som den 14. September blev holdt i Slesvig mellem Gehejmeraaderne Vibe og Holstein, General Dewitz, den russiske Ambassadør Dolgorucki og den sachsisk-polske Envoyé, Krigsraad Westphal. Det er denne sidste, der har skildret Mødet i en meget udførlig Indberetning til Kong August II[1]).

Forhandlingerne blev aabnede af Vibe, der meddelte, at Stenbock allerede for 6 Uger siden havde indberettet, at Sachsen nu havde faaet den det tilkommende Del af Løsesummen, at han var rede til at betale Czaren, hvad der tilkom ham, og ligeledes yde Kongen af Danmark, hvad han skulde have som Andel af Løsesummen samt hans Godtgørelse for Fangernes Forplejning; han havde gjort sit bedste for at formaa Raadet i Stockholm til at udvexle de russiske Fanger, som var i Sverig, men til hans store Sorg havde dette ikke villet række Haanden dertil; han havde nu gjort sin Skyldighed og ventede, at Kongen af Danmark efter Løfte vilde tillade ham at indskibe sig med sin lille Hob. Det var nu sikkert og vist, fortsatte Vibe, at hans Herre dengang vilde have tilladt Generalen at rejse med sine Folk, hvis ikke Kongen af Polen to Gange efter hinanden indtrængende havde bedet ham om at forhale disse fjendtlige Troppers Afrejse saa længe som muligt, og hvis paa den anden Side ikke Ambassadøren i Czarens Navn havde nedlagt en højtidelig Protest imod, at Grev Stenbock og hans Folk drog bort, inden de Russere, der endnu var i svensk Fangenskab, var blevet udvexlede med lige saa mange Svenske af Stenbocks Korps. Kongen havde til Dato føjet sine Allierede til Trods for Stenbocks ustandselige Henvendelser, Bønner og Besværinger, hvori han betegnede Hs. Majestæts Optræden mod ham som en skrigende Uretfærdighed. Dette faldt Kongen for Brystet, saa meget mere «som han paa en Maade var overbevist om Stenbocks Sags Retfærdighed»; hertil kom, at det faldt ham særdeles vanskeligt at forpleje de svenske Fanger. Han kunde nu ikke længer holde dem tilbage, hvis ikke hans Allierede fandt paa en Udvej, hvorved han blev fri for at bære hele Skylden og hele Byrden.

Herpaa tog Dolgorucki Ordet og udtalte, at det var en kendt Sag, at Svenskerne plejede at bryde deres Ord; Officerer, hvem Czaren havde frigivet paa Parole, havde baaret Vaaben baade mod ham og imod hans Allierede; Danmark burde betale

[1]) Loc. 2704, Blatt 15—18, Depeche N. 9, $^{14}/_{9}$ 13 (Dresden).

dem med samme Mønt. Før Kapitulationen blev sluttet, havde Kongen lovet, at han vilde formaa Svenskerne til at udvexle de russiske Fanger i Sverig imod Mandskab af Stenbocks Hær; skete dette ikke, maatte han nedlægge Paastand paa at faa sin Tredjedel af Fangerne.

Forhandlingerne sluttede med et Forslag, som blev stillet af Westphal. Han indrømmede, at det var i de Allieredes Interesse, at Stenbocks og hans Folks Løsladelse blev forhalet saa længe som muligt; dette kunde bedst ske ved, at man tillod Feltmarskalken at rejse til Stockholm, hvorved man vilde vinde 5—6 Uger; man vilde desuden gøre Stenbock en personlig Tjeneste, og, hvis han kunde sætte Russernes Løsladelse igennem, vilde ogsaa Czarens Ønsker blive opfyldte. Da alle — ogsaa Dolgorucki — gik ind paa dette Forslag, blev Konferencen hævet.

Kongen fulgte dog ikke denne Indstilling: han turde ikke lade Stenbock rejse, da han, naar han ikke fik sine Tropper med sig, vilde være i en altfor misfornøjet Stemning; naar Gælden var betalt, kunde han rejse, men foreløbig skulde man lade ham vende tilbage til Flensborg og se at faa Ende paa Likvidationsforhandlingerne[1]).

Konseillets to københavnske Medlemmer var blevne opskræmte ved Tanken om, at Konferencen skulde føre til Fangernes Frigivelse, og i to Indstillinger med tre Dages Mellemrum (23. og 26. September) gentog de paa det mest indtrængende deres tidligere Advarsler mod et saadant Skridt[2]).

Paa dette Tidspunkt var det, at det saa ud til, at det skulde lykkes Görtz at bevæge Kongen af Preussen til at gribe aktivt ind i den gottorpske Sag; og, da Kongen den 10. Oktober rejste til København, paalagde han Gehejmeraaderne Vibe og Holstein sammen med Hertugen af Württemberg, Scholten og Dewitz at indgive Forslag til, hvad der skulde gøres for at forsvare Sydgrænsen. Under disse Forhandlinger blev Spørgsmaalet om Fangerne ligeledes bragt paa Bane; Generalerne var ikke længe om deres Overvejelser: de gjorde gældende, at Fangerne var til Byrde, kunde gøre megen Skade og forvoldte store Udgifter; de burde derfor snarest hjemsendes. Og da Vibe gjorde Indberet-

[1]) Westphals anførte Indberetning.
[2]) Konseillets Relationer.

ning om Udfaldet af Forhandlingerne, fremhævede han, at «Blamen» for hele denne Affære faldt paa Kongen og ikke paa hans Allierede. I en særlig Indstilling anbefalede Scholten i meget stærke Udtryk Generalitetets énstemmige Forslag i Henhold til de under Konferencen anførte Grunde og de daglig mere og mere truende politiske Konjunkturer[1]).

Netop disse førte imidlertid Gehejmeraad Sehested, der efter Kongens Ankomst til Hovedstaden var bleven hans daglige Raadgiver, til det modsatte Resultat. Vedligeholdelsen af Venskabet med Rusland havde for ham stadig staaet som det vigtigste af alt; og, at det nu, da det kunde komme til Krig med Preussen og maaske andre Magter, vilde være dobbelt skæbnesvangert at lægge sig ud med Czaren, er klart nok. Kongen tiltraadte da ogsaa denne Anskuelse og allerede den 14. Oktober resolverede han, at han ikke kunde træffe nogen afgørende Bestemmelse om Fangernes Hjemsendelse, før Likvidationen var fuldstændig i Orden og Pengene betalt; skulde det komme til Fjendtligheder ved Sydgrænsen, maatte man straks afvæbne Fangerne (i Henhold til Kapitulationens § 1 havde de beholdt deres Sidevaaben), trække dem tættere sammen og holde dem under strængere Bevogtning[2]). En Rundskrivelse, som Sehested nogle Dage senere med Kongens Bemyndigelse sendte til de danske Afsendinge i Rusland, Sachsen-Polen og England[3]), gik ud paa det samme og var bilagt med Afskrift af Brev fra Flemming til Stenbock, hvori han holdt paa Fangernes Løsladelse,[4]) — uagtet ikke blot Dolgorucki og Menschikoff, men ogsaa den polske Minister Westphal paa det instændigste havde bedt om at forhale den, da den stred mod Czarens Vilje.

Hermed var Forhandlingerne om Løsgivelsen — selv om de blev fortsatte Vinteren over, og der var Tale om at modtage et af Stenbock tilbudt Beløb paa 53,000 Rdl., dog kun som a conto Betaling[5]) — i Virkeligheden løbne ud i Sandet, hvad ogsaa begge Parter var paa det rene med. Fra dansk Side gav dette sig

---

[1]) Geh. Reg. $^{11}/_{10}$ 13; Scholtens Prot. $^{12}/_{10}$; jfr. Side 202.

[2]) Geh. Reg. $^{14}/_{10}$.

[3]) Geh. Reg. $^{24}/_{10}$.

[4]) Vistnok det Brev, dat. Warschau $^{3}/_{10}$, (Stenbocks Papirer, D. R. Ark.), hvori Flemming fralægger sig al Delagtighed i de Danskes og Russernes Chikaner. Stenbock omtaler det selv i sit Brev til Vibe $^{21}/_{10}$, se Side 273.

[5]) Kgl. udf. Exp. 13 $^{23}/_{10}$ N. 2231, $^{24}/_{10}$ N. 2251.

Udtryk i Bestemmelsen om, at Stenbock skulde føres til København, fra svensk Side i Transportflaadens Afrejse fra Aabenraa.

Det er ovenfor omtalt, at Raadet i Stockholm allerede i Slutningen af August havde bestemt, at Skibene skulde rejse hjem, samtidig med at det besluttede, at det til Fangernes Løskøbelse oversendte Beløb skulde anvendes paa de tyske Fæstninger. Stenbock fik ingen direkte Meddelelse om nogen af Delene, hvorover han selvfølgelig med god Grund følte sig brøstholden, da han omsider fik Underretningen gennem Vellingk. Denne, der først den 3. Oktober havde modtaget Raadets Brev af $\frac{18.}{29.}$ August, havde ikke skyndt sig med at lade Ordren gaa videre. Først den 26. Oktober fik Sylvin, der da befandt sig i Hamborg, Befaling til at anmode Stenbock om at foranledige, at Fartøjerne i Aabenraa afsejlede, uden at de Danske mærkede det. Sylvin lod Ordren gennem Malmberg gaa til Stenbock, der modtog samme den 6. November, men ikke vilde indlade sig paa at give nogen Befaling i Sagen, ligesom han var imod en hemmelig Afrejse, der næppe heller var mulig. Han kaldte da Ehrensköld til sig og henstillede til denne at gøre, hvad han skønnede rigtigst. Resultatet blev, at Ehrensköld endnu i nogen Tid vilde vente paa, om ikke Patkul skulde vende tilbage med et gunstigt Svar fra Raadet; men, da Stenbock fik Befaling til at rejse til København, lettede Ehrensköld Anker den 28. November og førte sine Skibe hjem. Samme Dag afgik ligeledes den danske Eskadre[1]).

Af de tre nordiske Allierede havde Danmark ved Kapitulationens Afslutning og de Forhandlinger, som senere førtes derom, formelt spillet Hovedrollen, men dets Handlefrihed havde været stærkt begrænset af dets Forhold til Rusland, som vel havde holdt sig i Baggrunden, men ved sin konsekvente Fastholden ved den engang trufne Bestemmelse og ved sin politiske Overmagt havde sat sin Vilje igennem. Sachsen-Polens Rolle havde baade formelt

---

[1]) Annerstedt, S. 483—85: Garde, Efterretn. om den danske og norske Sømagt II, S. 270; Munthe, Nils Ehrensköld, S. 35.

og reelt været meget ubetydelig, og de Spor, den havde sat sig i, hvad der hidtil er berettet, er ret uklare; der er derfor Grund til at gaa noget nærmere ind paa denne Side af Sagen, saa meget mere som man har ment, at Kong August stillede sig absolut velvilligt til Spørgsmaalet om Fangernes Frigivelse.

Allerede strax, da de Allierede i April 1713 havde modtaget Görtz's Tilbud om Mægling, havde Frederik IV tilbudt Sachsen og Rusland hver en Tredjedel af de svenske Fanger mod at betale en tilsvarende Kvotadel af de 50,000 Rdl., som Görtz skulde have for at bringe Kapitulationen i Stand. Flemming var gaaet ind herpaa og havde tilbudt at overlade Danmark Fanger a conto paa Beløbet, efter at de i Tyskland og Sverig værende polske og sachsiske Fanger var udvexlede. Da Görtz blev sat fra Mæglingen, faldt denne Aftale dog bort, men kort efter Kapitulationen henvendte Flemming sig til Stenbock om en Udvexling af sachsiske Fanger i Sverig og fik til Svar, at Sagen nok kunde lade sig realisere; men, da Fangernes Underhold under det lange Fangenskab maatte betales med ca 200 Rdl. pr. Mand, raadede Flemming sin Konge til at lade Sagen falde[1]; det var ogsaa mange Folk, det drejede sig om: den svenske Hær talte hele Regimenter, sammensatte af sachsiske Fanger. Derimod blev der sluttet en af Frederik IV billiget Overenskomst mellem Stenbock og Flemming om, at denne skulde have en Tredjedel af Løsesummen for de svenske Fanger, efter at Danmarks Udlæg for Forplejningen var betalt; og, uagtet Flemming havde lovet at give Kredit, betalte Stenbock ham strax med Vexler paa ialt 22,000 Rdl., som Görtz havde udstedt paa 4 Maaneders Sigt[2]).

Da der blev skaffet Udvej for Penge i Sverig, forlangte Görtz sine Vexler tilbage[3]); men Stenbock erklærede, at han intet vilde udbetale, før man kunde overskue, hvor langt de 100,000 Rdl. vilde række. I en Række Skrivelser klagede Görtz nu sin Nød for Vellingk: Stenbock havde udgivet hans Vexler uden Sikkerhed

---

[1]) Flemming til Fred. IV $^{10}/_{4}$ 13, og Samme til Aug. II $^{7}/_{7}$ 13 (Dresden).

[2]) Patkul til Stenbock $^{7}/_{6}$; Görtz til samme $^{30}/_{6}$, $^{5}/_{8}$, $^{22}/_{8}$; Stenbock til Görtz $^{5}/_{8}$ (Stenb. Pap. D. R. A.); Platen til Flemming, Slesv. $^{29}/_{6}$; Koncept uden Datum og Underskrift, (Vermischte auswärt. Angelegenheiten, 3278, Dresden). I den sidst anførte Kilde gives en Fremstilling af Sagen med Görtz's Vexler, der stemmer nøje overens med den nedenfor givne.

[3]) Görtz til Stenbock $^{30}/_{6}$, $^{5}/_{8}$, $^{22}/_{8}$ 13 (D. R. A.)

for, at de løskøbte Fanger blev frigivne, han kunde ikke indløse dem, før hans Udlæg blev dækkede.[1]) Og nu vexlede Stenbock og Vellingk mange haarde og bitre Ord ogsaa i den Anledning; Feltmarskalken protesterede i hæftige Udtryk mod, at den gottorpske Gehejmeraad fik en eneste Skilling af Løsesummen, før Tropperne var komne afsted; om det fyrstelige Hus blev dækket eller ej, var ham uvedkommende.[2])

Görtz var i stor Vaande for at faa sine Vexler tilbage. Han maatte indrømme, at det var naturligt, at Svenskerne ikke vilde betale, før Fangerne var udvexlede, men paastod saa, at Flemming maatte kunne indse, at han ikke fik Penge, før han havde leveret Valuta. Westphals Optræden i Slesvig foruroligede ham, og han var bleven opskræmmet ved Rygter om, at Flemming var falden i Unaade.[3]) Denne beroligede ham saa godt han kunde;[4]) men i November, da alt Haab om Udvexling var til Ende, nedlagde Görtz bestemt Protest mod at betale, da Forudsætningerne var bristede.[5]) Nu fik den sachsiske Envoyé i Kjøbenhavn, Oberst des Brosses, Ordre til at virke for Løsgivelsen, for at Pengene kunde blive betalte.[6]) Han fremførte sit Ærinde for Frederik IV, der forlangte en skriftlig Henvendelse fra August II.[7]) Udsigten til at faa Penge blev ringere og ringere; de danske Ministre udtalte deres Forundring over, at Sachserne forlangte en Tredjedel af Fangerne eller af Løsesummen; i Følge Stenbocks Udsagn havde Flemming faaet, hvad der tilkom ham efter den imellem dem trufne Aftale, hvilket des Brosses dog ikke vilde indrømme.[8]) I Februar 1714 forlangte Görtz Flemmings Kvitteringer tilbage af Stenbock; de var nu værdiløse og nye kunde ikke forlanges af ham.[9]) August II opgav dog ikke Pengene. I Løbet af Aaret 1714 henvendte des Brosses sig gentagne Gange til den danske

---

[1]) Görtz til Vellingk $^{25}/_{7}$, $^{2}/_{8}$, $^{10}/_{8}$, $^{27}/_{8}$ 13. (Vell. Saml.)

[2]) Stenbock til Vellingk $^{28}/_{8}$, $^{31}/_{8}$ 13. (Vell. Saml.)

[3]) Görtz til Flemming, dat. Hamborg $^{3}/_{9}$, $^{14}/_{9}$, $^{18}/_{9}$ 13. (Dresden).

[4]) Flemming til Görtz, udat. Koncept, men sikkert fra Sept. 13; samme til samme $^{26}/_{9}$ 13, dat. Warschau (Dresden).

[5]) Dat. Berlin $^{7}/_{11}$ 13.

[6]) Instr. dat. Warchau $^{16}/_{12}$ 13.

[7]) Des Brosses Depeche $^{30}/_{12}$ 13.

[8]) Des Brosses Depeche $^{9}/_{1}$ 14.

[9]) Görtz til Flemmings Sekretær Kirchmann $^{13}/_{2}$ 14; Flemming til Kirchmann $^{21}/_{10}$ 14 (Dresden). Naar Fl. (i den udaterede Koncept) anfører, at han har

Regering om Løsepengene, men fik det Svar, at der næsten ingen Fanger var tilbage, de fleste var løbne bort; samtidig maatte han af den russiske Ambassadør døje mange Ubehageligheder, og han fik da Ordre fra Warschau til ikke mere at tale om den Ting.[1]) I 1717 blev der gjort nye Forsøg paa at faa Penge; der blev svaret, at Svenskerne intet havde betalt, og at deres Forplejning havde kostet 200,000 Rdlr., der ligesaavel som Løsesummen maatte betales, før der kunde blive Spørgsmaal om Løsgivelse; først da kunde Sachserne faa deres Penge. August II søgte rigtignok «de bonne manière» at gøre den danske Regering begribeligt, at Fangernes Underhold ikke vedkom ham, men at han vilde have rede Penge. Sachsen fik imidlertid aldrig sin Andel i Løsepengene betalt.[2])

Samtidig med at Sachsen-Polen saaledes rakte Haanden ud efter pekuniære Fordele, ønskede det imidlertid Sverigs Svækkelse, og der blev derfor ingen Konsekvens i dets Optræden i Fangesagen. Under Konferencen den 14. September havde D. Vibe uimodsagt udtalt, at Kongen af Polen gentagende havde forlangt, at Fangerne skulde holdes tilbage; og, selv om der ikke er fundet noget skriftligt herom fra Kong August fra Tiden før Konferencen, saa bekræftes det gentagende i Indberetninger fra den danske Legation ved hans Hof. Strax efter at han havde faaet Meddelelse om Kapitulationen, udtalte han for den danske Envoyé, Oberst B. Meyer, at man saa vidt muligt burde ødelægge Stenbocks Korps eller i det mindste gøre det uskadeligt for Resten af Aaret. Senere bad han ham skrive til Kongen, at man maatte finde paa alle mulige Paaskud for ikke at sende Svenskerne hjem.[3]) Og gennem Legationssekretær Jessen meddelte han ligeledes Kongen af Danmark, at man vilde gøre ham en stor Tjeneste ved et forhale Svenskernes Transport saa længe som muligt.[4])

Disse Udtalelser falder godt i Traad med den Resolution, som Kongen af Polen udstedte paa Westphals Indstilling af

---

faaet Vexlen betalt af Baron Odyck, kan der kun være Tale om et Laan, som han senere har maattet betale tilbage, da Odyck ikke kunde faa Görtz til at indløse Vexlen.

[1]) Instr. til des Brosses $^{25}/_{8}$, $^{31}/_{10}$ 14. Depecher fra samme $^{13}/_{10}$, $^{17}/_{11}$, $^{20}/_{11}$ 14.

[2]) Den sachsiske Gesandt, Kammerherre v. Leipzigers Instr. $^{23}/_{7}$, $^{28}/_{8}$ 17. Sammes Relationer $^{13}/_{8}$, $^{16}/_{8}$ 17, $^{7}/_{1}$ 19. (Dresden.)

[3]) Meyers Dep. $^{28}/_{5}$, $^{10}/_{11}$ 13.

[4]) Sehested til des Brosses $^{20}/_{1}$ 14 (Geh. Reg.)

14. September,[1]) hvori han billigede hans Raad og paalagde ham at formaa det danske Hof til at sende Stenbock til Stockholm for at bevirke Russernes Udvexling og sørge for, at de sachsiske Fanger samtidig blev løsgivne; man skulde undgaa Skinnet af Brud paa Kapitulationen, men det paalagdes ham at faa Sagen gennemført «pour différer par là le départ des troupes suédoises.» Resolutionen er tydelig nok: skønt der lægges Vægt paa at bevare Skinnet, udtales der Ønsket om at tilbageholde Fangerne. Det er derfor ganske vildledende, naar Flemming 26. September meddeler Görtz, at denne er galt underrettet, naar han tror, at Kongen af Polen ønsker, at Fangerne skulde holdes tilbage; derimod er det maaske rigtigt, at Kongen paa dette Tidspunkt intet havde skrevet derom.[2]) Kong Augusts vaklende Holdning gav sig ogsaa Udslag i, at hans Gesandter, Westphal og des Brosses, samtidig fik modsatte Instruktioner. Den første fik Paabud om at forhale Løsgivelsen, den anden skulde søge at fremskynde den, medens baade han og Flemming meddelte Stenbock, at deres Hof var ganske uden Del i «Chikanerne».[3]) De danske Ministre var i deres gode Ret, da de i en fornærmet Tone lod des Brosses vide, at det var en uredelig Fremgangsmaade at sige ét til Stenbock og det stik modsatte til deres Hof, som Kongen af Polen saa ofte havde opfordret til at holde Fangerne tilbage. Des Brosses's Svar var da ogsaa temmelig mat; han henviste til, at de danske Ministre i Konferencen med Westphal 14. September havde udtalt, at Stenbock havde opfyldt sine Forpligtelser mod Danmark; derfor maatte de ikke «trouver mauvais que du côté de V. M. on ne prît le même parti, puisque cela nous retardait le payement» etc.[4])

Den 26. November 1713 afrejste Stenbock fra Flensborg bevogtet af to danske Garderofficerer og ledsaget af sin Generaladjutant Schwerin og et Par Tjenere. Den 30. ankom han til

[1]) Dat. Warschau $^{1}/_{10}$ 13, Den 8. s. M. udgik der en ny Ordre til Westphal om ikke at modsætte sig Svenskernes Hjemsendelse.

[2]) Görtz til Flemming, Gott. $^{14}/_{9}$ 13. Fl. til G., Warschau $^{26}/_{9}$ 13.

[3]) Instr. af $^{1}/_{10}$ og $^{3}/_{10}$ 13. (Dresden.) Flemming til Stenhock $^{3}/_{10}$ (Stenbocks Pap. i D. R. A.).

[4]) Des Brosses Depeche $^{28}/_{10}$ 13. (Dresden.)

København,[1]), hvor der blev anvist ham en rummelig Lejlighed ved Gammelstrand paa Hjørnet af «Færgestræde». Hans talrige Tjenerskab, der fulgte efter med hans Bagage, fik ligeledes Kvarter anvist. Obersterne Løvenørn[2]) og Revenfeldt, der var bestemte til hans «Opvartning og Opsigt», meldte sig Dagen efter Ankomsten til ham.

I Hovedstaden blev han behandlet efter sin Rang og nød til at begynde med en ret udstrakt Frihed. Han blev tilsagt til Hove, ligesom ogsaa de højeste Embedsmænd og de fremmede Diplomater aflagde ham Besøg og sendte ham Indbydelser. Han kunde gaa og køre omkring i Staden, hvor han vilde, og i sin Bolig kunde han i «Salen og de tilstødende Kamre» uforstyrret tale med, hvem han ønskede; men, naar han besøgte Diplomaterne, skulde den ene af Obersterne ledsage ham, selv om han ikke var medindbudt. Gadedøren til Færgestræde blev spærret, saa at der kun var én Adgang til Huset; men ellers kunde hans Betjening uhindret gaa ud og ind, kun maatte de ikke besøge Fæstningsværkerne, Flaaden eller de militære Etablissementer.[3])

Stenbock fandt det «dyrt som Skammen» at leve i Kjøbenhavn og søgte derfor Hjælp hos Senatet, der ogsaa bevilgede ham 6000 Rdl.; men hverken disse Penge eller sin Lønning som Feltmarskalk saa han nogensinde noget til; først længe efter Fredsslutningen fik hans Arvinger hans Tilgodehavende udbetalt.[4]) Grevinde Stenbock hjalp sin Mand, saa godt hun formaaede; men hendes Midler var ikke store, og han befandt sig derfor bestandig

[1]) Stenbocks Fangenskab i København er her behandlet forholdsvis kortfattet, da det i de fleste Henseender er fyldestgørende belyst. Der foreligger herom en hel lille Litteratur, af hvilken maa fremhæves Oscar Malmstrøm, Magnus Stenbock i fångenskapen (Lund 1901). Værket er, ligesom Annerstedts, hvad Fremstillingen af det faktiske angaar, gennemgaaende godt underbygget; deres Omtale af Stenbock personlig har derimod mere Præg af en «éloge» end af en objektiv Karakteristik: ingen af dem har haft Blik for de Svagheder hos deres Helt, som Modgangen aabenbarede. Jfr. ogsaa Side 254 Note 1.

Vigtige Oplysninger om denne Episode findes tillige i to Tillæg til den danske Oversættelse af Loenbom, Stenbocks lefverne, III. B. (Kbh. 1790), nemlig en Oversættelse af C. H. Amthors i 1716 forfattede Beretning om Aarsagerne til St.'s Fængsling og et Udtog af Chr. Erlunds Beretning om Opdagelsen af St.'s hemmelige Korrespondance.

[2]) Løvenørn blev kort efter afløst af Oberst H. Huitfeldt.

[3]) Kgl. udf. Exp. 14 $^{15}/_{1}$ N. 84, $^{19}/_{1}$ N. 107—9.

[4]) Annerstedt, S. 496; Malmstrøm, S. 15 ff.

i en saadan Pengeforlegenhed, at det, som han skrev, var til Skam for hans Konge og Fædreland. Naar den svenske Regering ikke gjorde noget for at hjælpe ham, var det imidlertid ikke alene, fordi Pengene ligeledes var knappe i Stockholm, men ogsaa, fordi han, selv om hans Sejre Landet over havde vundet ham en uhyre Popularitet, ikke stod paa nogen god Fod med de ledende Krese.[1]) Smaatskaarne Naturers instinktive Uvilje mod den mere storslaaede blandede sig med politisk Uoverensstemmelse. Baade Raadet og Stænderne var med god Grund trætte af den langvarige Krig, der havde kostet Sverig saa uhyre Ofre og dog ikke kunde bringe Landet andet end Ulykker; jo mere man længtes efter Fred, desto mere fik man Øjnene op for Svaghederne hos Carl XII, hans ydre og indre Politik, og paa forskelligt Hold gik man om med Planer om at slutte Fred uden hans Vidende og Vilje, ja endog om at indskrænke hans Magt;[2]) Stenbock derimod var en af de faa, der endnu stadig, som altid før, var rede til at følge Kongen gennem Ild og Vand; derfor ønskede Raadet ikke at paaskynde hans Hjemkomst, og personligt Uvenskab gjorde sit til, at der ikke engang blev gjort noget alvorligt for at lette ham Fangenskabets Byrder.[3])

Den Mistillid, man i Stockholm nærede til Stenbock, gav sig ogsaa Udslag i, at man tog ham hans Omgang med de danske Ministre ilde op; og dog anmodede Raadet ham om at benytte sine Forbindelser til at sondere, om Danmark var villigt til at slutte Særfred. Stenbock fandt det imidlertid «ydmygende at bede denne Fjende om Fred», ligesom han ogsaa ansaa det for spildt Ulejlighed,[4]) og heri havde han Ret: Frederik IV vilde ikke slutte Fred uden at opnaa en tilfredsstillende Løsning af det slesvigske Spørgsmaal, og han kunde derfor ikke skille sin Politik fra Ruslands.

Den fangne Feltmarskalks Deltagelse i det københavnske Selskabsliv blev ikke af lang Varighed. Endnu inden Udgangen af 1713 havde de danske Ministre faaet Færten af, at han førte en hemmelig Brevvexling med Udlandet, og da de derfor behandlede ham køligere, uden at han dog anede Grunden dertil, trak

---

[1]) Bind IV, S. 2 f. og 35; jfr. Side 273 Note 2.
[2]) Se Side 145.
[3]) Malmstrøm, S. 15.
[4]) Annerstedt, S. 502 f.

han sig krænket tilbage og vilde have lukket sig helt inde, hvis det ikke var blevet ham fraraadet af den som Minister fungerende franske Sekretær Poussin,[1]) der havde sluttet sig nøje til ham. Den danske Regering havde forøvrigt faaet Mistanke til Poussin og gav ham en Advarsel om at vise sig mere tilbageholden overfor Fangen,[2]) hvad der var god Grund til, da han var en af Mellemmændene ved den hemmelige Korrespondance.

Stenbock ansøgte gentagende om Tilladelse til at rejse bort paa Parole: for at besøge sin Familie i Halland, for at ordne sine Pengeaffærer i Hamborg eller for at bruge Kur for sit nedbrudte Helbred ved et tysk Badested; men, uagtet Grundene i og for sig var gode nok, blev Ansøgningerne afslaaede med den Motivering, at saa mange andre svenske Officerer, der havde faaet Lov til at rejse bort, ikke var vendte tilbage trods deres givne Æresord. En anden af Feltmarskalkens diplomatiske Venner, den hannoveranske Sekretær Püchler, fandt, at «en saa brutal Afvisning ikke harmonerede med Fangens Karakter og høje Stilling».[3]) Følgende Brudstykke af et Brev fra Stenbock til Prinsesse Ulrica Eleonora viser dog, at der ikke blev gjort ham Uret: «Kommer jeg først ud af disse falske Hænder, ved jeg vel, hvad jeg vil, kan og bør gøre; thi, naar en Konge bryder sin Parole saa skamløst, kan en Stenbock med god Samvittighed vove at hævne sig, naar hans Øvrighed tilsteder det.»[4]) Og at Carl XII, der i lignende Tilfælde ligefrem havde forbudt sine Officerer at holde deres Ord, vilde have billiget, at Stenbock var bleven borte, derom kan der ingen Tvivl være.

Ved den omtalte hemmelige Brevvexling benyttede Stenbock alle Slags Snedigheder, saasom Pseudonymer, Chifferskrift og sympatetisk Blæk; men, naar han i et af Brevene pralede med, at «bocken var dem (d. e. de Danske) för slug», tog han Fejl, og de betalte ham med samme Mønt. En af hans Hjælpershjælpere, en Traktør Johan Lyth, havde forraadt ham til sin Svoger,

---

[1]) «Poussin har aldrig haft noget Kreditiv. M. de Chamilly har efterladt ham her; men paa Grund af Striden om Kongens Titel er han aldrig bleven præsenteret ved Hoffet.» (Püchler til Robethon $^{3}/_{1}$ 14; jfr. Side 100). I Kgl. Exp. $^{27}/_{8}$ 14 N. 1785 kaldes han Kgl. fransk Minister ved den nedersachsiske Kreds.

[2]) Malmstrøm S. 16.

[3]) Püchler til Robethon $^{17}/_{8}$ 14.

[4]) Dat. $^{15}/_{1}$ 14 (Stenb. Pap. i D. R. A.).

Postinspektør Christian Erlund, og i ham fandt «bocken» sin Overmand. Erlund brød Fangens Breve, kopierede dem, ændrede dem efter Behov eller ombyttede dem med andre og forseglede dem med et forfalsket Signet, alt paa en saa underfundig Maade, at Brevvexlingen blev holdt gaaende uforstyrret i et Par Aar.

Saaledes kunde den danske Regering roligt lade Fangen fremture i sin Uforsigtighed: alt medens han selv troede sig ganske uopdaget, kom den under Vejr med, hvorledes Stenbock meddelte Regeringen i Stockholm, hvad han kunde opsnappe af Efterretninger om de Danskes militære og politiske Planer, Hærens Styrkeforhold o. lign.;[1]) hvorledes han gav sin Forbitrelse mod Kongen og alt, hvad der var dansk, Luft, ofte i meget krænkende Udtryk; hvor lidet han agtede de dyreste Eder og Forsikringer, naar de var givne til en Fjende, og hvorledes der var Planer oppe om, at han skulde flygte fra sit Fangenshab. Disse Planer hidrørte ikke fra Stenbock selv, men fra Generalkrigskommissær Malmberg, der opholdt sig i Lybæk og allerede i Slutningen af 1713 havde slaaet paa, at man nok kunde finde en «slug diäfvul», som for en passende Betaling vilde vove Forsøget. Stenbock ansaa det først for umuligt og var heller ikke sikker paa, at Kong Carl vilde billige hans Flugt; men, da han havde faaet Vished herfor, gik han i Maj ind paa Malmbergs Forslag om at flygte med et dertil hyret Fartøj. Hans Hustrus Advarsler gjorde ham dog tvivlraadig, og i den følgende Tid besluttede han sig snart til det ene, snart til det andet, indtil han den 28. Juli gav et bestemt Afslag, da hans Vogteres Holdning lod ham ane Uraad, og et mislykket Flugtforsøg kun kunde forværre hans Stilling. Men nu var det for sent; Malmberg havde allerede truffet Aftale med en Skipper fra Cammin, Chr. Rötke, og den danske Regering, der var fuldstændig inde i Planen, lod dem løbe Linen ud. Rötke ankom d. 6. August med en Ladning Brænde og preussisk Pas til København, hvor man straks lagde Beslag paa hans Skib og hans Person; da han blev forhørt, tilstod han, at han var kommen for at føre Feltmarskalken over til Sverig.

Da den danske Regering havde faaet Nys om, at Flugtforsøget vilde blive foretaget i en nær Fremtid, gav den Befaling til en meget betydelig Indskrænkning i den Fangen hidtil tilstaaede

[1]) Bl. a. havde General Dewitz været uforsigtig nok til at røbe sligt under Samtaler med Stenbock. (Malmstrøm S. 12.)

Frihed. Gennem Kjøbenhavns Kommandant, Generalløjtnant Schønfeld, fik han den 31. Juli Ordre til at skille sig ved sit Tjenerskab paa 2 Mand nær; til Ophold maatte han nøjes med 2 Værelser; alle Adgange til disse paa én nær blev tilspigrede og forseglede; foran den eneste aabne Dør blev der stillet en Skildvagt, og Huset blev omringet af Poster med ladte Geværer; endelig blev der udpeget 7 Oberster af Garnisonen, der skiftevis skulde holde Vagt hos ham Dag og Nat, og hindre ham i at tale med nogen; de blev instruerede af Schønfeld efter Konference med Konseillet.[1]) Stenbock var fortvivlet over denne Behandling og beklagede sig bittert derover: han bad om en Præst, og Konseillet indstillede til Kongen, der opholdt sig paa Gottorp, om at lade ham besøge Nicolai Kirke under Bevogtning.[2]) Paafaldende nok har Stenbock imidlertid kun opfattet alle disse Forholdsregler som Chikanerier; at man havde opdaget hans hemmelige Brevvexling, faldt ham ikke ind, og han blev derfor ikke forsigtigere. Han bad om at maatte indsende en Memorial til Kongen, og efter Konseillets Raad fik han Tilladelsen, for at man kunde faa at se, hvorledes han opfattede Situationen.[3]) Han forsikrede saa Kongen dyrt og helligt om sin Uskyldighed og svor ved sin Sjæls Salighed, at han aldrig havde tænkt eller skrevet noget ondt om Hans Majestæt og det kongelige Hus eller omtalt de Danskes Planer for uvedkommende. Og samtidig med at han saaledes søgte at redde sig ved en Løgn, vedblev han at give sine Fjender flere og flere Vaaben i Hænde, idet han til Kong Carl, Prinsesse Ulrica Eleonora o. a. skrev Breve, hvori han udøste hele sin Sjæls Bitterhed over de Danskes «Barbari og Tyrranni». Disse Breve blev selvfølgelig ogsaa opsnappede, og Undersøgelsen af hans hele Forhold blev overdraget Viceadmiralerne Chr. T. Sehested og Judichær tillige med Obersterne Bippen og Franck.[4])

Samtidig fortsatte Erlund sin underjordiske Virksomhed. Stenbock havde dels i Stralsund og Wismar, dels hos Justitsraad

---

[1]) Kgl. udf. Exp. $^{31}/_{7}$ N. 1531. Obersterne var, foruden Revenfeldt og Huitfeldt (Side 283), Bippen, Franck, Heinsohn, Barner og Hegemann; Bippen blev $^{7}/_{9}$ afløst af Oberst N. Harbou, som blev den, der siden førte Stenbock ud i Kastellet. (Geh. Prot. $^{17}/_{11}$, Annerstedt S. 533).

[2]) Geh. Reg. $^{31}/_{7}$ 14.

[3]) Geh. Reg. $^{7}/_{8}$ 14.

[4]) Jfr. Kgl. udf. Exp. 14 $^{10}/_{12}$ N. 2639.

Sandhagen i Slesvig deponeret forskellige Dele af sit Feltarkiv, der siden, efter hans Ordre, blev samlede hos den svenske Agent i Lybæk, Herman Fock; andre Dele, hvoriblandt utvivlsomt Dokumenterne vedrørende hans Underhandlinger med Gottorp i Begyndelsen af 1713, blev i August 1714 afleverede til Købmand Johan Dunt i Hamborg af en Sekretær ved det franske Gesandtskab i Kjøbenhavn, Lagou.[1]) Alle disse Papirer lykkedes det Erlund at faa oversendt til Kjøbenhavn ved Hjælp af forfalskede Breve til Malmberg, Fock og Dunt, skrevne i Stenbocks Navn og forsynede med hans Segl.[2]) Hermed havde den danske Regering faaet hele det svensk-gottorpske Intrigespil vedrørende Tønning autentisk dokumenteret: Z. Wolfs Papirer havde man faaet ved Fæstningens Fald,[3]), og nu havde man ogsaa den anden Parts. Særlig Glæde vakte Originaltraktaten af 21. Januar 1713 mellem Administratoren og Stenbock; sammen med andre interessante Dokumenter blev den forelagt Frederik IV til personlig Granskning, og den 29. November blev den forevist de fremmede Gesandter, bl. a. for at forklare, hvorfor man nu gik strængere til Værks overfor Stenbock. Allerede d. 17. s. M. var Meddelelse herom sendt til de danske Gesandter ved fremmede Hoffer med Tilføjelse af, at Grundene dertil vilde fremkomme offentligt paa Tryk.[4])

Under sidst nævnte Dato blev Stenbock nemlig flyttet fra Gammelstrand til Kastellet, «Citadellet Frederikshavn». Forberedelserne hertil var allerede begyndt den 12. Oktober, da der i Kastellet igen blev oprettet et særligt Kommandantskab «uden nogen Dependance» af Københavns Kommandant,[5]) og Oberst Jacob Peter Bonar,[6]) hvis Regiment kort i Forvejen, efter Hjemkomsten fra Arvefølgekrigen, var opløst, blev udnævnt til Kommandant og tillige til Generalmajor.

---

[1]) Denne rejste sidst i Juli efter Poussins Befaling fra København til Slesvig (Geh. Reg. $^{31}/_{7}$).

[2]) Annerstedt S. 529—31 og de der citerede Kilder. Paludan-Müller, hvis Kilder alle er anden Haands, har ikke kendt den rette Sammenhæng.

[3]) Side 174.

[4]) Geh. Reg. $^{17}/_{11}$. Püchlers Depeche s. D. (Hannover). Jfr. S. 176.

[5]) Kgl. udf. Exp. $^{12}/_{10}$ N. 2164, jfr. $^{2}/_{11}$ N. 2314 f.; jfr. Püchler til Robethon $^{17}/_{10}$ 13. Siden 1687 havde Fæstningen og Kastellet haft fælles Kommandant, men hver sin Vicekommandant.

[6]) Hans Fader, en født Skotte, der havde været svensk Oberst i Trediveaarskrigen, havde giftet og bosat sig i Stift Bremen, hvor Sønnen var født.

Stenbock blev midlertidigt indkvarteret i Kommandantens Bolig og spiste ved hans Bord, men den 6. December blev han flyttet over i Arrestbygningen bag Kirken, hvor der imidlertid var «apteret» 3 Værelser (Dagligstue, Soveværelse og Tjenerværelse) til ham, alle med Kakkelovn; til Forplejning af Fangen og hans to Tjenere blev der anvist Kommandanten 48 Rdlr. ugentligt, men desuden blev Vildt, Vin, Øl, Sukker (til Rhinskvinen) og Lys leveret fra den kongelige Hofholdning, Brændsel fra Fæstningens Magasin. Selvfølgelig fik Bonar streng Ordre til omhyggeligt at bevogte Fangen, saa at han hverken kunde undslippe eller træde i Forbindelse med Omverdenen.[1])

Men Stenbock var ikke bleven klog af Skade. Han skrev paany til Kong Frederik og erklærede, at han ikke havde tænkt paa at flygte, men indrømmede, at han hemmeligt havde skrevet til sine Venner for at udvirke Forbedring af sin ulykkelige Stilling; han havde intet fjendtligt foretaget mod Kongen og hans Sag, og naar blot Hans Majestæt vilde frigive ham paa Æresord, forpligtigede han sig til ikke at tage til Sverig eller foretage noget mod de Nordiske Allierede; kunde dette ikke bevilges, anmodede han om den samme Frihed, som han tilforn havde nydt. Men samme Dag prøvede han igen paa, dels til sin Hushovmester Ryman, dels til Carl d. XII og Ulrica Eleonora, hemmeligt at afsende Breve, hvori han i de skarpeste og fornærmeligste Udtryk beklagede sig over den Maade, hvorpaa man behandlede ham. Brevene fik han bragt ud af sin Kammertjener, hvem Bonar havde givet ham Tilladelse til at sende i Byen, efter at han paa Æresord havde erklæret, at Hensigten udelukkende var at hente nogle for hans Helbred nødvendige Recepter; men selvfølgelig blev Tjeneren observeret og Brevene opsnappede. Næste Dag, da Stenbock mærkede dette, skrev han paa ny et ydmygt Bønskrift, hvori han hævdede, at han havde handlet i Desperation og kun søgt Tilflugt hos sin Konge af Frygt for, at hans Fjender i Hjemmet skulde benytte hans Fangenskab til hans Fordærv, han indrømmede sin Fejl og bad Kongen lade Naade gaa for Ret;[2]) men man kan ikke undre sig over, at dette Brev ikke kunde udslette det frastødende Indtryk, som Frederik IV havde modtaget den fore-

[1]) Kgl. udf. Exp. $^{24}/_{11}$ N. 2480—81, $^{4}/_{12}$ N. 2584, $^{17}/_{12}$ N. 2720—21.

[2]) Oversættelse af Loenbom, III, S. 320 ff.

gaaende Dag ved at sammenholde Fangens Memorial med hans hemmelige Udgydelser.

Den 4. December blev det befalet Generalløjtnant Schønfeld at træde sammen med Viceadmiral Sehested og Generalmajor Bonar for at undersøge Stenbocks Sag. De skulde gøre ham opmærksom paa, at han ved sit Undvigelsesforsøg og sin hemmelige Korrespondance ligefrem havde tvunget Kongen til at spærre ham inde. Den 20. December blev Anklagen forkyndt ham; han kom først med Udflugter, men maatte give tabt, da hans egne Breve blev forelagt ham. Den 25. Januar 1715 mødte han for sidste Gang for Kommissionen, der foreholdt ham hans Forseelser og bebrejdede ham hans Fornærmelser mod Kongen, hans Raadgivere og den danske Nation. Forgæves søgte han efter begge disse Møder atter ved ydmyge Bønskrifter at paakalde Kongens Naade; intet af dem blev besvaret.

Endnu i 2 Aar hensad Stenbock i sit Fængsel, indtil Døden befriede ham. Med de Opmærksomheder, man ved hans Ankomst til København havde vist ham, var det forbi; den eneste, der skal have vist sig venlig imod ham, var General Schønfeld, ved hvis Mellemkomst han bl. a. fik Tilladelse til, med et Par Ugers Mellemrum, at skrive aabne Breve til sin Hustru og modtage Svar fra hende; men Korrespondancen blev efter Haanden meget uregelmæssig, bl. a. fordi Carl XII forbød alt Samkvem mellem Sjælland og Skaane[1]). Ogsaa gennem Aviser og andre Tryksager fik han Underretning om, hvad der skete i Verden, men Størstedelen heraf maatte nødvendigvis, som Sagerne nu gik, berøre ham pinligt. Han fordrev Tiden med at læse, male, dreje og foretage kemiske Experimenter, ligesom han ogsaa forfattede et mærkeligt Forsvarsskrift for sine Handlinger[2]), som han sluttede den 23. Marts 1716. Men Tiden sneg sig langsomt af Sted for ham; Besøg maatte han ikke modtage, og ingen, hvem det saa end var, maatte nogensinde være alene med ham[3]); end ikke de vagthavende Officerer, der skulde udsøges med særlig Omhu, maatte under Trusel af Kongens Unaade og Charges Fortabelse, spise eller drikke

[1]) Malmstrøm, S. 63 f.

[2]) En kort dock sanfärdig relation om min tillstötta olycka. Trykt i Loenboms Anekdoter II.

[3]) Kgl. udf. Exp. 1716 $^{23}/_{4}$ N. 892, hvori der i det hele gives skarpere Forskrifter for Stenbocks og den ligeledes i Kastellet arresterede Generalkrigskommissær Platens Bevogtning.

sammen med ham eller paa anden Maade have ringeste Forstaaelse med ham. Fór hans religiøse Trang blev der sørget daarligt; en fanatisk Præst skal endog have «banlyst» ham. Som Familiefader blev han gentagende ramt af tunge Sorger, og med hans Helbred, der i Aar og Dag havde været vaklende[1]), gik det stadigt ned ad Bakke, hvortil, foruden Sindslidelserne, har bidraget, at man ikke tilstod ham Motion, og at Luften i Fængslet var fugtig og usund. Uagtet der jo var bevilget rundelige Midler til hans Forplejning, blev han ogsaa efter Haanden mere og mere misfornøjet med denne. Han skød Skylden herfor paa Generalinde Bonar, hvem han ved uforsigtige Ytringer i et Brev til hendes Mand havde lagt sig ud med[2]), og noget har der vel været om det, selv om man tillige maa regne med hans Sygelighed i Forbindelse med hans Hang til Overdrivelse. Da Czar Peter, under sit Ophold i København i Eftersommeren 1716, aflagde Fangen et Besøg, beklagede denne sig over Behandlingen og især over Kosten; Czaren skal i meget drastiske Vendinger have ladet Klagen gaa videre til Kong Frederik[3]) og derved have foranlediget, at Bonar den 29. September fik Afsked[4]). Under den nye Kommandant, Oberst Bestenböstel, fik Stenbock Mad, der var mere efter hans Smag, og det var ham derhos en Trøst, at det ovenfor omtalte «Ban» blev hævet; for begge Dele takkede han Kongen i en Memorial af 25. November 1716. Det var den sidste; den 23. Februar 1717 afgik han ved Døden.

---

[1]) Se bl. a. Annerstedt, S. 284, 332 o. fl. St.

[2]) Malmstrøm, S. 66—68.

[3]) Smst. S. 74 f. — Om Czarens Besøg i København fortæller samme Forfatter fremdeles (S. 73): «Sin ringaktning för den danske konungen och hans rådgifvare visade Peter ganska oförbehållsamt till och med i yttranden inför Konung Fredrik själf». Han angiver som Kilde Edv. Holms Afhandling i (dansk) Hist. Tidsskrift. 5. R. III. S. 83 ff., men Gengivelsen er højst uheldig. Der staar nemlig: «Men han (ɔ: Czaren) havde liden Tro til deres (ɔ: de Danskes) Generalers (!) Dygtighed, og han lod endog sin Ringeagt for dem (!) skinne igennem i Ytringer til Kong Frederik IV selv». (Gesandten Westphalen omtaler i Dep. $^{15}/_{8}$ 15, at Czaren havde udtalt, at hverken Scholten eller Hert. af Württemberg gjorde Fyldest.)

[4]) Kgl. udf. Exp. s. D., N. 2000, 2001, 2005. Han fik «i Naade» en Pension paa 600 Rdl. med Tilladelse til at nyde den i Holland eller andet Steds i Udlandet, men døde allerede 1717. I Dansk biogr. Lex. II, 492 siges, at Bonar «lader til at have vogtet sin mærkelige Fange med ligesaa megen Humanitet som Omhyggelighed». Kilden til denne Angivelse har der lige saa lidt som til Malmstrøms været Lejlighed til at undersøge.

Hans Lig blev foreløbig bisat i Københavns Garnisonskirke under militære Æresbevisninger; men Overførelsen til hans Hjemland trak ud til December 1719, dels paa Grund af den afbrudte Forbindelse over Sundet, dels fordi der fra dansk Side blev forlangt, at hans københavnske Kreditorer først skulde «fornøjes»[1]). Ordningen af denne Sag var overdraget til de to Generalauditører Bornemann og Dalman[2]), men, da førstnævnte døde i Foraaret 1720, havde Stenbocks Bo et Par Hundrede Rdlr. til Gode hos ham, ligesom en Koffert med den afdødes Klæder, der havde været pantsat til Købmand Fabritius[3]) og senere efter Domestikkernes Udsagn var solgt til en Jøde, ikke kunde skaffes til Veje. Kongen gav den nye Generalauditør, Dreesen, Ordre til, at, hvad der blev udbragt af Bornemanns Efterladenskaber, skulde anvendes til Dækning af denne Fordring, forud for alle andre[4]).

Magnus Stenbock var vel nok i de fleste Retninger den ypperste blandt Carolinerne: han var højt begavet, fantasirig, dristig, tapper, energisk, veltalende, i Besiddelse af en betagende personlig Optræden, en uimodstaaelig Evne til at rive Folk med sig. Uden at være særlig stærk i Teorien, var han en Mester i Krigskunstens Udførelse; praktisk anlagt, som han var, forstod han at anvende Vaabenarterne efter deres Ejendommeligheder og havde først og fremmest et aabent Øje for Angrebets Fortrin fremfor Forsvaret. Han søgte Afgørelsen gennem Kamp, ikke gennem Manøvrer; som Strateg var han paa en Tid, da Kampen om Fæstninger ofte spillede for stor en Rolle, fremsynet nok til at indse, at den fjendtlige Hær var det virkelige Objekt, og som Taktiker udmærkede han sig ved hurtigt at komme til Klarhed om, hvor Modstanderen var svagest, hvorefter han med hele sin Magt brød igennem paa det afgørende Punkt. Han tabte aldrig Overblikket, lod sig ikke personlig rive med i Kampen, men ledede den uden at gribe ind i Enkeltheder. Saavel ved Helsingborg som ved Gadebusch sejrede han ikke ved sine Troppers Overlegenhed i Tal, Bevæbning eller Duelighed, men ved sin

[1]) Kgl. udf. Exp 19 $^{1}/_{12}$ N. 1599, $^{5}/_{12}$ N. 1621—22.

[2]) Stenbocks tidligere Stabssekretær, der havde afløst Sylvin.

[3]) Uden Tvivl Sager, som Stenbock i Januar 1715 havde tilladt sine Tjenere at disponere over for at faa Penge til Hjemrejsen (Malmstrøm S. 42).

[4]) Kgl. udf. Exp. 20, $^{28}/_{5}$, N. 796.

egen personlige Overlegenhed over de fjendtlige Feltherrer; at hans Sejre ikke førte til Fjendens Tilintetgørelse, laa i, at han var nødsaget til at sætte hele sin Styrke ind for at fremtvinge den taktiske Afgørelse. Ogsaa som Organisator stod han højt; havde han end ikke skabt den Hær, som fordrev de Danske fra Skaane, saa havde han dog sammenarbejdet dens Bestanddele, og det var udelukkende hans Fortjeneste, at der i 1712 kunde føres et Korps over til Tyskland, hvorved der blev tilvejebragt Muligheder for Samvirken med de Hære, Carl XII havde haabet at faa med fra Tyrkiet. Hans brændende Kærlighed til Konge, Folk og Fædreland, hans utrættelige Omhu for de ham undergivne Tropper, hans rørende Hengivenhed for Slægt og Venner, hans i al sin Skrøbelighed oprigtige Tro vidner om hans ædle Hjærtelag, men hans Karakterstyrke holdt ikke Stand, da Tiderne blev onde. Da Vanskelighederne efter Transportflaadens Ødelæggelse 1712 taarnede sig op om ham, tabte han Sindsligevægten. Paa Valpladsen var han endnu sig selv, men udenfor denne var han bleven ubeslutsom, uselvstændig, manglede Ansvarsglæde. Vellingk og de gottorpske Rænkesmede fik ham under deres Indflydelse, og han lod sig forlede til Handlinger, der ikke var ham værdige, først og fremmest Altonas Brand, som han da ogsaa siden bittert fortrød. Med Rette betegnede han det selv som en Guds Dom[1]), da Kommissionen forelagde ham hans egne Brevskaber som Bevis paa hans Forseelser under Fangenskabet; men hans onde Gerningers Forbandelse havde dog ramt ham paa en langt haardere Maade — som en fortsat moralsk Dekadence, hvis Symptomer alt havde vist sig ved Kævleriet med Vellingk om, hvem der bar Ansvaret for Hærens Ulykke.

Det, der her sigtes til, er ikke de officielle Anklager mod Fangen: hans hemmelige Brevvexling, hans fornærmelige Udtalelser om sine og sit Lands Fjender, hans Planer om Flugt. Alt dette var ganske vist Grund nok til at sætte ham under strængere Bevogtning, men man kan dog forstaa, at han, saaledes som Forholdene havde udviklet sig, ikke har følt sig moralsk forpligtet som Fange paa Parole[2]). Derimod er der noget i dybeste For stand tragisk ved at se denne stolte Kriger, den Mand, der Aar igennem havde været Sjælen i sit, praktisk set kongeløse, Fædre-

[1]) Stenbock til Frederik IV, $^{27}/_{1}$ 15.
[2]) Jfr. Stenbock til Fred. IV, $^{31}/_{11}$ 15.

lands modige Kamp mod den Nordiske Liga, ved et forargeligt Dobbeltspil prøve paa at unddrage sig Følgerne af sin egen Handlemaade[1]). Her ligger det fældende Moment.

Løftebrud var fulgt paa Løftebrud efter Kapitulationen i Oldenswort. At Frederik IV ikke holdt sit der givne Ord, var et Offer paa Politikkens Alter. At Carl XII befalede sine fra Fangenskabet «permitterede og échapperede» Officerer at lade deres Æresord i Stikken[2]), kan i nogen Grad undskyldes med Kapitulationens Misligholdelse i Forbindelse med Landets fortvivlede Stilling. Men Stenbocks letfærdige Leg med Eder og Æresord i Brevene under Fangenskabet, brudte, som de var, i samme Øjeblik de blev nedskrevne, kan, selv om den maa vække dyb Medfølelse med den faldne Storhed, aldrig forsvares.

Uforskyldt var det derfor ikke, at Stenbock maatte tilbringe sine sidste Dage i Fængsel, og, hvis Kong Frederik under disse Omstændigheder havde sluppet sin farligste Fjende løs, vilde han have handlet yderst uklogt. Derimod var den Behandling, der overgik ham i Fængslet, haardere end nødvendigt. Det havde været mere kongeligt, om Frederik IV, hvor meget han end, ogsaa personlig, havde Grund til at føle sig krænket, havde set bort herfra og sørget for, at den fangne Løve, syg og forpint, som han var paa Legeme og Sjæl, var bleven behandlet saa mildt og skaansomt, som Hensynet til Sikkerheden tillod det. Thi vel var Magnus Stenbock ikke uden Plet og Lyde; men hans store og gode Egenskaber hæver ham dog saa højt op over Gennemsnittet, at Sverig med Rette regner ham for en af sine Nationalhelte.

Efter at Stenbock sidst i November 1713 var ført til Kjøbenhavn, var der, saa længe Krigen stod paa, ikke oftere for Alvor

[1]) Spiren til denne Svaghed har vel sagtens altid ligget paa Bunden af Stenbocks Karakter; og, har Carl XII, mere eller mindre bevidst, faaet Øje paa den, har man maaske deri Nøglen til, at Kongen aldrig værdsatte «Mons Lurifax» i Forhold til hans fremragende Fortjenester af Riget og hans urokkelige Troskab mod Kongen selv. Talende Exempler herpaa er Kongens Nølen med at tildele Stenbock Feltmarskalkstaven efter Sejren ved Helsingborg og især hans højst uheldige Bestemmelse af $^{23}/_{1}$ 12, der paalagde Stenbock lydig at efterkomme, hvad Kong Stanislaus kunde have at befale, særlig hvad Krigsoperationerne angik, og flittig at korrespondere med Grev Vellingk (Bind IV, S. 16).

[2]) Se herom nedenfor Side 303 f.

Tale om at løslade hans Tropper; de blev i en Aarrække ved at være Krigsfanger, for saa vidt de ikke selv skaffede sig Friheden, for de flestes Vedkommende paa uregelret Vis. Under hele Fangenskabet var Befalingsmænd og Menige vedblivende internerede i forskellige Egne af Landet[1]), ligesom deres Forplejningsforhold og øvrige Vilkaar var saa forskellige, at det bliver naturligt at omtale hver af Klasserne for sig.

Officererne skulde, mod at udstede Revers om ikke at forlade de dem anviste Opholdssteder, leve under nogenlunde frie Forhold. De beholdt deres Vaaben; kun, hvis de gjorde sig skyldige i Voldsomheder mod Undersaatterne eller opponerede mod den til dem kommanderede Milice, skulde Værget fratages dem og først gives dem tilbage ved Udvexlingen[2]). Deres Forplejning maatte de selv sørge for, derom var der ingen Tvivl, men hvorledes skulde de faa Midler dertil? Senatet i Stockholm sendte dem ingen Penge, og Kong Frederik følte sig ikke opfordret til at overtage den svenske Regerings Forpligtelser overfor dens egne. De søgte selvfølgelig Hjælp hos Stenbock, som ogsaa gjorde for dem, hvad han formaaede. Han bad Magistraterne i de fynske Købstæder om at give dem Forskud, gik selv i Kavtion for dem i Tønder og paa Als og har vist ogsaa ydet dem kontante Forstrækninger; men alt dette forslog kun lidt. Gang paa Gang henvendte han sig saa til Regeringen i Stockholm og til Vellingk, til Frederik IV, hans Ministre og Generaler, men alle Vegne forgæves.

Følgen var, at mange af Officererne ligefrem led Nød. Fra alle Regimenterne strømmede der Beklagelser ind til Feltmarskalken, der i sine Breve giver malende Skildringer af deres ulykkelige Kaar; ogsaa fra anden Haand foreligger der Vidnesbyrd, der gaar i samme Retning. I Begyndelsen havde Officererne gjort Gæld — saaledes skyldte de allerede i September 1713 150 Rdl. i Kerteminde, 176 Rdl. i Svendborg og 191 Rdl. i Faaborg[3]); men

[1]) Se Side 246 ff.

[2]) Ordre til Oberst Levetzow og Oberstløjtnant Donop i Kgl. udf. Exp. 13 $^{26}/_{6}$, N. 1378.

[3]) Fyns Stiftamts Aflevering til Landsarkivet for Fyn har ydet rigt Stof til Belysning af Fangernes Behandling og Forhold, idet Indberetninger om disse er samlede i en særlig Pakke (N. 300). I denne findes, naar intet andet er anført, de nedenfor citerede Breve fra Magistrater m. fl. paa Øen.

denne Kilde udtørrede naturligvis snart eller flød i hvert Fald mindre rigeligt. Næste Sommer indberettede Magistraten i førstnævnte By, at forskellige Officerer havde absenteret sig for at tjene lidt til Føden, da de var nødlidende og fattige; de havde længe levet i største Nød og desperat Armod. Om en af dem, Kornet Jungclaus, siges der, at han i et halvt Aar ikke har ejet en Skilling; han er nu nøgen, pjaltet, barfodet, faar ingen Mad og har Valget mellem at krepere eller blive Forbryder; Kongen forbarmede sig da over ham og gav ham Rejsepas til hans Hjem i Bremen[1]). Selv Generalauditør Bornemann, der var begyndt med at spørge, om det var af «pure lâcheté», at saa mange Officerer rømte, udtaler senere: «Det er vel raadeligt, at fortrøste de stakkels Mennesker paa det bedste, at de dog ej skal falde i Desperation; thi de er i Sandhed Medynk værd, at de saa skammeligt, ja mere end hedensk, af deres eget Fædreland forlades»[2]). Allerede forud for dette sidste Brev havde Bornemann gjort Kongen opmærksom paa, at han allevegne fra maatte høre om de fangne Officerers Elendighed; ingen Ting fik de hjemme fra, og Borgerskabet vilde ikke længere give dem Kredit. Han gjorde derfor opmærksom paa, at man i Stockholm havde givet de russiske og polske Officerer, til hvem Pengene fra deres Herrer ikke indløb i rette Tid, Lønning som Menige, og foreslog, at man skulde gøre det samme med de svenske Officerer i Danmark, saa kunde dette Forskud godtgøres ved den endelige Likvidation. Kongen, der satte en Ære i, at hans egne Officerer og Soldater i Fangenskab blev forplejede regelmæssigt[3]), lod dog først spørge Stenbock, om han skriftligt kunde garantere, at hans Regering vilde godkende Forpligtelsen til at tilbagebetale det Forskud, der blev ydet de svenske Officerer; men, da Feltmarskalken ikke turde gøre dette paa egen Haand, udsatte Kongen Sagen, indtil der indløb Svar fra Stockholm.

De bortrømte og atter paagrebne Officerer, der blev satte paa Fæstningen, blev i Henseende til Forplejningen fra først af bedre stillede, idet der var tilstaaet dem Underofficers Traktement:

---

[1]) Magistr. i Kærteminde til Stiftamtmanden $^{7}/_{7}$, $^{28}/_{7}$, $^{8}/_{8}$ 13; Ordre til samme af $^{9}/_{8}$ s. A.

[2]) Bornemann til Stiftamtmand Giedde $^{21}/_{8}$, $^{11}/_{7}$ 14.

[3]) Se f. Ex. Kgl. udf. Exp. 14, $^{7}/_{9}$ N. 1846, $^{30}/_{11}$ N. 2525, $^{5}/_{12}$ N. 2571.

en Kaptajn som Sergent, en Løjtnant som Korporal; men i August 1714 blev det, overensstemmende med Bornemanns Forslag nedsat til Menigmands Traktement, hvad der siden, da alle de fangne Officerer blev samlede i Fæstningerne, blev Reglen for deres Forplejning[1]). Med Hensyn til de Penge, som nogle af Fangerne fik sendt hjemmefra, blev der senere truffet den Bestemmelse, at der kun maatte udbetales dem Halvdelen deraf, medens Resten skulde holdes tilbage til Afbetaling af Gæld[2]).

Befolkningen synes, til Trods for Nationalhadet, fra først af at have behandlet de fangne Officerer med Venlighed. I de fynske Købstæder gav man dem saaledes længe Kredit, skønt Kongen havde svaret, at han vel intet havde imod, at de imødekom Stenbocks Anmodning derom, men at de med Hensyn til Tilbagebetalingen alene maatte holde sig til Feltmarskalken[3]). Paa Herregaardene blev de svenske Officerer flere Steder saa gæstfrit modtagne, at man blev bange for, at de derved skulde blive saa kendte med Egnen, at det vilde lette dem at rømme[4]).

Exempelvis kan nævnes Kaptajn Chr. Corfits Rosenkrantz[5]) til Damsbo ved Faaborg, der dog, som han selv sagde, ingen Grund havde til personlig at ynde Svenskerne, der var faret haardt frem mod hans Slægt. Han havde til Stadighed flere Officerer boende paa sin Gaard, saaledes Kaptajn Hoen og Løjtnant Baron Erik Wachtmeister, der paa Grund af Sygdom fik Lov at blive paa Damsbo, da de andre fangne Officerer fra Fyn blev flyttede til Fredericia[6]). Formodentlig for at underholde Gæsterne fik ogsaa 3 svenske Hautboister, der laa i Vejle, Pas til Damsbo for 14 Dage[7]). Stiftamtmanden advarede Rosenkrantz om, at, hvis Fangerne indskibede sig fra hans Strand, «vilde det visselig paa hans Ansvar ankomme». Men Kaptajnen svarede, at Fejlen laa andet Steds: «Udi Sønderborg er de meste bortløbne, som der her paa Landet spargeres, og tror nok, at de andre snart

---

[1]) Kgl. udf. 14. $^{30}/_{4}$ N. 953, $^{25}/_{8}$ N. 1760—64; Dansk Kopibog s. A. $^{25}/_{7}$. Tysk Kopibog s. A. $^{15}/_{12}$. Jfr. Kgl. udf. Exp. 17 $^{9}/_{4}$ N. 500, $^{28}/_{6}$ N. 901. Glückstadt Fæstnings Regnskaber.

[2]) Kgl. udf. Exp. 14. $^{20}/_{10}$ N. 2292.

[3]) Kgl. udf. Exp. 13. $^{9}/_{11}$ N. 2354, $^{1}/_{12}$ N. 2551.

[4]) Mag. i Bogense til Stiftamtmanden $^{4}/_{8}$ 14.

[5]) Se om ham A. Tuxen, Royal Danois, S. 31 (Særtr. af Mil. Tidsskr. XVII).

[6]) Mag. i Svendborg $^{28}/_{8}$ 14. Mag. i Faaborg $^{18}/_{8}$ s. A.

[7]) Byskriveren i Vejle $^{22}/_{7}$ 15.

følger deres Kammerater — — — saa man snart skulde tænke, at Øvrigheden gerne saa, at de bortkomme; thi ellers blev der vel gjort anden Anstalt, og kunde Hans Majestæts tro Undersaatter være fri for Suspekt»[1]).

Rosenkrantz havde Ret i, at de fleste af Fangerne paa Als var undvegne: 1715 siges der, at der kun var 15 tilbage[2]) (af ca. 200); Hertug Ernst August af Sønderborg, der skulde føre Tilsyn med dem[3]), synes at have taget sig denne Opgave lovlig let, og Befolkningen havde hjulpet dem af Sted; baade i Frederiksort og i Rendsborg blev der hensat Alsinger, der maatte arbejde i Jærn for denne Forseelse, indtil de blev løsladte efter et Par Maaneders Forløb[4]). Ja, disse Øboer hjalp endog Fangerne paa Fyn til Flugt, saa at Stiftamtmanden som «den sikreste Precaution» mod Svenskernes Undvigelse lod alle Alsinger og Ærøboer, der ankom til Fyn anholde og «deres Farkoster (!) som under Landet ligge», føre til Købstæderne og forvare[5]). Men ogsaa paa Fyn selv havde Fangerne fundet Hjælpere, selv om Herren til Damsbo maaske personlig vidste sig fri. Præsten i Skamby, Hr. Johan Post, havde saaledes skaffet nogle svenske Officerer en Vogn til Stranden, hvorfra de var flygtede[6]), og han har vel næppe været saa naiv, at han ikke har anet, hvad Hensigten var. Allerede i Efteraaret 1713 var der fra Fyn flygtet 54 Officerer, og kun de færreste af dem blev attraperede. Det blev derfor befalet, at alle svenske Officerer, der blev antrufne uden for deres Købstad, skulde «kastes i en Cachot»[7]). At Efterlysningerne ikke har hjulpet stort, kan i øvrigt ikke undre, hvis Signalementerne gennemgaaende har lignet følgende af Artilleriløjtnant Ephraim Rubeck: «Er en Karl af høj Positur, hvid Paryk, rød Kjortel, ridende paa en stumprumpet Svedfods (!) Hest»[8]). Af de mange Indberetninger til Stiftamtmanden om Flugt skal et Par anføres her.

---

[1]) Stiftamtmanden til Rosenkrantz $^{4}/_{8}$ 14. Rosenkr. til Stiftamtmd. $^{9}/_{10}$ s. A.
[2]) Hist. Nachr. v. d. nord. Kriege I, S. 433.
[3]) Side 249.
[4]) Kgl. udf. Exp. 14, $^{26}/_{5}$ Nr. 652, $^{28}/_{5}$ N 1151.
[5]) Indberetning af $^{15}/_{8}$ 14 fra Stiftamtmanden i D. Kanc.'s henlagte Sager; jfr. Fynske Tegn. $^{6}/_{11}$ 13 N. 60.
[6]) Borgmesteren i Bogense til Stiftamtmanden $^{21}/_{9}$ 14.
[7]) Fynske Tegn. $^{24}/_{11}$ 13 N. 71.
[8]) Mag. i Svendborg $^{21}/_{10}$ 13.

I September 1713 rømte fra Bogense nogle Officerer med en i Havnen liggende Baad, som de havde provianteret rigeligt med Brød, Smør, Flæsk, Kød og 1 Td. Øl; 4 andre Baade løste de for at undgaa Forfølgelse[1]). En Maaned senere fulgte 3 andre Officerer — Ritmester Werre og Kornet Scharre af Enkedronningens Regiment, samt Løjtnant Simon Kiempe af Dalregimentet — ledsagede af en Underofficer og tre Tjenere; de tog en jysk Jagt, som laa i Bogense Havn, skar 2 andre Fartøjer løse og lod dem drive; men de strandede paa Sjællands Odde, hvor de efter en Kamp med Strandvagten, der kostede Kiempe det ene Øje, blev grebne, og satte i strængt Fængsel i Nyborg.[2]) Belært af disse Erfaringer befalede Byfogeden i Bogense, Albert Friis, Byens Baadejere at trække deres Fartøjer paa Land om Natten og bringe Aarer og Sejl hjem til deres Huse, hvorhos han bad om, at Vagterne maatte faa et alvorligt Tilhold om at være aarvaagne. 3 andre Officerer af Enkedronningens Regiment — Ritmestrene P. Schaey, Erik og Jørgen Soop, — der et Aars Tid senere vilde rømme fra Bogense, fordi de gennem en Borger, Peder Hansen, havde hørt tale om, at de skulde indespærres i Fredericia og arkebuseres (!), kunde nu ikke komme af Sted fra Bogense; men efter nogen Omflakken kom de til Skamby, hvor, som omtalt, Præsten efter nogen Parlamenteren skaffede dem en Vogn, og bort slap de til Lybæk, hvorfra de sendte Beretning om deres udstandne Farer til deres Kvartervært N. Meinertsen, hvis Skaal de drak i et godt Glas Rhinskvin. Men P. Hansen maatte vandre til Nyborg og arbejde nogen Tid i Skubkarren for sin utidige Meddelsomhed.[3]) Ogsaa fra de andre Byer blev der gjort talrige Flugtforsøg. Saaledes undslap fra Svendborg i Juni —Juli 1714 12 Officerer af Bremiske Dragoner, 4 af Artilleriet, 2 af Enkedronningens og 1 af Østgøta Regiment, medens 4 Dragon- og 5 Artillerifficerer blev »attraperede«. Fra Faaborg rømte i 1714 19 Officerer, hvoriblandt Kommandøren for Enkedronningens Regiment Oberstløjtnant Fersen, fra Kærteminde derimod kun 4 Officerer.

---

[1]) Jacob Abre (?) i Bogense $^{9}/_{9}$ 13.

[2]) Byfoged Friis's Indberetning af $^{10}/_{10}$ 13; Simon Kiempes Meritliste (Sv. R. Ark).

[3]) Schaeys Brev af $^{11}/_{9}$ 14; Alb. Friis's Indberetning af 21 s. M.; Fynske Tegn. $^{28}/_{9}$ 14, N. 5.

Naturligvis havde de Officerer, der rømte, som Regel ikke i Forvejen afgjort deres Gæld hos Borgerne, og jo velvilligere disse havde stillet sig, desto skammeligere følte de sig nu bedragne. I en saadan Anledning kom det til et Sammenstød mellem Borgmesteren i Faaborg, Chr. Ottesen, og en svensk Kaptajn Skoug, der ikke blot overfaldt Borgmesteren med »mange unyttige Ord«, men ogsaa forsvarede sine Kammeraters Rømning paa en saadan Maade, at Øvrighedspersonen fandt det nødvendigt at forkynde ham Husarrest. Dette tog Kaptajnen dog intet Hensyn til, og da Borgmesteren savnede Midler til at faa sin Kendelse respekteret, klagede han til Stiftamtmanden. [1])

Over de fangne Officerers Opførsel paa Stedet foreligger der ellers ikke mange Klager, og de, der findes, er ikke graverende, saaledes over nogle Stykker i Faaborg, der en Nat i Februar 1714 havde gjort Allarm; de var »drukne, men ellers meget skikkelige.« Da et Par andre i Svendborg i April s. A. havde duelleret, blev det tilkendegivet samtlige i de fynske Købstæder værende Officerer, at de maatte afholde sig fra sligt, hvis de ikke vilde i Arrest i Nyborg [2]). Den milde Behandlingsmaade tyder paa, at de i det hele ikke har været vanskelige at have med at gøre, selv om enkelte blev satte fast som Urostiftere. Glade var Borgerne dog selvfølgelig ikke over disse Gæster, men endnu mindre ved desuden at skulle huse de Ryttere (af M. Rosenørns 2. Fynske Regiment), der skulde holde Øje med Fangerne. [3]) De følte det derfor som en Lettelse, at det i Foraaret 1714 blev befalet, at Regimentet skulde inddrage Vagterne og gøre sig marchefærdigt, [4]) hvorfor Borgerne i Byerne selv maatte overtage Bevogtningen; men uvante, som de var med sligt, blev de hurtigt trætte deraf;

---

[1]) Bilag til Indberetning af $^{15}/_{8}$ 1714 fra Stiftamtmand Gjedde i D. Kanc.'s henlagte Sager. — I samme Pakke ligger en Indberetning af $^{21}/_{1}$ 13 fra Borgere i Holstebro om Gæld, som svenske Officerer havde efterladt sig, da de blev »bortførte«, uden Tvivl i Anledning af den ved samme Tid indledede Udvexling (Bind IV, S. 290); den er bilagt med 13 Kvitteringer paa i alt henved 200 Rdl.

[2]) Kgl. udf. Exp. 14 $^{30}/_{4}$ N. 953.

[3]) Ligesaa i Jylland. Da Magistraten i Kolding havde erklæret at Vagterne var overflødige, da Fangerne gik omkring og arbejdede hos Borgerne, fik Stiftamtmand Calneyn i Ribe Ordre til at forespørge, om disse vilde være ansvarlige for Fangerne (Jyske Tegn. 14. $^{7}/_{5}$ N. 27).

[4]) Kgl. udf. Exp. 14 $^{30}/_{4}$ N. 953 og 955.

de blev stadig overlistede af Fangerne, og Magistraterne bad derfor Stiftamtmanden om, at disse maatte blive anbragte i Fæstningerne. Foreløbig blev dog kun de Officerer, der »har villet escapere fra andre Købstæder, men under Vejs er ertappet«, hensat i Arrest i Nyborg, hvor der i Juli 1714 sad 13 Officerer (foruden Underofficerer), deriblandt Simon Kiempe og hans Kammerater, tillige med nogle andre, der var flygtede fra Svendborg og fangede paa Langeland og Møn. Endnu i Begyndelsen af 1716 var Tallet det samme, men mod Slutningen af Aaret var Officerernes Antal gaaet ned til 2; Resten havde faaet Tilladelse til at rejse, [1]) vistnok mod Revers (se ndf.)

Trods idelige Paabud om at passe paa og indsende Beretninger viste det sig dog umuligt i de aabne Byer at hindre Rømningerne, og i August 1714 bestemte Kongen derfor, at ogsaa de Officerer og Underofficerer, der ikke havde deltaget i disse, skulde samles i Fæstningerne Fredericia og Rendsborg, alt efter som de var indkvarterede paa Fyn eller i Hertugdømmet Slesvig; de skulde i Modsætning til de paagrebne Flygtninge beholde deres Kaarde, bo hos Borgerne og kunde bevæge sig frit overalt undtagen paa Fæstningsværkerne. [3]) I Fredericia blev der derefter afleveret 29 Officerer fra Faaborg, 8 fra Svendborg, 12 fra Kærteminde og 3 fra Bogense, ialt 52. [4]) Til Rendsborg blev der ført 38 Officerer, men af disse kom 23 fra Viborg og København og 1 var rømt fra Fredericia. [5]) I de tre Fæstninger hensad altsaa ialt 87 svenske Officerer — af c. 700, der var blevne Fanger knap 1 1/2 Aar tidligere — og, selv om der vel nok kar været nogle, der har opholdt sig andet Steds i Danmark, har det ikke været ret mange. For blot at nævne et Exempel, saa var det genoprettede Vestmanlands Regiment allerede i Slutningen af 1714 forsynet med enkelte, til Dels endog med dobbelte Rammer af Officerer, der

---

[1]) Nyborg Fæstnings Regnskaber 1714—16; i de følgende Aar findes ingen Specification af Fangerne.

[2]) Fynske Tegn. 26/2 14 N. 11, 9/3 N. 15, 14/8 N. 36, 18/8 N. 37.

[3]) Kgl. udf. Exp. 1714 10/8 N. 1607. Hert. af Württemberg til Ob. M. Rosenørn, s. D. (Fyns Stiftsamt Ark.).

[4]) Indberetninger fra Magistraterne Aug. 1714. I Fredericia Fæstnings Arkiv er ingen Oplysninger fundne.

[5]) Rendsborg Fæstnings Regnskaber. 9 Officerer, der 14/12 14 tages i Forplejning her, er vistnok de samme, som i Memorial af 19/11 s. A. fra Genlt. Palle Krag omtales som hensiddende i Viborg uden Subsistensmidler.

havde været Fanger i Danmark; og Antallet af saadanne, der var blevne tilbage, opgives ved Vestgøta-Dal i Begyndelsen af 1715 til 1 Kaptajn 4 Løjtnanter og 1 Fændrik[1]). Paa samme Tid angives, at 196 af de fangne Officerer var rømte,[2]) og i Maj s. A. bliver 290 Officerer der var udeblevne efter Orlov, indstævnede til Møde for Overkrigsretten i Rendsborg.

Den store Nedgang i Fangernes Antal skyldtes nemlig langt fra alene dem, der selv havde sat sig i Frihed. Den danske Regering havde fra første Færd med stor Beredvillighed givet Orlov til svenske Officerer, der ønskede at rejse for at skaffe sig Penge til Livets Ophold[3]). Selvfølgelig maatte de skriftligt paa Æresord forpligte sig til at vende tilbage, naar Orloven var udløben; men, hvis nogen har holdt dette Løfte, saa har det i hvert Fald ikke været ret mange[4]). Stenbock, der allerede havde taget de danske Myndigheder ilde op, at de permitterede hans Officerer uden hans Samtykke[5]), var meget misfornøjet med denne Udeblivelse, der jo, som Generalmajor Patkul udtrykte sig, vilde »göra dom tort, som äro quar«; han bad derfor Vellingk om at bestræbe sig for at faa de bortrejste til at holde deres Ord, men Vellingk gjorde, som man kan tænke sig, ikke noget ved Sagen. De fleste af Officererne havde Orlov til Lybæk, men derfra var der ikke langt til Wismar, hvorfra Generalmajor Schoultz skaffede dem videre til Stralsund; her forblev nogle, medens andre af Kommandanten, General Dücker, fik Rejsepenge til Sverig; atter andre var fra Lybæk rejste direkte til Stockholm.

Overfor de svenske Officerer, der saaledes paa forskellig Vis havde unddraget sig Fangenskabet, maatte det blive Generalauditørens Sag at skride ind. I November 1713 henvendte Bornemann sig derfor til Kongen, idet han gjorde opmærksom paa, at der var Rygter i Omløb om, at Svenskerne samlede Tropper i

---

[1]) Zimmermanns förteckninger. (Sv. Rigsarkiv).

[2]) Feltkommissariats Regnskab $^{25}/_{2}$ 1715.

[3]) Denne Beredvillighed forklarer Annerstedt (S. 453) ved, at Regeringen »gärna såg folket prisgifvas åt olyckan utan stöd af sitt befäl«. Da »befälet« jo fra første Færd var adskilt fra Mandskabet, bliver dette lidet objektive Udfald her ret umotiveret.

[4]) Stiftamtmd. paa Fyn skriver $^{24}/_{10}$ 13, at af 200 var ingen kommen igen, og i Peremtorial-Citationen (se ndf.) udtales det samme. I Kgl. udf. Exp. 1714 $^{24}/_{4}$ N. 924 siges dog kun at de fleste er udeblevne.

[5]) Stenb.: til Carl XII $^{17}/_{9}$ 13 (Acta hist.).

Forpommern og paa Rygen, og, selv om man ikke skulde tro, at hæderlige Officerer vilde bryde deres Ord, saa burde man dog være forsigtig; han foreslog derfor, at man i Henhold til Kartellets Art. 25 skulde paaminde de permitterede svenske Officerer om at vende tilbage. Kongen bifaldt Forslaget og bestemte, at Officererne skulde citeres til at møde paa Fyn og der fordeles til Købstæderne af Stiftamtmand Giedde. Ifølge Kartellet skulde Paamindelsen ske 3 Gange, og første Gang udsendte Bornemann den pr. Brev til hver enkelt Officer ogsaa til dem, der før Kapitulationen havde forladt Tønning,[1]) deriblandt Generalmajorerne Stackelberg og Schommer, Generalkrigskommissær Malmberg og Oberst Bassewitz; han iagttog ved Forsendelsen alle Forsigtighedsregler, for at de paagældende ikke skulde have noget at undskylde sig med. Ved at indberette dette, foreslog han, at de fra Sverig tilbagevendende Officerer skulde indkvarteres paa Sjælland, da der vilde blive daarlig Plads til dem paa Fyn, men dette blev afslaaet; de maatte ikke engang passere Sjælland paa Vejen til Fyn. I April 1714 blev det paalagt Generalauditøren at udsende den anden Paamindelse, og endelig fik han under 11. Maj s. A. Approbation paa 2 »Peremtorial-Citationer«, der skulde udgaa henholdsvis til de »ad tempus beurlaubten« og til de »muthwilliger Weise desertirten« svenske Officerer; begge Parter blev der lovet Pardon, saafremt de inden 4 Uger meldte sig tilbage, de første til Stiftamtmanden paa Fyn, de sidste til Kommandanterne i Glückstadt eller Rendsborg. Disse Citationer, der begge er daterede 17. Maj, blev trykte[2]) og af Generalauditøren offentliggjorte i Hamborg og Lybæk, ligesom Exemplarer blev tilstillede Kommandanterne i Wismar og Stralsund, Generalguvernøren i Skaane og Feltmarskalk Stenbock, som dengang endnu var paa fri Fod i København.

Selv om de svenske Officerer ikke hastede med at vende tilbage efter Udløbet af den dem tilstaaede Orlov, har en Del af dem dog aabenbart været betænkelige ved at bryde deres Ord; men i April 1714 gav Carl XII Ordre til Raadet, Vellingk og Dücker om ligefrem at forbyde dem at vende tilbage til Fangen-

---

[1]) Kgl. udf. Exp. 13 $^{20}/_{11}$ N. 2465, $^{22}/_{12}$ N. 2709; 14 $^{2}/_{2}$ N. 220, $^{24}/_{4}$ N. 924, $^{11}/_{5}$ N. 1038, $^{4}/_{6}$ N. 1205.

[2]) Findes paa Kgl. Bibl.

skabet.[1]) Den svenske Regering søgte gennem Stenbock om Orlovsforlængelse for dem under Henvisning til, at de ingen Penge havde til at underholde sig med, men dette Forlangende blev skarpt afvist: de danske Officerer, der opholdt sig i Sverig, havde faaet Lønning sendt hjemmefra, og ingen af dem havde, naar de havde haft Orlov, brudt deres Ord, ingen var »échaperet eller deserteret«; de svenske Officerer maatte derfor indstille sig efter Løfte, indtil hele Løsesummen for Korpset var betalt.[2]) Fra at blive borte var der imidlertid endnu et Spring til atter at træde ind i Hæren, saa længe man var Fange, og General Dücker indberettede da ogsaa til sin Konge, at et større Antal navngivne højere Officerer, der paa Parole opholdt sig i Stralsund, var utilbøjelige hertil; men Kongen bød, at det skulde paalægges dem at tage Tjeneste[3]). Muligvis er det denne Holdning fra Carl XII' Side, der har indvirket paa de i Stift Bremen hjemmehørende Offiicerer, der dog var behandlede med særlig Hensynsfuldhed fra dansk Side, og af hvilke i det mindste en Del hidtil ikke havde vist sig som fuldtro Svenske. Efter Udvexlingen i Foraaret 1713 havde nemlig den svenske Generalauditør gjort sin danske Kollega opmærksom paa, at nogle Officerer, der havde hørt til Stades Garnison, endnu opholdt sig i Stiftet, hvorfor han anmodede om, at den danske Konge vilde paalægge dem at melde sig i Wismar eller Stralsund; men der blev svaret, at, da de i rette Tid var blevet beordrede til at møde til Udvexling ved Trave (Herrenfähre), saa vilde Kongen ikke befatte sig mere med den Sag; Svenskerne kunde behandle dem »efter Krigsbrug«, d. v. s. som Desertører.[4]) De Officerer, der efter Tønnings Overgivelse havde faaet Lov til at rejse hjem, havde ogsaa fra først af holdt sig rolige; thi endnu i Februar 1714 fik »de til Stift Bremen permitterede og der Steds virkelig possessionerede svenske Officerer« Tilladelelse til at blive paa deres Godser mod tilfredsstillende Forsikring om, at de paa første Intimation vilde vende tilbage til Fangenskabet. Men nogen Tid efter begyndte de at snige sig bort og melde sig ved den svenske Hær, hvorfor det blev paalagt de tilbageblevne at stille Kavtion for deres Tilstedeværelse i

[1]) Riks-Registratur $^{18}/_{4}$ 1714.
[2]) Geh. Registratur $^{9}/_{8}$ 14.
[3]) Dücker til Kongen $^{25}/_{6}$, $^{3}/_{8}$ 14; Kgl. Marginalnote paa sidst nævnte Brev.
[4]) Kgl. udf. Exp. 13, $^{10}/_{7}$ N. 1499.

Forhold til deres Grad, fra 4000 Rd. for en Oberstløjtnant til 350 Rd. for en Fændrik.[1])

Selvfølgelig maatte Militær-Juristerne paa begge Sider forsvare deres respektive Regeringers Standpunkter. Generalauditør Sylvin udsendte imod Bornemanns første Paamindelse en »Protestation«, som denne under 30. Januar besvarede med en »Reprotestation«; og, da Peremtorial-Citationen var offentliggjort, blev denne »brutale, unbesonnene und dem rechten Kriegsgebrauch zur Unehre schändliche Piece«, strax i en »Eventuel Gegen Commination« imødegaaet af svensk Overauditør P. J. v. Eccard, imod hvis »vorwitzige Explication und frivole Commentaren« dernæst Garnisonsauditøren i Rendsborg, C. G. v. Schiedel, efter højere Ordre tog til Genmæle.[2])

Den svenske Argumentation gik ud paa, at de Danske havde forvandlet de Svenskes frivillige Overgivelse og konditionerede Fangenskab til en haard Trældom (Dienstbarkeit), langt værre end den ægyptiske (!), hvorfor Kapitulationen og dermed alle private Forskrivninger og Reverser var ugyldige, og det saa meget mere som de paagældendes retmæssige Suveræn havde erklæret, at Fangenskabet havde ophørt at være lovligt; vilde man fra dansk Side fare haardt frem mod Fangerne, truede man med, som Repressalier, at give et lignende Antal danske Officerer samme Medfart. Modparten vilde selvfølgelig hverken indrømme, at Kapitulationen var misligholdt, at de svenske Officerer skulde have Ret til at bryde Forpligtelser, som de paa Kavalérparole havde paataget sig for at opnaa personlige Begunstigelser, eller at Kongen af Sverigs Befalinger efter Krigsbrug og Folkeret kunde have nogen Gyldighed overfor Officerer, der var en fremmed Potentats Krigsfanger; hvis nogen dansk Officerer brød sit Æresord, vilde ingen herhjemme have med ham at gøre, og man maatte vente en lignende Loyalitet fra de svenske Officerers Side.

Men hverken de deserterede eller de permitterede Officerer vendte tilbage, og Sagen mod de først nævnte blev saa overgivet til en i Rendsborg nedsat Overkrigsret under Forsæde af Generalløjtnant Leegaard. Officererne blev paany, ved Navn, indstævnede med 6 Ugers Varsel, efter Krigsbrug under Lyden af

[1]) Kgl. udf. Exp. 14, $^{12}/_{2}$ N. 280, $^{4}/_{6}$ N. 1205; Scholtens Protokol $^{9}/_{10}$ 14.

[2]) Sylvins og Bornemanns Skrivelser nævnes i Peremtorial-Citationen, Eccards og Schiedels er trykte og findes paa Kgl. Bibl.

Pavker og Trompeter eller Trommehvirvel. Den 14. November 1714 faldt Dommen, hvornæst den blev publiceret og trykt i Henhold til Kongelig Befaling af 4. Januar 1715.[1]) Den gik ud paa, at de indstævnede Officerer blev erklærede for infame og uærlige og deres Navne malede paa et Brædt, som af Skarpretteren blev slaaet op paa Galgen; hvis de før eller senere blev paagrebne, skulde de efter afholdt Standret strax hænges og, hvis de var fangne i et Slag eller en Træfning, endog parteres.[2])

Dommen omfattede kun Officerer, der ved Flugt havde unddraget sig Fangenskabet; men 12 af de anklagede, der var paagrebne og sad arresterede i Rendsborg, havde fremført Undskyldninger, hovedsagentlig gaaende ud paa Nød og Mangel paa Subsistensmidler, hvorfor Retten ikke mente at kunne dømme dem, før Rigtigheden heraf var undersøgt; efter Leegaards Indstilling befalede Kongen, at der ingen Dom skulde fældes over dem før nærmere Ordre;[3]) denne indløb imidlertid aldrig. Derimod fik Retten Ordre til at indstævne og dømme de ovenfor omtalte Officerer, i alt 41, der, skønt de af sær Kongelig Naade havde faaet Lov til at opholde sig paa deres Godser i Stift Bremen, havde sneget sig bort, samt 10 andre, der var rømte fra Viborg. Disse blev domfældte under eet den 15. Marts 1715; Indholdet af Dommen, der blev stadfæstet 8. April, publiceret 30 s. M. og exekveret 27. Maj, var det ovenfor angivne. Paa Grund af deres særlig graverende Misbrug af den kongelige Naade blev Bremenserne derhos dømte til alene og in solidum at bære Sagens Omkostninger, der var satte til 2000 Rd.[4])

Allerede tidligere havde Svenskerne gjort Alvor af den i Eccards Piece fremsatte Trusel, idet de under 28. November 1714 havde stævnet 108 navngivne danske Officerer til in puncto repressaliarum at møde i Stralsund og godtgøre, at den »null und nichtige« Rendsborgske Overkrigsretsdom af 14 s. M. var bleven kasseret og alle fjærnere Skridt mod de svenske Officerer indstil-

[1]) Kgl. udf. Exp. 14. $^{25}/_{8}$ N. 1761, $^{17}/_{9}$ N. 1928, $^{30}/_{11}$ N. 2527, $^{15}/_{12}$ N. 2701. 15. $^{4}/_{1}$ N. 11.

[2]) Selve Dommen er ikke funden, men Indholdet maa have været identisk med de nedenfor omtalte Krigsretsdomme, den danske af $^{15}/_{8}$ 1715 og den svenske af $^{11}/_{2}$ s. A.

[3]) Kgl. udf. Exp. 14, $^{30}/_{11}$ N. 2527.

[4]) Kgl. udf. Exp. 14. $^{12}/_{10}$ N. 2155, $^{5}/_{11}$ N. 2340, $^{21}/_{12}$ N. 2754. Trykt Overkrigsretsdom (fol.) paa Kgl. Bibl.

lede. Da dette selvfølgelig ikke skete, blev der af en i Stralsund under Generalmajor Mevius' Forsæde nedsat Overkrigsret d. 11. Februar 1715 fældet samme Dom over dem, som der i Rendsborg var fældet over de svenske Officerer, idet dog Henrettelsen kun skulde finde Sted, saafremt man fra dansk Side »virkelig fortsatte sin Brutalitet«.[1])

Paa dansk Side lod man sig dog ikke imponere af denne »chimérique« Demonstration, hvorved danske Officerer, af hvilke Størstedelen aldrig havde været i svensk Fangenskab, og Resten var ærligt og rigtigt rançonnerede, blev stillede lige med de »ihrer gegebenen Parole zuwider schändlich desertirten« svenske. Leegaard fik Ordre til at paaskynde Publikationen af den Rendsborgske Overkrigsretsdom, selv om nogle af Bisidderne var forhindrede i at være til Stede derved. Og da Dommen i Stralsund var fældet og publiceret, fik Bornemann Ordre til at meddele, at, hvis den blev exekveret, vilde man tilføje alle svenske Generaler og høje Officerer, hvis Navne man blot kunde erindre, den samme Infami![2])

Nu blev ogsaa de, der havde faaet Orlov og Pas, men ikke var vendte tilbage, indkaldte for Retten; man havde hidtil villet »give dem Tid, fordi saa mange fornemme Folk og Familier var interesserede deri«.[3]) Under 28. Maj 1715 stævnede Leegaard 290 saadanne Officerer til at møde for Overkrigsretten i Rendsborg den 9. Juli s. A., hvor ligeledes Generalmajor Patkul, Obersterne Marderfelt og Wolfrath blev beordrede til at møde, uagtet de havde faaet Orlovsforlængelse. Dommen faldt den 24. Juli, men fik først Stadfæstelse den 16. Oktober s. A.[4])

Endnu et Aar senere stævnede man igen deserterede og permitterede svenske Officerer,[5]) men det blev ved Demonstrationer. Ligesom man, som anført, var gaaet lemfældigt til Værks overfor de først paagrebne Flygtninge ved arbitrært at sætte dem paa Fæstningen i Stedet for at lade Sagen imod dem gaa til Doms,

---

[1]) Trykt Overkrigsretsdom p. Kgl. Bibl.

[2]) Kgl. udf. Exp. 14. $^{17}/_{12}$ N. 2730; 15. $^{9}/_{2}$ N. 273.

[3]) Kgl. udf. Exp. 14. $^{25}/_{8}$ N. 1760—61, $^{21}/_{12}$ N. 2754—55.

[4]) Trykt Stævning p. Kgl. Bibl.; Scholtens Protokol $^{30}/_{4}$ 1715; Kgl. udf. Exp. s. A. $^{10}/_{5}$ N. 1064. Den trykte Overkrigsretsdom findes p. Kgl. Bibl. i Stockholm. (Samling af samtida berättelser om Sveriges krig, S. 290)

[5]) Kgl. udf. Exp. 16 $^{30}/_{11}$ N. 2390.

saaledes pardonnerede Kongen alle de Officerer, som i November 1715 paa Rygen paany kom i dansk Fangenskab.[1])

Den Overhaand tagende Misbrug af Orlov havde bevirket, at fangne Officerer, der ønskede Orlov, maatte stille en ret høj Kavtion — for en Kaptajn f. Ex. 1000 Rdl.; men, da der ikke var ret mange, der kunde rejse saa mange Penge, fik Kongen siden Medlidenhed med deres miserable Tilstand og lod dem faa Pas mod edelig Forsikring om, saa længe de ikke var udvexlede, ikke at tjene mod Danmark eller dets Allierede og uvægerlig at vende tilbage, naar de blev rappellerede. Saadanne Pas blev dog kun givne til dem, der havde »holdt deres Fangenskab ærlig og redelig«, og som hørte hjemme udenfor det egentlige Sverig.[2]) Enkelte Officerer, der var gamle og utjenstdygtige eller som Udlændinge havde faaet Afsked fra svensk Tjeneste, blev helt løste fra deres Forpligtelse mod selv at betale det fastsatte Rançonneringsbeløb og give Revers om aldrig mere at indtræde i den svenske Hær eller paa anden Maade handle mod den danske Konges Interesser.[3])

Om man fra svensk Side har anset disse Løfter for mere bindende end de tidligere, kan ikke siges.[4]) Ved en Konference med den hollandske Afsending den 19. Januar 1717 beklagede de danske Ministre sig over, at Generalstaterne havde tilladt en Transport af hele 600 svenske Officerer, som næsten alle var danske Fanger,[5]) at afgaa til Göteborg; Gesandten indrømmede, at dette var en Villighed, man havde vist Baron Görtz (som paa den Tid opholdt sig i Holland i en Mission for Carl XII), men tilføjede, at de hverken medførte Vaaben, »ny hommes, ny vaissaux armés«.[6])

I de sidste Aar før Fredsslutningen var der af Stenbocks Korps ikke mange andre Officerer tilbage end de, der paa Grund

[1]) Kgl. udf. Exp. 15. $^{30}/_{11}$ N. 2117.

[2]) Kgl. udf. Exp. 16 $^{9}/_{3}$ N. 485, $^{23}/_{3}$ N. 583, 585, $^{22}/_{4}$ N. 893—95.

[3]) Kgl. udf. Exp. 16, $^{9}/_{3}$ N. 485, $^{20}/_{11}$ N. 2263.

[4]) Oberst Stenflycht blev sammen med en anden Officer indstævnet, fordi han havde taget Tjeneste i den »konfødererede Kron-Armé« i Polen, og Kongen ikke kunde finde sig i, at de permitterede Fanger tog Tjeneste mod hans Allierede. (Kgl. udf. Exp. 16, $^{10}/_{3}$ N. 1669).

[5]) Uden Tvivl tagne ved Stralsunds og Wismars Overgivelse, men Tallet synes lovlig stort.

[6]) Protocole des conférences 1715—17, (Hefte til Geh-Konseillets udenrigske Sager).

af Brud paa Parole eller andre »frevelhafte Unternehmungen« sad arresterede. De var efter Haanden blevet stærkt blandede med andre, der i Søslaget ved Femern (24. April 1715), ved Rygens Erobring (19. Nov. s. A.), Stralsunds Kapitulation (23. Dec. s. A) og Wismars Kapitulation (19. April 1716) var faldne i de Danskes Hænder, eller opsnappede enkeltvis eller i mindre Grupper af danske Krigsskibe og indbragte til Aalborg eller Glückstadt. De under Femern fangne Søofficerer blev over Rendsborg førte til Glückstadt, hvor der mod Aarets Slutning sad 21 af dem sammen med 29 Landofficerer. Tallet af de først nævnte holdt sig omtrent konstant; af Landofficerer var der derimod, skønt der var kommet 4 til, som 18. Nov. 1716 var tagne paa Elben, ved Udgangen af 1718 kun 12 tilbage.[1]) I København sad der i Februar 1716 50 fangne svenske Officerer.[2]) Arrestanterne havde det ikke godt, i det mindste ikke i Glückstadt, hvor Bornemann gjorde Indstilling om at forsyne dem med Lys og Brændsel, da de ikke selv kunde anskaffe sig det og var ved at krepere. De bad gentagende om Formildelse af deres haarde Fængsel, men fik til Svar, at de selv var Skyld deri.[3]) I Juli 1719 fandt omsider Udvexlingen Sted.

Sammenlignet med Antallet af deserterede og permitterede var den Afgang, der af andre Aarsager fandt Sted blandt de fangne Officerer ikke stor. Forholdsvis faa anføres som døde,[4]) og endnu færre, om over Hovedet nogen, traadte i dansk Tjeneste. Kun 2 Artilleriofficerer, Fændrik Lilliendal, født i Finland, og Tøjvarter Grünewald, født i Stralsund, vides at have forsøgt derpaa; men, da deres Kundskaber ved en for Chefen for Danske Artilleri, Brigadér Maule, afholdt Prøve fandtes utilfredsstillende, blev de sendte tilbage til Fyn, hvor de kom fra. Samtidig blev Stykjunker Daniel Feldt og 3 Underofficerer, alle indfødte

---

[1]) Rendsborg Fæstningsregnskab 1715. Glückstadt Fæstningsregnskaber 1716—18; 1719 mangler.

[2]) Tysk Kopibog: Styrke i Danmark fra $^{2}/_{2}$ til $^{4}/_{4}$ 1716.

[3]) Kgl. udf. Exp. 16 $^{13}/_{3}$ N. 505; Ref. Sager 17 $^{25}/_{8}$ N. 9 og $^{25}/_{10}$ N. 17. Jfr. Hist. Nachr. v. d. nord. Kriege, I S. 432.

[4]) I Sønderborg døde 3 Off. af Pomm. Drag. (udat. Skr. i Stenb. Acta milit.), 1 af Pomm. Rytt. (do. $^{11}/_{8}$). I Ejdersted døde 9 Off. inden $^{22}/_{7}$ 13 (Side 266).

Svenske, sendte samme Steds hen, da de i København »let ved et eller andet Skælmsstykke kunde foraarsage store Ulykker«.[1])

Officersknægtene, som ikke var Kombattanter, men stod i privat Tjenesteforhold, delte i Begyndelsen Skæbne med deres Herrer. De var som Regel indkvarterede sammen med disse, fulgte med dem, naar de fik Orov, deltog i deres mere eller mindre heldige Flugtforsøg, og de, som var tilbage, da Officererne blev indlagte i Fæstningerne, ledsagede dem ogsaa derhen. Da de færreste af Officererne imidlertid i Længden kunde underholde dem, og da der fra dansk Side ikke blev givet dem noget,[2]) maatte Tjenerne for at bjærge Livet søge privat Tjeneste eller tilfældigt Arbejde, andre rømte.

Generalers og »andre fornemme Herrers» Hovmestre, Staldmestre, Kammertjenere, Lakajer, Kuske o. l. skulde i Følge Kartellets Art 7 ikke betragtes som Fanger. Da Oberst Stromfelt i Efteraaret 1713 søgte om Pas for nogle Tjenere, fik Stiftamtmand Giedde ogsaa Ordre til at udfærdige saadanne, men skulde dog først nøje undersøge, om det virkelig var Tjenere og ikke Soldater, og om de ikke kunde overtales til godvilligt at træde i dansk Tjeneste.[3]) I April 1714 blev der givet en almindelig Tilladelse til, at Knægtene maatte rejse hjem og tage deres Herrers Heste med sig, og mange benyttede sig deraf, saaledes fra Bogense 21; exempelvis kan ogsaa nævnes, at af 58 Knægte af Bremiske Dragonregiment i Svendborg var den 25. August 1714 17 permitterede, 27 deserterede, og 8 havde taget Tjeneste paa Fyn; kun 6 fulgte med til Fredericia.[4]) De 135 Officerer, der i Juni 1713 førtes til Fyn, medførte lidt over 200 Tjenere[5]); det var omtrent en Femtedel af samtlige Officerer og ligeledes en Femtedel af Knægtene.

---

[1]) Kgl. udf. Exp. 13 1/12 N. 2551 og 14 15/1 N. 81; Ref. Sager 14 12/1; Hert. af Württemberg til Stiftamtmd. paa Fyn. 22/12 13.

[2]) Dansk Kopibog 18/7 13. N. 133.

[3]) Kgl. udf. Exp. 13. 9/11 N. 2354.

[4]) Indberetning fra Byfogeden i Bogense 20/5 14, fra Mag. i Svendborg 3/9 s. A.

[5]) P. Himmelstrups Indberetning 6/6 13.

For Feltpræsterne, der efter Kartellet ikke skulde betale Løsepenge, synes der fra først af ingen Bestemmelse at være truffen; de fulgte med til Jylland og Fyn, men, da man var misfornøjet med, at de »løb her og der omkring paa Landet« og prædikede for deres Landsmænd, blev de i Begyndelsen af Juni samlede i Fredericia, hvorfra de ved Lejlighed skulde sendes til Sverig sammen med andre, der ligeledes var befriede for Rançon; men i Ventetiden maatte det »paa ingen Maade tilstedes dem« at prædike for Fangerne.[1]) Selvfølgelig har det for mange af disse været et stort Savn ikke at kunne modtage Religionens Trøst paa Modersmaalet og under de tilvante Former. Da det var i de samme Dage, at Generalauditør Bornemann overfor Stenbock udtalte, at Feltpræsternes Nærværelse hos de syge Fanger i Ejdersted var »overflødig«[2]), er det klart, at der har ligget noget bag ved denne lidet humane Bestemmelse — hvilket kan ikke oplyses; maaske de har modarbejdet Bestræbelserne for at faa Fangerne til at blive i Danmark.

Noget senere paa Aaret blev de Feltpræster, der havde været hos de Syge i Ejdersted, sammen med de der værende Officerer sendte til Skive.[3])

De fangne Underofficerer blev skilte ud fra Mandskabet ligesom Officererne og indkvarteredes paa de samme Steder som disse, dog saaledes at Officerer og Underofficerer fra samme Regiment ikke kom til samme By. I 1713 blev der anbragt i Svendborg 92, i Faaborg 6, i Kærteminde 77 og i Bogense 51 Underofficerer, tilsammen 226, for den allerstørste Del af helt andre Regimenter end dem, som de i nævnte Byer indkvarterede Officerer tilhørte.[4]) De fik 2 Sk. lybsk om Dagen at leve af, men det var ikke tilstrækkeligt, saa at de maatte søge at tjene noget

---

[1]) Jyske Tegn. $^{9}/_{8}$ 13 N. 63; Fynske Tegn. s. D. N. 39; Kgl. udf. Exp. $^{10}/_{6}$ N. 1249; Bornemann til Stenbock $^{15}/_{6}$ 13. (D. R. A.)

[2]) Side 266.

[3]) Side 251.

[4]) Indberetninger fra Magistraterne, jfr. Side 248.

til Hjælp; dette var imidlertid ikke lige let for alle, i hvert Fald ikke for »Adelsmænd, Studenter og Skrivere, uvante med Bondearbejde«, [1]) vel sagtens unge Mænd, der aspirerede til at blive Officerer. De, der var øvede i saadant Arbejde, maatte for at tjene noget ud paa Landet; men Bønderne var betænkelige ved at antage dem, hvis de skulde betale for dem, i Fald de rømte. Nøden iblandt dem var derfor ikke synderlig mindre end blandt Officerne; da der i 1714 blev givet Ordre til at afvæbne dem, var der saaledes i Svendborg kun 2, der endnu havde deres Kaarder i Behold; Resten havde solgt dem for Brød, og Klæder havde de arme Mennesker næsten heller ingen af. Nogle af dem gik rundt paa Landet og tiggede, naar de intet Arbejde kunde faa. [2])

Antallet af Underofficerer gik snart ned ligesom Officerernes, om end ikke i samme Grad. Nogle af dem rømte, dels alene, dels sammen med Officerer — at de ikke hørte til samme Regiment, var ingen Hindring for Forstaaelse herom; 5 Officerer og 7 Underofficerer undveg saaledes i Fællesskab den 10. Juli 1714 fra Svendborg. [3]) Den 28. Oktober s. A. flygtede fra samme By 12 Underofficerer til Taasinge, hvor de skjulte sig i Skoven; men da de ingen Skibslejlighed kunde faa, maatte de 11 vende tilbage. [4]) De paagrebne Flygtninge blev satte i Arrest i Fæstningerne; men de idelige Rømninger havde for de andre Underofficerer den ubehagelige Følge, at de fik Ordre til at vende tilbage fra deres Arbejde paa Landet, [5]) hvor adskillige af dem havde taget Tjeneste paa Herregaarde. Bedst stillede var derfor de, der var oplærte i et eller andet Haandværk, især naar de vilde bosætte sig i Landet; saaledes fik et Par svenske Underofficerer, der havde giftet sig med Enker i Kærteminde og ønskede at blive der »under Hans Majestæts Beskærmelse«, endog Frihed for Skat og Tynge i nogle Aar, for, som Kancelliet i Indstillingen udtalte, at lokke andre til at gøre ligesaa. [6]) Andre gik i Haandværkerlære, og atter andre lod sig af Nøden drive til at gaa i dansk Militærtjeneste; enkelte fik Orlov med Pas.

[1]) Byfogeden i Faaborg $^{7}/_{11}$ 13.
[2]) Mag. i Svendborg $^{12}/_{9}$ 14.
[3]) Stiftamtmd. til Raadmand Poulsen $^{18}/_{7}$ 14.
[4]) Fynske Tegn. $^{3}/_{12}$ 14 N. 57.
[5]) Byfogeden i Odense $^{12}/_{9}$ 14.
[6]) Danske Kanc. Prot. M. m. 199, Resol. $^{13}/_{12}$ 14; Fynske Tegn. $^{16}/_{12}$ N. 63.

Da Officererne i August 1714 blev samlede i Fæstningerne, lod man Underofficererne følge med; men, da der i Fredericia ikke var Plads til dem, blev de først sendte til Vejle og kort efter tilbage til Fyn.[1]) Der haves ved dette Tidspunkt saa fyldige Oplysninger,[2]) at man derigennem faar et godt Billede af, hvorledes det er gaaet med de fangne Underofficerer i det første Aar af deres Fangenskab,

I Svendborg var af 26 Underofficerer af Enkedronningens Livregiment 3 undvegne, 4 arresterede, tilbage 19; af 33 af Østgöta 1 død, 5 arresterede, 27 tilbage, hvoraf 1 vilde tage Borgerskab og 5 var paa Landet: af 21 af Södermanlands og 2 af Nerike-Vermlands havde henholdsvis 6 og 1 ladet sig hverve, tilbage 15 og 1; 7 af Schoultz' og 3 af Artilleriet[3]) var endnu til Stede og desuden 1, uvist af hvilket Regiment, saa at der endnu fandtes 68 af 92 Underofficerer.

I Faaborg havde der oprindelig været 6 Underofficerer, nu skulde der være 9, nemlig 2 af Vestgøta Rytteri, 1 af Artilleriet og 6 af Dalregimentet, af hvilket dog 2 var deserterede.

I Kærteminde havde der været 15 af Dalregimentet, hvoraf 4 var deserterede, 6 hvervede, 1 arresteret og 4 til Stede, af de sidste var 2 paa Landet; 23 af Södermanland, hvoraf 1 havde faaet Orlov, 5 var undvegne, 1 død og 7 hvervede, tilbage 9, hvoraf 2 havde giftet sig og vilde tage Borgerskab og 1 var paa Landet; 27 af Helsinge, hvoraf 3 undvegne, 2 hvervede, 4 arresterede, 18 tilbage, nemlig 11 i Byen selv, 3 i Odense og 4 paa Landet; 12 af Schoultz', hvoraf 4 havde faaet Pas, 2 var undvegne, 3 arresterede, 3 tilbage, heraf 1 paa Landet.

I Bogense endelig var der af 28 af Østgöta, 9 af Nerike-Vermland og 14 af Bassewitz, henholdsvis 6, 1 og 7 tilbage foruden 1 Artillerist; om Afgangen her er ingen Oplysninger fundne.

Alt i alt var der altsaa af de paa Fyn indkvarterede Underofficerer til Rest 126 paa fri Fod og mindst 14 Arrestanter. Mindst 25 havde ladet sig hverve, heraf Størstedelen fra Kærteminde og dette sidste gælder ligeledes de »échapperede«; ogsaa de 36 fra Bogense, om hvilke der savnes Oplysninger, maa hovedsagelig have hørt til disse to Kategorier. At Antallet af fangne Under-

---

[1]) Kgl. udf. Exp. 14. $^{25}/_{8}$ N. 1750, $^{29}/_{8}$ N. 1811.

[2]) Indberetninger fra Magistraterne til Stiftamtmanden.

[3]) Jfr. Side 309.

officerer ikke paa langt nær var gaaet ned i samme Grad, som Officerernes, har sin naturlige Forklaring i, at kun faa af dem søgte Orlov, da de vel har haft ondt ved at skaffe sig Rejsepenge og endnu mere ved at tilvejebringe en «suffisant Kavtion» paa 50 Rdl., som efter de mange Udeblivelser forlangtes, for at en Underofficer kunde faa Rejsepas.[1]).

Om nogle Underofficerer, dog ikke af Stenbocks Korps, der sammen med andre Fanger blev overladte til venetianske Hververe, se nedenfor.

De menige Fanger var ved Udmarchen fra Tønning blevne delte i 2 Grupper, af hvilke den ene førtes til Jylland, den anden over Fyn til Sjælland. En tredje Gruppe, der paa Grund af Sygdom ikke kunde afmarchere, blev indkvarteret i Ejdersted. Den samlede Styrke var, efter at Fangerne var komne til deres Bestemmelsessteder, rundt 9000 Mand, deraf henimod Halvdelen i Jylland, godt en Fjerdedel paa hvert af de andre Steder.[2])

Fangernes Kaar var ikke blide; Tidens humane Begreber var ikke synderlig fremskredne, og Nationalhadet var stærkt, hvortil kom Uenigheden mellem den danske og den svenske Regering om, hvem der skulde betale Fangernes Forplejning.[3])

Den svenske Fortolkning af Kapitulationen kan synes naturlig, men den danske kan ogsaa forsvares, og at den ikke skulde være fremført i god Tro, er ubevisligt. Begge Regeringers Pengeforlegenhed tilskyndede dem til at fastholde deres Standpunkter; men man skulde mene, at den svenske i Hensynet til sine egne Folks Bedste, havde haft en stærk Opfordring til at give efter, saa meget mere som den danske Regerings Udlæg dog under alle Omstændigheder skulde refunderes ved Udløsningen.[4]) Men, hvorom alting er, Uenigheden gik ud over Fangerne, især i Begyndelsen;

---

[1]) Se f. Ex. Kgl. udf. Exp. 16 $^{25}/_{9}$ N. 1957.

[2]) Side 246 f., 250.

[3]) Side 264 f.

[4]) Dette Standpunkt hævdede Stenbock; i et Brev til Vellingk af $^{28}/_{8}$ 13 skriver han saaledes, at man ikke maa lade Tropperne gaa til Grunde for at dække Görtz' og Flemmings Fordringer (Vell. Saml.).

senere hen bjærgede de allerfleste af dem, der ikke rømte, Livet ved at tage privat Tjeneste eller ved at lade sig hverve til den danske Hær, hvorom mere nedenfor.

Fra dansk Side gik man dog ind paa at give Fangerne 1½ ℔ Brød om Dagen og dem, der paa Grund af Sygdom ikke kunde arbejde, desuden 4 Sk. Dette blev leveret dem gennem Amtsforvalterne, der maatte gøre Regnskab derfor, bilagt med Kvitteringer, som, da de svenske Officerer efter Ankomsten til Bestemmelsesstederne blev skilte fra deres Mandskab, udstedtes af hver enkelt Fange.[1]) At det ved de Bestemmelser, som blev trufne, var Hensigten at tvinge Fangerne til at arbejde for Føden, er tidligere paavist.[2])

Foruden over Forplejningen foreligger der ogsaa om Fangernes Behandling i andre Henseender en Mængde Klager.[3]). Som det «mest oprørende Exempel» anføres, at hele Marderfelts Dragonregiment i August 1713 blev indespærret og mishandlet paa Raadhuset i Aabenraa, fordi nogle faa Individer skulde have forgrebet sig paa Vagten. Den, der kender noget til den Slags Affærer i Fortid og Nutid, vil dog være utilbøjelig til at tro, at Sagen er gaaet ganske saaledes til. At forgribe sig paa en Vagt er en saa grov militær Forbrydelse, at den meget vanskeligere kan tænkes begaaet af et Par enkelte Mand end af en ophidset Hob. Da Dragonerne var førte til Aabenraa for at indskibes, men blev skuffede i deres Forhaabninger, ligger det nær at antage, at de har gjort «Mytteri»; for at «statuere et Exempel» er man saa gaaet summarisk til Værks overfor dem og har heller ikke haft Tid til at afveje hver enkelts Brøde; alle Deltagerne i Flæng er foreløbig sat i Arrest, og den Behandling, som er overgaaet dem der, har uden Tvivl været ret haardhændet, men hverken mere eller mindre oprørende end, hvad der i lignende Tilfælde kunde ske paa de Tider og langt senere.

Hvad der efter danske Kilder kan oplyses om denne Affære er følgende: Paa Grund af de nævnte Optøjer — mange og store Excesser og Insolentier skriver Platen — lod den kommanderende Officer paa Stedet, Oberstløjtnant Fahrenkrug af Dewitz' Kyrasserer, Dragonerne indespærre paa Raadhuset. Da Kongen fik

[1]) Dansk Kopibog $^{20}/_{7}$ N. 225 og $^{1}/_{8}$ N. 275.
[2]) Side 264.
[3]) Annerstedt S. 450 ff.

dette at vide, befalede han dog, at kun deres Vaaben skulde deponeres paa Raadhuset »indtil deres Transport« (!), men at Folkene skulde fordeles til 3—4 Huse paa sædvanlig Forplejning. Pladsforholdene har dog uden Tvivl vedblivende været meget slette, hvad Fahrenkrug benyttede til at bevæge en større Del af Folkene til, »frivilligt« naturligvis, at træde i dansk Tjeneste. Da han havde gjort dette »uden Befaling og uden nogen Egennytte«, tog Kongen det meget naadigt op, fortæller Frederik IV's Historiograf Andreas Højer. Efter endt Undersøgelse blev de Skyldige sendt paa Fæstningsarbejde i Rendsborg; Resten blev paa Stedet, senere kom de vistnok til Fredericia. 70 Mand, mest Schlesiere, Brandenborgere og Preussere, bad Oberstløjtnanten om Tilladelse til at sende hjem mod edeligt Revers, men det blev afslaaet[1]).

Lignende Klager som fra de svenske Fanger i Danmark fremkom i øvrigt ved de Forhør, som i Forsommeren 1713 blev afholdte over de ved Øresund udvexlede danske Fanger;[2]) ogsaa de havde for en stor Del maattet søge deres Brød hos Borgere og Bønder; men, naar de fik deres «Fange-Penge» udbetalte, 3 Styvere daglig, var de blevne tvungne til svært Arbejde, som de ikke havde kunnet overkomme, hvorfor Profossen havde pisket dem paa den bare Ryg. I Kalmar havde Stadsmajoren pryglet et Par Sergenter, for at de igen skulde faa de menige Fanger til at arbejde bedre. 40 Mand af Fodgarden, der havde arbejdet paa en Skanse i Södermanland, havde faaet Løfte om et Løntillæg af 1 Styver daglig; men, da de en Dag til Grev Stenbock, der kom op fra Raadhuskælderen i Nyköping, havde leveret en Supplik om at faa deres Tilgodehavende udbetalt, havde han kastet Papiret i Rendestenen og henvist dem til Landshøvdingen. En Mand, der kunde barbere, var med Vold blevet tvungen til at gaa om Bord i Flaaden som Feltskær, og, da han ikke kunde paatage sig dette Arbejde, maatte han i 3 Maaneder sidde i et «slemt Hul». Nogle Folk, der var komne $^1/_2$ Time for sent til Arbejde, blev hejsede op ad en Mur ved Hænderne, saa Blodet sprang frem; og paa samme Maade blev nogle Soldater behandlede, der paa egen Haand havde ombyttet et dem af

[1]) Hojer, Fredr. IV' Glorwürd. Leben, S. 260; Platen til Stenbock $^5/_8$; Kgl. udf. Exp. $^9/_8$ N. 1173, $^6/_9$ N 1911, $^{10}/_9$ N. 1969; Fahrenkrug til Overkrigssekr. $^4/_{10}$.
[2]) Ref. Sager 13 $^{14}/_6$ N. 26, $^{17}/_6$ N. 2, $^{24}/_6$ N. 13.

Stadsmajoren anvist Kvarter med et andet, hvornæst de med Spidsrodsslag blev drevne tilbage til deres første Kvarter. En Musketer af Dronningens Livregiment, der havde givet en Borger i Ørebro en Ørefigen, fordi han skældte ham ud for en «Juta Tyv og Skælm», havde efter en af Magistraten paa Raadhuset afsagt Dom maattet løbe 2 Gange Spidsrod mellem 200 af Byens Drenge; det var Landshøvding Cronhielm, der havde befalet det.

Generalmajor Ingenhaven, der paa dansk Side stod for Udvexlingen, gjorde Generalløjtnant Burensköld bekendt med Klagerne; men denne svarede koldsindigt, at Fangernes Udsagn næppe var til at stole paa; i det mindste besværede svenske Fanger, der kom fra Danmark, sig over lignende Behandling. Dette Svar tyder maaske nærmest paa, at Burensköld selv ikke har haft nogen ganske ren Samvittighed. [1])

Ogsaa Stenbock havde gjort opmærksom paa de af hjemvendte danske Fanger fremførte Klager i Breve af $\frac{29.\ \text{Maj}}{9.\ \text{Juni}}$ og $\frac{15.}{4.}$ Juni til Senatet, der besvarede dem i et langt Brev af 20. Juni (gl. Stil) [2]), helt igennem holdt i en meget rolig Tone: Senatet har givet baade «Kronens Betjente» og Landshøvdingerne Paalæg om at behandle Fangerne «kristeligt», men, da man nok ved, at der allevegne sker meget mod Ordre og Befaling [3]), vil Senatet ingen undskylde; da de Danskes Klager beror paa, hvad Fangerne ved deres Hjemkomst har berettet, bemærkes blot, at den Slags Folk altid finder det Sted værst, hvor de har været sidst; Raadet har derfor heller intet Hensyn taget til lignende Klagemaal fra svenske Fanger, men betragtet dem som «purt sqwaller». Verdenskloge Mænd som de var, har Raaderne tydeligt nok været paa det rene med, at der paa begge Sider var gaaet en Del Raaheder i Svang, men at der blandt mange berettigede Klager ogsaa var Overdrivelser og Udsmykninger; at prøve paa at trænge til Bunds deri vilde være spildt Ulejlighed og tilmed ret inopportunt, hvorfor man slet ikke ønskede at røre ved Sagen.

---

[1]) Jfr. Side 266.

[2]) Stenb. Pap. (D. R. A.), jfr. Side 266.

[3]) Ligesaa i Danmark, jfr. Edv. Holm, Danm.—Norges indre Hist. 1660—1720, Bd. II, 4. Kap.

Allerede under Marchen fra Tønning til de Fangerne anviste Opholdssteder, var deres Antal svundet stærkt ind,[1]), og dette blev ved, især i den første Tid. Aarsagerne til Afgangen var forskellige: Dødsfald, Utjenstdygtighed, Rømning, Overgang i dansk Krigstjeneste eller Bosættelse i Danmark.

Antallet af Dødsfald kan ikke konstateres, men den allerstørste Del falder paa de i Ejdersted efterladte Syge, der saa at sige led Mangel paa alt, fordi hverken den danske eller den svenske Regering vilde anerkende nogen Forpligtelse til at underholde dem;[2]) at der tilsidst blev gjort lidt for dem, kunde de udelukkende takke Stenbock for. Allerede i August 1713 var af 2366 Mand 475 afgaaet ved Døden,[3]) men de havde jo ogsaa gennemgaaet en haard Belejring. Blandt de andre Fanger af Stenbocks Korps ser det ikke ud til, at der har været nogen større Dødelighed.[4])

Derimod var der et ikke ringe Antal Fanger, som var blevne utjenstdygtige som Følge af Saar, Sygdom eller Alder. Allerede i 1714 blev der mellem de to Generalauditører forhandlet om, hvorvidt Sverig ved den endelige Afregning vilde betale Løsepenge for saadanne «estropierede og ubrugelige» Folk, saafremt den danske Regering løsgav dem.[5]) I de følgende Aar blev efter Haanden adskillige Hundreder, sendte bort, under Tiden med en lille Tærepenge, fra Sjælland til Skaane, fra Jylland og Hertugdømmerne over Sydgrænsen.[6]) I Oktober 1716 blev det befalet, at de Fanger i Jylland, der ikke kunde arbejde, skulde sendes til Rendsborg;[7]) de drog af Sted uden Eskorte, og efter Fæstningsregnskaberne at dømme var det kun et forsvindende ringe Tal, der naaede derhen.

Tallet af Rømninger har især i Begyndelsen været meget

---

[1]) Side 247 f.

[2]) Side 265.

[3]) Side 251.

[4]) Blandt de Fanger, der efter Søslaget ved Femern 1715 blev indbragte til Rendsborg, var der derimod en ondartet Epidemi, som omtales nedenfor.

[5]) Kgl. udf. Exp. 14 $^{25}/_{5}$ N. 1121.

[6]) Kommandanten i Rendsborg fik $^{11}/_{1}$ 1716 Ordre til at give ikke mindre end 84 kassable svenske Fanger Løbepas. (Kgl. udf. Exp. N. 47; se fremdeles do. fra s. A. $^{16}/_{5}$ N. 1134, $^{17}/_{7}$ N. 1532—37; Dansk Kopibog s. A. $^{21}/_{2}$ N. 478, $^{1}/_{5}$ N. 507, $^{3}/_{6}$ N. 746; Tysk Kopibog s. A. $^{14}/_{5}$ N. 587).

[7]) Kgl. udf. Exp. 16 $^{23}/_{10}$ N. 2124—25.

betydeligt, men ogsaa her savnes der paalidelige Oplysninger. Allerede under Marchen fra Tønning blev de svenske Soldater ligefrem opmuntrede til at løbe bort.[1]) Ikke engang hverves maatte de; Kaptajn J. C. Reventlow af Grenaderkorpset, der prøvede derpaa, fik en skarp Røffel af Løvenørn, da han derved kunde «betage Folkene Lysten til at løbe bort»; under alle Omstændigheder maatte det ske i al Stilhed, «uden Trommeslag».[2]) Betegnende er ogsaa en Indberetning fra Amtmand L. E. Woyda i Kolding, som «under Haanden ved en og anden Middel har søgt at give Anledning til de bevidste Fangers Desertering»; han udvalgte de bedste, til hvem de andre havde Tillid, forsynede dem med Pas og fik dem af Sted.[3])

Især, saa længe man endnu haabede paa, at Udvexlingen skulde gaa i Orden, var de fangne svenske Officerer i Flensborg meget misfornøjede med at se deres Folk «dageligen hopetals som fåreskockar marchere här igenom»;[4]) men en Mængde af disse Desertører meldte sig for øvrigt tilbage til deres egen Hær i Wismar og Stralsund. Sidst nævnte Sted fandtes i Marts 1714 ikke færre end 700 Ryttere og Dragoner, der var rømte fra «Holsten»; i August s A. var Tallet paa undløbne Fanger samme Steds 1500;[5]) Størstedelen af dem hørte til de tyske Regimenter, og mange var rømte efter først en Overgang at have taget dansk Tjeneste. At de Bremiske Ryttere havde benyttet sig af Tilladelsen til at rejse til deres Hjemstavn, er tidligere omtalt.[6])

Saavel i Kapitulationen (§ 7) som i Kartellet (Art. 21) var det forbudt at tvinge Krigsfangerne til at tage Tjeneste hos Fjenden; sidst nævnte Sted var der derimod givet Regler for, hvorledes der skulde forholdes, naar Overgangen skete frivilligt, i Kapitulationen (§ 6) tillige om Pardon for tidligere danske Soldater, der som Fanger eller Desertører havde ladet sig stikke ind i svenske Afdelinger. Dette var nemlig en ganske

---

[1]) Side 246.
[2]) Løvenørn til Reventlow $^{17}/_{6}$ 13 (Løvenørns Arkiv).
[3]) Woyda til Løvenørn $^{14}/_{6}$ 13 (ligeledes).
[4]) Patkul til Stenbock $^{6}/_{9}$ 13 (Bilag til St.'s Brev til Carl XII $^{17}/_{9}$ s. A.)
[5]) Dücker til Carl XII $^{18}/_{3}$ og $^{20}/_{8}$ 14.
[6]) Side 250.

almindelig Trafik, som man fra begge Sider uden Skrupler benyttede overfor de hvervede tyske Soldater, og disse var heller ikke vanskelige at lokke.

Meget snart efter at Grenaderkaptajnen havde faaet den omtalte Røffel, tillod Kongen da ogsaa, at der maatte hverves tysk fødte Fanger, først paa Sjælland,[1]) hvortil der af tyske Afdelinger dog kun var overført Bassewitz' og Schoultz' smaa Regimenter — noget senere ogsaa i Jylland, hvorfra bl. a. Fodgarden og Grenaderkorpset fik en Del Mandskab af Stromfelts Bremiske Dragoner.[2]) Der var imidlertid endnu mange Huller i Rækkerne, og, da Fanger var at faa for forholdsvis godt Køb, blev der allerede i September 1713 givet Lov til ogsaa at antage indfødte Svenske, baade ved de hvervede og de nationale Regimenter, ved de sidstnævnte dog ikke ud over 10 pr. Kompagni.[3]) Det lykkedes ogsaa at faa hvervet et ikke saa ringe Antal; Haandpengene varierede fra 8 til 15 Rdl.[4]) Oberst C. F. Levetzow, der havde Kommandoen over de svenske Fanger i Jylland,[5]) og som havde skaffet de 2 Garderregimenter de ovenfor omtalte Bremensere, havde ligeledes haft Kig paa 400 Nationalsvenskere, der var sendte fra Horsens til Aalborg, og blandt hvilke der fandtes en Del ugifte, friske, stærke Karle, som man nok, naar man bar sig lidt snildt ad, kunde faa til at lade sig engagere. I Oktober sendte han 128 Mand til Slesvig, deraf 23 til Garden, Resten til de fra Flandern hjemvendte Rytterregimenter, nemlig 19 til Hertugen af Württembergs, 33 til 2. Jyske og 53 til 3. Jyske,[6]), men, har det været indfødte Svenske, maa Størstedelen være deserterede inden Aarets Udgang.[7])

Hvor mange Fanger, der paa dette Tidspunkt i alt fandtes ved de andre Rytterregimenter eller ved Landregimenterne vides

---

[1]) Kgl. udf. Exp. $^{24}/_{6}$ Nr. 1346.

[2]) Ref. Sager $^{6}/_{9}$ N. 7.

[3]) Kgl. udf. Exp. $^{27}/_{9}$ N. 2091; Jydske Tegn. $^{16}/_{9}$ 13 N. 95, $^{4}/_{10}$ N. 104; jfr. $^{29}/_{12}$ s. A. N. 131 (Tilladelse til for Mariager Klosters Gods at hverve 10 svenske Fanger.).

[4]) Scholtens Prot. $^{18}/_{9}$ 13.

[5]) Side 247.

[6]) Ref. Sager $^{6}/_{9}$, N. 7; Hert. af Württemberg til Overkrigssekret $^{14}/_{10}$; Gott. Prov.-regnsk. $^{13—14}/_{10}$.

[7]) Se ndf. Side 323.

ikke. Ved de hvervede Infanteriregimenter i Hertugdømmerne var der følgende Antal [1]):

Fodgarden		111
Grenaderkorpset		139
Dronningens Livreg.		7
Prins Christians Reg.		154
Marine	—	6
Zepelins	—	23
Staffeldts	—	426
Arnoldts	—	210
Krags	—	278
Friis'	—	203
	i alt....	1557

Disse Folk hidrører, i det mindste for den allerstørste Del, fra de i Jylland dislocerede svenske Regimenter og en meget betydelig Del af dem har været tysk fødte; fra Sjælland kom der ikke ret mange. Alt i alt har der paa dette Tidspunkt ikke været hvervet mere end 2000 Fanger og vel næppe engang saa mange. Tallet kan ikke siges at være stort, procentvis mindre end Antallet af danske Fanger, som efter Slaget ved Gadebusch gik i svensk Tjeneste; men det nationale Element var jo ogsaa meget svagere i den danske end i den svenske Hær.

At de fangne svenske Officerer, der saa deres Folk gaa i dansk Tjeneste, saa at sige for deres Øjne, var forbitrede herover, er mere end naturligt; men heller ikke her kan alle deres Klager tages for gode Varer, som naar Stenbock f. Ex. paastaar, at svenske Soldater, der ikke med det gode kunde bringes til at vakle i deres Troskab, ikke blot blev trakterede med Hug og Slag, men endog som Skælmer strøgne til Kagen.[2]) Misligheder har der utvivlsomt gaaet i Svang ved Hvervningerne ligesom i alle andre Hære, ogsaa den svenske; og Senatets Forsikring om, at Sverig ikke var «så förlegent om folk», at man behøvede at lokke Fanger til at lade sig hverve,[3]), er ikke meget værd, naar man

[1]) Scholtens Prol. $^{31}/_{10}$ 13.
[2]) Stenbock til Carl XII $^{20}/_{9}$ 13.
[3]) Annerstedt. S. 446.

tænker paa de Tusinder af Krigsfanger, den svenske Hær talte i sine Rækker, saa at der endog blev dannet hele Regimenter af dem.[1])

I Overensstemmelse med de anførte Bestemmelser i Overenskomsterne forbød den danske Regering at anvende Vold ved Hvervningerne: Fangerne skulde give skriftlig Erklæring om, at de frivilligt havde ladet sig antage;[2]) denne Bestemmelse blev gentagende indskærpet — for Resten et ubedrageligt Vidnesbyrd om, at den ikke blev overholdt. Overtrædelser blev ogsaa paatalte, f. Ex. af Stiftamtmanden paa Sjælland O. Krabbe, da der i Begyndelsen af 1715 var komne Officerer derover fra Jylland og Holsten og vilde tvinge Fangerne til at tage Tjeneste. En Beretning om, at Fangerne om Natten blev tagne ud af deres Senge og slæbte hen paa Hververhusene, hvor man lukkede Munden op paa dem med Magt og hældte dem fulde med Brændevin, havde ogsaa Generalkommissariatet «ugerne fornummet»; det «stred mod hans Majestæts allernaadigste Intention»,[3]) at Fangerne blev hvervede med Magt, hvorfor der blev forlangt Indberetning om de paagældende Officerers Navne og givet Ordre til at examinere Fangerne enkeltvis, om de havde ladet sig hverve frivilligt.[4]) Kom Regeringen til Kundskab om, at Folkene ikke havde faaet, hvad der tilkom dem, blev det alvorligt paatalt, og baade Landregimenternes Chefer og vedkommende Godsejere fik Paalæg om at betale de fulde Haandpenge, der jo ogsaa var billige i Sammenligning med de 25 Rdl., der skulde betales, naar Lægdet ikke selv stillede sin Soldat.[5]) Kort sagt, Myndighederne hyldede humane Principper for Fangernes Behandling, men Praxis svarede ikke altid til disse, end ikke hos de Styrende selv og mindre endnu hos de lavere Instanser. Ved Bedømmelsen heraf kan man dog fornuftigvis ikke anlægge en Nutids Maalestok.

Naar Fangerne engang var optagne i de danske Regimenter, unddrager de tyskfødte iblandt dem sig enhver Kontrol, da de

[1]) Se Bind II, S. 150 og 214. I Fyns Stiftamts Arkiv findes et Brev, dat. Wismar $^{29}/_{12}$ 12, hvori en svensk Officer, G. Klingstedt, meddeler sin Fader, at de svenske Regimenter skal kompletteres med Fangerne fra Gadebusch.

[2]) Kgl. udf. Exp. 13. $^{25}/_{11}$ N. 2504—05.

[3]) Netop samme Udtryk bruger Patkul i et Brev til Stenbock af $^{6}/_{9}$ 13 om den tvungne Hvervning af Fanger.

[4]) Dansk Kopibog $^{18}/_{1}$ 14, Nr. 64; jfr. Annerstedt, S. 452.

[5]) Dansk Kopibog 14, $^{6}/_{1}$ Nr. 22, $^{5}/_{8}$ Nr. 481; Scholtens Prot. $^{18}/_{9}$ 13.

i Nationalitetslisterne[1]) er opførte sammen med andre Tyskere; og noget lignende gælder Skaaninger og andre Folk fra de tidligere danske Provinser, der uden videre er opførte som Danske. Om de egentlige Svenskere giver Listerne derimod gode Oplysninger, som det ses af nedenstaaende Uddrag, der dog kun omfatter Fodfolksregimenterne[2]). Ved Rytteriet fandtes nemlig saa faa svenske, i alt kun en Snes Stykker, at man helt kan se bort fra dem.

Regiment	1714	1715	1716	1717
Livgarden	»	»	4	»
Grenaderkorpset	43	39	»	4
Dronningen	1	1	1	4
Prins Christian	25	36	»	2
Prins Carl	65	35	»	»
Prins Georg	11	9	5	»
Sjællandske	1	11	9	8
Jyske	3	3	4	»
Fynske	40	57	15	1
Oldenborgske	11	2	2	»
Marine	52	50	»	2
Staffeldt	83	169	10	1
Arnoldt	72	68	5	3
Krag	81	90	24	18
Callenberg	77	114	»	8
Øst Sjæll. nat.		2	111	110
Vest Sjæll. —		»	119	106
Ribe Stifts —		150	158	158
Aarhus — —		94	145	145
Aalborg — —		»	77	70
Viborg — —		104	148	145
Fyns — —		2	122	104
	565	1036	959	889

Foruden de i Oversigten anførte var der nogle Fanger antagne ved Norske hvervede Regiment (Cicignon) og 2. Trondhjemske, der begge hørte til Hæren i Holsten. Folkene havde dog ikke alle hørt til Stenbocks Korps; nogle var fangne ved Stade, andre havde ladet sig hverve i Brabant.

---

[1]) I «Kongens Haandbøger» (R. Ark., Krigsmin.s Aflevering).

[2]) For Aarene 1718—19 findes kun Oplysning for enkelte Regimenter, alle hvervede; paa dette Tidspunkt var nemlig de allerfleste Fanger udskilte (se ndf. Side 326).

Som det fremgaar af Oversigten, havde Livgarden, Dronningens Livregiment og Jyske Regiment næsten ingen svensk fødte Fanger antaget; de to første havde nemlig forholdsvis faa Vakancer efter Slaget ved Gadebusch,[1]) og for sidstnævntes Vedkommende kom hertil, at det garnisonerede i Helsingør, hvorfra det vilde være altfor let at slippe over til Sverig.[2]) Endvidere ses, at Antallet ved de hvervede Regimenter fra 1714 til 1715 steg med 20 %, hvorimod det samlede Antal i de næste 2 Aar faldt jævnt, hvert Aar med godt 7 %; og endelig, at Fangerne i 1715 paa nogle faa Stykker nær blev flyttede over fra de hvervede til Landregimenterne; nogle kom dog til Bergenhusiske, der gjorde Tjeneste dels som Garnison i Kjøbenhavn, dels som Soldateske paa Flaaden.

Sagen var nemlig den, at, da man endelig forberedte sig paa at slaa det afgørende Slag mod Sverigs sidste Besiddelser i Tyskland, ansaa man det ikke for tilraadeligt at tage Svenskerne med i Kampen mod deres Landsmænd; det skulde dog betydes dem, at det ikke var, fordi man nærede Mistillid til dem, men for at skaane deres Følelser.[3])

Afgangen ved de hvervede Regimenter blev erstattet med norske Rekrutter, medens Landregimenterne maatte hjemsende saa meget Mandskab, som blev overflødigt paa Grund af Tilgangen. Ombytningen skete paa følgende ret indviklede Maade: Nordmændene byttede i Holsten Klæder med Svenskerne, der af de norske Offieerer, som havde ført de førstnævnte ned, blev førte til Kolding; her blev de modtagne af Befalingsmænd fra Landregimenterne, og, naar de omsider var komne til Ro i disses «Vakanceklæder», blev de norske Uniformer afleverede til Bergenhusiske Regiment i Kjøbenhavn.[4])

---

[1]) Efter Slaget talte Fodgarden 1014 Md.; heraf var dog en Del Saarede, af hvilke henved 100 afgik i Begyndelsen af 1713, ved Udgangen af Aaret blev der antaget 267 Rekrutter, af hvilke 65 havde været i svensk Fangenskab, medens 111 var svenske, rimeligvis især tysk fødte, Fanger; jfr. Side 319. Dronningens Livregiment mistede i Slaget kun 44 Md.; i Løbet af 1713 havde det derimod en ualmindelig stærk Afgang af Døde, Desertører, udtjente og kassable Folk; det kompletterede sig hovedsagentlig ved udenlandsk Hvervning. (Scholtens Prot. $^{31}/_{10}$ 13).

[2]) Kgl. udf. Exp. 15 $^{4}/_{1}$ N. 7.

[3]) Kgl. udf. Exp. 15 $^{12}/_{4}$. N. 721.

[4]) Scholtens Mem. $^{22}/_{4}$ 15; Sammes Protokol $^{30}/_{4}$; Dansk Kopibog $^{20}/_{4}$ N. 378, $^{3}/_{5}$ N. 492.

Svenskerne skulde egentlig have været fordelte saaledes, at alle Landregimenterne og Bergenhusiske fik lige mange pr. Kompagni, men dette blev dog langt fra Tilfældet. Der skulde ialt have været afgivet 691 Mand, deraf 31 fra Norske hvervede og 41 fra 2. Trondhjemske; men, som man ser, blev der nogle tilbage ved de hvervede Regimenter, og andre blev som utjenstdygtige sendte bort med en Maaneds Lønning i Tærepenge.[1])

Konsekvensen af, at de ved Regimenterne antagne Svenskere skulde afleveres, var jo, at der heller ikke maatte hverves andre. Efter Søslaget ved Femern 24. April 1715 var der imidlertid afleveret et stort Antal Fanger i Rendsborg, og af dem havde Kommandanten, Generalløjtnant Rodsteen, med Kongens mundtlige Tilladelse efter Haanden ladet de i Holsten værende Regimenter forsyne sig. De maatte dog ikke endelig indrangeres, før de var præsenterede for Overkrigskommissær Lohemann, og denne fandt iblandt dem ikke mindre end 132, der oprindelig havde været opførte som Svenskere, nemlig: 35 ved Prins Christians Regiment, 6 ved Prins Carls, 41 ved Sjællandske, 15 ved Marine, 21 ved Arnoldts Regiment, og 11 ved Cicignons Regiment, samt 1 Rytter (ved 5. Jydske) og 2 Artillerister, altsammen Folk i deres kraftigste Alder; nu «vilde alle passere for Skaaninger, Blekinger o. s. v.», og Lohemann spurgte derfor, om han maatte lade dem slippe igennem Mønstringen. Resolutionen gik ud paa, at, hvis Regimentcheferne vilde «løbe Hasarden», og de fangne frivillig og uden Tvang (!) vilde træde i dansk Tjeneste, maatte de passere.[2])

Hvad der senere er blevet af disse Folk, kan ikke siges, da de jo nu efter den omtalte Praxis opførtes som «Danske». Men paa Sjælland viste det sig snart, at man under en Krig med Sverig kun havde Ulejlighed af at have svenske Soldater i sine Rækker. Kommandanten i København, Generalløjtnant Schønfeld, stolede ikke paa de 540 indfødte Svenske, som fandtes ved de i Fæstningen indlagte Landregimenter; 17 af dem var alt løbne bort, og Resten vilde hellere i Dag end i Morgen følge efter til Skaane; han ønskede derfor at afvæbne dem og anvende dem til Isning og lignende Arbejde; han fik ogsaa Bemyndigelse hertil — dog maatte det ikke gøres, før Fjenden — so Gott vor

[1]) Tysk Kopibog $^{24}/_{4}$ N. 415—20; Dansk Kopibog $^{3}/_{6}$ N. 746.
[2]) Kgl. udf. Exp. 15 $^{18}/_{12}$ N. 2265—66; 16 $^{14}/_{2}$ N. 281.

behüte! — virkelig kom! Noget senere paa Aaret maatte en Bataillon af Aarhus Stifts Regiment, der blev lagt ind paa Kronborg, efterlade sine Svenskere i København og fik dem først igen ved Tilbagekomsten til Hovedstaden. Og da der i April 1717 blev truffet Forberedelser til at sende nogle nationale Bataillioner til Norge, blev det befalet dem at lade Svenskerne blive tilbage i Lægderne.[1]) De antagne Svenskere var heller ikke alle saa udsøgte Folk som dem, Oberst Levetzow omtalte; Generalmajor Rosenauer kalder i det mindste dem, der var tildelte hans Regiment, Aalborg Stifts, for «liederliche und zu E. M. Dienste ganz untüchtige Knechte», der stod langt under de «guten Nationalleute.»[2])

For dog at gøre nogen Nytte blev Nationalregimenternes svenske Mandskab i Sommeren 1717 under Opsigt af de nødvendige Officerer og Underofficerer stillet til Raadighed for den Kommission, som var i Gang med en større Omordning af Ryttergodset; de skulde anvendes til Anlæg af Grøfter og Gærder i Amterne. Deres Forhold høstede dog ikke udelt Anerkendelse; fra Omegnen af Hillerød blev der saaledes klaget over, at de huggede væk af Skovene for at sælge deraf til Byens Borgere, og at de overfaldt Skovbetjentene, der vilde hindre dem i denne Trafik, med Hug og Slag.[3])

Nu indsaa Regeringen omsider det meningsløse i paa Fredsfod at underholde Soldater, som man ikke turde bruge mod Fjenden. Da den nye Ordning traadte i Kraft i Slutningen af Aaret, blev der befalet, at de ved Landregimenterne værende Svenskere definitivt skulde udskilles.[4]) Chefen for Østsjællandske Regiment, Oberst Barner, havde Medlidenhed med sine Folk: de har nu hverken Lægd eller Lægdsmænd at holde sig til og lider for deres Subsistence; en Del af dem er komne af brave Folk og er ikke vant til legemligt Arbejde; andre har lært Skovhugst, Kulbrænding, Bjærgværksdrift o. l., men ikke Landbrug, som det

[1]) Kgl. udf. Exp. 16 $^{22}/_{1}$ N. 136, $^{2}/_{5}$ N. 1017; 17 $^{8}/_{4}$ N. 790—95; Jydske Tegn. 16 $^{8}/_{4}$ N. 10.

[2]) Ref. Sager. $^{10}/_{12}$ 17, N. 17.

[3]) Kgl. udf. Exp. 17 $^{5}/_{8}$ 301. Fra Frederiksborg Amt. Aarbog f. 1911 S. 75 f. (Rockstroh, Frederiksværkegnen for 200 Aar siden).

[4]) Kgl. udf. Exp. 17 $^{7}/_{12}$ N. 1756 til Cheferne for Landregimenterne, at hvert Komp. skulde sættes paa 100 nationale Danske, «de hidtil derved værende Svenske ikke medregnede.»

drives i Danmark, de maa derfor betle eller af Desperation gribe til ulovlige Extremiteter: en er allerede blevet Selvmorder og to Forbrydere. Obersten beder derfor om at unde dem den ordinære Forplejning i Penge og Brød, men der blev svaret, at, hvis de ikke vilde sulte, kunde de ligesom andre arbejde for deres Brød: om Vinteren ved at tærske for Bønderne, om Sommeren vilde Kongen selv lade dem bruge og betale ved sit Arbejde.[1]) Dette Løfte blev ogsaa holdt; 100 svenske Karle, der havde staaet ved Ribe Stifts Regiment og tidligere paa Aaret sammen med Landsmænd, der havde hørt til andre jyske Regimenter, været paa Arbejde i Sydsjælland, blev saaledes i 1718 anvendte ved Udgravningen af det nye Afløb fra Arresø, sammen med Mandskab fra Københavns Garnison, bl. a. af Bergenhusiske Regiment. Her har man altsaa Kærnen i den Tradition, at den nævnte Kanal er gravet af «svenske Fanger».[2])

Saaledes blev i Krigens sidste Aar de Fanger, der havde ladet sig hverve, i Hovedsagen stillede paa lige Fod med dem, der ikke havde villet tage Tjeneste i den danske Hær. Paa Sjælland blev dog de fra Landregimenterne udskilte Svenskere anbragte paa de Steder i Distrikterne, der ikke var anvendte til Dragonlægder, og det blev paalagt Officererne vedblivende at føre Ruller over og Tilsyn med dem.[3])

Af menige Soldater, der ikke havde taget Tjeneste ved danske Regimenter, var der i Begyndelsen af 1715 ialt 2435 tilbage, nemlig 853 paa Sjælland, 155 paa Fyn, 1127 i Jylland og 300 i Slesvig.[4]) Disse Tal støtter sig vistnok til Indberetninger, som Biskopperne nogle Maaneder i Forvejen havde faaet Befaling til at indhente gennem Provster og Præster,[5]) men hvoraf kun en Del er i Behold, og disse er endda saa uensartede, at man ikke deraf kan uddrage noget samlet Resultat. Nogle af Præsterne har saaledes medregnet Fanger, der havde ladet sig antage i det stedlige Landregiment, andre ikke; nogle har medtaget Folk, der havde midlertidigt Arbejde i Sognet, hvilke altsaa kan være op-

[1]) Ref. Sager 17 $^{18}/_{12}$ N. 10. Kgl. udf. Exp. 17 $^{24}/_{12}$ N. 809.
[2]) Rockstroh, anf. St. S. 79.
[3]) Kgl. udf. Exp. 19 $^{13}/_{2}$ N. 159.
[4]) Gehejmeraad F. C. Adeler i det nedenfor omtalte Møde paa Raadstuen $^{18}/_{2}$ 15.
[5]) Sjæll. Tegnelser $^{4}/_{9}$ 14 (Missiver til Bisperne).

førte to Gange o. s. v. Et og andet faar man dog at vide, hvoraf skal anføres følgende:

I Ribe Stift[1]) fandtes c. 530 Fanger af alle Klasser og Grader, af hvilke ikke mindre end 268 Menige opholdt sig i Vejle By; i Fredericia fandtes 40, deriblandt dog en Del Underofficerer, i Kolding 33, i Ringkøbing 8, i Ribe 1 og i Varde 1; ca. 75 var spredte omkring i Stiftets Landsogne, heraf alene 58 i det op til Vejle stødende Nørvang Herred, Resten enkeltvis eller nogle faa Stykker sammen. De fleste stod i privat Tjeneste, nogle havde ladet sig indrullere ved Ribe Stifts Regiment.

Indberetninger fra Fyns Stift omfatter 420 Personer af alle Grader, mest Officerer og Underofficerer.[2]) Næsten alt Mandskabet hørte til de Regimenter, der over Fyn var marcherede til Sjælland. Kun faa havde Ophold i Købstæderne, men nogle havde dog giftet sig der og løst Borgerskab; i Landsognene var der c. 140, hvoraf Størstedelen stod i privat Tjeneste; et Par Ryttere havde ladet sig engagere ved danske Regimenter. Deres Opholdssteder var meget spredte, fordelte saa at sige over hele Øen, som oftest kun 1 eller 2 i samme Sogn; kun omkring Odense og Assens laa de noget tættere. Paa Langeland var der kun én, der var fulgt som Svend med en Sadelmager fra Svendborg, 2 Mand var slupne over til Laaland; paa Ærø var der derimod ingen, da Hertugerne af Pløn og Sønderborg, som ejede Størstedelen af Øen, havde forbudt det.

Ved samme Tid, som man fjærnede de indfødte Svenskere fra de hvervede Regimenter, var man ligeledes betænkt paa en Omfordeling af de Fanger, der ikke havde taget dansk Tjeneste. Den 8. Februar 1715 befalede Kongen de 4 Gehejmeraader i Konseillet, Krabbe, Vibe, Sehested og Holstein, at træde sammen i en Kommission med Overkrigssekretæren, Gehejmeraad Eickstedt, Gehejmeraad F. C. Adeler, Deputeret i Rentekammeret, og Generalmajor M. Numsen, Deputeret i Landetatens Generalkommissariat, for at overveje, hvorledes man bedst kunde anbringe Fangerne, saaledes at de kunde tjene deres Føde og ingen Skade gøre.[3]) Kommissionen holdt kun ét Møde, der fandt Sted paa Raadstuen foran Slottet den 18. Februar. Der blev

---

[1]) Ribe Bispearkiv Capsa 63, Pakke 6. (Landsark. i Viborg.)

[2]) Fyns Bispearkiv (Landsark. i Odense). Jfr. Side 248 f., 295 ff. og 313.

[3]) D. Kanc. henlagte Sager til Supplik-Bog M. m., 497; jfr. Sjæll. Tegn. $^{8}/_{2}$ 15.

stillet Forslag om at sende en Del af Fangerne, især fra Jylland, til det vestlige Norge,[1]) at samle dem under Bevogtning i Fæstningerne og eventuelt andre Købstæder, hvorfra de saa kunde sendes ud paa Landet paa Arbejde, og endelig at fordele dem til Godsejerne efter Hartkornet; men nogen bestemt Plan samlede man sig ikke om.

Kongen traf saa den Bestemmelse,[2]) at der fra Jylland skulde sendes 602 Fanger til Norge, og at Resten skulde fordeles over hele Danmark til Godsejerne med 1 for hver 50 Td. Hrtk., til Sognepræsterne med 1 til 2 og 2 Pastorater og til Købstæderne efter Folketallet. De Fanger, der fandtes paa Øerne, skulde deles omtrent ligelig mellem Sjællands og Fyns Stift, men af det sidst nævnte skulde Laaland og Falster belægges stærkere end der efter den almindelige Regel vilde tilkomme disse Øer, antagelig fordi de ellers kun i ringe Grad blev besværede med Indkvartering. I Jylland blev kun de 3 nordlige Stifter belagte og for Godsejernes Vedkommende i Aalborg Stift kun Dueholm, Ørum og Vestervig Kloster Amter, i Viborg Stift Skivehus Amt.

Der blev fastsat følgende Fordeling:

	Sjællands St.	Fyns St.	Aalborg St.	Viborg St.	Aarhus St.
Godsejere	218	256	87	25	108
Sognepræster.....	96	70	45	45	81
Købstæder	188	182	40	34	60
i alt....	502	508	172	104	249

Da Stiftamtmand Gersdorff i Aalborg imidlertid forespurgte, om denne Fordeling skulde gennemføres ogsaa for dem, der havde fæstet Gaarde eller Huse paa Proprietærgodset eller havde akkorderet med Bønder om aarlig Kost og Løn eller ernærede sig ved deres Haandværk, blev der svaret, at saadanne maatte blive, hvor

[1]) Aaret forud havde de norske Bjærgværker paa Forespørgsel erklæret, at de ikke ønskede svenske Fanger, da de havde Arbejdskraft nok og Værkernes Beliggenhed nær ved Grænsen vilde give Anledning til Desertion (Norske Tegn. $^{22}/_{8}$ 14; Svar herpaa ved den Side 328, Note 3, anførte Sag.

[2]) Reskripter til Stiftamtmænd, Amtmænd og Biskopper $^{5}/_{4}$ 15. (Sjæll, Fynske og Jyske Tegn.); Dansk Kopibog s. A. $^{9}/_{4}$ N. 267, 274, 275, $^{17}/_{4}$ N. 313, $^{20}/_{4}$ N. 366.

de helst vilde, naar det blot blev antegnet, hvem der sagde god for dem; Navnene skulde opgives paa Amtstuerne.[1]) Det viste sig nu, at næsten alle Fanger i Jylland kunde tjene deres Brød der, hvor de opholdt sig; og, da det ikke kunde betale sig at fragte Skibe til de højst 100 Mand, der blev til overs, blev Planen om at sende Fanger fra Jylland til Norge opgivet.[2])

I Begyndelsen af 1716 begyndte man atter at flytte noget om paa Fangerne paa den sjællandske Øgruppe af Frygt for et svensk Overfald. Der fandtes dengang paa Øen 934 Fanger, hvoraf 196 syge eller kassable, der først blev beordrede til Nykøbing, senere til København.[3]) Disse Ordrer blev dog delvis kontremanderede inden Udførelsen, og Fangerne kom for Størstedelen tilbage til deres tidligere Kvarterer, men nogle Forsigtighedsregler traf man dog: for Kontrollens Skyld maatte Svenskerne ikke tage Tjeneste udenfor det Amt, som var anvist dem; og, hvis Fjenden maatte «tentere» noget og Bavnerne tændtes, skulde alle Fanger uden Ophold «inddrives» til Hovedstaden.[4]) Midlertidige Forandringer i Fordelingen til Amterne skete alligevel i Sommerens Løb, fordi der var Brug for dem til Arbejde, til Dels paa Prins Carls Godser i Stævns, men især i Kongens Skove og Vildtbane i Vordingborg Amt.[5])

Samme Aar endte Krigen i Tyskland med Wismars Fald, og kort forinden var Carl XII faldet ind i Norge, hvor der strax blev gjort en Del Fanger paa begge Sider. Nu blev det befalet at sende Fanger fra Norge til Jylland; Oberst Levetzow skulde med en Eskadron modtage dem i Fladstrand og føre dem til Thy og Mors;[6]) men, da der kort efter blev indledet Forhandlinger om Udvexling, er der næppe ført mange over. Viceadmiral Gabel bragte dog i Juni 52 Fanger til Aalborg; nogle af disse fik Tjeneste i Jylland, andre søgte gennem Stiftamtmanden om Tilladelse til at rejse til Hamborg og Lybæk, hvor de havde

---

[1]) Jyske Tegn. 1/6 15; i Fynske Tegn. s. D. blev en lignende Bestemmelse truffen.

[2]) Stiftamtmd. Gersdorff til Overkrigssekr. 23/7, 6/8 15.

[3]) Kgl. udf. Exp. 16. 11/1 N. 59. 31/1 N. 187, 4/2 N. 231, 8/2 N. 263; Dansk Kopibog 8/2 M. 405, 409. Fynske Tegn. 3/2.

[4]) Sjæll. Tegn. 20/3, 12/5 16.

[5]) Kgl. udf. Exp. 16. 3/7 N. 1432, 27/7 N. 1581. For Prins Carls Godsers Skyld var der allerede i 1715 sket en lille Omfordeling (Rentek. Reskr. 15/4 15.).

[6]) Kgl. udf. Exp. 16. 5/5 N. 1039, 25/5 N. 1221; Jyske Tegn. 5/5 N. 29.

Slægt, men det blev afslaaet: de skulde se at bjærge Føden, som de kunde, uden at falde Kongens Kasse til Byrde.[1])

I Sønderjylland var der af svenske Soldater kun Syge og Rekonvalescenter. Den 3. Oktober 1713 ankom Oberstløjtnant De la Barre fra Ejdersted til Rødemis ved Husum med 497 Underofficerer og Menige samt nogle faa Officerer. Først efter 3 Dages Forløb blev der truffet Foranstaltninger til de Syges Forplejning, og Indkvarteringsforholdene skal have været elendige.[2]) Barakkerne ved Rødemis vedblev nu i en Aarrække at være belagte. I Begyndelsen af 1715 fandtes her c. 300 Mand, et Tal, der holdt sig ret uforandret, indtil der i April 1716 til Rendsborg afgik 191, der nedenfor vil blive omtalte. Men derpaa gik Tallet rask ned; i Juli var der kun 90 tilbage, i Oktober 54; kun 3 opføres som døde, Resten havde absenteret sig eller var gaaede i dansk Tjeneste.[3])

Fordelingen af Fangerne udenfor Fæstningerne forblev nu nogenlunde uforandret indtil 1718, da Tallet blev forøget med de fra de danske Landregimenter udskilte Svenskere.[4])

Af Forplejning fik Fangerne, som ovenfor omtalt,[5]) kun frit Kvarter og Brød; hvad de ellers behøvede, maatte de selv erhverve ved Arbejde, men dette var ikke altid let at faa. Herremændene kunde ikke antage svenske Kuske og Staldkarle uden at afskedige de danske; Præster og Bønder havde ondt ved at skaffe Brødet til flere end deres egne og opsagde derfor Svenskerne, naar de ikke længere havde Brug for dem; alle Arbejdsgivere var meget misfornøjede med Bestemmelsen om, at de skulde betale Erstatning for dem, der løb deres Vej. Ved Omfordelingen 1715 blev de dog fritagne herfor, naar Rømningen ikke kunde lægges dem til Last.

De Svenskere, der arbejdede paa Landet, fik ligesom de danske Landsoldater 6 Sk. i Dagløn; men mange af dem kunde ikke bruges til almindeligt Bondearbejde, og da de heller ikke

---

[1]) Ref. Sager. $^{8}/_{7}$ N. 35; Dansk Kopibog 16. $^{7}/_{7}$.

[2]) J. Siegfriedt til Stenbock $^{6}/_{10}$ 13 dat. Røms ved Husum. (Acta militaria, Eriksb. Ark.)

[3]) Furageforvalter J. P. Himmelstrups Regnskab.

[4]) Side 326.

[5]) Side 264 f.

kunde leve af Brød alene eller af de 2 Sk., de fik i Ækvivalent herfor, løb de rundt og tiggede. Men, som Gehejmeraad Krabbe sagde ved Mødet paa Raadstuen den 18. Februar 1715, det var dog Mennesker, som, fordi de ikke kunde arbejde, ikke burde dø af Sult. Han foreslog da at give dem 2 Sk. daglig foruden Brød, men tilføjede, at han selv personlig hellere vilde betale 3 Sk. eller mere end have dem gaaende paa sine Godser; han havde i øvrigt hørt, at de danske Fanger i Sverig, naar de intet Arbejde havde, fik 4 Sk. foruden Brød;[1]) havde de Arbejde, fik de derimod intet af den kongelige Kasse.

Kort efter blev Forholdet reguleret ved en kongelig Forordning.[2]) I denne hedder det, at Kongen ugerne havde fornummet, hvad Følgerne havde været af, at den svenske Regering havde undladt at løskøbe eller forpleje Fangerne fra Tønning; de var rømte eller havde begaaet Insolentier, hvorfor de egentlig burde straffes, men af «Medynksomhed» bestemtes nu, at de, naar de blev fordelte til Distrikterne, skulde have Kost som andre Tjenestefolk eller 4 Sk. dansk, foruden 2 Sk. til Klæder; kunde de selv skaffe sig bedre Betingelser eller ernære sig ved et Haandværk, stod det dem frit for, naar blot de blev paa de dem anviste Steder; de, som ikke kunde arbejde, skulde paa Amtstuen hæve 2 Sk. og 2 ℔ Brød daglig, og de, der intet Arbejde kunde faa, nød samme Behandling, hvorimod de, der vel kunde, men af «Uartighed» ikke vilde arbejde, og som løb om og betlede og «søgte Lejlighed til Undersaatterne at inkommodere og Usømmelighed at begaa», skulde sendes paa Fæstningsarbejde.[3])

I Sygdomstilfælde blev Fangernes Lønning forhøjet,[4]) ligesaa undertiden i særlig Anledning. Saaledes fik de med Murerarbejde i Rendsborg beskæftigede Fanger en Akkord paa 10 Sk. lybsk pr. 1000 hele eller 1500 halve Sten forbedret med 2 Sk. lybsk daglig i Betragtning af, at Arbejdet faldt noget møjsommeligere end forudsat.[5])

Fra forskellige Sider indløb der Klager over de Fanger, der

---

[1]) De fik 3 «Styvere», jfr. Side 316.
[2]) Sjæl. Reg. $^{8}/_{4}$ 15, jfr. Sjæl., Fynske og Jyske Tegn. 5 s. M.
[3]) Dansk Kopibog $^{23}/_{2}$ 15 N. 514; $^{21}/_{5}$ s. A. N. 633.
[4]) Kgl. udf. Exp. s. A. $^{30}/_{11}$ N. 2115.
[5]) Ref. Sager $^{8}/_{8}$ 18 N. 9; Kgl. udf. Exp. 18. $^{14}/_{9}$ N. 1418.

var i privat Tjeneste: de var modvillige, misfornøjede med Kosten, skønt de fik det samme som andre Tjenestefolk, og tilbøjelige til at desertere. Saadanne «Omløbere» maatte ingen andre antage; Præsterne maatte ikke give dem Sakramentet og intet Skudsmaal udstede for dem; de skulde afleveres til Amtmanden, der skulde sende dem til nærmeste Fæstning, hvor de skulde arbejde paa Vand og Brød; af det sidste fik de dog dobbelt Portion.[1]) Bedst gik det i Jylland, hvor de arbejdsuvillige var i afgjort Mindretal; i Slutningen af 1715 var der saaledes i Aalborg Amt kun 4, som man ikke kunde faa til at arbejde, og som derfor blev sendte til den lille Fæstning Fladstrand.[2])

Rømning forefaldt i ret stor Udstrækning, skønt der blev givet strænge Bestemmelser om Bevogtning. Paa Sjælland maatte ingen af Fangerne komme Stranden nærmere end 2 Mil; blev de antrufne ved «Søkanten», skulde de sendes til København. Paagrebne Desertører blev selvfølgelig satte paa Fæstningerne, hvor de maatte arbejde med Skubkarren, sluttede i Jærn.[3])

Ved Omtalen af de fangne Underofficerer er anført et Eksempel paa, at man allerede tidlig begunstigede de Svenskere, der vilde gifte sig og bosætte sig i Danmark;[4]) her skal nævnes et Par andre Exempler. I Februar 1714 fik en Del Soldater af Marderfelts Regiment, der ønskede at nedsætte sig i Aabenraa, Tilladelse dertil, senere flere.[5]) Og i 1716 blev der udfærdiget en Bevilling til, at en «forhenværende svensk Fange», Hans Michel Sabath, i Ribe, naar han havde vundet Borgerskab og gjort Mesterstykke, maatte optages i Byens Skrædderlav uden at vise Lærebrev, eftersom han i disse Tider ikke kan skaffe det til Veje.[6])

I 1717 blev der givet almindelige Regler for de Svenskes Bosættelse her i Landet[7]): De, som beviste, at de ikke var trolovede eller viede i Hjemlandet, maatte lade sig lovligt vie i Danmark; de kunde nedsætte sig, hvor de vilde, og tage Tjeneste, hos hvem de vilde, naar de paa Tinge havde aflagt Ed paa at

---

[1]) Rentekammerbrev $^{20}/_{8}$ 16.
[2]) Dansk Kopibog 15 $^{24}/_{12}$ N. 486—487.
[3]) Sjæll. Tegn. $^{9}/_{4}$, $^{22}/_{10}$ 14.
[4]) Side 312.
[5]) Kgl. udf. Exp. 14 $^{9}/_{2}$ N. 267; $^{25}/_{5}$ N. 1121.
[6]) Jyske Tegn. $^{25}/_{4}$ 16 N. 19. Brevet er dog atter udstreget.
[7]) Sjæl. Tegn. 17. $^{15}/_{8}$; Svar paa O. Krabbes Mem. af $^{1}/_{2}$ s. A.

ville blive her deres Livstid som andre Undersaatter, hvorefter de ikke længere skulde kaldes og agtes for svenske Fanger. Naar de saaledes virkelig bosatte sig i Landet, kunde de ikke fritages for «Folkeskat», saaledes som de, der vedblivende regnedes for Fanger; men disse sidste fik ogsaa kun halv Løn imod andre.

Antallet af dem, der giftede sig og blev danske Undersaatter, kan ikke angives. I en Indberetning af 1. Oktober 1714 fra Biskoppen over Fyns Stift[1]) nævnes allerede 14, der har «abandonneret Sverig og perpetueret sig til Danmark»; men dette har kun været en Begyndelse. Over 100 Aar senere var der omkring paa Fyn Folk, der vidste, at de nedstammede fra svenske Fanger, og Mindet om disse levede længe i Folkemunde; men de blev ofte sammenblandede med Erobrerne fra Carl Gustavs-Fejden.[2])

Den 24. April 1715 slog Schoutbynacht C. C. Gabel under Femern en af Schoutbynacht Grev C. H. Wachtmeister, Stenbocks Svigersøn, kommanderet svensk Eskadre, tog 5 Orlogsskibe, og med disse et stort Antal Fanger; desuden blev 500 Mand, der var flygtede i Land, fangne af Kommandanten i Frederiksort, Brigadér Voigt, og bragte ind til Fæstningen.

De saarede Fanger fik Gabel Ordre til at bringe til København eller landsætte i Holsten; Resten, i alt 1330 Mand, skulde General Scholten tage sig af. De blev foreløbig anbragte i Kiel, Eckernførde og Rendsborg.[3])

Blandt disse Fanger var der c. 200 forhenværende danske Soldater, der var fangne i Slaget ved Helsingborg. De allerfleste af dem hørte til Dronningens og Zepelins Regimenter, som dog, da Kongen havde erstattet disse de Tab, de havde lidt i Slaget, og de tilmed nu var komplette, intet Krav havde paa at faa deres tidligere Folk tilbage. Fangerne blev derfor tillige med de tysk fødte blandt Resten for 15 Rdl. pr. Mand overladte de endnu ukomplette Regimenter, der skulde i Felten; kun Garden og Gre-

[1]) Jfr. Side 327.
[2]) Vedel Simonsen, Rugaards Hist. II 2, S. 87 f.
[3]) Kgl. udf. Exp. 15 27/4 N. 899; Scholtens Prot. 3/5 s. A.; Ref. Sager 28/5 N. 7

naderkorpset fik det Mandskab igen, som tidligere havde tilhørt dem.[1])

De indfødte Svenske ønskede Scholten «af mange Grunde» ikke at beholde paa Halvøen, dog kunde 200 Mand anbringes i Fredericia; Resten bad han om at faa fordelt til Smaabyerne paa Fyn. Kongen gik ogsaa først ind herpaa, men forandrede meget kort efter sin Bestemmelse derhen, at de i Rendsborg værende svenske Officerer skulde flyttes til Glückstadt, hvorimod Fangerne fra Søslaget skulde indkvarteres paa Slottet i Rendsborg og forplejes med 1 1/2 ℔ Brød og 1 Sk. lybsk daglig.[2])

Antallet af Fanger i Rendsborg, der i Begyndelsen af Maj 1715 kun var 181 forhenværende danske Soldater, steg som Følge af sidst omtalte Bestemmelse i Slutningen af Maaneden til lidt over 1300, men det gik meget hurtigt ned igen: 13. Juli var der kun 1193 sunde iblandt dem, 16. Juli 1049, 18. August 932, ved Aarets Udgang 792.[3])

Der havde imellem dem været en Epidemi, som man først antog for Pest; men, da Kommandanten, Generalløjtnant Rodsteen, havde ladet nogle af Ligene obducere af en Læge og 3 Feltskærer, udtalte disse, at Sygdomsaarsagen simpelthen var mangelfuld Ernæring. For at modarbejde denne dødbringende Mavesygdom foreslog Kommandanten fremtidig at give dem 2 Sk. om Dagen foruden Brødet;[4]) men Resultatet blev kun, at Brødrationen blev sat op til 2 ℔.[5]) Man kan under disse Omstændigheder ikke undre sig over, at henved en Sjettedel af Fangerne «vilde passere for Skaaninger» og «frivillig og uden Tvang» lod sig hverve til danske Regimenter.[6])

I December s. A. fik Rodsteen Ordre til at mønstre Fangerne og indsende en Liste over dem med Angivelse af deres Alder, Nationalitet og Tjenestedygtighed.[7]) Denne Indberetning er ikke funden; men i en Skrivelse af 20. Februar 1716 giver Kommandanten følgende Oversigt over Tilstanden blandt Fangerne:[8])

---

[1]) Scholtens Prot. 7/5, 17/5: Kgl. udf. Exp. 16/5 N. 1104.
[2]) Kgl. udf. Exp. 10/5 N. 1046, 16/5 N. 1100.
[3]) Rendsborg Fæstningsregnskab.
[4]) Rodsteen til Kongen 19/8 (Ref. Sager. 7/9, N. 2).
[5]) Fæstningsregnskabet.
[6]) Jfr. Side 325.
[7]) Kgl. udf. Exp. 18/12 Nr. 2265.
[8]) Indkomne Breve til Overkrigssekrt.

Antal d. 31. Maj 1715		1307
Tilgang		21
	tilsammen	1328
Heraf: døde	342	
traadt i dansk Tjeneste	221	
deserterede	13	
løsgivne som Invalider	2	
	i alt Afgang	578
	Rest	750
Heraf: gamle og kassable	78	
Drenge (9—13 Aar)	10	
syge	163	
	tilsammen	251
	altsaa raske	499

Af hele Styrken var altsaa 26 % afgaaet ved Døden og 12 % endnu syge; 17 % havde taget dansk Tjeneste. Kort efter fik henved 100 Mand, kassable og Drenge, Løbepas,[1]) men der var altsaa dog endnu godt 650 Fanger i Fæstningen; et halvt Aar efter var Tallet imidlertid gaaet ned til 50, hvoraf 16 var komne fra Fredericia, Resten fra Wismar; Fangerne fra Søslaget var alle borte, og hermed var det gaaet til paa følgende Maade.

Republikken Venedig, der med Held havde deltaget i Krigen mod Tyrkiet i Slutningen af det 17. Aarhundrede, var 1715 paa ny kommen i Krig med denne Magt og rustede af alle Kræfter. Dens Hververe sværmede omkring i Tyskland, hvor Soldatermarkedet nu efter Arvefølgekrigens Slutning atter var blevet rigeligere, og fra et Par af disse modtog Rodsteen Forespørgsel, om de for Betaling kunde faa overladt nogle Hundrede svenske Fanger til Anvendelse mod Arvefjenden, d. e. Tyrkerne, i Dalmatien: i December mødte en Oberstløjtnant Spörck op,[2]) i Februar 1716 først en Oberst Schmidburg og endnu i samme Maaned Oberst Joh. Christoph Baartig, der

[1]) Kgl. udf. Exp. $^{11}/_{1}$ N. 47, $^{3}/_{2}$ N. 223.
[2]) Hagedorns Rel. $^{24}/_{12}$ 15.

1710—11 til den danske Hær havde hvervet et Regiment, som dog aldrig kom i brugbar Stand.[1]) Denne sidste vilde betale 10 Rdl. hamborgsk Kurant for hver sund Fange, mere kunde han ikke give, da han selv skulde forpleje dem indtil deres Aflevering i det Venetianske; han foreslog derhos, at man skulde give det Udseende af, at Fangerne var blevne løsladte og dernæst af indfødte Svenske, som Baartig allerede havde i sin Tjeneste, overtalte til at lade sig hverve. Rodsteen forespurgte først Schmidburg, hvormeget han vilde betale, men, da han ikke strax fik Svar, sendte han Baartigs Brev til Overkrigssekretæren og anbefalede at gaa ind paa Handelen, der vilde indbringe c. 5000 Rdl.; paa de Syge var der «ingen Facit at gøre», henimod Vaaren vilde deres Antal stige, og de kostede Kongen $10^1/_2$ Sk. daglig pr. Hoved. Da ogsaa Rodsteen forudsatte, at Kongen vilde være betænkelig ved aabenlyst at slutte en saadan Handel, foreslog han forskellige Maader, hvorpaa den kunde ske uden at vække Opsigt.[2])

Nu kom der imidlertid Svar fra Schmidburg og samtidig Tilbud fra en Kaptajn Hauritz, en født Nordmand, der havde staaet ved Norske hvervede Regiment og senere i russisk Tjeneste; begge bød ligesom Baartig 10 Rdlr. pr. Stk. Efter nogen Forhandling blev det overladt Rodsteen at sælge Fangerne til den af Hververne, der betalte hurtigst og bedst, — jo før, jo heller, og saa mange som muligt; Pengene skulde indbetales til Overkrigskommissær Lohemann, men der maatte ikke gives Kvittering.[3]) Det viste sig snart, at Hauritz, som Kongen egentlig foretrak, ikke var tilstrækkelig pengestærk, og man tog saa til Takke med Baartig, uagtet denne, ved at prøve paa at hverve i Holsten, var kommen i Konflikt med de danske Myndigheder sammesteds; Generalmajor Gaffron havde maattet arrestere hans Agenter og frigive de hvervede, hvornæst Baartig fik en alvorlig Advarsel.[4])

1. April indbetalte Baartig 4400 Rdl., og i Løbet af Maaneden fik han et tilsvarende Antal Fanger udleveret; da de skulde have 6 Sk. daglig til Livets Ophold, gik de, i Følge Rodsteens Beretning, vel fornøjede om Bord i Rendsborg, hvorfra de til Skibs skulde føres ned ad Ejderen og opad Elben. Der havde,

[1]) Jfr. Bind III, Reg.
[2]) Ref. Sag. $^{25}/_2$ 16 N. 3.
[3]) Kgl. udf. Exp. $^3/_3$ N. 445; $^6/_3$ N. 456, $^{14}/_3$ N. 521; Ref. Sager $^8/_3$ N. 5.
[4]) Ref. Sager $^{30}/_3$ N. 5, $^3/_4$ N. 2; Kgl. udf. Exp. $^{11}/_4$ N. 825.

da Baartig tog Fangerne i Øjesyn, været en Del Syge i iblandt dem, som Rodsteen bad Kongen om at skænke ham, hvis han kunde faa Baartig til at give lidt for dem (!); denne bød dog saa lidt, at Generalen »ikke turde nævne Summen for Kongen« (!), men foretrak at se Tiden an, da Sundhedstilstanden daglig bedredes, og man derfor turde haabe, at henved 100 Rekonvalescenter snart vilde være marchedygtige.[1])

At den Fornøjelse, hvormed Svenskerne drog afsted, har været noget blandet, fremgaar af et af Kommandanten i Glückstadt opsnappet Brev, dateret Hamborg 14. April, som 18 svenske Underofficerer havde skrevet til deres tidligere Chef, Schoutbynacht Grev Wachtmeister, der sad fangen i Glückstadt. De fortæller, at Baartig havde tilbudt at slippe dem løs mod en Godtgørelse af 40 Rdl. for hver, et Beløb, som de naturligvis forgæves havde søgt at opdrive: «Consseleren»[2]) i Hamborg havde svaret dem «snöpligt», og General Dücker kunde ikke hjælpe dem; de bad nu Wachtmeister om at forstrække dem med Løsesummen, for at de ikke «så liderlig afföras och försällies så som oskiälliga creatur». Baartigs Fremgangsmaade stred selvfølgelig mod den Revers, han (dat. Rendsborg 2. April 1716) havde besvoret med de dyreste Eder; men nu var han uden for Rækkevidde, og der blev derfor kun svaret Kommandanten, at Kongen havde ladet sig Indholdet referere[3]).

Hele denne kildne Sag, der skulde have været holdt saa hemmelig som muligt, blev ret tidligt almindelig bekendt[4]), men det forhindrede ikke, at man fortsatte ad samme Vej. I Begyndelsen af April forespurgte Baartig, om han kunde købe de 285 Rekonvalescenter, der var indkvarterede ved Husum. Ogsaa om disse blev der handlet: Lohemann vilde have 15 Rdl. for Stykket, Baartig vilde kun give 12, Schmidburg 13. Den 14. Maj afgik 191 Fanger fra Husum, men de 79 af dem absenterede sig under Marchen; om de resterende 112 Mand savnes Oplysning, de er ikke tagne i Forplejning i Rendsborg, og det sandsynligste er

[1]) Ref. Sager. $^{3}/_{4}$ N. 17. $^{6}/_{4}$ N. 2. $^{10}/_{4}$ N. 5; Kgl. udf. Exp $^{22}/_{7}$ N. 888.

[2]) Formodentlig den svenske Agent i Hamborg eller hans Sekretær (Chancelier).

[3]) Ref. Sager $^{20}/_{4}$ N. 2. Foruden Underofficerernes Brev er Baartigs originale Revers vedlagt.

[4]) Lohemann til Overkrigssekr. $^{18}/_{5}$ 16.

derfor, at de er leverede til Hververne[1]). Ogsaa til Fredericia har denne Trafik strakt sig; thi i Juni s. A. omtales 16 svenske Underofficerer, der havde nægtet at tage venetiansk Tjeneste; de blev dog ikke tvungne dertil, men sendte til Rendsborg[2]).

De nævnte Hververofficerer var Agenter for den berømte Feltherre Johan Mathias Rigsgreve v. d. Schulenburg, der havde ladet sin Svoger, Oberhauptmann i Haarburg G. v. Spörck, give dem Fuldmagt. Ogsaa Generalmajor A. G. Ellebracht, der 1701 var traadt ud af den danske Hær og som nu var i Færd med at hverve et Par Regimenter for Venetianerne, søgte at faa fat i de svenske Fanger i Holsten. Han havde dog endnu i Begyndelsen af Marts ikke faaet nogen Fuldmagt fra Republikken; derimod fik han efter Ansøgning af Kong Frederik Tilladelse til «som et Tegn paa Republikkens Højagtelse og Déférence for Hs. Maj.s Person» paa sine Regimentsfaner at anbringe den danske Konges Insignier[3]) — en højst tvivlsom Ære for disse.

Herefter synes Handelen at have ligget stille i et Aars Tid, men i Foraaret 1717 dukkede den op paany. Den danske Resident i Hamborg, Etatsraad Hagedorn, meddelte, at der atter var venetianske Hververe, der ønskede svenske Fanger, hvorfor Rodsteen fik Ordre til at sælge, hvad han havde, til samme Pris som Baartig havde givet. Det viste sig imidlertid, at Hagedorn havde taget fejl, fordi Hververne havde benyttet samme Jøde, som Baartig; de stod i kejserlig og ikke i venetiansk Tjeneste og var allerede borte igen[4]). I Slutningen af Aaret var der dog atter Hververe, som Rodsteen fik Ordre til at forhandle med; men, da der kun blev budt 5—6 Rdl. for Stykket, endda for lutter unge, tjenstdygtige Folk at levere i Altona, blev Handelen ikke til noget. Kort efter bød Baartig $6^2/_3$ Rdl. «leicht Geld», men Kongen vilde have 10, hvad Rodsteen fandt urimeligt; da de maanedlig kostede 120 Rdl., var det bedst snarest muligt at blive af med disse Folk, der var meget ringere end de tidligere. Han har aabenbart haft Ret heri: Af 63 Mand, hvoriblandt 9 Sømænd, var 8 kassable, 13 syge, 14 over 50 Aar, 13 mellem 40 og 50; hvorledes han blandt

[1]) Ref. Sager $^{10}/_4$ N. 6, $^{15}/_5$ N. 24; Himmelstrups Regnskab.
[2]) Kgl. udf. Exp. $^{26}/_6$ N. 1371—72; Rendsborg Fæstningsregnskab.
[3]) Hagedorns Rel. $^3/_7$ 16.; Ref. Sager $^3/_8$ 16 N. 5; Kgl. udf. Exp. $^{29}/_4$ N. 955.
[4]) Ref. Sager $^5/_4$ N. 5, $^{30}/_4$ N. 16; Kgl. udf. Exp. $^{12}/_4$ N. 532.

dem har kunnet stille de 50 «musketérmæssige» Folk, som han kaldte dem, er ikke let at se[1]). I Maj 1718 bød en meklenborgsk Kaptajn alligevel 10 Rdl. pr. Mand, men Kongen vilde ikke have Fangerne til Meklenborg[2]). Efter den Tid er der ikke tiere Tale om Salg af Fanger, og Antallet af saadanne i Rendsborg holder sig ogsaa temmelig konstant. I September 1718 skulde der sendes 59 Fanger fra Fredericia til Rendsborg, men kun 47 kom af Sted, og 7 af disse romte under Vejs. Blandt de resterende 40 var der 9 Drenge, der blev sendte ud til Bønder i Jylland og Fyn, og 6 kassable, der fik Løbepas. Ved Aarets Udgang var der 62 Fanger i Rendsborg[3]).

Om Oberst Baartig fik megen Fornøjelse af sine svenske Rekrutter er tvivlsomt. Et større Antal løb deres Vej paa Marchen gennem Tyskland; 35 Md. gik til Nürnberg, medens en langt talrigere Skare begav sig til Kassel. Den kommanderende Officer foreviste en kejserlig «Rekvistorialskrivelse» og begærede Folkene udleverede som Desertører; Landgreven lod dem ogsaa samle og opstille paa Slotspladsen, men her lod han, der havde udpræget svenske Sympatier, en Oberst meddele dem, at de frit kunde gaa, hvorhen de vilde,[4]) og det har de vel næppe ladet sig sige to Gange.

Inden de venetianske Hververe henvendte sig til Generalløjtnant Rodsteen, havde den danske Regering selv gjort et Forsøg paa at faa Kejseren til at overtage de svenske Fanger. I Slutningen af Januar 1716 gik der Ordre til Gesandten i Wien Fr. Weyberg om at indlede Forhandlinger herom med Prins Eugen af Savoyen; blev Tilbudet modtaget, vilde Folkene blive sendte til Travemünde, hvor de kejserlige Officerer kunde modtage dem.[5]) Prinsen erklærede imidlertid, at Tilbudet kom for sent: de kejserlige Regimenter var fuldtallige; havde man tidligere kendt Kongens «Intention», vilde man gerne have hvervet disse Folk; som Mægler i Striden mellem de nordiske Magter kunde Kejseren nemlig ikke godt modtage Fangerne «en corps». Prinsens Spørgsmaal, om Kongen ønskede Betaling for Svenskerne, kunde Weyberg

[1]) Ref. Sager $^{8}/_{12}$ 17 N. 1, $^{1}/_{8}$ 18 N. 3; Kgl. udf. Exp. $^{10}/_{12}$ 17 N. 1680.
[2]) Ref. Sager. $^{27}/_{5}$ 18 N. 4.
[3]) Ref. Sager $^{29}/_{9}$ 18 N. 1; Rendsborg Fæstningsregnskab.
[4]) Hagedorn Rel. $^{19}/_{5}$ 16.
[5]) Geh. Reg. $^{25}/_{1}$ 16.

ikke besvare, derimod udtalte han, at, hvis Kongen ikke nærede saa stor Hengivenhed for Kejseren, kunde han have gjort Venetianerne en Tjeneste ved at overlade dem Fangerne. Efter nogen Betænkning erklærede Prinsen, at dette sikkert kunde lade sig gøre: Republiken manglede mange Folk; den var Kejserens Forbundsfælle, ved at støtte den hjalp Kongen ogsaa ham; Kejseren havde tilladt Venedig at hverve et Regiment i Tyskland; en af dettes Batailloner kunde passende dannes af Fangerne.[1])

Det er ovenfor berørt, at Grev J. M. v. d. Schulenburg, der kort forinden var bleven venetiansk Feltmarskalk, havde paataget sig at skaffe Republiken nogle Regimenter. Weyberg forhandlede med hans Agent i Wien, der i en uhyre vidtløftig Memorial fremsatte de Grunde, der berettigede Kongen af Danmark til at gøre med de svenske Fanger, hvad han vilde; han paaviste, at man ikke kunde bevise disse stakkels Mennesker en større Velgerning end at tillade dem «paa en god Fod» at tjene mod Christendommens Fjender, og han tilføjede, at Kongen af Sverig sikkert med Glæde vilde have sendt sine Tropper mod de Vantro(!), hvis han havde været i Stand dertil. For at undgaa at man gav Sagen det stygge Navn «eines unter christlichen Potentaten ungewöhnlichen Verkaufes», maatte man mage det saa, at det hele kom til at se ud som en kongelig allernaadigst Tilladelse og ikke som Tvang.[2])

Kongen, der inderlig gerne vilde af med Fangerne, baade dem, der havde tjent i den danske Hær, og dem, der hensad i Rendsborg, tilbød nu Venedig en Bataillon, ført af danske Officerer og sammensat af Svenskere, der «frivillig» havde taget dansk Tjeneste: for hver fuldt munderet Soldat uden Vaaben forlangte han 30 Rdlr., for en umunderet Soldat 20 Rdlr., andre Fanger kunde faas for 10 Rdlr. pr. Hoved; alle Transportomkostninger skulde Grev Schulenburg afholde.[3]) Forslaget faldt dog ikke i god Jord, Schulenburgs Agenter, fhv. gottorpsk Generalløjtnant Barner og fhv. preussisk Resident i Wien Mörlin, fandt nemlig Prisen for høj og brød sig heller ikke om at faa en svensk Bataillon i et tysk Regiment.[4])

[1]) Weyberg til Kongen $^{15}/_{2}$ 16; til Gehr. Sehested s. D.
[2]) Mörlins Promemoria af $^{15}/_{2}$ 16 (Bilag til Weybergs Depeche af s. D.).
[3]) Geh. Reg. $^{3}/_{3}$ 16.
[4]) Weybergs Depeche $^{21}/_{3}$ 16.

De Underofficerer fra Fredericia, som, da de protesterede mod at gaa i venetiansk Tjeneste, ikke blev tvungne dertil, er det eneste Exempel, der er fundet paa, at man har villet sælge af de Fanger, der havde Ophold i Kongeriget. Det samlede Antal Fanger, der blev solgte, kan derfor anslaas til omtrent 600, for den allerstørste Del tagne i Søslaget; en mindre Del var dog rimeligvis Rekonvalescenter fra Ejdersted, altsaa af Stenbocks Korps. [1])

Ved Bedømmelsen af den danske Regerings Handlemaade ved denne Lejlighed maa man tage billigt Hensyn til, at det paa de Tider var ganske almindeligt at leje sine egne Tropper ud til fremmede Magter, ligesom at lokke eller tvinge fangne Soldater til at tage Tjeneste hos Fjenden. Men alligevel virker det, der her skete, i særlig Grad frastødende, ikke mindst, naar man tænker paa, at det drejede sig, ikke om mere eller mindre fædrelandsløse Lejesvende, men, i det mindste for en Del, om inddelt svensk Mandskab. At man, om end uden Held, søgte at holde Handelen skjult, viser ogsaa, at man har haft en Følelse af ikke rigtig at kunne være den bekendt; men Moralen i saa Henseende har sikkert gennemgaaende ikke staaet højere i andre Lande. Dog ligger det nær at tænke sig, at Sverig maaske har dannet en Undtagelse fra Regelen: den svenske Hær var en udpræget national Institution, ikke blot fordi den Slægtled igennem overvejende var bleven rekruteret af Landets egne Børn, men fordi den, takket været Inddelingsværket, nøje var sammenvoxet med Folket; det er derfor muligt, at man i Sverig den Gang allerede har haft Øje for, at Soldater, ogsaa Fjendens, ikke var en blot Handelsvare, men Mennesker. Det er som sagt muligt; om der har været Lejlighed til at vise det, skal være usagt.

[1]) I Vaupell, Den Dansk-norske Hærs Historie, I S. 494, siges, at Oberst Baartig fik Tilladelse til for Republikken Venedig at hverve et Regiment af svenske Krigsfanger, og at han hvervede 800 Mand af de i Søslaget tagne Svenskere, 400 Mand af Stenbocks Hær. Hvor Forf. har disse Tal fra, vides ikke, men de er næppe nøjagtigere end det meste af, hvad han i øvrigt fortæller om de svenske Fanger.

Forhandlingerne om Fangernes Løsgivelse, som i Slutningen af 1713, da Stenbock blev ført til København, var gaaede i Staa, blev i Danmark først genoptagne for Alvor henimod Fredsslutningen. I Norge fik derimod den kommanderende General Erhard Wedel allerede i 1717 Ordre til at forhandle om Udvexling af de Fanger, som var tagne under de seneste norsk-svenske Kampe; [1]) skulde Svenskerne herved ogsaa bringe Udvexlingen af de svenske Krigsfanger i Danmark paa Bane, skulde Wedel afvise en saadan Fordring, med den Begrundelse, at Sverig selv havde »forkastet Kartellet af 1713«, og at man i Danmark følgelig heller ikke følte sig bunden ved dette. [2]) Forhandlingerne strandede imidlertid, dog ikke paa Hensynet til Fangerne i Danmark, men paa Svenskernes Forlangende om, at den i Norderhov Præstegaard fangne Oberst Løwen [3]) og nogle andre Officerer skulde løsgives for 500 Rdl., før man vilde indlade sig paa Udvexlingen i Almindelighed; men en saadan stykkevis Udløsning, som man vist ikke uden Føje ansaa for et Tegn paa, at de Svenske ikke mente det hele alvorligt, vilde Kongen ikke indlade sig paa, og Sagen faldt derfor bort, indtil man efter Carl XII' Fald fra begge Sider tænkte paa Fred.

I Anledning af Fredsforhandlingerne blev Oberst Poul Løvenørn i Begyndelsen af 1719 sendt til Stockholm; og, ligesom det havde været ham, der havde ordnet Fangernes første Anbringelse efter Kapitulationen i Oldenswort, saaledes kom han ogsaa til at spille en vigtig Rolle ved Fangernes Udvexling.

Det første Skridt hertil var en Akkord, som Løvenørn sluttede i Stockholm $\frac{30.\text{ April}}{11.\text{ Maj}}$ 1719 med den svenske Oberst P. Adlerfelt og Generalauditør Dalman. I denne fastsattes følgende: alle Krigsfanger, som virkelig fandtes i de to Lande, skulde senest 6 Uger efter, at Akkorden var underskreven, holdes parate til Udvexling, i Danmark og Norge henholdsvis ved Helsingør og Spon-

[1]) Nordmændene havde 1716 paa Norderhov, Moss o. fl. St. taget 20 Officerer og c. 1080 Mand. (J. O. Wahl, Felttogene 1716—19, i Norsk mil. Tidskr. 65 B, S. 705, 711 og 727.) Derimod var der faldet 10 norske Officerer og 392 Underofficerer og Menige i svensk Fangenskab. (Ref. Sager $^{3}/_{7}$ 16. N. 34).

[2]) Kgl. udf. Exp. 17. $^{12}/_{8}$ N. 351—52.

[3]) Løwen, der sad fangen i Christianssand, bad 1718 om at maatte rejse til Hamborg eller i det mindste sidde fangen i Glückstadt, men det blev afslaaet, da han var »ein gefährlicher Knot«, som snarere fortjente at komme paa Munkholm. (Ref. Sager. $^{13}/_{6}$ 18, N. 1).

vigen, i Sverig ved Helsingborg og Saltbobakken; her skulde de respektive Generalauditører eller deres Befuldmægtigede ordne det videre efter en Taxt, der var fastsat i et samtidig med Akkorden afsluttet nyt Kartel; dette skulde dog kun gælde for de Krigsfanger, »som herefter faas,« hvorimod der skulde sluttes en »særdeles Afhandling« om Udvexlingen af de Fanger, der tidligere var tagne paa begge Sider.[1]) For Underofficerer og Meniges Underhold under Fangenskabet skulde intet Vederlag kræves; angaaende Krigsfanger, »som ikke er virkelig i deres Fangenskab,« skulde Generalauditørerne forfatte en særlig Afregning.

Bestemmelserne i det nye Kartel var vel i Hovedsagen de samme som i det af 1713, men ved Udarbejdelsen var der dog taget Hensyn til de under Krigen gjorte Erfaringer, som det bl a. kan ses af følgende Bestemmelser: Inden for den angivne Frist af 3 Uger skulde alle Fanger »bringes til den anden Side« uden Hensyn til, om de kunde udvexles med andre af lige Antal og Grad; der skulde blot gives en Kvittering for Modtagelsen, saa at Afregning af Løsesummen paa Grundlag deraf kunde foretages af Generalauditørerne. — Hverken Befalingsmænd eller Mandskab maatte »udplyndres«, men skulde i det mindste beholde de Klæder eller Sager, de havde paa Kroppen eller hos sig. — Ingen Krigsfange maatte under sit Fangenskab tages i nogen fremmed Magts Tjeneste, end ikke, naar han selv bad derom. — Underofficerer og Mandskab skulde, saa længe de var i Fangenskab, forplejes paa samme Maade som egne Tropper; Omkostningerne herved skulde afholdes af den Part, hvis Fanger de var, og ikke godtgøres ved Udvexlingen.

I Henhold til disse Overenskomster traadte da Bornemann og den norske Hærs Generalauditør Götsche paa de anførte Steder sammen med et Par svenske Kolleger; de blev assisterede af henholdsvis Oberst J. C. Reventlow og en norsk Officer, der var beordret af den kommanderende General i Norge. Udvexlingen skulde »som en højst nyttig Sag uden Tidsspilde iværksættes.«[2])

Ved den norske Grænse, hvor Forhandlingerne førtes i Frederikstad, blev man saa hurtig færdig, at Sagen allerede 12.

[1]) Kgl. udf. Exp. $^{5}/_{6}$ 19 N. 790—91 og 794.
[2]) Kgl. udf. Exp. $^{27}/_{6}$ N. 854.

Juli kunde approberes af Kongen, der opholdt sig i Christiania. [1]) Naturligvis havde man ikke kunnet faa alle Fangerne udvexlede, men man havde ordnet sig saaledes, at Resten kunde følge efter Haanden uden mange Omstændigheder. Det eneste, der synes at have voldet Vanskelighed var de »deserterede og permitterede« Officerer, idet Svenskerne over Hovedet ikke vilde betale Løsepenge for de først nævnte, og for de sidst nævnte kun, for saa vidt de endnu var i Live. Disse blev ved Originalreversernes Udlevering »deklarerede fri som virkelig rançonnerede,« og i øvrigt hjalp man sig, for at undgaa Forhaling, udover Meningsforskellighederne ved gensidige Reservationer.

I Danmark udgik der under 4. Juli til samtlige Kommandanter og Amtsforvaltere Ordre om at sende Fangerne til Helsingør. [2]) Hver Fange fik uden Hensyn til Charge under Marchen 6 Sk. daglig; Officerer og Syge blev transportede paa udskrevne Bøndervogne. Et mindre Antal var i øvrigt alt tidligere ved Foranstaltning af Holmens Admiral Judichær fra København ført over til Helsingborg. [3]) Da den svenske Dronning over alt ved sine Regimenter havde ladet bekendtgøre, at alle indfødte Danske og Norske, som endnu maatte findes i Sverig, skulde bringes til Grænsestederne til Udvexling, blev der fra dansk Side truffet en lignende Bestemmelse. Ved samme Lejlighed blev der givet Bornemann og Reventlow Ordre til at sørge for, at Spørgsmaalet om de undvegne eller mod deres Revers udeblevne svenske Officerer blev »adjusteret«; at der blev formeret en »General-Transaktion og Balance« over de gensidige Fordringer og Modfordringer; og endelig at der blev foretaget en Opgørelse af den Gæld, som Fangerne paa begge Sider havde stiftet hos Privatfolk. [4])

---

[1]) Kgl. udf. Exp. $^{12}/_{7}$ N. 951.

[2]) Ordrer af $^{4}/_{7}$ fra Generalkrigskommissariatet og Rentekammeret.

[3]) Kgl. udf. Exp. $^{2}/_{5}$ N. 542.

[4]) Kgl. udf. Exp. 20 $^{5}/_{1}$ N. 34—35. Det er dog gaaet langsomt med Iværksættelsen; thi $^{28}/_{4}$ 1721 indgav Adlerfelt, der nu var Generalmajor og svensk Gesandt i Kbhvn., en Memorial om at faa løsgivet ikke mindre end 234 navngivne svenske Fanger, der endnu tjente ved danske Regimenter; Dronningen af Sverig vilde betragte Udleveringen, ikke blot som en Følge af Freden, men som »et særdeles Tegn paa Venskab.« Memorialen tillige med en Navneliste over Mandskabet er vedlagt en Erklæring fra Generalaud. Dreesen af $^{5}/_{5}$ s. A. (Memorialer 1721, Litra D.)

Efter en paa Grundlag heraf opstillet Oversigt over Fangerne [1]) anføres følgende:

	Danske og Norske.			Svenske.		
	Antal	Rançon. Rdlr.	Sk.	Antal	Rançon. Rdlr.	Sk.
efter § 1° i Følge Likvidationen i Frederikstad $\frac{20. \text{ Juni}}{1. \text{ Juli}}$ 19	1327	5239	24	734	3073	24
— — i Følge Likvidationen i Helsingør $\frac{13. \text{ Aug.}}{24.}$ 19	362	1953	12	2048	7642	00
— — i Følge senere Likvidation	165	764	24	108	885	00
— § 3° ved Sundet	1471	7916	00	709	4643	24
— — paa tysk Grund	1754	10503	00	768	9919	24
— — Fanger fra Tønning				639	31635	00
— — — — Rygen				95	6896	00
— — — — Stralsund				314	21132	90
— — — — Wismar				47	1802	00
	5079	20376	12	5462	87627	24

Den private Gæld findes opgjort til 4982 Rdl. 27 Sk. for de danske Officerer i Sverig, 24976 Rdl. for de svenske Officerer i Danmark, uden Tvivl hovedsagentlig af Stenbocks Hær. Efter denne Opgørelse vilde man altsaa paa dansk Side have et betydeligt Tilgodehavende, men fra svensk Side vilde man ikke betale saa stort et Beløb, og, uagtet de danske Underhandlere fik Bemyndigelse til at slaa noget af, lykkedes det ikke at komme til Enighed. Da tilmed Bornemann blev syg, blev det overdraget Løvenørn, da han atter gik til Stockholm for at bringe Fredsforhandlingerne til Afslutning, ligeledes at tage sig af denne Sag; [2]) til Brug herved afleverede Reventlow ham de danske Kommissærers Arkiv. [3])

Løvenørns Sendelse resulterede i Freden i Frederiksborg d. 3. Juli 1720. Angaaende Fangerne fastsatte Fredstraktatens [4]) Art.

[1]) Efter Koncept i Løvenørns Arkiv. Da selve Likvidationerne ikke kendes, kan det ikke nærmere oplyses, hvilke Fanger der omhandles under de forskellige Poster.

[2]) Kgl. udf. Exp. 20. $^{15}/_{1}$ N. 76, $^{3}/_{2}$ N. 133, $^{16}/_{3}$ N. 294.

[3]) Original Specifikation med paategnet Kvittering af $^{19}/_{3}$ 20 fra Løvenørn og af $^{20}/_{7}$ s. A. fra Dreesen i Løvenørns Arkiv. De derpaa opførte Dokumenter er ikke fundne.

[4]) Dansk Udgave, trykt.

XIII følgende: Alle Krigsfanger skal løsgives uden Rançon, og »alt, hvis udi denne Tilfælde er passeret enten i Henseende til Undvigelse eller Repressalier, skal være aldeles tilintetgjort og forglemt.« Der skal ikke ses hen til det største Antal Fanger, ej heller til dem, som den ene Part kan have afleveret til den anden efter Afregning efter Kartellet. Den Gæld, som Officererne har stiftet, medens de var »anholdne«, skal likvideres, og den Del deraf, for hvilken der foreligger lovligt Bevis, vil de respektive Regeringer sørge for at faa betalt. Spørgsmaalet om de Løsepenge, som den danske Regering paastod at have til Gode, var dermed bortfaldet; tilbage stod saa kun den private Gæld, hvis Likvidering, da Bornemann imidlertid var død, gik over til hans Efterfølger som Generalauditør, D. D. Dreesen.[1])

At Stenbock og hans Hær ikke blev udvexlede i Overensstemmelse med Kapitulationen i Oldenswort, gav strax Anledning til en hæftig Pennefejde, der har været fortsat gennem 200 Aar, uden at man endnu er kommen til Enighed.[2]) De to Yderstandpunkter kan udtrykkes saaledes: Fra den ene Side har man villet betragte Kapitulationen som en Naadesakt, for hvis Iværksættelse det tilkom Kongen af Danmark at stille sine Betingelser; og, da disse ingenlunde var urimelige, paadrog Svenskerne sig, ved ikke at gaa ind paa dem, Ansvaret for, at Kapitulationen ikke blev opfyldt. Fra den anden Side har man hævdet, at Kapitulationen var en Kontrakt, som i rette Tid og paa rette Maade blev opfyldt af de Svenske, medens de Danske snart lagde for Dagen, at de ikke vilde opfylde deres Del af Forpligtelserne; først derefter opgav den svenske Regering Udløsningen, og Ansvaret derfor falder følgelig udelukkende paa den danske. Sandheden ligger, som saa ofte, mellem Yderpunkterne.

---

[1]) Jfr. Kgl. udf. Exp. 20 $^{20}/_{12}$ N. 1570.

[2]) De vigtigste af de Skrifter, hvori Sagen omhandles, er anførte hos Annerstedt, S. 24—26.

Kapitulationen var en Overenskomst, som ingen af Parterne ensidig kunde foretage Ændringer i eller Tilføjelser til. At den danske Regering gjorde de i Sverig hensiddende russiske Fangers Frigivelse til Betingelse for at opfylde sin Del af Overenskomsten, var derfor uberettiget — hvilket ogsaa Frederik IV og hans Ministre i Virkeligheden erkendte. Grunden til, at man opstillede denne Betingelse, var imidlertid ikke simpelthen Troløshed; man bøjede sig for Czarens Fordring, fordi en Undladelse deraf kunde have haft de ulykkeligste Følger for Landet, men derfor var det alligevel en Uret, der blev begaaet.

Medens den danske Regerings Stilling saaledes turde være klarlagt ved de Oplysninger, der, til Dels for første Gang, er fremdragne i nærværende Værk, bliver det vanskeligere at udrede det Væv af ydre- og indrepolitiske, finansielle og personlige Grunde, der var bestemmende for den svenske Regerings Stilling til Sagen.

Den Maade, hvorpaa der strax blev taget fat, viser, at det i hvert Fald var Befolkningens alvorlige Vilje at bringe de Ofre, som krævedes for at faa Fangerne udløste, og at det oprindelig ogsaa var Raadets Hensigt at bringe denne Vilje til Udførelse. Senere hen stiller Sagen sig tvivlsommere.

Da det viste sig, at man ikke kunde komme uden om Kravet om de russiske Fangers — eller maaske snarere de fangne russiske Generalers — Frigivelse, var det jo let nok at følge Vellingk i at beskylde den danske Regering for, at den, hvad man man saa end gjorde, vilde finde paa Udveje til at beholde de svenske Tropper. Men, da man ikke prøvede paa, om man ved at give efter paa dette, som man skulde synes, forholdsvis underordnede Punkt kunde redde Stenbock og hans Hær — hvilket man, som ovenfor godtgjort, utvivlsomt kunde have opnaaet — var det kun en Paastand; og det bliver maaske vanskeligt at rense det Parti i Raadet, der satte sin Vilje igennem, for den Mistanke, at Paastanden har været et ikke uvelkomment Paaskud til at lade Sagen falde. At Meningerne inden for Raadet var stærkt delte, fremgaar af det Svar, der blev givet Patkul paa Stenbocks Promemoria. Her skal ikke diskuteres, hvilket af Partierne der havde Ret: om det var forsvarligt at anvende de Penge, der var bestemte til Udløsning af Feltmarskalken og hans Hær, til »andre vigtige Formaal«, d. e. de nordtyske Fæstninger; eller om det virkelig

var uoverkommeligt at skaffe Penge til paa een Gang at løse begge Opgaver. Men det staar fast, at Pengene paa et meget tidligt Tidspunkt blev udgivne paa den anførte Maade, og at der ikke senere blev tilvejebragt Erstatning for dem. Man kan derfor ikke komme uden om, at det svenske Senat af Grunde, der, om de saa var aldrig saa berettigede, i hvert Fald var Kapitulationen uvedkommende, selv har opgivet at opfylde sin Del af Betingelserne, og at Senatet derved, ikke blot moralsk men ogsaa formelt, har paadraget sig sin rigelige Del af Ansvaret for »Kapitulationsbrudet«.

Bilag I.

Krigsraad H. G. Westphals Beretning til Kongen af Polen om Konferencen i Slesvig.[1])

No. 9. d. 14. Sept: 1713.

Sire;

j'ay mandé à Vôtre Majesté par ma tres humble relation du 28 du moi passé, qu'il n'y avoit guerres d'apparance, qu'on laisseroit partire Steenbock avec ce que luy reste encore de son armée, dont le total se monte à 7000 hs. effectives, avant la St: Michel, d'autant plus, que l'ambassadeur de Muscovie s'y opposoit fortement, pretendant au nom du Czaar son Maitre, que la troisième partie de cette armée ennemie soit transportée en Muscovie, ou bien que le Senat de Stokholme fasse relacher homme contre homme tous les Russes qui sont encore prisonniers en Suede, dont le nombre se doit seulement monter à 4 ou 500 hs. (hommes), parmy lesquelles se doivent pourtant trouver de gens de qualité et d'autres, dont le relachement importe à Sa Majesté Czarrienne.

Ce matin les deux Ministres qui composent le Conseil privé de Sa Majesté Danoise m'ayants fait inviter à une Conference avec eux, ie me rendis à l'heur qu'ils m'avoient fait indiquer au chatteau dans leur appartement ordinaire ou ie trouvai Mr. Wibe, Mr. Holsten, le General Devitz, et l'Ambassadeur de Muscovie, Mr. Wibe nous ayant prié de nous asseoire et fait : apres avoir placé Devitz à sa droite : avec moi quelques compliments touchant la

[1]) Pakke i det kgl. sachsiske Hauptstaatsarkiv i Dresden: Loc. 2704, «Die im Eyderstädtischen bekommene Schwedische Gefangene betr. ao 1713. 14—1719, was hiernechst der, diesfalls an die Cron Dennemarck gemachten Anforderung halber, vorgegangen.» (Jfr. Side 106 og 274—276).

place d'honneur, laquelle ie refusai absolument de prendre, ouvrit la Conference par le discours qui suit:

qu'il etoit connu à S. E. Monsieur l'Ambassadeur si bien qu'à moy, quelles etoient les conditions auxquelles le Comte Steenbock s'etoit rendu prisonnier de guerre avec son Armée; qu'il y avoit bien six semaines passées, que le Comte Steenbock avoit declaré d'avoir satisfait Sà Majesté Polonoise pour sa quote-part de la somme à quoi se montoit la rançon de luy et de son Armée; qu'il étoit prèt d'en faire la même chose à l'égard de ce qui etoit due au Czaar et à Sà Majesté Danoise, et de payer de même ce que Sà dite Majesté avoit fait avancer pour la subsistence de ses trouppes pendant leure captivité; qu'il avoit fait : comme il s'étoit obligé de faire : son mieu auprès du Senat de Stokholme pour obtenire l'échange des prisonniers Muscovitz qui se trouvent en Suede mais qu'il n'avoit iamais pu disposer le Senat à y donner la main, ce dont il étoit fort faschè; qu'ayant de sorte satisfait à tous les articles et accompli tous les points de sa capitulation, il esperoit que Sà Majesté en vertus de son engagement envers luy, permetteroit qu'apres avoir payé ce qui il étoit due, il put s'embarquer avec son petit trouppeau et passer en toute seureté en Suede.

Or il etoit tres certain, que le Roy son maitre auroit deja dès allors permis à ce general de partire avec son monde, si d'un coté Sà Majeste Polonoise ne l'eut fait prier à deux fois consecutives, et insisté dessus de vouloir rétarder le plus longtemps qu'il seroit possible le depart de cette armée ennemie et de son general; et si d'un autre côté Mr. l'Ambassadeur n'étoit venu protester formelement au nom et de la part de Sà Majesté Czarienne son Maitre contre le depart du Comte Steenbock et de son Armée, jusqu'à ce que les Muscovites qui sont encore prisonniers en Suede fussent actuelement échangé contre autant de Suedois de l'armée Suedoise sous Steenbok.

Que Sà Majesté le Roy son Maitre qui ne fait rien avec plus de plaisir que d'obliger ses alliez avoit donc en leure consideration differé le depart de ces gens là et de leur general jusqu'icy nonobstant les fréquentés solicitations et prières du Comte Steenbock, qui ne cessoit pas de se plaindre qui osoit même dans ses letres et memoires dont il fattigoit Sà Majesté taxer d'injustice criante sa procedure envers luy, ce qui etoit tres sensible à Sà Majesté,

d'autant plus, qu'elle étoit de quelque façon convaincue de la justice de la cause du dit Comte Steenbok outre qu'il luy etoit fort incommode de fournire plus longtemp au besoin de la subsistance de ce corps de trouppes.

Que c'etoit pour ces raisons là, que le Roy son Maitre luy avoit ordonné, et à son Excellence Mr. Holsten, de nous inviter, Mr. l'Ambassadeur et moy, à cette Conference pour nous declarer, que Sà Majesté ne pouvoit plus longtemps retenire le Comte Steenbock avec le reste de son Armée, amoinsque Mr. l'ambassadeur et moy ne seussions leur proposer quelque expedient de le faire sans que le blame en rejailleroit seule sur Elle, aussi bien que les depenses; Mr. de Wibe ayant de sorte fini son discours,

L'Ambassadeur prit la parolle, disant, que Messieurs les Suedois s'etants manifestés par grand nombres d'exemples d'être quasi de leur naturel gens sans parolle, etant entre autre connu à Sa Màjesté Danoise même, que plusieurs d'entre eux à qui le Czaar son Maitre avoit fait la grace de leur accorder la permission de retourner chez eux pour certain temps et quand ce temps là seroit expiré de revenire se rendre prisonnier, à quoi ils s'étoient engagés par leure parolle d'honneur aussi bien que par êcrit, n'étoient non seulement iamais revenus, mais ils avoient osé, et osoient encore porter les armes contre Sà Majesté Czarrienne et contre ses alliez, cela étant de notorietè publique, il étoit donc bien surprennant que du coté danoise on êtoit si scrupuleux à leur payer la pareille; que Sà Majesté Danoise luy avoit promis avant que la capitulation eut eté signée entre Elle et le Comte Steenbok, qu'elle obligeroit les Suedois à relascher les prisonniers russiens qui sont en Suede contre un nombre pareil des Suedois sous Mr. Steenbock, qu'il esperoit que Sà Majesté luy tiendroit parolle, qu'en tout càs luy l'Ambassadeur n'avoit d'autre expedient à proposer, que de prièr Sà Majesté de vouloir luy remetre 1/3 de l'armée Suedoise pour être transporté en Muscovie et y gardé aussi longtemps que ses prisonniers russiens qui sont à present en Suede soient relaschés; Mr. l'Ambassadeur ayant fini son discours, Monsieur Wibe me demanda, quel expedient que j'avois à proposer, à quoi ie répondis

que comme il étoit de l'interet de Sà Majesté Danoise si bien que de toute Ligue du Nord que le Comte Steenbock avec son Armée retournat seulement le plus tard que possible put être en

Suede, ie ne doutai pas, que leures Excellences Messieurs les Ministres ne trouveroient le moyen de trainer cette affaire en longueur, cependant mon opinion etoit qu'il faudroit permetre à la personne de Mr. le Comte Steenbok de faire un tour à Stokholme, par là nous gagnerions à juste titre encore 5 ou 6 semaines de temps, on feroit une honeteté au Comte Steenbok à qui cette permission viendroit tres à propos par rapport à ses affaires particulières, et si le dit Comte pouroit moyenner le relachement des prisonniers russiens comme il y a apparance qu'il feroit, Sà Majesté Czarrienne atteindroit aussi son but, une autre raison que j'avois pour proposer cet expedient : laquelle ie ne jugai pas à propos de nommer : etoit, que la presence de Mr. Steenbock à la cour du Roy de Dannemarc m'ayant tousjours paru suspecte, ce seroit iustement le moyen de l'en faire sortire, et peutêtre pour iamais. Tout le monde approuva d'abord ma proposition, sans en exclure même Mr. l'Ambassadeur, mais le Roy, quand ses Ministres luy eurent fait rapport de ce qui s'etoit passé à la Conference, declara qu'il ne trouvoit pas a propos de faire retourner le Comte Steenbok mécontent en Suede, ce qui seroit infalliblement, s'il y retournat seul sans trouppes qu'il faudroit entrer avec luy en liquidation et le faire partire apres qu'il auroit payé ce qui il etoit duë, et affin que ses alliez ne prissent point d'ombrage de sa presence et de celle du Baron Görtz en même temps, il faudroit le faire retourner à Flensbourg et finire avec luy le plutot qu'il seroit possible.

Le Baron Görtz et Mr. Mardefeld sont icy depuis lundi au soir mais jusqu'icy il ne s'est rien pasſé dans leure affaire; de la part de l'Electeur d'Hannovre on attend icy Mr. de Schulenbourg.

Slesewic le 14^{d} Septr. 1713.

J. G. WESTPHAL.

Bilag II.

Det svenske Senats Grunde for og imod de russiske Fangers Frigivelse.[1])

Rationes Negativæ
circa Quæstionem an

1. Hans May^tts egen åtskillige nådigste Bref, hvarigenom Hans May^tt uttryckeligen förbiuder, at inga Ryske Generaler skola löösgifwas, innan Hans May^tts nådigste befallning och samtyckie deröfwer woro inhämtat.
2°. Dhe Danskas trolösheet med hwilken dhe detta kriget begynt och effter alt utseende ärna lyckta; hwilken och redan i många tilfällen gått så långt, at man icke det ringaste mehr på dheras lofwen och tilsägelser kan byggia.
3°. Hafwandes man så mycket mehr orsak i detta måhl en sådan falskheet att förwänta, som dhe aldrig igenom något skrifftteligit welat Oß försäkra, det dhe wille löösgifwa wåre troupper, sedan dhe härwarande Ryßar woro på fri foot ställte, utan måste således alt komma an på dheras egen goda willia.
4°. Att Hr. Gref Stenbock sielf ey är säker om dhe Danskas uprichtigheet wid denna prætentionen, och om dhe med någon ny intrigue icke woro framkommande, sedan dhe i detta måhl wunnit hvad dhe åstundat.
5°. Att detta påstående är emot sielfwa Capitulationen, hwilken dhe få tilfälle flere gångor at bryta, seden dhe der til giordt

[1]) Bilag til Generalmajor Patkuls Brev til Stenbock, Stockholm $^{24}/_{11}$ 1713, Stenb.s Pap., D. R. A. (Jfr. Side 273—274).

med wårt samtyckie och till wår stora förfång en så god begynnelse; Emedan det synes

6°. wara Sweriges Heder för när at således låta sig påtwinga sådane otilbörlige conditioner, och det med en sådan hauteur.

7°. Kommer förutan detta ännu at betänkia, hwart man skall tage dhe penningar, som til sielfwa rantionen så wähl som för alimentationen erfordras, sedan dhe samma, som der til warit destinerade och Hr. Gref Wellingk äro wordne anbetrodde, redan til andra nödtorfftер äro utgifne; det synes wähl effter Sylvins sidsta bref, at summan, sedan det ena emot det andra blifwer balancerat, ey lärer blifwa stoor, men han så wähl som Hr. Gref Stenbock sielf, gifwa icke deßmindre tilkiänna, det en sådan liquidation utan widare chicaner ey lärer aflöpa, då fienden kan skee torde behålla Ryßarne tillijka med wåre troupper, och icke deßmindre beskylla Oß at Wi ey wela Capitulationen fullborda.

8°. At dhe få Ryßar, som ännu äro i wåra händer, skattas för det endaste medel hwarigenom Wij ännu kunna hindra, det dhe Swenske många fångar i Ryßland ey öfwergår all den oförrätt och hårdheet, som de elliest ofelbarligen skulle hafwa at befruchta. Hwarföre om man nu wille släppe dhe Ryske Generaler härifrån, Så blefwo då bem^te^ wåra fångar i Ryßland aldeles uti denne Barbariske fiendens discretion lämnade. Emedan således deße giöra en olijka större antahl än dhe i Holsten; ty bör man och wara mehr bekymbrad om de förra än om dhe senare.

Rationes affirmativæ
circa Quæstionem an & quomodo

Men der emot kommer uti öfwerwägande

1°. Det först och framst dhe få Ryßarne, som här qwarr äro, ansees ey af det wärde at derföre en Swensk Soldat, mycket mindre en Officerare, och hwad mehr är, en Kongl. Råd och Feldtmarskalk tilliika med så många brafwe Soldater och Officerare borde lämnas i sådane ochristelige och barbariske Händer, Hans May^tt^ sielf til en obotelig skada, och des Rijke uti deß af fålck och Soldater utblottade tilstånd til en obeskrifwelig afsaknad; at

2°. I anseende der till man hade orsak i underdånigheet at förmoda, at såsom Hans Kongl. May^tt^, när han låtit deße Bref afgå, aldrig kunnat föreställa sig en sådan casus som nu händer, Hans May^tt^ och aldrig sine ordres angående Ryßke Generalernes qwarbehållande welat extendera, och så framt tjden tillåto, at inhämpta deröfwer des nådigste behag, dhe samma giärna sielf wordo ändrandes at det fördenskull.

3°. För hela werlden skulle wara oförswarliget om man allena för bemeldte ordres skull wille öfwergifwa deße troupper, så framt man elliest på något sätt kunde giöra sig försäkrad, det antingen ingen Ryß blefwa lössläpt, eller och, at Danska emot dheras willia måtte wara twungne at löösgifwa deremot wåra troupper.

4°. Att man wid alt detta på långt när ey så mycket risquerar, som man kan komma at winna, och altså jämwähl i anseende dertill detta expedient ey bör lemna oförsökt, hälst om dermed ey sielfwa ändemåhlet skulle winnas och ernås, man åtminstone derigenom satte Dannemarck i så mycket större tort, och sielf wara uhrsächtad för hela werlden, men i synnerheet för sådane trogne Hans May^tts^ undersåttare, at dhe der utaf kunna skönia, det man det yttersta til dheras befrielse anwändt.

5°. Att sådane mesurer hwarigenom Dannemark kan hindras, at Oß ey widare bedraga och chicanera äro ey omöjelige at påfinna, Som til exempel at effter Hennes Kongl. Högheetz egit högstuplyste omdöme och förslag Chur Hannover blefwo derföre Garant och således altigenom deß Ministers händer, som är wid Danske Hofwet, och redan i detta wärck hafft ordres at tala och negociera, blefwe wärckställt.

6°. Och hwad dhe penningar widkommer, som til äfwentyrs kunde behöfwas, så och emedan man effter Sylvins berättelse har orsak at förmoda, det dhe ey lära belöpa til en särdeles stoor summa, så bör man ett så angelägit wärk ey derföre låta studsa, och når det först kommer så när, så lärer der til finnas så mycket snarare råd, som Hr. Gref Stenbock äger här i gemehn en så stoor affection hoos något hwar.

7°. Och borde man slutelig så mycket mindre här ifrån afskräckias, som ju åtskillige præcautioner redan i wår makt woro här wid at nyttia och åstadkomma, i ty man kunde utbyta man emot man af dhe härwarande Rysske fångar så långt det räcker,

sedan har man för en trediedhel af wåre troupper redan den Saxiske Generalen Flemming betalt, hwilke man wid detta tilfället hade rätt at fordra, för än något widare af oß wärckställtes; Och när det då äntel. skulle komma til liquidationen, så skulle man litet eller als intet mehr blifwa skyldig, då man således emot få Ryßar hade wunnit tilbaka en så considerable stam af en Armée, som så offta redan med så stoor heder har warit i elden.

RETTELSER OG TILFØJELSER.

Side 70, Linie 12 f. o.: Bache, læs Bach.
— 100, — 2 f. n.: Warnicke, læs Wernicke.
— 159, — 15 f. o.: Langèrjahn, læs Langejahn.
— 164, — 10 f. n.: — - —
— 165, — 8 f. n.: — - —
— 184, — 2 f. o.: Losche skal vistnok være Löseke.
— 194, — 14 f. o.: v. Paulsen, læs Paulsen.
— 199, — 9 f. o.: Maul, læs Maule.
— 248, — 8 f. o.: S. H. Donop, læs J. H. Donop.
— 274, — 1 f. n.: Aktstykket er trykt som Bilag I (Side 351—354).
— 275, — 1 f. n.: Ligeledes som Bilag II (Side 355—358).
— 298, — 4 f. n.: Fartøjer fra Als og Ærø drev paa hin Tid en livlig Smughandel paa den sydfynske Kyst. (S. Jørgensen, Efterretn. om Faaborg Købstad, S. 52.)
— 299, — 1 f. n.: I Begyndelsen af 1716 anmeldtes fra Bogense Krav paa 1306 Rdl. for flygtede Fanger af Regimenterne Ascheberg, Bassewitz, Dal, Helsinge og Værmland. (Literis mando, Bogense By og Skovby Hrds. Top. og Hist., S. 330).
— 336, — 5 f. n.: Oberstløjtnant, læs Oberhauptmann.

NAVNEREGISTER.

Abre(?), Jac., i Bogense, 299.
Adeler, Frd. Chr., Ghmrd., Dep. i Rentekm., f. 1668, d. 1726, Stiftamtmd. 327, 328.
Adlerfelt, Pehr, sv. Genmaj., Gesandt i Kbh., f. 1680, d. 1743, Frih., Rigsraad. 251, 265, 266, 343—45.
Ahlefeldt, Cai Burchard, Greve, Dep. i Genkomm., f. 1671, d. 1718. Ghmrd. i Konseillet. 173.
Ahlefeldt, Hans Adolf, Gesandt i Berlin, f. 1679, d. 1761. Ghmkonfrd. 29—33, 36—42, 76—78, 82, 83, 101, 105, 115, 119—123, 125—129, 132—144, 151, 152, 157, 175, 176, 203.
Ahlefeldt, Hans Hnr., Gesandt i Haag, f. 1656, d. 1720. Ghmrd. 43, 102, 242.
Ahlefeldt, Joach., Ghmrd., Vicestath., f. 1646, d. 1717. 42.
Amthor, Christoph Hnr., kgl. Historiograf, f. o. 1678, d. 1721. 283.
Anckarstierna, Joh. Gust., sv. Kapt. i Fl., f. 1684, d. 1713. 186.
Anna, Dronning af England, f. 1664, d. 1714. 10, 46, 98—100, 124, 125, 158.
Anna Sophie, Kurfyrstinde af Sachsen, f. Prinsesse af Danmark, f. 1647, d. 1717. 44, 134.
Appelman, Gust. Gabr., sv. Oberst, f. 1656, d. 1721. Genlt., Frih. 207.
Arnoldt, Hans Jacob, Oberst, f. 1669, d. 1758. Feltmarsk., Ghmrd. 152, 158, 165, 166, 172, 178.
August II, Konge af Polen, Kurf. af Sachsen, f. 1670, d. 1733. 6—8, 15, 21, 25, 26, 34, 38, 40, 44, 45, 50, 58—64, 75, 86, 113, 130—137, 142, 275, 279—282, 351—354.
Aulock, Hans Jørgen, Major, f. c. 1677, d. 1720. Oberstlt. 188, 191, 192.

Baad, Peter, Maanedslt., f. 1699, d. 1737. Kaptlt. 233.
Baartig, Joh. Christoph, fh. dansk Oberst, venet. Hververoff., 1723 russ. Brigadér. 336—342.
Bach, Jan Jansen, Maanedskapt., d. 1733. Kommkapt. i Aarstj. 70, 359.
Banér, Joh., Baron, gott. Ghmrd., f. 1659, d. 1736. 148, 174, 175.
Barner, Fr. Joachim, Oberst, f. o. 1653, d. 1738. 287, 326.
Barner, Hans Albr., gott. Genlt., f. 1666, d. 1727. 40, 99, 341.
De la Barre, Rob. Fr., svensk Oberstlt., d. 1731. 331.
Bassewitz, Carl Ulrich, sv. Oberst, d. 1715. Genmaj. 17, 262, 303.
Bassewitz, Henning Frd., gott. Amtmd., Etatsrd., f. 1680, d. 1749. Rigsgr., Minister. 17—21, 29—32, 87—91, 101, 109, 113—115, 120, 136, 139, 142, 143, 152.
Becker, Statius, Komdkapt., f. 1681, d. 1725. Komdør. 217, 238.
Bernstorff, Andr. Gottlieb, Baron, hannov.

Statsmin., f. 1649, d. 1726. 11, 12, 103, 125, 126.
Bestenböstel (Berstenbörstel), Otto Adolf, Oberst, d. 1719. 291.
Bille, Jörgen, Justitsraad, til Ellinggaard, f. o. 1672, d. 1736. Konferensraad, Stiftamtmand. 240.
Bille, Michel, Kapt. i Fl., f. 1680, d. 1756. Admiral. 216, 225, 236.
Bippen, Joh. Henr., Oberst, d. 1722, Komm. p. Bornh., Brigadér. 287.
Bjørnsen, Knud, Kaptltnt., afg. 1719. 54, 232, 234.
Blomberg, Charles Dickinson, Kapt. i Fl., d. 1714. 66, 67, 70.
Boldewahn, Hnr., gott. Major, d. 1719. 10, 182—192.
Bolingbroke, Henry St. John, Viscount, eng. Minister, f. 1672, d. 1751. 98.
Bonar, Jac. Peter, Generalmaj., d. 1717. 288—291. Hans Hustru, 291.
v. Borcke, Adrian Bernh., preuss. Genmaj., f. 1668, d. 1741. Kabmin., Genfeltm., Greve. 16, 28, 31, 32, 35, 112.
Bornemann, Hieronymus, Generalauditør, f. 1680, d. 1720. 256—258, 261, 262, 265—268, 292, 296, 302—305, 307, 309, 311, 344—346.
Bose, Adam Hnr., sachs.-polsk General, f. 1667, d. 1749. 82.
Boysen, Chr., Komkapt., f. 1679, d. 1739. Kommandør. 69, 217.
Brahe, Jørgen, Etatsraad, til Hvedholm, f. 1662, d. 1716. 249.
des Brosses, Claude, sachs.-polsk Oberst, Gesandt i Kbh., f. 1666, d. 1744. General. 123, 134, 135, 173, 201, 254, 280—282.
Bruin, Jac., Genlmaj., f. o. 1638, d. 1722. 95—97.
Brunel, Sekretær hos Friesendorf, 22, 23.
Brunsvig (Braunschweig), Franz, Kapt., afg. 1716. 113.
Bruun (Brun), Boldevin, Kapt. i Fl., f. 1683, d. 1722. Komkapt. 217, 225.
Bruun, Svend, Mdslnt., d. 1727. 66.
Buck, russ. Genmaj. 71.
Budde, Vinc., Brigadér, f. 1660, d. 1729. Genmaj. 92.
Burchardi, preuss. Resid. i Hamborg. 28, 29.
Burensköld, Jac. Nilsson, sv. Genltnt., Landshøvd, f. 1655, d. 1738. 227, 260, 266, 272, 317.

Calneyn, Henr. Ernst, Stiftamtmd, f. o. 1657, d. 1726. Konfraad. 185, 193, 300.
Carl X Gustav, Konge af Sverig, f. 1622, d. 1660. 177.
Carl XI, Konge af Sverig, f. 1655, d. 1697. 177
Carl XII, Konge af Sverig, f. 1682, d. 1718. 1, 2, 15—17, 22—25, 30. 32, 45, 46, 49, 79, 86, 106, 111, 134, 136, 141—145, 177, 195, 200, 209, 255, 259, 270—274, 284—287, 289, 290, 293, 294, 303, 304, 308, 336, 343, 355—358.
Carl, dansk Prins, f. 1680 d. 1729. 330.
Carl, Landgreve af Hessen-Cassel, f. 1654, d. 1730. 340.
Carl Frederik, Hert. af Holsten-Gottorp, f. 1700, d. 1739. 10, 34, 37, 89, 120—122, 159, 174—76.
Carl Leopold, Hert. af Meklenborg-Schwerin, f. 1678, d. 1747. 3, 57.
Carl Rudolf, Hert. af Württemberg-Neustadt, dansk Gen., f. 1667, d. 1742. 140, 155, 160, 162, 164, 171, 201, 203, 260, 276, 291, 301, 310, 320.
Carl, Chr. Thomasen, Komdør, d. 1713. 65—72, 119.
de Chamilly, François Bouton, Greve, fr. Gesandt i Kbhvn., f. 1668, d. 1722. 285.
Charlotte Amalie, Dronning af Danm., f. 1650, d. 1714. 254.
Christian III, Konge af Danm. f. 1503, d. 1559. 182.
Christian V, Konge af Danm., f. 1646, d. 1699. 2, 100, 182.
Christian Albrecht, Hert. af Holsten-Gottorp, f. 1641, d. 1694, 177.
Christian August, Prins af Holst.-Gott., Fyrst-Biskop af Lybæk, Administrator, f. 1673, d. 1726. 10—13, 16—18. 21, 22, 37, 88, 92—98, 103, 107, 139, 159, 165, 174—177, 271, 288.

Christophersen, Christopher, Komdør., f. o. 1674, d. 1719. I russ. Tj. 217, 225.
Cicignon, Fr. Christopher, Genmaj., f. 1667, d. 1718. 56, 92.
Claude (Claudi), Hans Christoph, Oberstltnt., Komm. p. Fladstrand, d. 1719. 238, 240.
Coijet, Gust. Wilhelm, Frih., sv. Oberst, f. 1678, d. 1730. Genmaj. 207.
Creutz, Jac., Major, d. 1729. Gen.-kvmst. 188.
Cronhielm, Gust., Greve, sv. kgl. Raad, f. 1664, d. 1737. 113, 226.
Cronhielm, Salomon, sv. Landshøvd., f. 1666, d. 1724. Greve, Rigsrd. 317.
Cronstedt, Carl (opr. Olderman), sv. Oberstlt., f. 1672, d. 1750. General, Præs. i Krigs-Koll., Baron. 259.
du Cros, Joseph Aug., diplom. Æventyrer, f. o. 1640, d. 1728. 191.

Dalman, Lars, sv. Generalauditør, f. 1680, d. 1752. Landshøvd. 209, 273, 292, 343.
v. Deden, Ebbe Claus, Oberst, f. 1675, d. 1728. Genmaj. 94, 95.
Deichman, Evert, Komdør., f. 1680, d. 1732. Schoutbynacht. 225.
v. Dernath, Gerhard, Greve, gott. Generallt. og Gehmrd., f. 1668, d. 1740. 10, 17, 98, 99, 154—157 176, 183, 271.
v. Dewitz, Franz Joachim, General, Gehmrd., f. 1666, d. 1719, 33—44, 56, 58, 83, 102, 104, 106, 107, 123, 124 126, 201, 268, 275, 276, 286, 351.
Dohna, Alexander, Greve, preuss. Statsmin., d. 1728. 14, 20. 36—37, 46.
Dolgorucki, Wassilij Lukitsch, Fyrste, russ. Ambassadør i Danm., d. 1739. 10, 83, 121, 123, 130, 135, 201, 254, 255, 272, 275—277, 281, 351—354.
Donop, Joh. Hilmer, Oberstlt., d. 1714. 248, 295, 359.
Doss (Dos), Jacob, Komdørkapt., f. 1647, d. 1718. 217.
Dreesen, Dan. Detl., Generalaud., d. 1755. 292, 345—347.
Dunt, Johan, Købmd. i Hamborg. 288.
Dücker, Carl Gust., Baron, sv. Gen., f. 1663, d. 1732. Feltmarsk., Greve. 27, 59, 77, 79, 80, 83, 85, 113, 114, 117, 119, 144, 148, 215, 226, 230, 231, 302—304, 319, 338.
Düring. Joh. Christoffer, sv. Generaladj., f. 1695, d. 1759. Feltmarsk., Greve. 87.

v. Eccard, Peter Jac., sv. Overaud., f. 1668, d. 1728. Generalaud. 305, 306.
Ehrensköld, Nils, sv. Schoutbynacht, f. 1674, d. 1728. Viceadm. 214, 221, 230, 232, 260, 267, 278.
v. Eickstedt, Valentin, Overkrigssekr., Gehmraad, f. 1669, d. 1718. 121, 328.
Eilersen (Eilers), Christian, Kapt. i Fl., f. 1682, d. 1724. Komkapt. 72.
Ekeblad, Claës Johansson, Greve, sv. Genmaj., f. 1669, d. 1737. Kgl. Raad. 59.
Ellebracht, Anton Günther, Genmaj., f. 1652, d. 1723. Kar. Genltnt. 339.
Erichs, Jan., Mdsltnt., d. 1713. Mdskaptlt. 69.
Erlund, Christian, Postdirektør, f. 1673, d. 1754. 283, 286, 288.
Ernst August, Hertug af Sønderborg (Augustenborg), Guvernør paa Als, f. 1660, d. 1731. 249, 298, 328.
Eugen, Prins af Savoyen, kejserl. Genfeltmarsk., f. 1663, d. 1736. 340, 341.
v. Eynden, Albr. Phil., Genmaj., f. 1665, d. 1731. Genlt. 56, 173.

Faber, Hans Jac., Raadsherre i Hamborg, f. 1665, d. 1729. Borgmest. 260, 269.
Fabritius, Herman, Hofvinhandler, f. 1666, d. 1729. 292.
Fahrenkrug, Peter Chr., Oberstlt., afg. 1718. 315, 316.
Falck, Peter, dansk Afsending i Rusland d. 1720. Justitsraad. 26, 45, 68, 120, 129—132, 134.
Feldt, Daniel, sv. Stykjunker. 309.

v. Fersen, Gust. Vilh., sv. Oberstltnt. 299.
Fincke, Rasmus, Mdsltnt. 216.
Fistulator (adl. Lagerbielke), Franz, sv. Kapt. i Fl., d. 1736. 214.
Flemming, Jac. Hnr., Greve, sachs.-polsk Feltmarsk. og Minister, f. 1667, d. 1728. 6—10, 18—20, 25, 26, 29, 31, 35—46, 58, 59, 75—78, 80—85, 99, 105, 106, 109—117, 120, 128, 132—139, 142, 203, 224, 252, 261, 271, 273, 277, 279—282, 314, 358.
Fock, Hermann, sv. Agent i Lybæk. 288.
Folsach, Hans, Fourageforv., f. 1684, d. 1758. Etatsrd. 56, 57.
Franck, Andr., Oberst, d. 1724. 287.
Frederik IV, Konge af Danm., f. 1671, d. 1730. 2—9, 31—34, 58, 59, 63, 64, 76, 83, 98, 100—107, 114—141, 146, 148, 158, 178, 183, 186—188, 192, 193, 197, 201—203, 205, 210, 212, 227, 228, 241, 246, 251—255, 260—264, 268, 272—80, 284, 287—291, 294—297, 315, 316, 332, 339, 340, 344, 348, 351—354.
Frederik IV, Hertug af Holsten-Gottorp, f. 1671, d. 1702. 177.
Frederik Wilhelm, Konge af Preussen, f. 1688, d. 1740. 14—45, 88, 100—102, 109—112, 118—129, 131, 136—142, 144, 203, 276.
Friesendorff, Carl Gust., sv. Gesandt i Berlin, f. 1663, d. 1715. 18—22, 29, 112.
Friis, Albert, Byfoged i Bogense. 299.
Friis, Floris, Kaptltnt., f. 1680, d. 1750. Komkapt. 113, 217, 238.
Friis, Jesper, Oberst, f. 1673, d. 1716. 92.
Friis, Jochum, Kaptltnt., f. 1676, d. 1745, Komkapt. 216, 232.
Frølich, Joh. Frdr., Kapt. i Garden, f. 1681, d. 1757. Genmaj. 268.
Fuchs, Joh. Siegismund, Brigadér, d. 1719. Genmaj. 184, 189, 193.

Gabel, Christian Carl, Viceadm., f. 1679, d. 1748. Adm., Overkrigssekr., Stiftamtmd., Gehmrd. 217, 225, 330, 334.
Gaffron, Adam Abr., Genmaj., f. 1665, d. 1738. Genltnt. 337.
v. Garden, Hans Carstensen, Ltnt. i Fl. Kaptlt. 216.
Georg Ludvig, Kurf. af Hannover, f. 1660, d. 1727. Konge af England (Georg I). 11, 12, 15—17, 101—105, 125—127, 179, 357.
Gersdorff, Rudolph, Baron, Stiftamtmd., f. 1660, d. 1729. 247, 329, 330.
v. Gerten (Gertten) Gust. Vilh., sv. Kaptajn i Fl., f. 1679, d. 1754. Admiral. 214.
Giedde, Fr. Eiler, Adm., Gehmrd., Stiftamtmd. f. 1641, d. 1717. 72, 212, 249, 295—303, 310.
Golofkin, Gabriel Ivanowitsch, russ. Storkansler, f. 1660, d. 1734. 125, 130, 131.
Golofkin, russ. Gesandt i Berlin, 30, 40, 137—141.
Grosscreutz, sv. Major, d. 1713. 87.
Grumbkow, Joachim, gott. Oberst. 174.
Grünewald, sv. Tøjvarter. 309.
Gude, Henr. Clausen, Komdør., f. 1661, d. 1730. Schoutbyn. 72, 89—90, 113, 116, 119, 221, 225.
Gyldenløve, Ulrik Christian, Gener.Adm., f. 1678, d. 1719. 226, 228.
Gyllenborg, Carl, sv. Resident i London, f. 1679, d. 1746. Rigsraad, Præs. i Kancelkoll. 16.
Güntelberg, Chr., Kapt. i Fl., f. 1688, d. 1749, Komdør. 54, 187, 216, 220.
Güntelberg, Henrik, Kapt. i Fl., f. 1691, d. 1756. 216, 235, 236.
Görtz, Fred. Wilh., kaldet v. Schlitz, Baron, hannov. Kammerpræs. Første Statsmin. 11, 103.
Görtz, Georg Hnr., kaldet v. Schlitz, Baron, gott. Gehmrd., f. 1668, d. 1719. Sv. Minister. 8—12, 16—20, 23—27, 40—44, 92, 94, 99, 101—108, 117, 122—126, 129, 136—143, 151—153, 157, 160, 174—176, 252, 265—268, 270 272, 276, 279 282, 308, 314, 354.

Götsche, Ulr. Fred., Generalaud. i Norge, d. 1730. 344.

Hagedorn, Hans Statius, Etatsrd., Resident i Hamborg, f. 1668, d. 1722. Konfrd. 9, 29, 37, 55, 58, 94, 123, 339, 340.
Hagedorn, Seneca Christophersen, Komkapt. f. 1680, d. 1750. Adm. 217, 225.
Hallart, Ludv. Nic., sachs.-polsk Gen., d. o. 1726. Russ. Gen. 58, 75, 82—86, 89, 113—117.
Hamilton, Hugo, sv. Genmaj., d. 1724. Genfelttøjmst. 200, 207, 273.
Hansen, Peder, Borger i Bogense. 299.
Harbou, Niels, Oberst, f. 1662, d. 1722. 287.
Hauch, Bertel, Krigskomm., f. 1671, d. 1741. Deput. i Genkomm., Højesteretsass. 176.
Hauritz, Nicolaus (Niels), fh. russ. Kapt., venet. Hverver. 337.
Hausmann, Casp. Herman, Genltnt., f. 1653, d. 1718. Ghmrd. 235, 238, 239, 241, 242.
Hegelund, Jacob, Kaptlt., d. 1717. 216.
Hegemann, Poul, Oberst, afsk. 1717. 287.
Heggesen, Niels, Skipper, Spion. 233.
Heinsohn, Marcus, Oberst, d. 1737. Genmaj. 287.
Helt, Martin, Kaperfører. 184.
Henck, Mich., sv. Komdør., d. 1715. Adm. 66—68, 72, 74—78, 89, 114, 230.
Herlof, Mogens Petersen, Kaptltnt., d. 1729. 217.
Heyer, Søren, Kapt. i Fl., d. 1719. Komm. 267.
Himmelstrup, Jørgen Pedersen, Fourageforv., d. 1716. Provkomm. 149, 171, 183, 192, 331, 334, 339.
Hjort, Peter, Komm., f. 1670, d. 1733. Schoutbyn. 217, 225.
van Hoën, Joh., sv. Kapt., afsk. 1719. 297.
Hofftmann, Peter, Prltnt. i Fl., d. 1745. Kptlt. 217, 233, 240.
Hoghusen, Joh., Baron, sv. Landshøvd., f. 1634, d. 1715. 207.
Hohendorf, Lave, Genlt., f. 1662, d. 1729. 56—59, 93—94, 197.
Hojer, Andr., kgl. Historiograf, f. 1690, d. 1739. Generalprok., Etatsrd. 316.
Holst, Poul, Komkapt., d. 1713. 93, 94.
Holstein, Claus, Mdsltnt. 180.
Holstein, Joh. Georg, Ghmrd. i Konseillet, f. 1662, d. 1730. 91, 99, 117, 201, 202, 253—255. 260, 275, 276, 328, 351—354.
v. Holten, Isebrandt, Ltnt., d. 1743. Major. 93.
v. Holtze, Joh. Jac., Legationssekr. i Hannover, Kanclrd. Envoyé, Etatsrd. 9, 11, 12, 101—104, 124—127, 175.
Horn, Reinh. Henr., sv. Oberst, f. 1673, d. 1725. Genmaj. 87, 109, 258.
Huitfeldt, Hartvig, Oberst, f. 1677, d. 1748. General. 283.
Hästesko, Nils, sv. Oberst, d. 1724. 52.

v. Ilgen, Heinr. Rüdiger, preuss. Minister, f. 1650, d. 1728. 14, 20, 29, 36, 109, 120, 121, 127, 139.
Ingenhaven, Joh. Peter, Genmaj., d. 1717. 55, 56, 180, 317.

Jagusinki, Paul Ivanowitsch, russ. Generaladjut., f. 1683, d. 1736. Gen., Kab.-minister. 98, 100, 131.
Jastrau, Daniel, Prmlt., afg. 1721. 68, 70, 74.
Jensen, Thor, Kaptlt. i Fl., d. 1714. 187, 195.
Jessen, Thomas Wilh., Legationsskr., f. 1681, d. 1717. Ministerresident. 281.
Joachim Frederik, Hertug af Plön og Nordborg, f. 1668, d. 1722. 328.
Judichær, Ole, Schoutbyn., f. 1661, d. 1729. Adm. 199, 200, 226, 228, 287, 345.
Juel, Chr., Genmaj., f. 1668, d. 1717. 56.
Juel, Gregers, Genmaj., f. 1667, d. 1731. Genlt. 199.
Juel, Just, Viceadm., f. 1664, d. 1715. 35, 40, 218, 219, 225.
Jungclaus, sv. Kornet. 296.

Kaas, Hans, Kapt. i Fl., f. 1683, d. 1737. Komm. 225, 235.
Kaas, Ulrik, Komdør., f. 1677, d. 1746. Adm., Stiftamtmd. 217, 225.
Kaas, Werner, Kapt., f. 1674, d. 1726. Major. 74.
Kiempe, Simon, sv. Ltnt., f. 1683, afsk. 1719. Kapt. 299, 301.
Kiesewetter, Hans Chr., sachs.-polsk Gen.-krigskomm., f. 1666, d. 1744. General. 70, 86.
Kirchmann, Mdsltnt. 155.
Kirchmann, Sekret. hos Gr. Flemming. 10, 280.
Klinckowström, Martin, sv. Slotshptm. og Regeringsraad i Pommern, f. 1650, d. 1717. 63.
Klingstedt, sv. Officer. 322.
Knape (adl. Strömstierna), Olof, sv. Schoutbynacht, f. 1664, d. 1730. Adm. 240.
Kneyl, Johannes, Brigadér, d. 1716. Gen.-maj. 94, 97, 105, 140—148, 170.
Knoff, Hans, Komkapt., f. o. 1679, d. 1732. Schoutbyn. 71, 217, 225.
Knyphausen, Fr. Ernst, Baron, preuss. Gesandt i Kbh., d. 1731. Statsmin. 28, 29.
Koningh, Christian, Kapt. i Fl., f. 1677, d. 1749. Viceadm. 217, 225.
Krabbe, Otto, Gehmraad i Konseillet, Stiftamtmd., f. 1641, d. 1719. 247, 252—255, 262, 276, 322, 328, 332, 333.
Krag, Frederik, Baron, Vicestatholder i Norge, f. 1655, d. 1728. 239.
Krag, Palle, Genltnt., f. 1657, d. 1723, Ghmrd., Stiftamtmd. 301.
Krag, Rasmus, Komdørkapt., f. 1677, d. 1755. Viceadm. 267.
Kuhlmann, Joh., Borgmester i Wismar, d. 1719. 52, 53.
Kurakin, Boris, Fyrste, russ. Gesandt i Berlin, d 1727. 26.

Lagnasco, Peter Rob. Taparelli, Greve, sachs.-polsk Minister, f. 1659, d. 1735. 26, 142.
Lagou, fransk Sekretær i Kbhvn. 288.
Landsberg, Barthold Nic., Oberstltnt., f. 1668, d. 1740. Genltnt. 188.
Langejahn, Frd. Georg, gott. Kammerass. Landskr. i Lunden (til 1733). 159, 164, 165, 359.
Larsen, Lars, Mdslt., senere Branderkomm 149.
Leegaard, Fred., Genltnt., d. 1733. 97, 305.
v. Leipziger, Christoph. Heinr., polsk-sachs. Kammerherre, d. 1737. Amtshauptm. 281.
Lemvig, Wilhelm, Kaptlt., f. 1690, d. 1768. Viceadm. 54, 216.
Lente, Johan Hugo, Gehmrd., f. 1640, d. 1716. 257.
Leopold, Fyrste af Anhalt-Dessau, preuss. Genfeltmarsk., f. 1676, d. 1747. 123, 126, 146, 201.
Leth, Joen, Branderkomm., senere Mds.-kaptlt. 234.
Levetzow, Chr. Fr., Oberst, f. 1682, d. 1756. Greve, General, Gehmkonfrd. 56, 247, 295, 320, 326, 330.
Levetzow, Theodosius, Genmaj., f. 1665, d. 1719. Genltnt. 56, 57, 59, 199.
Liebedantz, Jørgen, Komdør., f. 1660, d. 1728. Schoutbyn. 149.
Liewen, Hans Henr., sv. Genmaj., f. 1670, d. 1733. Genltnt., Rigsraad, Greve. 207, 273.
Lillie, Erik Joh., sv. Viceadm., d. 1715. Adm. 214.
Lilliendahl, sv. Frændrik. 309.
Lindau, Henr. Vilh. Jul., Genadj., d. 1718. Hess. Brig. og Overhofmst. 180, 181.
Lindhielm, Mårten, sv. Landshøvd., f. 1638, d. 1720. 266.
Lohemann, Joh. Henr. (adlet Lohendal), Overkrigskomm., f. 1671, d. 1746. Genkrigskomm., Konfraad. 325, 338.
Ludvig XIV, Konge af Frankrig, f. 1643, d. 1715. 4, 100.
Lund, Germund Jensen, Ltnt. i Fl., f. 1680, d. 1730. Kapt. 216.
Lybecker, Georg, Baron, sv. Genmaj., d. 1718. 207.
Lydinghielm, Otto Wilh., sv. Oberstlt., f. 1680, d. 1733. Oberst. 207.

Lyth, Joh., Traktør i Kbhvn. 285.
Lützelburg, Anton, sachs.-polsk Gen., d. 1739. Greve, Gehmrd. 76—78, 86, 114.
Löseke, Chr. Jul., Kapt., d. 1727. Major. 184, 359.
Løwe, Mathias Nielsen, Kaptlt., f. 1678, d. o. 1737. Kapt. 95, 148—155, 172.
Löwen, Axel, sv. Oberst, f. 1686, d. 1772. General, Rigsraad, Greve. 113, 326, 343.
Løvendal, Ulr. Fr. Vald., Baron, General, sachs.-polsk Overhofmarsk., f. 1660, d. 1740. 25, 133.
Løvenørn, Paul Vendelbo, Oberst, Generaladj., f. 1686, d. 1740, General, Overkrigssekr. 66, 68, 82—87, 90, 91, 108, 109, 112—119, 121, 160—173, 174, 227, 245, 246, 260, 283, 319, 343, 346.

Malmberg, Peter (adl. Palmcreutz), sv. Genkrigskomm., f. 1672, d. 1738. Krigsraad. 261, 278, 286, 288, 303.
Mandell, eng. Skibskapt. (v. Dernaths Kammertjener?). 156.
v. Manteuffel, Ernst Christoph, sachs.-polsk Diplom., f. 1676, d. 1749. Greve, Kabmin. 30, 38, 153.
Marderfelt (Mardefeld), Aug. Phil., sv. Oberst, afsk. 1719. Genmaj. 307, 315.
Marderfelt (Mardefeld), Gust., Baron, preuss. Diplomat, f. 1664, d. 1728, Statsmin. 43, 102—105, 128, 354.
Martens, Peter, Styrmand. 184.
Maule, Martin, Brigadér, f. 1654, d. 1727. Genmaj. 199, 309, 359.
Meinersen, Joh. Phil., Hosp.-medicus. 249.
Meinertsen, Niels, Borger i Bogense. 299.
Mejerfelt, Joh. Aug., Baron, sv. General, f. 1664, d. 1749. Kgl. Raad, Greve. 18, 22—27, 40, 41, 61—64, 87—89, 107, 109, 119, 136, 143, 144, 230, 231.
Mellin, Jørgen, Greve, sv. Feltmarsk., Genguv., f. 1633, d. 1713. 61.
Menschikoff, Alexander, Fyrste, russ. Feltmarsk., f. 1670, d. 1729. 6—10, 18—20, 25, 26, 28, 31—45, 49, 81, 84, 87—91, 92, 94, 99, 109—114, 119, 120, 123, 125—136, 141—143, 252, 261, 268, 277.
Mevius, Fr., sv. Genmaj., f. 1652, d. 1719, 59—73, 79, 214, 307.
Meyer, Bendix, Oberst, Diplomat, d. 1721. Genmaj, Gesandt i Berlin. 25, 36, 40, 83, 130, 133, 134, 188, 194 281.
Meyer, Stephan, Mdskapt. Kapt. i Aarstj., afg. 1729. 217.
Meyercrone, Henning, Gesandt i Paris f. 1645, d. 1707. 100.
Moltke, Christopher Henr., Oberst, f. 1658, d. 1715. 233.
Morhoff, gott. Resident i Wien. 100.
Mushardt, Chr. Eberhard, Oberst, d. 1732. Genmaj. 81, 82, 118, 224.
v. Müllern, Hnr. Gust., sv. Statsmd., f. 1664, d. 1719. 15, 16, 24, 46, 104, 145.
Mörlin, preuss. Resid. i Wien. 341.
Mørner, Carl Gust., sv. Genltnt., f. 1658, d. 1720. Greve, Feltmarsk. 200.

v. Natzmer, Dubislaus Gneomar, preuss. General, f. o. 1660, d. 1739. Gen.-feltmarsk. 123.
Neumann, Joh. Chr., Overaud., d. 1721. 260.
Neuspitzer, Fred., Kaptltnt, f. 1681, d. 1749. Kommdør. 216, 222.
Numsen, Mathias, Genmaj., Deput. i Gen.-komm., f. 1668, d. 1731. Gehmraad. 328.
Nyebuhr, Georg Carstens, Schoutbyn., f. 1654, d. 1713. 236.
Nørregaard, Mogens Nielsen, Kaptltnt., d. 1750. 216, 233.

Odyck, Jean Henri Huguetan, Baron, Bankier, f. 1654, d. 1749. Lensgreve af Gyldensteen, Gehkonfraad. 281.
v. Offenberg, Hans Christopher, Komdørkapt., f. 1674, d. 1722. Kommandør. 237—239.
Ohnsorg, Peter, Ltnt. i Fl., f. 1680, d. 1727. Kaptlt. 216.

Ottesen, Christen, Borgmester i Faaborg, d. 1722. 300.
Ovens, Borgmester i Tønning. 161.
Ovesen, Christopher, Ltnt. i Fl., d. 1714. 239—242.
Oxenstierna, Gust., sv. Oberst, f. 1675, d. 1723. Genmaj. 207.

Pahl, Jac., Komdørkapt., d. 1716. 236, 243.
Palmquist, Magnus, Baron, sv. Genmaj., f. 1660, d. 1729. Genltnt. 207.
Patkul, Georg Reinhold, sv. Genmaj., f. o. 1660, d. 1723, Baron, Landshøvd. 261, 270, 272—274, 278, 279, 302, 307, 319, 327, 348, 355—358.
Paulsen, Edzard Philip, Komkapt., d. 1719. Kommdør. 56, 149—151, 155, 185—194, 216, 225, 359.
v. Paulsen, Joh. Anton, Kapt. i Fl., f. 1683, d. 1736. Viceadm. 216, 222, 225, 236.
Paulsen, Paul, gott. Justitsrd. Landfoged i Norddítmarsken (til 1732). 94.
Peter I, Czar af Rusland, f. 1672, d. 1725. 3, 4, 7, 14, 15, 21, 25—28, 34, 40, 41, 44, 45, 49, 58, 109, 119—122, 125, 129—132, 135, 137, 141, 142, 145, 197, 232, 255, 275—277, 291, 348, 351—354.
Phønixberg, Paul Johs., Lejlighedsdigter, Bogtrykker. f. o. 1679, d. 1729. 78, 173, 176.
v. Platen, Hans Casper, Genkrigskomm., f. 1678, d. 1727. 7, 9, 261, 265, 279, 290, 316.
Ployart, Conrad, Ltnt. i Fl., f. 1691, d. 1744. Schoutbyn. 237.
Post, Johan, Præst i Skamby, f. o. 1675, d. 1743. 298, 299.
Poulsen, Raadmd. i Svendbg. 312.
Poussin, Jean Baptiste, fransk Diplomat. 100, 236, 254, 285, 288.
Preusser, gott. Kammerass. 168.
Printz, Joh. Casp., sv. Kapt. i Fl. 213, 214, 218, 231, 232.
v. Printzen, Marquard Ludv., Frh., f. 1675, d. 1725. Preuss. Minist. 14, 20, 29.
Pritzbuer, Joachim, Stiftamtmd., d. 1719. Overlanddrost i Oldenb. 247.
Pulteney, Daniel, eng. Gesandt i Kbh., d. 1731. 10, 11, 98—104, 124, 157, 158.
v. Püchler, Gottl. Justus, Baron, hann. Envoyé i Kbh., d. 1737. 12, 42, 44, 101, 103, 105, 121, 126, 129, 134, 135, 139, 143, 145, 158, 163, 171—173, 175, 201, 254, 262, 285, 288.
Pütgens, Michel, Underltnt. i Fl., d. 1725. 151.

Raben, Peter, Viceadm., f. o. 1661, d. 1730. Admiral. 228.
Rantzau, sachs.-polsk Generaladjut. 134, 135.
Rawling, eng. Skibskapt. 155, 156.
Reedtz, Knud, Admiral, f. 1663, d. 1733. 81, 82, 118, 218—228.
Reedtz, Valdemar, Genmaj., Kommd. p. Bornholm, f. 1659, d. 1724. 218.
Reesen, Lars (Lauritz), Komdkapt., f. 1683, d. 1715. 149, 151, 154—157, 160, 185—194, 224, 225.
Reesen, Vilhelm, Komdør, f. 1675, d. 1745. Schoutbyn., Amtmd. i Norge. 216, 224, 225.
v. Rehdern, Fred., Kaptltnt., d. o. 1723. 54, 216.
Revenfeldt, Ditlev, Oberst, f. 1684, d. 1746. Genltnt., Overkrigssekr. 283.
Reventlow, Benedicte Margr., Grevinde, f. Brockdorff, f. 1678, d. 1739. 267.
Reventlow, Chr. Ditl., Greve, General, f. 1671, d. 1738. 9, 31, 32, 267.
Reventlow, Hnr., Greve, gott. Gehmrd., f. 1679, d. 1732. 20, 174, 267.
Reventlow, Joh. Christoph, Oberst, f. 1686, d. 1737. Genmaj. 319, 344—346.
Riisbrigh, Volquard, Ltnt. i Fl., d. 1736. Kapt. 172, 185.
Robethon, John, Sekr. h. Kurf. af Hannover, d. 1722. 12, 175; jfr. Püchler.
Rodsteen, Christian, Genltnt., f. o. 1660, d. 1728. 242, 325, 335—340.

Rosenauer, Henr., Genmaj., d. 1729. 92, 178, 326.
Rosenkrantz. Christian Korfitz, Kapt, til Damsbo, d. 1717. 296, 297.
Rosenkrantz, Iver, Gesandt i London, f. 1674, d. 1745. Gehmrd. i Konseillet. 98, 100, 124, 243.
Rosenpalm, Andr., Komdør, f. 1679, d. 1754. Adm. 71—78, 81—85, 89—91, 112—119, 195, 217, 227—229, 232.
Rosenpalm, Jens, Kapt. i Fl., f. 1685, d. 1715. 232.
Rosenørn, Mathias, Oberst, f. 1676, d. 1725. 249, 300, 301.
Rostgaard, Hans Jac., Kapt. i Fl., f. 1685, d. 1756. Viceadm. 236, 237.
Rubach, E. E., gott. Overaudit. 174.
Rubeck, Ephraim, sv. Artltnt. 298.
Ryman, Hushovmester hos Stenbock. 289.
Rötke, Christian, Skipper fra Cammin. 286.

Sabath, Hans Michel, sv. Fange, Skræder i Ribe. 333.
Sahlgaard, Christian, Kapt. i Fl., d. 1739. 240—243.
Saint-Paul, sachs.-polsk General. 75, 76.
Saint-Leger, Samuel, eng. Søkapt. 184, 193.
Sandhagen, Christian, gott. Justitsraad. Justitskansler (til 1738). 288.
Schaey, Peter Wilh., sv. Ritmest., d. 1747. 299.
Scharre, sv. Kornet. 299.
Scheel, Hans Hnr., Genkvartmest., f. 1668, d. 1738. Genltnt. 178.
v. Schiedel, Chr. Gottlieb, Auditør, d. 1724. Overaud. 305.
Schleinitz, Hans Christoph, Baron, russ. Diplomat. Gehmrd. 125, 126.
Schlippenbach, Carl Christoph, Greve, pr. Overskænk, d. 1734. 141, 142.
Schlippenbach, Carl Frdr., Greve, preuss. General, f. 1658, d. 1723. 23, 109.
Schlippenbach, Christ. Reinh., sv. Oberst, f. o. 1675, d. 1716. 272.
Schmidburg, Oberst, venet. Hververofficer. 336—338.
v. Schnitter, Mich. Christoph, Genmaj., f. 1662, d. 1738. 193, 233.
Scholten, Jobst, General, f. 1649, d. 1721. 6, 54, 55, 93, 95, 97, 140, 143, 151—156, 159—165, 171, 176—181, 183—189, 193, 201, 260, 276, 291, 324, 334.
Schommer, Jean Baptiste, sv. Genmaj., d. 1716. 207, 273, 303.
Schoultz v. Ascheraden, Martin, sv. Gen.-maj., f. 1660, d. 1730. Genltnt. 22, 23, 27, 50—54, 80, 143, 144, 302.
v. d. Schulenburg, Frd. Wilh., Baron, hannov. Kamherre, Diplomat, f. 1680, d. 1720. 11, 103, 104, 354.
v. d. Schulenburg, Joh. Math., Rigsgreve, venet. Feltmarsk., f. 1661, d. 1731. 339, 341.
Schwartz, Sekretær h. Hagedorn. 58, 123, 180.
Schwerin, Claus Phil., sv. Generaladj., f. 1689, d. 1748, Genmaj. 269, 282.
Schönborn, Damian Hugo, Greve, kejserl. Min. v. den nedersachs. Kreds, f. 1676, d. 1743. Kardinal, Fyrst-Biskop af Konstanz. 31, 124.
Schönfeld, Hans Christoph, Genltnt., f. 1661, d. 1727. 199, 200, 287, 290, 325.
Sehested, Christen Thomesen, Viceadm., f. 1664, d. 1736. Adm., Gehmraad, Overlanddrost i Oldenborg. 63, 65, 69, 71, 74—77, 81, 82, 85, 90, 93, 108, 113, 115—119, 121, 226, 228, 287, 290.
Sehested, Christian, Gehmrd. i Konseillet, f. 1666, d. 1740. 31, 85, 114, 124, 127, 128, 130, 143, 165, 176, 227, 252—255, 262, 276, 277, 281, 328.
Seierø, Anders Rasmussen, Kaptltnt., f. 1680, d. 1729. Kapt. 217.
Seignoret, Jaques, Købmand i London. 157.
Seissan, Joh. Anton, sachs. Genmaj., d. 1728. Spansk Genltnt. 63, 68—78.
Siegfriedt, J., sv. Officer. 331.
Siewertz, Gerhard, Kapt. i Fl., f. 1681, d. 1717. 217, 222.

Siewertz, Simon, Kaptltnt., f. 1684, d. 1728. Komkapt. 216.
Siöstierna, Anders, sv. Kapt. i Fl., f. 1682, d. 1739. Viceadm., Rigsraad. 61.
Skoug, sv. Kapt. 300.
Skov, Hans Bernt, Sekltnt., afg. 1721. 68.
Skytte, Carl Gust., Baron, sv. Genltnt., d. 1717. 113, 227.
Soop, Erik, sv. Ritmest., Oberstlt. 299.
Soop, Göran, sv. Ritmest., d. 1725. 299.
Sparfelt, Anders, sv. Genmaj., f. 1645, d. 1730. Landshøvd. 234.
Sparre, Axel, sv. Oberst, f. o. 1665, d. 1717. 207.
Sparre, Erik, sv. Genltnt., f. 1665, d. 1726. Gen., kgl. Raad. 16.
Springer, Jost, Kaptlt. i Fl., d. 1713. 184, 185.
v. Spörck, Georg Frd., hannov. Oberhauptm. i Haarburg. 336, 339, 359.
Staaf, russ. Genmaj. 63, 68, 70, 71.
Stackelberg, Carl Adam, sv. Genmaj., d. 1749. Genltnt., Baron. 262, 303.
Stambke, Adam Ernst, gott. Sekretær, d 1739. Gehmrd., Baron. 102, 107, 174.
Stanislaus Leczinsky, Konge af Polen, f. 1677, d. 1766. Hert. af Lothringen. 15, 25, 45, 46, 142, 294.
Stavanger, P. J., Mdsltnt. 217, 233.
Stenbock, Magnus, Greve, sv. Feltmarsk., f. 1664, d. 1717. 1, 9, 11, 27, 51—53, 59, 64, 106, 143, 161, 174—176, 235, 245, 246, 253, 260—273, 282—297, 302, 303, 311, 314, 316(?), 317, 318, 321, 334, 343, 347, 348, 351—358.
Stenbock, Eva Magd., Grevinde, f. Oxenstierna, f. 1671, d. 1722. 283.
Stenflycht, Joh. (Segersten, adlet), sv. Oberstlt., f. 1682, d. 1758. Polsk og fransk Genltnt. 308, 310.
Sthyr, Niels, Ltnt. i Fl., f. 1679, d. 1729. Kaptltnt. 216, 221.
Stromfelt, Joh. Carl, sv. Ob., f. 1678, d. 1736. Genlt., Greve. 310.
Stürup, Georg Christopher, Major, f. 1678, d. 1762. General. 188.
Suhm, Ulr. Fred., Kaptltnt., f. 1686, d. 1758. Adm. 217.
Sund, sv. Kapt. i Fl. 231.
Sylvin, Nicolaus, sv. Generalaudit. 256, 258, 261, 262, 272, 278, 292, 304 305, 356, 357.
Söhlenthal, Hnr. Frd., Rigsfriherre, Gesandt i London, f. 1685, d. 1752. Gehmkonfraad. 124, 193.
Sørensen, Anders, Kaptltnt. i Fl., afg. 1719. 216.

Taube, Gust. Adam, Greve, sv. Genltnt., f. 1673, d. 1732. Feltmarsk., kgl. Raad. 50, 64, 87, 201.
Thambsen, Otto Jacob, Komdør., f. 1670, d. 1724. Schoutbyn., Guv. p. St. Thomas. 70, 73, 118, 216—220, 225, 228—230, 239.
Thomsen, Chr. Frd., gott. Landsskr. i Lunden (til 1725). 94.
Thomsen, Isak, Mdsltnt. 216.
Thrane, Søren Poulsen, Mdsltnt. 233.
Trojel, Frantz, Schoutbyn., f. 1666, d. 1731. Adm. 215, 218—225.
Törnsköld, Carl, sv. Kammerh., f. 1674, d. 1736. 142.

Ulfeldt, Lauritz Christopher, Komdørkapt., f. 1678, d. 1762. Schoutbyn. 218, 225.
Ulrikka Eleonora, sv. Prinsesse, f. 1688, d. 1741. Dronn. af Sverig. 30, 145, 285, 287, 289, 345, 357.
Unbehagen, sv. Ltnt. i Fl. 61.
Usedom, Hans Jörgen, sv. Major, d. 1713. 87.

Wachtmeister, Carl Hans, Baron, sv. Kapt. i Fl., f. 1682, d. 1731. Adm. 215, 219, 221.
Wachtmeister, Carl Hans, Greve, sv. Schoutbyn., f. 1689, d. 1736. Adm. 214, 215, 223, 334, 338.
Wachtmeister, Erik, Baron, sv. Ltnt., f. 1693, d. 1762. Genmaj. 297.
Wachtmeister, Hans, Greve, sv. Gen.-Adm., f. 1641, d. 1714. 213, 226—228, 231, 234.

Wackerbarth, Aug. Christoph, Greve, sachs.-polsk Genfeltmarsk., f. 1662, d. 1734. 38, 138.
Wattrang, Gust., sv. Admiral, d. 1717. 216, 227.
Wecke, Peter, Komdørkapt., d. 1737. Schoutbyn. 225.
Wedderkopp, Magnus, gott. Gehmrd., f. 1638, d. 1721. 33, 34, 43, 99, 107, 148, 159, 160, 168, 172, 271.
Wedel, Erhard, Baron, Genltnt., f. 1668, d. 1740. Komm. Gen. i Norge, Gehmraad. 343.
Wedel, Gust. Wilh., Greve af Jarlsberg, Feltmarsk., f. 1641, d. 1717. 235.
Wegersleff, Thøger Lorentzen, Konsul i London, d. 1716. 243.
Vellingk, Mauritz, Greve, sv. Genguv., kgl. Raad, f. 1651, d. 1727. 8, 12. 15—17, 22—25, 45, 46, 50, 51, 53, 60, 79, 88, 89, 104, 107, 109, 112, 136, 142, 144, 145, 214, 235, 246, 255, 259, 261, 268—272, 278—280, 293, 294, 302, 303, 314, 348, 356.
Wernicke, Chr., Legsekr. i Paris, f. 1661, d. 1725. Etatsrd. 100, 359.
Werre, sv. Ritm. 299.
v. Werthern, Georg, Rigsgr., sachs. Kab.-min., f. 1663, d. 1721. 135, 136.
Wessel, Peter Jansen (adlet Tordenskiold), Kapt. i Fl., f. 1691, d. 1720. Viceadm. 235, 237, 240—243.
Westphal (Westphalen), Hans Georg, sachs. Diplom., f. 1674, d. 1733. Dansk Gesandt, Konfrd. 10, 44, 104—106, 117, 275—277, 280—282, 291, 351—354.
Weyberg, Fred., dansk Gesandt i Wien, f. o. 1670, d. 1720. 12, 101, 106, 122, 124, 340, 341.
Weyse, Andreas, Etatsrd., Deput., f. 1664, d. 1725. Konfrd. 173, 175.
Vibe, Ditlev, Gehmrd. i Kons., f. 1670, d. 1731, Stath. i Norge. 9, 85, 91, 116, 117, 120, 161, 165, 201, 202, 253—255, 273—276, 281, 328, 351—354.
Vibe, Johan, Kommdørkapt., d. 1750. Schoutbyn. 225.
Wick, John, eng. Resident v. den nedersachs. Kreds. 34, 99.
v. Vieregg, Casp. Levin, Lt. i Fl., f. 1684, d. 1748. Schoutbyn. 54, 216.
Wilster, Mart. Jac., Genmaj., f. 1655, d. 1716. 162, 163, 176, 178, 186—194.
De Witte, Peter, sv. Major. 51, 63, 64.
Wodroff, G. A., gott. Embedsmd. (? Georg Albrecht, f. 1688, d. 1745, dansk Justitsrd., Deput.). 174.
Vogel, sv. Kapt. 87.
Vogt, Justus, Brigadér, f. 1663, d. 1731. Genmaj. 334.
Wolf, Zacharias, gott. Generalmaj., Kommand. i Tønning, f. 1667, d. 1726. 93—108, 147—175, 245, 288. Hans Hustru, d. 1713. 96.
Wolf, Mdsltnt., d. 1713. 69.
Wolfrath (Wulfrath), Berndt Christoph, sv. Oberstltnt., f. 1660, d. 1732. Oberst. 259, 268, 307.
Vossbein, Christian, Kapt. i Fl., f. 1686, d. 1744. Schoutbyn. 236—238, 240, 243.
v. Woyda, Ludv. Ernst, Amtmd., f. 1660, d. 1729. Konfraad. 319.

Æreboe, Rasmus, Not. publ., f. 1685, d. 1744. 35, 232.

v. Ölsen, Michel Albrecht, Major, d. 1742. 194.
Ösau, Claus, Mdsltnt. 149, 172.

KORT.

Oversigtskort til
Felttoget i Pommern 1713.